НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НАН УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КИСЛЮК ЛАРИСА ПАВЛІВНА

УДК 811.161.2,06,373

ДИСЕРТАЦІЯ

СЛОВОТВІРНА НОМІНАЦІЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: СИСТЕМА – УЗУС – ІДІОЛЕКТ

Спеціальність 10.02.01 – українська мова

Подано на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий консультант – **Карпіловська Євгенія Анатоліївна**, доктор філологічних наук, професор

Київ 2018

Анотація

Кислюк Л.П. Словотвірна номінація в сучасній українській мові: система – узус – ідіолект. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 «Українська мова». – Інститут української мови НАН України. – Київ, 2018.

Дисертація є комплексним дослідженням і системним аналізом сучасного стану української словотвірної номінації у трьох її взаємопов'язаних виявах: системі мови, загальній (узус) та індивідуальній (ідіолект) мовній практиці.

Питання місця й ролі словотворення в номінації, задоволенні нових когнітивних потреб носіїв мови, розвитку лексикону перебувають у центрі уваги дериватологів усіх слов'янських мов і є предметом розгляду в низці монографічних праць та різнотипних словників нової лексики. Актуальність теми пропонованого дослідження зумовлена потребою комплексного підходу до вивчення джерел, ресурсів і перебігу різноспрямованих процесів у словотвірній номінації сучасної української мови, аналізу та осмислення їх. Це передбачає з'ясувати, як та які словотворчі ресурси підтримують типологічні риси номінації в нових обставинах функціонування української мови; як у словотворенні діють механізми захисту самобутності української номінації; які чинники впливають на вибір і реалізацію словотворчих ресурсів у сучасній мовній практиці та як сучасна мовна практика впливає на словотвірну систему та словотвірну норму мови. Метою роботи є виявити та проаналізувати стабільно активні й нові динамічні процеси в словотвірній номінації сучасної української мови в узуальній та індивідуальній мовній практиці, з'ясувати роль словотворення в оновленні українського лексикону. Об'єкт дослідження становить нова похідна лексика сучасної української мови, зафіксована в текстах і словниках після 1991 року. Предмет аналізу – динамічні процеси в семантиці, формі, пріоритетах та характері уживання

словотворчих ресурсів, які беруть участь у сучасній словотвірній номінації української мови у різних стилях і сферах її функціонування.

У дослідженні доведено, що словотворення зберігає роль провідного способу української номінації, чинника збереження її типологічних рис на матеріалі нової похідної лексики, яка поповнила лексикон української мови за останні понад 25 років. Похідна лексика становить близько чотирьох п'ятих усієї нової лексики, що підтверджено матеріалом проаналізованих сучасних текстів різних стилів і сфер функціонування мови, а й на різних часових зрізах її історичного розвитку, передусім ЗМІ та публіцистичного стилю.

У дисертації запропоновано концептуальний апарат осмислення новотворів. Це – система одиниць словотвірного рівня мови від зразка словотворення для унікальних, оказіональних, поодиноких похідних через словотвірні моделі й типи до найзагальнішої одиниці – дериватеми, яку запровадив до теорії дериватології І. І. Ковалик. Такий апарат дослідження нової похідної лексики дав змогу виявити базові, найактивніше оновлювані й поповнювані словотвірні категорії сучасної української мови, а також встановити, що типологічні риси української словотвірної номінації найактивніше підтримують суфіксальні моделі словотворення. Саме вони забезпечують однослівність як вирізняльну рису української номінації, категоризацію лексики.

Змодельована система сучасної української словотвірної номінації містить стабільно активне й продуктивне ядро, мобільну й динамічну периферію й перехідну зону між ними. Така модель водночас відтворює й реальний стан взаємодії системи мови й мовної практики, їхній взаємовплив. Взаємодія відбувається у різних системних одиницях похідної лексики як певних фрагментах українськомовної картини світу: кореневих, словотвірних і мішаних (коренево-словотвірних) гніздах, лексико-словотвірних полях, тематичних групах. Аргументовано доведено збереження базової ролі іменника в українській словотвірній номінації. Оновлення словотвору

сучасної української мови, насамперед словотвірних категорій, відбувається за рахунок активних словотворчих ресурсів.

Сучасна українська словотвірна номінація виявляє водночас стабільність і гнучку динамічність, відповідаючи на нові когнітивні й комунікативні потреби мовців, нові мовні смаки спільноти, на зміни в ставленні суспільства до української мови. Встановлено ділянки словотвірної та лексичної підсистем, що виявляють стабільну активність і фрагменти мовної картини світу сучасного українця, у номінуванні яких словотворчі ресурси мови демонструють динаміку у відповідь на зміни в житті українського суспільства. Гнучка стабільність системи словотвору об'єктивно підтверджує стійкість типологічних рис української мови в активних процесах сучасної словотвірної номінації. На вибір і реалізацію ресурсів сучасної української номінації впливає комплекс соціальних, когнітивних і комунікативних чинників.

Надійність моделювання реального стану сучасної української мови забезпечено аналізом не лише окремих новотворів, які виявляють тяжіння до активізації та пасивізації та становлять мобільні ділянки лексикону, а й тематичних груп і полів, що вербалізують у сучасній мові певні поняття.

Динаміку словотвору відображає модель сучасного українського лексикону як сукупності гнізд: кореневих, коренево-словотвірних та словотвірних. Об'єднання нової лексики у гнізда різних типів ґрунтується на синхронному підході до визначення морфемної та словотвірної структури слів і з'ясуванні наявності/відсутності мотиваційних відношень у гнізді. Гнізда трьох типів: кореневі, коренево-словотвірні (мішані) та словотвірні у їхньому динамічному взаємозв'язку охоплюють нову лексику, питому та запозичену. Модель об'єднання різноструктурних гнізд виявляє динамічні ділянки словотвірної системи, внутрішню динаміку кількісного та семантичного наповнення гнізд.

Внутрішня динаміка характерна для словотвірних гнізд двох підтипів: мотивованих питомими або давнозапозиченими словами та словотвірних

підгнізд, мотивованих запозиченнями, у складі коренево-словотвірних (мішаних) гнізд. Запропонована модель відображає у структурі словотвірного гнізда активізацію та пасивізацію лексики, розвиток категорійної семантики словотвірних гнізд.

Зовнішня динаміка різноструктурних гнізд виявляє засвоєння іншомовної лексики системою української мови та є односпрямованою: перехід кореневих гнізд у коренево-словотвірні (мішані). Переформатування супроводжується, як правило, одночасним збільшенням кореневого гнізда (за рахунок неозапозичень або неосемантизмів, які перебувають у відношеннях взаємної кореляції за спільним коренем) й появою словотвірного підгнізда чи підгнізд (за рахунок новотворів).

Застосування основоцентричного підходу до аналізу нової похідної лексики уможливило визначення найактивніших слів та твірних основ, навколо яких групуються новотвори. За допомогою формантоцентричного підходу виявлено найактивніші словотвірні моделі, форманти та способи словотворення в сучасній словотвірній номінації. Поняття *функціональний потенціал ресурсу номінації* дало змогу всебічно проаналізувати нові одиниці й виявити їхні системотвірні зв’язки та ознаки усталення, а *тенденція мовного розвитку* дозволило класифікувати виразні динамічні явища як вияв певних тенденцій у розвитку української мови, передусім, націоналізації / інтернаціоналізації й інтелектуалізації/демократизації.

Реальний стан словотвірної номінації сучасної української мови досліджено у взаємозв’язку її системи з колективною (узус) та індивідуальною (ідіолект) мовною практикою. Індивідуальна мовна практика завжди функціонує у контексті колективної мовної практики. Існують постійні двоспрямовані взаємодія й взаємовплив ідіолекту й узусу з системою мови: авторські новотвори відповідають системним словотвірним моделям і реалізують систему мови в індивідуальних мовленнєвих системах. Наслідки такої взаємодії засвідчують оновлення лексикону, що впливає на систему мови на всіх її рівнях та на стабільність мовної норми.

Авторська словотвірна номінація у художньому тексті підтримує типологічні особливості української мови через реалізацію тих периферійних непродуктивних словотвірних типів, які є виразниками специфічних особливостей саме українського словотворення. Українські письменники таким чином працюють і на розвиток мови та її лексикону, й на збереження її питомих рис у словотворенні.

Процеси активації й реактивації питомих українських ресурсів та конкурування їх із новозапозиченими формують динаміку норми сучасної української мови, яку розглянуто як взаємодію прескриптивної (системної, взірцевої) норми й норми дескриптивної, як узуальної, так і індивідуально-авторської, аксіологічної. Завдяки комплексному вивченню новотворів показано чинники вибору певного словотворчого ресурсу та спектри їхньої реалізації у текстах, обґрунтовано статус словотвірної норми як стрижня літературного взірця мови, фільтру для перевірки відповідності нової похідної лексики системі мови. У сучасній словотвірній нормі спостерігаємо різноспрямовану динаміку в межах тенденцій націоналізації та інтернаціоналізації (або глобалізації), які мають свої особливості. Тенденція націоналізації виявляється в активізації питомих словотвірних моделей лексики, які демонструють традиції національної самобутності й органічно входять в структуру словотвірної системи мови, відновлюють автентику української словотвірної номінації. Простеження механізму деформацій української номінації на словотвірному рівні дає майбутнім дослідникам інструмент виявлення покручів та пропозиції на їхню заміну.

Вивчення явищ конкурування, взаємодії та диференціації ново запозичених та власне українських словотворчих ресурсів є необхідним для лексикографічної кодифікації нової лексики; надання рекомендацій щодо вибору літературного варіанта.

Ключові слова: словотвірна номінація, словотвірна категорія, словотвірний тип, словотвірна модель, словотвірна норма, словотворчі ресурси, мовна практика, узус, ідіолект.

SUMMARY

Kysliuk L.P. Word-formative nomination in Modern Ukrainian: system – uzus – idiolect.

The dissertation for Doctor degree in Philology, speciality 10.02.01 – The Ukrainian language. – Institute of the Ukrainian language of National Academy of Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2018.

Thesis is the first comprehensive research and systematic analysis of the current state of theUkrainian word-formative nomination in its three interrelated expressions: the language system, the general (uzus) and the individual (idiolect) linguistic practice.

The question of the place and role of word formation in the nomination, the satisfaction of the new cognitive needs of the native speakers, the development of the lexicon, is at the center of attention of researchers of all Slavic languages and is the subject of consideration in a number of monographic works and diverse dictionaries of new words. The relevance of the topic of the proposed research is due to the need for an integrated approach to studying the sources, resources and the course of diverse processes in the word-formative nomination of Modern Ukrainian, analysis and comprehension of them.This involves finding out how certain word-formation resources support the typological features of the nomination in the new circumstances of the functioning of the Ukrainian language; how in the formation of the word there are mechanisms for protecting the identity of the Ukrainian nomination; what factors influence the choice and implementation of word-formation resources in modern linguistic practice and how modern linguistic practice affects the word-formation system and word-formation norm of the language.The purpose of this thesis is to identify and analyze stable active and new dynamic processes in the word-formative nomination of Modern Ukrainian in the uzual and individual linguistic practice, to find out the role of word-formation

in updating the Ukrainian vocabulary.The object of research is a new derivative of the vocabulary of Modern Ukrainian, recorded in texts and dictionaries after 1991. The subject of the analysis is the dynamic processes in semantics, form, priorities and the nature of the use of word-formation resources that take part in the modern word-formative nomination of the Ukrainian language in various styles and spheres of its functioning.

The research confirms the role of word-formation as the leading method of Ukrainian nomination and the factor of preserving its typological features on the material of the new derivative vocabulary, which has supplemented the Ukrainian language over the last 25 years of its development in the status of the state language of independent Ukraine.The derivative of the vocabulary is about four-fifths of the whole new vocabulary, which is confirmed by the material of the analyzed modern texts of different styles and spheres of language functioning, but also on different time sections of its historical development, first of all, the media and journalistic style.

The conceptual apparatus of comprehension of innovations is offered. This is a system of units of the word-formation level of the language from the sample of word-formation for unique, occasional, single derivatives through word-formation models and types to the most general unit-derivatives introduced by the theory of derivatology I. I. Kovalik. Such a device of research of the new derivative vocabulary made it possible to identify the basic, most actively updated and replenished word-formation categories of Modern Ukrainian, as well as to establish that the typological features of the Ukrainian word-formative nomination most actively support suffixal models of word-formation. It is they who provide one-word as a distinctive feature of the Ukrainian nomination, categorization of vocabulary.

The simulated system of Modern Ukrainian word-formative nomination contains a stable active and productive nucleus, a mobile and dynamic periphery, and a transition zone between them. Such a model simultaneously reproduces the real state of interaction of the system of language and language practice, their

mutual influence. Interaction takes place in various system units of the derivative vocabulary as certain fragments of the Ukrainian-language picture of the world: root, word-formation and mixed (root-word-formation) nests, lexical-word-formation fields, thematic groups. It is proved to prove the preservation of the basic role of the noun in the Ukrainian word-formative nomination. The updating of the word-formation of Modern Ukrainian, first of all word-formation categories, is due to active word-formation resources.

The modern Ukrainian word-formative nomination reveals both stability and flexible dynamics, responding to new cognitive and communicative needs of speakers, new linguistic tastes of the community, and changes in the attitude of society towards the Ukrainian language. The places of word-formation and lexical subsystems, which show stable activity and fragments of the linguistic picture of the world of Modern Ukrainian, have been established, in nominating which word-formation resources of the language demonstrate dynamics in response to changes in the life of Ukrainian society. Flexible stability of the word-formation system objectively confirms the stability of typological features of the Ukrainian language in the active processes of the modern word-formative nomination. The choice and implementation of the resources of the modern Ukrainian nomination is influenced by a complex of social, cognitive and communicative factors.

The reliability of modeling the real state of Modern Ukrainian is provided by the analysis of not only certain innovations that show attraction for activation and passivation, but also the mobile sections of the lexicon, but also the thematic groups and fields that verbalize certain concepts in modern language.The dynamics of the word-formation reflects the model of the modern Ukrainian lexicon as a set of nests: root, root-word-formation and word-formation. The union of the new vocabulary in the various types of nests is based on a synchronous approach to the definition of the morpheme and word-formation structure of words and to ascertain the presence / absence of motivational relations in the nest. Three types of nests: root, root-word-mix (mixed) and word-formation in their dynamic interconnection embrace new vocabulary, specific and borrowed. The model of the union of

heterostructured nests reveals the dynamic parts of the word-formation system, the internal dynamics of the quantitative and semantic filling of the nests.

The internal dynamics are characteristic of word-formation nests of two subtypes: motivated by specific or long-term words and word-formation hyphens, motivated by borrowings, as part of root-word-formation (mixed) nests. The proposed model reflects the activation and passivation of vocabulary in the structure of word-formation nests, the development of categorical semantics of word-formation nests.

The external dynamics of the different-structured nests reveals the assimilation of the foreign language vocabulary by the system of the Ukrainian language and is unidirectional: the transition of the root nests to the root-word-formation (mixed). Reformatting is usually accompanied by simultaneous increase of the root nest (due to neo-borrowing or neosemantism, which are in the relations of mutual correlation on the common root) and the appearance of word-forming ankles or underarms (due to new breeds).

The application of a fundamental centered approach to the analysis of a new derivative vocabulary made it possible to identify the most active words and creative foundations around which new discoveries are grouped. With the help of the form-centric approach, the most active word-formation models, fortangles and ways of word-formation in the modern word-formative nomination were discovered. The concept of *functional potential of the resource of the nomination* allowed us to thoroughly analyze the new units and to identify their systemic links and signs of establishment, and the *trend of linguistic development* allowed to classify expressive dynamic phenomena as a manifestation of certain tendencies in the development of the Ukrainian language, first of all, nationalization / internationalization and intellectualization / democratization.

The real condition of the word-formative nomination of Modern Ukrainian is investigated in the interrelation of its system with the collective (uzus) and the individual (idiolect) linguistic practice. Individual language practice always functions in the context of collective linguistic practice. There are constant two-

way interaction and mutual influence of idiolect and uzus with the system of language: author's novelties correspond to system word-formation models and implement a system of language in individual speech systems. The consequences of such interaction are evidenced by the updating of the lexicon, which affects the language system at all its levels and the stability of the linguistic norm.

The author's word-formative nomination in the artistic text supports the typological peculiarities of the Ukrainian language through the realization of those peripheral, non-productive word-formation types, which are the expressions of the specific features of the Ukrainian word-formation. Ukrainian writers thus work to develop the language and its vocabulary, and to preserve its specific features in word formation.

The processes of activating and reactivating specific Ukrainian resources and competing with newly-borrowed ones form the dynamics of the norms of Modern Ukrainian. It is considered as the interaction of the prescriptive (system, model) norms and norms of the descriptive, both the visual and the individual, author's, axiological. Due to the complex study of innovations, the factors of the choice of a certain word-formation resource and the spectrum of their implementation in the texts are shown, the word-formation norm as the basis of the literary model of the language, a filter for checking the correspondence of the new derivative vocabulary to the language system, is substantiated. We observe multi-directional dynamics within the limits of nationalization and internationalization (or globalization) tendencies, which have their own peculiarities, in the modern word-formation norm. The tendency of nationalization is manifested in the activation of specific word-formation models of vocabulary that demonstrate the traditions of national identity and are organically part of the structure of the word-formation system of the language, restoring the authenticity of the Ukrainian word-formative nomination. Tracing the mechanism of the deformation of the Ukrainian nomination at the word-formation level gives prospective researchers a tool for detecting twists and suggestions for their replacement.

The study of the phenomena of competition, interaction and differentiation of newly borrowed and actually Ukrainian word-formation resources is necessary for the lexicographic codification of the new vocabulary; providing recommendations on choosing a literary version.

Key words: word-formative nomination, word-formation category, word-formation type, word-formation model, word-formation norm, word-formation resources, language practice, uzus, idiolect.

Список публікацій здобувача

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації

Монографія

1. Кислюк Л. Сучасна українська словотвірна номінація: ресурси та тенденції розвитку: монографія. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. – 424 с.

Рецензія: Пономарів О. Д. Сучасне «обличчя» української словотвірної номінації (Кислюк Л. П. Сучасна українська словотвірна номінація: ресурси та тенденції розвитку: монографія. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. – 424 с.) // Українська мова. – 2017. – № 4. – С. 134–138.

Колективні монографії та словники

2. Кислюк Л. П. Нові тенденції адаптування іншомовної лексики. Словотворча активність неозапозичень // Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: монографія. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. – С. 227−279.

3. Кислюк Л. П. Динаміка словотвірної норми сучасної української мови // Вплив суспільних змін на розвиток української мови: монографія / Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк, Н. Ф. Клименко, В. І. Критська, Т. К. Пуздирєва, Ю. В. Романюк; відп. ред. Є. А. Карпіловська. – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. – С. 343−426.

4. Шкільний словотвірний словник сучасної української мови: 15 600 слів у складі 127 гнізд / Уклад.: Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк – Київ : Наук. думка, 2005. – 264 с. (Словники України) (2,5 а.а. – одноосібні авторські словникові статті Кислюк Л. П.).

5. Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики / Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк, Н. Ф. Клименко, В. І. Критська, Т. К. Пуздирєва, Ю. В. Романюк; відп. ред. Є. А. Карпіловська. – Київ : ТОВ «КММ», 2013. – 416 с. (2,75 а.а. – одноосібні авторські словникові статті Кислюк Л. П.).

Наукові праці у фахових виданнях України

6. Кислюк Л. П. Словотвірний словник англійських і німецьких запозичень у сучасній українській мові // Вісник держ. ун-ту «Львівська політехніка» : Проблеми української термінології. М-ли 6-ї Міжнародної наук. конф. – Львів: Львівська політехніка, 2000. – № 402. – С. 151–154.

7. Кислюк Л. П. Словотвірний потенціал інтернаціоналізмів англійського походження // Українське мовознавство: міжвідомчий наук. зб. − Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2000. – Випуск 22. – С. 65−69.

8. Кислюк Л. П. Особливості засвоєння іншомовної лексики словотвірною підсистемою сучасної української мови // Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. праць. – Київ : «Прайм-М», 2002. − № 6. – С. 182−186.

9. Кислюк Л. П. Нова лексика в мові українських ЗМІ: словотвірні неологізми // Українське мовознавство: міжвідомчий наук. зб. − Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2004. − Випуск 27−28. – С. 32−35.

10. Кислюк Л. П. Особливості творення і функціонування абревіатур та їхніх дериватів у мові преси // Українське мовознавство: міжвідомчий наук. зб. − Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2004. – Випуск 11, кн. 1. − С. 187−190.

11. Кислюк Л. П. Функціонування та словотвірний потенціал неозапозичень у сучасній українській мові // Вісник Прикарпатського нац. ун-ту ім. В. Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ, 2007. – Випуск XV – XVIII. – С. 228−231.

12. Кислюк Л. П. Функціональний потенціал тематичної групи «засоби масової інформації» // Мовознавчий вісник : зб. наук. праць / Відп. ред. Г. І. Мартинова. – Черкаси, 2008. – Випуск 7. – С. 112−118.

13. Кислюк Л. П. Проблеми лексикографічного опрацювання нової іншомовної лексики // Українське мовознавство : міжвідомчий наук. зб.– Київ, 2008. – Випуск 38. −С. 93−96.

14. Кислюк Л. П. Гібридні новотвори як спосіб засвоєння запозичуваної термінології // Українське мовознавство : міжвідомчий наук. зб. – Київ : ВПЦ «Київський університет», 2010. – Випуск 40. – С. 32−37.

15. Кислюк Л. П. Диференціація норми і практика вживання активних дієприкметників у сучасній українській мові // Проблеми гуманітарних наук : зб. наук. праць Дрогобицького держ. пед. ун-ту імені Івана Франка. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2011. – Випуск 28. Філологія. – С. 73−87.

16. Кислюк Л. П. Сучасна словотвірна норма української мови: мовна практика та кодифікація // Українська мова. – 2012. – №1. – С. 52−66.

17. Кислюк Л. П. Системно-категорійний підхід до прогнозування лексичних новотворів // Мовні та концептуальні картини світу. М-ли Міжнародної наук. конф. до 100-річчя А. О. Білецького : зб. наук. праць. – Київ, 2012. – № 38. – С. 314−319.

18. Кислюк Л. П. Узуальне й оказіональне в авторських новотворах категорії назв особи // Мовознавчий вісник : зб. наук. праць / Відп. ред. Г. І. Мартинова. – Черкаси, 2012. – Випуск 14 – 15. – С. 56−61.

19. Кислюк Л. П. Активні словотвірні моделі в письменницькому ідіолекті // Культура слова. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – Випуск 77. – С. 157−162.

20. Кислюк Л. П. Категорія «жіночість» у сучасному українському словотворенні // Ученые записки Таврического нац. ун-та имени В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». - Симферополь, 2012. – Том 25 (64). – №4. – Ч. 2. – С. 97−105.

21. Кислюк Л. П.Словотвірний потенціал неосемантизмів у сучасній українській номінації // Проблеми гуманітарних наук : зб. наук. праць. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2012. – Випуск 30. – С. 4−21.

22. Кислюк Л. П. Паралелізм лексичної і синтаксичної деривації в термінології // Термінологічний вісник : зб. наук. праць. − Київ, 2013. − Випуск 2(1). – С. 210−214.

23. Кислюк Л. П. Подання новотворів у лексичній базі даних // Українське мовознавство: міжвідомчий наук. зб. – Київ, 2013. – Випуск 43. – С. 27−35.

24. Кислюк Л. П. Освоєння нової іншомовної лексики системою українського словотворення // Мовознавчий вісник : зб. наук. праць. - Черкаський нац. ун-т імені Б. Хмельницького; Відп. ред. Г. І. Мартинова. – Черкаси, 2013. – Випуск 16−17. – С. 112−122.

25. Кислюк Л. П. Українські словотворчі ресурси в текстах Святого Письма // Науковий вісник Чернівецького ун-ту : зб. наук. праць. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2013. – Випуск 659. Романо-слов'янський дискурс. – С. 124−128.

26. Кислюк Л. П. Жінка-космонавт чи космонавтка (До проблем норми творення назв осіб жіночої статі) // Культура слова. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2013. – Випуск 78. − С. 114−118.

27. Кислюк Л. П. Явище аналітизму в сучасній українській словотвірній номінації // Мовні і концептуальні картини світу.– Київ : ВПЦ «Київський університет», 2014. – Випуск 48. – С. 209−216.

28. Кислюк Л. П. Освоєння англізмів в українській інтернет-комунікації // Термінологічний вісник : зб. наук. праць / Відп. ред. Л. В. Туровська. – Київ : Інститут української мови НАНУ, 2017. – Випуск 4. – С. 245−252.

29. Кислюк Л. Вияв специфіки українського словотвору в нових похідних іменниках // Вісник Львівського ун-ту. – Серія філологічна. - 2017. – Випуск 64. – Ч. І. –С. 88−95.

Наукові праці в закордонних виданнях

30. Кислюк Л. П. Украиноязычное медиа-пространство: тенденции стабилизации инноваций // «Славянские языки и культуры в современном

мире»: Междунар. науч. симпозиум (Москва, МГУ имени М. В. Ломоносова, филологический факультет, 24−26 марта 2009 г.): труды и материалы / Составители О. В. Дедова, Л. М. Захаров; Под общим руководством М. Л. Ремнёвой. − Москва : МАКС Пресс, 2009. – С. 108−109.

31. Кислюк Л. П. Національномовні ресурси відображення соціодинаміки // Відображення історії та культури народу в словотворенні : доповіді XII Міжнар. наук. конф. Комісії зі слов'янського словотворення при МКС / Упоряд. та наук. ред. Н. Ф. Клименко і Є. А. Карпіловської. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – С. 393−408.

32. Кислюк Л. П. Динаміка словотвірної норми: тенденція націоналізації // Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti jazyka, literatúry a kultúry / Zost. Jarmila Kredátusová. Acta facultatis Philosophicae Prešoviensis. − Prešov : Filozofická fakulta, 2012. – С. 193−208.

33. Кислюк Л. П. Диференціація словотворчих ресурсів у сучасній українській номінації // Зборник радова «Творба речи и њени ресурси у словенским језицима». – Србија, Београд : Филолошки факултет универзитета у Београду, 2012. – С. 109−120.

34. Кислюк Л. П. Вплив повторних запозичень на структурування лексико-семантичного поля у сучасній українській мові // «Славянские языки и культуры в современном мире» : II Междунар. науч. симпозиум. М-лы симпозиума (Москва, Филологический факультет МГУ имени М. В. Ломоносова, 21−24 марта 2012 г.) : труды и материалы. − Москва, 2012. – С. 120−121.

35. Кислюк Л. П. Вплив аналогії на активність словотвірних моделей // Jahrbuchder IV. Internationalen virtuellen Konferenz der Ukrainistik «Dialog der Sprachen – Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht» Reihe : Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik. Bd. 2013. / Herausgegeben von Olena Novikova, Peter Hilkes, Ulrich Schweier. – München – Berlin : Verlag Otto Sagner, 2014. – С. 72−79.

36. Кислюк Л. П. Мовна динаміка в стабільно активних словотвірних моделях української мови // Язык и культура / Под общ. ред. С. С. Чернова. – Новосибирск : Издательство ЦРНС, 2014. – С. 121−128.

37. Кислюк Л. П. Підходи до вивчення семантики похідного слова: українська дериватологічна школа в порівнянні з іншими слов'янськими // Slavische Wortbildung im Vergleich. Theoretische und pragmatische Aspekte / Swetlana Mengel (Hg.). − Berlin : LIT-Verlag Dr. W. Hopf, 2014 (Slavica Varia Halensia, Bd. 12). – S. 47−59.

38. Кислюк Л. П. Вплив авторитетних українських видань на формування сучасного обличчя української літературної мови // Тенденції розвитку української лексики та граматики. – Ч. ІІ. – За ред. І. Кононенко, І. Митнік, С. Романюк. Видавнича серія кафедри україністики Варшавського ун-ту та Прикарпатського нац. ун-ту імені В. Стефаника «W kręgu języka, literatury i kultury». – Варшава – Івано-Франківськ, 2015. – С. 26−37.

39. Кислюк Л. П. Прагматичний потенціал демінутивів у публіцистичних та художніх текстах // Manjšalnice v slovanskih jezikih: oblika in vloga / Диминутивы в славянских языках: форма и роль / Diminutives in Slavic Languages: Form and Role. – Uredila / Editor Irena Stramljič Breznik. – Maribor, Bielsko-Biała, Budapest, Kansas, Praha. V Mariboru: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in knjizevnosti, Filozofska fakulteta, 2015. – С. 148–158 (Knjižna zbirka Zora; 113)

40. Кислюк Л. П. Підходи до вивчення нової похідної лексики // Współczesne językoznawstwo słowiańskie: teoria i metodologia badań, T. I «Słowotwórstwo» / Red. naukowy Elena Koriakowcewa. – Siedlce, Polska, 2016. – S. 53–62.

41. Кислюк Л. П. Особливості актуалізації словотворчих ресурсів в українській інтернет-комунікації // Wortbildung und Internet /Тољовиж, Branko, Wonisch, Arno (Hg./ред.). – Graz : Institut fьr Slawistik der Karl-Franzens-Universitдt Graz, Kommission fьr Wortbildung beim Internationalen Slawisten komitee, 2016. – S. 185–194.

42. Kysliuk L. Можливості пошуку слів за їхньою будовою у корпусах і словникових базах даних // Репозиторій Інституту славістики Польської академії наук (Варшава): http://ireteslaw.ispan.waw.pl/handle/123456789/7

43. Kysliuk L. Специфіка українського словотвору у нових похідних іменниках // Репозиторій Інституту славістики Польської академії наук (Варшава): http://ireteslaw.ispan.waw.pl/handle/123456789/96

Додаткові публікації

44. Кислюк Л. П. Нові англійські запозичення і термінологія // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць / Відп. ред. Л. О. Симоненко. – Київ : КНЕУ, 2001. – Випуск IV. – С. 51−53.

45. Кислюк Л. П. Динамічне освоєння англіцизмів морфемною та словотвірною підсистемами сучасної української мови // Наукова спадщина професора С. В. Семчинського і сучасна філологія: зб. наук. праць: у 2 ч. / Упоряд. В. Ф. Чемес. – Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. – Ч. 1. – С. 510−516.

46. Кислюк Л. П. Нові тенденції у творенні іменників – назв осіб сучасної української мови // Актуальні проблеми українського словотвору. – Івано-Франківськ, 2002. – С. 217−225.

47. Кислюк Л. П. Досвід українського словникарства при укладанні словників нової лексики // Людина. Комп’ютер. Комунікація : зб. наук. праць. – Львів, 2008. – С. 199−202.

48. Кислюк Л. П. Категорія «моція» у сучасній українській мові // «Жінка в науці та освіті: минуле, сучасність, майбутнє». М-ли четвертої міжнародної наук.-практ. конф. – Київ, 2008. – С. 167−171.

49. Кислюк Л. П. Оновлення словотвірних категорій у контексті тенденцій мовного розвитку // Мови та культури у новій Європі: контакти і самобутність : зб. наук. доп. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. – С. 138−144.

50. Кислюк Л. П. Неосемантизми іншомовного походження в сучасній українській мові // Мовне обличчя міста: Черкаси-2008. М-ли наук.-практ. конф. – Черкаси : Брама–Україна, 2009. – С. 106−110.

51. Кислюк Л. П. Експресивно-оцінне словотворення в сучасній номінації // Українське слово в етнокультурному вимірі. – Дрогобич : Дрогобицький пед. ун-т, 2009. – С. 85−90.

52. Кислюк Л. П. Словотвірна параметризація лексико-семантичного поля «мистецтво» // Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – С. 521−531.

53. Кислюк Л. П. Соціальні чинники динаміки словотвірної норми // Рідне слово в етнокультурному вимірі. М-ли третьої міжнародної наук.-практ. конф. – Дрогобич : Посвіт, 2011. – С. 139−145.

54. Кислюк Л. П. Жінка і проза: особливості письменницького ідіолекту // «Жінка в науці та освіті: минуле, сучасність, майбутнє». М-ли п'ятої міжнародної наук.-практ. конф. – Київ, 2011. – С. 181–183.

ЗМІСТ

ВСТУП 25

РОЗДІЛ 1. РОЛЬ СЛОВОТВОРЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ НОМІНАЦІЇ 38

1.1. Сучасний стан вивчення словотвірної номінації у мовознавстві 47

1.2. Системність похідної лексики 53

1.2.1. Словотвірні категорії у мовній діяльності суспільства 67

1.2.2. Словотвірні моделі в системі словотвору 71

1.2.3. Активні словотворчі ресурси сучасної української номінації 73

1.2.4. Динаміка словотвірної номінації у межах тріади «система ↔ узус ↔ ідіолект» 78

Висновки до РОЗДІЛУ 83

РОЗДІЛ 2. ГНУЧКА СТАБІЛЬНІСТЬ СИСТЕМИ СЛОВОТВОРУ ЯК ВИЯВ СТІЙКОСТІ ТИПОЛОГІЧНИХ ОЗНАК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 85

2.1. Суфіксальні словотвірні моделі зі стабільною активністю 89

2.1.1 Іменники категорії назв осіб (nominapersonalia) 91

2.1.2 Іменники категорії назв неосіб (nominaimpersonalia) 122

2.1.3. Прикметники-новотвори 134

2.1.4. Дієслова-новотвори 142

2.2. Префіксальні словотвірні моделі зі стабільною активністю 147

2.2.1. Іменники 148

2.2.2. Прикметники 167

2.2.3. Дієслова 181

2.3. Стабільно активні префіксально-суфіксальні/конфіксальні моделі 194

2.3.1. Іменники 195

2.3.2. Прикметники 198
2.3.3. Дієслова 200
2.4. Стабільно активні моделі творення складних слів 201
2.4.1. Композити 203
2.4.2. Іменники-юкстапозити 215
2.4.3. Іменники-абревіатури 216
2.5. Вплив аналогії на активність словотвірних моделей 219
Висновки до РОЗДІЛУ 223
РОЗДІЛ 3. АКТИВНІ ДІЛЯНКИ ТА ПРОЦЕСИ СЛОВОТВІРНОЇ НОМІНАЦІЇ В СУЧАСНІЙ МОВНІЙ ПРАКТИЦІ 225
3.1. Активізація національномовних ресурсів відображення соціодинаміки 233
3.2. Тенденції оновлення соціально значущих фрагментів українськомовної картини світу 260
3.2.1. Українськомовний медіа-простір: тенденції стабілізації інновацій 260
3.2.2. Словотворчі ресурси оновлення когнітивного простору сучасної української мови 275
3.3. Взаємодія зовнішніх та внутрішніх ресурсів словотворення 291
3.3.1. Активність нової іншомовної лексики в українському словотворенні 293
3.3.2. Давні запозичення як ресурс словотвірної номінації 316
3.3.3. Роль неосемантизмів іншомовного походження в динамічних процесах української словотвірної номінації 325
3.3.4. Гібридне словотворення як вияв механізму захисту типологічних рис української номінації 343
Висновки до РОЗДІЛУ 347
РОЗДІЛ 4. РОЛЬ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ МОВНОЇ ПРАКТИКИ В СЛОВОТВІРНІЙ НОМІНАЦІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 351

4.1. Авторська словотвірна номінація у текстах художнього стилю 355

4.1.1. Авторське оказіональне словотворення як виразник типологічних особливостей українського іменникового словотвору 357

4.1.2. Активність окремих словотвірних моделей як вияв авторських мовних інтенцій 366

4.1.3. Узуальне й оказіональне, експресія та оцінність в авторських новотворах 372

4.2. Словотвірна номінація в сучасній авторській публіцистиці 379

4.3. Вплив авторитетних українських видань на формування сучасного «обличчя» української літературної мови 388

4.4. Вплив мовної особистості на розвиток українського сакрального стилю 396

Висновки до РОЗДІЛУ 409

РОЗДІЛ 5. ДИНАМІКА СЛОВОТВІРНОЇ НОРМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 411

5.1. Вплив соціодинаміки на словотвірну норму сучасної української мови 414

5.2. Вияв тенденції націоналізації (етнізації) у динаміці сучасної української словотвірної норми 423

5.2.1. Активізація/пасивізація словотвірних синонімів 424

5.2.2. Поновлення пріоритетності національних словотвірних моделей 428

5.2.3. Блокування словотвірних моделей-кальок 430

5.2.4. Динаміка активних дієприкметників-субстантивів та атрибутивів у сучасній українській мові 431

5.2.5. Вплив граматичної і словотвірної норми на формально-семантичну структуру дериватів іншомовного походження 440

5.2.6. Конкурування прикметникових словотвірних моделей

у професійному лексиконі 441

5.2.7. Активізація творення фемінітивів та стильові обмеження їх уживання 448

5.3. Вияв тенденції інтернаціоналізації (глобалізації) у словотвірній нормі сучасної української мови 458

5.3.1. Конкурування запозичених та питомих ресурсів словотворення 459

5.3.2. Формально-семантична й функціонально-стильова диференціація словотворчих ресурсів у сучасній українській номінації 465

5.3.3. Проблема відповідності сучасній словотвірній нормі складних слів іншомовного походження 470

Висновки до РОЗДІЛУ 476

ВИСНОВКИ 478

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ 483

ДОДАТОК А. СПИСОК НОВОТВОРІВ 549

ДОДАТОК Б. СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ТА АПРОБАЦІЙ ЗДОБУВАЧА 604

ВСТУП

Загальна характеристика роботи. Державний статус української мови, її функціонування в усіх сферах діяльності суспільства, зняття ідеологічних заборон, які стосувалися її системи, відкривають для мовців широкі можливості для номінування реалій, явищ, процесів довкілля, оновлення україномовної картини світу. У сучасному динамічному глобалізованому світі мова має відповідати на виклики, які надходять із розвитком нових технологій, небаченою раніше інтеграцією інформаційного простору і водночас зберігати свої типологічні ознаки, ідентичність, тяглість культурної традиції, не «розчинятися» в інших мовах.

В українському мовознавстві динаміку лексикону, проблеми внормування сучасної літературної мови досліджено в низці монографічних праць: «Динаміка лексичних норм української літературної мови XX століття» Л. В. Струганець, «Українська лексика кінця XX століття (на матеріалі засобів масової інформації)» О. А. Стишова, «Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі» Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловської, Л. П. Кислюк, «Літературна норма у функціонально-стильовій і структурній парадигмі» Т. А. Коць, «Динаміка лексикону української періодики початку XXI ст.» М. І. Навальної, «Літературна норма і мовна практика» за ред. С. Я. Єрмоленко, «Усна літературна мова в українській культурі повсякдення» С. П. Бибик, «Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець XX – XXI ст.)» О. О. Тараненка та ін. Окремим проблемам словотвірної номінації в зіставленні з іншими слов’янськими мовами присвячено монографії А. М. Нелюби «Явища економії в словотвірній номінації української мови», Ж. В. Колоїз «Українська оказіональна деривація», А. А. Таран «Конкурування номінацій у сучасній українській мові: тенденції стабілізації нової лексики», авторського колективу Г. М. Вокальчук, А. М. Архангельської, О. А. Стишова, Ю. П. Маслової, В. В. Максимчука «Неологічні назви осіб у

сучасних слов'янських мовах». На початку XXI ст. в українській лексикографії з'явилася низка словників нової лексики: Д. В. Мазурик «Нове в українській лексиці: Словник-довідник»; Г. М. Віняр, Л. Р. Шпачук «Словник новотворів української мови кінця XX століття»; Л. В. Туровської, Л. М. Василькової «Нові слова та значення»; В. О. Балог, Н. Є. Лозової, Л. О. Тименко, О. М. Тищенко «Нові й актуалізовані слова та значення: словникові матеріали (2002–2010)»; Є. А. Карпіловської, Л. П. Кислюк, Н. Ф. Клименко, В. І. Критської, Т. К. Пуздирєвої, Ю. В. Романюк «Активні ресурси сучасної української номінації. Ідеографічний словник нової лексики»; серія словників лексико-словотвірних інновацій харківських мовознавців, матеріали яких узагальнили словники А. М. Нелюби «Словотворчість незалежної України. 1991–2011» та «Словотворчість незалежної України. 2012–2016» А. Нелюби і Є. Редька.

Стала доступною лексикографічна спадщина українського «Розстріляного Відродження», словники періоду «коренізації» 20-х – початку 30-х років XX ст., видані в серії «Із словникової спадщини», що її започаткував Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. Завдяки електронному ресурсу «Російсько-українські словники (www.r2u.org.ua) видавництва «К.І.С.» («Київ-Інформ-Сервіс») для користувачів відкрито широкі можливості праці з найповажнішими словниками XIX–XX ст., серед яких 3 томи «Російсько-українського словника» Української академії наук за редакцією академіків А. Ю. Кримського та С. О. Єфремова (Київ, 1924–1933) та інші віхові джерела. Інститут української мови НАН України започаткував серію «Лексикографічна спадщина України», зокрема, «Словник московсько-український» В. Дубровського 1918 р. Видано цінні матеріали, які висвітлюють суспільно-політичні обставини російщення української мови, передусім її лексикону. Це праці В. Кубайчука «Хронологія мовних подій в Україні (зовнішня історія української мови)», Л. Т. Масенко, В. Кубайчука і О. Демської-Кульчицької «Українська мова у XX сторіччі: історія лінгвоциду», «Українська ідентичність і мовне питання в Російській імперії:

спроба державного регулювання (1847–1914). Збірник документів і матеріалів» та ін. Усі ці видання сприяють об'єктивному й різноаспектному дослідженню стану сучасної української мови, зокрема її словотворчих ресурсів, виявленню стабільних та динамічних ділянок її словотвірної системи.

Проблеми динаміки сучасних слов'янських мов перебувають у полі зору й зарубіжних дослідників. Тенденціям їхнього розвитку присвячено колективну монографію «Номінація / Словотворення» за ред. І. Онхайзер, яку члени Комісії зі слов'янського словотворення при Міжнародному комітеті славістів підготували на матеріалі всіх сучасних слов'янських мов; збірник доповідей і матеріалів дискусії на тематичному блоці «Динаміка та стабільність лексичних і словотвірних систем слов'янських мов» на XIV Міжнародному з'їзді славістів (Охрид, 2008), що його організували українські мовознавці, томи конференцій Комісії зі слов'янського словотворення при МКС, праці Ц. Аврамової, Ю. Балтової, К. Вашакової, О. А. Земської, О. П. Єрмакової, К. Клещової, О. І. Коряковцевої, М. О. Кронгауза, О. О. Лукашанця, І. Г. Милославського, А. Нагурко В. Радевої, І. Страмлич-Брезник, інших провідних дериватологів. Попри функціональну стабільність словотвору, учені наголошують на постійній його еволюції, виявленій у синхронній динаміці мов, зокрема, в оновленні словотворчих ресурсів їхньої номінації, або засобів, способів і моделей побудови нових слів. Зіставлення процесів у словотвірній номінації сучасної української мови з аналогічними явищами в інших мовах, їхній аналіз та осмислення в широкому слов'янському мовному контексті дають змогу знайти спільне, типове й відмінне, самобутнє в їхньому перебігу.

Серед потужної хвилі нових найменувань дослідники сучасних слов'янських мов виявили приблизне співвідношення непохідних і похідних лексем: на одну непохідну припадає в середньому чотири-п'ять похідних одиниць, що дає підстави стверджувати збереження провідної ролі словотворення в забезпеченні номінаційних потреб сучасних українських

мовців і загалом слов'янських спільнот. За даними Морфемно-словотвірного фонду української мови Інституту української мови НАН України, похідна лексика становить близько 86% її словникового складу.

Аналіз та осмислення накопиченого мовного матеріалу потребують вивчення мовної діяльності українського суспільства в усьому її функціонально-стильовомута стилістичномурозмаїтті, відтворення реальної мовної картини світу сучасного культурного й освіченого українця та з'ясування місця в ній словотвірної номінації, передусім тих її ділянок, які виявляють найбільшу активність у живій мові, в узусі, а також опису словотворчих ресурсів, використовуваних у різноспрямованих процесах сучасного розвитку когнітивного та комунікативного простору української мови.

Актуальність дослідження зумовлена потребою комплексного вивчення словотвірної номінації як провідного способу оновлення лексикону сучасної української мови, необхідністю з'ясувати:

1) склад словотворчих ресурсів, що підтримують типологічні риси номінації в нових суспільно-політичних обставинах і сферах побутування української мови на початку XXI ст., забезпечують реалізацію її нових функцій у статусі мови держави;

2) соціальні, когнітивні й комунікативні чинники впливу на вибір і реалізацію словотворчих ресурсів системи української мови в сучасній колективній, загальній (узус) та індивідуальній (ідіолект) мовній практиці;

3) характер взаємовпливів мовної практики – загальної (узусу) та індивідуальної (ідіолекту) та системи мови (словотвору), сучасної української словотвірної норми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано в межах наукової проблематики відділу структурно-математичної лінгвістики Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, пов'язаної з плановими темами «Основи комп'ютерної граматики сучасної української мови» (підтема «Динамічні процеси в лексиконі та граматичному

ладі сучасної української мови») (2001–2005, № 0101U002815), «Теоретичні та методологічні засади комп'ютерного моделювання інноваційних процесів у мові» (2006–2010, № 0106U005096). З 2011 р. відділ працює в Інституті української мови НАН України (з 2016 р. – у складі об'єднаного відділу лексикології, лексикографії та структурно-математичної лінгвістики) Інституту української мови НАН України). Виконання дослідження тривало в межах наукової теми «Вплив соціодинаміки на систему та структуру мови: тенденції мовних змін» (2011–2015, № 0111U001187). Протягом 2015–2017 рр. теоретично й практично дослідження було пов'язане і з проблематикою міжнародного наукового проекту «Лексичні, словотвірні та фразеологічні інновації у сучасних слов'янських мовах», що його Інститут української мови виконує в координації з Інститутом славістики Польської Академії наук в межах Угоди про наукове співробітництво між НАН України і ПАН.

Мета дисертаційної праці – виявити та проаналізувати стабільно активні й нові динамічні процеси в словотвірній номінації сучасної української мови у взаємодії системи мови з колективною (узус) та індивідуальною (ідіолект) мовною практикою, з'ясувати роль словотворення в оновленні українського лексикону, у розширенні й поглибленні когнітивного та комунікативного простору сучасної української мови.

Поставлена мета зумовила розв'язання таких **завдань**:

1) концептуально осмислити апарат дослідження нової похідної лексики як ієрархічну систему одиниць словотвірного рівня мови від зразка словотворення для унікальних, оказіональних, поодиноких похідних через словотвірні моделі й типи до найзагальнішої одиниці словотвору – дериватеми, запровадженої до теорії дериватології І. І. Коваликом;

2) установити, активні словотворчі ресурси у номінації стабільно активних і мобільних, оновлюваних фрагментів сучасної українськомовної картини світу;

3) з’ясувати, які моделі словотворення підтримують типологічні риси номінації в нових суспільно-політичних обставинах функціонування української мови, сприяють усуненню кальок і покручів як наслідків тривалого російщення номінаційного корпусу української мови, забезпечують новим номінаційним ресурсом реалізацію її функцій мови держави;

4) змоделювати динаміку словотвірної номінації як сукупності словотвірних, кореневих та мішаних гнізд, що охоплюють питому та іншомовну лексику, належну до різних тематичних груп і поняттєвих полів;

5) дослідити в ретроспективі початку XXI ст. – кінця XIX ст. вплив позамовних чинників на вибір і реалізацію словотворчих ресурсів сучасної української номінації;

6) з’ясувати роль індивідуальної словотворчості в оновленні лексикону сучасної української мови та взаємодію ідіолекту й узусу із системою мови;

7) унаявнити дію механізмів захисту самобутності української словотвірної номінації в умовах сучасної глобалізації в індивідуальній та колективній мовній практиці;

8) розглянути взаємодію та конкурування словотвірних номінацій, чинники вибору певного словотворчого ресурсу та спектри їхньої реалізації у текстах, тенденції семантико-функціональної та комунікативно-прагматичної диференціації похідної лексики;

9) виділити явища, що характеризують зміни та розвиток словотвірної норми, взаємодію на сучасному етапі функціонування української мови прескриптивної і дескриптивної норми словотворення;

10) установити роль словотвірної номінації в оновленні словникового фонду української мови початку XXI ст.

Об’єкт дослідження становить похідна українська лексика, зафіксована в неологічних словниках і текстах періоду незалежності України.

Предмет– динамічні процеси в семантиці, формі, пріоритетах та характері вживання словотворчих ресурсів української номінації в різних стилях і сферах її функціонування наприкінці XX – на початку XXI ст.

Джерельна база. Матеріалом є різностильові сучасні українські тексти з понад 250 джерел: друкованих та електронних видань ЗМІ, авторської публіцистики, художньої прози, поезії, інтернет-ресурсів (сайтів, блогів, форумів). До аналізу залучено також 96 лексикографічних праць – словники нової української лексики, нові українські загальномовні (тлумачні, орфографічні, орфоепічні, іншомовних слів) та галузеві, термінологічні словники й енциклопедії, що подають нову лексику XX – початку XXI ст. Основною дослідницькою базою дисертації є матеріали комп'ютерного фонду лексико-словотвірних інновацій (КФІ), який науковці відділу структурно-математичної лінгвістики формують із 2006 р. Цей корпус нової української лексики налічує на сьогодні понад 28 тис. мікроконтекстів уживання інновацій різних типів, зокрема новотворів, у текстах різних стилів і сфер функціонування української мови періоду незалежності.

Пунктом відліку для добору матеріалу дослідження є стан словотворчих ресурсів української мови, описаний у колективній монографії «Словотвір сучасної української літературної мови» (1979) за ред. М. А. Жовтобрюха в складі академічної граматики «Сучасна українська літературна мова» та представлений у реєстрах загальномовних тлумачних, аспектних і галузевих словників української мови, виданих до 1991 р. Загалом обсяг проаналізованого матеріалу становить понад 50 тис. одиниць із мікроконтекстами, з яких 4 280 новотворів подано в Додатку 1.

Методи дослідження. Об'єкт, предмет, мета та конкретні дослідницькі завдання зумовили вибір комплексу методів і прийомів. Основний метод дослідження становить *лінгвістичне моделювання* динаміки словотвірної системи. Запропоновано використати сукупність кореневих, коренево-словотвірних та словотвірних гнізд як динамічну модель сучасного українського лексикону. Такий спосіб моделювання мовних фактів унаявнив

процеси розвитку гнізд у межах одного їхнього різновиду (внутрішня динаміка лексикону) та перетворення гнізд одного різновиду в інший (зовнішня динаміка лексикону), охопив нову похідну лексику різного походження та семантики, належну до різних тематичних груп або лексико-семантичних полів. Використано *кількісний метод* для визначення активності й продуктивності окремих словотвірних типів та словотвірних категорій у розвитку сучасної української номінації.

Застосовано *методи словотвірного* та *морфемного аналізу* нової похідної лексики. Поєднано основоцентричний (аналіз словотвірних гнізд) і формантоцентричний (аналіз активності окремих формантів, словотвірних типів та словотвірних категорій у межах гнізда) підходи до вивчення явищ словотворення.

Для опису різноспрямованих процесів розвитку словотвірної номінації використано поняття *тенденція*, що дає змогу встановити активні прояви синхронної динаміки мови, урахувати її специфіку в період дослідження; поняття *функціональний потенціал інновації*, яке розкриває її системну та комунікативну підтримку. *Порівняльно-зіставний метод* застосовано до аналізу нової лексики на тлі вже кодифікованої в академічних нормативних виданнях для виявлення стабільних і напружених (мобільних) ділянок словотвірної системи; *функціонально-семантичний підхід* дав змогу об’єднати похідні зі спільним словотвірним значенням у межах активних словотвірних категорій та визначити їхній функціональний потенціал у системі мови й у тексті.

Описовий метод уможливив теоретичне узагальнення результатів дослідження, систематизацію, класифікацію нової похідної лексики, інтерпретацію змін у сучасній українській словотвірній номінації та прогнозування перспектив її розвитку. Для аналізу семантики новотворів використано *методи компонентного аналізу*, *перифразування*, *дефініційний метод* і *метод контекстного аналізу* новотворів.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в дисертації вперше в українському мовознавстві:

1) досліджено реальний стан словотвірної номінації сучасної української мови у взаємозв'язку її системи з колективною (узус) та індивідуальною (ідіолект) мовною практикою;

2) запропоновано модель системного опрацювання нової лексики різних типів: новотворів, актуалізованих і повернених (реактивованих) слів, неосемантизмів, новозапозичень у текстах та системі мови.

3) установлено явища в розвитку сучасної української номінації, спільні з іншими слов'янськими мовами та специфічно українські, спричинені новими обставинами функціонування та розвитку української мови;

4) змодельовано процеси оновлення засобами словотворення суспільно значущих ділянок сучасної мовної картини світу українців;

5) на підставі аналізу семантики, словотвірної будови й функціонування нової похідної лексики накреслено перспективи її кодифікації в українській літературній мові.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що результати аналізу стану й тенденцій розвитку сучасної української словотвірної номінації

1) закладають підвалини комплексного підходу до вивчення джерел, ресурсів і перебігу словотворчих процесів у сучасній українській мові;

2) формують цілісне уявлення про реальний стан сучасної словотвірної номінації української мови у взаємодії її системи й практики – колективної та індивідуальної;

3) об'єктивно підтверджують роль словотворення як провідного способу української номінації та засобу захисту її основної типологічної риси – синтетизму, однослівності позначень;

4) поглиблюють і розвивають загальнотеоретичний постулат про основну емічну одиницю словотвірного рівня мови – дериватему, якій

підпорядковано сукупність різноструктурних дериватів зі спільною поняттєвою (когнітивною) структурою;

5) уточнюють деякі аспекти проблеми взаємодії активності й продуктивності словотворчих ресурсів;

6) установлюють закономірності реалізації й оновлення базових словотвірних категорій у сучасній українськомовній картині світу;

7) унаочнюють особливості вибору словотворчих ресурсів – питомих чи запозичених – для вербалізації нових понять в активних ділянках когнітивного простору сучасної української мови;

8) уможливлюють обґрунтування словотвірної норми як системи переваг, виявляють її різноспрямовану динаміку та оцінність, зумовлені чинниками суспільного впливу.

Практичну цінність виконаного дисертаційного дослідження визначають можливості застосування отриманих результатів, запропонованих методик аналізу нової лексики та її класифікацій для подальшого вивчення мовної динаміки. Вони можуть бути використані для написання категорійно-функціональної граматики сучасної української мови, укладання нових словників та електронних картотек, для вдосконалення українського правопису, а також для викладання сучасної української мови в середній і вищій школі, зокрема підготовки нових підручників і посібників із морфеміки, словотворення, лексикології та лексикографії, читання спецкурсів із проблем динаміки мови.

Особистий внесок здобувача. Усі результати та публікації одноосібні.

Апробація результатів дослідження. Дисертацію обговорено на засіданні відділу лексикології, лексикографії та структурно-математичної лінгвістики Інституту української мови НАН України (протокол № 2 від 6 лютого 2018 р.). Основні теоретичні положення та одержані результати викладено в доповідях на засіданнях Вченої ради Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні (24 жовтня 2009 р.) та Інституту української мови НАН України (22 листопада 2011 р., 5 грудня 2017 р.), *на 6 міжнародних*

конференціях Комісії зі словотворення при Міжнародному комітеті славістів: «Відображення історії та культури народу в словотворенні» (Київ, 2010 р.), «Словотворення і його ресурси в слов'янських мовах» (Белград, Сербія, 2012 р.), «Слов'янське словотворення в порівнянні: теоретичні та прагматичні аспекти» (Лютерштадт-Віттенберг, Німеччина, 2014 р.), «Демінутиви у слов'янських мовах: форма і функції» (Марибор, Словенія, 2015 р.), «Словотворення та інтернет» (Ґрац, Австрія, 2016 р.), «Універбація / універбізація в слов'янських мовах» (Сараєво, Боснія і Герцеговина, 2017 р.); *на 2 Міжнародних наукових читаннях:* «Мови та культури у новій Європі: контакти і самобутність» (Київ, 2009 р.), «Сучасна філологія: парадигми, напрямки, проблеми» (Київ, 2014 р.); на *24 Міжнародних наукових і науково-практичних конференціях, семінарах і симпозіумах*: «Проблеми української термінології. СловоСвіт 2000» (Львів, 2000 р.), «Наукова спадщина професора С. В. Семчинського і сучасна філологія» (Київ, 2001 р.), «Українська термінологія і сучасність» (Київ, 2001 р., 2013 р., 2015 р., 2017 р.), «Проблеми розвитку філології в Україні у контексті світової культури» (Київ, 2003 р.), на честь 80-річного ювілею професора І. К. Кучеренка і професора Н. І. Тоцької (Київ, 2003 р.), «Словникова справа в Україні: минуле, сучасне, майбутнє» (до 100-річчя публікації «Словаря української мови» за ред. Бориса Грінченка) (Київ, 2007 р.), «Лінгвалізація світу» (Черкаси, 2008 р., 2012 р.), «Слов'янські мови та культури в сучасному світі» (Москва, 2009 р., 2012 р.); «Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія» (Київ, 2011 р.), «Словацько-українські взаємини в галузі мови, літератури і культури» (Пряшів, Словаччина, 2011 р.), «Творчий спадок А. О. Білецького в новітніх парадигмах наукового знання: до 100-річчя від дня народження» (Київ, 2011 р.), «Жінка в науці та освіті: минуле, сучасність, майбутнє» (Київ, 2011 р.), «Рідне слово в етнокультурному вимірі» (Дрогобич, 2011 р.), «Українська мова і сфера сакрального» (Чернівці, 2013 р.), «Діалог мов – діалог культур. Україна і світ» (Мюнхен, 2013 р.), «Сучасне слов'янське

мовознавство: теорія та методологія досліджень» (Варшава, Польща, 2015 р.), «Мови Європи в стані оновлення» (Київ, 2016 р.), «Сучасна славістика в цифровому просторі» (Варшава, Польща, 2016 р.), «Довкола інформаційно-пошукових систем і словотвору» (Варшава, Польща, 2017 р.); на *7 Всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях та наукових читаннях*: «З XX в XXI століття», присвячена 90-річчю доктора філологічних наук професора Андрія Білецького (1911-1995) (Київ, 2001 р.), «Іван Ковалик і сучасне мовознавство» (до 100-річчя від дня народження Івана Ковалика) (Івано-Франківськ, 2007 р.), «Людина. Комп'ютер. Комунікація» (Львів, 2008 р.), «Мовне обличчя міста: Черкаси – 2008» (Черкаси, 2008 р.), «Класичні та сучасні мови у вимірах теоретичної та прикладної лінгвістики», присвячені 80-річчю доктора філологічних наук, професора Фіонілли Олексіївни Нікітіної (Київ, 2009 р.) «Дух нового часу у дзеркалі слова і тексту» (Київ, 2015 р.), «Іван Ковалик та українське мовознавство: історія, школи, проблеми», присвячена 110-ій річниці від дня народження професора Івана Ковалика (Львів, 2017 р.), «Теорія і практика української та слов'янської лексикографії : традиції і сьогодення. До 90-річчя доктора філологічних наук Галини Макарівни Гнатюк» (Київ, 2017 р.).

Публікації. З теми дослідження опубліковано одноосібну монографію «Сучасна українська словотвірна номінація: ресурси та тенденції розвитку» (Київ, 2017. – 424 с.), 49 одноосібних статей та тез матеріалів конференцій, із них – 14 за кордоном, 24 у виданнях, затверджених ДАКом України як фахові, 12 – у збірниках наукових праць та матеріалах конференцій, розділи в двох колективних монографіях «Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі» (Київ, 2008 р.) та «Вплив суспільних змін на розвиток української мови» (Київ, 2017 р.), одноосібні авторські словникові статті в двох словниках «Шкільний словотвірний словник сучасної української мови» (Київ, 2005 р.), «Активні ресурси сучасної української номінації: ідеографічний словник нової лексики» (Київ, 2013 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п’яти розділів, висновків, списку опрацьованої літератури та джерел, двох додатків – додатка А (Список новотворів), додатка Б (Список публікацій за темою дисертації. Апробація результатів дослідження). Повний обсяг роботи – 616 с., основного тексту – 450 с.

РОЗДІЛ 1

РОЛЬ СЛОВОТВОРЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ НОМІНАЦІЇ

Номінативна діяльність, яку розуміють як мовленнєво-мисленнєву, вимагає при називанні фрагментів світу і всього сущого в навколишній дійсності використовувати всі ресурси мови й постійно співвідносити такі назви з позначуваними реаліями. Для лінгвістів залишається важливим співвідношення між категоріями позамовними, поняттєвими (які, на думку О. Єсперсена, висловлену в його «Філософії граматики», є категоріями універсальними, оскільки вони застосовні до всіх мов, належні як до фактів зовнішнього світу, так і до розумової діяльності, логіки [80]) та категоріями мовними.

Вивчення номінативних процесів перебуває у полі пильної уваги й ономасіології як теорії мовної номінації, й когнітивістики, що вивчає роль мови у здійсненні процесів пізнання світу, механізми й засоби його мовної концептуалізації, категоризації й аспектуалізації. Ономасіологія, що вивчає природу, закономірності й типи мовного позначення об’єктів дійсності, у сучасному розумінні є міжрівневою дисципліною. У слов’янському мовознавстві займають вагоме місце класичні теоретичні розвідки, присвячені проблемі мовної номінації. Це праці М. Докуліла, Я. Кухаржа, І. С. Торопцева, Б. А. Серебренникова, Г. А. Уфимцевої, О. С. Кубрякової, В. Г. Гака, колективна монографія «Мовна номінація» у двох книгах за редакцією Б. А. Серебренникова. Цю проблему розглядали Н. Д. Арутюнова, К. Бузашшіова, Р. Гжегорчикова, Ю. Л. Гінзбург, А. П. Грищенко, В. В. Ґрещук, В. Дорошевський, Г. В. Колшанський, Я. Розвадовський, П. А. Соболєва, О. О. Тараненко та інші вчені. Дослідження ономасіологічного напрямку виявили, що акти номінації, здійснювані людиною, залежать від множини факторів: історичних, соціальних,

культурологічних, особистісних. Низка досліджень, присвячених теорії номінації, підготувала ґрунт для поширення когнітивного підходу в лінгвістиці.

Мовознавче розуміння номінації охоплює творення і надання назв фрагментам навколишньої дійсності, тобто встановлює відношення позначення (номінанта, мовного знака) і позначуваного (об'єкта дійсності, денотата) через поняття сигніфіката (змісту мовного знака). Термін *номінація* є багатозначним і використовується в опозиціях: за динамічним чи статичним аспектом може позначати як процес називання, так і його результат (найменування); за вужчим чи ширшим розумінням – відповідно є позначенням предмета засобами конкретної мови чи знаковою репрезентацією позамовних об'єктів взагалі, зокрема й модально-емоційних явищ [431: 99–122, 232–234; 380: 436–438]. Тобто, термін номінація містить розуміння і називання як процесу й найменування як результату.

Теорію номінації (ономасіологію) визначають як аспект семантичних досліджень про те, що саме і як називають. Вона виявилася особливо плідною для дериватології у розгляді семантичних відношень між елементами похідного. Методику репрезентації семантичних відношень через ономасіологічні структури або моделі розробила О. С. Кубрякова [245; 246]. До складу ономасіологічної структури слова входять ономасіологічний базис (словотворчий формант), ономасіологічна ознака (мотиватор, твірна основа) та предикат-зв'язка (ономасіологічна зв'язка), що встановлює тип відношень між базисом і ознакою. Під ономасіологічним базисом розуміють базові категорії людського досвіду (дія, носій ознаки та ін.), яким приписують ономасіологічну ознаку, сформовану основою твірного. Ономасіологічний базис вказує на певний поняттєвий клас, родове поняття (наприклад, «діяч»); ономасіологічна ознака диференціює, вказує на видову ознаку, яка виділяє предмет всередині класу (наприклад, для назв професій – відношення до праці, предмету праці, засобів праці). Елементи ономасіологічної структури можуть бути наявні повністю або частково.

Завжди буде наявною, експліцитною ономасіологічна ознака. Наприклад, *кінолюб* – базис (не виражений) особа, предикат-зв'язка (виражений основою дієслова *люб*) любить, ознака (виражена основою іменника *кіно*) кіно; *пікетник* – базис (виражений суфіксом *–ник*) особа, предикат-зв'язка (не виражена) бере участь, ознака (виражена основою іменника *пікет*) пікет. Концепція ономасіологічних структур зіставна з теоретичними положеннями когнітивної граматики [456].

На думку багатьох учених, засоби номінації в системах різних мов складаються самобутньо і фактично стосуються всіх рівнів мови [431: 37]. До мовних засобів номінації дослідники відносять одиниці різної складності та статусу: слова, словосполучення (Л. В. Щерба), речення (В. В. Виноградов), текст (Г. Колшанський); з уточненнями: слово або його окреме лексичне значення, стійкі лексикалізовані та фразеологізовані одиниці, еквівалентні слову, словосполучення та речення у номінативній функції, еквівалентній слову [380: 436–438]. Номінативна функція є спільною для одиниць мови і мовлення, слів і речень, але відрізняється характером «номінації предмета» і «номінації події», оскільки речення є ситуативною одиницею, а слово окреслює поняття, на які членується дійсність. Дослідження Є. Куриловича, А. Гарднера, С. Ульманна, А. О. Білецького, О. В. Суперанської дозволили з'ясувати, що назви-позначення виконують номінативну функцію, назви-терміни – дефінітивну функцію, а власні назви – ідентифікаційну функцію. Однак, позиції мовознавців щодо об'єктів, одиниць і способів номінаціїдо сьогодні залишаються дискусійними.

Звертаючись до проблеми типології лінгвістичних номінацій, В. Г. Гак зауважує, що не може бути однієї загальної типології для такого складного й багатоаспектного явища. Вузьке розуміння номінації як позначення предметів за допомогою окремих слів або словосполучень логічно виокремлює як основний тип номінації відношення «іменник – предмет», здатне самостійно позначати об'єкт. Синтаксичні засоби (порядок слів у реченні, інтонація), на його думку, є також засобами номінації, якщо мовні

елементи можна співвіднести з позначуваними об’єктами, але засобами несамостійними [431: 232–237].

Розуміння слова як результату номінативної діяльності подано в запропонованій представниками функціональної лінгвістики теорії лінгвістичної номінації: «Слово, розглядуване з функціональної позиції, є результатом номінативної лінгвістичної діяльності» [382: 474]. Уже пражці, вказуючи, що «кожна мова має свою особливу систему номінації», називали словотворення для слов’янських мов основним способом творення нових слів як номінативних одиниць, вказуючи, що «функціональна концепція дозволяє поєднати розрізнені явища» [382: 474]. З позиції функціонального підходу до мови, запропонованого представниками Празького лінгвістичного гуртка у їхніх знаменитих «Тезах» 1929 р., В. Матезіус у праці «Мова і стиль» 1942 р. визначив розуміння похідного слова як мотивованого найменування. Найгнучкішим у найменуванні, для відповідності мінливій дійсності, є його значення, а на значення впливають чотири основні чинники: предметний зміст, символічна значущість, емоційний акцент і специфічний присмак конкретної мови [280: 63-64]. Специфічний присмак конкретної мови у функціональному розумінні означав поділ найменувань на нейтральні, загальновживані та стилістично забарвлені, належні одному стилю [280: 70-73].

О. С. Кубрякова підкреслювала головну особливість акту номінації словотвірного характеру: обов’язкове використання визначеної формальної операції чи формального засобу, вибір якого закономірний, бо підпорядкований змістовому завданню цього акту. У мовах із розвиненими системами словотвору наявність традиційних апробованих суспільством словотвірних моделей впливає не лише на особливості називання нового явища, а й на саму його фіксацію в голові людини, тобто полегшує вибір назви [430: 236]. Отже, наявність у конкретній мові певних ономасіологічних категорій, які мають чітке формальне вираження, створює сприятливий ґрунт для утворення нового найменування в межах цих звичних категорій, за

зразком уже наявних одиниць. Таке розуміння дало підстави виокремити в ономасіології, поруч із лексичною й синтаксичною, ономасіологію дериваційну, для якої важливо, з допомогою яких словотвірних засобів отримує назву певний фрагмент дійсності, чому саме цей фрагмент світу вибрано для найменування, яку з ознак його взято за основу для позначення з урахуванням наявних для цього словотвірних процедур зі своїми формальними й семантичними особливостями. Серед завдань дериваційної ономасіології перебуває вивчення особливостей відображення номінативної діяльності людини в такій одиниці номінації як похідне слово й у формуванні таких категорій, які можна назвати ономасіологічними словотвірними категоріями мови; а також вивчення ролі й ономасіологічної спрямованості різних прийомів словотвору й словотвірних засобів для розв’язання конкретних завдань номінації; створення класифікації й опису ономасіологічних структур, що їх реалізують похідні різного типу [430: 238].

У численних працях із дослідження та класифікації семантичних зсувів визначено природу вторинної (непрямої) номінації [16; 374; 396]. Вторинну референцію як важливу рису похідних лексем через спирання їх на іншу мовну одиницю підкреслювалай О. С. Кубрякова [245].

Словотвір у термінах логічних, поняттєвих категорій подано у М. Докуліла на матеріалі чеської мови. За М. Докулілом, мовна категоризація когнітивної структури полягає у формуванні плану змісту номінації, тобто ономасіологічної структури номінації – сполучення ономасіологічного базиса та ономасіологічної ознаки; та формуванні словотвірної структури номінації як застосування словотворчої техніки до оформлення когнітивної структури [446]. Ономасіологічна структура новотворів виявляє категоризатори (ономасіологічні базиси) й специфікатори (ономасіологічні ознаки) в їхній словотвірній структурі.

Вивчення номінативної семантики слова вважав найважливішим у дериватології І. С. Торопцев і, з огляду на це, пропонував віднести словотвір до ономасіології [388].

В. М. Никитевич в «Теоретичних основах дериваційної граматики» як граматики номінативної деривації, вважав словотвір частиною номінативної деривації. В процесі номінації, наголошував учений, мовець використовує готові одиниці або утворює їх за наявними моделями. Одиниці номінативної системи – номеми (серед них і похідні слова) – мають бінарну структуру: семантичний складник + класифікаційний складник (СС+КС – формула номеми як синтагми двох складників). Важливим елементом класифікації способів словотворення, на думку В. М. Никитевича, є поділ їх на дві групи за критерієм кількості основ-мотиваторів: усі афіксальні способи мають одну мотивувальну основу, а різновиди осново- й словоскладання, абревіації мають більше однієї мотивувальної основи [304]. На цей важливий для мотивованого найменування критерій класифікації звертав увагу В. Матезіус у праці «Мова і стиль» [280: 62].

П. А. Соболєва, розрізняючи словотвірні процеси та словотвірні відношення, вважала номінацію, тобто поповнення та збагачення лексикону, основною функцією словотвірних процесів, тоді як основною функцією словотвірних відношень вважала структурно-уніфікативну, тобто упорядкування простіших елементів системи в складніші структурно-семантичні єдності – словотвірні гнізда [365: 17–18].

У визначенні співвідношення понять «номінація – словотвірна номінація» словотвір вважають частиною номінативної деривації, оскільки «результат словотвору завжди виконує номінативну функцію, а номінація не завжди здійснюється через словотвірний процес» [91: 122]. Ю. О. Карпенко окреслює зв’язок понять «номінація – словотвірна номінація» так: «Номінація формулює потреби, а словотвір їх задовольняє» [115: 8–9]. Похідні слова усіх різновидів виконують номінативну функцію, адже створюються для найменування певної реалії, часто нової, або для перейменування старої реалії – предмета, дії, ознаки тощо.

Отже, словотвір – це система засобів, одиниць, зв’язків, способів, які підпорядковані процесам номінації і ними зумовлені. Система словотвору

забезпечує процеси номінації в межах слова. На виконання завдань номінації спрямовані всі засоби словотворення. Усі словотвірні прийоми та моделі виникають та існують саме для задоволення потреб номінації [430: 223]. Цю думку обстоював у своїх працях І. І. Ковалик, який писав, що «суть усіх словотворчих процесів полягає в постійному створюванні нових похідних слів, тобто нових вторинних найменувань», наголошуючи, що «словотвірна деривація полягає в тому, що внаслідок її створюється вторинний знак з метою номінації в межах слова. Похідне в ній завжди пов'язане з вихідним знаком відношеннями мотивацій, які повторюються в цілій серії випадків словотвірного ряду і складаються завдяки застосуванню одного і того ж формального засобу» [363: 9–10]. Отже, *словотвірна номінація* – це номінація засобами системи словотвору в межах одного слова – похідного.

Носії мови конструюють нові одиниці номінації повсякчас у процесі мовлення, послуговуючись (свідомо чи несвідомо) категорійним апаратом, який відображає уявлення людини про картину світу на рівні словотворення, реалізуючи словотвірні категорії через систему словотвірних моделей, за законом аналогії. Так утворюють нові слова діти – бездоганно з погляду системи і правил словотвору, але часто оказіональні з погляду лексичних норм. Це стається тому, що в мовній системі одночасно співфункціонують релікти, уламки старих систем, які в процесі діахронічного розвитку втратили ознаки живих моделей і можливості морфемного поділу, зазнавши спрощення чи перерозкладу в процесі адаптування до зовнішніх ознак сучасної системи. З іншого боку, в синхронії триває процес запозичуваня нових одиниць, які набувають ознак морфемної подільності, а з часом – і словотвірної активності. Такі зміни у синхронії – миттєві як фотознімки – набувають серійності та дають уявлення про тенденції сучасного розвитку словотвірної номінації та мови загалом.

У створенні нових найменувань і застосуванні для цього окремих способів словотворення важливими є тип мови, особливості її структури, а також ономасіологічні (поняттєві) категорії, які групують навколо себе різні

словотвірні моделі. Для вираження цих категорій у системі словотвору існують власні дериваційні способи: префіксація, суфіксація, різні типи словоскладання (композиція, юкстапозиція, абревіація) тощо. В українському мовознавстві першим про значення словотворення для номінації та розвитку українського лексикону писав О. Синявський у праці «Норми української літературної мови» (1931): «У розростанні словника, у повсякчасному збільшенні кількости слів для називання нових тям і відтінків мислі наростки й приростки беруть найбільшу участь, особливо наростки. Способами наросткування й приросткування, а часто обома разом, з'являється велика маса нових слів, і ці способи найприродніші для розвитку лексики мови. …творити нові слова наростками (як і приростками) значить робити тільки нові сполучення уже відомих елементів, відомих в інших словах, тобто, виходить, не нових для пам'яті й свідомости». У розділі «Словотвір» О. Синявський зробив спробу визначити характер словотворчих засобів, їхній обсяг уживання: «Наростки й приростки найважніші словотворчі засоби, тільки вони не єдині. Виникають нові слова і з складання в одно двох слів або коренів. Нарешті входять слова і з чужих мов» [359: r2u.org.ua].

Похідне слово дослідники розглядають як певну проміжну одиницю: як слово воно є окремим елементом людського досвіду; а як речення похідне слово має властивість розчленованого уявлення того, що іменують, завдяки чому в похідному слові вичленовують «тему» і «рему», а, отже, і свій внутрішній синтаксис. Розвиваючи теорію чеських учених М. Докуліла, Я. Кухаржа,О. С. Кубрякова стверджує: якщо за кожною назвою, номінативним знаком є поняття, то за кожною мотивованою назвою – похідним – ланцюжок суджень, одне з яких буде корелятом майбутньої твірної основи. Отже, структуру багатьох похідних можна розглядати як своєрідне згортання певного синтаксичного цілого (ідею універбації як процес стиснення вперше висловив О. В. Ісаченко[109]), таке розуміння становить підґрунтя ономасіологічних категорій. Тому словотвору відведено місце в ономасіології між лексикологією і синтаксисом. Адже похідне слово

нібито завершує ланцюжок (синтаксичних) трансформацій вихідного синтаксичного цілого (за Н. Д. Арутюновою), виступаючи кінцевою ланкою ланцюжка, наділеною формою слова. Одночасно похідне слово реалізує появу нової лексичної одиниці з власною змістовою структурою, тобто нового номінативного знака. Так похідне слово проходить шлях від повідомлення до найменування. Розуміння зв'язку значення похідного зі значенням синтаксичного цілого відіграє важливу роль у побудові теорії мотивації у словотворі й допомагає проникнути в природу найменування похідним словом [431: 234].

Важливою є думка пражців, що «аналіз форм лінгвістичної номінації і класифікація способів номінації не визначають достатньо характер словника певної мови. Щоб охарактеризувати його, треба вивчити обсяг і точність значень у лінгвістичній номінації взагалі й у різних категоріях номінації зокрема, визначити поняттєві сфери, фіксовані в елементах певного словника, вказати, з одного боку, роль емоційних факторів, а з іншого боку, зростання інтелектуалізації мови; установити, як поповнюється словник (наприклад, запозичення, кальки), тобто, дослідити явища, належні, як правило, до семантики)». [382: 174–175]. Ці ідеї вже майже століття залишаються актуальними для синхронного аналізу сучасних слов'янських мов.

Для пояснення механізму творення похідних, встановлення відношень між мотиватором та мотивованим польський лінгвіст В. Дорошевський запропонував теорію перифраз та метод перифразування, який встановлював у дериваті логічно впорядковані відношення між суфіксом та основою як між членами перифрази (скажімо, якщо *слух-ач* 'той, хто слухає', *чит-ач* – 'той, що читає', *сі-яч* – 'той, хто сіє', то суфікс **-ач** виражає значення виконавця дії) [447].

Метод перифраз (або підстановок), який допомагає правильно вибрати твірну основу, подати дефініцію деривата як семантично похідного від мотиватора, застосовували багато дослідників-дериватологів. Засади ономасіологічного підходу, наявні в теорії перифраз або дефініційному

методі аналізу похідних, використано у працях З. М. Волоцької, М. Гоновської, Г. А. Уфимцевої, Н. Ф. Клименко, колективній монографії авторів Н. Ф. Клименко, М. М. Пещак, І. Ф. Савченко «Формалізовані основі семантичної класифікації лексики».

1.1. Сучасний стан вивчення словотвірної номінації у мовознавстві

Сучасні дослідження лексичних та словотвірних інновацій, зіставні та на матеріалі окремих слов'янських мов, допомагають виявити спільні та специфічні риси у номінації та словотворенні [468]. О. А. Земська у розділі «Активні процеси сучасного словопородження» в добре відомій дослідникам мовної динаміки колективній монографії за її редакцією «Російська мова наприкінці XX століття (1985–1995)», вдруге виданій у Москві 2000 р., розглянула на матеріалі друкованої періодики явища, що відображають як узуальну, так і індивідуально-авторську номінацію, орієнтуючись не лише на її словотвірний аспект (словотворення окремих частин мови), а й на когнітивний (так звані ключові слова доби) [96: 91]. Праці сучаснихдослідників підтверджують провідну роль словотворення в оновленні лексиконів сучасних слов'янських мов. Це, зокрема монографії Л. В. Струганець [372], О. А. Стишова [371], колективна монографія «Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі» Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловської, Л. П. Кислюк [206], дослідження російських (О. А. Земської, О. П. Єрмакової, Л. П. Крисіна, М. А. Кронгауза, Г. П. Нещименко, І. С. Улуханова), болгарських (Ю. Балтової, В. Радевої, Ц. Аврамової), польських (К. Вашакової, К. Клещової, З. Е. Рудник-Карватової, Т. Смулкової, Х. Ядацької, А. Марковського), чеських (О. Мартинцової, І. Боздехової), словацьких (Я. Босака, К. Бузашшіової), білоруських (В. М. Никитевича, З. А. Харитончик, О. О. Лукашанця) учених, а також доповіді учасників спеціального тематичного блоку «Динаміка та стабільність лексичних і словотвірних систем слов'янських мов» на

XIVМіжнародному з'їзді славістів (2008, Охрид, Македонія), доповіді учасників засідань Комісії зі словотворення (при МКС) на тему «Нові явища в слов'янському словотворенні: система і функціонування» в рамках Міжнародного симпозіуму «Слов'янські мови і культури в сучасному світі» (Москва, березень 2009); «Словотворення і його ресурси у слов'янських мовах» (Белград, травень 2012). І. Р. Вихованець стверджує, що провідна роль словотворення у поповненні сучасного українського лексикону доводить збереження типологічних рис української мови як мови флективної з перевагою синтетизму в її номінації [40: 619]. Це зумовлює необхідність комплексного вивчення ресурсів сучасної української словотвірної номінації на матеріалі словотвірних інновацій у контексті взаємозалежних різноспрямованих тенденцій розвитку мови.

У слов'янському мовознавстві накопичено вагомі теоретичні здобутки з дослідження морфеміки та словотвору слов'янських мов. Для розв'язання актуальних завдань теорії і практики сучасної словотвірної номінації не втратили свого важливого значення праці Н. Д. Арутюнової, К. Бузашшіової, К. Вашакової, В. В. Виноградова, Г. О. Винокура, Я. Горецького, Р. Гжегорчикової, М. Докуліла, О. А. Земської, О. П. Єрмакової, К. Клещової, О. С. Кубрякової, Р. С. Манучаряна, І. Г. Милославського, А. Нагурко, Г. П. Нещименко, В. М. Никитевича, І. Онхайзер, Я. Пузиніної, В. Радевої, О. М. Тихонова, І. С. Улуханова, Н. О. Янко-Триницької. В українському мовознавстві також є багатий досвід вивчення явищ словотворення, зокрема, розроблено словотвірний терміноапарат, який бере свій початок від праць засновника української дериватологічної школи І. І. Ковалика, його системної теорії словотвору й охоплює низку праць з різних напрямів дослідження у словотворі. Структурно-семантичний підхід (від змісту до форми) до вивчення похідної лексики на різному матеріалі представлено в працях А. О. Білецького, П. І. Білоусенка, Т. М. Возного, К. Г. Городенської, В. О. Горпинича, А. П. Грищенка, В. В. Ґрещука, Н. М. Захлюпаної, В. С. Ільїна, Н. Ф. Клименко, Ж. В. Колоїз, А. М. Нелюби, Ф. О. Нікітіної,

М. Я. Плющ, Л. О. Родніної, В. М. Русанівського, С. О. Соколової, Л. А. Юрчук. Поєднання морфологічного підходу (від форми мовних одиниць до їхнього змісту) зі структурно-семантичним, зумовлене передусім потребою автоматичного укладання словотвірних словників, реалізовано в працях І. Б. Штерн, Є. А. Карпіловської, І. В. Козленко, О. М. Зубань. Синтаксичний підхід (виведення семантики похідного зі словосполучень та речень) втілено в працях Н. Ф. Клименко, К. Г. Городенської, С. О. Соколової, О. К. Безпояско, З. О. Валюх, М. В. Мірченка, В. П. Олексенка. Типологічне вивчення словотворення української мови в зіставленні з іншими слов'янськими містять праці Т. Б. Лукінової, Г. П. Півторака, О. Б. Ткаченка, Т. О. Черниш. Вивченню українського діалектного словотворення свої праці присвятили В. В. Німчук, Я. В. Закревська, Г. Л. Аркушин, О. Т. Захарків. Здобув визнання в українському мовознавстві й підхід до аналізу явищ словотворення, який передбачає розгляд динамічних процесів у синхронній системі мови. У працях В. С. Перебийніс, Н. Ф. Клименко 60-70-х рр. XX ст. його реалізовано за допомогою апарату аплікативної породжувальної моделі С. К. Шаумяна [414; 193]. У 80-90-х рр. XX ст. у працях Н. Ф. Клименко і Є. А. Карпіловської для вивчення динаміки словотвірної системи мови, з'ясування тенденцій розвитку української словотвірної номінації було залучено теорію мовної синергетики як концепції саморегулювання й самоорганізації системи мови [204; 186].

В українському мовознавстві є праці, присвячені окремим проблемам словотвірної номінації [296; 377]. Явища економії в словотвірній номінації розглядає А. М. Нелюба, який пропонує для виділення типів номінації використовувати принципи мотивованості, парадигматичності, моделі та зразка, на підставі яких виокремлює чотири типи номінації: семантичну, словотвірну, синтаксичну й абро-ідеографічну [296: 39-40]. Розглядаючи способи словотвірної номінації, автор наголошує, що це «завжди способи модельні, оскільки вони обов'язково передбачають зміни у формальній структурі вихідної бази (слова чи словосполучення); до того ж, за будь-яких

змін витримується принцип повторюваності – у похідному повторено всю основу чи якусь (більшу) її частину, як формально, так і семантично» [296: 126]. До словотвірних способів автор відносить класифіковані у дві групи: 1) засобові (суфіксальний, префіксальний, постфіксальний, конфіксальний, основоскладання – інтерфіксальне й інтерфіксально-суфіксальне) та 2) операційні (приєднання, заміна, утинання, контамінування)» [296: 127].

У контексті динамічних процесів у сучасній українській літературній мові розглядає явище конкурування номінацій А. А. Таран, яка пропонує типологію конкурентних груп, досліджує формально-семантичну будову та функціональний потенціал конкурентних іменників і прикметників та з'ясовує тенденції їх стабілізації, а також подає практичні рекомендації щодо їх унормування та кодифікації [377: 10].

У сучасній україністиці створено й показову джерельну базу для дослідження сучасного стану й тенденцій розвитку словотвірної номінації. Морфемні та словотвірні словники сучасної української мови надають реєстри слів з різними типами морфемних і словотвірних структур: «Морфемний аналіз» І. Т. Яценка (у двох томах, 1980-1981); «Морфемний словник» Л. М. Полюги (1983) (перевидання в серії «Словники України», 2001.) «Українсько-російський словотворчий словник» З. С. Сікорської (1985)). Укладено й словники, що подають надійні обсяги словотворчих ресурсів української мови, як-от: «Словник афіксальних морфем української мови» Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловської, В. С. Карпіловського, Т. І. Недозим (1998), «Кореневий гніздовий словник української мови: Гнізда слів з вершинами-омографічними коренями» Є. А. Карпіловської (2002) та «Шкільний словотвірний словник української мови» Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловської, Л. П. Кислюк (2005), що умістив словотвірні гнізда з базовими словами різних частин мови, у яких реалізовано широкий спектр ресурсів сучасної української словотвірної номінації.

У межах нових дисциплін – неології та неографії – у доробку українських лексикографів наявні словники нового для україністики типу –

неологічні, або словники інновацій, зокрема, словники нової лексики (названі вище у вступі), які описують нові продукти словотвірної номінації: форму, семантику й функціональні властивості окремих нових слів. А. М. Нелюба у серії словників «Лексико-словотвірні інновації», зокрема, подає реєстри використаних словотворчих засобів (основ та афіксів). Інтегральний словник нової лексики ідеографічного типу «Активні ресурси сучасної української номінації» (відп. ред. Є. А. Карпіловська) описує нову українську лексику, що виявляє активний функціональний потенціал у текстах і системі сучасної мови, а саме: здатність до творення лексичних об'єднань– словотвірних гнізд або рядів, синонімічних рядів або антонімічних пар (тріад за участю мезонімів), демонструє широкий спектр словосполук, тобто виявляє розгалужені парадигматичні, синтагматичні й епідигматичні (дериваційні) відношення в тексті та в системі мови [122; 128], (АРСУН). Словник описує нову українську лексику, яка виявляє здатність до творення словотвірних гнізд або рядів, синонімічних рядів або антонімічних пар, демонструє широкий спектр словосполук. Ці відношення нових одиниць у сумі становлять поняття функціонального потенціалу інновації, запропоноване Є. А. Карпіловською [140]. Основою для моделювання динаміки оновлення лексикону стали матеріали комп'ютерного фонду інновацій у сучасній українській мові (КФІ), що його колектив укладачів словника сформував за даними українськомовних друкованих, електронних та інтернет-видань, науково-популярними, офіційно-діловими й освітніми текстами, ресурсами українського сектору Інтернету (Укрнету), а також за реєстрами нових українських загальномовних, термінологічних і спеціальних, неологічних словників, записами усного мовлення (теле- і радіопередач). КФІ налічує понад 28 тисяч мікроконтекстів інновацій.

Тенденції розвитку й функціонування сучасної української словотвірної номінації в дисертації розглянуто в руслі загальних тенденцій мовного розвитку: 1) націоналізація – інтернаціоналізація; 2) інтелектуалізація (окнижнення) – демократизація (орозмовлення); 3) нейтралізація –

диференціація; 4) динаміка мовних норм. Розуміння «тенденції» як складника синхронного підходу до мови, що відображає її динаміку за певний відтинок часу, запропонував німецький дослідник К. Гутшмідт на XII Міжнародному з'їзді славістів у Кракові в 1998 р. і так обґрунтував доцільність цього поняття: «Тенденції визначають спрямованість мовних процесів або змін, які відбуваються у формі зміцнення інновацій або вилучення застарілих мовних одиниць, конструкцій, норм. Тенденція – поняття синхронного підходу до мови, яке відображає її динаміку … за певний відтинок часу» [67: 17], цит. за [468: 15]. Поняття «тенденція мовного розвитку» успішно використане авторами колективної монографії «Словотворення. Номінація», де ґрунтовно досліджено інноваційні процеси в лексиконах усіх слов'янських мов у межах взаємозалежних, але різноспрямованих тенденцій розвитку мов. Це тенденції 1) *націоналізації – інтернаціоналізації*; 2) *інтелектуалізації – демократизації*; 3) *економії мовних засобів – мовного варіювання*; 4) *прагматико-стилістичної диференціації словотворчих засобів номінації* (зняття стильових чи стилістичних обмежень); 5) *дотримання* усталених лексичних чи *словотвірних норм* номінації (регулярні, узуальні моделі) – *відхилення від* таких *норм*, їхнього розхитування (нерегулярні (оказіональні) моделі) [468]. Термін *тенденція* як поняття, що відбиває динаміку мови в певний відрізок часу та в певних умовах її функціонування, є зручним для опису різноспрямованих процесів розвитку однієї мови, встановлення відповідності нової лексики чинним мовним нормам, зокрема, для встановлення нормативності співіснування в мові варіантних номінацій [140: 3-4; 139: 6-7].

У дисертації дотримано послідовного розрізнення явищ системи мови і мовної практики як реалізації системи в усному мовленні або письмових текстах. Словотвірна номінація як основний об'єкт дослідження постає в обох своїх іпостасях: і як складник системи мови, і як процес у складі мовної діяльності сучасного українського суспільства, його колективної (узус) та індивідуальної (ідіолект) мовної практики.

Наявність спектру фундаментальних теоретичних та практичних праць, присвячених аналізу й моделюванню сучасної української словотвірної номінації, уможливлює комплексний підхід до вивчення її реального сучасного стану та тенденцій її розвитку, допомагає простежити шлях нової лексеми в напрямку від разового індивідуального вживання – через регулярну повторюваність в узуальній колективній мовній практиці за умови відповідності словотвірним зразкам – до входження її у словники, тобто в систему мови, її кодифікований лексикон.

1.2. Системність похідної лексики

Основні проблеми синхронної системи словотвору сформулювали в середині XX ст. Х. Марчанд, Е. Косеріу, Н. Д. Арутюнова. Узагальнюючи позицію лінгвістів кінця XX ст., О. А. Земська наголошувала на розумінні мови як системи систем, а системи словотвору – як одного зі складників системи мови [96: 5].

Під *системою у мові*, услід за О. С. Мельничуком, розуміємо «сукупність взаємопов'язаних, взаємозумовлених елементів, які утворюють складнішу єдність, розглядувану з боку елементів – її частин, а під структурою – склад і внутрішню організацію єдиного цілого, розглядуваного з боку його цілісності» [285: 680–681]. А. О. Білецький у статті «Система і несистема в природній мові», опублікованій 1974 р., визначальними для лінгвістичного поняття *системи* вважав терміни *елемент* і *структура*, причому поняття *структура* вважав абстрактнішим, аніж поняття *система*, оскільки *структура* є сукупністю «зв'язків (відношень) елементів цілого (множини) без урахування якості цих елементів, а в *системі* їхню якість певною мірою враховано. Оскільки системою називають упорядковану (організовану), а, отже, структурну множину, то поняття *структура* виявляється підмножиною поняття *система*. Системою в природній мові можна назвати структурну множину мовних елементів» [14: 505]. Таке

розуміння узгоджується з позицією І. І. Ковалика, яку він виклав у своїй програмній для української дериватології праці «Вчення про словотвір» (1958, 1961). Розвиток цих ідей знаходимо в концепції опису словотвірної системи мови, сформульованої ним у «Вступі» до тому «Словотвір сучасної української літературної мови» академічної граматики «Сучасна українська літературна мова» і покладеної в основу опису тогочасного стану українського словотвору: «Поняття системи і структури мови співвідносні одне з одним, вони стосуються тієї самої сутності, відображаючи її з різних поглядів: з погляду певним чином внутрішньо організованих компонентів складного об’єкта мова розглядається як система, а з погляду розчленованості цього об’єкта вона становить певну структуру» [210: 13]. Визначення словотвірної системи дає Н. Ф. Клименко: «Словотвірна система – це сукупність словотвірних одиниць у їхніх взаємозв’язках» [199: 642–643].

Стабільність системи (тобто якісні й кількісні співвідношення її одиниць, які підтримують типологічні ознаки мови, рівновагу, а отже, і здатність системи виконувати свої функції), зокрема, системи словотвору, яка є плинною, гнучкою, забезпечує збереження типологічних ознак української словотвірної номінації. Це, зокрема, показники співвідношення між непохідними та похідними, простими та складними лексемами, належністю їх до різних частин мови, типів формально-семантичної будови (співвідношення між моделями словотворення). Системність словотвору виявляється у зв’язках і протиставленнях сукупності комплексних одиниць: продуктивних, малопродуктивних і непродуктивних типів; у наявності угруповань словотвірних гнізд із характерними ознаками структурного та семантичного їх упорядкування за обсягом, кількістю ступенів похідності, довжиною словотвірних ланцюжків, типами словотвірних парадигм тощо.

В українському мовознавстві є важливий досвід використання морфемної сітки як інструменту дослідження морфемної будови слова, яка виявила типологічні характеристики українського слова. Застосування

морфемної сітки для класифікації морфемних структур слів порівнюване з підходом Н. О. Янко-Триницької до зведення словотвірних зразків за принципом їхньої внутрішньої будови до обмеженої кількості словотвірних моделей. Морфемна сітка унаочнює типологію морфемних структур і показує можливості їх розгортання, тобто демонструє «морфемний портрет» мови [202: 11]. Цю проблему висвітлено у низці праць: Є. А. Карпіловська «Морфемна сітка як інструмент дослідження будови слова» (1991); Н. Ф. Клименко, Є. А.Карпіловська «Морфемні структури слів у сучасній українській літературній мові» (1991), Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська «Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови» (1998); Н. Ф. Клименко «Основи морфеміки сучасної української мови» (1998). На показовому матеріалі Морфемно-словотвірного фонду сучасної української мови в понад 130 тисяч слів установлено формули 368 морфемних структур, які є моделлю слова, «представленого як послідовність морфем, побудована за певними правилами сполучуваності» [186: 103]. Завдяки застосуванню морфемної сітки виявлено важливі залежності морфемних структур від дії законів: глибини слова, зумовленої особливостями пам’яті (4±1 морфема); переважання асиметрії в структурі простих слів; простоти, за яким невелика кількість структур охоплює більшість слів (прості слова охоплюють 85% одиниць будь-якого словника); переваги, який пов’язаний із законом простоти: що простіша морфемна структура, то вищий ступінь її реалізації [179: 392–393]. Ці висновки є дуже важливими для словотвору, оскільки виявляють типологічні характеристики слова української мови (його середню довжину та глибину). Застосування морфемної сітки для класифікації морфемних структур слів порівнюване з підходом Н. О. Янко-Триницької до зведення словотвірних зразків за принципом їхньої внутрішньої будови до обмеженої кількості словотвірних моделей.

Для словотвору як системи та окремого рівня мови важливо мати базову одиницю – елемент системи. Таку одиницю – *дериватему* як узагальнений інваріант – запропонував І. І. Ковалик 1970 року [213; 216]. На жаль, його

теоретична позиція не отримала належного розвитку в українському мовознавстві.

Термін *дериватема* лінгвісти використовують із 1960–х років, вкладаючи в нього переважно поняття *словотвірне значення*. У статті З. М. Волоцької «Семантична класифікація і способи творенні відіменних дієслів», надрукованій у збірнику «Структурна типологія мов» (Москва, 1966) термін *дериватема* використано як *словотвірнезначення*: «…буде розглянуто процедуру отримання списку словотвірних значень (дериватем), властивих похідним дієсловам, утвореним від іменних основ, і способи вираження цих дериватем… Для отримання списку дериватем використано метод підстановок. … Кожна підстановка є ім'ям дериватеми, вона визначає клас похідних, які виражають цю дериватему. Будемо називати клас похідних, об'єднаних за ознакою вираження цієї дериватеми, деривативним класом» [47: 165–167]. У списку дериватем відіменникових дієслів наведено, наприклад, такі підстановки, які є виразниками дериватем: «*бути ким, робити що, відчувати що*» та ін. [47: 167]. Термін *дериватема* застосовано також у колективній праці Г. Яхно зі співавторами: «…значення дериватів (дериватем) можна описати аналогічно до того, як описують семеми лексичних базисних морфем» [449: 40]. О. А. Земська підсумувала, що: «застосовуваний Яхно та співавторами термін *дериватема* можна порівняти з терміном *словотвірне значення*» [99: 29].

Г. С. Зенков умонографії «Питання теорії словотвору» також використовує термін *дериватема*: «На відміну від словотвірного типу дериватема – поняття власне реляційне. Дериватеми є ідеалізованими диференційними елементами, абстрагованими від фізичної субстанції однорозрядних словотвірних типів по лінії словотворчого засобу і співвідносні з функціональним навантаженням у системі мови. Конкретний словотвірний тип є реалізацією дериватеми настільки, наскільки він містить релевантні ознаки дериватеми» [104: 100]. Російська дослідниця Г. В. Белякова у монографії «Словотвірна категорія суфіксальних локативних

іменників у сучасній російській мові» (Астрахань 2007) вважає, що Г. С. Зенков використав дериватему замість терміна *словотвірна категорія*: «Важко погодитися, що термін *дериватема* можна використовувати для називання одноструктурної комплексної одиниці. Цей термін слід застосовувати для найменування певної узагальненої одиниці, конкретними представниками якої є деривати, наприклад, дериватему «назва діяча» представлено в російській мові похідними типу *читатель, бегун, певец* [17: 47]. Утім, узагальнене словотвірне значення і є категорійним словотвірним значенням, тому всі названі позиції є близькими за розумінням *дериватеми* і демонструють потребу дериватологів у названому терміні. Сучасні дослідники, спираючись на трактування дериватеми І. І. Коваликом, визначають її як «комплексну словотвірну одиницю, що виявляє втілення загальних (категорійних) словотвірних значень у спектрі моделей словотвірних структур, які, у свою чергу, становлять поєднання конкретних твірних основ і формантів»[127: 25]. Дериватема допомагає обґрунтувати вибір словотворчих ресурсів для вербалізації того чи іншого поняття в оновлюваних ділянках когнітивного простору.

І. І. Ковалик проаналізував запропонований 1969 р. О. А. Земською *словотвірний тип* як основну одиницю словотвірної системи і прийшов до висновку, що словотвірний тип, близький до поняття моделі, є «схемою побудови слів» [98: 39], і саме тому словотвірні типи не можна вважати системою мовних одиниць. «Такі схеми – лише зразки, за якими утворюються словотвірні мовні одиниці» [363: 14]. Сукупність словотвірних типів становить структуру словотвору. А основною вимогою до елемента системи є тотожність іншим елементам своєю субстанцією. Учений розумів, що у визначенні поняття системи словотвору необхідно виявити «таке загальне наукове лінгвістичне дериватологічне поняття, що виражало б відповідну абстрактну словотвірну родову величину, якій підпорядковані сурядні видові поняття типів утворень різними способами словотворення». Запропонувавши дериватему як таке абстрактне дериватологічне поняття,

І. І. Ковалик наголошував: «Дериватема не є арифметичною сумою різноструктурних типів дериватів, утворених таким чи іншим способом словотворення. Це – загальна надрядна родова величина, яка ґрунтується на всьому комплексі підрядних видових словотвірних поняттєвих величин, виявлених шляхом наукового абстрагування у межах різних способів словотворення. Загальному дериватологічному родовому поняттю дериватеми підпорядковується вся система видових дериватологічних понять різного типу» [212: 240].

Учений підкреслював, що систему словотвору мови становлять дериватеми, проводячи паралелі з іншими мовними рівнями, кожний із яких є системою однорідних мовних величин: фонемний рівень – системою фонем, морфемний – морфем, лексичний – лексем тощо. Він враховував, що «усі наявні рівні у загальній системі (макросистемі) мови мають системний характер, причому кожному з цих рівнів властива своя специфіка». Характерною особливістю дериватемної системи словотвору є «своєрідні системні елементи як складові взаємозв’язані компоненти – типи утворень усіх способів словотворення, в сфері різних словотвірних класів, категорій, розрядів і типів» [212: 240]. Дериватему І. І. Ковалик визначав як «базову субстанціональну мовну одиницю словотвірного рівня, що характеризується відповідною словотвірною формою та словотвірним значенням». Словотвірною формою вчений вважав «сполучення твірної основи чи основ з певним дериватором або дериваторами» (різними видами афіксів). Деривативне або словотвірне значення, за визначенням дослідника, ґрунтується «на словотвірному відношенні твірної основи до похідного слова (деривата)», а основним його показником є «дериватор у сполученні з повною твірною основою» [216: 28–32; 363: 34–35].

Визначення дериватамияк базової одиниці словотвірного рівня, запропоноване І. І. Коваликом, використовують укладачі словників термінів зі словотвору та морфеміки. Пор.: «Дериватема. Базова субстанціональна

мовна одиниця словотвірного рівня, що характеризується відповідною словотвірною формою та словотвірним значенням» (СЛТ: 35).

Сучасні словники лінгвістичних термінів і мовні енциклопедії відображають усі проблеми неусталеності терміноапарату галузі, зокрема, полісемію, яка веде до нерозрізнення термінів *словотвір* і *словотворення* Питання встановлення одиниці системи словотвору також залишається актуальним, оскільки на сьогодні її визначення залишається нечітким, а об'єкт спостережень у словотворі – похідне слово – часто розглядають як одиницю словотвору. Порівняймо: «Одиниця словотвірного рівня [мови]. Те саме, що одиниця словотворення»; «Одиниця словотворення. 1. Мовна одиниця, що належить до словотворення як певної галузі структури мови. 2. Те елементарне явище, що посідає в ньому центральне місце, вбирає в себе найістотніші його ознаки і є основою побудови всієї системи» (СЛТ: 75).

У тракті роздумів про статус одиниць словотвірної системи мови, їх взаємовідношення зі структурами реальних слів варто звернутися до позиції Н. О. Янко-Триницької, яка у праці «Словотвір у сучасній російській мові», що була завершена авторкою 1972 р. й опублікована 2001 р., визначає найменшою самостійною одиницею системи словотвору словотвірний зразок, який реалізується в похідному слові. «Зразок – це структурна схема похідних слів із зазначенням афіксів, а також семантики базової основи, з тією мірою узагальнення або конкретизації, з якою ця семантика виявляється у значенні похідного слова» [433: 292]. Сучасні словники фактично повторюють цю дефініцію, однак безвідносно до того, що поняття зразка є поняттям найменшої одиниці словотвірної системи мови, або словотвору в розумінні І. І. Ковалика: «Словотвірний зразок. Структурна схема похідних з афіксами і семантикою базової основи, які формують словотвірне значення утворюваного слова» (СЛТ: 120). Компонентами зразка дослідниця називає базову основу, дериватор (який складається з одного або декількох дериваційних афіксів) і систему флексій, враховуючи також морфонологічні чергування в основі та наголос. Словотвірним значенням зразка, яке можна

встановити шляхом словотвірного аналізу, Н. О. Янко-Триницька вважає те значення, яке структурно виражене самим зразком. Це семантика базової основи, яка безпосередньо впливає на словотвірне значення похідного слова, взаємодіючи з конкретним дериватором. Усі значення, які не виражені структурно і не є прямим наслідком семантики базової основи, названо супутніми до зразка лексичними значеннями, за умови, що ці значення характерні для багатьох слів цього зразка. Оскільки за допомогою зразків реалізується повторюваність структур у конкретних лексичних одиницях, то саме в зразках виявляється системність словотвору. Саме зразки втілюють закономірності поєднання компонентів, оскільки містять і зовнішні структурні моменти, і внутрішні, семантичні [433: 388].

Н. О. Янко-Триницька вважала, що побудувати єдину класифікацію одиниць з урахуванням їхньої структури, значення їхніх компонентів і одночасно значення одиниці – неможливо. А тому дослідниця логічно пропонувала класифікацію, яка би з’ясовувала саме системність словотвору, схожість і відмінності в одиницях словотвірної системи, які вона називала *зразками* за принципом їхньої внутрішньої будови. «Внутрішня будова зразків – це поєднання базової основи (однієї чи декількох) або форми базового слова з певним видом дериватора, з певним розрядом афіксів» [433: 391]. При цьому не враховують конкретні значення окремих компонентів. Це дає можливість звести сотні й тисячі таких одиниць (зразків) до обмеженої кількості моделей їх внутрішньої будови. Дослідниця виділяє 13 моделей внутрішньої будови зразків простих слів та 11 моделей внутрішньої будови зразків складних слів, які забезпечують повторюваність словотвірних зразків.

Позиції Н. О. Янко-Триницької й І. І. Ковалика є дуже важливими для теорії словотвору, адже вони, по-перше, розмежовують одиниці системи словотвору – базову – *дериватему* й найменшу – *зразок* та їхню реалізацію – *дериват, похідне слово*; по-друге, у повторюваності структури системних одиниць у багатьох конкретних дериватах виявляється системність словотвору. Обидва учені намагалися класифікувати одиниці словотвору,

враховуючи їхню складність і наявність багатьох компонентів аналізу: спосіб творення похідного, належність категорійну (за частинами мови) як базової основи, так і похідного, за семантикою похідного, за дериваційними афіксами тощо. Поєднання таких підходів до класифікації системи словотвору дотримано в академічній колективній монографії «Словотвір сучасної української літературної мови» (1979).

Отже, *дериватему* вважаємо основною одиницею словотвірного або дериватемного рівня мовної системи (лінгворівня), за визначенням І.І.Ковалика, трактуємо її як «словотвірну поняттєву величину, що характеризується загальним словотвірним значенням, вираженим певною словотвірною структурою відповідно до способу словотворення» [216: 32]. Дериватемі як родовому словотвірному поняттю підпорядковується система різноструктурних дериватів як видові величини, утворені будь-яким способом словотворення. Як загальна словотвірна одиниця мови дериватема виявляється у дериватах, як, скажімо, морфема у морфах. [216: 32]. Дериватема є структурним елементом системи словотвору, мовною одиницею словотвірного рівня нарівні з емічними одиницями інших рівнів мови: фонемою, морфемою, грамемою, лексемою, синтаксемою.

Проте у мовознавстві залишається панівною позиція, якої дотримано в працях багатьох учених: О. С. Кубрякової, О. І. Мойсеєва, О. М. Тихонова, згідно з якою основною одиницею системи словотвору є похідне слово. З погляду дериватології, таким чином відбувається сплутування системи мови й мовлення, мовної практики, процесу словотворення та його продукту.

Описуючи можливості системи та її узуальну реалізацію чи нереалізацію, І. С. Улуханов називає словотворчі форманти й способи словотворення одиницями системи словотвору (хоча й зауважує, що поруч з усталеними поняттями й термінами триває полеміка з приводу деяких із них) і водночас трактує їх як засоби словотворення [393: 3; 27; 200].

І. І. Ковалик серед багатьох запропонованих важливих положень теорії словотвору особливої уваги надавав питанням метамови – наукового

терміноапарату словотвору, з одного боку, прагнучи уніфікувати його відповідно до розробленої системи лінгвістичних термінів, з іншого – максимально конкретизувати, зробивши однозначним кожен термін. Тому, за зразком творення термінів *ономасіологія*, *лексикологія*, *морфологія* тощо вчений пропонував термін *дериватологія* на позначення лінгвістичної дисципліни (подаючи в дужках і паралельний термін *словотвір*), яка вивчає систему і структуру словотвору [212: 236]. Для збереження термінологічного принципу однозначності розрізняємо терміни *словотвір* як «система словотвору», *словотворення* як «процес словотвору», *дериватологія* як «вчення про словотвір» услід за І. І. Коваликом. Словотвір як система мови реалізується в явищах словотворення – у словотворчих актах. Звідси – запропоноване І .І. Коваликом розрізнення термінів *словотвірний* (до одиниць системи словотвору – словотвірний тип, розряд, словотвірна модель, словотвірна категорія, словотвірне значення) і *словотворчий* (ознака до явищ словотворення – корінь, твірна основа, афікси) [212: 239; 404].

Підкреслюючи значення дериватеми для вивчення словотвірних інновацій, Є. А. Карпіловська наголошує, що «дериватема виконує роль гранично узагальненого показника словотвірної техніки оформлення певних моделей номінації, і, глибше, певних когнітивних структур – складників національномовної категоризації світу», а тому «вивчення дериватем відкриває можливості для з’ясування причин, тенденцій, способів і наслідків мовної динаміки, зокрема інноваційних процесів у словотворі» [140: 12]. Об’єднавчу функцію дериватеми як системної (емічної) одиниці визначає те, що їй підпорядкована сукупність різноструктурних дериватів, утворених будь-яким способом словотворення, в основі яких лежить спільна поняттєва (когнітивна) структура.

За І. І. Коваликом, з поняттям системи і структури словотвору пов’язані взаємовідношення дериватем і словотвірних типів: сукупність словотвірних типів становить структуру словотвору. «Словотвірний тип – це певна словотвірна структура з відповідним словотвірним значенням, яку становлять

належність твірного слова (основи) до певної частини мови, дериванта, дериватор та деривативне (словотвірне) значення» [363: 34]. «У кожній дериватемі виявляється відповідний словотвірний тип залежно від того, за допомогою якого способу словотвору вона утворювалась» [363: 35]. Одним із центральних понять словотвірної системи вважав словотвірний тип О. М. Тихонов, визначаючи його як формально-семантичну схему побудови похідних певної частини мови, залучаючи до його ознак твірні однієї частиномовної належності, спільність формального показника і словотвірного значення [386: 31].

Зауважимо, що поняття словотвірного типу набуває дискусійного характеру з погляду адекватного опису мовних фактів. Те визначення словотвірного типу, яке містить (окрім спільного словотвірного значення, способу творення та єдиного форманта) як обов'язковий компонент спільність частини мови базових основ, викликає критику сучасних дериватологів (О. А. Земська, О. П. Єрмакова). Вони пропонують з урахуванням особливої ролі у словотворенні синтаксичних дериватів, зараховувати до одного словотвірного типу похідні від базових основ однієї частини мови та їхніх синтаксичних дериватів, скажімо, іменників і відсубстантивних прикметників чи дієслів і віддієслівних іменників [79; 99]. О. П. Єрмакова пропонує об'єднувати в один словотвірний тип похідні від базових основ та їхніх синтаксичних дериватів [79], тобто, від основ дієслів і віддієслівних іменників – назв дії або від основ іменників і відносних відсубстантивних прикметників. О. А. Земська підтримує таку позицію і вважає основними ознаками об'єднання похідних в один словотвірний тип – єдність словотвірного значення і форманта. В межах словотвірного типу кінцевий продукт (похідне слово) характеризується єдністю частини мови, тоді як вихідний продукт (базова основа) може належати до різних частин мови. Ключовим для об'єднання є спільне словотвірне значення і спільний формант похідних [99: 39]. Справді, таке уточнення є справедливим, особливо при вивченні новотворів, де творення часто відбувається за

аналогією, з пропущенням тих чи інших ланок словотвірного ланцюжка, скажімо, утворення іменників на **-ізаці(я)** безпосередньо від іменника з пропуском дієслівної ланки (*бананізація, бруталізація, доларизація, майданізація*).

У терміносферу дослідження входить розуміння *словотвору*, *словотворення* та *дериватології*; *дериватеми* як родової величини та видових понять, зокрема *словотвірних,* або *дериваційних класів* (системи словотвору окремих частин мови), *словотвірних категорій* (сукупність дериватем зі спільним загальним словотвірним значенням, вираженим певним комплексом словотвірних засобів, наприклад, іменникова категорія діяча), *словотвірних типів* (об'єднаних спільними мотиватором певної частини мови, словотвірним значенням і словотворчим формантом), *словотвірних моделей* (зразків, схем, формул словотвірної будови слова з внутрішньослівним оточенням, але без словотвірного значення).

Структура системи словотвору у трактуванні, прийнятому в монографії за ступенями узагальнення мовних фактів, від найменшого ступеня узагальнення до найбільшого (знизу вгору), виглядає наступним чином.

1. Найменшою самостійною одиницею словотвору вважаємо *словотвірний зразок* (як структурна схема похідних слів із зазначенням афіксів і словотвірної семантики базової основи), який реалізується в похідному слові. Словотвірний зразок може бути унікальним (для одного слова): *мудр+-агель* і регулярним, повторюваним у серії похідних слів, наприклад: *держав+-ник*.

2. Наступною у градації є *словотвірна підмодель*, яка враховує морфонологічні перетворення в процесі словотворчого акту, тобто звукові елементи, що з'являються під час словотворення між твірною основою і словотворчим афіксом (за М. Ю. Федурко – це морфонеми як складовий елемент морфеми). Отже словотвірна підмодель або морфонологічна модель (за М. Ю. Федурко) – сукупність морфонологічних схем, застосовуваних під

час творення дериватів, які забезпечують взаємодію коренів із суфіксами. Пор. утворення моцій від *творець – творк-ин(я), творч-ин(я).*

3. *Словотвірна модель* – це схема внутрішньої будови зразків, яка враховує поєднання базової основи з певним видом дериватора без урахування конкретних значень компонентів (за Н. О. Янко-Триницькою), що забезпечує повторюваність словотвірних зразків. Словотвірна модель схематично відображає творення слів у межах одного словотвірного типу без урахування словотвірної семантики, але з урахуванням морфонологічних ознак. Наприклад, словотвірна модель побудови простих похідних *українчук, державник* – однакова, оскільки вона трикомпонентна і складається з основи + суфікса+ закінчення (нульове в називному відмінку). До цієї моделі належать більшість зразків, за якими створюються не лише іменники, а й прикметники та дієслова.

4. *Словотвірна пара, словотвірний ланцюжок, словотвірна парадигма* – як різні мінімальні поєднання словотвірних моделей, об'єднувані за певними критеріями: спільним твірним і перебуванням на послідовних ступенях похідності або на одному ступені похідності. Пор: *держав(а) – держав-ник; держав(а) – держав-ник – державниць-к(ий) – по-державницьк-и; держав(а) – держав-ець, держав-к(а), держав-ник.*

5. *Словотвірне гніздо*– як сукупність похідних, упорядкованих відношеннями похідності й об'єднаних спільним коренем (*основоцентричний підхід*), та *словотвірний ряд* – об'єднання похідних за спільними формантом і словотвірним значенням (*формантоцентричний підхід*).

6. *Словотвірний тип* (поєднання обох підходів) як формально-семантична схема побудови похідних слів, мотивованих словами певної частини мови за допомогою тих самих словотвірних форманта і значення, видове поняття (за Н. Ф. Клименко).

7. *Словотвірна категорія* як об'єднання словотвірних типів з різними словотвірними формантами (в межах однієї частини мови).

8. Вершиною схеми в найбільш абстрактному її вираженні є *дериватема* (за І. І. Коваликом) – словотвірна категорія зі спектром словотвірних типів її реалізації, родове поняття.

З поняттям системи мови тісно пов’язане поняття норми. З одного боку, мовну, зокрема, лексичну і словотвірну, норму визначає система мови як набір моделей, регулярностей. З іншого, норму детермінує лише узус, тобто певна вживаність мовних одиниць у лінгвосоціумі. Мовна норма є «двостороннім фільтром», єднальною ланкою між системою мови та мовною практикою, які забезпечують збереження типологічних рис мови та її дієвість як засобу комунікації. Завжди залишається стабільне ядро мовної норми і ділянки, де відбуваються зміни і співіснують варіанти норми. Використання словотворчих засобів підпорядковане словотвірним нормам, визначеним за критеріями правильності та доцільності, які регулюють вибір, послідовність морфем у складі дериватів, прозорість словотвірної структури, відповідність усталеним словотвірним моделям.

На початку 90–х рр. XX ст. відмічають послаблення,стирання міжстильових меж мовних норм, особливо у мові ЗМІ. Завдання дослідника інноваційних процесів полягає у розрізненні маргінального, випадкового, неістотного, з одного боку, і виявів тенденцій розвитку мовної системи, з іншого. У «сучасній українській мові при збереженні її функціонально-стильової диференціації відбувається словотвірна і лексична інтеграція між стилями, розширення значень окремих словотворчих формантів та основ, перехід лексики одного стилю до іншого» [175: 96]. Серед можливих причин пришвидшення взаємодії між стилями, взаємопроникнення їхніх складників, Н. Ф. Клименко називає позамовні причини, швидкі суспільні зміни. Тобто соціодинаміка безпосередньо впливає на динаміку мовних змін. Взаємодіють і сфери функціонування мови, відбувається пересунення центру ваги у виробленні норми з мови художньої літератури, індивідуальної практики майстрів слова на мову ЗМІ як конгломерат загальної мовної практики. Саме ЗМІ найбільше впливають на вироблення сучасного мовного стандарту,

формують мовні смаки носіїв мови. Нові сфери побутування української мови, такі як інтернет-комунікація [407;222], вимагають уважного їх дослідження в межах медіалінгвістики [33; 72] та інтернет-лінгвістики [473]. Врахування нових умов та сфер функціонування української мови необхідне для створення реальної мовної картини сучасного українця й вивчення всього спектру словотворчих ресурсів сучасної словотвірної номінації.

1.2.1. Словотвірні категорії у мовній діяльності суспільства

Загальне філософське поняття *категорії* (з грец. *ознака*) означає найістотніші властивості і відношення предметів та явищ об'єктивного світу (ССІС 2006: 342). Категорії дозволяють зв'язати будь-яке знання з філософією і, навпаки, здійснити перехід від неї до будь-якої конкретної галузі знання. Уся діяльність, спрямована на категоризацію світу, має мовний характер, оскільки вона не могла б існувати, не втілившись у мовні одиниці, мовні форми та їх комбінації, вважала О. С. Кубрякова. Адже й філософські категорії, які охоплюють буття, втілено у мовних одиницях, наприклад, буття соціальне: людина, особистість, сім'я, плем'я, народність, нація, соціальна група, суспільство. Метафору про відображення світу в мові, на думку О. С. Кубрякової, слід трактувати антропоцентрично: «в мові навколишня дійсність постає у тому вигляді, в якому її сприйняла, побачила, осмислила, зрозуміла людина» [242: 37]. Людина пізнає категоризацію явищ дійсності у тому вигляді, в якому вона існує у рідній мові й рідній культурі. У такій категоризації світу словотвірним категоріям належить важлива роль: вони прогнозують утворення певних новотворів [431: 238], а отже, й визначають для мов із розвиненим словотворенням, таких, як українська, напрямки подальшого профілювання певних понять, важливих для мовної діяльності спільноти. Це твердження перегукується з поглядами О. А. Земської: «Довколишній світ речей, який має бути представлений у мові, диктує свої закони словотворенню...» [99: 35].

Словотвірна категорія є тим поняттям, яким оперуємо, представляючи реалізацію мовної картину світу у словотворі. Визначаючи обсяг поняття словотвірної категорії у системі словотвору серед інших комплексних одиниць, М. Докуліл називав словотвірну категорію поняттям загальнішим, аніж словотвірний тип, оскільки словотвірна категорія не враховує єдність форманта: «В межах афіксального словотворення словотвірний тип визначають а) єдність ономасіологічної структури, б) єдність лексико-граматичного характеру твірної основи і в) тотожністю форманта у всіх його обов'язкових частинах. <…> Якщо не враховувати певний формант, отримаємо словотвірну категорію» [446: 202–204].

У праці «Російська мова: Граматичне вчення про слово» («Русский язык: Грамматическое учение о слове») (1947) В. В. Виноградов описував російське словотворення, виходячи з словотвірних категорій – особи, предметності й відносності. В. В. Виноградов вважав словотвірні категорії менш загальними й абстрактними порівняно з граматичними, оскільки в явищах словотворення «немає цілковитого відчуження від різноманітності конкретних лексико-семантичних угруповань слів» [36: 123], на різницю в ступені та якості абстракції словотвірних і граматичних категорій вказував М. Докуліл [446: 192–193].

В українському мовознавстві класифікацію словотвірних категорій і розрядів на прикладі іменників запропонував І. І. Ковалик у праці «Про деякі питання слов'янського словотвору» (1956). Словотвірна категорія об'єднує (за І. І. Коваликом) сукупність словотвірних розрядів, які, своєю чергою об'єднують сукупність словотвірних типів, споріднених певною лексико-семантичною єдністю. Скажімо, серед іменників він виділяє назви особи (nomina personalia) і неособи (nomina impersonalia). До складу словотвірної категорії назв осіб учений зараховує наступні словотвірні розряди назв осіб (сурядні): за характером їх діяльності або професією (nomina agentum et professionis); за їх зовнішніми ознаками або внутрішніми якостями (nomina atributiva); за їх національною належністю або за територіальним

походженням (nomina nationala et regionala); за ознакою їх соціального стану (nomina socialia); за належністю до певного ідеологічного, політичного, філософського або релігійного напряму (nomina ideologica, philosophica etc.) за ознакою їх взаємозв'язку з людським оточенням (nomina patronimica); (несурядні): за ознакою їх незрілості або неповноцінності; збірних і одиничних назв осіб (nomina collectiva et singulativa) [215: 269–270].

В. В. Ґрещук звернув увагу, що в концепції І. І. Ковалика словотвірна категорія об'єднує словотвірні розряди (сукупності семантично однорідних словотвірних типів), і якщо порівняти розуміння СК, то «легко помітити, що поняття словотвірної категорії в Мілоша Докуліла збігається із словотвірним розрядом Івана Ковалика» [64: 11].

Особливе місце поняттю словотвірної категорії в теорії словотвору відводила О. А. Земська, виходячи із загального розуміння її як єдності словотвірного значення за відмінності засобів його вираження, тобто до однієї словотвірної категорії вона зараховувала похідні (нечисленні) різних способів (наприклад, суфіксального і префіксального), які мають єдине словотвірне значення. О. А. Земська пропонувала ієрархічне бачення будови словотвірної категорії в контексті ієрархічної будови всієї системи словотвору: на верхівці абстрактної ієрархії – три основні гіперкатегорії (особа, предмет, ознака), які відповідають мінімальній структурі судження. Кожна з таких базових словотвірних категорій (гіперкатегорій) містить часткові, розрядні словотвірні категорії (гіпокатегорії), які конкретизують, уточнюють загальне значення гіперкатегорії. Скажімо, гіперкатегорія особи містить гіпокатегорії особи-діяча або виконавця дії, мешканця, члена спільноти (представника народу, віросповідання, політичного або громадського угруповання); гіперкатегорія предмета містить гіпокатегорії назв інструментів, механізмів, приміщень, речовин, мінералів. Кожну з таких словотвірних категорій О. А. Земська поділяла на дрібніші одиниці – субкатегорії, наприклад, словотвірну категорію особи – діяча поділяла на

субкатегорії за характером дії, яку виконує діяч (створити предмет, вивчати предмет, мати схильність до предмету) [99: 25–27].

Короткий словник-довідник «Основні поняття словотвору в термінах» («Основные понятия словообразования в терминах») (Красноярськ 1985) В. М. Немченка визначає словотвірну категорію як«сукупність похідних слів, об’єднаних спільністю частини мови їхніх твірних, способу словотворення та основного, найзагальнішого словотвірного значення» (ОПС 1985: 139).

Словотвірна категорія, за визначенням Н. Ф. Клименко, – це «сукупність похідних слів, що мають твірні, які належать до тієї самої частини мови, наділені спільним словотвірним значенням і використовують однаковий спосіб словотворення. При такому підході словотвірна категорія є об’єднанням словотвірних типів із різними словотворчими формантами» [197: 641–642]. Це визначення суголосне з розумінням словотвірної категорії, поданим І. І. Коваликом як «сукупності дериватем із спільним загальним словотвірним значенням, вираженим певним комплексом словотвірних засобів» [211: 36], який поділяв словотвірні категорії за частинами мови. У дисертації дотримано розуміння *словотвірноїкатегорії* як об’єднання словотвірних типів (похідних слів, мотивованих твірними певної частини мови за допомогою того самого форманта з тим самим значенням) із різними словотворчими формантами, але спільним словотвірним значенням.

Словотвірні категорії в українській мові не становлять закритого класу [211: 37]. До словотвірних категорій іменників, які переважають і серед новотворів, належать категорії суб’єкта, об’єкта, інструментальності, локативності, одиничності / збірності, зменшеності / збільшеності, пестливості / згрубілості [39: 29]. У межах іменника виділяють первинні: назв діяча (nomina agentis), дії (nomina acti), якісної абстракції та назв знаряддя (nomina instrumenti) і неживих предметів, та вторинні категорії: результату дії (nomina resultatis), локативності (nomina loci) та збірності (nomina collectiva) [210: 36]. Зокрема, категорія діяча серед новотворів реалізується у відіменникових, віддієслівних, рідше відприкметникових словотвірних типах

назв осіб із суфіксами **-ник (-ик, -льник, -овик, -івник), -ець (-івець, -овець), -ар, -ер, -ант (-янт), -іст**.

Словотвірні категорії як об'єднання словотвірних типів із різними словотворчими формантами у сучасній українській мові виявляють зміни у використанні словотворчих ресурсів, появу нових конотацій у словотвірному значенні, зміну продуктивності деяких словотвірних типів [157: 143]. Такі оновлення зачіпають і саму категорійну структуру української мови, змінюючи в ній пріоритети певних підкатегорій (розрядів): скажімо, іменникові категорії, серед них – назви осіб, перебувають у зоні найактивнішого оновлення, натомість відходять на периферію субстантивовані дієприкметники, витіснювані іменниками на **-увальник** або **-ар** (*мітингуючий – мітингувальник, мітингар, протестуючий – протестувальник, голодуючий – голодувальник*). Динаміку категорій спричинюють і регулюють як внутрішньо-, так і позамовні чинники.

Застосування категорійного підходу до вивчення словотвірної структури мови дозволяє враховувати подвійну сутність похідного слова: структурну й семантичну, виражену відповідними засобами словотворення.

1.2.2. Словотвірні моделі в системі словотвору

Заслуговує на увагу думка, обстоювана когнітологами, що в мовах з розвиненими системами словотвору, словотворення займає важливе місце ще й тому, що мовні традиції, існування апробованих суспільством продуктивних і давніх словотвірних моделей відбивається не лише на способі найменування, а й на самій фіксації явища в свідомості людини. Тобто, наявність у системі певних словотвірних моделей певною мірою спричинює як концептуалізацію того, що треба назвати, так і його категоризацію в системі мови й профілювання (аспектуалізацію, специфікацію) у мовній практиці, в спілкуванні. Називання передусім продиктовано практичними потребами людини, її соціальним досвідом, але частиною цього досвіду якраз

і є знання мови, а, отже, знання (навіть неусвідомлене) логіко-поняттєвих основ членування світу, прийнятих у цій мові [430: 238].

О. А. Земська, наголошує на «моделювальному (рос. моделирующем) характері словотвору»[99: 32], зауважуючи, що у мовну компетенцію носіїв мови входить активне володіння словотвірним механізмом мови, тобто його словотвірними моделями [99:16]. Виконуючи завдання формування одиниць номінації, система словотвору використовує сукупність матеріальних засобів моделювання таких одиниць і набір словотвірних значень, які можна виражати за допомогою цих засобів. Тому словотвір визначають як «сферу моделювання особливих одиниць номінації – похідних» [430: 224].

Як «поєднання словотворчого будівельного матеріалу (тобто словотворча основа + афікс) без наявного лексико-словотвірного значення» визначав словотвірну модель І. І. Ковалик, застосовуючи також терміни *словотвірний зразок*, *словотвірна формула* [215: 273].

Застосування моделей морфемної будови похідних у названих вище дослідженнях Є. А. Карпіловської та Н. Ф. Клименко дає відомості про ядро морфологічного словотворення для базових частин мови [202;203].

Н. О. Янко-Триницька довела, що якщо одиниці системи словотвору нараховують сотні й тисячі, то моделі їхньої будови, які залежать від кількості та комбінаторики компонентів, становлять обмежену кількість, оскільки в моделях не враховують словотвірну семантику, а лише різновид базової основи (основа чи словоформа). Отож, для простих слів моделі за кількістю компонентів від двох до п’яти можна об’єднати в чотири групи, де відповідно в двокомпонентній групі будуть комбінації: основа+флексія, основа+суфікс; у трикомпонентній: префікс+основа+флексія, префікс+основа+суфікс, основа+суфікс+флексія. За таким принципом названо 13 можливих комбінаторних моделей чотири- й п’ятикомпонентних простих одиниць, а також 11 моделей складних одиниць. Н. О. Янко-Триницька наголошує, що модель внутрішньої будови зразків – це суто формальна одиниця і власного загального словотвірного значення не має.

Моделі універсальні, оскільки в них вкладені всі численні зразки зі своїми дериваторами і своїми словотвірними значеннями. У словотвірному аспекті зразки, належні до кожної з моделей, треба класифікувати за дериваторами, щоб установити значення і функцію кожного афікса, з урахуванням характеристики базової основи [432: 392–401].

Словотвірна модель – схема творення слів у межах того самого словотвірного типу, яка не впливає на їхню семантику, але відрізняється морфонологічними ознаками [198: 642]. Застосування словотвірних моделей як формальних схем творення дериватів для аналізу новотворів допомагає виявити повторюваність структури похідних, установити не лише їхню системність, а й механізм, процедуру, спосіб їхнього творення.

Використання словотвірної підмоделі або морфонологічної моделі [397], яка враховує морфонологічні перетворення в процесі словотворчого акту, допомагає виявити особливості взаємодії коренів із словотворчими формантами, переважно із суфіксами з огляду на флективний тип української мови, у творенні нових похідних, зокрема від новозапозичених основ.

1.2.3. Активні словотворчі ресурси сучасної української номінації

В українській дериватології уже усталився термін *словотворчі ресурси*, який І. І. Ковалик запропонував у своїй праці «Вчення про словотвір» (1958), розмежувавши терміни *словотвірний* і *словотворчий*, який «уживається на означення ресурсів мови, які беруть активну участь у процесі творення слів» [209: 358]. Не всі ресурси однаковою мірою використовують у процесі постійного збагачення лексичного складу мови, «але всі вони слугують одній меті – народженню нового слова, а тому всі вони входять у сферу словотворчого матеріалу…» [36: 152; 211: 92].

Актуалізоване сьогодні поняття словотворчих ресурсів має свою історію вивчення у лінгвістиці, зокрема, в українській дериватологічній школі. І. І. Ковалик, покликаючись на праці І. Бодуена де Куртене,

В. В. Виноградова та Л. А. Булаховського, зазначав, що «у процесі творення слів використовуються різні мовні величини – від морфем, кореневих і афіксальних (префіксальних, інфіксальних, суфіксальних), через похідні основи аж до словосполучень та цілих речень» [211: 92]. І далі: «Усі згадані багатогранні за своєю смисловою структурою і морфемною будовою величини являють собою так звані словотворчі ресурси, тобто весь мовний будівельний матеріал, з якого вже утворились або ще утворюються нові слова різними словотворчими способами – морфологічним, морфолого-синтаксичним, синтаксико-морфологічним, синтаксичним, лексико-морфологічним, семантичним (лексико-семантичним), фонетичним, зворотним та контамінаційним». Словотворчі ресурси, які виділяє І. І. Ковалик, – це засоби і способи творення слова, «мовні будівельні резерви, що стають живими елементами нових слів – неологізмів» [211: 92].

Це визначення уточнює Є. А. Карпіловська, зауважуючи, що «між ресурсами та способами їх реалізації для творення нового слова пролягає розмаїта зона конкретних зразків, моделей словотворення, які й слугують інструментом втілення словотворчих ресурсів у новій похідній одиниці номінації», а отже, ресурси – це «і сировина, й інструмент, і зразок» створення нового похідного слова [116: 98]. Такого розуміння словотворчих ресурсів дотримано й у працях багатьох сучасних слов’янських дериватологів.

Актуальність дослідження словотворчих ресурсів на сучасному етапі розвитку слов’янських мов підтверджують наукові доповіді провідних дериватологів європейських країн на спеціальному засіданні Комісії зі слов’янського словотворення при МКС «Словотворення і його ресурси у слов’янських мовах» (Белград, травень 2012), викладені в однойменному томі. Це, зокрема, дослідження Ц. Аврамової «Власні імена як ресурс утворення нових слів у сучасній болгарській літературній мові», Л. Аризанковської «Словотворення і його ресурси в македонській мові», Ю. Балтової «Про «неокласицизми» як ресурс у сучасному словотворенні»,

Є. А. Карпіловської «Активні ресурси сучасного українського словотворення», Л. П. Кислюк «Диференціація словотворчих ресурсів у сучасній українській номінації», Н. Ф. Клименко «Оновлення словотворчих ресурсів як наслідок семантичної інтерференції мов», О. І. Коряковцевої «Про експресивний потенціал словотворчих ресурсів», О. О. Лукашанця «Nomina agentis у сучасній білоруській мові: словотвірний потенціал і тенденції розвитку», А. Нагурко «Словотвірний потенціал сакронімів (у польській, словацькій, чеській та німецькій мовах)», О. В. Петрухіної «Використання словотворчих ресурсів церковнослов'янської мови в сучасній російській мові (у зіставленні з сербською)», Й. Реке «Нотатки зі слов'янського словотворення, його стан, його ресурси і його лише позірно втрачений предмет вивчення», З. А. Харитончик «Концептуальна природа лексичного значення або до джерел номінативних ресурсів мови» та інші.

Для синхронного вивчення словотворення важливим є висновок, зроблений Н. Д. Арутюновою, що синхронний словотвір «оперує лише реально діючими моделями», вивчає лише ті типи, «за якими моделюють нові слова» [4: 28]. Дослідниця підкреслює, що «активність словотвірної моделі не завжди збігається з її поширеністю» [4: 35]. Раніше створені слова можуть тривалий час вживатися в мові й переважати кількісно над моделлю, яка набула активності, але ще не створила великої кількості похідних. Тому в словотворі не можна ототожнювати явища продуктивності, поширеності, частотності й життєздатності, активності певної моделі. Іншими словами, кількісні та статистичні дані не дають об'єктивної якісної картини активності ресурсів у словотворенні.

У мовознавстві є давня традиція розрізнення продуктивності й активності засобів словотворення. У М. Докуліла це опозиція системної продуктивності (кількісна перевага певного словотворчого засобу в межах системи мови) та емпіричної продуктивності (реалізація системного словотворчого потенціалу в мовній практиці, кількісний вимір продуктивності слова у межах тексту) [446]. Таким чином можна виявити

взаємозалежність системи мови і мовної практики, де система дає спектр можливого ресурсу, а номінаційні запити суспільства впливають на їхній вибір для творення конкретної номінації, чинять вплив на пріоритет, рейтинг словотворчих засобів у мовній системі.

Аналіз сучасних дефініцій термінів *активності* й *продуктивності* словотворчих ресурсів не виявив істотних розбіжностей у трактуванні: їх розуміють як «здатність … брати участь … у творенні нових слів» [191: 556], (СЛТ: 14; 97–98). Однак логіка підказує, що *продуктивність* (лат. productivus – плідний, здатний виробляти) (ССІС:563) має бути результатом *активності* (лат. activus – діяльний) (ССІС:36) й виявляється через певний часовий проміжок. Н. Д. Арутюнова помічає цю важливу між ними різницю, хоча й не розмежовує самих термінів: *продуктивність*, на її думку, стосується переважно того відстояного фонду слів, який сформований у попередні періоди розвитку мови. Статистичні дані, які його характеризують, відображають швидше структуру наявної лексики, аніж синхронну систему словотвору [4: 38–39]. У дериватології прийнято говорити про ступінь продуктивності словотвірного типу. Поняття продуктивності застосовують також для словотвірних моделей і окремих словотворчих формантів. У синхронному словотворенні активність словотвірної моделі дає підстави стверджувати про продуктивність у системі словотвору словотвірного типу, який вона реалізує у мовній практиці.

Н. Д. Арутюнова вказує на мовні фактори, які впливають на продуктивність (а фактично спершу – на активність) ресурсів словотворення: обмеженість використання твірних основ, фонетичні причини на морфемному шві корінь-суфікс, мовностилістичні фактори (стилістичне забарвлення), а також паралельне вживання синонімних конструкцій; та позамовні фактори: обсяг і темпи поширення певної поняттєвої категорії та лексичної групи, яка може слугувати твірною базою [4: 35–50]. Наведені фактори аналізує І. І. Ковалик, додаючи мовний фактор зростання продуктивності словотвірних типів із багатоморфемними суфіксами та

позамовний географічний фактор [212: 257–259]. Зі спостережень над новим аналізованим матеріалом можна додати, що фактором, який впливає на активність словотвірних моделей, є аналогія в словотворенні.

Непослідовне розмежування термінів *активності* й продуктивності у дериватології можна пояснити й тим фактором, що лише останні двадцять років явище активності стало виразно помітним на фоні потужної хвилі нової похідної лексики (зокрема й в українській мові), а мовна практика вимагає окремого її вивчення.

Активність є поняттям мовної практики, характеризує життєздатність (реалізацію словотворчого потенціалу – за М. Докулілом) певної словотвірної моделі чи словотворчих ресурсів (твірних основ і формантів), викликана позамовними факторами і виявляється якісно й емпірично у творенні нових одиниць в узусі. *Продуктивність* є результатом активності у словотворі, виявляється кількісно через певний часовий проміжок у системі словотвору (як продуктивність словотвірного типу) і вимагає реалізації у хоча би двох мовних одиницях, що визначає нижній поріг продуктивності як прояву серійності (регулярності, повторюваності) використання певних словотворчих ресурсів.

Активними вважають словотворчі ресурси, залучені до оновлення сучасного українського лексикону. Українські дослідники пропонують вивчати функціонування словотворчих ресурсів і їхню активність на різних часових зрізах і в різних суспільних обставинах побутування української мови, за допомогою лексикографічних видань, сучасних українських електронних словникових і текстових ресурсів. Є. А. Карпіловська вирізняє чотири типи активності словотворчих ресурсів: 1) стабільну, 2) набуту (активізацію), 3) втрачувану (пасивізацію) і 4) втрачену. Відповідь на запитання «якою мірою активні ресурси підтримують типологічні риси національномовної номінації» дає зрозуміти, які соціальні, когнітивні та комунікативні чинники «регулюють реалізацію словотворчих ресурсів

слов'янських мов, спричинюють їх активність чи пасивність в оновленні словникового складу останніх» [116: 97–98].

На сучасному синхронному зрізі існують ділянки словотвору, де тривають певні динамічні процеси, засвідчені в змінах активності словотворчих ресурсів, поповнення реєстрів активних основ та формантів, зниження продуктивності одних та підвищення продуктивності інших словотвірних типів, представлення частин мови серед активних основ та інші показники розвитку підсистеми словотворчих ресурсів. Поповнили реєстр активних основ сучасної української номінації питомі активізовані слова, «ключові слова доби» (за визначенням О. А. Земської): *Україна, держава;* активізовані запозичення: *політика, бізнес, нація, коаліція, блок, партія,* нові запозичення (неозапозичення): *слоган, рейтинг, інтернет, медіа;* нові слова-значення або неосемантизми: *поле, простір, вимір, форум, прозорий, зелений, сірий* тощо. Якщо непохідне слово позначає поняття, важливе для свідомості сучасних мовців, яке «перебуває у фокусі соціальної уваги» [96: 91], то кількість мотивованих ним новотворів може сягати десятків, а то й сотень одиниць. Неосемантизми мотивують новотвори з новими синтагматичними, парадигматичними й епідигматичними характеристиками, з новим функціональним, зокрема словотвірним, потенціалом у тексті й у системі мови. Активними словотворчими ресурсами є компоненти слів – словотворчі форманти (основи або афікси), які виявляють активність у сучасній українській номінації, питомі чи запозичені, нові й уже відомі (**-ник, -ець, -ізація; анти-, пост-, з-)**. За рахунок активних словотворчих ресурсів оновлюються словотвірні категорії сучасної української мови.

1.2.4. Динаміка словотвірної номінації у межах тріади «система ↔ узус ↔ ідіолект»

Система є абстрагованим, ідеальним виявом мови, а реалізується вона у мовленні, в усних і письмових текстах, у мовній практиці, яка допускає

варіювання мовних одиниць залежно від сфери функціонування мови, мовного середовища, структури певних комунікативних ситуацій, а також від індивідуальних особливостей мовців.Тому для з'ясування закономірностей і особливостей сучасної української словотвірної номінації видається необхідним розглянути її у взаємопов'язанні й двоспрямованій взаємозалежності трьох складників мовної діяльності спільноти: системи, узусу та ідіолекту.

За останні тридцять років у сучасному мовознавстві активно використовують підхід до вивчення мовних явищ не з класифікаційної статичної позиції, а в динаміці, у процесі [96: 5], вивчаючи, за відомим висловом Л. В. Щерби, не «як зроблено слова», а «як роблять слова». Розвиток системи відбувається за рахунок напружених її ділянок або ділянок з нестійкою рівновагою, де з'являються інновації, які, демонструючи свою активність і життєстійкість, певним чином впливають на стабільність і розвиток системи, як-от: спостережувані варіантні та синонімічні словотвірні номінації (нові похідні лексеми), показники продуктивності творення й активності вживання нових і вже наявних номінацій. Проблеми динаміки системи можна вивчати, за твердженням В. Матезіуса, тільки тоді, «коли шляхом детального вивчення окремих мов буде твердо встановлено, які явища в них у певну епоху були стабільними, а які – потенційними» [278: 30]. Отже, система як ідеальний вияв мови реалізується у мовленні, в текстах, в індивідуальній та колективній мовній практиці. У явища системи мови вносить корективи реалізація її узусом і нормою, що теж слід враховувати, наголошувала О. А. Земська [99: 18].

Розуміння і визначення понять *узусу* й *ідіолекту* мають певну традицію. «Словник лінгвістичних термінів» Д. Ганича, І. Олійника трактує *узус* (від лат. usus – звичай) як «прийняте носіями певної мови вживання слів, словоформ, синтаксичних конструкцій» (СЛТ 1985: 316). Таку саму дефініцію пропонують О. І. Скопненко та Т. В. Цимбалюк у «Сучасному словнику іншомовних слів» із доповненням «звичка, правило» (ССІС 2006:

693). Терміни *узус*, *узуальний* активно використовують лінгвісти. Герман Пауль у праці «Принципи історії мови» (1880) («Prinzipen der Sprachges chichte»), показуючи причини мовних змін у діахронії, використовує терміни *норма*, *узус* (Sprachgebrauch, Usus) та *індивідуальна мовленнєва діяльність* і з'ясовує відношення узусу й індивідуальної мовленнєвої діяльності: «Істинною причиною зміни узусу є звичайна мовленнєва діяльність» [320: 202]. «Зміна узусу є загальним підсумком низки часткових відхилень... Те, що початково було лише індивідуальним, перетворюється в новий узус, який може витіснити старий. Разом з цим відбувається безліч змін в окремих організмах...» [320: 203]. Г. Пауль визнає, що реалізація мови у мовленні визначена узусом і одночасно впливає на нього, а тому зміни узусу й індивідуальної мовленнєвої діяльності слід вивчати в їхньому взаємозв'язку.

Л. Єльмслев у статті 1942 р. «Мова і мовлення» («Langue et parole») зауважує, що термін *узус* (фр. usage) є в «Курсі загальної лінгвістики» Ф. де Сосюра і розглядає термін *узус* у синхронії як один із трьох підходів до мови: схема – норма – узус, розуміючи під узусом «мову як сукупність навичок, прийнятих у певному соціальному колективі» [76: 507]. Л. Єльмслев визначає структурні відношення між елементами названої тріади й актом мовлення: «мова-норма народжується з узусу й акту мовлення, але не навпаки» [76: 511], «між узусом і актом мовлення має місце інтердепенденція: кожен із них припускає обов'язкову наявність іншого» [76: 511]; «мова-схема детермінована актом мовлення, узусом і нормою, а не навпаки» [76: 512]. Аналізуючи сосюрівське протиставлення *мова – мовлення*, Л. Єльмслев приходить до висновку, що основним є розрізнення між схемою й узусом (схема в його концепції – це сучасне розуміння системи мови – Л.К.), застосовуючи «теорію реалізації», де норма, узус і акт мовлення є об'єктом реалізації системи («схеми»): «Реалізація схеми обов'язково є узусом: колективним та індивідуальним... Мовлення загалом можна розглядати як факт мови, акт мовлення – як факт індивідуального узусу, а індивідуальний узус – як факт колективного узусу… Узус – це безліч можливостей, із яких у

момент мовлення відбувається вільний вибір. ...в акті мовлення не може відбуватися нічого, що не було б передбачено узусом. ... Узус разом із актом мовлення відображають реальності. Норма ж є абстракцією, штучно отриманою з узусу» [76: 514–515]. Отже, Л. Єльмслев дає широке розуміння узусу як взагалі вживання мови, і його різновиди: колективний та індивідуальний узус.

У класичній праці Л. В. Щерби 1931 р. «Про потрійний аспект мовних явищ та про експеримент у мовознавстві» подано розрізнення ідіолекту як діяльності окремих індивідів, узусу як мовного матеріалу, мовленнєвої діяльності, який функціонує як «сукупність усього сказаного й зрозумілого в певних конкретних обставинах у певну епоху життя певної суспільної групи» [цит. за 94: 363], тобто як тексти. Л. В. Щерба підкреслює, що «мовна система і мовний матеріал – це лише різні аспекти єдиної мовної діяльності» [цит. за 94: 363], власне, мовна система, на думку Л. В. Щерби, – це те, що об’єктивно закладено в певному мовному матеріалі й виявляється в індивідуальних мовленнєвих системах, які виникають під впливом цього мовного матеріалу. Тут закладено важливе для нас розуміння єдності, взаємозалежності й взаємовпливу всіх елементів тріади: системи, узусу й ідіолекту. Вчений наголошує, що найменші соціальні зміни негайно впливають і змінюють мовленнєву діяльність або «мовний матеріал», який змінює мовну систему. Ще одне важливе спостереження Л. В. Щерби: для мовної системи, тобто словників і граматик вихідними мають бути тексти, тобто мовний матеріал із застосуванням експерименту на предмет розуміння, відповідності нормі та відчуття «мовної помилки», девіації від зразка, що вчений називає «негативним мовним матеріалом», зауважуючи, що найменше девіацій, як правило, у «добрих письменників», які свідомо дотримуються норми й уникають помилок. Таким чином, узус охоплює як традиційні, стійкі, правильні, так і нетрадиційні, оказіональні й навіть помилкові (свідомі й несвідомі) реалізації мовної системи [372: 10].

Узус є загальноприйнятим носіями певної мови вживанням мовних одиниць на певному етапі розвитку мови, зокрема нормована й кодифікована загальноприйнята реалізація словотворчих ресурсів системи мови; *ідіолект* – сукупність особливостей, що характеризують мовлення чи текст окремого індивідуума, індивідуальне, авторське використання словотворчих ресурсів.

Термін *ідіолект* (нім Idiolekt, від грец. idios – особливий і (dia)lektos – діалект, буквально – розмова, говір) або *стиль індивідуальний* трактують як «сукупність мовно-виражальних засобів, які виконують естетичну функцію і вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших» або як «своєрідність мови окремого індивіда» [87: 676–677]. Вживаний в англомовній літературі з 40–х рр. XX ст., а у вітчизняній – із 70–х рр. XX ст., *ідіолект* у широкому розумінні, як пише Л. О. Ставицька, – «це взагалі реалізація певної мови в устах індивіда, тобто сукупність текстів, породжуваних мовцем і досліджуваних лінгвістом з метою вивчення системи мови. Ідіолект у вузькому значенні – тільки специфічні мовленнєві особливості певного носія мови» [369: 3]. Власне широке розуміння ідіолекту й індивідуальної мовленнєвої діяльності (Г. Пауль), акту мовлення (Л. Єльмслев) близькі, якщо не тотожні. Серед інших дефініцій терміна синонімічними йому є *індивідуальний діалект*, *мовлення окремого носія*, *сукупність текстів, породжуваних мовцем* [37: 144], *мовна практика окремого носія мови* [87: 676]. Індивідуальний узус розрізняємо в межах ідіолекту стабільного (повторюваного, улюбленого автором, вирізняльного для його стилю мовлення) й динамічного (змінюваного з роками, нового).

У контексті розгляду явищ сучасної словотвірної номінації важливим є розуміння взаємопов’язаності елементів тріади: система – узус – ідіолект, що потребує аналізу їх у двох напрямках: від наявності одиниць у системі до реалізації їх в узусі й ідіолекті (система → узус → ідіолект), а також від індивідуального творення нових одиниць до відтворюваності їх у колективній мовній практиці та входження їх у систему (ідіолект → узус → система). Наприклад, уживання окремим виданням чи автором іменників на

позначення жіночої статі (*дизайнерка, єврокомісарка, прем'єрка, модераторка*), надання переваги питомим чи запозиченим засобам (*світлина – знімок – фотографія – фото*), різним способам номінації того самого поняття (*у цьому році, цього року – цьогоріч, у минулому році, минулого року – минулоріч*) допомагають виявити особливості ідіолекту видання (групи мовців – авторів і читачів) чи окремого мовця (автора або читача) чи навіть через ідіолект автора – особливості певного стилю мови. Опис системи словотворення у монографії «Словотвір сучасної української літературної мови» (1979) подає всі можливості системи: реалізовані й потенційні, продуктивні та непродуктивні; тоді як сучасна мовна практика, колективна й індивідуальна, виявляє особливості сучасного активного процесу словотворення: вона демонструє, які саме можливості системи реалізовано у відповідь на сьогоденні потреби суспільства. Мовна практика чекає на своє наукове вивчення порівняно з раніше змодельованим, унормованим і кодифікованим станом системи мови, зокрема словотвірної.

Висновки до РОЗДІЛУ 1

Словотворення в українській мові залишається провідним способом номінації. Нова похідна лексика є ресурсом для подальшої вербалізації понять у когнітивному й комунікативному просторі української мови. Оновлені словотворчі ресурси підтримують типологічні риси українськомовної номінації в нових суспільно-політичних обставинах побутування української мови, забезпечують її нові функції мови держави. Застосування основоцентричного та формантоцентричного підходів у їхній взаємодії для аналізу формально-семантичної будови похідних підтверджує системність похідної лексики.

Запропоновано концептуальний апарат осмислення нової похідної лексики як систему одиниць словотвірного рівня мови від зразка словотворення для унікальних, оказіональних, поодиноких похідних через

словотвірні моделі й *типи* до найзагальнішої одиниці – *дериватеми*, яку запровадив до теорії дериватології І. І. Ковалик. Саме дериватема виявляє системність словотвору і системну організацію нової лексики, обґрунтовує вибір словотворчого ресурсу – як основ, так і формантів для вербалізації того чи іншого поняття. Об'єднавчу функцію дериватеми як системної (емічної) одиниці визначає те, що їй підпорядкована сукупність різноструктурних дериватів, утворених будь-яким способом словотворення, в основі яких лежить спільна поняттєва (когнітивна) структура.

Поняття *словотворчих ресурсів*, їхнього складу та активності у творенні нових найменувань набуває особливої ваги в нинішніх інтенсивно змінюваних обставинах функціонування української мови. *Активність* як поняття мовної практики характеризує життєздатність певної словотвірної моделі, словотворчого засобу та словотворчих ресурсів мови взагалі, спричинену позамовними чинниками і виявлену якісно та кількісно у творенні нових одиниць в узусі. *Продуктивність* як результат активності у словотворі виявляється через певний проміжок часу в системі мови і передбачає реалізацію певних ресурсів у хоча би двох мовних одиницях. За рахунок активних словотворчих ресурсів відбувається оновлення словотвору сучасної української мови, насамперед її словотвірних категорій. *Словотвірна категорія* є тим поняттям, яким оперуємо, представляючи реалізацію мовної картини світу у словотворі. Застосування словотвірних моделей для аналізу новотворів допомагає виявити повторюваність структури похідних, установити механізм, процедуру, спосіб їхнього творення.

Розмежовуємо *словотвірний тип* і *словотвірну модель*. Словотвірний тип є одиницею системною, концептуальною, одиницею словотвору, а словотвірна модель є одиницею операційною, одиницею словотворення, реалізації словотвірного типу у мовній практиці.

РОЗДІЛ 2

ГНУЧКА СТАБІЛЬНІСТЬ СИСТЕМИ СЛОВОТВОРУ ЯК ВИЯВ СТІЙКОСТІ ТИПОЛОГІЧНИХ ОЗНАК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Словотвірні категорії та словотвірні моделі становлять стабільний кістяк системи словотвору української мови, що дає підстави використовувати категорійно-модельну будову словотвору для аналізу й опису словотвірних інновацій. Актуальними залишаються питання розроблення методики вивчення словотвірних інновацій, пошуку критеріїв для опису, зокрема, зіставного та тенденцій розвитку словотворення усіх слов'янських мов. Підтвердженням цьому є теми доповідей учасників XV Міжнародної конференції Комісії зі слов'янського словотворення при Міжнародному комітеті славістів «Слов'янське словотворення в порівнянні: теоретичні та прагматичні аспекти» (Лютерштадт Віттенберг, Німеччина, 11–16 травня 2014 р.). Розроблення такої методики запропоновано у дослідженнях І. І. Ковалика «Питання іменникового словотвору в східнослов'янських мовах у порівнянні з іншими слов'янськими» [214], «Про деякі питання слов'янського словотвору» [215]. Доробок вчених підводить до розуміння того, що вийти на типологію описів допомагають спільні для слов'янських мов словотвірні категорії та словотвірні моделі, а на характерологію окремих мов – унікальні, властиві одній із мов словотвірні типи. Стабільно активні ділянки словотвірних систем передбачають наявність у різних мовах спільних словотвірних категорій та словотвірних типів, і словотвірних моделей, які їх реалізують у мовній практиці. Це підтверджують, зокрема, дослідження вчених – членів Комісії зі слов'янського словотворення – з Болгарії (Ц. Аврамової, Ю. Балтової, В. Радевої), Польщі (К. Вашакової, К. Клещової, З. Е. Рудник-Карватової), Росії (О. А. Земської, І. С. Улуханова, О. В. Петрухіної, Г. П. Нещименко), Словаччини (К. Бузашшіової), України (Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловської).

Стабільна активність у словотворенні підтримує типологічні риси національномовної номінації, як один із чотирьох типів активності словотворчих ресурсів [116: 97–98]. Стабільну активність серед номінаційних ресурсів сучасної української мови виявляють твірні основи та форманти, способи словотворення, а також словотвірні типи та словотвірні моделі. Активність їх у живомовній практиці характеризує життєздатність словотворчих ресурсів у творенні сучасної українськомовної картини світу. Для нової похідної лексики факт творення її за стабільно активними словотвірними моделями підтверджує її системність навіть у разі лексичної оказіональності нових одиниць. Стабільна активність словотвірної моделі означає продуктивність словотвірного типу, який вона реалізує, тобто поширеність утворень за такою моделлю в синхронному словотворенні.

Запропоновано методику вияву гнучкої стабільності системи словотвору, яка об’єктивно підтверджує стійкість типологічних рис української мови в активних процесах сучасної словотвірної номінації. Ідея полягає в наступному: ті поняттєві й логічні категорії, які мають лексичне та словотвірне вираження [78: 641], тобто виражені як словотвірні категорії передусім через моделі афіксального словотворення, є стабільно активними на різних синхронних зрізах і виявляють типологічні особливості системи словотвору тієї чи іншої мови. Це найзагальніші словотвірні категорії особи і не особи, ознаки та дії. Для таких частин мови як іменник, прикметник, дієслово розглянуто їхні продуктивні словотвірні типи, реалізовані за наявними в системі словотвірними моделями. Методика полягає у виокремленні та зіставленні продуктивних словотвірних типів різних часових зрізів у синхронії. Для порівняння використаємо дані про продуктивність словотвірного типу, реалізованого за допомогою тої чи іншої моделі для двох синхронних зрізів: перший – приблизно першої половини – середини XX ст.; другий – з 90–х рр. XX ст. – до 2017 р.

Для характеристики першого зрізу використаємо висновки зі «Словотвору сучасної української літературної мови»: Л. О. Родніної (яка

аналізувала продуктивність у суфіксальному словотворі іменників через поняття словотвірного типу [363: 57–117], вважаючи услід за І. І. Коваликом, що один і той самий суфікс може бути в одних словотвірних типах продуктивним, а в інших – ні), А. П. Грищенка, Л. А. Юрчук, Г. М. Гнатюк, В. М. Русанівського, К. Г. Городенської, Н. Ф. Клименко, подані у вказаній колективній монографії. Важливим джерелом якісної, кількісної та функціональної інформації про активність афіксальних морфем подано в «Словнику афіксальних морфем української мови» (1998) авторів Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловської, В. С. Карпіловського, Т. І. Недозим. Словник базується на великому фактографічному матеріалі – 167 тис. одиниць генерального реєстру слів «Морфемно-словотвірного фонду української мови», де афіксальні морфеми встановлено в межах понад 130 тис. простих слів.

Другий зріз представлено новотворами зі словника «Активні ресурси сучасної української номінації» (Київ, 2013), Комп’ютерного фонду інновацій ІУМ НАНУ (КФІ), авторської картотеки, інтернет-джерел (онлайнових та електронних медій, блогів, форумів), індексу нових слів з колективної монографії Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловської, Л. П. Кислюк «Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі», серії словників «Лексико-словотвірні інновації», об’єднаних у видання «Словотворчість незалежної України» (2013) А. Нелюби (їх позначено зірочкою (*) після слова).

Нову похідну лексику класифіковано за критерієм новизни на три групи:

1) новотвори – нові похідні одиниці номінації, утворені від неозапозичень, неосемантизмів (зокрема оказіональні, утворені без порушень словотвірної норми);

2) активізовані (повернені) – похідні одиниці номінації, вилучені з лексикографічних видань у радянський період 1934–1991 рр. з позамовних причин;

3) стилістичні новотвори, які позначали раніше відомі поняття й існували в розмовному мовленні, але не були набутком лексикографічних видань або друкованих текстів до періоду незалежності.

Врахування названих груп похідної лексики дозволяє максимально охопити оновлювані фрагменти в сучасній україномовній картині світу й показати взаємодію системи мови та мовної практики у руслі тенденцій мовного розвитку.

Методика передбачає застосування кількісних показників активності. Врахувати можна лише нижній кількісний поріг, доступний на матеріалі новотворів аналізованих текстів, адже активність – поняття, властиве мовній практиці, живому мовленню, реалізовуваному в текстах. Поняття «дуже продуктивний, «досить продуктивний» у мовознавчій літературі не окреслені кількісно. У дослідженні поняття «активний» застосовано до словотвірної моделі чи форманта за наявності десяти і більше новотворів. Розглянуто похідні іменники, прикметники та дієслова, у буквених позначеннях моделей враховано належність новотвору до певного словотвірного типу, тобто частиномовну належність твірної основи: N – іменник,V – дієслово, A – прикметник та наявність конкретного дериватора.Як одиницю операційну, яка показує реалізацію словотвірного типу в мовній практиці, використано словотвірну модель. Матеріал проаналізовано в такій послідовності: стабільно активні моделі суфіксального, префіксального, префіксально-суфіксального й конфіксального способів, осново- й словоскладання та складноскорочених одиниць.

Стабільну активність демонструють такі словотвірні моделі суфіксального творення: іменники категорії назв осіб (nominapersonalia): носій ознаки за відношенням до предмета (N+-ець /-івець /-вець, N+-ист(-іст), N+-ник); носій процесуальної ознаки (V+-ник / -льник); особа за відношенням до об’єкта (N+-ер/-ор/-тор/-онер); виконавець дії (V+-ер/-атор); носій ознаки (A+-ик); іменники категорії назв не-осіб (nomina impersonalia): назви опредметненої дії (V+-нн(я)); назви ознаки об’єкта за властивістю/

якістю (А+-ість); назви системи поглядів (N+-изм(-ізм)); прикметники назви відносної ознаки (N+-н(ий), (N+-ськ(ий)); дієслова назви дії (N+-ува(ти)/-юва(ти)). Моделі префіксального творення не змінюють категорійну належність похідного слова порівняно з твірним, а лише видозмінюють, модифікують вихідне словотвірне значення, тобто є модифікаційними (за визначенням М. Докуліла). Тому логічно для префіксального словотворення визначати не категорійну належність словотвірної моделі, а словотвірне значення, яке об'єднує новотвори за певною моделлю. За частиномовною належністю розглянуто іменники (**супер**-+N, **анти**-+N, **не**-+N, **де**-+N, **над**-+N, **під**-+N), прикметники (**анти**-+A, **не**-+A, **супер**-+A, **над**-+A), дієслова (**де**-+V, **з**-/**с**-+V, **за**-+V, **пере**-+V, **по**-+V, **про**-+V, **роз**-+V). Послідовність моделей визначено за кількісним показником наповненості їх новотворами. Моделі префіксально-суфіксального та конфіксального твореннярозглянуто ті, які залишились стабільно активними, порівняно з висновками вчених [363]: для іменників (**без**-+N+-**ja**), прикметників (**поза**-+N +-**н**(ий), **поза**-+N +-**ов**(ий)) та дієслів (**роз**-+N+-**и**-/-**ува**-(ти)). Моделі творення складних слів: основоскладання іменників (**біо**-+N, **міні**-+N, **псевдо**-+N, **само**-+N, N+-**о**-+-**пад**), основоскладання прикметників (**багато**-+N+-**н**-(ий), **високо**-+A, **псевдо**-+A), основоскладання дієслів (**само**-+V), словоскладання іменників (**інженер**-+N, **технік**-+N), а також утворення складноскорочених іменників (**спец**-+N). Проаналізовано 45 словотвірних моделей, які охоплюють 2275 новотворів та виявляють стабільну активність у системі словотвору. Функціонування нових одиниць проілюстровано контекстами з паспортизацією.

2.1. Суфіксальні словотвірні моделі зі стабільною активністю

Проаналізований матеріал у понад 50 тисяч мікроконтекстів підтверджує переважання відіменникових твірних основ у стабільно активних суфіксальних моделях – 548 із 823 проаналізованих суфіксальних новотворів.

Похідних суфіксальних іменників найбільше – 493 одиниці, з них 261 – назви осіб (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Стабільно активні суфіксальні словотвірні моделі

іменники	назви особи	N+-ець(-івець)(70)	*гадюкінець, піарівець*
		N+-ист(-іст) (53)	*візажист, глобаліст*
		N+-ник (50)	*комп'ютерник*
		V+-ник (27)	*мітингувальник*
		N+-ер(-ор/-тор/-онер) (26)	*байкер, амбасадор*
		V+-ер(-ор/-атор) (21)	*промоутер, інвестор, інтегратор*
		A+-ик(14)	*комунальник*
	назви неособи (опредметненої дії)	V+-нн(я)(90)	*спікерування*
	назви неособи (опредметненої ознаки)	A+-ість (116)	*київськість*
		N+-изм(-ізм) (26)	*кучмізм*
прикметники	назви ознаки	N+-н(ий) (127)	*піарний*
		N+-ськ(ий) (107)	*бютівський*
дієслова	назви дії	N+-ува(ти)/-юва(ти) (96)	*інтернетувати*
всього		823 суфіксальні похідні	

Активність найбільше виявляється в назвах осіб, зокрема в підкатегорії діяча (nomina agentis). Переважають серед активних і продуктивних формантів суфікси назви осіб: **-ник, -ець, -ер(-ор), -ист(-іст)**.

Суфіксальне словотворення займає особливе місце в номінації словотвірними засобами. Суфікс за своєю природою є словотвірним категоризатором дійсності на словотвірні або лексико-словотвірні категорії. З погляду теорії номінації суфікс є ономасіологічним базисом, який реалізує базові категорії людського досвіду (дія, носій ознаки та ін.), і вказує на певний поняттєвий клас, родове поняття (н-д, «діяч»). Матеріал охоплює такі словотвірні та лексико-словотвірні категорії (за спаданням кількості): назви особи (261) – 32% суфіксальних новотворів, назви неособи (232) – 28%, назви ознаки (227) – відповідно 28%, назви дії (96) – 12%.

Діаграма 2.1

Відсоткове співвідношення суфіксальних новотворів за словотвірними категоріями

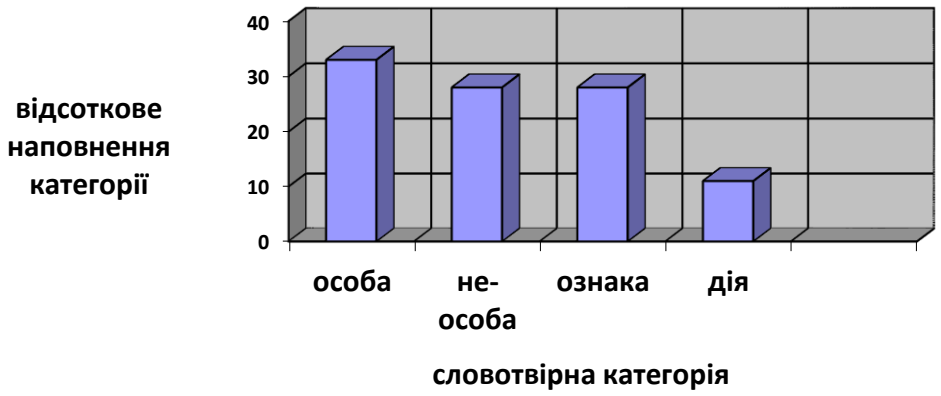

Велика кількість новотворів за стабільними системними моделями свідчить про оновлення твірних основ (переважно неозапозичень або неосемантизмів), до яких залучено ономастичну лексику (імена, прізвища, назви партій, організацій, часто у вигляді абревіатур).

2.1.1. Іменники категорії назв осіб (nomina personalia)

Іменникові новотвори охоплюють словотвірні категорії назви особи та неособи: назви опредметненої ознаки та назви опредметненої дії. Для їх творення використано 10 словотвірних моделей, 7 із яких – для назв осіб,

мотивованих іменниками, дієсловами та прикметниками. В оформленні 261 новотвору назв осіб використано 12 суфіксів та їх варіантів. Серед інших лексико-словотвірних категорій іменникових новотворів розглянуто відіменникові та відприкметникові назви абстрактних понять та назви опредметненої дії.

Носій ознаки за відношенням до предмета, N+-ець /-івець /-вець

Назви осіб словотвірного типу з суфіксом **-ець** на матеріалі 50-70-х рр. XX ст. містили словотвірні значення ’особи за належністю до ідеологічного, суспільного, політичного, релігійного напрямку, угруповання’ де твірна основа позначає особу, установу, організацію, власне ім’я (*впередівець, челюскінець, кантіанець*); ‘особи за місцем проживання або національністю’, утворених від власних назв – міста, країни, частини світу (*бірманець, європеєць*), як зауважувала Л. О. Родніна, набагато рідше відіменникові утворення з суфіксом **-ець** називають людей за родом діяльності (*зв’язківець, піхотинець, службовець*). [346: 77–78]. Ці дані підтверджує «Словник афіксальних морфем української мови» обсягом понад 130 тис. простих слів, укладений на матеріалі Морфемно-словотвірного фонду української мови [202: 10–21], який подає кількість морфемосполук із суфіксом **-ець** зі значенням особи з урахуванням його внутрішньослівного оточення, наприклад: *ординець* – 31, *бірманець* – 24, *впередівець* – 1, *шеллінгіанець* – 6, *європеєць* – 2, *зв’язківець* – 1, *піхотинець* – 2, *службовець* – 2 (САМУМ: 145–146)]. За способом творення це суфіксальні універби, коли словосполучення за допомогою суфіксації згортається в слово. Універбація ґрунтується на відношенні семантичної еквівалентності між твірним словосполученням і похідним словом. Основою слова стає той член мотивувального словосполучення, який виконує роль атрибута, функцію іменника бере на себе суфікс із предметним значенням [201: 776].

На матеріалі новотворів суфікс **–ець** виявляє активність у сполученні з іменними основами (іменниковими та прикметниковими) для творення

іменників зі значенням ‘особа чоловічої статі за належністю до предмета (об’єкта), названого твірною основою (партії, громадського угруповання, сфери діяльності, установи)’. Назви членів партій, послідовників певних ідей уживають переважно у формі множини.Серед аналізованих прикладів усі твірні основи поєднані з суфіксом **-івець** (окрім *гадюкінець* та похідних від абревіатур, які закінчуються на **-о-**: НАТО, УНСО). Це явище як один з проявів інтерфіксації на матеріалі російської мови описала О. А. Земська [97: 36–62], а в українській мові – Н. Ф. Клименко [170: 12–19], М. Ю. Федурко (як явище нарощення суфіксальних морфів, пов’язане переважно з семантичними, а не морфонологічними причинами) [397: 46–47]. Справді, деривати зі словотвірним значенням ‘послідовник, прихильник кого-небудь / чого-небудь’ передбачають утворення логічного ланцюжка ‘чий-н. послідовник/прихильник’, тоді від мотиватора власної назви мав би утворитися прикметник із суфіксом **-ів-**: *Курбас – Курбасів – курбасівець*, де **-ів-** виражає значення прикметниковості.

Аналізована словотвірна модель охоплює новотвори, належні до розрядів: nomina ideologica, philosophica etc.; nomina nationala et regionala; nomina agendum et professionis(68 одиниць).

1. Назви особи за належністю до ідеологічного, суспільного, політичного напрямку чи угруповання, мотиваторами яких є оніми: прізвища відомих осіб, назви (часто – абревіатури) політичних партій, установ, організацій.

Мотиватором найчастіше виступає власна назва – прізвище політичного діяча, тому такі новотвори є переважно ефемеризмами, які відходять у пасив разом зі своїми мотиваторами: *вітренківець* (Н. Вітренко), *горбачовець* (М. Горбачов), *кінахівець* (А. Кінах), *костенківець** [1] (Ю. Костенко), *кравчуківець* (Л. Кравчук), *кучмівець* (Л. Кучма), *лазаренківець* (П. Лазаренко), *литвинівець* (В. Литвин), *лукашенківець* (О. Лукашенко),

[1]Тут і далі в розділі позначено зірочкою (*) після слова позначено приклади новотворів із серії словників «Лексико-словотвірні інновації» (ЛСІ, див. список у джерелах) і «Словотворчість незалежної України» (СНУ) А.Нелюби.

луценківець (Ю. Луценко), *морозівець* (О. Мороз), *симоненківець* (П. Симоненко), *тимошенківець* (Ю. Тимошенко), *ющенківець* (В. Ющенко), *януковичівець* (В. Янукович).

Н. Ф. Клименко, аналізуючи участь суфіксальних ресурсів у творенні неологізмів, мотивованих ономастичною лексикою, нагадує позицію В. Г. Гака, який, зіставляючи відмінності між словами, утвореними від власних імен та від загальних назв, підкреслював, що загальна назва багатозначна або позначає об'єкт, наділений багатьма властивостями й аспектами, і тому різні значення похідних від них визначені не стільки власним значенням суфіксів, скільки взаємодією значення суфікса з актуалізованим у певному випадку значенням основи. «У словах, похідних від власних імен, основа менше зазнає зміни значення і суфікси виявляють власне значення найвиразніше», пор. *бютівець* і *тимошенківець* або *нашоукраїнець* і *ющенківець* [48: 57]. Пор.: *Хоча ПР спокійно домоглася б свого і без жовтогарячої підтримки, маючи 49 мандатів і союзників в особі 11* ***вітренківців*** *і партії пенсіонерів* (ДТ, №20, 27.05-04.06.2006, с.3); *…представництво «****кінахівців»*** *і у ВР, і в складі блоку «НУ» надто скромне* (УМ, №114, 24.06.2006, с.4); *…йдеться про колишніх* ***лазаренківців*** (Д, №190, 3.11.2006, с.5); *Тимошенко залишала за собою право шукати ситуативне розуміння в лавах регіоналів,* ***литвинівців*** *і комуністів* (ДТ, №33(712), 6-12.09.2008, с.1); *Слідом за Довлатовим можу сказати: «Після* ***лукашенківців*** *мене найбільш нудить від антилукашенківців»* (К, 11.2004, с.15); *Як колись були мельниківці, бандерівці і скоропадчики, то тепер маємо* ***ющенківців*** *і* ***тимошенківців***(П, №3, 02.02.2007, с.8); *...«****тимошенківці****» й «****морозівці»*** *заявляють, що переговори у форматі «трійки» вже навіть не ведуться* (УМ, №108, 16.06.2006, с.4); *Багато* ***януковичівців*** *перебігло в НСНУ* (УМ, №112, 22.06.2006, с.10).

Мотиватором є назви політичних партій, інколи словосполучення: *громадівець* (член партії «Громада»), *реформівець* (член партії «Реформи і

порядок»), *рухівець* (член Народного Руху України), *свободівець* (член партії «Свобода»), *соборівець* (член партії «Собор»), *ударівець* (член партії «Удар»).

Назви членів партій можуть бути в написаннях у лапках та без лапок: *завітав* ***громадівець*** *Федір Черненко* (Д, №96, 16.06. 2006, с.8); *Ось мій колега-депутат «****реформівець****» Володимир Бондаренко уже купив 5 майданчиків* (Uk-g-15702, 15.07.2006); *Тож четвертий номер (у виборчому списку «Української правиці») отримав* ***рухівець*** *Куйбіда* (УМ, №69, 17.04.2007, с.5); *говорили місцеві регіонали, соціалісти, бютівці, уенпісти,* ***свободівці*** (П, №3, 02.02.2007, с.6); *Таку саму функцію виконують колишній «****соборівець****» та борець із мафією Григорій Омельченко…* (УМ, №184, 2.10.2008, с.6).

Мотиваторами активно виступають не лише прізвища політиків і назви політичних партій, але й назви інших організацій, установ, груп або прізвища, які входять у назву: *альфівець** («Альфа» – спецпідрозділ Служби безпеки України, антитерористичний центр), *беркутівець* (член спецпідрозділу міліції МВС України «Беркут»), *вертепівець* (учасник українського музичного гурту «Вертеп»), *гадюкінець* (учасник музичного гурту «Брати Гадюкіни»), *гаківець* (член ГАКу – Громадського активу Києва), *інтерівець* (працівник телеканалу «Інтер»), *кобрівець* (член гірськострілецького батальйону спецпризначення ВВ МВС України «Кобра»), *лікудівець** (Лікуд – правоцентристськанаціонал-консервативна політична партія Ізраїлю), *майданівець* (демонстрант на Майдані Незалежності у Києві, який брав участь у Помаранчевій революції у період з 22.11.2004 до кінця 12.2004), *меджлісівець** (меджліс – представницький орган кримських татар); *моссадівець* (працівник Моссаду – політичної розвідки Ізраїлю), *фулбрайтівець* (учасник або випускник Fulbright Ukraine – Програми академічних обмінів імені Дж. У. Фулбрайта в Україні), *хамасівець* (член палестинського фундаменталістського ісламського руху «Хамас»).

Новотвори позначають окремі фрагменти сучасної мовної картини світу, значущі для свідомості носіїв української мови, твірні для цих дериватів

подекуди є «ключовими словами доби», що позначають об'єкти, які перебувають у фокусі соціальної уваги [96: 92]: *…це відчуття не з приємних, коли на тебе біжать десятки «**беркутівців**» у шоломах та бронежилетах* (УМ, №72, 20.04.2007, с.8); *Зробивши якісний запис, правильно поєднавши співвідношення вокалу, музики та аранжування, «**вертепівці**» мають своє лице, граючи якісний східняцький фольк-рок* (УМ, №242, 28.12.2007, с.19); *Тож щирим «**гадюкінцям**» наразі саме час побажати спритності та неабиякої фанатської інтуїції* (УМ, №152, 19.08.2006, с.11); *Натомість **гаківці** обіцяють конструктив: спецвипуск партійної газети, брошуру про оформлення субсидій…* («Як справи, Київ», №27(17929), 15.02.2007, kakdela.kiev.ua); *Хоча 5895 – це не найбільша висота, на якій вдалося побувати **інтерівцю*** (Д, №175, 20.10.2006, с.9); *Кадрові чистки, які Віктор Ющенко влаштував у ДАІ через вчинок **кобрівця** Кожі* (газета «24» №56, 15.03.2008, с.8); ***Майданівець** долучений до роботи Громадської ради при ГУ МВС* (Блоги i.ua, 25.02.2009,blog.i.ua, maidan.org.ua); ***Моссадівцям** не вистачає сміливості доповісти про неуспіх операції своїм начальникам* (ВК, №169 , 15.09.2006); *Передбачається, що **фулбрайтівці** в Америці не лише засвоять нові знання, а й збагатять заокеанських колег власним культурним досвідом* (УМ, №116, 30.06.2006, с.19); *З ними **хамасівці** знову відродяться як фенікс із попелу* (ДТ, №1(729), 17-23.01.2009, с.6).

Активність виявляють твірні основи – абревіатури. Серед них є назви політичних блоків чи партій (БЮТ – Блок Юлії Тимошенко, КУН – Конгрес українських націоналістів, НДП – Народно-демократична партія, «Не Так!» – політичний блок, створений для участі в українських парламентських виборах 2006 р., НУНС – політичний союз партії «Наша Україна» і блоку «Народна самооборона», УНП – Українська народна партія, УНСО – Українська Народна Самооборона, Українська національна солідарна організація); військово-політичних блоків (НАТО); організацій чи установ (УБОЗ – Управління боротьби з організованою злочинністю, ДАІ – Державна автоінспекція, МНС – міністерство надзвичайних ситуацій, ТНК –

транснаціональна компанія, ЦВК – Центральна виборча комісія). Твірними основами іменників стають різні типи абревіатур – звукові: *бютівець, даівець, даївець, еменесівець, ендепівець, кунівець, натівець, натовець, нетаківець, нунсівець, убозівець, цевеківець*, буквені, в яких зберігається написання великими літерами в межах похідного слова: *БЮТівець, КУНівець, НАТівець, НАТОвець, НеТаківець, НУНСівець, ТНКівець*, УБОЗівець, УНСОвець;* або складові: *спецназівець.* Зрідка мотиватором стають транскрибовані абревіатури з розмовного мовлення: *ітеерівець* (інженерно-технічний робітник). Пор.: *…на першому поверсі парламенту стоять «самооборонець» Давид Жванія і «**бютівці»***(ГПУ, № 137(661), 1.08.2008, с.8); *…потерпілого **БЮТівця** було доставлено до лікарні швидкої допомоги* (УМ, № 85, 16.05.2007, с.2); *Естафету від мера Черновецького перейняв головний **даівець*** (Сайт Redtram,27.01.2007, redtram.ua); *Невже до сумчан і справді прийшла біда, і всі **еменесівці** на місці аварії?* (ГУ, N2206, 22.06.2006); *Молоді **кунівці** крокували селом маршовою ходою, співаючи повстанських та стрілецьких пісень* (ВК, 18.08.2006); *…про шістьох **КУНівців**, які йшли в облраду в блоці «Наша Україна»* (П, №5, 09.02.2007, с.21); *Тож **натівці** своє зробили – вигідний їм меморандум підписали* («Ї», 2004, ji-magazine.lviv.ua); *Від такого «продовження», яке насправді є «нічого-не-робленням», вже з 1995 року нудить і **НАТівців*** (Брама, 16.09.2000, brama.com); *Під час вибуху в Афганістані загинув **натовець*** (INTV, 22.04.2008, intv.ua); *Про Тарасюка відомо, що він «твердий **НАТОвець»*** (Юстус, 06.12.2007, justus.com.ua); *У автора немає наміру зупинятися на деструктивних силах України – регіоналах, вітренківцях, **нетаківцях**, комуністах* (УП, 8.06.2006); *Вочевидь, у подальшій перспективі йому судилася доля «За єдину Україну» чи СДПУ(о), а вірніше –**НеТаківців*** (УП, 8.06.2006); *Чи заслуговують осуду **нунсівці**, котрі узаконили крах коаліції* (ДТ, №33 (712), 6-12.09.2008, с.3); *«Блокатори» не можуть пояснити, які в них вимоги, бо насправді причина зовсім в іншому, – вважає «**НУНСівець**» Тарас Стецьків* (УМ, №233, 15.12.2007, с.4); *Це один із двох **убозівців**, які сприяли розкриттю злочину*

(ДТ, №33(612), 2-8.09.2006, с.2); *…на Тернопільщині затримали ключового підозрюваного у цьому вбивстві, теж* ***УБОЗівця*** (УМ, №155, 26.08.2006, с.5); *Ті рушають назустріч* ***УНСОвцям****, які взявши одне одного під руки, створили живий ланцюг* (ГПУ, №42(325), 12.03.2007, с.4); *…****цевеківці****вирішили надати-таки можливість представникам громадських організацій брати участь у виборах у ролі спостерігачів* (ДТ, №511, 2004); *працівники вражених затяжним анабіозом великих заводів, переважно з числа т.зв.* ***ітеерівців*** (П, №6, 00.03.2007, с.19).

З погляду морфонології практично немає обмежень на приєднання до основи суфікса ***-івець***, але більшість таких новотворів «живуть» стільки, скільки перебуває «на олімпі» той чи інший політик або партія. Ще не треба пояснювати, хто такий *бютівець, ющенківець* чи *януковичівець,* але уже треба розшифровувати, хто такий *гаківець* (передвиборче об'єднання «ГАК») *чи громадівець* (партія «Громада»), відійшли у пасив *вітренківець, кінахівець, морозівець, нетаківець*. Це свідчить не лише про скороминущість соціальних мотивів таких новотворів, а й про активність і затребуваність такої моделі у сучасній номінації та мовній практиці.

2. Особи за місцем проживання (мотиватор – власна назва: місто, країна, район): *ньюйоркець, святошинець*. Пор.: *знімається в ньому наш фантастичний киянин, а останні десять років* ***ньюйоркець*** *Женя Гудзь* (П, №6, 00.03.2007, с.38); *Запевняю, що пропозиції й ухвали нашої депутатської фракції, виважені, а націлені на перспективу, щоб* ***святошинцям*** *жилося й працювалося краще* (УС, №17, 2006, с.6). Таких новотворів порівняно мало. Назви цього розряду набувають нових значень у зв'язку з резонансними для суспільства подіями, які відбувалися на певній території. Відбувається вторинна номінація через неосемантизацію, пор.: *афганець* (учасник військового конфлікту в Афганістані 1978–1989 рр. на боці збройних сил СРСР) *чорнобилець* (особа, постраждала від вибуху на Чорнобильській АЕС 26.04.1986 р.): *«Ми зраджене покоління», – кажуть про себе воїни, які брали участь у бойових діях в Афганістані, здійснюваних радянською армією з 1979*

*по 1989 рік. На сьогодні в Україні є близько 260 тисяч ветеранів-«**афганців**»* (РС, 15.02.2013, radiosvoboda.org); ***Чорнобильцям** пенсії не підвищували* (ГПУ, №29(312), 20.02.2007, с.5).

3. Особи за родом або місцем діяльності: *барикадівець, виступовець, діджусівець*, інтернетівець, метрополітенівець, мітинговець, піарівець, профспілковець, фондівець**. Пор.: *Але «**барикадівці**» не були налаштовані на читання серйозної поезії* (УМ, №230, 12.12.2007, с.3); *Сумна статистика суїцидів змусила **метрополітенівців** вживати екстрених заходів* (Е, №34, 13.03-20.03.2008, с.13); *Авторська програма Романа Чайки «5 копійок» з 6 травня виходить в ефір Першого інформаційного каналу (так віднедавна полюбляють називати себе **піарівці** «5-го каналу»)* (Х, №65, 2006). Новотвори цього словотвірного розряду виявляють підвищення активності, порівняно зі станом п’ятдесятилітньої давності [363:77–78]. Активізація відбувається під впливом тенденції націоналізації, коли цю модель використовують на заміну одиниць, блокованих сучасною словотвірною нормою, на зразок субстантивованих активних дієприкметників (≠*виступаючий*, ≠*мітингуючий*). Оновлення в цій стабільно активній моделі відбулося винятково за рахунок твірної бази – переважно власних назв.

Носій ознаки за відношенням до предмета, N+-ист(-іст)

Деривати цього продуктивного словотвірного типу позначали осіб за відношенням їх до певного предмета, поняття, установи, сфери діяльності; зокрема за належністю до певного ідеологічного, політичного, громадського, художнього напряму чи угруповання; за належністю до певного навчального закладу, за схильністю до певної діяльності, характерною поведінкою тощо [363: 80–81]. Мотиваторами часто виступали іншомовні основи, зокрема іменники на **-изм/-ізм**, а також питомі основи: назви осіб на зразок *моторист* становлять групу в 145 одиниць, а на зразок *китаїст* – 193 одиниці, тобто виявляють високу словотвірну активність (САМУМ: 182, 223). Нині ця словотвірна модель охоплює новотвори (48 одиниць), належні до

розрядів nomina ideologica, philosophica etc. та nomina agendum et professionis, і є синонімічною за словотвірним значенням до новотворів, належних до моделі N+-**ець** /-**івець** /-**вець**. Обидва розряди новотворів утворені за активною словотвірною моделлю N+-**ист**(-**іст**).

1) Назви осіб за належністю до певного ідеологічного, політичного, громадського, художнього напряму чи угруповання.

Твірними основами виступають абревіатури, які позначають назви партій чи політичних угруповань: *ендепіст* (НДП – Народно-демократична партія)*, пеерпіст** (ПРП – Партія «Реформи і Порядок»), *уенпіст, УНПіст* (УНП Українська Народна партія), *уерпіст** (УРП – Українська Республіканська партія)*: У голови нашої облдержадміністрації* ***УНПіста*** *Валерія Асадчева є ідея поставити саме на цій площі пам'ятник Голові Директорії і Головному отаманові військ УНР*(П, №8(14), 05.2007, с.19). Твірними можуть бути й повні назви політичних партій («Пора») або опорне слово (Прогресивна соціалістична партія України): *А кілька днів тому несподівано захворів «**порист**» Владислав Каськів* (УМ, № 229, 11.12.2007, с.5); *Секретар Київської обласної організації «**прогресистів**» Валерій Барановський розповів «УМ»…* (УМ, №69, 17.04.2007, с.5).

Деривати, утворені від абревіатур назв спецслужб радянського періоду: *енкаведист* (НКВД)*, кадебіст* (КДБ), не є новотворами, оскільки вони існували в розмовному мовленні, у пресі діаспори. Однак, для ЗМІ материкової України їх слід вважати, принаймні стилістичними неологізмами, оскільки цензура СРСР таких слів у друкованих виданнях, а надто у пресі не допускала. Негативна оцінка діяльності таких установ накладає відповідні конотації на деривати, що позначають осіб, які служили в них: *Колишній* ***кадебіст*** *перекладає вину за штурм телевежі у Вільнюсі у 1991 році на Горбачова* (Т, 5.09.2011, tyzhden.ua); *Коли дитинці ледве виповнилося сім місяців, за Володимиром прийшли* ***енкаведисти*** (ВК, №172, 20.09.2007). Новотвори виявляють словотвірну синонімію до утворень із питомими суфіксами **-ник, -ець**: *ендепіст – ендепівець, кадебіст – кагебешник, есбіст –*

есбеушник. Лексема *есбіст*, яку вперше зафіксовано в документах антирадянського підпілля, функціонує і без негативної конотації: ***Есбісти*** *зізнаються, що без дозволу Президента вони б не наважилися проводити серйозні операції проти контрабандистів* (ВЗ, 2008, №3, с.1). Іноді назви членів політичних партій утворюють так, щоб вони викликали звукові алюзії з негативними образами: нейтральний дериват від «Наша Україна» – *нашоукраїнець*, а з негативним ореолом – *нашист* (схоже на *фашист*): *Розрахунок владних політехнологів полягав у тому, щоб, створивши образ «**нашиста»**-екстреміста, відштовхнути масового виборця від Ющенка* (К, 01-02.2005, с.10). Деякі з них є запозиченнями з російської, як назва учасників подій у Москві 1991 р., які намагалися реставрувати СРСР: *Як **гекачепісти** країну з кризи виводили* (ДТ, № 31(610), 19-26.08.2006, с.1) (від ГКЧП – Государственный комитет по чрезвычайному положению).

Ставлення до політиків більшою чи меншою мірою перенесено й на їхніх прихильників або послідовників ідеології: *горбачовіст, кравчукіст, кучміст, сталініст*. О. А. Земська зауважує, що вони утворюються від прізвищ на суфікс **-ін**, який є «інтернаціональнішим», аніж **-ов**, і передають різні значення, *сталінець* – позитивне, а *сталініст* – негативне [96: 99]: *...Відомий радянський письменник Ю. Бондарев говорив: «Я не **сталініст**, але я – **сталінець**!...»* (Форум СЛОВНИКа.ua,31.08.2009,forum.slovnyk.ua); *...критики сталінізму залишаються парадоксальними **сталіністами**...* (К, 11.2004, с.9). Такі ж паралелі можна провести, порівнявши контексти вживання *кучмівець* і *кучміст: ...та ж Кисельов «**кучмівець**», вірний оруженосець колишнього султана* (Т, 10.04.2007); *Його – вчорашнього «**кучміста**» – найактивніше підтримують «Реформи і порядок», БЮТ і Компартія* (УМ, № 116, 30.06.2006, с.5); *…варто заакцентувати увагу на дивовижній всеїдності Ю. Тимошенко при формуванні парламентського списку БЮТ – у ньому немало колишніх активних **кучкістів*** (Д. Чобіт, Воїни світла, farysei.narod). У характеристиках деривата, утвореного за моделлю N+**-івець** присутня, окрім нейтральних характеристик ‘послідовник,

прихильник’, і підкреслюється позитивна характеристика ‘вірний’, тоді як модель N+-**іст** вживається в контексті виразних негативних характеристик, пов’язаних переважно з неприйняттям ідеології чи політики названих осіб, що впливає на стилістичну спеціалізацію моделей.

Деякі відабревіатурні деривати в тексті вжито без додаткових знижених конотацій: *бубабіст* (член БуБаБу – Бурлеск-Балаган-Буфонада)*, есемесист* (той, хто шле есемес, SMS – Short Message Service). Пор.: *Бути стопроцентними «**бубабістами**» Ірванцю й Андруховичу не дає відсутність веселого повнокров’я* (КК, №208–209, березень-квітень, 2007, с.321); *…молитва у варіанті якогось Метью Кембела, переможця конкурсу **есемесистів**, вмістилась у 160 знаків* (П, №8(14), 05.2007, с.22).

Новотвори позначають представників ідеологічного (*глобаліст, джихадист, ісламіст, коаліціоніст*), художнього (*мініміаліст, перфекціоніст, металіст*) напряму чи угруповання: ***глобалісти** визнали, що українська економіка може не відновитися* (Соціал-Національна Асамблея, sna.in.ua); *Якщо Іран не втихомирити й не стримати, він підніме світові ціни на нафту, проводячи агресивну політику, підтримуючи **джихадистів**, **ісламістів*** (УС, №17, 16–22.06.2006, с.10–11); «***Коаліціоністи**» застрахувалися на випадок «витоку» депутатів до януковичів* (УП, 8.06.2006); *Виявляється, «класики» і «**металісти**» дуже схожі між собою.* (ВОНА, листопад 2008, с.34); *Про блискучого **мініміаліста** Василя Портяка – неперевершений поет Василь Герасим’юк* (УМ, № 57, 26.03.2008, с. 10); *каналом керували **перфекціоністи***(Д, №101, 23.06.2006, с.17).

2) Назви осіб за відношенням їх до певного предмета, поняття, установи, сфери діяльності, професії, в поодиноких випадках – за поведінкою.

Твірними є інтернаціональні основи: *антологіст, афорист, візажист, галерист, детективіст, лобіст, мас-медіїст, моніторист, пенальтист, популіст, рекламіст, скейтбордист, сновбордист, стиліст, уніформіст*, фентезист*, фігуративіст*, фіналіст, флорист, фристайліст, фуршетист*, ходуліст, чефірист*.* Пор. контексти зі ЗМІ: *…нашій*

гуманітаристиці бракує системності й комплексного підходу, є окремі твори окремих видатних дослідників і ***антологістів*** (УМ, №60, 29.03. 2008, с.4); *Польському* ***афористу*** *Леопольду Новаку належить чудовий вислів: «Що більше дзеркало, то менша людина»* (04.10.2012, depoint.org); *Для гостей і постійних клієнтів, серед яких* ***візажист*** *Марина Борщевська, співачка Полякова, грали резиденти клубу* (УС, №3, 01.02.2008, с.6); *Музикант, куратор,* ***галерист****, дизайнер і, зрештою, просто креативний чоловік Павло Гудімов* (УМ, № 237, 21.12.2007, с.20); *З певного часу і донині* ***детективісти*** *усіх мастей полюбляють образ «прихованих злочинців»* (ДТ, №24, 24.06.2006, с.16); *Варто зупинитися на сутності професії* ***лобіста*** *і його функціях* (ДТ, №3(731), 31.01-06.02.2009, с.6); *Сумніваюся, що це означає тотальний контроль ФСБ над усіма блогерами – у ФСБ не вистачить* ***монітористів*** (УМ, № 224, 04.12.2007, с.6); *Серед французьких* ***пенальтистів*** *«слабкою ланкою» виявився один з героїв фіналу* (11.07.2006, Uk-g-110703, КФІ); *Володимир Жириновський – відомий* ***популіст*** (УМ, №75, 25.04.2007, с.5); *У мистецькому застосуванні писаних-переписаних істин, у професіоналізмі та людських якостях самих* ***рекламістів*** (Карпенко, 2007, с.6); *Інспектор Лю опитує на предмет алібі місцевих* ***скейтборбистів*** (УС, №4. 08.02.2008, с.13); *Найкращим* ***сновбордистом*** *журі визнало 20-річного киянина Дмитра Шевчука* (Е, №19, 14-21.02.2008, с.13); *У цьому образі Вєрки є щось від стюардеси, – пояснює* ***стиліст*** *Данилка Анжела Лисиця* (ГПУ, № 42(325), 12.03.2007, с.1); *…****фіналіст*** *отримає 1,5 мільйона, а переможець – 2,5 мільйона євро* (Е, №32, 5.03-12.03.2009, с.23); ***Флористи****, яких у Києві готує ліцей будівництва та фітодизайну, дивували витонченими квітковими композиціями* (Х, №93(2888), 2006, с.12); *Умінням* ***фристайлістів*** *із колишнього СРСР протистоїть досить вагомий аргумент* (УМ, №63, 6.04.2007, с.22); *Наш сьогоднішній* ***фуршетист*** *не тільки превеликий оригінал і масовик-затійник, а й такий же крадій* (В. Чемерис, ЛСІ-2007: 131); *…на «добрих» і «злих» поділилися артисти задіяних у виставу балетів та* ***ходулісти*** (Д, № 147, 04.09.2007, с.8).

Модель є активною у творенні похідних від іншомовних основ. Твірну базу розширено за рахунок абревіатур – назв політичних партій, установ, організацій, які можуть надавати негативних конотацій похідним назвам особи. Новотвори вступають у синонімічні відношення з похідними на **-ник**, **-івець**, виявляють стилістичну спеціалізацію.

Носій предметної ознаки, N+-ник

Похідні іменники, мотивовані іменником, становлять дві великі групи: деривати з новим лексико-семантичним значенням ‘носій предметної ознаки’ і деривати з модифікаційними значеннями ‘особа жіночої статі’, ‘демінутив’, ‘збірність’ [363, 32]. Л. О. Родніна зауважувала, що «предметну ознаку, закладену в твірній основі іменників цієї групи, слід розуміти досить широко» [346: 75]. Словотвірний тип із суфіксом **-ник** дослідниця зараховує до продуктивних, зокрема й для творення назв осіб із розгалуженою системою значень: назви осіб за родом діяльності, де твірна основа вказує на об’єкт діяльності; місце, де проходить діяльність; знаряддя діяльності; продукт діяльності; інші предметні ознаки. Сюди належать назви осіб за соціальним становищем, званням, політичними поглядами; за характерною ознакою, поведінкою [363: 76–77]. Суфікс **-ник** є синонімічним до **-ець**, **-іст**, **-ор** та іншихсеред агентивно-професійних іменників.

За моделлю N+-**ник**виявлено 46 новотворів назв осіб із загальним словотвірним значенням ‘носій предметної ознаки’, де конкретне лексичне значення деривата визначене лексичним значенням іменника-мотиватора – ‘той, що має відношення до названого іменником-мотиватором’: *бюджетник, дефолтник, діаспорник, кавеенник, КВНник*, квотник, контрактник, офшорник*, перемовник, піарник, списочник*, фестивальник*. Ці новотвори активно функціонують у ЗМІ: *А от партнерці колишнього* ***кавеенника*** *Володимира Зеленського Олені Шоптенко не до спільних творчих планів* (ВЗ, №208(3371), 9–15.11.2006, с.8); *це, насамперед,* ***квотники*** *з ПРП – Михайло Косів, Віктор Пинзеник, Сергій Соболев, Володимир Філенко* (УМ, №184,

02.10.2008, с.6); *Гектар волі в Гуляйполі захопили* ***фестивальники*** *з усієї України* (УМ, № 157, 30.08.2006, с.8).

Більшість новотворів мають нейтральне стилістичне забарвлення, але немало й розмовних утворень – універбів, часто експресивно маркованих, які навряд чи стануть набутком літературної мови, як нових: *валютник, джипник, тусівник,* так і відомих ще з радянських часів, які функціонували тільки в розмовному мовленні, а до текстів і неологічних словників потрапили в період незалежності: *кіношник, лімітник.* Наприклад: *Причини, з яких* ***кіношники*** *вирішили дати копняка своїй «дійній корові», м'яко кажучи, незрозумілі* (УМ, 2006, с.16); *…в українських клубах ставка робиться насамперед на «****лімітників****»* (Д, №104, 30.06.2006, с.22). Оказіоналізми *нетактник*, регіональник* утворені від назв політичного блоку «Не Так!» і «Партія регіонів», вони мають інші словотвірні (*неТАКівець, регіонал*) варіанти-конкуренти й функціонуватимуть, доки існуватимуть на політичному горизонті назви їхніх мотиваторів: *Відмовся головний «****регіональник****» від прем'єрських амбіцій, і на його політичній кар'єрі можна сміливо ставити хрест* (УГ, №45(185), 18-31.12.2008, ukrgazeta.plus.org.ua). У дериваті *регіональник* реалізовано й інше словотвірне значення – 'підприємство регіонального підпорядкування'. Якщо трактувати його за О. П. Єрмаковою, то це «повторна реалізація словотвірної моделі», яка «можлива в межах однієї поняттєвої групи (особи чи предмета) або в різних», де кожне нове значення є ідіоматичним, має своє «смислове нарощення» [77: 239].

Більшість одиниць позначають назви професій, занять, утворені за відношенням особи до предмета чи об'єкта заняття: *автобусник, гелікоптерник, інтернетник, комп'ютерник, ландшафтник, маршрутник, мас-медійник, медійник, мережник, рекламник.* Наприклад: *Знайомий програміст назвав сімейну пару торговців живим товаром «дрімучими дилетантами», з якими справжні* ***інтернетники*** *не спілкуються* (ГУ, №110, 17.06.2006, с.11); *…за кілька днів перед крадіжкою він викликав додому по*

телефону ***комп'ютерників*** *з однієї міської фірми* (ГПУ, № 42(325), 12.03.2007, с.8); *…готують професійних* ***ландшафтників****, садівників* (Д, №101, 23.06.2006, с.19); *Громадський транспорт впорався із перевезенням пасажирів під час страйку* ***маршрутників*** (Х, № 51, 21.03.2008); *Подяки* ***мас-медійникам*** *і зв'язківцям* (УС, №39, 17-23.11.2006, с.3); *…ігнорують особливості розвитку журналістики власної країни і закривають очі на промахи західних* ***медівників*** (Д, № 197, 31.10.2008, с.9); *У багатьох організаціях на фахівця –* ***мережника*** *покладаються* (11.03.2009, profi.org.ua, meta.ua); *Якщо* ***рекламники*** *чогось не розуміють, то, може, повинна підказати влада?* (Д, №48, 15.03.2008, с.2).

Мотиваторами назв осіб є назви місця роботи: *галерейник, музейник, радійник*, пор.: *Звідти* ***музейників*** *не посміли вигнати навіть погані комуняки* (П, №6, 00.03.2007, с.20); *Директор «Європи ФМ» стверджує: ідея протистояти Сердючці на Євробаченні виникла в колективі* ***радійників*** (ГПУ, №31(314), 22.02.2007, с.8). Новотвір-універб *галерейник* є зразком повторного використання словотвірної моделі й виявляє багатозначність, близьку до омонімії – це може бути і 'власник художньої галереї', і 'працівник художньої галереї' (ці значення пов'язані, за твердженням О. П. Єрмакової «лише спільністю відношень до одного твірного» [77: 239]: *паризькі художники і* ***галерейники*** *навперебій умовляли молоду художницю з України залишитися там* (ДТ, №2, 20.01.2006); ***галерейник*** *вимагав якусь картину, художник обіцяв, але яку саме, ніхто з двох не уточнював. Аж раптом на горизонті з'являвся заможний відвідувач і пропонував «гроші в обмін на ось цю картину». А саме тоді перед ним з'являвся власник галереї і казав, що за усною домовленістю з художником ця картина – власність галереї* (Д, 15.06.2000).

Велика частина новотворів зі значенням 'той, хто працює в…' мотивована абревіатурами – назвами установ чи організацій у транслітерованому, транскрибованому чи неадаптованому вигляді: *ДАІшник (даішник, даїшник)* (розм.)*, еменесник, емзеесник*, МНС-ник, ПТУшник*

(похідне, поширене в розмовному мовленні але не зафіксоване в словниках), пор.: *...тепер* ***даїшники*** *стануть такими собі дільничними* (Е, №23, 21.02-28.02.2008, с.13); *До речі, як розповіли «****еменесники****», Олексій та Ірина під час шторму випали за борт* (УМ, №158, 31.08.2006, с.2). Якщо це назви спецслужб, до діяльності яких несхвально ставиться суспільство, то негативний експресивний відтінок збережено й у дериватах: *СБУшник, есбеушник* (розм.)*, ефесбешник* (розм.)*, кагебешник* (розм.)*, цеерушник*, пор: *...разом з* ***есбеушниками*** *причетні до «обслуговування» каналу нелегальної міграції і члени найвідомішого місцевого кримінального угруповання...* (УМ, №114, 24.06.2006, с.2); *Ми ведемо розшук самі. Версій багато, у тому числі й напад скінхедів та* ***ефесбешників*** (ГПУ, №29(312), 20.02.2007, с.1); *Люстраційний закон у принципі заборонив працювати колишнім* ***кагебешникам*** *у державній сфері* (Д, № 147, 04.09.2007, с.7). Якщо твірна аброоснова закінчується на голосний, то морфонологічна взаємодія з суфіксом **-ник** здійснюється через його модифікацію у варіант **-шник** внаслідок фонетичного пристосування кінця основи та початку суфікса. Цей суфікс має стилістично знижене забарвлення, тому такі похідні завжди набувають розмовного, стилістично зниженого характеру й ніколи не вживаються в офіційно-ділових текстах.

Наявний у СУМі *валютник* – розм. «спекулянт чужоземною валютою, що одержує прибутки, здійснюючи протизаконні валютні операції» (СУМ І: 286), у сучасному суспільстві має інакшу правову оцінку діяльності, а тому набув уточнень лексико-словотвірного значення у текстах сучасних ЗМІ: *валютник* – ‘особа, яка заробляє на різниці курсу при продажу-купівлі валюти’: *…«****валютники****» більше орієнтуються на міжбанківський курс валют, ніж на офіційний* (УМ, №7 16.01.2009, с.2). Повторне використання цих похідних свідчить про стабільність цих розрядів як ділянок словотвірної системи мови.

Серед активізованих похідних на зразок *державник*, відсутніх у СУМі, але наявних у словниках початку ХХ ст., на матеріалі текстів сучасних ЗМІ,

виявлено певні зміни семантичної структури деривата, які можна кваліфікувати і як розвиток багатозначності, і як омонімію внаслідок повторного використання словотвірної моделі, як *державник* – ‘прибічник державності’: *...є всі підстави сумніватися, що досвідчений фахівець і переконаний український* ***державник*** *О.Дубина міг з доброї волі підписати ці документи* (ЛігабізнесІнформ, 23.01.2009); *розм*. ‘державний службовець’; *розм*. ‘студент, який вчиться за державний кошт’.

Серед новотворів-універбів виявлено омоніми, зумовлені явищем множинності мотивації. Контексти допомагають розрізняти значення відсубстантивного деривата *бюджетник* у значенні ‘особа, працю якої оплачують з державного бюджету’: *Держава не піднімає* ***бюджетникам*** *зарплати до рівня середньої у промисловості* (ДТ, №12(641), 31.03–6.04.2007, с.16); та відад’єктивного похідного з іншою словотвірною структурою – ‘депутат, який працює в Бюджетному комітеті Верховної Ради’: *Відтак депутати не матимуть змоги проаналізувати напрацювання «****бюджетників****» із парламенту* (УМ, № 201(2988), 31.10.2006, с.4). Наступна пара омонімів – відсубстантивні похідні, де конкретне значення мотивоване галуззю діяльності ‘особи, яка здійснює діяльність відповідно до контракту’:*...«****контрактники****»* (студенти – Л.К.) *можуть перейти на платний факультет ВНЗ* (Д, №109, 07.07.2006, с.18); *Такий плакат агітує записуватися в* ***контрактники*** (військові – Л.К.) *біля штабу гвардійської моторизованої бригади в Новограді-Волинському* (ГУ, № 91, 20.05.2006, с.1).

Деякі похідні утворені від різних ЛСВ твірного слова, або ж спеціалізують загальне значення твірного слова. Наприклад, загальне значення твірного квота – частка, норма чого-небудь (СУМ, СІС-1985, ССІС-2006). Водночас, запозичення має спеціалізовані значення: податкова квота, виборча квота, імпортні квоти. Такі спеціалізовані значення зберігають і новотвори – назви осіб: *Звіт про працевлаштування «****квотників****», про виконання юрособами квоти з працевлаштування певних верств населення.* (Дебет-Кредит, №27, 8.07.2013**Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.**);

*Якщо фактично на нашому підприємстві більший відсоток «**квотників**», ніж 5%* («Кадровик-01», 4.05.2012, kadrovik01.com.ua); *Тема **квотників** парламентського списку БЮТ не є повною і вичерпною* (Д. Чобіт, Воїни світла, farysei.narod). У розмовному мовленні вживають новотвір *квотник* на позначення студентів, які мають певні пільги (квоти), що допомагають вступити до ВНЗ.

До групи похідних цієї моделі належать: новотвори, активізовані одиниці та стилістичні новотвори. Оновлення твірної бази відбувається, зокрема, за рахунок аброооснов. Наявні похідні-неосемантизми, посталі внаслідок повторного використання словотвірної моделі (*валютник, державник*). Деякі новотвори виявляють спеціалізацію у значенні порівняно зі значенням твірного (*квотник*). Виявлено омонімію похідних, які мають різну словотвірну структуру, зумовлену явищем множинності мотивації (*бюджетник*).

Носій процесуальної ознаки, V+-ник / -льник

Деривати, мотивовані дієсловом, із загальним словотвірним значенням ‘носій процесуальної ознаки’ належать до однієї з базових словотвірних категорій назв осіб. Серед словотвірних значень, які мають похідні в межах категорії назв осіб є: особа як виконавець певної дії, названої дієсловом (назви за сталим заняттям, професією або за тимчасовим заняттям) та особа як носій певної процесуальної ознаки, що визначає її поведінку, погляди, соціальний стан [363: 57–58]. Серед особливостей дериватів цього типу – поєднання в одному дериваті різних значень, скажімо, особи і предмета. Твірні дієслівні основи досить часто усікають, на морфемному шві можливі чергування голосних і приголосних. Функціонує суфікс **-льник** (як варіант суфікса **-ник**), який приєднується до основ інфінітива на **-а-**(**-я-**), **-и-** , та суфікс **-івник** (**-овник**), що приєднується до усічених основ [363: 58]. Найбільше назв осіб із суфіксом **–льник** (62 одиниці): *насипальник, калатальник, сіяльник, уболівальник, болільник, залицяльник* (САМУМ: 271).

У сучасній словотвірній номінації суфікс **-ник** виявляє активність у творенні назв діяча, мотивованих дієсловом (25 одиниць) з різними частковими (розрядними) словотвірними значеннями і загальним (категорійним) словотвірним значенням ‘той, хто здійснює/виконує дію, названу дієсловом-мотиватором’. Твірними основами є дієслова іншомовного походження та питомі. Модель активно витісняє субстантивований активний дієприкметник на позначення особи, блокований сучасною словотвірною нормою української мови.

У більшості новотворів збережено дієслівну основу й додано **-льник**: *блокувальник, виступальник, грачувальник, зазіхальник, клонувальник,* розм. *матюкальник, мітингувальник, наздоганяльник, паркувальник, пікетувальник, подорожувальник, поїдальник, продукувальник, протестувальник, реабілітувальник*, розчарувальник*, татуювальник, тестувальник, фільмувальник*.Серед них виділено дві групи за словотвірним значенням.

1. Виконавець певної дії, названої дієсловом (назви за сталим заняттям, професією або за тимчасовим заняттям): ***Блокувальники*** *гостинно запрошують пригощатися працівників парламенту, що проходять повз* (ГПУ, № 32(315), 23.02.2006, с.4); *…менш помітна смерть серйозного читача, слухача, глядача – завдяки* ***виступальникам****, зойкам, дриганням телесканавленої маскультури* (УМ, 02.06.2006); *Не забарилися з цінами і таксисти неофіційні, відоміші в народі як «****грачувальники****»* (2009, lenta.mk.ua); *СБУ порушила справу проти* ***клонувальників*** *«мертвих душ» у Маріуполі* (Е, 19.02.2009, expres.ua); *У Криму Кушнарьов, Шуфрич і Табачник перевіряють, чим харчуються* ***мітингувальники*** (УП, 8.06.2006); *…змусили нас нервувати, перебуваючи в ролі* ***наздоганяльників*** (УМ, 03.02.2005); ***Паркувальники*** *здебільшого працюють на власну кишеню та кишеню їх власників* (УС, №2, 12-18.01.2007, с.2); *…у зв’язку з великим напливом* ***пікетувальників*** *Київ зіткнувся з масою проблем* (УМ, №66,12.04. 2007, с.2); *Причому платять не ті, хто може завдати шкоду, а самі* ***подорожувальники*** (Х, №67, 2006); *…в ході фестивалю визначатимуть*

найшвидшого ***поїдальника*** *вареників* (УМ, №75, 25.04.2007, с.2); *Такий нігілізм став ідеологією самозакоханих новітніх* ***продукувальників*** *україномовних книг* (Сім'я і дім, 25.02.2009, simya.com.ua); *Один із* ***протестувальників*** *запитує в іншого, навіщо цей мітинг* (ГПУ, №136(660), 31.07.2008, с.4); *Зверху ви можете побачити емблему конвенції, її малював мій* ***татуювальник*** (Нічний Львів, 25.02.2009, night-lviv.com); *Адже лише з української мови та літератури ми сподіваємося близько 3 мільйонів* ***тестувальників*** (Е, №12, 31.01-07.02.2008, с.12); *…в одному з епізодів попереджає* ***фільмувальників*** *Ліза* (5.03.2009, kinokolo.ua).

2. Особа як носій певної процесуальної ознаки, що визначає її поведінку, погляди: *Хто каже, що любить країну, а недолюблює мову її, – облудник і* ***зазіхальник*** *на добро ближнього* (УМ, 02.06.2006); *...відсіч* ***матюкальникам*** *може збурити їхній вроджений спортивний азарт* (П, №3, 02.02.2007, с.4).

В інших новотворах відбуваються певні морфонологічні зміни в основі при приєднанні суфікса **-ник** – усічення тематичного голосного в основі: *виступник,* чергування голосного: *відбірник, очільник,* втрата/чергування приголосного на морфемному шві: *відмовник, впровадник, заправник.* Контексти демонструють спектр уживання новотворів та особливості їхніх лексико-словотвірних значень: *відбірник* – 'той, хто відбирає (здійснює відбір) на конкурс', *відмовник* – 'той, хто відмовився (підписав заяву про відмову від чого-н.)': *Цікаве питання: чому новий фільм Кіри Муратової* ***відбірники*** *не взяли на конкурс*? (УМ, №18, 31.01.2009); *…у будь-який момент парламентська більшість може задовольнити всі заяви «****відмовників»*** (УС, №15, 23.04.2007, с.5); *У словнику «Новотвір» Юрка Зеленого: афіша – оголоска, маркер – мітник, презентація – представа, продюсер –* ***впровадник****, радіо – голосиво* (ГПУ, №142, 8.08.2008, с.13); *…цей* ***заправник*** *– мій однокласник* (Д, №104, 30.06.2006, с.6); *КВУ прогнозує, що зі зміною* ***очільника*** *Антимонопольного комітету очікується ротація і в регіональних представництвах* (ВК, №172, 20.09.2006). Одні похідні зберігають загальне значення твірного дієслова (*клонувальник* – 'особа, яка клонує (копіює) що-

небудь’), а інші – його спеціалізують, як *відбірник*, *відмовник* (це може бути підкреслено лапками).

Найпомітнішим виявом динаміки в цій групі новотворів є їхня активізація внаслідок блокування й витіснення сучасною словотвірною нормою субстантивованих активних дієприкметників та запозиченої з російської мови моделі V+-**щик**. Ця особливість спонукала до використання в ролі твірних основ не лише нових дієслів іншомовного відіменникового походження, а й багатьох питомих дієслів, що є яскравим виявом тенденції націоналізації в сучасній словотвірній номінації української мови.

Особа за відношенням до об’єкта, N+-ер/-ор/-тор/-онер

Назви осіб продуктивних в українській літературній мові словотвірних типів із суфіксами **-атор**, **-ер** (**-ор**) у фахівців викликали проблему щодо кваліфікації частиномовної належності твірних основ інтернаціоналізмів: дієслівної чи іменникової. За наявності в українській мові співвідносних дієслів деривати Л. О. Родніна кваліфікує їх як віддієслівні зі словотвірним значенням ‘виконавця дії’, на зразок *гравер*, *диктор*, *суфлер*, *тренер* або ‘носія процесуальної ознаки’, на зразок *гастролер*, *лідер* , називаючи цей тип досить продуктивним [363: 64–65].

У сучасній мовній практиці поява неозапозичень та їхнє освоєння відбувається настільки стрімко, що часто похідні утворюють черезступеневим словотворенням за аналогією, у нашому випадку – за відсутності дієслова, отже такі деривати доводиться кваліфікувати як відіменникові відповідно зі словотвірним значенням ‘особи за відношенням до об’єкта, названого твірною основою’. Кількісні дані функціонування моделі **N+-ер** виявили 112 одиниць на зразок *ліфтер* (САМУМ: 139).

У новотворах (22 одиниці) суфікси **-ер (-онер),-ор/-тор** поєднується винятково з основами іншомовного походження. Це назви осіб за відношенням до об’єкта їхньої діяльності: *байкер* (байк), *блогер* (блог), *інтерв’юер* (інтерв’ю), *коаліціонер* (коаліція), *контрактер* (контракт),

*конфліктер** (конфлікт), *корупціонер* (корупція), *медіатор* (медіа), *рейдер* (рейд), *репер* (реп), *рокер* (рок), *хіп-хопер* (хіп-хоп). Пор. їхнє функціонування в контекстах: *Після дванадцятої години на центральній площі міста з'їжджаються* ***байкери*** (Е, №19, 14–21.02 .2008, с.11); *І звуться тепер не якими-небудь літературними невдахами, а стильно й поважно:* ***блогерами*** (КК, №208–209, березень-квітень 2007, с.365); *Оглядачі одразу прокоментували це рішення як недовіру членів коаліції одне до одного, але «****коаліціонери»*** *цим не надто переймалися* (УМ, №116, 30.06.2006, с.8); *…послуги комісіонера і* ***контрактера****, ввіз і розмитнення…* (Бізнесінформ, 07.12.2009, bizinform.net); *Його звинувачують у стосунках із олігархами та* ***корупціонерами*** (УМ, № 190, 10.10.2008, с.9); *...****рейдери*** *поводяться досить нахабно, вони вважають, що закони та суспільні норми – не для них* (ДТ, №31(610), 19–26.08.2006, с.7); *Російський* ***репер*** *Тіматі готується до міжнародного туру і мріє про свою кіностудію* (Е, №19, 14–21.02.2008, с.14); *Під час репетицій нічого алкогольного не вживали, попри стереотипи, що* ***рокери*** *мають бути обдовбані і веселі* (П, №8(14), 05.2007, с.43); *Із початком літа музична Україна потрапила під шквал гастрольних вітрів. Це вони принесли нам минулого тижня* ***репера*** *50 Cent'a, в середу –****хіп-хоперів*** *The Black Eyed Peas...* (УМ, №105, 10.06.2006, с.10).

Їх кваліфікують як морфемно подільні запозичення з різними ступенями подільності основи (за Н. О. Янко-Триницькою): *дилер, драйвер, ріелтер (ріелтор), пікапер, сервер, стопер, хедлайнер, юзер*. Серійність таких утворень засвідчує усталення певних запозичень в системі української мови й стабільність мотиваційних зв’язків між спільнокореневими словами, пор. уже наявні *опозиція – опозиціонер, ліфт – ліфтер*. Спершу такі назви осіб приходять як запозичення: *драйвер, стопер, юзер*, поява рядів спільнокореневих запозичень призводить до подільності їхніх основ. Це уможливлює творення дієслів уже на українському ґрунті: *драйвувати, продюсувати, стопити, юзити*. Це сленгові, розмовні одиниці, ознака молодіжної субкультури, які трапляються й у художній прозі сучасних

молодих авторів: *Ніколи не сходи з траси, навіть якщо машин нема три години поспіль – саме в цю мить проїде твій* ***драйвер***. ***Драйвер*** *видався з тих, кому сумно буває годинами тупо перти наміченим маршрутом, медитуючи на роздовбану ще за радянських часів трасу* (С. Поваляєва, 2003, e-reading-lib.com); *Ви теж можете стати* ***стопером****. Не знаєте, як почати свої автостопні подорожі*? (Кругозір, 23.09.2009, krugozir.com.ua).

Наявна полімотивація запозичень на українському ґрунті: *серфер* – ‘той хто захоплюється серфінгом’, ‘той хто катається на серфі’ чи ‘той, хто серфує’: *Мінні, ставши на дошку, побачила, як просто на неї з величезною швидкістю несеться невідомий* ***серфер*** (УМ, №74, 24.04.2007, с.16). Словник подає *серфінг* на позначення ‘виду спорту, що передбачає ковзання на прибійній хвилі на спеціальній дошці’ та ‘дошки для такого ковзання’ (ССІС-2006: 621). З набуттям популярності цього виду спорту в Україні спостерігаємо диференціацію в мовній практиці: *серфінг* – ‘вид спорту’ і *серф* – ‘дошка’. Це призводить до утворення рядів, співвідносних із *серф*: *серфувати*, *серфер*, *серфовий* та *серфінг*: *серфінгувати*, *серфінгування*, *серфінгіст*, *серфінговий*. Відбувається переносне метафоричне вживання одиниць, яке призводить до утворення омонімії. Пор.: *серфити* (спорт.) – ‘кататися на серфі’; *серфити* і *серфінгувати* (комп.) – ‘переглядати веб-сторінки у неті’; *серфінгувати* (спорт.) – ‘займатися серфінгом’ і *серфінгувати* (політ.) – ‘ковзати, використовуючи хвилю, як під час серфінгу’: *…умови для нової неросійської політичної хвилі, на якій можна було би* ***серфінгувати*** *новим молодим перспективним лідерам* (Т, 16.09.2013, tyzhden.ua); *…на дошках* ***серфінгували*** *тернопільські спортсмени-віндсерфінгісти* (Телеканал ІНТБ. Телевітамінки, 11.11.2013, youtube.com); *…із сайту на сайт раз на хвилину, тобто активно «****серфінгувати****»* (сайт VIP-inform, 4.10.2013, vip-inform.com.ua); *…держави Латинської Америки намагаються «****серфінгувати****» на «прогресивній» хвилі лівого популізму* (сайт Каспрука, 10.06.2013,viktorkaspruk.wordpress.com).

Поява у розмовній практиці дієслів внаслідок швидких темпів освоєння неозапозичень *нокаутувати*, а віднедавна й *анімувати, джипувати, комунікувати, люструвати, модерувати* змушує замислитися про подвійність мотивації (за умови визнання їхньої словотвірної похідності, а не морфемної подільності) відповідних назв осіб: *аніматор, джипер, комунікатор, люстратор, нокаутер, модератор, нокаутер* – той, ‘хто відправляє в нокаут’ чи ‘той, хто нокаутує’; *джипер* – ‘той, хто їздить на джипі’, чи ‘той, хто джипує’, пор.: *Можливо, вам знадобиться* ***анімувати*** *об'єкт на слайді PowerPoint* (7.09.2013,office.microsoft.com); *Що стосується мультиків, то вони у вірменських* ***аніматорів*** *особливі - філософсько-гуморні* (УМ, №72, 20.04.2007, с.3); *З’їздив до Карпат. Не* ***джипувати****, а так, без фанатизму* (Український УАЗ-клуб, 18.07.2013, forum.uaz-club.org.ua); *Київські* ***джипери*** *загрузли у львівській багнюці* (Новинний портал Gazeta.ua, 10.10.2006,gazeta.ua); *Він буде більше вимагати, він буде змушувати нас «****креатувати****», шукати ексклюзивів і так далі* (Блог Мар’яни П’єцух, 15.02.2007, tsvibak.livejournal.com); *Книжка російського музичного журналіста,* ***креатора*** *шанованого у вузьких колах видання «Контркульт’Ура» Сергія Гурьєва* (Д, №155. 3.09.2009); *Як* ***комунікувати*** *між собою Інтернет-телефоном?* (Сайт «Майдан», 06.03.2005, maidanua.org); *Землянський був важливим* ***комунікатором*** *для Януковича* (ДТ, №511, 2004); *Нашоукраїнці таки-прагнуть* ***люструвати*** *КДБістів* (Сайт Закарпаття, 11.10.2012, zakarpattya.net.ua); *Найбільше ж засмутило* ***люстратора*** *те, що під час паломництва сакрального для кожного поляка Івана Павла II до Польщі у 1987 році знайшлося аж 350 сексотів* (УМ, № 115, 26.06.2006, с.7); *Кличко розповів, чому не став* ***нокаутувати*** *Повєткіна* (ДТ, 8.10.2013, dt.ua/SPORT); *Цей хлопець, якого вважають надзвичайним* ***нокаутером****, нічого не зміг зі мною зробити* (УС, №2, 12-18.01.2007, с.29).

Серед похідних одиниць є приклади повторного їх використання як неосемантизмів. Пор.: *легіонер* – солдат, який служить у легіоні (ССІС 1985: 484) і *легіонер* – футболіст, як правило, іноземець, запрошений грати у

футбольний клуб на умовах контракту: …***легіонерам*** *байдужа емблема клубу, байдужі вболівальники, місто, країна* (Е, №15, 7–14.02.2008, с.15).

Є приклади «розмонтування» структури відомих слів, надання їм нового значення, стосовного особи, яке підтримує активність цього суфікса, як, *PRокурор*, де відбувається контамінація, мовна гра – поєднання значення неадаптованої абревіатури PR і накладання її на звучання й написання слова *прокурор* (прокурор, який себе піарить, рекламує): *Тож місцевих прокурорів часто називають* ***PRокурорами*** (К, №99–100, 2006, с.13). Мовна гра використовує відомі номінації як новий ресурс найменування особи, наприклад *опоблокер* (поруч із *опоблоківець*) як «особа, належна до Опоблоку» (ЛСІ–2017).

Аналізована модель є постійно оновлюваною, оскільки перехід лексем зі статусу морфемно подільних (за умови запозичення безпосередньо назви особи) у словотвірно похідні можна розглядати і як творення за аналогією безпосередньо від англізмів-іменників, адже завжди є тяжіння до заповнення лакуни відсутнього дієслова й відбувається стрімка поява таких дієслів у мовній практиці. Тому модель зазнаватиме плинності наповнення її похідними: одні будуть вибувати як похідні за моделлю V+-**ер**/-**ор**, натомість інші будуть поповнювати її склад внаслідок швидких процесів запозичення та освоєння нової лексики.

Виконавець дії, V+-ер/-атор

Деривати розгляданої словотвірної моделі безпосередньо пов’язані з попередньою. Якщо дослідники словотворення 1970-х років розглядали винятково віддієслівні словотвірні типи з названими суфіксами за наявності співвідносних дієслів на зразок *комендатор, імпровізатор* [363: 64–65], то серед новотворів (12 одиниць) ситуація інакша.

Спостерігаємо взаємозалежну кількісно-якісну динаміку між наповненням обох моделей. В українську мову потрапляють іменники-англізми, які позначають або сам об’єкт (*джип*), або особу за відношенням до

цього об’єкта (*ріелтер*, *ріелтор*). Дієслова ж утворюються, а точніше набувають дієслівного оформлення від твірних іменникових основ, як правило, з деяким запізненням у часі. Це призводить до перекваліфікації відіменникових назв осіб у віддієслівні та до внутрішньої міграції між словотвірними типами всередині словотвірної категорії назви особи. Особливістю новотворів є їхнє розмовне забарвлення.

Проблема кваліфікації похідності та частиномовної належності основ за умови визнання словотвірної похідності, а не морфемної подільності запозичення, залишається актуальною.

Суфікс **-ер** поєднується з основами іншомовного походження, співвідносними з дієсловами, утвореними від запозичень уже на українському ґрунті: *контактер (контактувати)* у значенні ‘особи, яка яка стверджує, що контактувала з інопланетянами’ на противагу наявному в літературній мові *контактор* у значенні апарата, приладу (СУМ IV: 268), (СІС-1985: 443); *промоутер (промоутувати)* як повторного запозичення на фоні наявних на початку XX ст. *промотер*, *промувати*, щоправда з іншими значеннями (СЧС-1932: 352). Пор.: *І якщо хтось позиціонує себе захисником іміджу країни чи* ***промоутером*** *ідеї її європейської інтеграції* (ДТ, №1(729), 17–23.01.2009, с.4).

Трапляються випадки омонімічного неозапозичення. Скажімо, в українській мові існує запозичення *пікап* (від англ. pick-up, з pickup – підіймати, підхоплювати) у значенні ‘різновиду кузова легкового автомобіля’(СІС-1985: 647). За останні роки з’явився новий іменник *пікап* від одного з чотирьох значень англійського іменника pick-up на позначення ‘місця, де особи зустрічаються з метою зав’язати сексуальні стосунки’ (Collins 2005: 1079). Оскільки в мовній практиці функціонує лексема *пікап* з таким значенням, то *пікапер*, *пікапити* кваліфікуємо як похідні. Їх не подають навіть неологічні словники, однак із розмовної практики молодіжної аудиторії ці слова проникають до текстів ЗМІ: *У стародавні часи зваблюванню і зваблення чоловіків вчили гейш. Сьогодні ж спокушання*

*чоловіків і жінок називають модним словом «**пікап**». «**Пікап**» походить від англійського «pick up» – клеїти, знайомитися* (Пікап Блог, 25.02.2013, syspendent.ru); *Він **пікапер** – зваблює дівчат заради сексу* (ГПУ, №182(706), 4.10.2008, с.14);

За відсутності в українській мові мотиваторів – спільнокореневих слів без **-ер**, такі слова як *волонтер, кілер, спікер, хакер* вважаємо морфемно неподільними запозиченнями, які виявляють словотвірну активність: *спікерувати*, *волонтерити, волонтерство, кілерський, хакерський*.

Новотвори з суфіксом **-атор** співвідносні з дієсловами іншомовного походження і часто з віддієслівними іменниками на **-аці(я)**: *«блокатор»* (пор.: *блокіратор* – пристрій (СІС 1985: 124), *дебілізатор** (оказіон.), *денаціоналізатор*, інтегратор* (пор.: *інтегратор* – обчислювальний прилад для інтегрування деяких функцій; *інтегрувати* – 2) робити інтеграцію – об'єднання (СІС 1985: 354-355), (СУМ IV: 35), *координатор* (пор.: *координація* – 1) погодження, 2) узгодженість (СУМ IV: 278), (СІС 1985: 451), *ліквідатор* (пор.: *ліквідатор* – прихильник ліквідаторства; ліквідувати – 1) припиняти діяльність; 2) припиняти існування (СУМ IV: 513), *ліквідаторство* – крайня права меншовицька опортуністична течія…; *ліквідація* – 2) знищення, скасування, припинення існування; (СІС 1985: 491), *лукашенкізатор*, модератор* (може бути новотвором, співвідносним із *модерувати* у значенні 'головувати' або неозапозиченням на противагу давньому запозиченню у значенні 'музичний пристрій'), *римізатор*.* Іменники *блокіратор*, *інтегратор* існували раніше у значенні 'прилад', а *ліквідатор* – узначенні 'прихильник ідеологічної течії'. Пор. сучасні значення у контекстах – 'особа, яка виконує дію, названою твірним дієсловом': *«**Блокатори**» не можуть пояснити, які в них вимоги* (УМ, № 233, 15.12.2007, с.4); *Ісхак Адізес, який минулого року читав лекції у нас, виділив 4 основні функції менеджерів-управлінців: **інтегратор** (той, хто працює саме з людьми)* (УМ, №237, 21.12.2007, с.18); *Серед **координаторів** «РосУкрЕнерго» виступають англієць Роберт Шелтер-Джонс і австрієць*

Вольфганг Путчек (УкрТ, 2008, веб-стор.); …***ліквідатори*** *аварії на ЧАЕС* (УС, № №39, 17–23.11.2006, с.3).

Отже, тут наявна потужна взаємодія питомих та іншомовних ресурсів, уже засвоєного і повторно запозичуваного. Це цікаві прояви активності відомих моделей, використання вже наявного ресурсу для нових потреб номінації.

Носій ознаки, А+-ик

Продуктивний словотвірний тип із суфіксом **-ик** містить відприкметникові похідні з різними словотвірними значеннями, належні до різних словотвірних категорій. У межах категорії особи деривати-універби мають різні лексико-словотвірні значення: назви осіб за основним заняттям, характером діяльності, соціальним станом, поглядами, поведінкою, утворені від відносних прикметників, та назви осіб за характерною ознакою, утворені від якісних прикметників. Наявна множинна мотивація (іменникова/дієслівна), та омонімія між похідними, які можуть позначати особу й неособу [363: 109].

Новотвори (9 одиниць) *аварійник, альтернативник, бюджетник, електронник, клавішник, коньячник, соборник, телевізійник, фондовик** мотивовані відносними прикметниками: *альтернативник* – ‘юнак, який проходить альтернативну службу’, *аварійник* (‘людина, яка мешкає в аварійному житлі’), *бюджетник* (‘депутат, який працює в Бюджетному комітеті ВРУ’).

Виявлено похідні, які набули нових значень, порівняно з СУМ, та є прикладом повторної реалізації словотвірної моделі за О. П. Єрмаковою [77: 239].

Пор.: *аварійник* – «той, хто несе аварійну службу, усуває аварії» (СУМ І: 8), у сучасних контекстах вживається в антонімічному значенні й означає ‘людину, яка навмисне створює аварії, аварійні ситуації на дорозі’: *Є такий різновид людей – «**аварійники**». Як правило, вони їздять на іномарках,*

спеціально створюють аварійну ситуацію на дорозі й підставляються під удар, щоб потім зрубати з «винного» гроші (Сім'я і дім, 21.06.2009, simya.com.ua). Тлумачення їх передбачає можливість подвійної мотивації з відповідними словотвірними структурами: N+-**ник** ('той, хто створює аварію') або A+-**ик** ('той, хто створює аварійну ситуацію'). Інший неосемантизм *аварійник* пов'язаний з попередніми спільністю відношень до твірного *аварійний*, однак зі своїм смисловим нарощенням – 'людина, яка мешкає в аварійному житлі': *У квартири цього будинку відселять людей з аварійного житла. Зараз розробляють проектну документацію на спорудження 94-квартирного будинку для «**аварійників**» та черговиків міськвиконкому* (П, 02.07.2004, postup.in).

Похідні функціонують переважно з лексико-словотвірним значенням 'особи за основним заняттям': *Якщо є яка-небудь невідповідність тому, що діється, одразу з'являється сигнал, – запевнив **електронник*** (УМ, №231, 13.12.2007, с.5); *На ньому виступлять всесвітньо відомі музиканти: саксофоніст Ерік Марієнталь, **клавішник** Джеф Лорбер, гітарист Чак Лоб* (Н, №120, 12–18.01.2008, с.59); *Сьогодні **коньячники** самі заробляють кошти для інвестування у свій розвиток* (ДТ, №7 (686), 23.02.2008, с.11); *Дехто з наших **телевізійників** жартує* (ДТ, №3(731), 31.01–06.02.2009, с.14).

Наявна подвійна мотивація – паралельність із відіменниковими утвореннями: *соборник* може мати мотиватором як прикметник *соборний*, так і назву партії УРП «Собор», що зумовлює різну словотвірну структуру похідних (A+-**ик** або N+-**ник**): «***соборників»*** *більше, вони мають сталу мету й, як можуть, працюють на ідеал сильної й соборної України* (УП, 29.08.2013, pravda.com.ua); *Чим ви тоді думали, любі **соборники**? Невже ви серйозно сподівалися, що із часом совки стануть європейцями?*(Поступ, №8(14), 2007, с.29). Дериват *соборник* за моделлю N+-**ник** останні роки практично не використовують у текстах ЗМІ через серію розколів, об'єднань і перейменувань партії, тоді як відприкметниковий похідний функціонує стабільно активно.

Контексти виявляють омонімію серед новотворів, викликану багатозначністю твірної основи. Скажімо, мотиватор *альтернативний*, за результатами дослідження В. І. Критської (АРСУН 2013: 24-28), у межах загального значення протиставлення розвиває нові часткові значення, стосовні різних сфер життя суспільства (альтернативна політична сила, альтернативна військова служба, альтернативне кіно), які мотивують відповідні похідні: *Не випадково зініціював йогосоціаліст-«**альтернативник**» Іван Чиж* (7.07.2000,kontrakty.com.ua); *В Україні небагато юнаків, які проходять альтернативну військову службу. Але це не заважає нашим чиновникам порушувати права **альтернативників*** (ХПГ, 16.12.2002,khpg.org); *Фільм київського «**альтернативника**» Шапіро «Цикута» показали у рамках фестивалю «Українські альтернативи»* (Д, №183, 2002, day.kiev.ua).

Деякі похідні категорії особи використано з іншим значенням, належним до категорії неособи. Такий факт можна розглядати як повторну реалізацію словотвірної моделі [77: 239].

Пор.: *кабельник* у сучасних текстах має значення ‘підприємство’, ‘оператор кабельного телебачення’, пор. із: *кабельник* – «робітник, який працює на кабельному заводі або прокладає кабель» (СУМ IV: 64): *Ким є **кабельник**: телевізійником, зв’язківцем або підприємством побутового обслуговування*? (Т, 14.05.2003, telekritika.ua); *Втім, коли ті знову проігнорували «дружні поради» Нацради, остання вирішила зняти з ефіру **кабельників** трансляцію російських телеканалів* (УМ, №195, 17.10.2008, с.2).

Отже, у новотворах категорії назв особи виявлено певні особливості: наявність подвійної мотивації (відприкметникової та відіменникової), що зумовлює різну словотвірну структуру похідних; розвиток лексичної багатозначності та омонімії внаслідок повторного використання словотвірної моделі.

2.1.2. Іменники категорії назв неосіб (nomina impersonalia)

Назви опредметненої дії, V+-нн(я)

Деривати продуктивного словотвірного типу з суфіксом **-ння** становлять основну масу віддієслівних іменників із загальним значенням опредметненої дії (процесу) [363: 68]. Кількісно ця модель нараховує до декількох тисяч одиниць: *відкликання* (1009 одиниць), *благання* (429 одиниць), *агукання* (253 одиниці), *викочування* (1574 одиниці), *розмежовування* (342 одиниці), *компрометування* (758 одиниціь), *досолювання* (514 одиниць), *залицяння* (223 одиниці) (САМУМ: 306–308). Деривати традиційно утворені від питомих дієслів. Дієслівні категорії своєрідно відбиваються у цих іменниках: одні утворення зберігають видову ознаку твірного дієслова, інші набувають додаткових лексико-словотвірних значень продукту чи наслідку дії. Чітка видова диференціація дієслів у дериватах втрачається [363: 69].

У новотворах відбуваються зміни в твірній базі. Мотиваторами стають:

1) нові відіменні безпрефіксні дієслова іншомовного походження (42 одиниці): *аверсування, агентування, акціонування, брендування, версіювання, ветування, глобалізування, джипування* (розм.)*, дотування, зомбування, інтерв'ювання, кавування, квотування, клонування, конверсування, контейнерування, котирування, лобіювання, міксування*, мікшування, міністрування, паркування, педалювання, позиціонування, продюсування, рейтингування, римейкування, спікерування, спонсорування, стентування, стопання* (розм.)*, стратегування, субтитрування, табуювання, тестування, титрування, толерування, фаворизування, фаршування, форматування, хеджування, ширмування.*

Спектр їх функціонування демонструють контексти: *Дизайнерські заставки «1+1» номіновані в категоріях: «Best On-Air Branding» - краще* ***брендування*** *ефіру* (Д, №197, 31.10.2086, с.17); *Повторного* ***ветування****закону не було* (УМ, №19, 01.02.2007, с.4); *Сергій Головатий навіть радить упродовж принаймні п'яти років по роздержавленню передбачати*

дотування *україномовних видань у «специфічних» регіонах* (УМ, №111, 21.06.2006, с.6); «*Фішка» пана Ситникова, якого часто називають фахівцем із* ***зомбування*** *та гіпнотизером, полягає у використанні сучасних технологій впливу на свідомість виборця* (УС, №14, 18.04.2008, с.3);*...звичай товариського* ***кавування****, мабуть, прийшов до Європи від арабів та турків* (П, №6, 00.03.2007, с.27); *Уже більш як місяць в Україні діють правила* ***квотування*** *експорту соняшникової олії* (Д, 30.04.2008); *Збивачі порожнечі знову допіру вийшли на роботу, взявшись до своєї звичної справи –* ***клонування*** *форматів і мобілізації блазнів для новорічної теледекади* (ДТ, №580, 2006); *Ідеться про* ***лобіювання*** *паном Грицаком паспортів нового зразка* (УМ, №230,12.12. 2007,с.3); *…наскільки їх* ***мікшування*** *буде компенсоване у кадровому плані*? (ДТ, травень 2006, с.2); *У Гельсінкі після введення непомірно високої плати за* ***паркування*** *в центрі міста більшість блакитних і білих комірців добираються на роботу на метро та автобуса*(Е, №23, 21.02-28.02.2008, с.8);); *Для* ***позиціонування*** *українського в нашій мультиплікації краще за «Козаків» Дахна поки що нічого не зроблено* (ГУ, № 186, 6.10.2006, с.9); *Ви підписали контракт на* ***продюсування*** *зі співачкою Торі Джой* (УМ, №7, 16.01, 2009, с.18); *…багатьох проблем можна б позбутися, коли увести справжнє, а не імітоване* ***рейтингування*** *страхових компаній*(Х, №67, 2006, веб-стор.); *…за часи* ***спікерування*** *«не першого, але й не другого» Олександра Ткаченка було скликано помпезний економічний форум* (Діалог, 13.03.2009, dialogs.org.ua); *Конституційний суд України прийняв рішення про обов'язкове дублювання, озвучування та* ***субтитрування*** *всіх копій іноземних фільмів державною мовою* (УМ, №98, 21.03.2008, с.21); *Система стільникового голосування нині проходить* ***тестування***(УМ, №3, 2009, с.8); *…вхід України в новітню історію, її поступ незалежною державотворчою магістраллю об'єктивно вимагає* ***форматування*** *нового світогляду* (Яковець, 2007, с.121); *…якщо інвестиційні банки вирішать брати участь у такому індексі і використовувати якісь цінні папери, то, звичайно, складовою частиною*

цього є ***хеджування*** *ризиків* (Д, № 147, 04.09.2007, с.5); *Функції спільних товариств Газпрому і місцевих компаній дещо відрізняються, проте фактично вони створюються для* ***ширмування*** *експансіоністської діяльності Газпрому* (УП, 17.08.2006).

2) відіменні безпрефіксні питомі дієслова, часто розмовні (13 одиниць): *бування, грачування* (розм.)*, дахування* (розм.), *долучення, життювання, злидарювання, іншування, кришування* (розм.)*, моржування, наражання, українішання* (розм.)*, човникування* (розм.)*, чублення.* Тут питому лексику залучено до творення експресивно маркованих позначень: *…саме ці якості стануть навічно кореневою і визначальною характеристикою усього подальшого* ***життювання*** *та гегемонного панування цього народу*(Поступ, №8(14), 05.2007, с.24); *…логіка національного історичного наративу вимагатиме застосувати метод* ***віншування*** (К, №100, 2006); *Кожен український росіянин мусить усвідомити свою моральну відповідальність за культурне приниження українців на користь російського, і, як наслідок, не перешкоджати подальшому* ***українішанню*** *України*(УП, 08.06.2006); *…не дивитимуться ж тоді хроніку* ***чублень*** *у бедламенті* (УМ, 02.06.2006);

3) префіксальні дієслова (переважно питомого походження): *вивищування, виМЕРання* (мовна гра на співзвучності слів ‘вимерти’ і ‘мер’ – про нечесні вибори мера)*, в’їжджання* (розм.)*, знеукраїнізування*, обнуління, облуплення* (розм.)*, оцифрування, передання, переформатування, підгидження, позбування, рефінансування, розбронзовування, роздержавлення, розкультурення, розмитнення, розмитнювання, розрулювання* (розм.)*, унезалежнення, унеможливлення.* Модель з **у-**, а також з **о-** набуває активності внаслідок активізації творення таких префіксальних дієслів, які виступають твірними основами, наприклад: *упрозорення, утрадиційнення, орозмовлення, окнижнення*. Пор.: *…знищення слабких і* ***вивищування*** *сильних опонентів* (Д, №165, 29.09.2006, с.17); *І приватизація та* ***роздержавлення*** *шахт, як це пропонує уряд, – не панацея від усіх бід* (ГУ, №214, 15.11.2006, с.2);

4) відабревіатурні дієслова: *бомжування*.

Частина іменників має розмовне забарвлення, тому їх подають у лапках: *Новий різновид «**грачування**» – перевезення нелегалів* (Сайт МВС України, 12.08.2008, mvs.gov.ua); *Термін «**джипування**», вдало вигаданий моїм колегою, передає відчуття пілота позашляховика (за бортом якого відбувається «**жигулювання**»)* (Галицькі контракти, 17.07.2006, kontrakty.com.ua); *Факт «**кришування»** завжди складно довести* (ГУ, №110, 17.06.2006, с.10); *Виникли фірмочки з організації протестів, «громадських слухань», «**розрулювання»** ситуацій* (ДТ, №3(731), 31.01-06.02.009, с.15); *…за дві години я опинився біля Житомира… водій їхав кудись там наліво …**стопання** продовжилось* (Молодіжний портал Волині, 17.08.2009, molod.in.ua); *…чорноринкові ціни цигарок і рентабельність «**човникування»** не зменшаться* (ЛГ, 30.06.2006, gazeta.lviv.ua).

Зрідка повторно використовуть словотвірну модель від дієслів, які набувають у сучасних контекстах метафоричного значення: *педалізувати* – «використовувати педаль (під час гри на музичному інструменті, їзди на велосипеді» (СУМ VI: 108) і *педалювати* – ‘наполягати на чомусь, натискати на когось’ у словосполученнях *педалювати тему, ідею, значення, законопроект, питання, ЄС*, пор.: *…не варто **педалювати** значення нашої специфіки як країни з перехідною економікою* (ДТ, 08.06.2001, gazeta.dt.ua); *Блок Юлії Тимошенко не наполягатиме на розгляді питання про відставку Юрія Єханурова, фракція «не **педалюватиме»** питання відставки Єханурова* (УП, 21.05.2009, pravda.com.ua); *…суперечки в опозиції виникли через **педалювання** Яценюком ідеї створення єдиної партії* (Т, 5.02.2013, tyzhden.ua).

Дієслово *титрувати* засвідчено СУМ як термін у двох значеннях – 1) (хім.) «робити титрування – визначення кількості речовини в якомусь розчині)» і 2) (текст.) «визначати титр волокон і ниток», хоча іменник *титр* засвідчений СУМ у трьох значеннях: «1) (спец.) у кінофільмі – «напис на кадрі, що повідомляє назву фільму, дає перелік дійових осіб, містить

пояснювальний текст і т. ін.; 2) в аналітичній хімії – концентрація розчину, який застосовують для титрування; 3) у текстильній промисловості – товщина шовкової нитки, ваговий номер» (СУМ X: 128). Подано і *субтитр* – «напис у нижній частині кадру кінофільму, перев. з перекладом тексту (СУМ IX: 817). Сучасне тлумачення *титр* втратило значення текстильного терміна, а як термін кіноіндустрії не відрізняється від значення *субтитр* (ССІС 2006: 652; 674). СУМ не засвідчив дієслова *титрувати* ‘робити титри у кінофільмах’і похідних від нього, натомість дієслова *титрувати*, *субтитрувати* і віддієслівні іменники *титрування*, *субтитрування* активно функціонують у сучасних ЗМІ: *інформаційний матеріал, який ніхто не* ***титрував*** *як політичну рекламу чи агітацію* (Т, 29.10.2007, telekritika.ua); *озвучування та* ***титрування*** *фільмів* (Д, №165, 2006, с.9).

Деякі з новотвори функціонують лише в розмовному мовленні й зафіксовані в інтерв’ю на телеканалах, інтернет-форумах*: в’їжджання, фаршування*. Дієслово *в’їжджати* СУМ подає «їдучи, потрапляти в межі, у середину чого-небудь» (СУМ І 1970: 695). Укладений Л. Ставицькою «Короткий словник жаргонної лексики української мови» подає *в’їжджати* (у що) – «розуміти щось» із контекстами вживання з сучасної української художньої літератури (КСЖЛУМ 2003: 74). У такому значенні вживають і *в’їжджання*, підкреслюючи його розмовний характер лапками: *Частина хвилини, відведеної на обдумування відповіді, йшла на переклад, і «****в’їжджання»*** *в питання* (Новини Тернополя, 03.05.2009, 20minut.ua).

Словники подають *фарш* як «м’ясна або інша подрібнена начинка», *фарширувати* – «начиняти фаршем», *фарширування* – дія за значенням фарширувати (СУМ X 1979: 567), (ССІС 2006: 703). Тексти засвідчують вживання лексеми фарш як «начинка» не лише в кулінарії, а й у автомобіле- та літакобудуванні: *Brabus iBusiness – повний електронний фарш* (Сайт АвтоМото, 23.11.13, mirinfo.kiev.ua). У цих галузях «начинка» літака чи автомобіля може бути електронною, електричною, автоматизованою: *…мені не потрібні електронні* ***фаршування****, мене цікавить механіка та кузов*

автомобіля (10.09.2007, forum.vectra-club.kiev.ua); *…«продовження життя» на рік для двох літаків та їх* ***фаршування*** *аварійними лампочками і кисневими апаратами десь на 12 мільйонів* (Т, 15.02.2011, tyzhden.ua). У віддієслівному новотворі –**ир**- заблоковано сучасною словотвірною нормою.

Активність творення назв опредметненої дії з оновленою твірною базою засвідчено не лише кількістю похідних у текстах, а й повторним використанням моделі з новими лексико-словотвірними значеннями.

Назви ознаки об'єкта за властивістю/ якістю, А+-ість

Словотвірний тип із суфіксом **-ість** та значенням абстрактної ознаки є найпродуктивнішим в українській та в інших слов'янських мовах [214: 46–47]. Деривати, утворені від якісних прикметників, набувають значення якості, від відносних – властивості. Твірну базу традиційно становлять прості, суфіксальні, префіксальні, префіксально-суфіксальні та складні прикметники) та дієприкметники, зокрема ад'єктивовані [363: 113–114]. Група похідних іменників за цією моделлю, нараховує 3983 одиниці: *певність, віддаленість, урочистість, липкість, конфузливість, бездимність* (САМУМ: 225–230).

Відприкметникові новотвори (97 одиниць) виявляють високу активність у руслі тенденції інтелектуалізації сучасної української мови і мають переважно словотвірне значення ознаки об'єкта за властивістю, названою прикметником-мотиватором. Утворені переважно від прикметникових основ (зокрема від префіксальних і складних прикметників). Твірна база за спектром морфемної будови прикметників залишається розлогою, натомість змінилося співвідношення твірних одиниць за критерієм походження: відчутно збільшився сегмент твірних іншомовних основ. Дослідники вказують на наявність у значенні іменників-новотворів на **-ість** абстрактної ознаки [192: 152–153].

1) Мотиватори – безпрефіксні, переважно відносні прикметники

а) з основами питомого походження: *видовищність, зимовість, зірковість, знаковість, зубастість, інакшість, літеплість, марнотність,*

містечковість, навколишність, навпаковість, оборонність, окремішність, польотність, пристойність, притлумленість, прозорість, протяжність, рожевість, російськість, солов'їність, українськість, швидкісність, ямковість. Пор.: *…при позірній* ***видовищності*** *й «голлівудськості» у стрічці насправді криється глибока мораль* (УМ, №113, 23.06.2006, с.23); *Навіть солістів спеціально не готують, щоб не було* ***зірковості*** (Х, №66, 2006); *…про колективний сором українського шевченкознавства, а з огляду на* ***знаковість*** *постаті Тараса Шевченка, – про сором національного масштабу* (УМ, №158, 31.08.2006, с.12); *…жінки виборюють право на сингулярну* ***інакшість*** *та історичну значущість*(К, ч.11, 2004, с.8); ***Навпаковість*** *та* ***інакшість*** *китайської цивілізації виявляється і в таких життєво важливих «дрібницях», як символіка кольорів і цифр*(Поступ, №8(14), 05.2007, с.24); *Вони відчувають свою* ***окремішність*** *від Росії як країни з геть інакшою політичною культурою* (УП, 8.06.2006); *…у найгіршу для українства добу у Львові було не так багато українців, зате багато* ***українськості*** (Поступ, №8(14), 05.2007, с.32);

б) з основами іншомовного походження, серед них і мотивовані повторними запозиченнями з новим значенням та неозапозиченнями: *адресність, азійськість, азіатськість, віртуальність, гламурність, глобальність, голлівудськість, екологічність, ексклюзивність, електоральність, епатажність, еталонність, ідентичність, імперськість, коаліційність, колійність, компромісність, конкурентність, конкурсність, конституційність, концептуальність, креативність, кулуарність, легітимність, мафіозність, медіатичнісить, містифікаційність, опозиційність, пацифічність, плакатність, помаранчевість, презентативність, пробірковість, ракурсність, резонансність, рейтинговість, секторіальність, сингулярність, суб'єктність, суспільність, театральність, транспарентність, фантазійність, фемінність, фігуративність, функціональність, харизматичність, хітовість, шедевральність*. Пор.: *…негативне ставлення до Сходу, під яким*

найчастіше мають на увазі Росію, приписуючи їй ***азіатськість*** *разом із усілякими стереотипними рисами (деспотизм, жорстокість, залежність від примітивних інстинктів)* (К, 01-02.2005, с.13); ***Віртуальність*** *і Реальність – хто від чого тікає* (bountyclub.od.ua); ***гламурність*** *тоталітарного суспільства* (Крилова,archive.nbuv.gov.ua); *з огляду на вимоги* ***екологічності*** *нашим виробникам вже давно пора переходити зі стандарту євро-2 на стандарт євро-3* (Е, №31, 6.03–13.03.2008, с.5); *З кожним роком фестиваль набуває* ***європейськості****, більше –****глобальності****, щороку даючи зразки мистецтва найвищого ґатунку* (УМ, №108, 16.06.2006,с.19); ***Драйвовість*** *і* ***епатажність*** *Олега Скрипки, підкріплена надзвичайно енергетичною музикою* (Д, №124, 28.07.2006.с.19); *Додає тілу бадьорості, а думкам –* ***ексклюзивності*** (ДКЗ, 02.2008, с.3); *Міжнародні експерти оцінюють* ***європейськість*** *нашої держави* (Д, №38, 29.02.2008, с.5); *Той фактор, який став свого часу фатальним для Віктора Ющенка (****коаліційність****), для Віктора Януковича став основою* (ПіК, №46, 28.11–4.12.2003, с.8); *…стартував Український тиждень моди, на якому аж ніяк не бракує* ***креативності*** *та насиченості* (Д, 15.03.2008, с.8); *Що стосується звинувачень у* ***кулуарності****, то 22 грудня минулого року на своєму засіданні Комітет з утвердження верховенства права нацкомісії ухвалив рішення* (ДТ, №20, 27.05–04.06.2006, с.6); *Ми намагаємося бути на межі: щоб критикам подобалася* ***альтернативність****, а покупцям* ***попсовість*** (УС, №3, 01.02.2008, с.8); *Гучне вбивство офіцера УБОЗ Романа Єрохіна має великий шанс перетворитися на вічний «висяк» не лише через свою* ***резонансність*** (ДТ, №33(612), 2–8.09.2006, с.2); *…кожна програма до ефіру проходить відповідні інстанції, де її перевіряють на* ***рейтинговість*** (Яковець, 2007, с.155);*…неспростовні відповіді на всі оті закиди про «міфотворчість», «****фемінність»****, «дуалізм» та інші збоченські уявлення про поета і його поезію* (Uk-g-26702, 2006); *Чогось не вистачає: можливо, аранжування, можливо, оцієї* ***хітовості*** (УМ, №152, 19.08.2006, с.10); *…ніхто не заперечує* ***шедевральності*** *«Загибелі богів»* (Д, №134, 2006, с.16).

Частина новотворів має виразне розмовне, сленгове чи професійне забарвлення: *джинсовість* (від джинса́ — сленгове слово, яке використовується переважно у медійній спільноті у значенні «прихована реклама», комерційна чи політична (рекламують політичних діячів), *донецькість* (розм.), *драйвовість* (розм.), *кабарешність* (розм.), *київськість* (розм.), *показушність* (розм.), *попсовість* (розм.), *совковість* (розм.), зокрема й мотивовані неосемантизмами-кальками: *крутість* (розм.), *просунутість* (розм.). У текстах на це часто вказують лапки: *«**джинсовість**» у львівській пресі у жовтні 2010 року була у 3,6 рази меншою, ніж у грудні 2009 року* (Zaxid.net, 24.11.2010, zaxid.net/newsua); *навіть заступників міністрів та начальників управлінь і департаментів призначають, здається, за ознакою «**донецькості**»* (УМ, № 151, 18.08.2006, с.5); *його «**київськість**» кардинально відрізняється від «оголтєлості» полтавців, ніжинців, новояворівців, які приїхали підкоряти столицю* (УМ, №232, 14.12.2007, с.19); *Я хотів би, щоб ті інститути, які повинні стояти на сторожі верховенства права людини, не забували своє місце, якому не потрібні **показушність**, політизація і тим більше – виконання політичних замовлень* (УМ, № 53, 23.03.2007, с.4); *відбуватиметься поступово, в процесі позбування Україною «**совковості**» – спадку радянської імперії* (ГУ, №181, 2006).

2) Мотиватори – префіксальні прикметники: *врозумливість, гіпермобільність, інтерактивність, міжнародність, провладність, прозахідність, проминальність, пропрезидентськість, проукраїнськість,* пор.: *Його організм має унікальну здатність – **гіпермобільність** (підвищену гнучкість суглобів)* (ВЗ, № 208(3371), 9–15.11.2006, с.10); *…президент АУБ (Асоціації українських банків) наголосив на надмірній **за політизованості** таких прогнозів* (УМ, №66, 12.04.2007, с.5); *…нас іноді звинувачують то в недостатній **помаранчевості**, то в **провладності*** (Д, №156, 15.09.2006, с.2); *…позбавитися стратегічної витонченості, до якої її спонукає «**пропрезидентськість**»* (УП, 24.10.2006.); *…«лібералізм» або «**проукраїнськість**» Бончковського* (К, №100, 2006).

3) Мотиватори – складні (та складноскорочені) прикметники: *божевільність, вібростійкість, двопартійність, енергозалежність, малобюджетність, мультимедійність, політкоректність* (має подвійну мотивацію, а, отже й різну словотвірну будову: *політкоректний → політкоректність* або *політична коректність → політкоректність*), *психоемоційність, україномовність.* Пор.:…*що свідчить про надто високу оптимістичність стратегічно визначених планів скорочення рівня* ***енергозалежності*** *України* (ДТ, №20, 27.05–04.06.2006, с.8); *Інтернет – внаслідок таких своїх особливостей, як всесвітня аудиторія, миттєве оновлення,* ***мультимедійність****, можливість публікувати практично все, що завгодно – порушив більше питань і проблем, ніж будь-яке інше інформаційне середовище* (Крейґ, 2007, с.280);); *Коли 1993 року Нобелівську премію в галузі літератури отримала афроамериканка Тоні Моррісон, очікуваної лавини пересудів, що це лише прояв* ***політкоректності****, не виникло* (ДЧ, №10, 2007, с.5); *Нас цікавить, звичайно, саме* ***україномовність*** *цього фільму* (Д, №114, 2006, с.2).

До особливостей новотворів належать наявність компоненти абстрактності у словотвірному значенні назв ознаки об’єкта за властивістю й активність композитних прикметників як твірних основ [192: 152–153], передусім з основами іншомовного походження.

Назвиа бстрактних понять (систем поглядів, напрямів, якостей), N+-изм(-ізм)

Продуктивний словотвірний тип відіменникових дериватів на-**изм**/**-ізм** має цілий спектр лексико-словотвірних значень: «наукове вчення, суспільно-політичний, культурний, релігійний тощо напрям, система поглядів» (більшість співвідносні з назвами осіб на -**ист**/**-іст**, а частина є ними мотивованою), «суспільно-політична формація», «якості, властивості, нахили, поведінка особи, названої мотиватором», «хвороба» [363: 86]. Кількісна реалізація моделі з суфіксом -**изм** становить близько 200 одиниць: *ліризм,*

буддизм, грецизм, травматизм, більшовизм, патріотизм (САМУМ: 164–165); а з суфіксом **-ізм** – понад 300 одиниць: *тюркізм, формалізм, індивідуалізм, егоїзм* (САМУМ: 212–213).

Новотворам (26 одиниць) властива частина з названих лексико-словотвірних значень та експресивно-оцінне забарвлення, переважно з негативним відтінком.Похідні, мотивовані прізвищами, означають систему поглядів, вчення; співвідносні з назвами осіб на **-ист/-іст** на позначення прихильників, послідовників таких поглядів: *брежнєвізм, бродськізм*, валленродизм, «вєркізм-сердючкізм»* (Вєрка Сердючка – сценічний персонаж актора Андрія Данилка, з низьким культурним рівнем), *кучманізм*, кучмізм, лукашизм, піночетизм*, путінізм*, сталінізм*. Іменники зберігають виразне оказіональне забарвлення та негативний ореол, властивий тим ідеям і поглядам, які позначені власними іменами – прізвищами відомих осіб, які отримали негативну суспільну оцінку: *У глухі часи **сталінізму, брежнєвізму** лавреатами ставали відверті графомани, стукачі* (П, №6, 00.03.2007, с.35); *проти виправдання зради, проти **валленродизму** як зброї в політичній боротьбі* (Д, №119, 21.07.2006, с.18); *І коли завтра почнеться рух за повернення Кучми і **кучкізму** – буде пізно ставити риторичне запитання: «А за що боролися?»* (УП, 8.06.2006); *Ідеологія **лукашизму** виросла з пострадянського ідентичнісного вакууму, який не здолала заповнити послаблена білоруська культурна традиція* (К, №100, 2006); *…палкий критик комунізму Жан-Франсуа Ревель у книзі «Відживлення демократії» й сам не уникнув ментальності «розширеного **сталінізму»**, себто схильності до поділу світу на чорне та біле, «справ» та «утопій», «своїх» і «чужих»* (К, 11.2004, с.9); *Тут раніше панував марксизм-лєнінізм, нині його змінила ідеологія «**вєркізму-сердючкізму*** (ЧАС, chas.cv.ua).

Меншим є негативне забарвлення новотворів, які позначають суспільно-політичні, культурні напрями: *глобалізм, декоративізм, іммобілізм, лобізм, перфекціоналізм*, але і тут воно присутнє у виразній авторській оцінці цих явищ: *…«**глобалізм**» розглядається як результат інтеґраційних процесів,*

система абсолютної економічної і політичної влади світової фінансово-промислової еліти (ВЕМ, experts.in.ua); *Жолдак є режисер цікавий, але він грішить* ***декоративізмом*** (АТН, 7.03.2009, atn.kharkov.ua); *…****іммобілізм*** *націонал-демократичних сил часто стає хорошим матеріалом для конструювання подібних розколів* (Д, №185, 27.10.2006, с.4); *…в Україні поняття* ***лобізму*** *і поняття політичної відповідальності мають зовсім інше змістове наповнення* (ДТ, №3(731), 31.01–06.02.2009, с.6).

Третя підгрупа новотворів на позначення рис, якостей, особливостей і поведінки особи, названої мотиватором: *аферизм, дендізм, журналізм*, кацапізм* (розм.)*, кумізм* (розм.)*, популізм, совкізм** (розм.)*, трудоголізм* також не позбавлена експресії зі знижено-негативним відтінком, містить немало розмовних і жаргонних одиниць, які, навряд чи стануть здобутком літературної мови: ***Аферизм*** *– це свого роду талант, але спрямований не в те русло* (УМ, №17, 30.01.2009, с.17); ***Дендізм*** *– це й є «організований» спротив суспільній «уніформі», жадання виокремитися з натовпу* (Д, №104, 30.06.2006, с.20); *…п'єса Леся Подерев'янського «Гамлет, або феномен датського* ***кацапізму****»* (Новини, news.meta.ua); *Після комунізму й* ***кучмізму*** *краху зазнав* ***кумізм*** (ГПУ, № 137(661), 1.08.2008, с.11); *Бо те, що вони говорять сьогодні, це і є той більш чи менш вправно закамуфльований* ***популізм*** (П, №6, 00.03.2007,с.12); *Для неї найбільший комфорт – коли можна якомога повніше проявити свій* ***трудоголізм*** (УМ, №49, 14.03.2008, с.5).

Новотвори на **-ізм** можуть позначати слова, вислови певної особи: *суржикізм, видрінізм** (Дмитро Видрін – український політик)*, дзюбізм** (І. М. Дзюба – академік, громадський і політичний діяч): *Тоді він сипле «видрінізмами» – особливого ґатунку політико-еротичними дотепами* (УМ, 30.03.2007, с.9); *Все це мовно-стилістичне багатоголосся… залишилося в записниках Івана Михайловича і назвалося «Дзюбізмами»* (ЛУ, 28.06.2006, с.1). Це оказіональні одиниці, використовувані сучасними ЗМІ. Для

новотворів цієї групи характерна активність власних іменників у ролі твірної основи, експресивне забарвлення, розмовність та оказіональність.

2.1.3. Прикметники-новотвори

Відносні прикметники, N+-н(ий)

Дослідники суфіксального словотвору прикметників (А. П. Грищенко, В. В. Ґрещук) наголошували, що «специфіка дериваційних процесів у сфері прикметників перебуває у безпосередньому зв'язку з їх класифікаційним поділом на дві відмінні з функціонального погляду групи – якісні й відносні» [363: 119]. У словотвірній будові якісних та відносних прикметників є певні відмінності (табл.2.2) [363: 120–121]:

Таблиця 2.2

Відмінності у словотвірній будові якісних та відносних прикметників.

Якісні прикметники	Відносні прикметники
Різнопланова словотвірна будова: двокомпонентні і трикомпонентні структури	Однопланова словотвірна будова: трикомпонентні структури
Неоднорідна семантика: протиставлення нейтральних і експресивно-оцінних значень	Однорідна семантика: відсутність протиставлення нейтральних і експресивно-оцінних значень

Суфікс **-н-** є багатозначним і омонімічним, і хоча його вважають прикметниковим, але реалізується він у різних частинах мови в різноманітних оточеннях та слівних структурах, як елементарний суфікс утворює 20 варіантів [138: 63]. У прикметникових похідних він реалізується в одиницях на зразок *адріатичний* (2427 одиниць), *трикотажний* (25 одиниць), *театральний* (44 одиниці), *свинарний* (32 одиниці) та ін. (САМУМ 298: 273–299).

Прикметникові новотвори належать здебільшого до відносних прикметників, утворених від нових іменникових твірних основ. Загальне

словотвірне значення відіменникових відносних прикметників ‘такий, що має відношення до…’ конкретизується у похідних із конкретно-предметним, просторовим, часовим, абстрактним значенням. Активність у творенні нових похідних прикметників на **-н**(ий) (111 одиниць) виявляють нові твірні основи – загальні назви, які позначають переважно предмети або абстрактні поняття.

За критерієм походження твірних основ – найбільше їх іншомовного походження: *аверсний, ажіотажний, акапельний, алергійний* (пор. *алергічний* (СУМ І: 33)*, альянсний, андеґраундний, анімаційний, архетипний, аудиторний, барний, бонусний, бюветний, вестерний, гелікоптерний, гендерний, глобалізаційний, гуморний, дебютний, дефляційний, дискотечний, діаспорний, експресний, епатажний, есеїстичний, есейний, інноваційний, інституційний, кармічний, квотний, кіношний* (розм.)*, коаліційний, коктейльний, консенсусний, контрактний, контрафактний, концептний, концептуальний, корпоративний, корупційний, котеджний, люстраційний, мафіозний, ментальний, міноритарний, модерний, муніципальний, номінаційний* (пор. з *номінативний* (від номінатив), лінгв. термін (СУМ V: 441), *ноосферний, олігархічний, офісний, офшорний, перфектний* (пор. паронім *перфективний* (про дієслівну форму мин. часу) (СУМ VI: 334), *протестний, профанний, регбійний, ресурсний, сексапільний, серіальний, термінальний, фуршетний, цивілізаційний, чартерний*. Пор.:*…вінцем цієї* ***альянсної*** *суєти є створення КСОР (колективних сил оперативного реагування)* (Д, 27.03.2009); *…простіше взяти московську зірку, яка зробить касу театральному чи* ***кіношному*** *проекту* (Д, 27.10.2006, № 185, с.9); ***Люстраційний*** *закон у принципі заборонив працювати колишнім кагебешникам у державній сфері* (ДТ, №147, 04.09.2007, с.7*); …шквал* ***протестних*** *листів, які «Культура» репрезентативно вміщувала* (К, №100, 2006); *Нема зв'язків – немає шоу-бізнесу, бо він залежить від* ***фуршетної*** *політики* (УС, №17, 2006, с.12); *…втягти Україну в чужий для неї* ***цивілізаційний*** *простір* (Д, №151, 2006, с.4).

Частина новотворів походить від неозапозичень з англійської мови на позначення нових предметів і явищ: *артхаузний, байкерний, банерний, бестселерний, блокбастерний, вінтажний, гламурний, глючний, дефолтний, джипоїдний, екстримний, електоральний, інетний, інтерактивний, інтернетний, креативний, кутюрний, масмедійний, мас-медійний, медійний, мейнстримний, модемний, мультимедійний, піарний, софтверний, страйкбольний.* Пор.: ***Артхаузне*** *кіно, круте і уже визнане на інших фестивалях* (УМ, №113, 23.06.2006, с.18); *…не здивуюся, якщо до кінця 2006-го в Росії вийдуть відразу два-три* ***блокбастерні*** *«Бульби»* (ДТ, №583, 2006); *Родзинкою цих творів є специфічне «****вінтажне»*** *звучання, яке нагадує науково-фантастичні фільми про глибокий космос* (П, №3, 02.02.2007, с.31); *Але чи то занадто* ***гламурна*** *атмосфера (як для концерту такого штибу) підвела, чи то мікрофони не були настроєні належно* (ПіК, № 46, 28.11-4.12.2003, с.37); *…учні беруть участь у міжнародних* ***інтернетних*** *проектах ЮНЕСКО «Дніпра жива вода» та «Україна»* (ВК, №17321.09.2006); *Оксана Караванська показала одну з найкращих своїх колекцій за останні кілька років, в якій врівноважились* ***кутюрні*** *фантазії дизайнера* (УМ, №56, 25.03.2008, с.12); *…водить дівчат у* ***страйкбольні*** *клуби, де гравці стріляють одне в одного пластиковими кулями* (ГПУ, №182(706), 4.10.2008, с.14).

Повторно використано словотвірну модель у неосемантизмах: *альтернативний* (пор. з (СІС-1974:40)*, версійний* (пор. *версія* у (СУМ І: 331), (СІС-1974: 125)*, віртуальний* (пор. з лат. «можливий, гаданий» у (СЧС-1932: 89), *вірусний* (пор. з бакт. терміном (СУМ І: 682), *ефірний* (пор. з «леткий», «легкий» (СІС-1974:262), *кабельний* (пор. зі «стосовний до кабелю» (СУМ IV: 64), *мажорний* (пор. з музичним терміном (СУМ IV: 594), *медіальний* (пор. з медичним терміном (СІС-1974:420), *мобільний* (пор. з «рухливий» (СУМ IV: 767-768), *неформатний* (можлива подвійна мотивація, від *неформат* і *форматний*)*, пакетний* (пор. пакетний від пакет – «конверт, мішок, пакунок» (СУМ VI: 18), *презентаційний* (пор. презентація, фінансовий термін (СУМ

VII: 532), *промоційний* (пор. з (СІС-1932: 352), *профільний* (пор. з «профільний портрет, профільний переріз» (СУМ VIII: 334), *резонансний* (пор. із спец. фізичним терміном (СУМ VIII: 488), *фентезійний* (пор. з прикм. *фантазі* (СУМ X: 559), *фантазійний* (СУМ X: 560), *форматний* (пор. із друкарським терміном (СУМ VIII: 622). Пор.: *Щодня переконуюся у тому, що ми живемо у фантастичній державі, яка поєднує декілька* ***альтернативних*** *реальностей: в одній живемо ми, в іншій – слуги народу* (Т, 26.01.2012, tyzhden.ua); *…основна особливість Firebird –* ***версійна*** *архітектура, що дозволяє серверу обробляти різні версії одного запису в будь-який час* (08.2010,uk.wikipedia.org); *…чи справді наш реп* ***неформатний*** *чи просто поки що неякісний?* (УМ, № 114, 24.06.2006, с.10); *Президент прагне скасування політичної реформи, яка, на думку багатьох, як «****пакетне*** *домовлення» запроваджена незаконно* (УС, № 39, 17–23.11.2006, с.4); *Вперше у кар'єрі відомих письменників українська версія повноформатного «****фентезійного****» роману виходить набагато раніше за російську* (ДТ, №7, 23.02.2008, с.19).

Серед небагатьох питомих твірних основ на зразок: *новинарний, новинний, розстрільний,* також є неосемантизми: *мережний* (стосовний мережі інтернет)*, «мильний»* («мильна опера» – калька з англ. soap opera); абревіатури (з відтінком розмовності): *ВРУшний, ге-бешний, даішний, СБУшний;* лексеми з розмовно-жаргонного мовлення: *відкатний* (пор.: *відкат – це грошовий еквівалент вдячності за те, що в тендері вибрали саме нашу фірму* (Domivka.Net, 14.06.2012, domivka.net), *перекусний* (від *перекус, перекуска* з англ. snack – легка їжа), *прикольний* (потішний, смішний, достойний іронії). Пор.:*…важливість використання спеціальних засобів для забезпечення достовірності отриманих даних та повідомлень, а також захисту систем від* ***мережних*** *атак* (Сайт «RIDNE.NET»,11.03.2009, it.ridne.net); ***Мильна*** *опера (англ. soap opera, від soap – «мило» і opera – «опера») – багатосерійний радіо- чи телеспектакль на сімейні та побутові теми мелодраматичного, сентиментального характеру з постійними*

персонажами (21.12.2013, uk.wikipedia.org); *Вийшов із коми пацієнт, «швидку» з яким збив «**СБУшний** мажор»* (ТСН, 15.03.2013, tsn.ua/ukrayina).

Конкурують прикметники-новотвори з суфіксами -**н**(ий) і -**ов**(ий), і не лише з групи матеріально-речовинних прикметників (*стальний – сталевий*). Активність кожного з суфіксів є різною для окремих пар новотворів, пор. на матеріалі КФІ, першим у парі є активніший суфікс: *бізнесовий : бізнесний* (рідко), *дайджестовий : дайджестний, інтернетний : інтернетовий, новинний : новиннєвий, підкилимовий : підкилимний, спонсорний : спонсоровий*. Це вияв не лише ізофункціональності суфіксів, їхнього паралелізму чи дублетності, а й тенденції націоналізації в розвитку української мови.

Аналізована модель сприяє процесам освоєння нових основ іншомовного походження так їхньому повторному використанню з новим значенням чи новими відтінками значення; працює на націоналізацію лексикону, усунення кальок: *алергічний – алергійний*, *категоріальний – категорійний*, а також на поглиблення аспектуалізації понять: *концептний – концептуальний*, *номінативний – номінаційний*, *перфектний – перфективний*, *фентезійний – фантазійний*.

Новим явищем є змішування функціональних властивостей якісних та відносних прикметників: поява форм вищого й найвищого ступенів порівняння у відносних прикметниках: ***найпротестніший*** *(прошарок суспільства);* ***найгламурніший*** *(автомобіль, вечірка, конкурс, підприємець, політик, футболіст);* ***найкреативніший*** *(блокнот, вислів, відеоролик, дизайн, модельєр, начальник, плакат, під'їзд, студент, фестиваль): А противсіхи ж і є* ***найпротестніший*** *прошарок суспільства* (28.11.2011, domivka.net); *У Донецьку пройшов* ***найгламурніший*** *конкурс Міс Донбас-2012* (15.11.12, NGO.donetsk.ua); *ВНЗ виховує найрозумніших,* ***найкреативніших*** *та найвинахідливіших знавців рідної мови* (23.10.14, news.meta.ua)*; Свої ідеї розміщуйте в альбомі* «***Найкреативніший*** *дизайн смітника*» (8.10.14, vk.com/designtrash). У нових відносних прикметниках з'являється

протиставлення нейтральних і експресивно-оцінних значень, властиве якісним прикметникам.

Відносні прикметники, N+-ськ(ий)

Похідні на **-ськ**(ий)/**-івськ**(ий) є специфічними утвореннями у межах загальновідносних прикметників. Класифікаційна характеристика цих похідних «ґрунтується на своєрідному відштовхуванні від прикметників, позначених семантичною одноплановістю мотивуючих основ, – відтопонімних похідних, у яких суфікс –**ськ**-виступає єдино можливим формантом, і похідних, утворених на базі основ nomina personalia, щодо яких розгляданий суфікс виступає не єдиним, але важливим засобом здійснення міжкатегоріальної транспозиції іменник→відносний прикметник» [363: 157]. А. П. Грищенко зазначає, що мотиваторами найчастіше є назви установ, громадських і політичних організацій та угруповань, окремі назви мов, загальні назви з локально-просторовим значенням, окремі абстрактні поняття. «Модифікований різновид суфікса **-івськ**- виступає після твірних основ, які закінчуються задньоязиковими приголосними, а також у випадках небажаного збігу приголосних на межі твірної основи і суфікса» [363: 157]. Основними мотиваторами відносних прикметників на **-ськ**(ий) є назви осіб (nomina personalia) з розгалуженою системою лексичних значень та топоніми (nomina loci). Група прикметників за цією моделлю налічує понад тисячу одиниць: *вавилонський* (999 одиниць), *дідівський* (111 одиниць), *перукарський* (56 одиниць), *нігілістський* (51 одиниця), *узурпаторський* (34 одиниці), *слобожанський* (34 одиниці) (САМУМ: 356–359).

У новотворах на **-ськ**(ий)/**-івськ**(ий) (105 одиниць) як твірні основи активні назви різних державних, політичних, громадських організацій та установ. Особливістю є активізація як твірних основ абревіатур, переважно власних назв. Назви установ здебільшого є складноскороченими словами, а назви партій, організацій – здебільшого ініціальні абревіатури. У межах похідного прикметника написання ініціальних аброосновів може бути як

звуковим (транскрибованим): *бютівський, гедеерівський, гуамівський, гуглівський, есенгівський*, *єепівський, жеківський, натовський (натівський), нетівський, піарівський, сотівський,* так і буквеним (транслітерованим) у записі великими літерами: *БЮТівський, ЄС-івський, КПРСівський, МВФівський, НАТОвський, НУ–НСівський, ПЕКівський, СОТівський, ТСНівський.* Такий неадаптований запис використано й у складових аброосновах: *УкрНетівський* та змішаних, і навіть латинкою: *UaNet'івський, Word'івський.* Серед складноскорочених основ – переважно назви установ: *верховнорадівський, держдумівський, кабмінівський, міненергівський, мінкультівський, мінтрансівський, мінфінівський, мінюстівський, нацрадівський,* а також: *євросоюзівський, інетівський, і-нетівський, укрнетівський*. Морфонологічні причини зумовлюють використання у новотворах суфікса –**івськ-**: *«Регіоналка» додає, що тоді її партія зможе підтримати «**бютівську**» Конституцію* (ГПУ, № 137(661), 1.08.2008,с.8); *Віктор Ющенко замість уряду вніс на розгляд Верховної Ради пакет «**сотівських**» законопроектів* (ГУ, №214, 2006, с.3); *…подобається парламентаріям із робітників сцени перетворюватися на мовчазні декорації до **мінфінівського** спектаклю* (ДТ, №510, 2004); *…у **ТСНівському** полі ви – один воїн* (Д, №101, 2006, с.17).

Значно меншою активністю відрізняються твірні, які не є абревіатурами: *бітлівський, менсаундівський,* (від назв музичних груп)*, інтерівський* (від назви телеканалу)*, майданівський* (відтопонімний)*, нашоукраїнський, рухівський, свободівський* (від назв партій, організацій).

Серед інших твірних основ переважають загальні та власні назви nomina personalia. Загальні назви-мотиватори найчастіше є назвами осіб іншомовного походження: *байкерський, бандюківський, бардівський, батярський, волонтерський, глобалізаторський, девелоперський, джиперський, джихадистський, дизайнерський, діджейський, драйверський, іміджмейкерський, інопланетянський, інтернетівський, кікбоксерський, клієнтський, ментівський, мерський, меценатський, ньюсмейкерський,*

плейбоївський, популістський, продюсерський, промоутерський, рейдерський, реперський, ріелторський, рокерський, спамерський, спікерський, тінейджерський, україністський, фанатський, фанівський, фестівський, хакерський, хіпівський. Утворення *абсурдистський, глобалістський, лобістський* можуть мати подвійну мотивацію: як від назви особи (*абсурдист*), так і від абстрактного поняття (*абсурдизм*); для прикметника *вождистський* твірним буде *вождизм*, оскільки не виявлено *вождист*, тут в основі чергуються **-изм**/**-ист**. Пор.: *Сценарій* ***абсурдистської*** *п'єси про політиканський медіа-ідеал* (Д, №96, 16.06.2006, с.7); *Яка найближча* ***байкерська*** *зустріч*? (УС, №4, 08.02.2008, с.8); *…український ментальний Південь – випалена сонцем земля, яка говорить суржиком і живе за* ***бандюківськими*** *поняттями* (ПіК, №44, 2003); *Молоді митці, які працюють у сучасних стилях рок, поп,* ***бардівської*** *і кобзарської музики, відгукнулися на заклик взяти участь в акції* (Х, №65, 2006); *…гурт Віктора Морозова з* ***батярськими*** *піснями* (Д, №165, 20.09.2006, с.6); *Зараз у країні практично всі партії* ***вождистського****, жорстко ієрархічного типу* (Д, 09.02.2008); *Після розпаду піонерської організації, яка виконувала* ***волонтерські*** *функції, виникла гостра потреба у волонтерах* (УС, №39, 17–23.11.2006, с.21); *Не має рації той, хто вважає, що українцям від цих* ***глобалістських*** *ігор ні холодно, ні жарко* (УМ, №116, 30.06.2006, с.5).

Твірними можуть бути антропоніми – прізвища відомих осіб: *вітренківський, гіннесівський, диснеївський, кучмівський,* (з варіантами *кучминський,* де твірним є присвійний прикметник; *кучмістський*, де твірним є назва особи – послідовника або прихильника), *міттеранівський, фулбрайтівський, хічкоківський, чаплінський, ющенківський.* Серед твірних назв осіб є запозичена з російської мови абревіатура *бомж*, яка функціонує в українській мові як окреме слово й утворює похідні, зокрема відносний прикметник *бомжівський*.Інші нечисленні загальні назви-мотиватори мають локально-просторове значення: *аеропортівський*, *думський*,позначають

предмети: *джипівський*, ергоніми – назви свят: *хелловінський,* явища чи процеси: *автостопівський, дефолтівський*, музичні напрямки: *хіп-хопівський.*

Зберігається активність твірних основ – назв осіб. Оновлення цієї словотвірної моделі відбувається за рахунок втягнення до кола твірних основ абревіатур на позначення назв політичних партій, організацій, установ у різному написанні й із різним ступенем їх адаптації.

2.1.4. Дієслова-новотвори

N+-ува(ти)/-юва(ти)

Дієслівні суфікси є засобом введення інших частин мови до морфологічного складу дієслова. Серед суфіксальних дієслів, утворених від інших частин мови, традиційно найчисленнішу групу становлять відіменникові дієслова з суфіксом **-ува-/-юва-**. Група дієслів, які утворюються за цим закріпленим у мові зразком, постійно поповнюється за рахунок основ іншомовного походження [363: 173]. Підтвердженням продуктивності моделі є кількісні дані: дієслова, утворені за зразком *фарбувати* становлять 1083 одиниці (САМУМ: 375–383), а за зразком *щілювати* – 128 одиниць, *гончарювати* – 34 одиниці (САМУМ: 413–416).

Серед нових дієслів (96 одиниць) відіменникові становлять найчисленнішу групу, демонструючи стабільну активність. Такі дієслова мають словотвірне значення ‘дія, стан за значенням твірного іменника’. Твірними основами є непохідні іменники іншомовного походження, які повністю входять до складу дієслова: *аверсувати, агентувати, активувати, архівувати, атрибутувати*, банкінгувати*, бартерувати*, блефувати, ветувати, дайджествувати*, демпінгувати, дефолтувати, джипувати, дизайнувати*, допінгувати, зомбувати, іміджувати, інтернетувати, кайфувати, квотувати, кліпувати, клішувати, клонувати, колажувати, контейнерувати, концептувати, ксероксувати, лобіювати, маразмувати, маркетувати, мерувати* (варіант *мерствувати*), *парадувати*, паркувати,*

пресингувати, принтерувати, реверсувати, резонувати, рейтингувати, рестайлінгувати, свінгувати, снікерсувати, стопувати, табуювати, тестувати, титрувати, форматувати, фуршетувати*.*

Частина із них є стилістично нейтральними, інші належать до розмовного стилю. Пор.: *Інколи* ***архівують*** *цілі випуски новин* (Крейґ, 2007, с.186); *Менеджеру столичного дилера VW* ***джипувати*** *не вперше* (Галицькі контракти, 17.07.2006, kontrakty.com.ua); *Це скоріше орієнтир на одноосібну владу Юлії Володимирівни, яка вміє* ***іміджувати****, яка має харизму* (Е, 5.03.2009, expres.ua); *…****кайфують*** *від курйозів* (УМ, №108, 16.06.2006,с.17); *Перше – це спроба* ***квотувати*** *кінопрокат за мовним принципом* (ДТ, №580, 2006); *…зйомки відео відбувалися в басейні, а* ***кліпував*** *ту всю справу…* (Сайт Music, 15.06.2002, music.com.ua); *Американців цілком можна зрозуміти у їхньому прагненні ставити з ніг на голову історію старенької Європи, по-школярському домальовуючи бабці ріжки й немилосердно* ***колажуючи*** *її зображення із зображеннями казкових монстрів* (УМ, №111, 21.06.2006, с.9); *Усе це – мовний баласт, бо ми мовимо, а не* ***спікеруємо****, друкуємо, а не* ***принтеруємо****, копіюємо, а не* ***ксероксуємо****, насисаємо, а не насосуємо* (ЛП, 13.03.2009, lp.edu.ua); *Не гальмуй,* ***снікерсуй****!* (Д, №48,15.03.2008, с.2); *…транспорт мав зупинятися для кожного, хто «****стопував****» карткою учасника фестивалю* (Газета «Ужгород», 18.07.2009, gazeta-uzhgorod); *Якщо ти хочеш* ***тестувати*** *й оцінювати нас…* (Д, №96, 2006, с.2). Якщо твірними основами є питомі іменники, то похідні дієслова набувають оказіонального забарвлення: *зіркувати*, стовпувати*, юнакувати*.*

Твірними можуть бути назви осіб, різні за походженням та словотвірною структурою: *арбітрувати*, аспірантствувати*, байкерувати, бандюкувати, близнюкувати, бомжувати, губернаторювати, депутатствувати*, дисидентствувати*, мініструвати, прем'єрувати, продюсувати, режисувати, рекетирувати, спікерувати, спонсорувати, хакерувати*.* Пор.: *Патріарх УГКЦ* ***байкерує*** (INTV.ua. Новини, 9.07.3013, ukr.net); *Не біда, що*

трапляється два службових слова, а займенники ***близнюкують*** (УС, №2, 12-18.01.2007, с.21); *У Житомирі двоє чоловіків прийшли «****бомжувати****» під міськраду* (Gazeta.ua, 31.05.2013, gazeta.ua); *Якщо ж сам Віктор Янукович з якихось причин заявить, що йому набридло* ***прем'єрувати****…* (ЛьвівNEWS, 13.03.2009, lvivnews.info); *Чимало співаків після того, як досягли піку популярності, починають* ***продюсувати*** *нові музпроекти* (Е, №2, 10-17.01.2008, с.10); *Бо наше життя* ***режисують****, на жаль, ті, хто в ньому не тямить* (УС, №17, 16-22.06.2006, с.12); *Кримінальну відповідальність повинні нести і ті, хто «намагався* ***рекетирувати»*** *радника мера* (Новини, 6.02.2009, tsn.ua); *Адже* ***спікерувати*** *обранцю доведеться недовго* («11 канал», 13.03.2009, 11channel.dp.ua).

Твірними основами можуть бути абстрактні іменники іншомовного походження на **-ія**: *акціювати, версіювати, ентропіювати, коаліціювати, корумпувати, ностальгувати, партіювати*;* **-ція**: *дефініювати, екстрадувати, позиціювати;* **-ація**: *адмініструвати, апробувати, африканізувати*, глобалізувати, євроінтегрувати, імплантувати, індексувати, ініціювати, конверсувати, конвертувати, люструвати, медитувати, модерувати, мутувати, номінувати, федерувати.*

Найчастіше такі дієслова мають словотвірне значення 'дія, результат або продукт, названий твірним іменником': 'видавати версію', 'робити апробацію', 'здійснювати екстрадицію', 'здійснювати євроінтеграцію', 'проводити конвертацію', 'виявляти ностальгію'. При їх утворенні може відсікатися суфікс чи частина основи твірного: *Тривалий цикл виробництва робить цю галузь вразливою, відповідно її потрібно дуже тонко* ***адмініструвати*** (ДТ, №7 (686), 23.02.2008, с.11); ***Глобалізувати*** *світ ненасильницьким шляхо*м (Діалог.UA, 1.08.2013, dialogs.org.ua); *у Німеччині поширюються наївні сподівання на те, що найближчими роками Росія «лібералізується» і що «одного прекрасного дня» її навіть можна буде* ***євроінтегрувати*** (УМ, 189, 9.10.2008, с.7); *…людство на порозі відкриттів, які дадуть змогу* ***імплантувати*** *в мозок мікрочіпи, що взаємодіятимуть з*

людськими нейронами (Т, №11, 14-20.03.2008, с.67); *Міська влада* ***ініціювала*** *процес передачі знайдених матеріалів до управління ЖКГ* (ГУ, № 214, 15.11.2006, с.9); *Росіяни легко отримують у магістраті погодження на будівництво де завгодно будинків, вілл та православних церков,* ***корумпують*** *місцевих чиновників та правоохоронців* (УМ, 185, 03.10.2008, с.17); *Нашоукраїнці прагнуть* ***люструвати*** *КДБістів* (Закарпаття онлайн, 1.08.2013, zakarpattya.net.ua); *…спікер, який* ***модерує*** *засідання парламенту* (УП, 31.01.2008); *Професора Кевіна Шорта, який займається теорією хаосу і викладає в Нью-Гемпширському університеті,* ***номінували*** *на премію «Греммі»* (Н, №1, 12-18 01.2008, с.60).

Частина дієслівних новотворів мають розмовно-сленгове забарвлення: *віагрувати, дахувати, копулювати, кришувати, моржувати, тітушкувати* (від тітушки – збірної назви найманців, як правило, спортивної статури, для перешкоджання протестувальникам та громадським активістам, утворено від прізвища спортсмена Вадима Тітушка, який виконував таку роль 2013 р.), *тусувати, шурувати*. Пор.: *Мисткиня бадьоро і впевнено «****віагрувала****» публіку, а «іменинник» читав уривки з книги* (УМ, №76, 26.04.2007, с.13); Поруч із запозиченим із російської *кришувати* функціонує український відповідник німецького походження *дахувати*: *Андрухович контролює Інтернет, «****дахує****» зарубіжних видавців* (П, №8(14), 05.2007, с.41); *На служителів Феміди, які «****кришували****» порушників, уже підготовано подання на притягнення їх до відповідальності* (Х, №65, 2006); *Хочу звернутись до людей, які хочуть заробити, поїхавши в Київ «****тітушкувати****»* (22.01.14, euromaidanlive.net) .

Серед оказіональних авторських новотворів – похідні від власних імен: *барвінкувати** («Барвінок» – дитячий журнал), *вангувати* (Ванга – болгарська провидиця), *тартакувати** («Тартак» – популярна музична група)*: Не шлангую і не спамлю, не вангую – нострадамлю* (О. Ірванець, Фейсбук, 3.04.2015).

Дієслова *педалювати, презентувати, пресувати* є неосемантизмами, оскільки у текстах через метафоризацію (чи неосемантизацію) відбувається розвиток, зміна їхніх значень, порівняно з СУМ (табл. 2.3):

Таблиця 2.3

Порівняння значень дієслів у словниках і текстах

слово	Значення у словнику	Значення у текстах
педалювати	*педалізувати* – використовувати педаль (СУМ VI: 108)	наполягати, наголошувати на чомусь
презентувати	передавати що-небудь у власність як дарунок, дарувати (СУМ VII: 532)	публічно (офіційно) представити щось нове громадськості
пресувати	ущільнювати, стискати пресом; виготовляти щось за допомогою преса (СУМ VII: 544)	тиснути на когось різними жорсткими методами впливу

Пор.: *…чи існує бодай гіпотетичний компроміс, на який Блок Тимошенко міг би піти, переставши* ***педалювати*** *тему виборів*? (УМ, №78, 28.04.2007, с.5); *…варто* ***презентувати*** *не лише вишитий одяг, а й малюнки* (ДТ, №33(712), 6–12.09.2008, с.24); *Про це нам сьогодні розповіли у правлінні ВАТ «Синтеко», яке сьогодні жорстко «****пресують****» рейдери* (УМ, №201(2988), 31.10.2006, с.5).

Модель активна за рахунок нових твірних основ іншомовного походження, але водночас працює на збереження типологічних рис дієслівного словотворення. Залучено розмовну, сленгову лексику як твірні основи; повторно використано словотвірну модель для творення дієслів-неосемантизмів.

2.2. Префіксальні словотвірні моделі зі стабільною активністю

Префіксальне словотворення видозмінює чи модифікує значення основних словотвірних категорій, не змінюючи частиномовної належності похідних порівняно з мотиваторами. «Префікси, як і основи, упорядковують лексику в межах певних протиставлень, що налагоджують системні зв'язки між одиницями. Ці протиставлення стосуються оцінки ознак якості, часових відрізків, ставлення загалу до окремих осіб або до явищ суспільного життя, поведінки та діяльності людей [206: 158]. Зростання іменної префіксації є характерною особливістю сучасного словотворення [96: 110]. О. А. Земська пояснює таку особливість зростанням суспільної потреби позначення різних співвідношень між подіями, процесами, явищами за допомогою префіксів, які позначають часові співвідношення (**пост-**, **до-**), заперечення чи знищення результату чи процесу, протидії (**анти-**, **де-**, **роз-**), високий ступінь вияву чого-небудь (**над-**, **супер-**).

Стабільну активність у творенні нових іменників виявляють префіксальні моделі словотворення: **супер**-+N, **анти**-+N, **не**-+N, **де**-+N, **над**-+ N, **під**-+N; серед прикметників: **анти**-+A, **не**-+A, **супер**-+A, **над**-+A; серед дієслів: **де**-+ V, **з**-/**за**-+V, **пере**-+V, **по**-+V, **про**-+V, **роз**-+V (запозичений префікс **де-** активний як в іменниковому словотворенні, так і в дієслівному).

Серед іменникових та прикметникових префіксів найвищу активність демонструють запозичені префікси **супер-**, **анти-** й **не-**, новотворів з кожним із них виявлено понад сотню. Це показова особливість: зростає кількість конотативно маркованої лексики, оскільки ці префікси передають або найвищий ступінь наявності властивості чи ознаки з оцінним компонентом, або заперечення, несприйняття. Дієслівні префікси показують рівномірну й нижчу активність. Твірні основи дієслів мають відіменникове іншомовне походження. Іменникові й прикметникові префікси передають здебільшого значення протилежності (**анти-, де-**), заперечення (**анти-, не-**), або ступінь вияву ознаки: вищість (**супер-**, **над-**) чи нижчість, підпорядкованість (**під-**). Дієслівні префікси, окрім передавання суто граматичного значення

доконаного виду (**з-/с-, за-, по-, про-**), позначають різні характеристики дії – часову або просторову.

Таблиця 2.4

Стабільно активні префіксальні словотвірні моделі

іменник	супер-+N(150)	*супермозок*
	анти-+N(116)	*антилобіст*
	не-+N(101)	*непам'ять*
	де-+N(51)	*дерадянізація*
	над-+N(33)	*надпатріот*
	під-+N(24)	*підфракція*
прикметник	анти-+A(106)	*антипомаранчевий*
	не-+A(79)	*неринковий*
	супер-+A(60)	*суперсучасний*
	над-+A(25)	*надрегіональний*
дієслово	за-+V(46)	*запаркувати*
	з-/с-+V(38)	*здефолтувати*
	пере-+V(32)	*переформатувати*
	де-+V(25)	*декомунізувати*
	по-+V(25)	*попіарити*
	про-+V(21)	*проспонсорувати*
Усього	932 одиниці	

2.2.1. Іменники

супер-+N

Префікс **супер-** (від лат. supra, super, означає перебування зверху в певній ієрархії чого-небудь, зверхність, найвищу якість, посилену дію) є одним із продуктивних запозичених префіксів [363: 238]. Традиційно за його допомогою утворювали похідні на означення: предмета або явища, що має вищу, порівняно з мотиватором якість або застосовується з вищою ефективністю (*супергенератор*, *суперфільтр*); речі, яка обгортає поверхню іншої речі (*суперобкладинка*) [363: 240]. Похідні, позбавлені експресивного навантаження, часто використовують як терміноодиниці. Серед похідних

іменників та прикметників (*суперекслібрис, супершвидкісний*) 29 одиниць за (САМУМ: 59).

У сучасному словотворенні цей префіксє одним із найактивніших, трапляється у текстах художнього, публіцистичного, наукового стилів. Префікс **супер-** не лише вказує на високу/найвищу якість, але й часто містить оцінний компонент у значенні, що відрізняє новотвори. Префікс розширив свою сполучуваність і поєднується з основами різного походження: як із запозиченими, так і з питомими, що часто призводить до утворення експресивно забарвлених чи оказіональних одиниць. На початку 1990-х рр. на таку активність звертала увагу О. А. Земська, поділяючи такі похідні на дві групи: 1) виражають підвищену експресію, емоційність, 2) позначають явища, пов'язані з науково-технічним прогресом [96: 117].

Префіксальні іменники-новотвори з префіксом **супер-** найчастіше вказують на найвищий ступінь якості й містять оцінку; позначають поняття з абстрактною семантикою: *супервівторок*, супер-гран-прі, супер-кредит, суперметод*, суперміф, суперможливості, супермозок, супермонополія, супер-ньюси, суперобласть, суперпарабола, суперперспектива, суперповноваження, суперприбутки, суперсенс*, суперсенсація, суперсиметрія, суперультиматум*, супер-хіт, суперчастка, супершанс.* Приклади їх функціонування засвідчено у текстах публіцистичного стилю, але стосуються вони різної тематики: наукової, політичної, економічної, спортивної, музичної, пор.: *кубками* ***супер-гран-прі*** *нагородили …* (Д, №129, 2006, с.2); *Тимошенко обіцяє* ***супер-кредити*** *на житло і перебудову хрущовок* (Е, березень-квітень 2006, expres.ua); *…автор розвінчав* ***суперміф*** *про професійну майстерність гончара Олександра Ганжі* (УС, №17, 2006, с.12); ***Супермозок*** *плете нову «павутину»* (УМ, №186, 04.10.2008, с.6); *І воно не може вирішуватися на медійному ринку* ***супер-ньюсів*** (УП, 08.02.2008); *Згодом Юля обміняла імперативний мандат на закон про* ***суперповноваження*** *Януковича* (П, №8(14), 05.2007, с.6); *Подія, що, на перший погляд, на* ***суперсенсацію*** *не претендує…* (УМ, №67, 13.04.2007,

с.20); *…разом з іншими вченими світу запропонували теорію, що об'єднувала всі взаємодії, –* ***суперсиметрію*** (УМ, №184, 02.10.2008, с.9); *…напакований шлягерами п'ятий альбом «Мертві листи» (включно з* ***супер-хітом*** *IntheShadows) став платиновим у Великій Британії та континентальній Європі* (УМ, №104, 09.06.2006, с.23); *…учені спробують також виявити найлегшу* ***суперчастку****, що отримала назву «нейтраліно»* (УМ, №184, 02.10.2008, с.9); *…дуже прості правила, три* ***супершанси*** *для кожного*! (Е, №12, 31.01–07.02.2008, с.16).

Традиційно похідні на означення предметів, зокрема приладів, машин із найвищою якістю становлять численні групи з оновленим реєстром твірних основ: *суперавтомобіль, супербомбардувальник, супервагон, супервізор, суперзброя, суперкаландр, суперіконоскоп, суперкомп'ютер, суперлайнер, супермашина, суперобладнання, суперортикон,суперракета, суперролер, супертанкер, супертип, супертраулер, супертрейлер, супер'яхта;* пор.: *Мережа* ***суперкомп'ютерів*** *GRID здійснить справжню революцію в галузі швидкості завантаження інформації у персональні комп'ютери* (УМ, №186, 04.10.2008, с.6); *Туристичний* ***супер-лайнер*** *«Норвіджин джейд» побував у перлині біля моря* (24tv, 08.10.2009); *Тоді перетинання магістралі перетворюється на атракціон «Ігри зі смертю», де роль останньої відіграють* ***супертрейлери*** (УС, №2, 12-18.01.2007, с.25).

Наближені до терміноодиниць, а тому не обтяжені експресією спортивні терміни на позначення різних заходів, ігор та змагань: *супергра, суперліга, супермарафон, супертурнір, супертяж, суперфінал, суперфініш, суперфінішування, суперфутбол,* пор.: *…у новому сезоні збирається боротися за чемпіонство у вітчизняній* ***суперлізі****…* (УМ, №157, 30.08. 2006, с.11); *Попереду на* ***супертурнірі*** *у Форосі – молдаванин Бологан* (УМ, №112, 22.06.2006, с.3); *Із гегемонією афроамериканців у професійному* ***супертяжі****покінчено остаточно*(УМ, № 151, 18.08.2006, с.6); *…переможцем Відкритого* ***суперфіналу*** *став Руслан Пономарьов* (УС, №3, 01.02.2008, с.4).

Деякі одиниці цієї групи не позбавлені оцінного значення: *суперклуб, суперкоманда, супер'ядро.*

Численну групу становлять похідні з предметною семантикою на позначення високої якості, які містять оцінний компонент значення: *суператракціон, супербестселер, суперключ, суперкнига, супермісто, суперподарунок, суперприз, супертканина*: Теуро схиблений на фільмах жахів, постійно всіх лякає і хоче побудувати* ***суператракціон*** *– будинок з привидами* (Д, № 197, 31.10.2008, с.19); *…видавництво «Книжковий клуб» «Клубу сімейного дозвілля» щойно видало в перекладі українською скандальний* ***супербестселер*** *Дена Брауна «Код да Вінчі»* (УМ, №111, 21.06.2006, с.9); *П'ять нових* ***суперміст*** *виникнуть в Азії* (Е, №31, 6.03–13.03. 2008, с.9); *На нього чекає* ***суперприз*** *– фотоапарат* (Х, №93(2888), 2006, с.16). Серед них є оказіональні: *супермлинець, суперолейна, суперпарасолька*, суперподушечка**. Більшість одиниць – гібридні, але є запозичені цілим словом (*супермаркет*), до яких утворено гібридні відповідники (*суперкрамниця*), пор.: *Книжковий* ***супермаркет*** *у неймовірному гіпермаркеті «Галерея Казімєж»* (ДЧ № 10, 2007, с.6); *Мікрообмани* ***суперкрамниць*** (П, №3, 02.02.2007, с.14).

Вияв високої якості або ефективності в новотворах може стосуватися:

дії, процесу чи наслідку: *суперакція, супербій, супервикид, суперінспекція, суперконкурс*, суперконтроль, суперполітизація, суперпотуга, суперприватизація, суперремонт.* Пор.: *З огляду на геополітичну стабільність, дві* ***суперпотуги*** *кращі, ніж одна* (К, 11.2004, с.9); *50-тисячний* ***суперремонт*** *виявився нікому не потрібним* (ДТ, №1(729), 17–23.01.2009, с.9);

ознаки: *супермодернізм, супернатуралізм супергерметичність, суперзбитковість, суперідентичність, суперкоректність, суперпровінційність*, суперстислість, суперсуперечність**. Такі новотвори в текстах часто набувають експресивного забарвлення з відтінком іронії чи зневаги: *Але навіть «****супергерметичність****» не гарантує, що те, що*

прагнуть приховати Кім Чен Ір та його поплічники, не стане відомим світу (УМ, № 151, 18.08.2006, с.18); *…створення радянської* ***суперідентичності*** (Д, №96, 2006, с.5).

Коло твірних основ розширили власні назви, абревіатури *супер-Динамо, супер-ЕОМ, супер-МАЗ*: *Матеріально-технічна частина розміщується у двох автомобілях «**Супер-МАЗ**»* (УМ, №17 2006, с.6), назви політичних, економічних та ін. об'єднань, установ *супердержава, суперпартія, суперкомплекс, супертрест*: *Росія не має ресурсів для створення нової* ***супердержави*** (ГПУ, №31(314)), збірні поняття *суперавіація, супереліта, супернарод.*

У назвах осіб префікс **супер-** раніше не виявляв активності. Натомість, серед новотворів ця група дуже численна, часто містить оцінку особи, здебільшого позитивну, багато одиниць є розмовними або оказіональними: *суперагент, суператлет, супербойовик, суперваговик, суперважковик, супервинахідник*, супергерой, супергігант, супергравець, супергросмейстер, суперзнаменитість, суперкрасень, суперкрасуня*, суперлідер, супермаг, супермодель, супермотоцикліст, суперопозиціонер*, суперпатріот, суперпрофесіонал, суперфінішер.* Контексти виявляють як нейтральне функціонування одиниць (переважно на позначення спортсменів або учасників шоу-бізнесу): *Для Володимира Кличка це унікальний шанс довести всім, що він нині по праву займає трон у світі* ***суперваговиків*** (Е, № 23, 21–28.02.2008, с.15); *Менш як два роки знадобилося* ***супермоделі*** *Петрі Нємцовій, щоб отямитися після руйнівного цунамі та знайти нове кохання* (УМ, №105, 10.06.2006, с.12); так і прагматично забарвлене: *вона власною персоною приїхала презентувати на Батьківщині новий фільм про* ***суперагента*** *– «Квант милосердя»* (ВОНА, 11.2008, с.107); *Їх і так забагато в кіно, якщо згадати Шварценеггера і багатьох інших голлівудських «****супергероїв****»* (ДТ, №583, 2006); *Вона справжня* ***суперзнаменитість*** *і дуже гарна дівчина* (Е, № 5, 17–24.01.2008, с.16); *масштаб характеру, зіграного Віктором Вержбицьким, знову не зовсім відповідає масштабам* ***супермага*** (ДТ, №580,

2006); *для участі у VI Міжнародному мотофестивалі «Тарасова гора – 2008» прибули три тисячі* ***супермотоциклістів*** (Прес-Центр, 2008); *це для мене найвища похвала з вуст* ***суперпрофесіонала*** (Б.Ступки) (Д, №2, 14.10.2009, с.7); *Цей діяч, який старанно зображає українського* ***суперпатріота****, чомусь наполегливо не бажав розмовляти державною мовою* (Д, №47, 20.03.2009). Негативну оцінку, підсилену префіксом, може бути закладено в твірній основі іменника: *суперспекулянт, супершахрай*,супершпигун*. Деякі одиниці запозичені цілим словом (*супермен, суперстар*), підтвердженням чому є наявність гібридів (*суперзірка*), але на українському ґрунті відбулося розмонтування основи і кваліфікування **супер-** як префікса: *просто актором, навіть сином* ***суперстара*** *Б. Ступки, в Україні бути не досить, аби тебе нарекли ідеалом краси* (П, №6, 00.03.2007, с.39); *Породичатися тодішньому варварському правителю з візантійським імператором – це все одно, що нині стати з нікому невідомого артиста* ***суперзіркою*** (ГПУ, №132(656), 25.07.2008, с.26). Частина новотворів є оказіоналізмами: *суперакадемік*, суперневдаха*, супероптиміст*, суперрахувальник*, суперсерб, суперсоціаліст*, суперхристиянин*: чорногорці не настільки наївні, аби, піклуючись про свій статус «****суперсербів****», зректися західного добробуту* (П, №5, 09.02.2007, с.18).

Від надмірного захоплення новотворами з цим префіксом, що призводить до створення не лише оказіональних одиниць, а й до порушення словотвірних норм внаслідок поєднання різностильових, різнорегістрових одиниць, застерігають мовознавці, дослідники динаміки змін у сучасному лексиконі [206: 100]. Справді, поєднання іншомовного префікса з питомими основами породжує експресивно забарвлені новотвори, які межують із англо-українськими покручами: *супербаба, супербагатій, суперворог*, супердиво, супердитина, супердівка, супердід, супердійство, супердіти, супержінка, суперзлодюга, супер-колишня, супер-пупер-літак, супермалюк, суперрадість*, суперсин**. Такі гібриди з негативним оцінним значенням слугують авторам

газетних статей зразком-пересторогою: як не втратити мовного чуття, щоб на заміну суржику не прийшло «інтер'язичіє»: *Отаке, вибачайте,* ***супердиво*** *коїться з нашою співучою мовою* (Я. Жолдак. Реквієм. УУ, №3, 2002); *Супердякую за* ***супердійство*** (УУ, №3, 2002); *Си на втіху і на заздрощі сусідам Ся побрали* ***супердівка*** *з* ***супердідом****, тож удвох напевне мають поробити* ***супердіти*** (Я. Жолдак. Реквієм. УУ, №3, 2002); *Бути* ***супержінкою*** *– це супер*! (УМ, №116, 30.06.2006, с.23); *Моя* ***супер-колишня*** (УМ, №116, 30.06.2006, с.23).

Усвідомлення носіями мови морфеми **супер-** як одиниці, що виражає найвищий ступінь якості чи ефективності, призвело до її лексикалізації [192: 159–160]: *підписані газові угоди між Києвом і Москвою – просто* ***супер*** (ДТ, №580, 2006); *Бразилія, судячи з першого матчу, не* ***супер****, але в неї могутній потенціал* (UK-7, 2006, КФІ). У мовній практиці слово *супер* використовують і як прислівник, і як прикметник. Функціонують похідні прикметники *суперовий* (*Я – суперова!* (назва онлайн-журналу) (superova.com), *пляцок «Суперовий»*(dream.food.ua), *суперовий фільм*, *суперовий 8 клас*, *суперовий батальйон*, *суперовий блокнот*), *найсуперовіший* (*відпочинок, інструктор, клас, кліп, настрій, новий рік, серіал*). Відбувається зміна функціонального навантаження запозиченої морфеми: з префікса вона стає коренем, оскільки як твірна основа приєднує афікси у препозиції та постпозиції. У фаховій літературі описано морфологізацію як шлях суфіксації кінцевих основ запозичених лексем, які зі статусу суфіксоїда набувають дериваційної функції суфікса (**-ор, -ент**) [138: 174–198]. Тут відбувається явище реморфологізації – набуття афіксальною морфемою значення і функцій кореневої морфеми.

анти-+N

Запозичений префікс **анти-** продуктивний в утвореннях, які означають протилежне тому, що назване іменником-мотиватором, заперечують назване ним [363: 238].Традиційно найбільшу частину лексики з префіксом грецького походження **анти-** становили терміни на позначення процесів, дій,

ознак;найменше – назв осіб.Дослідники засвідчили поєднання префікса з різними частинами мови, загалом 111 одиниць (САМУМ: 14).

Натомість новотвори з префіксом **анти-** активно поповнюють саме категорію назв осіб, де префікс приєднується до суфіксальних дериватів та непохідних іменників: *антиатлантист, антибайкер, антибуржуа, антибютівець, антиводій*, антигарант, антиглобаліст, антидемократ, антидержавник, антиєвропеєць, антикомуніст, антикорупціонер*, антикризовик, антикультівець, антикучміст, антикучмовець*, антилобіст, антилукашенківець, антимафіозі, антимігрант*, антимільярдер, антимонопольник, антинатівець / антиНАТівець / антинатовець, антипатріот, антиполітикан, антирегіонал*, антирежимник*, антирейдер, антиринковик, антиросіянин, антисноб, антисутенер*, антитерорист*, антихаризматик*, антиядерник.* За походженням твірної основи такі деривати є або поєднаннями запозичених елементів, або гібридами, якщо префікс приєднано до питомого елемента: *антирухівець, антиукраїнець,* однак таких гетерофонних утворень небагато. Таку тенденцію підтверджують мікроконтексти ЗМІ: *«Ні, я – **антибайкер**! – категорично відповів він. – Тим, хто називає себе байкерами, я час від часу ремонтую мотоцикли, але серед них себе зовсім не бачу* (УМ, 15.04.2004, umoloda.kiev.ua); *Іншим **антигероєм** став нардеп від Партії регіонів Василь Грицак* (УМ, №230, 12.12.2007, с.3); *Мирна експансія Китаю поступово починає диктувати і художній смак, чому чинять спротив не лише **антиглобалісти**.* (ДТ, №12(641), 31.03–6.04.2007, с.18); *Парламент же, насамперед «**антикризовики**» (передовсім соціалісти), вважає, що з продажем земель сільськогосподарського призначення варто зачекати* (УС, №2, 12–18.01.2007, с.4); ***Антимонопольники** оштрафували закарпатських підприємців, які безпідставно завищували ціни на хліб* (27.01.2009, zik); *Слідом за Довлатовим можу сказати: «Після лукашенківців мене найбільш нудить від **антилукашенківців**»* (К, 11.2004, с.15); ***Антилідером** ТОП-10 і «найсмертоноснішою» для журналістів країною Комітет захисту*

журналістів (CPJ) визнав Сирію (Т, 14.02.2013,osvita.mediasapiens.ua); *…з'їзд «Батьківщини» вчора пікетувала громадська організація «**Антирейдер**»* (УМ, № 66, 12.04.2007, с.4); *Це тип **антиросіянина** за визначенням саме через своє українство, через максимально різкий і непоступливий вияв маніфестації свого українства* (Д, 23.01.2009); *…був «непохитним **антиснобом**» – «він не вважав apriori герцогиню вродливішою і приємнішою за швачку тільки тому, що вона герцогиня»* (УМ, № 189, 9.10.2008, с.12); *треба було шукати спільну мову з Гринівим, **антиукраїнцем**, поза тим, що демократом* (УМ, №158, 23.06.2006, с.6).

Особливістю новотворів є приєднання префікса безпосередньо до прізвища зі збереженням великої літери всередині слова, а подекуди – з написанням через дефіс, що зближує таке творення з ігровим: *антиГрушевський, анти-Єльцин, антиКарнегі, антиКінах, антиКучма, анти-Прімаков*: *Коли 1999 року Путін уперше став прем'єр-міністром, його популяризували як одночасно й **анти-Єльцина**, й **анти-Прімакова*** (К, № 1-2 (100), 2006); *…головного редактора «Факту» Леоніда Фінкельштейна виникла ідея спільно з іншими українськими видавцями організувати акцію з умовною назвою «**АнтиКінах**»* (УМ, № 57, 26.03.2008, с.10); *…політреформа задумувалася як бар'єр для президентства Ющенка або інструмент пом'якшення можливих наслідків його правління. А все завершилося різким збільшенням шансів для **антиКучми*** (ПіК, 2003, № 41).

Серед новотворів виявлено багато назв абстрактних дій та понять: *антиапокаліпсис, антивибори, антивідзнака, антивірус, антидемпінг, антидепресант, антидержавництво, антиеліта, антиестетика, антизахідництво, антиідеал, антиінформація*, антиконфлікт*, антикраса, антикриза*, антикультура, антикумівство*, антилюстрація*, антимайдан (анти-майдан, анти-Майдан), антимарення, антимистецтво, антинаука, антинагорода, антипіар, антипобут*, антиполітика, антиполітикум, антипремія, антирейтинг, антиреклама, антирекорд, антителебачення, антитерор, антиукраїнознавство, антиукраїнствознавство,*

антиурбанізація, антифутбол, античеснота, античинник, антиякість.* Можна стверджувати про експресивну наповненість принаймні частини таких дериватів. Це зумовлено наданням протилежного (негативного) забарвлення за допомогою префікса **анти-** деривату нейтральному чи з позитивними конотаціями: *краса – антикраса, еліта – антиеліта*: *До відома: avast! Antivirus – це* ***антивірус****, що розроблявся і розробляється спеціально для банківських систем і тому добре захищає комп* (ГР «Не будь байдужим!», Київ, 28.09.2007); *…вважаю свою усмішку дієвим* ***антидепресантом*** (ДТ, №33(712), 6–12.09.2008, с.19); *…я не проти* ***антиестетики****, але ця хвиля аж ніяк не має претендувати на центральність у літературній системі* (Д, № 8, 18.01.2008, с.19); *…традиційно влаштовують конкурси краси, але іноді - конкурси* ***антикраси*** (ГПУ, №185(709), 9.10.2008, с.12); *Уперше для відвідувачів Форуму проведено соціально-культурну акцію «Книжкова* ***антикриза****»* (ВЗ, № 192, 16.10.2012,); *…почуття заздрісників Минаєва, які влаштували йому чудовий* ***антипіар*** *у ЗМІ, трохи інші* (Поступ, № 8 (14), 05.2007, с.37); *«****Антиполітика****» – це просто ще один придатний для визиску бренд* (К, № 100, 2006); *Спочатку була версія, що до атаки причетний хтось із лауреатів «****антипремії****» «Будяк року»* (УМ, № 234, 18.12.2007, с.5); *…його конкурентка Клінтон має найвищий* ***антирейтинг*** *серед усіх претендентів на президентство* (Н, № 1, 12-18.01.2008, с.32); *Здебільшого виробники обмежуються рекламою, інколи з'являється* ***антиреклама*** (УС, 17-23.11.2006, № 39, с.24); *Київському «Соколу» цьогоріч «вдалося» переписати свій* ***антирекорд*** *минулого століття за кількістю програних поспіль поєдинків* (УС, № 15, 23.04.2007, с.14); *Взагалі весь оцей телепанк – це таке собі* ***антителебачення*** (УМ, № 100, 03.06.2006, с.10); *Немало вчителів ведуть уроки українознавства без належного оволодіння професією. Тому нерідко практикують, по суті,* ***антиукраїнознавство*** (Кононенко, 23.04.2009); *Це був майже* ***антифутбол****, як про це писали тоді* (Д, № 104, 30.06.2006, с.23).

Серед них є терміни *антиенергія, антикрило, антиматерія: Боліди Формули 1 одержать подвійне* ***антикрило*** (пристрій, що перешкоджає відриву автомобіля від землі при рухові з великою швидкістю, на поворотах) (mazda.com.ua); *У колайдері хочуть, наприклад, отримати* ***антиматерію*** (УМ, № 184, 02.10.2008, с.9). Чимало такої лексики із професійного лексикону переходить до загального, і тому їх лише останнім часом вживають у мові ЗМІ і подають у загальномовних словниках. Новотвори з конкретною, предметною семантикою – поодинокі (*анти-пам'ятник*)*: Історія відкриття пам'ятного меморіалу знищеним українцям та «****анти-пам'ятника****» у Павлокомі* (Д, №124, 28.07.2006. с.8).

Незвичністю написання виділяються новотвори зі збереженням написання аброоснов великими літерами в межах похідного слова: *анти-ЄЕП, антиНАТО, анти-СНД, антиСНІД.* Наприклад: *У грудні президент Ющенко запросив до співробітництва в цьому проекті представників країн іншого об'єднання, яке в Москві сприймають як* ***анти-СНД*** *або* ***анти-ЄЕП****,– Спільноти демократичного вибору* (ДТ, № 4(583), 2006); *Вже потім – коаліція, конфігурація, пташиний грип,* ***антиНАТО****, підвищення цін та інше* (Д, № 96, 16.06.2006, с.9).

Дещо менше виявлено назв ознак: *антиамериканізм, антигламур*, антигуманізм, антидемократизм, антидержавність, антиестетизм, антиєвропеїзм, антиідеологізм, антиінтернаціоналізм, антиісторизм, антипацифізм, антипрезиденталізм*, антиреалістичність, антиросійськість, антисемітськість*, антисепаратизм, антисталінізм*,антихрестоматійність, антихудожність*.* Пор.: *Кастро, Чавеса і Моралеса об'єднує тільки* ***антиамериканізм*** *- в чистому вигляді* (ДТ, 05.2006, с.12); *«Озерний вітер» – «****антигламур****» від Покальчука* (СУМНО, 8.04.2009, sumno.com); ***Антидемократизм*** *в Україні існував, існує й... невідомо, чи не буде існувати й надалі* (Д. №№109, 07.07.2006, с.21); *Ми виходили не з позицій патріотизму, націоналізму,* ***антиінтернаціоналізму*** *чи пацифізму – ми сподівалися, що з часом таки постане українське військо*

(УМ, №154, 23.08.2006, с.6); *А принти з фрагментами картин авангардних художників додавали колекції ще більше небуденності і* ***антиреалістичності*** (Д, № 179, 19.10.2007, с.22); *Очевидно, «****антиросійськість****» якось там вираховується, виходячи з моєї проукраїнської позиції* (Т, №11, 14-20.03.2008, с.2); *…зробити хотіли* ***антисепаратизм****, а вийшло рекламне шоу* (Д, 23.06.2006, № 101, с.5).

Збільшилася кількість оказіоналізмів: *антивік, антилюбов, антимемуари, антимова, антитравень** (про листопад), *антислово, антисмерть, АНТИ-Україна**, переважно авторських, пор.: *Їхню програму інколи називають «семантичним тероризмом», який призвів до розробки «****антимови****»* (Карпенко 2007, с.19); *Однак це фантастичне розширення простору мови помножувало можливості не тільки Слова, а й, сказати б,* ***Антислова*** (Чемеркін 2009, с.144).

Модель із запозиченим префіксом **анти**-+N розширила спектр твірних основ питомого походження, залучивши назви осіб, терміни, власні назви, абревіатури, які виконують не лише номінативну, а й експресивну функцію, поповнюють оказіональну лексику.

не-+N

Частку **не**, яка використовується як префікс, дериватологи розглядають серед активних засобів сучасного іменникового й прикметникового словотвору, зокрема творення антонімів. Давність цього процесу підтверджено прикладами, де колишній префікс **не**- став частиною кореня (*небилиця, небіж, неділя*) [363: 237].

В іменникових (і прикметникових) новотворах префікс **не**- зберігає свою активність. Серед іменників з префіксом **не**- є як нові слова, так і повернені, активізовані одиниці, «лексична семантика членів такої категорії становить незавершене судження, на що вказує і спосіб написання таких новотворів (переважно іменників) через дефіс, пор.: *не-слово*, тобто ще чи вже не слово, а будь-яка інша одиниця мови чи мовлення, або й взагалі щось, до мови не

дотичне (текстове скорочення, символ, формула, рисунок). Завдяки відкритій позиції протиставлення лексеми-«згортки» становлять додатковий номінаційний ресурс мови. Їх широко використовують у спеціальних відділах українського лексикону для уточнення термінологічних опозицій, наприклад, у математиці й фізиці» [123: 79–80]. У термінотворенні суфікс позбавлений оцінного компонента й виражає заперечення того, що названо твірною основою. Натомість у сучасній публіцистиці такий оцінний компонент виявляють контексти. Похідні з **не-**, крім категоризувальної протиставної, виконують також функцію евфемізму (*некультура)*, політкоректної непрямої, перифрастичної номінації (*неукраїнець, негромадянин*). На це звертали увагу дослідники слов'янських мов Ц. Аврамова, Є. А. Карпіловська, Л. П. Крисін, Т. Смулкова.

За словотвірною семантикою такі похідні становлять декілька груп. Іменникові новотвори з **не-** називають абстрактні дії чи поняття. Префікс поєднується з віддієслівними іменниками на **-нн**(я): *небачення, невиконання, невідрахування, неволодіння, невпускання, неврахування, неврегулювання, невручення, незабезпечення, незапровадження, неперерахування, непоборювання, неповернення, непідтримання, непогодження, неподання, непризначення, нероблення, нерозповсюдження, несприймання, неформування, нечитання;* з суфіксальними дериватами: *недемократія, недискримінація, некохання, нелегітимність, ненасилля, ненорматив, непартія*, непідтримка, неплатежі, неприбуття, несприйняття, неструктуризація, неформатність*; та з безсуфіксними іменниками: *невиплата, невступ, невтома, недержава, недетектив, нееліта, незолото, некультура, немова, непам'ять, непопса*, непоява, неприїзд, непростота, нерейтинг, НЕ-Україна*, неформат, нечас.* Частина таких новотворів має додаткове експресивне навантаження, від евфемічних пом'якшувальних конотацій (*нееліта, непоява*) до знижено-негативних (*недержава, немова*).

Спектр їхнього функціонування виявляють контексти: *Основна парадигма – «межі допустимого» – стосується не так моментів*

пріоритизації, маргіналізації, автоцензури або прямого ***небачення*** *тих чи тих непослідовностей, суперечностей* (К, № 100, 2006); «***Невступ*** *до СОТ може перетворити нас на країну-ізгоя* (ГУ, № 17, 10.17.2006, с.10); *Нам не потрібно змагатися, хто більше впливає на щось, де центр, демократія або* ***недемократія*** (УМ, № 99, 02.06.2006); *Найнижчу верству суспільства складає* ***нееліта*** *– ті, хто не володіє ні суб'єктивними, ні об'єктивними можливостями ввійти в еліту* (Студентський портал, 06.2012, UaStudent.com); *...воно* (золото) *просто протистоїть усьому навколишньому* ***незолоту*** (АРСУН: 229; РП, №5, 09.02.2007, с.21); *…кризові явища в культурі міцно засіли у свідомості людей і стають нормою, а поняття «****некультура****» перетворюється на певну абревіатуру, штамп* (Журба, 2010, с.95–96); *Мова, якою вимовляють себе нинішні українці, на жаль, скоріше* ***немова****; наближення до неандертальської з кільканадцяти ахів і вигуків: класна!крута!прикольна!* (УМ, 02.06.2006); *…економіка найкраще розвивається за умов* ***ненасилля*** (ДТ, № 33 (612), 2-8.09.2006, с.4); *Емоційне ставлення лідерів ПР, СПУ, КПУ коливалося протягом тижня від категоричного* ***непогодження*** *до можливої участі в процесі* (УС, № 14, 16.04.2007, с.4); *…багатьох подивувала й демонстративна* ***непоява*** *Леоніда Макаровича на урочистих заходах, присвячених річниці української незалежності* (ДТ, № 511, 2004); *Рішення про призначення (****непризначення****) субсидій приймається протягом десяти днів* (УМ, № 103, 08.06.2006, с.3); *Звичайно, це пов'язано зі стилем музики, який для України – традиційно* ***неформат*** (УМ, № 112, 22.06.2006, с.3); *У перехідному вимірі між часом і* ***нечасом*** *(позачасом) час в 700 разів повільніший* («Гуртом», 8.04.2009, hurtom.com).

Інша група похідних позначає абстрактну ознаку: *небуденність, негласність, недемократичність, недержавність, неєвропейськість*, нежіночність, незаангажованість, неканонічність, некомерційність, неконвертованість, неконституційність, неконкурентноздатність, неналежність, непатріотизм, неперспективність, неплатоспроможність,*

непопсовість, неправосудність, неприсутність, непрозорість, непрофесіоналізм, непублічність, нерозтиражованість, нескоординованість, несолідарність, неукраїнськість, нечитабельність.* Їхньою особливістю є можливість подвійної мотивації: від іменника на **-ість** (*буденність – небуденність*) і від прикметника з префіксом **не-** (*небуденний – небуденн-ість*).

Похідні з **не-** можуть позначати осіб: *неадаптант, неАнгели, неплатник, неповерненець, нерозмножуванці, нешанувальник, нелауреат, немузикант, неолігарх, непередовик*, неписьменник*, непідписант*, неукраїнець, нечитальник*, нечитач;* політкоректні назви: *негромадянин, непрофесіонал, нерезидент, нефахівець.*Функціонують у жартівливих і нейтральних контекстах: *Сапеляка відпустили після тривалих умовлянь* ***нелауреатів*** (РП, № 3, 02.02.2007, с.24); *серед учасників «Вертепу» четверо професійних музикантів і двоє* ***немузикантів*** *– це ми з кумом* (УМ, № 242, 28.12.2007, с.19); *на прийняття прийшли Олег Тягнибок, Андрій Шкіль, Сергій Проскурня, Іван Малкович та інші* ***неолігархи*** (УМ, № 190, 10.10.2008, с.20);*З 25 найвродливіших людей України 24 – «родом» із телевізора. Причому з цих 24-х* ***неукраїнець*** *лише один – ведучий програми «Свобода слова» Савік Шустер* (РП, № 6, 15.02.2007, с.39); як політкоректні назви: *Такий статус надає* ***негромадянам*** *нарівні з громадянами цієї країни права на ринку праці в країнах ЄС* (Д, № 134, 11.08.2006, с.3); як евфемізми: ***Нефахівці*** *ж не знають методики нашої роботи і тому не можуть нічого стверджувати компетентно* (УМ, № 86, 17.05.2007, с.5).

Варіант написання через дефіс у політкоректних назвах осіб є перехідним етапом до набуття часткою ознак префікса: *не-академік, не-аристократ, не-поет*: *…стати поетом-академіком Б. Олійником чи таким поважним* ***не-академіком****, як Павличко* (П, № 5, 09.02.2007, с.33); *Михайло* ***(не-поет)*** *Бродський розповів, як наближений до Ющенка Олександр* ***(не-аристократ)*** *Третьяков співав* (РП, № 6, 15.02.2007, с.5).

Похідні іменники з заперечною часткою **не** в ролі префікса залучено до побудови опозицій: *резидент – нерезидент*, спеціалізації: *неодиниця,*

непорожнеча – терміни математики, тобто до процесів інтелектуалізації. Цей процес є дуже важливим для професійної номінації, про що свідчать матеріали англо-українського словника фізичних термінів з префіксом **не-** О. Кочерги і Є. Мейнаровича (К., 2000). Похідні одиниці з **не-** виконують і гіперонімічну функцію: *не-слово* як узагальнення всього, що не є *словом*. Так модель бере активну участь в категоризації лексикону.

де-+N

В. М. Русанівський називав запозичений іменниковий префікс **де-** одним із продуктивних на позначення опредметнених дій і процесів, протилежних до названих мотиватором, зауважуючи можливість подвійної мотивації від іменника та дієслова [363: 239]. Префікс поєднується з різними частинами мови, засвідчено 153 одиниці вживання префікса з безпрефіксними іменниками, прикметниками, дієсловами, дієприкметниками, прислівниками (САМУМ: 19). У віддієслівних іменниках-новотворах, які називають опредметнені дії та процеси, протилежні до названих мотиваторами, префікс **де-** також виявляє активність: *дебартеризація, дебільшовизація, дебюрократизація, деідеологізація, деіндивідуалізація, декадебізація / деКДБізація, деколонізація, декомунізація, деконспірація,деконцентрація, декучмізація, делегітимізація, деленінізація, делімітація, демонетизація, деноменклатуризація, деокупація, департизація, деперсоналізація, дерадянізація, дерегуляція, дерусифікація, десовєтизація*, десталінізація, детабуїзація, детінізація, деукраїнізація, дефілологізація, децентралізація, деющенкізація*, деядеризація*.

Модель активна в текстах засобів масової інформації та, за нашими спостереженнями, в авторській публіцистиці: *Головне питання – заміна економічної влади,* ***денаціоналізація***, ***децентралізація***, ***деполітизація***, ***декадебізація*** (Павличко, 2000, с.35)*; Тоді командир загону, який втратив 30 вбитими і понад 60 пораненими, відважився на відчайдушний крок – на* ***деконспірацію*** (Д, №124, 28.07.2006, с.8); *…у розширенні прав місцевої влади*

на управління всіма сферами життя, а також у ***деконцентрації*** *фінансів* (Uk-2, 22.06.2006, КФІ)*; Мусимо констатувати, що, на превеликий жаль,* «***декучмізація***» *в Україні так і не відбулася* (УС, №17, 16-22.06.2006, с.17); *…єдиний культурний простір України, встановлення цивілізованих сполучень між регіонами та остаточна* ***делімітація*** *і* ***демаркація*** *національних кордонів* (УМ, №155, 26.08.2006, с.4); *Сумно, але тенденція* ***департизації*** *України таки реалізувалася на виборах-2006* (ГПУ, 196(238), 27.10.2006, с.4); *Практично жоден уряд на Європейському континенті не демонструє рішучості вдатися до дуже непопулярних заходів для* ***дерегуляції*** *ринку праці* (ДТ, №20, м.2006, с.11); *...активно виконувати програму Віктора Ющенка з* ***дебартеризації*** *та* ***детінізації*** *економіки* (УМ, №109, 17.06.2006, с.5).

Можлива подвійна мотивація префіксальними дієсловами – виявлено 13 пар «дієслово – дієименник»: *деінтелектуалізувати – деінтелектуалізація, деколективізувати – деколективізація, деколонізувати – деколонізація, декомерціалізувати – декомерціалізація, декомунізувати – декомунізація, деконструювати – деконструкція, декриміналізувати – декриміналізація, деміфологізувати – деміфологізація, демонополізувати – демонополізація, деполітизувати – деполітизація, депопулювати – депопуляція, депровінціалізувати – депровінціалізація, детінізувати – детінізація, дестабілізувати – дестабілізація.* Помітна динаміка у бік зменшення кількості похідних з подвійною мотивацією, бо якщо В. М. Русанівський наголошував, що префікс **де-** переважає в іменниках з подвійною мотивацією, то на аналізованому матеріалі іменники з подвійною мотивацією становлять близько чверті від новотворів за цією моделлю. Це відбувається через активність творення іменників за аналогією, де дієслівний ланцюжок пропускають: *дедонбасизація, декучмізація, деолігархізація, деядеризація, деющенкізація*. Натомість спостерігаємо важливу для розвитку словотвірної системи мови взаємодію категорій, де вишиковуються тріади: *ідеологізація –*

деідеологізація – реідеологізація, комунізація – декомунізація – рекомунізація, совєтизація – десовєтизація – ресовєтизація.

Активність і динаміка розвитку моделі, де запозичений префікс **де-** приєднується до іменників на **-аці**(я) на позначення процесу чи опредметненої дії виявляється в розширенні спектру твірних основ, зменшенні явища подвійної мотивації, взаємодії словотвірних категорій новотворів.

над-+N

Префікс **над-**є власнедієслівним давнього слов'янського походження [363: 251], розвинувся з прийменника і переважав у префіксально-суфіксальних утвореннях, віддієслівних іменниках. В. М. Русанівський писав, що «префікс **над-** виступає в цілому ряді новотворів, які позначають предмети і явища, більші за розміром, обсягом, масштабністю за ті, що названі мотивуючими словами» [363: 235–236]. У сучасних іменникових новотворах префікс **над-** найчастіше є синонімічним до запозиченого **супер-**: *надактуальність, надвідвертість, надвлада, надгенератор, наддержава, наддоза, наддохідність, наденергія, надзавдання, надзусилля, надідеал, надідея, надінтеграція, надкислота, надконцентрація, надкуля, надмарафон, надмета, наднорма, надпатріот, надпотуга, надпривід, надрадикалізм, надряд, надсистема, надслово, надсмертність, надспоживання, надтіло, надужиток, надцентралізація, надцивілізація, над'ярус.* Твірну базу становлять переважно безсуфіксні питомі та запозичені іменники. «Такі новотвори позначають особу, об'єкт взагалі з надлишковим, понадмірним виявом певної ознаки, властивості, названої твірною одиницею, або об'єкт, здатний вміщувати інший об'єкт, а отже, займати вищий ранг в певній ієрархії однорідних об'єктів» [121: 53]. Модель активна в сучасній мовній практиці: *Сьогодні навіть смішно пояснювати жанр нашої вистави (політичне кабаре). Думаю, всі розуміють його* ***надактуальність*** (УМ, №69, 17.04.2007, с.12); *…внаслідок очікуваного піднесення Китаю й Індії до рангу*

нових ***наддержав*** (К, 01–02.2005, с.11); *До цього прагнуть засновники деяких одеських фірм, яким іще в 2004 році вдалося добитися* ***наддохідності*** (ДТ, №12(641), 31.03–6.04.2007, с.6); *Людина як приймач і трансформатор спожитих* ***наденергій*** *мусить діяти* (УМ, 02.06.2006); *Ви як актриса все знаєте про* ***надзавдання*** (Д, №81, 8.01.2008, с.17); *Культура ж і є сумою* ***надзусиль****, що цей спосіб* [новий спосіб життя] *ненав'язливо утверджує, підтримує* (УМ, 02.06.2006); *…як оформити субсидію, маючи* ***наднорму*** *житлової площі* (УС, №2, 12–18.01.2007, с.3); *…скоротити гігантський торговельний дефіцит і державний борг єдиної* ***надпотуги*** *світу* (Н, №1, 12–18 01.2008, с.31); *Головний привід – нібито «Тарас Бульба». Непрямий привід – телевізійний проект його українсько-французьких друзів.* ***Надпривід*** *– Віктор Андрійович Ющенко* (ДТ, №583, 2006); *Як виникає криза* ***надспоживання***? (УП, 04.11.2008); *…демонстрування справжнього значення слова «епіцентр» (точка над центром, грецьке «епі-» означає «над-») звиклому до його* ***надужитку*** *журналісту* (ПіК, № 32-33, 2003). Твірна база моделі зростає за рахунок питомих та запозичених ресурсів. Наявні пари «різнопрефіксних абсолютних синонімів» на зразок *наддержава – супердержава, надзірка – суперзірка, надгенератор – супергенератор*; ряди лексем-термінів: *надвогнетриви, наддоза, надкислота, надкуля, надмарафон, надмета, надпероксид, надслово, надтіло, над'ярус* [117: 36].

під-+N

В. М. Русанівський вважав префікс **під-** співвідносним із прийменником, який розвинувся на його основі, й визначав чотири групи іменників, де він виявляв різну активність (від продуктивної до рідкісних утворень): 1) предмети і явища, підпорядковані мотиватору (*група – підгрупа*); 2) особи, які не повністю оволоділи професією (*майстер – підмайстер*); 3) іменники з подвійною мотивацією (*підобід* від *обід* і *підобідати*); 4) розміщення предмета відносно мотиватора (*балка – підбалка*) [363: 234-236].

У новій похідній лексиці префікс стабільно виявляє активність у приєднанні до безпрефіксних іменників, надаючи новотворам значення ‘підпорядкованості предмета чи явища мотиватору’: *піддиректорія, підзірка*, підкаталог, підланцюжок, підматриця, підоснова, підпоняття, підпростір, підранг, підрівень, підсерія, підсписок, підсприйняття, підтіло, підфракція, підцентр, підшар, під’ярус.*

Значно рідше утворює похідні зі значенням ‘того, що (хто) є нижчим за рангом від названого твірною основою’: *піддиктатор, підначальник, підсовітник**, тобто, словотвірне значення назв осіб відрізняється від поданого в [363]. Є новотвори з подвійною мотивацією: *підпорядок* (від *порядок* і *підпорядкувати*). Оказіональне забарвлення мають одиниці на позначення ‘місця під чимось, названим мотиватором’: *підзор’я*, підпуззя*.* Новотвори функціонують у різних за стилем текстах: *цей файл у певному* ***підкаталозі (піддиректорії)*** *на цьому сервері* (Крейґ, 2007); *Це дозволило дослідникові зробити висновок про можливість результативного впливу на* ***підсвідомість*** *на рівні підсприйняття (subperception)* (Карпенко, 2007, с.35); *БЮТ закликає НУ-НС ліквідувати «штучно створену* ***підфракцію*** *"Єдиний центр"»* (РБК-Україна, 5.09.2008, rbc.ua); *Третім* ***підцентром*** *принаймні - переговорним, у партії є Андрій Клюєв* (ДТ, 05.2006, с.2); *І до сивин припада Сіль молодого* ***підзор’я*** (А. Гризун; СНУ). У новотворах реалізовано значення підпорядкованості мотиватору, розширено стильову сферу функціонування.

2.2.2. Прикметники

анти-+А

Префікс **анти**- заперечує ознаку виражену прикметником-мотиватором, або передає різке протиставлення, непоєднуваність, спрямування проти цієї ознаки і хоча частіше поєднується з запозиченими основами, але може сполучатися і з питомими, утворюючи гібриди; відзначається високою продуктивністю [363: 249–250]. Зростання його активності у значеннях

заперечення (частіше в іменниках) та протидії О. А. Земська пояснює позамовними причинами: настанням періоду заперечення й руйнування підвалин тоталітаризму [96: 111]. На початку XXI ст. цей префікс активізувався в поєднанні з іменниками, прикметниками і навіть дієсловами. О. А. Стишов звертає увагу, що прикметники з префіксом **анти-** «вказують на протилежність ознаки або заперечують ознаку, наявність якої виражена прикметниковою твірною основою» [371: 189]. У семантиці новотворів (іменникових та прикметникових), із префіксом **анти-** «міститься не просто вказівка на їхнє протиставлення тому, що позначене їхньою твірною основою», а «часто підкреслено спрямування на знищення об'єкта або процесу, позначених твірною основою, на припинення спричинених ними дії, певного явища» [123: 84]. Префікс **анти-** активний у моделях із відносними прикметниками іншомовного походження на **-н(ий), -ськ(ий), -івськ(ий), -ев(ий), -ов(ий)**. У прикметниках він виражає значення «неприйняття ознаки загалом, заперечення ознаки» і найчастіше вживається в термінологізованих прикметниках та у прикметниках, які «містять елемент громадської суспільної оцінки» [206: 164–165]. Прикметникові новотвори з префіксом **анти-** становлять дві великі групи: 1) прикметники, які виражають неприйняття, заперечення ознаки з елементом суспільної оцінки, 2) термінологізовані прикметники без оцінного значення.

1) Прикметники, які містять соціально спрямовану оцінку. За суфіксальним оформленням прикметникової основи переважають відносні прикметники на-**ськ(**ий**)**, **-цьк(**ий**)** (43): *антиамериканський, антигоблінський, антигубернаторський, антидержавницький, антиєврейський, антиєвропейський, антикримський, антимерівський*, антимерський, антимусульманський, антинатівський, антинезалежницький*, антипідприємницький, антипольський, антипопулістський*, антипрезидентський, антипрем'єрський, антирейдерський, антиреформістський, антиросійський, антирухівський, антисирійський, антиспікерський, антиспікерівський*, антиспілчанський*,*

антистаршинський, антиукраїнський, антихакерський, антихамський,* пор.: *...не з приводу чергової* ***антидержавницької*** *акції, а через скорботне повідомлення* (УМ, №105, 10.06.2006, с.4); *…зміцнення контактів між християнським і єврейським робітничими елементами може допомогти запобігти* ***антиєврейським*** *вибухам* (Д, №104, 30.06.2006, с.8); *…люди Черновецького створюють штучний брак часу, щоб у «****антимерських*** *сил» не було часу зустрітися* (УП, 09.2008); *Граничні торговельні надбавки на таку кількість зареєстрованої в Україні фармацевтичної продукції мають* ***антипідприємницьке*** *спрямування* (Х, №63, 2006); ***антипольські*** *настрої в українському середовищі найбільшого загострення набули після 1807 року* (Д, №175, 20.10.2006, с.8); *Багато українських політиків та журналістів оцінили цю програму не просто як* ***антипрем'єрську****, а й як* ***антиукраїнську*** (Дуцик, 2005, с.83); *Якщо МЗС України вимагав виконання угоди з розподілу Чорноморського флоту – то хіба це* ***антиросійські*** *дії?* (ГПУ, №32(315), 23.02.2007, с.13); *В результаті «відстрілів»* ***антисирійський*** *табір парламенту практично втратив більшість* (УМ, №231, 1312.2007, с.6); *…свій* ***антихамський*** *імунітет українська культура втратила ще за життя Лесі Українки*(УМ, №50, 15.03.2008, с.10).

У коло твірних основ «втягнуто» прізвища публічних осіб, політиків, які стали твірними для спочатку присвійних, а потім відносних прикметників, які виступають в опозиції до прикметників із префіксом **про-**: *антиакаєвський, антиграбовичівський*, антикучмівський, антилазаренківський, антилуценківський*, антипутінський, антитимошенківський*, антихусейнівський*, антиющенківський*, антияценюківський**; абревіатури: *антиесдеківський, антинатовський, антисотівський, антиСОТівський*, пор.: *…за підтримки пропаганди, яка триває на російському телебаченні,* ***антинатовська*** *група зуміла накинути широкому загалові думку про те, що вступ до НАТО спричинить серйозні проблеми з Росією* (К, №3, 03.2007, с.3); *Українські виборці голосуватимуть, беручи до уваги, в основному, внутрішні проблеми: рівень життя,*

безробіття, корупцію та ***антикучмівські*** *настрої* (ДТ, №510, 2004); *У виборах 2004 року* ***антипутінську*** *опозицію цілеспрямовано обмежили до вузького діяпазону політичних пігмеїв* (К, №100, 2006); ***Антиющенківська*** *кампанія, яку почало ГРУ під час візиту українського Прем'єра до Росії, була підхоплена в Україні* (Дуцик, 2005, с.83).

Велика група твірних – відносні прикметники на **-н**(ий) (24): *антиатлантичний, антигламурний, антизахідний, антиінтелектуальний*, антиконституційний, антикорупційний, антикультурний, антиліберальний, антимедійний, антимолодіжний, антимонопольний, антиностальгійний*, антиопозиційний, антипорнографічний*, антиолігархічний*, антирегламентний*, антисексуальний, антисімейний*, антисуспільний, антитарифний*, антитерористичний,антитоварний, антифанатичний, антифедералістичний.* Пор.: *Якщо перший (візит) можна охарактеризувати як* ***антиатлантичний****, то другий заслуговує на епітет – проєвропейський* (Д, №156, 15.09.2006, с.3); *Після* ***антигламурного*** *«Dyxless» з'являється* ***антимедійний*** *«Media Sapiens»* (П, 05.2007, № 8 (14), с.37); *Не беруся судити, наскільки* ***антидержавним*** *і* ***антиукраїнським*** *був увесь пакет*(ДТ, № 33 (712), 6-12.09.2008, с.2); *…основною частиною російської політичної еліти рухають не стільки раціонально зрозумілі інтереси, скільки дуже глибоко укорінені* ***антизахідні*** *та неоімперські комплекси* (ДТ, №510, 2004); *М. Драгоманов ставав у опозицію й до російських революціонерів – через їхній великоросійський централізм,* ***антикультурні*** *тенденції* (Д, №109, 07.07.2006, с.8); *Хтось докоряє мені в тому, що я зняв* ***антиліберальний*** *фільм, адже у «Флешці» показано виворіт того глянсового світу, в якому ми вже давно загрузли* (Д, 13.04.2007, № 63, с.17); *Вона насправді* ***антимолодіжна****, бо протистояла всім новим, свіжим віянням* (ВК, №169, 15.09.2006); *Одним із пояснень* ***антиопозиційних*** *настроїв президента може бути і недавній візит Хав'єра Солани* (УП, 24.10.2006); *…популярний чоловічий журнал «Максим» нещодавно визнав її «найбільш* ***антисексуальною*** *жінкою у світі»* (УМ, №54, 21.03.2008,

с.24); *…збільшення кількості дівчат-підлітків із проявами* ***антисуспільної*** *поведінки* (УМ, №74, 24.04.2007, с.8); *…внаслідок спільної операції* ***антитерористичного*** *підрозділу Скотланд-ярду та служби безпеки, в Лондоні арештовані щонайменше 18 людей* (Д, №134, 11.08.2006, с.3); *Хоча за такою назвою після з горем навпіл проведеної* ***антифедералістичної*** *кампанії піде мало який виборець «Нашої України»* (УП, 18.10.2006).

Твірні з суфіксами **-ев**(ий), **-ов**(ий), **-ян**(ий) виявляють слабшу активність: *антиблатовий*, антилюдяний, антипомаранчевий**: *Помаранчева революція не лише відродила змагання між політичними силами, а й створила відчуття поразки й відкинутості в переважно* ***антипомаранчевій*** *частині країни* (Кулик, 2008, с.14).

2) Термінологізовані прикметники, позбавлені оцінних конотацій, переважно на **-н**(ий): *антибартерний, антибуксувальний, антивірусний, антидепресантний, антидепресивний, антидопінговий, антиегалітарний, антиестетичний, антизаносний, антиінфляційний, антиконкурентний, антикорупційний, антимодерний, антимонопольний, антиморозний, антипригарний, антирегламентний*, антиретровірусний, антицелюлітний.* Новотвори використовують не лише у спеціальній літературі, а й у текстах ЗМІ – відбулося їх детермінування: *Зимовий* ***антибуксувальний*** *ланцюг* (jaguar.winnerauto.ua); *НББ довело до сказу виробника найкращої* ***антивірусної*** *програми* (ГО «Не будь байдужим!», Київ, 28.09.2007);*…мінеральні комплекси, які мають* ***антигіпоксантні*** *і* ***антидепресантні*** *властивості* (17.06.2006, UK-8, КФІ); *…глядача привчають до* ***антиестетичного*** *кадру, вульгарності поведінки, поганої гри* (Д, №180, 20.10.2006, с.17); *…тяганина з надуманою потребою пролонгації експортного табу – це ще один недіючий* ***антиінфляційний*** *важіль у руках уряду* (Д, 19.04.2008); *15 грудня Антимонопольний комітет ухвалив рішення про порушення справи щодо КМДА за ознаками* ***антиконкурентних*** *дій під час встановлення тарифів на водопостачання, теплозабезпечення і водовідведення для підприємців* (Х, 03.02.2009); *…для відбирання рейтингу у*

Тимошенко необхідно окупувати ***антикорупційну*** *нішу* (УП, 18.08.2006); *В Україні не працює* ***антимонопольний*** *закон, а у суспільства немає сил для громадянського контролю* (Д, № 160, 22.09.2006); *…звертайте увагу на покриття основної «каструльки»: воно має бути* ***антипригарним*** (УМ, №49, 14.03.2008, с.19); *Екстракт зеленого чаю активно використовують в* ***антицелюлітній*** *косметиці* (ВОНА, 01.2008, с.23).

На другому місці прикметники на **-ов**(ий): *антивіковий*, антидемпінговий, антикризовий, антиринковий, антисмаковий,* пор.: *Автоматично не зникнуть ні* ***антидемпінгові*** *розслідування, ні митні ставки* (ДТ, №31(610), 19-26.08.2006, с.5); *«****Антикризова****» більшість та уряд Януковича спричинили нестабільність та дуалізм влади* (УМ, №241, 27.12.2007, с.5); *…прийняття протягом червня-грудня 2005 року низки рішень різного рівня, які за своїм змістом є* ***антиринковими*** (ДТ, №587, 2006); *…коли чую слово «карбід», у мене починають спрацьовувати смакові чи, швидше,* ***антисмакові*** *рецептори* (ВОНА, 11.2008, с.113). Найменше твірних прикметників на **-ськ**(ий): *антигесівський*, антирадарівський: найактивніша «****антирадарівська****» ініціатива «Ні – базам» має «сумнівні фінансові джерела»* (УМ, №185, 13.10.2008, с.17).

Прикметники з префіксом **анти-**, які містять соціально спрямовану оцінку, на відміну від термінологізованих одиниць, вступають в антонімічні відносини з прикметниками з префіксом **про-** та синонімічні відносини з **проти-** (має набагато нижчу активність порівняно з **анти-**). Це виявляється в новотворах, які передають прихильність, підтримку або ж несприйняття, заперечення певних суспільно-політичних поглядів, політичних партій чи окремих політиків: *європейський, проєвропейський – антиєвропейський; пронатівський – антинатівський, протинатівський, президентський, пропрезидентський – антипрезидентський: Ми нарешті виберемо проукраїнський,* ***проєвропейський*** *парламент* (ТСН, 24.10.2014, tsn.ua); *ЄС рятує* ***антиєвропейську*** *Грецію, а не* ***проєвропейську*** *Україну* (УП, 11.05.2015, pravda.com.ua); *Комуністи й соціалісти ведуть* ***антинатівську***

пропаганду зразка часів холодної війни (ГПУ, №32(315) 23.02.20007, с.12); *Коли на* ***протинатівський*** *мітинг в Києві збирається півтора тисячі лівих активістів то це говорить про абсолютну підтримку* ***пронатовської*** *політики* (БіБіСі, 3.04.2008, bbc.co.uk); *Раніше була* ***президентська*** *коаліція, а зараз –* ***антипрезидентська*** (ГПУ, №229(753), 19.12.2008, с.7). Розширено твірну базу новотворів, які виражають соціально спрямовану оцінку. Модель виявляє активність на суспільну потребу.

не-+А

Прикметники з префіксом **не**- заперечують наявність ознаки, названої прикметником-мотиватором. Історично в українській мові простежують співвідношення утворень з **без**- і **не**-, які відрізняються семантикою [363: 244-245]. На активізацію прикметників із префіксом **не**- у мові ЗМІ звернув увагу О. А. Стишов [371: 189]. На думку Є. А. Карпіловської, активному творенню таких одиниць сприяє «узагальнений, знівельований характер їхньої семантики, який відкриває додаткові можливості для їхнього функціонування в текстах різного комунікативного спрямування» [123: 83–84]. Написання таких новотворів через дефіс підкреслює протиставність, опозицію: *російськомовний – не-російськомовний,* пор.: *Влада розламує Україну. На Схід і Захід. На російськомовних і* ***не-російськомовних*** (ЗУС, с.396). Прикметниковий префікс **не**-, який виражає заперечення ознаки, названої твірною основою, є «додатковим номінаційним ресурсом» [123: 80], який:

1) дуже продуктивний у прикметниках, що належать до термінологізованих. Усі нові терміни організовані як комплементарні антоніми [48], тобто термінологічні опозиції (*дотичний – недотичний, строгий – нестрогий)*: *невиробничий, неігровий, неконфесійний, нелегітимний, неліцензійний, немутантський, неповносправний, неправовий, нерозважальний, нерозмитнений, несамохідний, несистемний, несировинний, несільськогосподарський, нечинний, нечіпований*,* пор.: *МНС-ники розробили перші заходи профілактики травматизму* ***невиробничого*** *характеру* (Д, № 8,

18.01.2008, с.6); *…держава … підтримуватиме* ***неігрове****, дитяче, анімаційне та авторське кіно* (ДТ, № 24, 24.06.2006, с.17);*…коаліційний уряд готується вже днями подати на розгляд* ***нелегітимної*** *Верховної Ради проект Податкового кодексу* (УМ, №86, 17.05.2007, с.6); *…указ глави держави –* ***неправовий*** (УМ, № 72, 20.04.2007, с.8); *…тривають суперечки щодо того, чи були підстави для знаходження стрілецької зброї в* ***нерозмитнених*** *контейнерах на території Феодосійського порту* (УМ, №105, 10.06.2006, с.4); *…нас можна звинуватити лише в одному* ***несистемному****, з погляду логіки формування демократичної коаліції, ході: коли ми на спікера запропонували Олександра Мороза* (Д, №96, 16.06.2006, с.4); *Вони можуть виступати проти зниження* ***нетарифних*** *бар'єрів* (Е, №38, 20.03–27.03.2008, с.7);

2) активізований у формуванні переносних (метафоризованих), евфемічних значень внаслідок непрямої номінації (*неспортивна поведінка, неформальний лідер*); *неакадемічний, недіалогічний, незахідний, неелітарний, неестономовний*, неєвропейський, некиївський, неконституційний, некосметичний, некруглий, нелівий, немаргінальний, непарламентський, непартнерський, неполітичний, неполіткоректний, нерусифікаторський, неспортивний, нестатусний, нестоличний неукраїнський, неформальний, неювілейний*, пор.: *Вони –* ***недіалогічні****, агресивні (а насправді – дуже перелякані)* (УП, 8.06.2006); *…ці думки можуть адресуватися широкому загалу, але насправді вони ніколи не доходять од «низової», «****неелітарної****» публіки* (Дуцик 2005, с.39); *…так званих* ***незахідних*** *цивілізацій і культур* (Д, № 96, 16.06.2006, с.5); *одна вистава з* ***некиївською*** *пропискою таки планувалася: хотіли запросити Михайла Мельника (театр «Крик», Дніпропетровськ)* (УМ, № 78, 28.04.2007, с.3); *Прийняття* ***неконституційного*** *закону президент пояснив внутрішньополітичною боротьбою* (АРСУН, с.231); *Вибачається за свій* ***некосметичний*** *вигляд, не кремпується, виступає, надолужує* (ЗУС, с.373); *…святкувань загальнонаціонального «****некруглого*** *ювілею»* (Д, № 156, 15.09.2006, с.5); *Про*

існування сильної, нелівої, ***немаргінальної****, демократичної опозиції доведеться забути на якийсь час* (ДТ, №12(641), 31.03-6.04.2007, с.2); *…опозиція, не маючи своїх законодавчо окреслених прав, змушена вдаватися до таких* ***непарламентських*** *методів протидії* (Д, №104, 30.06.2006, с.5); *…він* (омбудсмен) *має бути* ***неполітичною*** *фігурою* (АРСУН, с.231); *…деякі персони в цьому журі – м'яко кажучи, одіозні й щонайменше «****неполіткоректні****»* (УМ, №201(2988), 31.10.2006, с.9); ***Нестоличні*** *групи повністю можуть себе забезпечувати фінансово* (УМ, № 68, 14.04.2007, с.10); *Налагодження стосунків та укладення* ***неформальних*** *угод стане одним із перших завдань* (УП, 18.08.2006);

3) вживається у загально-диференційному значенні, в родових назвах (*неурядові організації, нехімічні залежності*): *небаскетбольний, невиїзний, недекларативний, недоговороспроможний, неінтернетний, неінформативний, неканонічний, некласичний, некомерційний, неконкурсний, неконфліктний, неліберальний, нелітературний, непідйомний, непідконтрольний, непрезидентський, нерейковий, нерейсовий, нерелігійний, неринковий, нетрадиційний, нефірмовий, неформатний, неурядовий, нехімічний,* пор.: *Янукович вважав Тимошенко* ***недоговороспроможною*** (ДТ, №33(712), 6–12.09.2008, с.3); *Складається враження, що українське суспільство поділилося не на «регіони» і «помаранчевих», а на* ***неканонічних*** *і канонічних* (Д, №104, 30.06.2006, с.8); *Відучора в одеському інтернет-сегменті офіційно стартував унікальний* ***некомерційний*** *проект – мережевий музичний радіо-сервер «Радіола»* (УМ, №99, 02.06.2006,); *…на майдані Незалежності та на Європейській площі стоять один проти одного два* ***некомунікабельні*** *світи* (УП, №8(14), 05.2007, с.28); *Частина опиниться під впливом Юлії Тимошенко, частина – або де-юре, або де-факто перейде під крило* ***непрезидентської*** *влади* (ДТ, №12(641), 31.03–6.04.2007, с.2); *…це свідоме ігнорування сучасного життя, самоусунення вбік принципово* ***неринкового*** *розуміння літератури* (АРСУН, с.36); *Вона взяла участь у молебні* ***нетрадиційних*** *церков, присвяченому примиренню всіх народів, які*

були охоплені ІІ Світовою війною (УМ, №114, 24.06.2006, с.3); *...суспільство в особі політичних органів, президента, міністрів, експертів,* ***неурядових*** *організацій, представлених у нас у комісії, пішли років на 20 далі, ніж керівники судової влади* (ДТ, № 20, 27.05-04.06.2006, с.6); *Проїзд в купейних вагонах* ***нефірмового*** *потяга Київ-Львів подорожчає* (ВЗ, №86, 18.05.2006, с.7); *…чи справді наш реп* ***неформатний*** *чи просто поки що неякісний?* (УМ, №114, 24.06.2006, с.10); *Щоб з'ясувати, наскільки* ***нехімічні*** *залежності (ігроманія, комп'ютерна та телезалежність) вразили українську молодь, Державний Інститут розвитку сім'ї та молоді провів дослідження* (Д, №38, 29.02.2008, с.6).

Прикметники з префіксом **не-** часто мають прагматичний ореол: *небанальний, негромадський, немильний, неперший, непомаранчевий*, непочесний, непродавабельний*, нерозбещений,* пор.: *…більше пасували б визначення «****небанальний*** *серіал», «****немильний****» і не для всіх* (Д, № 195, 10.11.2006, с.16); *…****непочесну*** *перемогу здобула новобудова* (Д, № 96, 16.06.2006, с.18).

Серед новотворів є такі, які відповідають словотвірній нормі, однак, з погляду норми лексичної залишаються оказіональними: *невлауреачений*, незахімічений*, нерозгрішений;* деякі мають розмовний відтінок: *несовковий.*

супер-+А

Запозичений префікс **супер-** вказує на найвищу міру якоїсь ознаки стосовно інших ознак, названих прикметником-мотиватором [363: 250]. Прикметників із цим префіксом існувало менше, оскільки відповідником запозиченого префікса залишався питомий **над-**, однак їх фіксували у словниках уже з початку XX ст.: *супернатуральний* (СЧС-1932: 405); *супераеродинамічний* (СДГ 1989: 407); *супершвидкісний* (САМУМ: 59). До найактивніших префіксів відносила **супер-** О. А. Земська, пояснюючи таку активність передусім властивою сучасній мові тенденцією до вираження підвищеної експресії, емоційності [96: 117]. На активізацію таких утворень у

мові ЗМІ звертав увагу О. А. Стишов, зауважуючи, що запозичений префікс поєднується як із запозиченими, так і з питомими основами [371: 187]. Поєднання обох запозичених елементів характерне передусім для термінологічних одиниць, позбавлених емоційно-оцінних конотацій, тоді як гібридні утворення часто мають оцінний заряд: *супергармонічний*, *супер'єктивний*, *супермодулярний, суперкомп'ютерний, суперсиметрійний, суперсингулярний* (АУСМК 2010: 483-484); *суперпараболічний*.

Частина з них детермінізувалися і функціонують у ЗМІ: *супергармонійний, суперкомп'ютерний*, *суперпотужний,* пор.: *ми мали людей, пов'язаних з Університетом Іллінойсу, тому знали, що в цій сфері робиться в їхньому* ***суперкомп'ютерному*** *центрі, коли там розроблялися браузери* (Крейґ, 2007, с.34); *поява на світовій арені* ***суперпотужного*** *гравця з широкою номенклатурою продукції збільшить можливості «Арселор-Міттла»* (УМ, №116, 30.06.2006, с.5).

Як варіанти до прикметників із префіксом **над-** функціонують: *суперскладний, суперстійкий, суперсучасний, супертонкий, супершвидкий,* пор.: ***Суперсучасний*** *потяг з Чернівців до Львова домчить за 5 годин* (УМ, №74, 24.04.2007, с.12); *В Африці запустили* ***надсучасний*** *потяг класу люкс* (ТСН, 19.11.2012, tsn.ua).

Відбувається «значне зростання кількості прикметників з оцінним компонентом значення» [206: 159]. Наявність оцінного компонента у значенні властива передусім гібридним новотворам із **супер-**, де питомий прикметник може бути як відносним, так і якісним: *супербагатий, супервидовищний, супервинахідливий, супервідповідальний*, супергарячий, супердешевий, супердорогий, суперзбитковий, суперкнижковий, суперлікувальний, супермалий, супернезалежний, супернезвичайний, супернизький, суперпідлий, суперприємний, суперрозкручений, суперруйнівний, супертаємний, суперталановитий, суперцнотливий.* Такі новотвори відповідають значенню «дуже + прикметник-мотиватор». Пор.: ***Супергаряча*** *ціпонька з того світу* (УМ, №76, 26.04.2007, с.16); …***Супердорогі*** *автомобілі,*

відпочинок за кордоном, там же – навчання дітей держчиновників, дорогі хобі і пристрасті (ДТ, №29(708), 9-15.08.2008, с.2); ***Суперкнижковий*** *маркет* (УМ, 27.05.2006); *Я себе вважаю* ***супернезалежною*** *людиною* (УМ, №100,03.06.2006, с.10); *Власники карток ISIC, ITIC, IYTC мають можливість придбати авіаквитки за* ***супернизькими*** *цінами* (Каталог знижок ISIC-Україна 2008–2009); *ти такий* ***суперрозкручений*** *в Україні* (УМ, №116, 30.06.2006, с.22); ***Супертаємні*** *оперативні дані, за всіма ознаками, були взяті авторами з відкритого джерела – з інтерв'ю Ю.Тимошенко* (ДТ, №511, 2004).

Префікс **супер-** використано з експресивною метою й там, де його можна замінити синонімами ‘дуже’, ‘надзвичайно’, префіксом **над-**: *суперактуальний, супергероїчний*, супердохідний, суперелегантний, суперетнічний, суперефектний, суперінноваційний*, суперкомерційний, суперкреативний, суперкубковий*, суперлояльний, супермасовий, супермелодійний*, супермобільний, супермодельний, супермодерний, супермодерновий, супермодний, суперполітичний, суперпопулярний, суперпрестижний, суперпринциповий, суперпрогресивний*, суперрадикальний, суперсекретний, суперстабільний, суперстильний, супертоматний, суперфантастичний, суперцивілізований*.* Пор.: *Тут Петлюрине «Уміймо цінувати час!» –* ***суперактуальне*** (Поступ, №8(14), 05.2007, с.19); *Витвір про «опудало, котре співає», виявився не просто за межею смаку (а також добра, зла, професіоналізму) – це вже особливий* ***суперкреативний*** *різновид телевізійного «деградансу».* (ДТ, №580, 2006); *певні люди готують якісь* ***супермасові*** *весняні походи на Київ*(П, №5 09.02.2007, с.15); *Побачивши* ***супермодну*** *спідницю, вона починає кружляти навколо манекену і вигукувати щось таке нечленоподільне на зразок лексики Еллочи-людожерки* (ВОНА, січень 2008, с. 63); *Думаю, поділ буде тільки при розгляді ключових голосувань, які можна назвати «****суперполітичними****»,* (УМ, №231, 13.12.2007, с.5); *Шоу Опри Вінфрі –* ***суперпопулярна*** *програма, яка виходить в ефір з 1986 року* (Яковець, 2007, с.106); *…деяких сучасних сумнівних діячів*

в Україні, людей явно провокаційного типу, які старанно зображають ***суперрадикальних*** *«націоналістів»* (Д, 23.01.2009); *…цей кіношний бренд придбала одна потужна російська фірма, яка виготовляє доволі дорогий, але* ***суперстильний*** *одяг* (УМ, № 151, 18.08.2006, с.17). Характерною рисою функціонування цієї моделі у ЗМІ є використання її з експресивно-емоційною метою, що передбачає наявність оцінного компонента у значенні новотворів.

над-+А

Питомий префікс прийменникового походження **над-** належить до продуктивних зі значенням надмірного вияву ознаки, названої мотиватором, поєднується як із якісними прикметниками (переважно в науково-популярному стилі), так і з відносними. У східнослов'янських мовах значення надмірного вияву виражене різними префіксами (**над-**, **сверх-**, **звыш-**), **над-** відсутній у словниках XVII-XIX ст., що є підставою вважати цей префікс не дуже давнім [363: 247]. Він традиційно позначає «розміщений над тим, що названо твірним словом мотивуючого прикметника» [65: 53]. З 1990-х років префікс **над-** зі значенням 'надмірного вияву ознаки' конкурує із запозиченим **супер-** у науковому стилі, що підтверджено термінологічними словниками: *надкомпактний – суперкомпактний, надлінійний – суперлінійний, суперсингулярний – надсингулярний* (АУСМК 2010: 483–484), і хоча першим названий термін з вищою активністю, але жодному з конкурентів не можна віддати перевагу.

У сучасній номінації префікс **над-** є засобом утворення передусім оцінної лексики [206: 161]. Для утворення оцінних номінацій його використовують у публіцистичному стилі, де виразною залишається словотвірна конкуренція **супер-** і **над-**. Багато новотворів становлять синонімічні пари: *надактуальний – суперактуальний, наддешевий – супердешевий, надпопулярний – суперпопулярний, надпотужний – суперпотужний, надсекретний – суперсекретний, надсучасний –*

суперсучасний, надшвидкий – супершвидкий. Пор.: *…до переліку номінантів не потрапили, скажімо, такі* ***надпопулярні*** *«мильні опери», як «Відчайдушні домогосподарки»* (УМ, №157, 30.08.2006, с.12); ***Суперпопулярний*** *Hyundai здешевили скасуванням ПДВ* (ТСН, 5.07.2012, tsn.ua); *…знайти та знешкодити терористів, доки вони не скористалися* ***надпотужною*** *зброєю* (Д, №8, 18.01.2008, с.11); *Завдавши шкоди на Філіпінах,* ***суперпотужний*** *тайфун рухається до Японії* (Е, 11.05.2015, expres.ua); *Група міжнародних терористів захопила обладнання, що забезпечує управління* ***надсекретним*** *воєнним супутником* (Д, № 8, 18.01.2008, с.11); *Тайванські ВМС втратили* ***суперсекретний*** *комп'ютер* (УН, 11.06.2012, ukranews.com); *…фахівець з біоетики, що вивчає* ***надсучасні*** *проблеми XXI ст. – застосування клонування, генного моделювання, імплантації органів* (УМ, №185, 03.10.2008, с.18); *В аеропорту «Бориспіль» у понеділок презентували* ***суперсучасний*** *Boeing-787* (18.12.2012, ukrinform.ua); *У цю електронну,* ***надшвидку*** *епоху людям ніколи чекати* (Крейґ 2007, с.155); *Google планує прокласти* ***супершвидкий*** *підводний інтернет* (Т, 3.08.2014, osvita.mediasapiens.ua).

У значенні надто великої міри вияву ознаки, названої мотиватором, префікс **над-** активний у прикметниках, якісних і відносних, питомих і гібридних: *надважливий, надвинятковий, наддемократичний, наддержавний, наделітний*, надінтелектуальний, надлояльний*, наднеобхідний, надолімпійський*, надпатріотичний*, надпрогресивний*, надрегіональний, надрозумний, надсинхронний, надсуперечливий, надуспішний.* Зрідка приєднується до префіксальних прикметників: *наднестабільний*,* або композитних: *надвеликогабаритний*. Контексти засвідчують стабільну активність вживання його в пресі: *Невідомо, на кому зупинить свій вибір Тимошенко, особистий рейтинг якої у Києві найвищий, а тому її підтримка* ***надважлива*** (Н, №120, 12–18.01.2008, с.25); *Яку ж* ***наднеобхідну*** *заначку надумав зробити Азаров?* (ДТ, № 35(614), 16–22.09.2006, с.1); *Новообрані голови цих облрад відразу після виборів заініціювали* ***надрегіональне*** *утворення під назвою «Галицька Асамблея»* (П, №5, 09.02.2007, с.9);

*Достроковим виборам –**надстрокові** переговори* (УМ, № 86, 17.05.2007, с.1); *«Провізоріум» показав **надсуперечливу** виставу «Транс-Атлантик»* (УМ, № 102, 07.06.2006, с.10); *Шанувальники фільмів про Людину-Павука недарма сподівалися, що після **надуспішного** прокату третьої серії проекту його автори обов'язково зніматимуть продовження* (УМ, №185, 03.10.2008, с.24). У сучасних публіцистичних текстах модель залишається засобом утворення оцінної лексики.

2.2.3. Дієслова

Справедливою є думка В. М. Русанівського, що «історія розвитку слов'янських префіксів – це постійний різнобічно спрямований рух, у центрі якого перебуває словотворення як модифікація кореневого значення» [363: 273–274]. Цей постійний рух триває і в синхронії, підтвердженням чому є розвиток семантики префіксальних дієслівних новотворів. Дієслівні префікси співвідносяться з просторовою, часовою, об'єктною, і розподільчою семантикою прийменників. Але, як зауважує В. М. Русанівський, покликаючись на думку Є. Куриловича, така семантика префікса зберігається лише тоді, коли префікс підпорядкований кореню і лише модифікує семантику твірного дієслова [254]. Якщо ж дієслово вживається в переносному значенні, то префікс стає частиною нового кореня і нового семантичного значення [363: 253]. Тому необхідно враховувати, як змінюється співвідношення семантики префікса й кореня за умови переносного вживання дієслова.

Більшість дієслівних префіксів є багатозначними. Серед новотворів активність виявляють передусім питомі дієслівні префікси (з 6 префіксів 1 запозичений), які найчастіше поєднуються з новими відіменниковими дієсловами. У разі поєднання з твірними основами іншомовного походження переважають одиниці стилістично нейтральні, з питомими – часто розмовні, з прагматичним ореолом, оказіональні.

за-+V

Префікс **за-** є багатозначним і багатоваріантним. В. М. Русанівський наводить три просторові значення префікса: рух на великі відстані (*забігти* світ за очі), рух у певний простір (*заїхати*), синонімічне до префікса **в-** (*зайти* в хату), а в поєднанні з перехідними дієсловами – ‘поширеність дії на якійсь площі’ (*забудувати*); та два часові значення: ‘на якийсь час, мимохідь’ (*забігти*), вказівку на початок дії (*забіліти*) або кінець дії (*закінчити*); на базі часового розвинулося значення ‘надмірності дії, здатної викликати негативні наслідки’ (*залікувати*). У поєднанні з одновидовими дієсловами недоконаного виду префікс **за-** втрачає значення початку дії й набуває фінітивного значення, тобто стає видотворчим префіксом [363: 256]. Однак категорію виду все ж вважають словотвірною граматичною дієслівною категорією, тобто вмотивовують її словотвірний характер [287: 158; 42: 226]. О. А. Стишов відзначає активність префікса у власне часовому значенні, яке вказує на початок дії (законфліктувати) і значенні кінця, завершення дії та її результату (заідеологізувати) [371: 193]. *У* терміносфері відбувається активізація видотворчої функції префікса **за-** в поєднанні з дієсловами іншомовного походження. Ця практика в українській термінологічній лексикографії активізована, але не нова. Вона впливає на регулярність формування видових пар дієслова від запозичених основ, що зменшує чисельність групи двовидових дієслівних основ іншомовного походження. На матеріалі текстів ЗМІ можна простежити активність утворення префіксальних форм доконаного виду термінологічних дієслів, які вживаються й у загальномовній практиці: *заветувати, задебетувати, задекларувати, закартографити,* пор.: *Тому й не* ***заветувала*** *резолюції РБ ООН* (Віче, №3, 2011*)*.

Розширено базу твірних основ іншомовного походження у значенні завершення дії, її результату в поєднанні з видотворчою функцією: *заакцентувати, заанонсувати, заафішувати*, забюрократитися,*

задемонструвати, зазомбувати, закайданувати, законтактувати, запаркувати, запрезентувати, запроцентувати, заредагувати*, зарейдувати*, заспонсорувати, зафільмувати, захостити*, зацитувати.* Пор.: ***Запаркувати*** *у нас ровер – значить попрощатися з ним* (ЛФ, 21.09.2012, forum.lvivport.com); *…нагода* ***зафільмувати*** *зріз цього життя все-таки з'явилася* (Віче, № 10, 2010).

Модель поширена в публіцистичному, розмовному стилях: у блогах, форумах, чатах, обговореннях зі значенням результату дії та фінітивним значенням: *заемейлувати*, заесемесити, закредитувати, запомийнити*, застопити.* Пор.: *Ідуть із чолобитною до «Кредобанку», а там кажуть, що не можуть* ***закредитувати*** *по 50 машин на кожну фірму, бо фірми – «порожні»* (ХайВей, 21.09.2012, h.ua); *Лише близько обіду нам пощастило* ***застопити*** *мікроавтобус до села* (УФ, 21.09.2012, format.ua). На позначення початку якої-небудь дії модель використовують рідше: *задомінувати*, закарнавалити, заклаксонити, закомплексувати, замайданити*, зареагувати*, затемпературити*,зафіолетитися*. В авторських художніх текстах її використовують у мовній грі, як оказіональні дієслова: *забузовіти*, задебілювати*, задніпріти*, замоскалювати*.* Новотвори, які виражають надмірність дії: *заідеологізувати, заполітизувати, заполітизовувати, запресингувати*, зачавуніти**; оказіональні *заганьбикати*, загетькати*;* поодинокі приклади зі значенням 'поширення дії': *засеріалювати**, пор.: *Успішно* ***засеріалює*** *свідомість молоді «українське» телебачення* (ЛУ, №35, 2007, с.3).

Дієслово *завізувати** вживають у новому значенні, пор. «поставити візу на якому-небудь діловому папері, документі» (СУМ III 1972: 51) і «запровадити візи для законного (легального) перетину кордону між державами»: *існувала ідея* ***завізувати*** *наших сусідів раніше, ніж Україну* (ПіК, №6, 2002, с. 27).

з-/с-+V

Багатозначним і багатоваріантним є префікс **з-/с-**. В. М. Русанівський визначає його просторові значення (‘рух знизу вгору або згори вниз’ *збігти, злізти*), часові (‘однократний вияв дії’ *злітати*), поєднання часового значення з об’єктним (‘усувати що-небудь з якоїсь поверхні’ *скинути, змести*) та суто об’єктні значення (‘ідентифікувати об’єкт’ *зчитати*, ‘створити об’єкт за зразком іншого’ *скопіювати*). Розвитком часового значення вчений вважає фінітивне – ‘доведеність дії до завершення’ (яке є базовим для перетворення його на видове), зі значенням, що ‘внаслідок тривалого вияву або частого повторення якоїсь дії в її об’єкті відбулися якісні зміни аж до його повного зникнення’ *горіти – згоріти* [363: 257–258].

На матеріалі новотворів префікс виявляє активність у сполученні з відіменниковими дієсловами іншомовного походження для творення дієслів доконаного виду. У новотворах більшою чи меншою мірою реалізується значення ‘якісні зміни в об’єкті внаслідок тривалого вияву або частого повторення якоїсь дії’. Це термінологізовані дієслова, які, вживаються й поза терміносферою: *закумулювати, збартерувати, здефініювати, здефолтувати, зсинтетичнити, скадрувати, склонувати*; пор.: *Криза в будівництві* ***закумулювала*** *відкладений попит на житло* (Віче, №11, 2010); *…можемо* ***здефініювати*** *(визначити), що святість – це реальність, близька до тайни Божої, до Богослуження і моралі* (Сайт парафії св. Кирила і Методія, 09.2013, pkm.if.ua); *Гарний натюрморт, можна навіть було верхні квіточки прибрати і* ***скадрувати*** *до квадрату* (Портал фотоклубів, 21.09.2012, fotoclub.by); *Люди не проти* ***склонувати*** *навіть самого Ісуса Христа* (Сайт I.UA, блоги, 14.11.2009, blog.i.ua).

Більшість новотворів поширені в публіцистичному стилі: *закцентувати, заргументувати, зартикулювати, засоціювати, згармонізувати, згармоніювати, здеградувати, здемократіти*, здемонізувати, здизайнерувати, здискримінувати, зідеологізувати, зініціювати, зміксувати, зрадикалізувати, зфедералізувати, спрезентувати, сфайлувати.* Активність та спектр функціонування їх засвідчують контексти: *…мета інтерв’юера –*

почути коментарі до подій, ***зартикулювати*** *питання, відповідь на які цікавлять не лише його самого і перекласти їх із доріжки слуху на дорогу слова, не втративши думки та особливостей індивідуального мовлення* (Голота 2006, с.6); *І таким чином почався мій пошук, як цю енергію* ***згармонізувати*** (Триглав, 21.09.2012, *tryglav.com.ua)*; *Проект рішення такого звернення саме й* ***зініціював*** *депутат Віталій Собко* (ВолиньPost, 21.09.2012, volynpost.com,); *Ще один урок змішування дала Ірина Каравай – вона так яскраво* ***зміксувала*** *стиль сафарі з безтурботністю хіпі* (УМ, №195, 17.10.2008, с.20); *…цьогорічних фестивальних левів* ***спрезентують*** *всім обласним центрам України, бо «леви мають творити добру славу Львову»* (Д, 3.09.2009).

Новотворам часто властивий прагматичний ореол, оцінно-емоційне значення: *збаналізувати*, збільшовичити*, збульваризувати, злюмпенізувати, змаргіналізувати*, зпопсувати*, з'яничаріти*, скомунізувати**. Частина дієслів належить до розмовного стилю: *здебілізувати*, здебіліти, змавпувати,* або є прикладами оказіонального словотворення, поєднуючись із питомими відіменниковими основами: *згарбузувати*, зхахлуйщити**. О. А. Стишов вважає такі утворення наслідком префіксально-суфіксального творення [371: 197], однак існують розмовні одиниці *дебіліти, дебілізувати, мавпувати*, пор.: *Ну, навіщо вже настільки* ***дебіліти****?* (09.10.2013, firtka.if.ua); *Міністр освіти Дмитро Табачник заявив, що посол США намагається* ***дебілізувати*** *університети країн колишнього СРСР* (31.05.2011, galinfo.com.ua).

Зіставлення словникового матеріалу 1920–1930–х, 1980–х та 2000–х років виявило, що термінологічні словники української мови (видані у Києві), над якими активно працювали науковці Української академії наук, практикували у перекладних термінологічних словниках подавати видову дієслівну пару, цю практику зберігали й при подаванні дієслів іншомовного походження, які в російській мові є двовидовими й розрізняються лише контекстами: *демобилизировать – демобілізувати, здемобілізувати;*

денационализировать – денаціоналізувати, зденаціоналізувати; деформировать – деформувати, здеформувати; дифференцировать – диференціювати, здиференціювати (СДМ: 1930).

Публікації хроніки Науково-дослідчого інституту мовознавства 1933–1934 рр. виявляють фактичну заборону поширеної в 1930–х роках практики подавати в термінологічних словниках «відповідно до російських безпрефіксових дієслів іншомовного походження» дієслів «двох видів – недоконаного й доконаного з префіксом ***з-***, напр.: «мобилизировать» – мобілізувати, змобілізувати, «организовать» – організувати, зорганізувати. [389: 157–158]. Мовна політика, спрямована на зближення з російською мовою, припинила практику подання до іншомовних дієслів префіксальних відповідників доконаного виду (передусім із префіксом **з-**) у термінологічних словниках. Припинення такої практики є виявом зміни словотвірної норми внаслідок державної політики зросійщення 1933–34 рр., що призвело до максимального їх витіснення зі словників радянського періоду, передусім у перекладних російсько-українських термінологічних словниках. Префіксальні відповідники доконаного виду відновлюють у науковій практиці, функціонують вони у текстах ЗМІ. Сучасні орфографічні та тлумачні словники подають нові приклади активізації дієслівної словозмінної перфективації: *здетонувати, зратифікувати,* (ВТССУЛ); *змінімізувати* (ВТС СУМ)*, зрежисувати* (СУМ-2012, ВТС СУМ). Відбувається спеціалізація префікса **з-/с-** як словотворчого афікса і його граматикалізація, перетворення на суто видовий префікс – показник категорії доконаного виду дієслів.

пере-+V

Префікс **пере-** має різні значення залежно від семантики дієслова, з яким поєднується: просторове значення з дієсловами руху, вказує на ‘спрямованість з одного місця в інше через якусь перешкоду’ *перекинути*, додатково означає ‘випередити, перемогти’ *перегнати*, ‘зробити щось

надміру’ *перегодувати*; часові значення ‘закінчити дію, що тривала якийсь час’ *переночувати*, ‘повністю вичерпати дію’ *перегаласувати*; дистрибутивне значення (почерговість виконання дій) *перебруднити*, об’єктно-часове значення ‘виконувати дію над об’єктом повторно’ *перевидати*, об’єктно-дистрибутивне ‘помістити об’єкт між іншими’ *переплести*, об’єктне значення ‘вплив на об’єкт з метою його зруйнування або поділу на частини’ *перегризти* [363: 260-261]. Ж. В. Колоїз серед оказіональних дієслів називає зі значенням ‘інтенсивна дія’ нечисленні приклади *перемарафонити*, *перепетлюрити* (ТССО 2003). Н. Ф. Клименко доповнює новотвором *перечумувати* зі значенням ‘завершена дія’ [192: 223]. Про зростання активності моделі свідчить той факт, що А. М. Нелюба в словнику «Словотворчість незалежної України» подає уже 12 дієслів з префіксом **пере**-, серед яких теж переважають оказіональні.

На аналізованому матеріалі префікс **пере**- активний у поєднанні з дієсловами відіменникового (рідше відприкметникового) походження зі значенням ‘виконувати дію повторно’ або ‘завершити дію, яка тривала якийсь час’. Частина мотиваторів є неосемантизмами, які виявляють словотворчий потенціал: *завантажувати* (комп.), *форматувати* (сусп.-політ.). Такі новотвори є наближеними до термінологічної, професійної лексики: *перезаснувати, перекомутувати, перекредитуватися, перенацілюватися, перепідпорядкувати, перепомпувати, переприватизувати, перепродюсувати, перепроектувати*, що видно з контекстів: *…після проголошення незалежностіз’явилася нагальна потреба* ***перекомутувати*** *всю телевізійну мережу, щоб програми зі столиці долинали до всіх мешканців держави* (Яковець 2007, с.12); *…клієнти банків намагаються «****перекредитуватися****» в іншу валюту, аби не втрачати на курсових коливаннях* (Е, №8, 24-31.01.2008, с.1); *…складові системи управління залишаються, лише* ***перенацілюються*** *для виконання стратегічних рішень* (Д, 09.02.2008); *Злочинці влаштували підпільний трубопровід, щоб* ***перепомповувати*** *солярку* (Е, №31, 6.03-13.03.2008, с.13).

Новотвори поширені у сфері комп'ютерних технологій: *перезавантажити, перезаписувати, переконфігурувати,* суспільно-політичної лексики: *перепозиціоновувати*, перепрофілювати, переформатувати*: …***переформатують*** *нинішнє телевиробництво* (П, №30, 2.02 2007, с.26); …*опозиція позбавляє себе головної публічної трибуни, з допомогою яко можна хоч якось протидіяти спробам* ***переформатувати*** *конституційне поле* (ДТ, №7(686), 23-29.02.2008, с.3). У текстах ЗМІ їх часто використовують у метафоризованому значенні: *У грудні минулого року Верховна Рада вирішила «****перезавантажити****» склад Тернопільської облради* (ДТ, №4(732), 7-13.02.2009, с.3). Частина новотворів має розмовне забарвлення: *перезагострювати*, перемарафонити, переназдогнати, пересотворювати*, переспішити*, перешамкувати*, пор.: *От і тепер яворінькають, майданять, мандолинять на одній струні, облюзнірують,* ***перешамкують*** *найщиріше людське поривання до самопожертви й свободи* (УМ, 02.06.2006); або належать до оказіональної лексики: *перебакирити*, перебугрити*, перевагітніти*, перезорювати*, перестервозити, перечумувати* (Пор.: «***Перестервозити****» особу в трубці виявилося справою неможливою* (УМ, №231, 13.12.2008, с.8)).

В оказіоналізмах, утворених від власних назв: імен, прізвищ, топонімів, префікс має значення 'випередити, перемогти': *перелісабонити*, перемадридити*, перепетлюрити*. Серед них – авторські оказіоналізми І. Драча, засвідчені у словнику А. Нелюби «Словотворчість незалежної України» зі значенням 'перемогти когось у чомусь': *переюлити*, перечорнобилити**. Утворені вони від власних назв (Юлія Тимошенко, Чорнобиль), що накладає додаткові прагматичні конотації, викликані ставленням автора до політичної діяльності Ю. Тимошенко, до наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, про що свідчать контексти: *Я тебе таки* ***перечорнобилю****, Передивлюсь і передурю – Я твоєму проклятому шнобелю Ще засвічу полин-зорю!* (І. Драч. Чорнобилю, СНУ); *А Юля усіх* ***переюлила*** *Всі джерела замулила* (І. Драч. А Юліна руса коса, СНУ). В І. Драча

виявляємо повторне використання словотвірної моделі з іншим значенням *перечорнобилити** – ‘вплинути на об’єкт з метою його зруйнування’, пор.: *Ти життя моє* ***перечорнобилив****, Заорав ти мою рідню Своїм чорним горбатим шнобелем – Я виорююсь день по дню!* (І. Драч. Чорнобилю, СНУ).

де-+V

Дієслівний префікс латинського походження **де-**має значення ‘здійснити дію, протилежну дії мотиватора, анулювати дію, названу мотиватором’ і традиційно мотивовані безпрефіксними дієсловами [363: 266]. На відміну від питомих дієслівних префіксів, він є однозначним. На зростання активності префікса **де-** зі значенням протидії в поєднанні здебільшого із запозиченими основами звертають увагу дослідники [96: 111; 371: 193; 206: 221]. Префікс виявляє активність у дієсловах-новотворах, мотивованих безпрефіксними відповідниками іншомовного походження зі значенням ‘дії, протилежної до названої мотиватором’, або ‘відміни, анулювання дії, названої мотиватором’: *деіндустріалізувати*, деінтелектуалізувати*, декомерціалізувати, деконструювати, декриміналізувати, делібералізувати, деміфологізувати, демонополізувати, деперсоналізувати*, деполітизувати, депопулювати, деприватизувати, десакралізувати*, десексуалізувати*, дестабілізувати, детабуювати*, детінізувати,* або позначає процеси знищення радянських реалій: *деколективізувати, декомунізувати, департизувати*, деусуспільнити**. Дієслівні новотвори переважно номінують сучасні суспільні процеси і поняття, пов’язані зі значенням ‘знищувати зроблене раніше, переривати стан’. Пор.: *А у нас, на жаль, немає що* ***деконструювати*** (КК, № 165, 08.2003)*; …****декриміналізувати*** *цей вид протиправної діяльності* (Uk-4, 22.06.2006, КФІ)*; науковець відштовхується від певної наукової позиції, з якою він буде полемізувати, яку він буде перетлумачувати чи* ***деміфологізувати*** (КК, № 165, 08.2003)*; Законопроекти про вищу освіту потрібно* ***де політизувати*** (24.04.2013, ukrinform.ua)*; Україна далі* ***депопулює*** *і буде приймати мігрантів* (сайт Майдан, 17.05.2008,

maidanua.org). Є оказіональні одиниці: *декадебізувати*, депровінціалізувати, депсихологізувати*, десербізувати.*

Новотвір *декласуватиє* омонімом до конфіксальної моделі як утворений від іменника *клас* у значенні ‘втрати зв’язку зі своїм соціальним класом’ (СУМ II: 235). У СУМі наявні*декласований, декласування, декласуватися*. Але він функціонує як спортивний термін зі значенням ‘понизити в класі гри’, як синонім до *декласифікувати;* це зразок префіксального словотворення у парі *класувати* : *класифікувати,* який ілюструє тенденцію націоналізації в дієслівному словотворенні через вилучення **-із-**, **-ир-**, **-ифік-** у дієсловах іншомовного походження: *«Металіст» у нервовому двобої просто* ***декласував*** *одеситів на їхньому полі* (УМ, №65, 11.04.2007, с.16); *…**декласувати** донецький клуб, обігравши його з рахунком 4:0, супернику не під силу* (Gazeta.ua, 8.12.2010, gazeta.ua); *Селбі пообіцяв **декласувати** Градовича* (Новини боксу, 11.02.2015, boxingnews.com.ua). У такому значенні подає його О. А. Стишов [371: 194]. Це явище можна трактувати як повторне використання словотвірної моделі за аналогією. За даними пошуку спортивних сайтів і видань у Google, *декласифікувати* трапляється набагато рідше*: …щоб зійти на п'єдестал пошани, киянці необхідно було **декласифікувати** іспанку* (Поступ, 24.05.2005, postup.brama.com). На витіснення конкурента працює тенденція націоналізації, повернення питомих моделей.

по-+V

Найвиразнішим у префікса **по-** є дистрибутивне значення з семантикою розподільності, яке виявляється у похідних, мотивованих як безпрефіксними (де дія спрямована на кілька об’єктів, або її виконують кілька суб’єктів), так і префіксальними дієсловами (*побрататися, повбивати*). Префікс має також об’єктне значення, якщо поєднується з дієсловами зі значенням різноспрямованої дії (*поборознити*). У дієсловах зі значенням ‘робити що-небудь якимось або ставати яким-небудь’ префікс набуває функції

видотворчого [363: 262–263]. Префікс **по-** в українській мові належить до найпродуктивніших у вираженні завершеної дії та дії множинної й функціонує у декількох тисячах похідних (САМУМ: 47), але новотвори з ним трапляються рідко [206: 223].

У переважній більшості новотворів доконаного виду префікс не граматикалізується, а має значення ‘виконання дії якийсь час або над великою кількістю об’єктів’. Більшість твірних дієслів – відіменникові, часто їх мотивують неозапозичення: *побізнесувати**, *побраконьєрствувати, повболівати, погетьманити*, *поджигітувати, поекспериментувати, покермувати, попіарити*, *попіаритися,попозувати, попрофілактикувати*, посамітувати**, пор.: *…не позбавляли себе задоволення* ***побраконьєрствувати*** (П, 2.02.2007, с.2); *Серед чималої кількості почесних гостей* ***повболівати*** *за команду Олега Блохіна до Німеччини прибула й група «Океан Ельзи»* (УМ, №109, 2006, с.11); ***Поджигітуємо*** *на віслюках?* (УМ, 22.08.2006, с.13); *Далі українського прем’єра чекало інтерв’ю каналу «Євроньюс», журналістка якого вирішила* ***поекспериментувати*** *з Януковичем* (УП, 15.09.2006); *Миколі Катеринчуку повноцінно* ***покермувати*** *не вийшло, бо роботу Верховної Ради було перервано* (УМ, №104, 2006, с.5); *…один їхній діяч вирішив себе* ***попіарити*** (Д, 4.08.2006, с.19).

Серед дієслів є оказіональні з твірними основами іменниками, абревіатурами, словосполученнями: *повертепити*, поГАЗдувати, подвомовити*, пор.: *Янукович готовий федералізувати,* ***подвомовити*** *та єепнути українців* (УП, 2008, КФІ), де префікс виконує функцію видотворчого і водночас має значення ‘спрямувати дію на велику кількість суб’єктів’, ‘зробити якимись велику кількість суб’єктів’.

Частина відіменникових префіксальних дієслів зі значенням ‘робити дію якийсь час’ має виразне розмовне забарвлення: *погуглити**, *покавеенити*, помайданити*, *померствувати*, *потриндіти, потролити.* Пор.: *Наші люди здатні подудіти,* ***помайданити*** *чи навіть взятись за вила – але вони категорично не бажають займатись копіткою, нудною, важкою роботою –*

ЩОДЕННИМ покращенням свого життя НА СВОЄМУ МІСЦІ (УП, 27.02.2009, blogs.pravda.com.ua*)*; *А він просто думає про своє дитяче місто. Тільки для того, щоб його зберегти, він і хотів би «**померствувати**»* (Д, 22.10.2002, day.kiev.ua,); *Користувачі соцмереж вже встигли «**потролити**» Чуркіна* (30.07.2015, ukrinform.ua). Деякі новотвори належать до жаргонізмів: *пограчувати*, *подрайвувати, попонтуватися*, *постьобатися*, пор.: *40% авто приїжджають у центр просто, щоби «**пограчувати**» (когось підвезти), розраховуючи на те, що в центрі багатші клієнти* (ЕП, 7.12.2007, epravda.com.ua); *Фолк-рок-фанк гурт «РУСИЧІ» запрошує провести великодні свята та **подрайвувати** на Міжнародному фестивалі «Великдень у Космачі»* (Новинний сайт, 21.04.2009, vsevesti.com). Отже, префікс **по-** виявляє активність передусім в узусі: у текстах ЗМІ та в розмовному стилі.

про-+V

Префікс **про-** є багатозначним і значення префіксальних похідних залежить від семантики дієслова-мотиватора. Він передає: просторові значення ‘подолати відстань’ *проїхати*, ‘рухатися в/крізь об’єкт’ *пролізти*, ‘рухатися мимо об’єкта’ *пройти*; часові значення ‘дія відбувається у певних часових межах’ *провчителювати*; об’єктні значення активного впливу на об’єкт ‘спрямувати дію крізь що-н., проникнути в щось’ *прогризти*, ‘не помітити чогось’ *проглядіти*, ‘пройняти(ся) чимось наскрізь/повністю’ *прогіркнути*, ‘інтенсивність дії’ *просмажити*, ‘деформувати об’єкт’ *провиснути*, ‘витратити що-н. на дію, названу мотиватором’ *прожити*, ‘завершеність, фінітивність’ *проказати* [363: 264–265]. Дослідники звертають увагу на зростання його активності [371: 193; 206: 223].

У новотворах питомий префікс поєднано з дієслівними відіменниковими основами іншомовного походження. Семантика таких основ пов’язана з діяльністю, названою твірним іменником. Нові префіксальні дієслова реалізовують два значення:

1) завершеності, результативності дії: *проанонсувати, проанотувати*, пробойкотувати, продефілювати, продіагностувати, проінвентаризувати, проінвестувати, проконстатувати, проліцензувати, пролобіювати, пропедалювати, пропіарити, прорентгенувати*, проспонсорувати, профінансувати.*

Такі дієслова виступають у формі лише доконаного виду, пор.: *Але я не проти, аби наші люди* ***пробойкотували*** *наступні вибори* (Е, №32, 5.03–12.03.2009, с.18)*; …* ***продефілювала*** *у закритому купальнику* (ГПУ, №42(325), 12.03.2007, с.2)*; Фахові музичні психологи можуть* ***продіагностувати*** *будь-яку людину* (ДТ, №12(641), 31.03-6.04.2007, с.2)*; Вона [Тимошенко] запропонувала уряду і профспілкам* ***проінвентаризувати*** *пільги* (Е, 03.04.2008, expres.ua)*; Росія* ***проінвестує*** *створення нового літака на 72 відсотки* (UM-103-5, 08.06.2006, КФІ)*; Тепер і за допомогою сучасних можливостей мережі Інтернет ми зможемо на все світове павутиння* ***проконстатувати*** *єдиний концептний базис роботи рекламної групи* (Ерудит, 15.09.2006,erudit.com.ua)*; Ми розпочинали ліцензування і* ***проліцензували*** *950 телерадіокомпаній* (Д, 01.02.2008)*; …експерти називають намір Кремля* ***пролобіювати*** *проект NordStream («Північний потік»)* (Д, №1(729), 17–23.01.2009, с.4)*; В. Пінчук не втримався від спокуси, щоб свою нововідкриту галерею сучасного мистецтва* ***пропіарити*** *перед європейськими та американськими снобами* (П, №6, 00.03.2007, с.4)*; Я б* ***проспонсорував*** *такий переліт* (УМ, №108, 2006, с.5)*; Європа взялась би його* ***профінансувати*** (УП, №5, 09.02.2007, с.9)*;*

2) часових меж дії (виконувати дію якийсь час): *провідчувати, провожакувати*, проефірити, проінструктурувати*, промузикувати, протворити*, протролити*.

Дієслова другої підгрупи належать до публіцистичного, розмовного та художнього стилів: *Якщо виготовляю продукт, то розумію, що його треба два-три місяці активно* ***проефірити*** (Сім’я і дім, 28.08.2008, simya.com.ua); *Якийсь рік* ***проінструктурував*** *у міському комсомолі* (В. Фольварочний.

Сказ); *П'ять років прожив і* ***промузикував*** *у Франції* (П, №6, 00.03.2007, с.4); деякі з них є авторськими оказіоналізмами: *провожакувати*, протворити*: І проживу життя немов «не наша», І* ***протворю****, неначе «нічия»*(Л. Косановська. Не омине й мене...).

Новотвір *пропедалювати*, утворений від *педалювати* 'тиснути на кого-н'., зберігає семантику твірного дієслова: *вперше за все урядування губернатора, тему його відставки* ***пропедалювали*** *два ЗМІ* (ЛГ, 09.2008, gazeta.lviv.ua).

2.3. Стабільно активні префіксально-суфіксальні / конфіксальні моделі

К. Г. Городенська наголошує на дискусійності вибору одного терміна на його позначення з декількох наявних у мовознавчій літературі й пропонує вважати його різновидом комбінованого способу [363: 285], услід за І. І. Коваликом [211: 109].

Дискусія, чи вважати цей спосіб префіксально-суфіксальним як комбінацію двох морфем – префікса й суфікса (О. А. Земська, В. В. Лопатін, М. Я. Плющ, З. С. Сікорська, І. С. Улуханов) чи конфіксальним із визнанням конфікса як єдиної двокомпонентної морфеми (П. І. Білоусенко, В. М. Марков, Г. П. Циганенко, М. М. Шанський), триває дотепер.

Активність префіксально-суфіксальних моделей серед новотворів відчутно нижча за активність суфіксальних і префіксальних моделей. Іменники, утворені префіксально-суфіксальним способом – це моделі, які «згортають» у похідне слово прийменниково-іменникові сполучення за схемою: «прийменник + іменник у родовому відмінку → прийменник у функції префікса + іменникова основа + суфікс + флексія».

Активність виявляють префікси прийменникового походження, які сполучаються з прийменниково-відмінковими формами іменників (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Стабільно активні префіксально-суфіксальні моделі

Іменники	без-+N +-j(a) (17)	*бездержав'я*
Прикметники	поза-+N +-н(ий) (27)	*позакоаліційний*
	поза-+N +-ов(ий) (13)	*позаблоковий*
Дієслова	роз-+N+-и-/-ува-(ти)(21)	*розукраїнити*
Усього	78 одиниць	

У багатьох випадках залишаються нечіткими критерії розмежування префіксально-суфіксальних і префіксальних прикметників, фактично, йдеться про подвійну мотивацію: *поза+блок+ов(ий)* і *поза+блоков(ий)*.

2.3.1. Іменники

без-+N+-ja

Модель **без-+N+-ja** зі словотвірним значенням «явища, стану, яке характеризується відсутністю того, що позначено твірною іменниковою основою», К. Г. Городенська називає дуже продуктивною, наводячи 38 похідних одиниць [363: 292].

Автори монографії «Нариси з історії українського словотворення (іменникові конфікси)» наводять 75 таких одиниць і підсумовують, що «у розгляданий період найчастіше вживалися абстрактні десубстантиви із загальним словотвірним значенням «заперечення, відсутність того, що назване мотивувальним словом» [294: 123]: найменування стану людини з погляду моралі, інтелекту (давні назви на зразок *безчестя*); назви соціальних явищ, засвідчені у словниках 20–х рр. XX ст. (*безкоролів'я*, *безцарів'я* – 'стан держави без короля, царя' – до названих прикладів можемо додати авторський новотвір П. Тичини 1959 р. – *безкнязів'я* (УІАН-5: 185); поодинокі найменування хвороб у термінологічних словниках 1928–1930 рр. (*безритмів'я* – 'аритмія', *безголосся* – 'втрата голосу'); абстрактні назви у словниках того ж періоду (*безритмів'я* – 'відсутність ритму в музиці');

локативні й темпоральні найменування (*безмір'я* – 'неозорі простори'). Серед прикладів автори засвідчують і новотвори, подані А. Нелюбою: *безвимір'я* як 'опредметненість того, що без виміру', *безрим'я* – 'відсутність рим' [294: 124–126].

Новотвори (17) на позначення заперечення або відсутності названого мотиватором функціонують у ЗМІ, засвідчені неологічними словниками, або є авторськими:

1) абстрактні назви: *безгуччя* (В. Стус) (УІАН-4: 187), *безімення* (В. Стус, І. Римарук) (УІАН-4: 187), *безкрилля* (ЛСІ-2009: 17), *безслів'я* (І. Калинець) (УІАН-4: 187), *безстилля* (СНУ 2013), *безупиння* (М. Вінграновський) (УІАН-4: 121);

2) назви соціальних явищ: *бездержав'я, беззарплаття* [371: 175], *безквартир'я* (пор.: *безхаття* у (СУМ І: 152): *факт українського* ***бездержав'я*** (Д, 6.10.2006, №170, с.8); *життя обступало з усіх боків, тиснуло* ***безквартир'ям*** *і безгрошів'ям* (УМ, 09.06.2006, №104, с.20);

3) темпоральні назви: *безчасся* (В. Стус) (УІАН-4: 187), *безчасів'я*, пор.: *лишатися жерцем свого гірського святого* ***безчасів'я*** (UM-100-3, 03.06.2006, КФІ);

4) назви стану (матеріального) *безпідмурів'я* (ЛСІ-2007: 16), *безпричалля* (І. Світличний) (УІАН-4: 188);

5) назви стану довкілля: *безгіддя* (І. Калинець) (УІАН-4: 186).

Частина новотворів на позначення абстрактних понять зі словотвірним значенням 'відсутності того, що назване мотивувальним словом' корелює з конфіксальними моделями без-+N+-ість, без-+A+-ість, без-+N+-Ø, без-+N+-ств(о): *безвимір'я* (ЛСІ-2009: 17) – *безвимірність* (ВЗОС 2004: 39) – *безвимір* (Т. Шкіндер, poetryclub.com.ua); *безгуччя* (В. Стус) (УІАН-4: 187) – *безгучність* (СУМ І: 126); *безімення* (В. Стус, І. Римарук) (УІАН-4: 187) – *безіменність* (ВЗОС 2004: 40), *безкрилля* (ЛСІ-2009: 17) – *безкрилість* (СУМ, І: 132), *безслів'я* (І. Калинець) (УІАН-4: 187) – *безслівність* (ВЗОС 2004: 43), *безупиння* (М. Вінграновський) (УІАН-4: 121) – *безупинність* (СУМ І: 151);

безчасся (В. Стус) (УІАН-4: 187) – *безчасність* (ВЗОС 2004: 44). СУМ кодифікує такі форми як словотвірні варіанти з однаковим значенням, де в перифразі (дефініції) наявне стрижневе поняття ‘відсутності, браку того, що названо твірною основою’, пор.: *безгоміння – безгомінь, бездушність – бездушшя, безкультурність – безкультур’я, безмежність – безмежжя, безправність – безправ’я, безславність – безслав’я, безстрашність – безстрашшя, безшлюбність – безшлюб’я*; *бездумність – бездумство – бездум’я; безмір – безмірність – безмір’я* (СУМ І: 124-154); інколи такі деривати є не словотвірними варіантами, а різними за значенням похідними, що зумовлено різними твірними: *безвладність* – ‘стан за знач. безвладний – який не має сил, можливості діяти; безсилий, безпомічний’ і *безвладдя* – ‘відсутність державної влади’ (СУМ І: 122), або омонімією у різних твірних основ унаслідок чергування голосних та приголосних: без гріха → *безгрішність*, без грошей → *безгрішшя*, а також *безгрошовість*, *безгрошів’я* (СУМ І: 124).

Отже, конфіксальна модель без-+N+-ja, яку дослідники виділяють уже в праслов’янській мові [294: 25–26], зберігає активність у сучасній мовній практиці, а в авторських текстах слугує засобом виразності поетичного тексту.

Модель відповідає сучасній словотвірній нормі та збагачує виражальні засоби мови. В результаті вибору словотворчого засобу отримуємо не лише словотвірну синонімію, але й семантичну диференціацію словотвірних варіантів, розвиток виражальних засобів мови.

2.3.2. Прикметники

поза-+N+-н(ий)

Дослідники наголошують на труднощах диференціації префіксально-суфіксального і префіксального способів творення прикметників, оскільки у

більшості випадків існують відповідні безпрефіксні прикметники, але за значенням такі похідні співвідносяться з прийменниково-іменниковими сполученнями [363: 296]. Визначальним критерієм є семантична мотивація таких прикметників, а не їхня словотвірна структура, тому розглядаємо їх як префіксально-суфіксальні одиниці навіть за наявності відповідних безпрефіксних прикметників. Словотвірний тип з префіксом **поза-** й суфіксом **-н-** зі значенням «такий, що перебуває за межами того, що названо твірною основою» на зразок *позабюджетний, позашкільний* фахівці відносять до продуктивних [363: 303].

Префікс **поза-** виявляє активність у творенні прикметників із суфіксом **-н-,** що виражають ознаку об'єктів, протиставлених за положенням у просторі об'єкту, названому твірною одиницею: *позавуличний, позадорожній, позаекранний, позакухонний, позамузейний*, або виражають ознаку, що перебуває за межами того, що названо твірною основою: *позаакадемічний, позавиробничий, позавладний, позагенетичний, позагеографічний, позадержавний, позаелітний, позаестетичний, позаісторичний, позалітературний, позаліцензійний, позалогічний, позаміфологічний, позаполітичний, позародинний, позасезонний, позасімейний, позастатутний.* Модель активно функціонує в текстах сучасних ЗМІ, друкованих та електронних: *Українська народна партія починає роботу над помилками і намагається укріпитися в політикумі за нових* ***позавладних*** *реалій* (УМ, № 115, 27.06.2006, с.4); *На Генплані передбачений* ***позавуличний*** *траспорт (легкий метрополітен)* (ЛФ, 10.12.2008, forum.lvivport.com); *Шини пневматичні великогабаритні та надвеликогабаритні для* ***позадорожніх*** *кар'єрних автомобілів* (ЛЕОНОРМ, 7.10.2007, leonorm.com.ua) (У текстах набагато активнішим є синонім *позашляховик*, а не *позадорожній автомобіль*); *Ідею спертися в подоланні шляхетського впливу на* ***позаелітну*** *верству, селянство, генерал-губернаторові підказав російський слов'янофіл Ю.Ф.Самарін* (Д, № 63, 13.04.2007, с.8); *…української майже немає в інституціолізованому,*

позакухонному *вжитку* (Забужко, 1999, с.124); *та «летюча» оцінка не була реакцією на книгу, а викликана якимись* ***позалітературними*** *чинниками* (КК, № 208-209, 0.4–05.2007, с.379). Частина новотворів належить до слів з оцінною семантикою певних соціальних явищ. Їх сприймають як заперечні одиниці на позначення «неучасті» в чомусь [206: 165]: *позакоаліційний, позаполітичний, позафракційний, позацензурний**. Пор.: *будь-які* ***позакоаліційні*** *домовленості не сприймаються* (УС, №17, 16–22.06.2006, с.4); *лідер обласного осередку ПРП Петро Сабашук ініціював створення* ***позафракційної*** *групи* (УМ, №116, 30.06.2006, с.5).

поза-+N +-ов/-ев/-єв(ий)

Словотвірний тип з префіксом **поза-** й суфіксом **-ов-** зі значенням «такий, що перебуває за межами того, що названо твірною основою» на зразок *позакласовий, позачерговий* належить до продуктивних [363: 303].У новотворах префікс **поза-** у поєднанні з прикметниковим суфіксом **–ов-** має нижчу активність порівняно з попередньою моделлю: *позабіржовий, позаблоковий, позавідпочинковий, позавіковий, позазвичаєвий*, позаконтекстовий, позарейсовий, позасвітовий, позасексовий*, позасовковий** (розм.), *позаурядовий, позачасовий, позашляховий.* Інколи такі прикметники розглядають як префіксальні похідні [206: 165].

Новотвори функціонують у текстах сучасних періодичних видань та авторських текстах: *На канікулах телевізійник не намагається втекти від зовнішнього,* ***позавідпочинкового*** *світу* (УМ, №108, 16.06.2006, с.17); *Геній – на те він геній, що його творчість багатопластова,* ***позавікова*** *і позачасова* (М. Матіос. Вирвані сторінки, с.342); *Нам потрібен масовий громадянський рух (****позапартійний*** *і* ***позаурядовий*** *на даний момент) – на зразок тред-уніонівського руху польської «Солідарності»* (УП, 14.12.2012, pravda.com.ua); *…перевізників (авіакомпаній, інших транспортних організацій), які здійснюють рейсові або* ***позарейсові*** *(чартерні) перевезення…* (26.10.2009, autoterra.com.ua); *…треба якнайбільшої толеранції в питаннях про догмат,*

Святе Письмо, пекло і рай, і взагалі про речі ***позасвітові*** (ЖМУ, 8.04.2009, museum-ukraine.org.ua); *…імперія снів* ***позачасова*** *і понадпросторова* (П, №8(14), 05.2007, с.40); *…можете замовити версію Trackand Field з поліпшеними* ***позашляховими*** *характеристиками* (24tv, 20.10.2007, 24tv.com.ua). Словотвірні конкуренти *позаконтекстний* і *позаконтекстовий* мають різну активність (пошуковик Gooogle надав 211 прикладів із *позаконтекстний* і лише 4 з *позаконтекстовий*) і, можливо, певні регіональні преференції у вживанні, оскільки *позаконтекстовий* трапився у львівському ЗМІ: *Для мене важливіше енергетика слова, якесь* ***позаконтекстове*** *випромінювання* (П, №3, 02.02.2007, с.25).

2.3.3. Дієслова

Зберігає продуктивність група префіксально-суфіксальних відіменних дієслів, яких нараховують понад 400 [363: 306]. У дієслівних префіксально-суфіксальних новотворах найбільшу активність виявляють відад'єктивні твірні основи, невисоку – дієслівні основи відіменникового походження.

роз-+N+-и-/-ува-(ти)

Модель відіменникових дієслівних утворень з префіксом **роз-** та суфіксами –**и-/-ува-**, що вказують на досягнення результату дії на зразок *розкуркулити, розбазарити* є низькопродуктивною й нараховує до десятка похідних [363: 308]. Дієслівні відсубстантивні новотвори виявляють вищу активність і мають виразне оказіональне забарвлення. Похідні мають значення 'позбавити того, що названо іменниковою твірною основою', вказують на досягнення результату дії: *роздержавити, роздротувати*, розелітнитися*, розкартинити*, розкозачити*, розкомсомолити*, розкомунізувати*, розлунити(ся)*, розлюднити*, розмежигірити*, розмитнити, розмінотаврити*, розпартизувати*, розрубрикувати*, розселянити*, розтабуювати*, розчастинити*.* Більшість із них

функціонують у публіцистичних текстах і в авторській публіцистиці: «*Лабіринти* ***розмінотаврено***!» (О. Бошко. Годі бити у дзвін); *Раз державні, два державні, три – «****роздержавлюємо****!»* (УМ, №111, 2006, с.6); *…****розмитнити*** *й оформити машину за місцем проживання (тимчасового перебування) власник має упродовж 10 днів після перетину кордону* (Д, №129, 4.08.2006. с.19); *Якщо українці принижені на своїй землі, якщо їх продовжує* ***розукраїнювати*** *фактично окупаційна влада, то хтось же має їх захищати!* (Д, 16.11.2012, day.kiev.ua). Новотвори, де твірною основою є етноназви: *розестонювати*, розмосковлювати*, розросіювати*, розукраїнювати,* оформлені в недоконаному виді та вказують на дію, яка відбувається час від часу або раз у раз для досягнення результату «позбавити етнічних рис чи ознак».

2.4. Стабільно активні моделі творення складних слів

Складні слова, мотивовані словосполученнями, утворюють способами абревіації (складноскорочені слова), основоскладанням (композити) та словоскладанням (юкстапозити). Дослідженню словотворчої структури і семантики складних слів у сучасній українській мові присвячено однойменну докторську монографію Н. Ф. Клименко [200], де висновки, що «словотворча структура складного слова перебуває під значним впливом синтаксичної структури еквівалентних складним словам словосполучень», зроблені на великому фактичному матеріалі [200: 232]. Іменники «при композиції основ тяжіють переважно до словосполучення «дієслово+іменник», при юкстапозиції – до поєднання двох іменників, при абревіації – до словосполучення «прикметник+іменник» [200: 233]. Н. Ф. Клименко з’ясувала, що «родо-видові, партитивні відношення стають основою виникнення більшості юкстапозитних іменників, а функціональна семантика закріплюється за іменниками-композитами» [200: 243]. Серед юкстапозитних іменників, які підкреслюють родо-видові відношення між компонентами, –

назви професій, звань, посад. Для їх творення використовують або обидва запозичені слова, або гібридне поєднання запозиченого з питомим. Юкстапозитів багато серед термінологічної лексики, хоча загалом їх набагато менше, ніж композитів і менше, ніж абревіатур. Спеціалізація, виражена через двочленні юкстапозити, відображає тенденцію до згортання описових, розчленованих номінацій у цілісноформлену одиницю, хоча функціонують і ті й інші: *інженер-електромеханік* та *інженерзелектронноїтехніки*. Слова-юкстапозити на позначення професій (*кресляр-конструктор, столяр-паркетник*) функціонують поруч з описовими найменуваннями типу *зварник арматурних сіток і каркасів*, але «аналітичні найменування потенційно завжди можуть набути синтетичну форму вираження і згорнутися в одне слово: *виконроб, головбух, сантехнік*» [170: 18–19].

На прикладі нової лексики спостерігаємо застосування різних засобів номінації: паралельне існування аналітичних (словосполучень) і синтетичних конструкцій (складних слів і простих афіксальних утворень), однослівних найменувань. У словникових статтях ідеографічного словника нової лексики «Активні ресурси сучасної української номінації» як синоніми та синоніми-конкуренти подано словосполучення й композити: *телевізійний формат – телеформат, звуковий формат – аудіоформат, формат відео – відеоформат* (АРСУН 2013: 349); композити, юкстапозити та описові конструкції: *телешоу – телевізійне шоу, фаєр-шоу – вогняне шоу, лялькове шоу – шоу з ляльками* (АРСУН 2013: 356). У цьому виявляється гнучкість мови, яка має різні ресурси й способи позначення на потребу мовців, можливості пропонованого для них вибору, «маневру для позначення».

Н. Ф. Клименко наголошує, що «в динамічних процесах формування словникового складу мови композиція, юкстапозиція та абревіація нарощують свій словотвірний потенціал» [192: 134]. Зберігають продуктивність питомі та запозичені основи-класифікатори, що «визначають профіль базового, означуваного компонента складного слова», такі як **авто-, біо-, гідро-, макро-, мікро-, міні-, політ-, проф.-, псевдо-, само-, спорт-,**

соціо-, тех.-. Зростає кількість основ-ідентифікаторів, що займають останню позицію в слові, виконують роль базового компонента композита і «групують навколо себе парадигми лексем», як-от-**пад,-терапія** [192 : 134]. Якщо в наукових текстах спільний семантичний простір сприяє формуванню спільного фонду інтернаціональних термінів та словотворчих засобів їхнього оформлення, то в мові ЗМІ спостерігаємо, як процеси інтернаціоналізації (що водночас є й інтелектуалізацією мови), так і конкурування питомих словотворчих засобів із запозиченими (**-люб** / **-філ** / **-ман**; **-нос** / **-носець** / **-носій** / **-фор**; **само-** / **авто-**, **-боязнь** / **-фобія** та ін.), що запобігає надмірній ксенізації лексикону та зберігає типологічні ознаки мови.

2.4.1. Композити

Серед моделей основоскладання, які виявляють стабільну активність [363], переважають іменникові. Обсяг проаналізованих чотирьох моделей іменникових композитів становить 298 одиниць.

псевдо-+N

Псевдо- (від грецького ‘обман’) визначали як «широковживаний префіксоїд іншомовного походження» [363: 241]. За даними СУМ, СГ та СІС-1985 виявлено 25 таких іменників. В українській мові функціонує і як окрема лексема *псевдо,* скорочена від грецького *псевдонім*, яку не фіксували словники, бо вона побутувала в усному мовленні на території, де воювала Українська повстанська армія. У варіанті *псевда* як належне пластунському жаргону зі значенням ‘імені, яке присвоюють кожному пластуну’, лексему подає Л. Ставицька (КСЖЛУМ: 224). Дослідники сучасної словотвірної номінації кваліфікують **псевдо-** зі значенням ‘несправжній, неправильний’ у складі складних слів як основу, синонімічну до **квазі-** зі значенням ‘позірний, несправжній, фальшивий’ [206: 168]. Попри різну кваліфікацію **псевдо-,** модель є не лише стабільно активною, а виявляє зростання її активності, що

свідчить про збільшення кількості оцінної лексики в сучасній номінації загалом.

Про актуальність для сучасної епохи семантики неістинності, хибності, несправжності писала О. А. Земська, зауважуючи, що виражають цю семантику префікси **псевдо-**, **квазі-**, **лже-** (за спаданням активності). Значення несправжності у **псевдо-** і **квазі-** різне: в семантиці **псевдо-** є компонент «обман, брехливість», тоді як у семантиці **квазі-** є компонент «не доведення до необхідної межі», «майже». Саме тому є відмінності у функціонування похідних: деривати з **псевдо-** мають набагато вищу активність, містять суб'єктивну оцінку, зокрема особи, поєднується з іменниками та прикметниками; деривати з **квазі-** мають нижчу активність, характеризують стан об'єкта, поширені в термінології, поєднуються переважно з іменниками [96: 115–116]. О. А. Стишов кваліфікує **псевдо-** як префіксоїд, який активний у назвах осіб «за характеристикою їхніх несправжніх ознак, функцій, за удаваною поведінкою», несправжніх явищ, процесів чи дій, несправжніх ідеологій чи інституцій [371: 173]. О. О. Тараненко відмічає оцінність як характерну особливість утворень з **псевдо-**, синонімічних до похідних із **лже-**, **квазі-**, передусім на позначення явищ політичного та економічного життя, характеристики окремих соціальних груп як несправжніх, фальсифікованих, підроблених, що є виявом зростання суспільної недовіри [378: 31–33].

Новотвори з основою **псевдо-**з оцінним значенням 'несправжній, удаваний, фальшивий, брехливий', класифіковано на групи за значенням другої основи:

1) абстрактні поняття та процеси: *псевдовибори, псевдовідкриття, псевдогероїка, псевдодемократія, псевдодержава, псевдозакон*, псевдозамахи, псевдозаняття, псевдоімідж, псевдоінтернаціоналізм, псевдокоаліція, псевдокраїна*, псевдокриза, псевдокритика, псевдокультура, псевдонаціоналізм, псевдоновація, псевдоокультурення, псевдопарламент, псевдопартія*, псевдоПора, псевдореставрація, псевдореформа,*

псевдорозширення, псевдосвіт, псевдособор, псевдосоціалізм, псевдосуверенітет, псевдосфера, псевдотеорія, псевдоутилізація. Ця група новотворів позначає різні поняття сучасного політичного, економічного, культурного життя суспільства і відповідно відображає критичне, недовірливе ставлення до них: *Вони створили систему партійних списків,* ***псевдовиборів*** (ЛГ, 15.03.2009, gazeta.lviv.ua); *Смолоскиповий* ***псевдонаціоналізм***? (УМ, №78, 28.04.2007, с.2); *…така* ***псевдодемократія*** *вносить хаос у суспільство* (Д, №151, 08.09.2006, с.4); *…висунув проти М. Хвильового гасло* ***(псевдо)інтернаціоналізму*** (Д, №101, 23.06.2006, с.8); *Реальна парламентська більшість, а не* ***псевдокоаліція****, збита адміністративно-примусовим шляхом* (Новини Львова, 17.03.2003, news.lviv.net); *Бракує їх і зараз – людей, не введених в оману ні скороминущістю подій, ні* ***псевдоноваціями*** (КК, №208–209, 03–04.2007, с.312); *…у тамтешній сільській місцевості, куди не дотяглась рука* ***псевдоокультурення****, люди й зараз говорять рідною для них соковитою і барвистою українською мовою* (УМ, №115, 27.2006, с.8); *Не можна цей консультативний орган перетворювати на* ***псевдопарламент*** (ДТ, №7(686), 23–29.02.2008, с.3); *…наслідки* ***псевдореставрації*** *історичної частини міста* (Д, 08.09); *…люди знають, що живуть серед вигаданих образів, але підкоряються законам цього* ***псевдосвіту*** (Карпенко 2007, с.29); *Говорити про релігійність чи церковність в історії львівського* ***псевдособору*** *є цілковито зайвим* (ДТ, 3.03.2006, gazeta.dt.ua);

2) стани (людини чи суспільства): *псевдоалергія, псевдобіль,* зокрема в переносному значенні: *псевдовідлига, псевдожиття, псевдорай, псевдостагнація.* Це нечисленна група: *Науковці реакцію на холод називають* ***псевдоалергією*** (УС, №2, 12–18.01.2007, с.28); *У шістдесятників цим переживанням була політична* ***псевдовідлига*** (ДТ, №7(686), 23.02.2008, с.19);

3) ознаки: *псевдоактивність, псевдовпевненість, псевдоелітарність*;*

4) особу: *псевдоартист, псевдоблагодійник, псевдоборець*, псевдоветеран*, псевдовчений, псевдогазівник*, псевдодепутат, псевдодипломат, псевдозабудовник, псевдозасновник, псевдоідеолог, псевдоінспектор*, псевдоінтернаціоналіст, псевдоісторик, псевдокандидат, псевдо-клонувальники, псевдоколега*, псевдоліквідатор, псевдомама, псевдомеценат*, псевдомитець, псевдомінер*, псевдонауковець*, псевдонаціоналіст*, псевдоноватор, псевдопатріот, псевдопільговик, псевдоподатківець*, псевдополітик*, псевдо-політтехнолог, псевдопродюсер, псевдопрофесор*, псевдореформатор, псевдоспеціаліст, псевдоспівак, псевдофахівець, псевдофермер**. Це численна група новотворів, які містять у значенні компонент «фальшивий, несправжній, брехливий» і виражають негативну оцінку суб'єкта за його діяльністю, рідше – за статусом, пор.: *…то один, то інший відомий академік, стоячи біля* ***псевдоартиста****, розхвалюють його* (Д, №119, 21.07.2006, с.21); *Що робити із псевдонародними* ***псевдодепутатами***? (Д, №151, 28.08.2009); ***псевдодипломатів*** *у нас немало серед політиків, а особливо серед наукової та творчої еліти* (Д, №119, 21.07.2006, с.18); *Подивіться списки кандидатів до Київради – вони кишать рейдерами,* ***псевдозабудовниками****, латифундистами* (УС, №14, 18.04.2008, с.5); *син мера Черновецького Степан є другом* ***псевдозасновника*** *ТзОВ «Еліта-Центр»* (П №5, 23.06.2007, с.4); ***Псевдоісторики*** *заповнюють порожні ніші* (УМ, №2, 2009, с.19); *…штаб Єльцина вигадав хитрий хід – створити* ***псевдокандидата****, який би забрав голоси у Зюганова* (15.03.2009, sergiymantu.blox.ua); *…поліграфія «****псевдо-клонувальників****» буває навіть кращою, ніж у товару-оригіналу* (25.02.2009,patent.km.ua); *Ось і створив свій список «****псевдопільговиків****»* (Е, №31, 6.03–03.2008, с.13); *…глядача привчають до антиестетичного кадру, вульгарності поведінки, поганої гри в ім'я елементарного «відстібування» фінансів із проекту до кишені* ***псевдопродюсерів*** (Д, №180, 21.10.2006, с.17); *…переконати* ***псевдоспівака*** *в тому, що він не має права виступати перед публікою* (Д, №119, 21.07.2006, с.21);

5) збірні поняття: *псевдобомонд*, псевдоеліта*,* пор.: *Є конфронтація між соціумом в цілому й тією частиною* ***псевдоеліти****, яка намагається нав'язати нам відмову від національних засад* (Д, 23.02.2008);

6) течій у мистецтві: *псевдореалізм.*

Поодинокі новотвори зберігають конкретну семантику: *псевдолітопис, псевдопляж, псевдоринок*. Основа **псевдо-** виявляє невисоку активність у творенні термінів зі значенням «несправжній»: *псевдовектор, псевдоскаляр, псевдосуфікс.*

Модель виявляє високу активність у публіцистичному стилі як вияв кількісного зростання оцінної лексики з негативною оцінкою соціального спрямування, зокрема, назв осіб, які характеризують як окремих представників суспільства, так і цілі суспільні групи, що викликають недовіру чи несприйняття громадськості.

міні-+N

В. М. Русанівський зараховував **міні-** до «широковживаних префіксоїдів іншомовного походження»: *міні-спідниця, міні-футбол* [363: 241];*міні-модель, міні-платформа, міні-рояль, міні-стадіон, міні-фактор, міні-фотоапарат* (СДГ 1989: 236-238). Правопис української мови рекомендував написання цієї основи у складних словах (як **віце-**, **екс-**, **лейб-**, **максі-**, **міді-**) через дефіс [392: 33]. Час показав справедливість кваліфікації **міні-** як основи зі значенням ‘малого розміру’ чи ‘малої довжини’. В. Фурса визначає *міні* як невідмінюваний іменник (*…нас завжди цікавить, які сюрпризи приготує мода наступного сезону: «****міні****» чи «максі», «дудочку» чи «кльош»* (ВК, 06.02.1995, с.2)), який переходить у прикметник внаслідок використання субстантива в функції означення [400: 123]. Членами словотвірного відприкметникового гнізда є *міні-мода, міні-спідниця* [400: 166].

Сучасні контексти виявляють функціонування *міні* не лише у препозиції складних слів, а й у статусі кореня: з префіксом **супер-** як назву автомобіля або як назву дуже короткої спіднички (у написанні через дефіс): *Суперміні* –

це невеликий автомобіль, більший за розміром, ніж міський автомобіль (uk.wikipedia.org); *Ірина Дубцова у шкірі та Вікторія Дайнеко у супер-міні заспівали у караоке-шоу* (ТСН, 25.12.2013, tsn.ua) та з суфіксом: *мінічка* (*Дівчинка мінічка – пекінесик, у дорослому віці буде маленькою* (olx-оголошення, 15.04.2015, sambor.lv.olx.ua). Залежно від контексту змінюється навіть рід, що вказує на зв'язок з прикметником *мінімальний*: *міні* функціонує як іменник жіночого роду (*чорна міні спідниця, чорна сукня міні, матриця ВС-3 червона міні*) або середнього роду (*червоне міні або чорне максі* (про плаття)).

Статус окремого слова, в якому функціонує *міні* в узусі, дає підстави засумніватися, маємо ми композицію чи словоскладання. Н. Ф. Клименко розглядає такі складні слова як композити, оскільки існує співвідносний із *міні* за значенням і походженням іменник *мінімум*, який утворює композити *агромінімум* та юкстапозити *мінімум-ареал, програма-мінімум* [192: 183]. В такому разі **міні-** як і **арт-**, **еко-**, **кіно-**, **поп-**, **рок-**, **теле-**,**техно-**можна розглядати як запозичені основи, які наближаються до аброосновів (і водночас функціонують як окремі слова) та утворюють напівкомпозити-напівабревіатури (*екобудинок, кінодовідник, технопарк*) або поєднують структуру і семантику юкстапозитів і абревіатур (*прес-менеджер*).

Основа-класифікатор **міні-**в складних іменниках-новотворах вказує на зменшений розмір того, що названо основою-ідентифікатором. Поєднується з питомими та запозиченими основами, які мають:

1) предметне значення: *міні-блок, міні-вантажівка, міні-вірш, міні-диск, міні-комп'ютер, міні-спідниця, міні-стінка, міні-трактор;* пор.: ***Міні-вантажівки*** *являють собою невеликі вантажні машини із зниженою вантажопідйомністю* (kasner.kiev.ua); *…компанія Google готує до випуску портативний* ***міні-комп'ютер*** *Glass у вигляді окулярів* («ЧаРівне.інфо», 7.06.2013, charivne.info);

2) локативне значення: *міні-ательє, міні-АТС, міні-готель, міні-дитсадок, міні-електростанція, міні-котельня, міні-майстерня, мінімаркет,*

міні-пансіонат, міні-пекарня, міні-пивзавод, міні-хатка, міні-хлібопекарня; пор.: *Криза змушує американців переселятись у* ***міні-хатки*** (30.11.2010, video.meta.ua).

3) абстрактне значення: *міні-вистава, міні-вихід, міні-група, міні-держава, міні-дискусія, міні-комедія, міні-концерт, міні-кредитування, міні-криза, міні-метр, міні-мода, міні-модуль, міні-опитування, міні-оповідання, міні-повість, міні-програмування, міні-промова, міні-процесор, міні-реанімація, міні-спектакль, міні-стрес, міні-техніка, міні-турнір, міні-футбол, міні-харакірі;* пор.: *На одну з тем складіть* ***міні-промову*** *з використанням «заготовок»* (2003, lawbook.online); *Студенти зіграли* ***міні-спектакль*** (5.09.2012, newsru.ua);

4) значення особи: *міні-модель, міні-особа, міні-підприємець;* пор.: *Також пощастило в новому році* ***міні-підприємцям****, які торгують овочами з власного городу* (ТСН, 2.01.2013, tsn.ua).

Запозичена основа **міні-** є прикладом складності її кваліфікації, оскільки триває період її адаптації до системи української мови: вона «пройшла» шлях від префіксоїда до основи (або ж аброоснови) у складних словах, а також функціонує як окреме незмінюване слово.

само-+N

Основа **само-**традиційно виявляє високу активність у поєднанні з різними частинами мови. Як перша частина складних іменників вказує на: 1) скерованість дії, названою другою частиною слова, на самого себе (*самовинищення*); 2) на здійснення чогось без стороннього впливу чи допомоги (*самовипромінювання*) (СУМ IX 1978: 28). Залишається активною в поєднанні не лише з питомими, а й із запозиченими основами. Дослідники звертають увагу, що композити-дієіменники з **само-** виражають оцінку, яка характеризує індивідуальну поведінку людини *самовозвеличення, самонеповага* [206: 154]; розрізняють серед новотворів групи із загальним значенням: «а) здійснення чого-небудь з власної ініціативи, самостійно, б)

спрямованості дії на самого себе, замикання ознаки в самому собі» [378: 33], реалізовані в різночастиномовних дериватах.

В іменникових новотворах-композитах (43 одиниці) зі значенням абстрактної дії, спрямованої на особу, або стану, який характеризує поведінку особи, основа **само-** поєднується з: 1) віддієслівними іменниками на **-нн**(я): *самовигоряння, самовименшення, самовіднайдення, самовідтворення, самодонищення, самозахоплення, самозвеличення, самозникання, самокопання, самонакручування, самонародження, самообпльовування, самоозначення, самоокреслення, самоосмислення, самоошукування, самопоневолення*, саморозвінчання, самостримування, самоусунення, самоформування; 2) відприкметниковими іменниками на **-ість**: *самовиявність, самовідповідальність, самозахищеність, самоідентичність, самооцінність, самопародійність, самоусвідомленість;* 3) віддієслівними іменниками на **-аці**(я): *самоапробація, самодискредитація, самоідентифікація, самоорганізація, самопрезентація, самореалізація, саморуйнація, самоянголізація;* 4) з безсуфіксними віддієслівними іменниками: *самовтеча, самозаборона, самонеповага, самопоказ;* 5) з віддієслівними іменниками на **-ств**(о): *самоімітаторство;* 6) з іменниками іншомовного походження на **-і**(я): *самоілюзія, самоіндульгенція.*

Активна у творенні термінів (*самовідповідальність, самоідентичність*), функціонує у текстах ЗМІ: ***Саморегуляція*** *та психічне* ***самовигоряння*** *вчителя* (Гриньова. Витоки…, liber.onu.edu.ua); *Він глибоко переживає наше «колективне* ***самообпльовування*** *і тисячороте україноїдське хамство – нерідко і в «інтелектуалізованих» формах»* (ДТ, 28.07.2006, gazeta.dt.ua); *Які складнощі можуть виникнути, якщо промовець не приділяє уваги* ***самопрезентації****?* (cpk.org.ua). У сучасній публіцистиці набрав активності неосемантизм, наближений до терміна, внаслідок скорочення від ‘самовільний’ (‘незаконний’): *захопив сам → самозахоплення (самозахоплений, самозахоплювач, самозахопник, самозахопництво)* у значенні‘використання чогось (землі, земельної ділянки) незаконно, тобто до

виникнення права власності чи права користування нею’, пор. у СУМ: ‘захоплення самим собою’ (СУМ IX: 37). Це підтверджують контексти: *Парламент має намір запровадити кримінальну відповідальність за* ***самозахоплення*** *землі, тобто за використання земельної ділянки до виникнення права власності чи права користування нею* (ГУ, № 214, 2006, с. 6). Модель активно функціонує у публіцистичному, науковому та художньому стилях; наявна у словниках (*самореалізація* (ВЗОС СУМ: 624)); є виразником словотвірних особливостей ідіостилю окремих поетів, наприклад, у В. Стуса виявлено 62 іменники (СПМВС). Серед його новотворів-іменників найактивнішою є словотвірна модель ‘**само-** + віддієслівний іменник на **-ння’**: *самовивищення, самовоскресіння, самодонищення, самозагасання, самозатемнення, самозникання, самонарікання, самонародження, самоподолання, самопочезання, самопроминання* та ін. Характерно, що за критерієм походження другої основи всі іменники – питомі. У системі мови, в реєстрі СУМу ця модель із питомою основою представлена майже сотнею похідних (Т. IX). У науковому стилі модель конкурує як калька з питомих елементів із запозиченням на зразок *самозараження – автоінфекція*.

N+-пад

Класичним випадком композиції основ, є трансформація словосполучення «дієслово+іменник», де компоненти композита відображають об’єктні відношення компонентів базової словосполуки, з’єднані сполучним голосним –**о-**. Такою є модель **N+-пад**. Хоча клас композитних іменників абстрактної дії нечисленний, однак словотвірний тип з нульовим суфіксом, де перші іменникові основи співвідносні з назвами неістот, а другі дієслівні є дієсловами руху, відзначено найбільшою продуктивністю [200: 158–159]. У таких іменниках-композитах зі значенням абстрактної дії відчутно збережені зв’язки з синтаксичними конструкціями, які їх утворюють: «падає + велика кількість чогось»: *каменепад, водопад,*

зорепад, снігопад, градопад, листопад (ГС 2011: 69). У моделі використано основне значення дієслова *падати* ‘переміщатися зверху вниз під дією власної ваги’, а композити позначають або атмосферні явища (сніг, град), або те, що реально може падати згори (вода, каміння, листя). Модель не лише виявила активність в узусі та розширила коло іменникових основ, які поєднуються з дієслівною основою **-пад**, а завдяки багатозначності дієслова *падати* (СУМ VI: 11–12) розширила коло лексичних значень композитів. Активність моделі підтверджують оказіональні новотвори *ведмедепад*, з’їздопад*, регіонопад*, ректоропад*, членінопад*, яйцепад** (ЛСІ-2015). Новотвори (30 одиниць) становлять декілька лексичних груп, утворених навколо значень дієслова *падати*, що дозволяє поєднувати дієслівну основу з різними іменниками.

1. Те, що швидко, несподівано або раптово з’являється у великій кількості (значення фразеологізму ‘падає з неба’) *грошопад* (раптова поява великої кількості грошей), *зброєпад* (вилучення несподівано великої кількості зброї), *з’їздопад** (проведення великої кількості з’їздів за короткий проміжок часу), *книгопад* (представлення великої кількості нових книжок), *законопад* (прийняття великої кількості законів), *роботопад* (про комп’ютерну гру, де роботи буквально падають з неба), *піснепад* (у поетичних текстах про велику кількість пісень), *іграшкопад* (закидання артистів іграшками замість квітів), *ведмедепад** (закидання хокеїстів або фігуристів іграшковими ведмедями), *їжакопад* (поява великої кількості їжаків), *подарункопад* (несподівана пропозиція великої кількості подарунків), *сльозопад* (про велику кількість сліз), *шапкопад* (пропозиція вибору з великої кількості шапок). Пор.: *Гроші мають «сипатися з неба» просто в кишеню, та, аби цей* ***грошопад*** *почався, потрібно зробити перший внесок* (Вікка-новини, 3.05.2012, vikka.ua); *«****Зброєпад****» на Гоптівці. Лише за один день фахівці Харківської митниці Міндоходів зупинили три автомобілі, що намагалися перевезти через митний пост «Гоптівка» зброю* (31.07.2013, kh.sfs.gov.ua); ***З’їздопад****. У Києві відбулися збори політичних сил, які йдуть*

до парламенту (УМ, №135, 16.09.2014, umoloda.kiev.ua); *першими виступали Барісєнки, їх мало не вбили іграшками, такий* ***іграшкопад*** *був* (Дівочі посиденьки, 27.05.2010, posydenky.lvivport.com); *Власне «****ведмедепад****» очікує на того хокеїста команди–господарки, котрий першим закине шайбу в матчі, де було занонсовано «Тедді-шоу»* (УМ, №51, 2014, umoloda.kiev.ua); *От сьогодні на МАНІ одна дівчина читала есе про жуйку(про її трагічну загибель у роті). А інший хлопець читав про* ***їжакопад****!* (форум RC-SVIT, 26.02.2008, nl.weblog); *Золототканий* ***піснепад*** (В. Гарвасюк «Поле колоситься», virchi.narod.ru); *Осінній* ***книгопад****. В бібліотеці-філії №8 пройшов тиждень нової книги «Нові книги в бібліотеці – кращі ліки ніж в аптеці»* (20.10.2014, bibliopazlu.blogspot.com); С*уперовий* ***подарункопад****!* (21.02.2012, soniachna.blogspot.com).

2. Те, що падає, валиться, втрачаючи рівновагу, опору: *деревопад** (падіння великої кількості дерев під час буревію), *ленінопад* (про повалення великої кількості пам’ятників Леніну в Україні 2014 року) – як варіант – *членінопад** (йдеться як про пам’ятники Леніну (з обігруванням прізвища), так і про пам’ятники іншим членам КПРС), *комунопад* (про повалення пам’ятників комуністичного режиму), *мостопад* (про руйнування з різних причин великої кількості мостів)*, сракопад* (вульг., про ожеледицю і велику кількість падінь під час ожеледиці). Пор.: *Цієї ночі в Україні «****ленінопад****»*(УП, 21.02.2014, pravda.com.ua); *в Україні після нової хвилі спонтанного «ленінопаду» політика пам’яті стає більш осмисленою й системною* (РС, 18.03.2015, radiosvoboda.org); *«Комунопад» під Чорногорою* (Вісті Верховини, 17.03.2014, vistiradio.com.ua); *Тим часом мешканці підтоплених населених пунктів побоюються, аби не почався* ***мостопад***. (6.04.2013, fakty.ictv.ua); ***сракопад*** – вульг. Ожеледиця (КСЖЛУМ 2003: 243).

3. Те, що стає меншим, знижується: *цінопад* (про ціни)*, доларопад, європад, рублепад* (про зниження курсу грошової одиниці), пор.: *Вересневий «****доларопад****» не викликав паніки серед вінничан* («Всім.ua», 7.09.2005, vsim.ua). Найпоширенішим новотвором є *цінопад* (функціонує переважно в

рекламних текстах), який має розгалужені синтагматичні відношення з прикметниками, що пояснюють причину зниження цін у передсвяткові дні або ж на певні види товарів (квартири, продукти): *сезонний, весняний, літній, осінній, зимовий, сніжний, передноворічний, новорічний, травневий, квартирний, овочевий, срібний, шалений* та іменниками: *цінопад на продукти, цінопад на ринку нерухомості.*

4. Те, що припиняє існування: *банкопад* (про ліквідацію банків), *регіонопад* (розпад Партії регіонів). Пор.: ***Банкопад** триває: НБУ вирішив ліквідувати Фінростбанк* (Finance.UA, 7.10.2014, news.finance.ua); *Такий перебіг подій підсилює «**регіонопад**» – у Черкаській міській та обласній радах саморозпустилася фракція ПР*(УМ, №29, 03.2014, umoloda.kiev.ua).

5. Те, що буквально падає з неба й розбивається, гине: *котопад* (про котів, які розбиваються, стрибаючи з балконів)*, літакопад* (про часті падіння літаків)*, «пташкопад»* (про збиті літаки у переносному значенні), *ракетопад* (про неодноразові падіння ракет), *яйцепад** (про закидання яйцями як у прямому значенні, так і в переносному). Пор.: ***Літакопад**. Кілька років поспіль у червні на Запоріжжі гинуть пілоти* (УМ, 5.12.2014, umoloda.kiev.ua); ***Літакопад** на Сході – за два дні три інциденти* (портал А4, 2.07.2014, eng.a4.pl.ua); *«Міністр оборони» самопроголошеної «Донецької народної республіки» Ігор Стрєлков (Гіркін) у перші хвилини після падіння Боїнга повідомив про «**пташкопад**»* (Всеукраїнський інтернет-портал Ukraine-in, 25.07.14, news.ui.ua).

6. Про велику кількість тих посадових осіб, хто потрапляє у становище, яке заслуговує осуду, внаслідок падіння авторитету, втрачає посаду: *депутатопад, президентопад, ректоропад*, чиновникопад.* Пор.: *Осінній **депутатопад*** («Місто Ч», 18.10.2012, micto.cz); *Почався **ректоропад**: студенти столичного медуніверситету примусили ректора піти з посади* («20 хвилин», 1.03.2014, vn.20minut.ua); *Настав очікуваний хаос, **чиновникопад**, невизначеність і тривожна очікуваність* (27.02.2014, info.berezhany.net). Модель виявляє високу активність у розмовному

мовленні (численні приклади з форумів, блогів, словника жаргонної лексики). Більшість цих новотворів не потраплять до загальномовних словників, але активне володіння словотвірною моделлю входить до компетенції носіїв мови.

2.4.2. Іменники-юкстапозити

Продуктивними вважають співвідносні з сурядними синтаксичними конструкціями складні іменники-юкстапозити, які називають людей за певною постійною ознакою чи виконуваною функцією: *інженер-капітан, інженер-лейтенант, технік-механік* [200: 97]. Серед новотворів зростає кількість юкстапозитів-іменників, які конкретизують спеціальність. В оформленні назв спеціальностей паралельно беруть участь афіксальні деривати, композити, юкстапозити та словосполучення, відбувається згортання описових найменувань у юкстапозити, композити чи афіксальні похідні [206: 139].

інженер-+N

У назвах спеціальностей у ролі компонента, співвідносного з родовими та описовими поняттями, залишається активним *інженер-*. Н. Ф. Клименко наводить новотвори *інженер-електромеханік, інженер-рефмеханік* за даними фотожурналу «Кадри» (№6, 2003), порівнюючи юкстапозити з описовими назвами на зразок *інженер з електронної техніки* [206: 139]. Як основа-класифікатор **інженер**-виявляє активність у творенні назв актуальних нині професій: *інженер-будівельник, інженер-еколог, інженер-електромеханік, інженер-електронік, інженер-електронник, інженер-енергетик, інженер-землевпорядник, інженер-кіномеханік, інженер-кошторисник, інженер-лаборант, інженер-програміст, інженер-приладобудівник, інженер-проектувальник, інженер-регулювальник, інженер-рефмеханік, інженер-системотехнік, інженер-хімік*. Назви спеціальностей функціонують у

текстах на відповідних сайтах, які пропонують навчання за такою спеціальністю, сайтах пошуку та пропозицій вакансій: *Надання телефонних консультацій з питань підготовки до професійної атестації* ***інженерів-проектувальників*** (Науково-методичний центр «Проектувальник», nmcp.org.ua); *Печатка сертифікованого* ***інженера-землевпорядника*** (Форум землевпорядників України, 8.02.2013, zemres.com/forum); *Професія* ***інженера-будівельника*** *не менш складна і відповідальна, ніж інші професії сфери «Працівники сфери нерухомості і будівництва»* (2.09.2013, profi.ua, КФІ); *Обов'язки* ***інженера-проектувальника*** *змінюються залежно від спеціалізації* (osvita.com.ua, КФІ); *Посадова інструкція* ***інженера-кошторисника*** (jobs.ua, КФІ). Можна прогнозувати, що описові назви спеціальностей як *інженер з електронної техніки* під дією закону мовної економії згортатимуться в юкстапозити на зразок *інженер-електротехнік*.

2.4.3. Іменники-абревіатури

Абревіація, окрім скорочення номінацій, є засобом творення експресивно оцінних слів. На це явище звернула увагу О. А. Земська, зауважуючи, що в мові радянської епохи абревіатури з початкових сегментів слів (на зразок *колгосп*) були винятково серйозними й офіційними, а в пострядянський період з’явилася тенденція використовувати цей тип абревіації для породження знижених номінацій із зарядом насмішки, зневажливості [96: 122]. Часто це відбувається внаслідок поєднання різностильових, різнорегістрових одиниць. У похідному слові комбінуються дві основи, одна з яких співвідносна зі словом офіційного стилю, друга – розмовного і має негативний оцінний компонент у значенні. Відбувається зміна регістрів соціального звучання аброоснов на зразок **держ-, парт-, політ-,** що одержують нову соціальну знижену оцінку. Названі основи утворюють частковоскорочені, негативно забарвлені абревіатури: *держаморальність, держверхи, держгодівниця, держмилостиня,*

*держкомпартноменклатура, держрекет; політолігархи, політбрехайло, політкорупціонерка, політманеври, політпапараці, політрепресії, політсалат; партапаратник, партнамісник, партфункціонер.*Зберігають активну стабільність нейтральні назви установ: *Мінекономіки, Мінпресінформ, Мінприроди, Мінсім'ї, Мін'юст*. У сучасних ЗМІ часто вживають скорочені назви міністерств, державних служб, агентств та органів виконавчої влади.

спец-+N

У СУМі та в СГ налічують 18 одиниць з абро основою **спец-**, але ремарка 'і т. ін.' дозволяє стверджувати, що їх набагато більше. Це складні слова, де перша частина відповідає слову *спеціальний* у значенні 'призначений винятково для кого-, чого-небудь, який має особливе призначення' та 'який стосується окремої галузі науки, техніки, мистецтва, призначений для спеціалістів цієї галузі' (СУМ IX 1978: 500–502). К. Ленець зазначає, що «у 90-ті роки в матеріалах, пов'язаних з викриттям злочинів суспільної ваги», абревіатури з початковим **спец-** виявили «виняткову продуктивність»: *спецслужби, спецсанаторій, спецбудинок відпочинку зі спецпляжами, спецпоїздки за кордон, спецавтомобіль, спецохорона, спецпайок, спецпередплата, спецобслуговування, спецвідрядження, спецлікарня, спецаптека, спеціїдальня, спецдитсадок, спецшкола, спецмагазин, спеццех, спецкладовище, спецмандат* [259: 237]. У той час «компонент **спец-** став широко вживаним як усічене слово: *адреси усіляких «спец», обійтися без «спецу»* [259: 237], однак його незвичність засвідчена лапками, непослідовною словозміною. У сучасній словотвірній номінації засвідчено зростання кількості похідних з аброосновою **спец-** [206: 144]: з 28 похідних одиниць з основою **спец-**, 13 мають другу основу іншомовного походження, а 15 – питому, тобто є гібридами й називають численні установи, підрозділи організацій, предмети [206: 199]:

1) транспорт, інструмент *спецавто, спецавтотранспорт, спецкомп'ютер, спецмікроінструментарій, спецсистема, спецтехніка;* пор.: ***Спецсистема*** *запису судових засідань та* ***спецкомп'ютер*** *до нарадчої кімнати коштують 25 тис грн.* (29.07.2013, nashigroshi.org, КФІ);

2) установа, організація: *спецгосп, спецжитлофонд, спецзаклад, спецмедслужба, спецназ, спецпідрозділ, спецприз*, спецпсихушка*, спецслужба, спецсховище, спецхоспіс*;* пор.: *В цій групі ми хочемо зібрати велику кількість шанувальників Українських* ***спецпідрозділів*** (vk.com/speznaz_ua, КФІ);

3) абстрактне поняття, дія: *спецвідрядження, спецефект, спецзасіб, спецконфіскація*, спецлітература, спецмито, спецоперація, спецохолодження, спецпенсія, спецпризначення, спецпроект, спецпропозиція, спецрахунок, спецрейс, спецрепортаж, спецсимвол, спецтехнологія, спецшлях;* пор.: ***Спецпропозиції****, котрі можливі в рамках співробітництва, споживання послуг, проходження лікування в Ізраїлі* (vip-medicina.com, КФІ);

4) особа: *спецагент, спецбандит*, спецгрупа, спецзлочинець*, спецслужб(и)іст;* пор.: *Україна ніяк не хоче ставати незалежною державою, – вважає радянський* ***спецслужбіст*** (03.09.2013,news.meta.ua);

5) предмет: *спецбляшанка*, спецбюстгальтер, спецкартка, спецсталь, спецстрава, спецформа;* пор.: «***Спецбюстгальтер****» для жінок-поліцейських* (04.08.2008, otherside.com.ua).

Конкурують складові абревіатури, різні за походженням – запозичення *спецназ* і гібрид *спецприз*, оскільки російське словосполучення «спеціального назначения» має український відповідник «спеціального призначення»: *…в українській мові немає слова спецназ… У нас є аналог –* ***спецприз*** (ЛСІ-2015, Файні новини з Майклом Щуром). Кожен із конкурентів має афіксальні похідні *спецназівець* і *спецпризначенець*. Прагматичний ореол таких утворень, переважно з негативним відтінком, зумовлений значенням другої основи. У текстах також функціонує омонім: *спеціальний приз → спецприз*: ***Спецприз***

фестивалю «Каштановий Дім» поїхав до Якутії (Українська газета, 6.10.2011, gazeta.ua).

2.5. Вплив аналогії на активність словотвірних моделей

Явище аналогії відіграє важливу роль у творенні нових дериватів, розширює їхню твірну базу, видозмінює словотвірну семантику. Теорію аналогії запропонували ще молодограматики (Г. Пауль, К. Бругман), але тривалий час потому мовознавці її критикували чи ігнорували. Між тим, на важливість аналогії передусім як об'єднувальної ланки між узусом і системою мови, яка перетворює оказіональне в узуальне, звертали увагу Є. Курилович, Л. Блумфільд. Є. Курилович у статті «Про природу так званих "аналогічних" процесів» (1949) наголошував, що на явища аналогії, які виникають як відношення між твірним і похідним словом, впливає сфера їх уживання [255: 102]. Він підкреслював важливість узусу, соціального фактора в становленні системи мови: «Конкретна граматична система дозволяє побачити, які «аналогічні» зміни в ній можливі… Але лише соціальний фактор… визначає, як реалізуються ці можливості та якою мірою» [255: 120].

Л. Блумфільд, який розумів аналогію як систему мовних пропорцій і присвятив цьому явищу розділ книги «Мова» [24: 441–465], вважав особливо важливим вивчення її в словотворі. В. О. Богородицький протиставляв дію аналогії (уподібнення) диференціації (розподібненню). Л. А. Булаховський розглядав аналогію як систему пропорцій на матеріалі слов'янських мов. Проблему аналогії не оминула Н. Д. Арутюнова у монографії «Нариси зі словотвору в сучасній іспанській мові» (1961), перевиданій як «Проблеми морфології і словотвору (на матеріалі іспанської мови)» (2007).

Ґрунтовно проблему впливу аналогії на систему словотвору української та російської мов опрацювала Ф. О. Нікітіна у монографії «Вплив аналогії на словотвір» (1973), де розглянула процес відбору найстійкіших словотвірних

моделей. Ф. О. Нікітіна вважала аналогію єднальною ланкою «між мовленням і мовою, яка сприяє перетворенню оказіонального в узуальне. Дослідження аналогічних процесів показує, наскільки важливим для становлення мови як системи є мовний узус» [305: 3].

Дериватологи наголошують на «моделювальному характері словотвору» [99: 32], зауважуючи, що у мовну компетенцію носіїв мови входить активне володіння словотвірним механізмом мови, тобто його словотвірними моделями [99: 16]. Наявність у системі певних словотвірних моделей полегшує вибір того, що треба назвати. Словотвірний аналіз та упорядкування нової похідної лексики за словотвірними моделями у низці випадків виявили наявність черезступеневого словотворення, яке є виявом аналогії у словотворі.

Аналогія сприяє пришвидшенню процесів словотвірного освоєння нової іншомовної лексики. Дослідники гібридних слів засвідчують, що «вони здебільшого утворюються за аналогією» [206: 199]. Серед новотворів звертає на себе увагу значна кількість дієименників, утворених за допомогою суфікса **-изаціј(а)/-ізаціј(а)** без мотивації відповідними дієсловами: *афганізація, білорусизація, громадянізація,* зокрема з оцінним значенням, стилістичною невідповідністю поєднуваних основ та суфіксів: *берегинізація, гривенізація, жебракізація;* рідше суфіксів **-енн(я)** *оміщанення, опинзенення,* **-анн(я), -уванн(я)** *акціонування, брендування, контейнерування, міністрування, рейтингування, субтитрування.*

Активізатором творення похідних за аналогією є соціальний фактор. Якщо словотвірні типи з названими афіксами виявляли продуктивність у термінотворенні, то тепер вони продуктивні в загальновживаній лексиці: *арабізація, балканізація, політизація, сербізація*. Є стилістично нейтральні утворення, терміни або наближені до термінів: *бартеризація, ваучеризація, віртуалізація, глобалізація, екологізація, інституалізація,* і розмовні, стилістично-знижені: *мюзиклізація, дебілізація, кайфізація, тюрмізація, перевертнізація, футболізація.* Мікроконтексти допомагають розвести

антоніми *доторканізація : недоторкання;* синоніми*: брендизація : брендування; жебракізація : ожебрачування;* або ж розходження значень*: політизація: політикування*.

Аналогія виконує функцію фільтра системи мови й сприяє закріпленню певних моделей словотворення за певними семантичними групами лексики. Конкретизація змісту слів і віднесення їх до певної лексико-семантичної групи відбувається завдяки окресленню явища в просторі географічному: *американізація, африканізація, білорусизація, латиноамериканізація;* соціальному: *комунізація, радянизація; кучмізація, лукашенкізація, піночетизація; алкоголізація, маргіналізація, мафізація, тінізація, доктринізація, кланізація, космополітизація, наркоманізація, олігархізація, провінціалізація, табуїзація, чорнобилізація.* Відбувається розширення твірної бази таких дериватів за рахунок власних назв: географічних, прізвищ.

Використання засобу гібридотворення (поєднання запозичених компонентів слова з питомими) для конструювання оказіоналізмів за аналогією є характерним для нових запозичених основ, які первісно належали терміносистемам. Це оказіональні чи емоційно забарвлені слова-гібриди, утворені за регулярними словотворчими моделями, але з невластивих таким моделям компонентів чи різностильових основ: *телебитва, телевидовище, телемило, теленіч, телеперешкоди, телеподружжя, телепокійник, телерозрада, телесвято, телеспокуса*. Гібридне творення за аналогією є способом освоєння іншомовної лексики і водночас сприяє захисту самобутності української мови в глобалізаційних процесах.

Не вдалося виявити відіменникових дієслів, які мотивують дієприкметники *баналізований, вестернізований, зідеологізований, зіронізований, змаргіналізований, коаліціонізований*, тому таке творення дієприкметників також є черезступеневим, за аналогією, пор.:…*це приклад переходу сакрального у культурне, чи, краще сказати, індивідуального досвіду – у* ***баналізоване*** *загальне розуміння* (П, №3, 02.02.200, с.31); *На*

відміну від північного Ханоя, південний Хошимін вочевидь багатший та ***вестернізований***(К, №100, 2006); *У кулуарах так і не «**коаліціонізованої**» Верховної Ради «УМ» поставила представникам усіх фракцій параламенту два запитання* (УМ, №112, 22.06.2006, с.4).

Розуміння аналогії як системи пропорцій підтверджують композити, які трапляються серед дієіменників, утворені за аналогією до слова *листопад,* що є згортком речення *листя падає* (модель N+o/e+V, де N – іменникова основа, V – дієслівна), на зразок *гріхопад, грошопад, зорепад* (з подальшим творенням дієслова *зорепадити), сльозопад, цінопад* та ін.

Основа *само-* легко поєднується з прикметниками, здебільшого віддієслівного походження, оминаючи стадію мотивації дієслівно-іменниковими словосполученнями та їхнього згортання в слово, тобто, такі слова утворюють за аналогією (само-+А, де А – прикметник): *самозроджений, самонадійливий, самопроникний, самостимульований*.

Для утворення форм за аналогією має бути наявна словотвірна модель із чітким словотвірним значенням. Деривати зі словотвірним значенням ‘послідовник, прихильник кого-н./чого-н.’ передбачають утворення логічного ланцюжка ‘чий послідовник/прихильник’, тоді від мотиватора власної назви мав би утворитися прикметник із суфіксом **-ів-**, скажімо, *Курбас – Курбасів – курбасівець*, тобто **-ів-** у новотворах *луценківець, тимошенківець* є показником черезступеневого словотворення за аналогією.

Явище аналогії є важливим чинником закріплення найактивніших і найпродуктивніших словотвірних моделей у мові.

Висновки до РОЗДІЛУ 2

Виділені стабільно активні ділянки системи українського словотвору засвідчують стійкість типологічних ознак української номінації.

Словотворення зберігає провідну роль у сучасній словотвірній номінації, оскільки більшість нової похідної лексики утворено за стабільно активними

словотвірними моделями й продуктивними словотвірними типами. Таким чином, стабільно активні твірні основи та форманти становлять ядро номінаційного ресурсу в живомовній практиці, залишається стійким категорійно-модельний кістяк українського словотворення. Система базових словотвірних категорій сучасної української мови також реалізована за продуктивними словотвірними типами й активними словотвірними моделями. Однак, у категорійній структурі української мови відбуваються оновлення твірної бази стабільно активних моделей словотворення, які змінюють пріоритетність певних словотвірних типів.

Запропоновано методикувияву гнучкої стабільності системи словотвору, яка підтверджує стійкість типологічних рис національномовної номінації. Вона полягає у виокремленні та зіставленні продуктивних словотвірних типів на різних етапах функціонування української мови XX – поч. XXI ст., а також у застосуванні кількісних показників активності певної моделі словотворення чи форманта. Формантоцентричний підхід, виявлений у методиці зіставлення стабільно продуктивних словотвірних типів і активних словотвірних моделей, демонструє оновлення передусім твірної бази сучасної словотвірної номінації. Застосування словотвірних моделей для аналізу новотворів допомагає виявити повторюваність структури похідних, установити механізм, процедуру, спосіб їхнього творення. Аналіз показав, що 45 стабільно продуктивних словотвірних типів, реалізовані в активних словотвірних моделях, охоплюють 2275 новотворів і демонструють оновлення твірної бази, семантики й функціонування нових одиниць. Натомість їхнє словотвірне оформлення, спосіб творення виявляє стабільність системи словотвору: навіть утворені за активними словотвірними моделями ефемеризми (слова-одноденки) є ілюстрацією її типологічної стійкості. Більшість проаналізованої нової похідної лексики належить до публіцистичного стилю, який у сучасний період є виразником узусу як колективної мовної практики.

Для творення категорійної мовної картини світу українця мають значущість передусім суфіксальні словотвірні моделі, оскільки саме суфікси (ономасіологічний базис) виконують роль категоризаторів дійсності у мовах флективного типу, до яких належить українська мова. Суфіксальні моделі, які забезпечують номінування в основних словотвірних категоріях (особи, неособи, ознаки, дії), виявляють сталу активність. Префікси й основи в активних словотвірних процесах слугують для творення прагматично-оцінних значень, спеціалізації та деталізації значень, тобто багатоаспектно розширюють і поглиблюють категорійно-номінативний простір, створений суфіксальними компонентами. Префіксальні, префіксально-суфіксальні, композитні, юкстапозитні моделі можуть виявляти як відчутну активізацію, так і пасивізацію, також відповідаючи на суспільні потреби номінування прагматично-оцінних компонентів значення, деталізації й спеціалізації понять.

Аналіз матеріалу довів, що словотвірна система української мови здатна витримати будь-які виклики, пов’язані з сучасними глобалізаційними процесами, зберегти свою самобутність і забезпечити номінацію нових явищ. Запропонована методика моделювання нової похідної лексики дала змогу розкрити наповнення базових словотвірних категорій та особливості їхнього оновлення.

РОЗДІЛ 3

АКТИВНІ ДІЛЯНКИ ТА ПРОЦЕСИ СЛОВОТВІРНОЇ НОМІНАЦІЇ В СУЧАСНІЙ МОВНІЙ ПРАКТИЦІ

Сучасна словотвірна номінація демонструє динаміку синхронного стану мови, яка є запорукою мовної гнучкості й життєздатності в швидко змінюваному середовищі. «Усі мовні знаки зазнають змін у часі й у просторі й навіть у кожному акті мовлення. Змінюються й форми (зовнішні форми – ексформи), змінюються їхні значення (інформи). Їхні зміни відбуваються й у синхронії й у діахронії в процесі мовного розвитку. В цьому – динаміка мовної системи», – писав А. О. Білецький [21: 16]. Нові похідні одиниці є яскравими зразками змін у лексиці й словотворенні.

Аналіз активних ділянок у системах словотвору окремих мов, де зміни є найяскравішими, дає уявлення про явища й тенденції розвитку сучасної мови. О. А. Земська зауважувала, що мова живе таким самим інтенсивним життям, як і суспільство. Серед яскравих особливостей словотвірної номінації дослідниця виокремлювала зростання ролі оцінної лексики, активізацію індивідуального, неузуального, оказіонального словотворення, активність ключових слів епохи як базових твірних основ [96: 138-139].

Основні тенденції словотворення в українській літературній мові XX ст. аналізувала К. Ленець в колективній монографії «Українська мова» (науковий редактор С. Я. Єрмоленко), виданій у серії наукового проекту С. Гайди «Новітня історія слов’янських мов» (Ополе 1999). Насамперед, це посилення тенденції до використання як базових для словотворення запозичених, часто інтернаціональних слів та словотворчих елементів, особливо в сфері суспільно-політичної та економічної лексики й водночас – активізація питомих словотворчих ресурсів, передусім у термінології та в мові ЗМІ. Помітна тенденція до мовної компресії через активізацію композитів та абревіатур. Активізовано творення назв осіб, зокрема назв осіб

жіночої статі, назв процесу та дії на **-изація**, назв абстрактних понять на **-ств**(о), **-ість**, **-щин**(а), **-изм**. Натомість зменшується кількість активних дієприкметників і відбувається заміна їх іншими формами [259: 228-238].

Питанням динаміки у словотвірній номінації української мови присвячено окремі розділи монографії О. А. Стишова «Українська лексика ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації)» (2005). Великий фактичний матеріал дозволив авторові з певністю стверджувати, що найбільшу групу нових похідних слів у мові сучасних ЗМІ становлять іменники (близько 68%), що породжено «загальною тенденцією до номіналізації в багатьох мовах», а тому автор розглядає кількісну перевагу новотворів-іменників як «універсалію новітнього мовного розвитку» [371: 123]. Серед іменників О. А. Стишов найактивнішою називає групу суфіксальних новотворів на позначення осіб, а наступною за активністю – групу віддієслівних субстантивів опредметненої дії з суфіксами **-нн**(я) та **-изаці**(я)/**-ізаці**(я). Активним є творення композитів, спільне для багатьох слов'янських мов, та юкстапозитів, що засвідчує «тенденцію до розвитку аналітизму в українському словотворенні» [371: 152], а також префіксальне словотворення за участю іншомовних префіксів. Активність творення похідних за частиномовним критерієм збігається з висновками, зробленими О. А. Земською для російської мови. Як особливості динаміки словотворення О. А. Стишов відмічає розширення кола твірних основ за рахунок «ключових слів доби», інтернаціоналізмів, питомих елементів; активізацію експресивно-емоційних засобів, оказіонального та відабревіатурного творення, посилення аглютинативності та творення за аналогією [371: 286].

Найактивнішою ділянкою в іменниковій словотвірній номінації українські дослідники вважають словотвірну категорію назв осіб. Ж. В. Колоїз у монографії «Українська оказіональна деривація» (2007), присвяченій вивченню процесів неузуальної, оказіональної деривації, називає групу назв осіб найчисленнішою серед оказіональних похідних одиниць, які постійно поповнюють та оновлюють узуальну номінацію [221].

К. В. Брітікова в дисертаційному дослідженні «Узуальне та оказіональне в інноваціях сучасної української мови» (2007), присвяченому тенденціям оновлення лексико-словотвірної категорії назв особи на матеріалі сучасної української періодики з'ясувала, що нові назви особи найчастіше виникають у сфері політики, а також у сферах економіки, спорту, культури, мистецтва, моди, реклами [26: 15].

Спільні з іншими слов'янськими мовами та специфічні риси оновлення українського лексикону стають виразнішими на тлі загальнослов'янських досліджень. Результати порівняльного вивчення динаміки сучасних слов'янських мов представлено в колективній монографії під керівництвом І. Онхайзер «Словотворення. Номінація» (2003), яку підготували члени Комісії зі слов'янського словотворення при МКС у межах наукового проекту «Порівняння систем та функціонування сучасних слов'янських мов» (координатор проекту С. Гайда). Ця праця є етапною у вивченні динамічних процесів у слов'янських мовах у синхронії. Використання поняття «тенденція розвитку» дозволило з'ясувати, що провідна роль для всіх слов'янських мов належить тенденції інтернаціоналізації та прагматично-стилістичним тенденціям; інтернаціоналізми та стилістичні зміни є також спільними центральними питаннями для культури мови [468: 47; 187; 437-438].

Окрім спільних тенденцій, є тенденції, які зачіпають норми літературної мови і є спільними для окремих груп слов'янських мов. Йдеться про тенденцію націоналізації або автохтонізації, яка виявляється насамперед у тих слов'янських мовах, які в недалекому минулому входили в одну державу з домінуванням однієї мови. На рівні словотвору це виявлялося в свідомому укріпленні спільних рис близькоспоріднених мов. Націоналізація є свідомим віддаленням від таких варіантів і укріпленням «національного варіанта» за рахунок давніх питомих, діалектних словотвірних способів і моделей або спільних з іншими слов'янськими мовами, які не сприймаються як загроза специфіці національної мови. Як зазначає О. О. Лукашанець, на словотвірному рівні специфічний для білоруської й української мов аспект

тенденції до націоналізації, «викликаний пуристичними мотивами» [265: 151]. Ця тенденція актуальна для східнослов'янських мов, окремих західнослов'янських (чеської і словацької) і південнослов'янських (хорватської і сербської; болгарської, македонської і сербської) мов. І. Онхайзер додає, що для східнослов'янських мов «націоналізація» означає також повернення лексики, пов'язаної з традиціями національної самобутності, духовного життя; але якщо для російської мови це єдине розуміння націоналізації, то для білоруської та української мов істотним є аспект дерусифікації. Якщо російська мова відіграє роль посередника для інших східнослов'янських мов, то це сприяє сприйняттю інтернаціоналізмів як русизмів; або якщо інтернаціоналізми не забезпечують бажаного дистанціювання від іншої мови, тоді перевагу віддають «національному варіанту» [468: 135]. Такий підхід дозволяє побачити процеси в загальнослов'янському контексті й класифікувати їх як спільнослов'янські, спільні для окремих груп мов чи специфічні для окремих мов.

Використання запропонованого теоретичного апарату дослідження дозволяє класифікувати ті чи інші виразні динамічні явища як вияв певних тенденцій загального мовного розвитку, глибше зрозуміти їхню сутність. Важливим є розрізнення різних типів тенденцій, запропонованих К. Гутшмідтом: літературно-мовних (характерних для розвитку літературної мови: інтернаціоналізації, колоквіалізації (інтелектуалізації), автохтонізації), системно-структурних, типологічних і прагматичних. Тенденції розвитку є синонімічними до поняття синхронної динаміки. Тенденції (загальні й часткові) тісно переплітаються: скажімо тенденція інтернаціоналізації може відображатися в структурно-системній тенденції розширення префіксації, а на рівні типологічних тенденцій – у зростанні аглютинативності; одні з них можуть бути причиною змін (прагматичні фактори), а інші – наслідком змін (зміни літературної норми). Заслуговує на увагу підхід, запропонований О. Мартинцовою: до головних належать взаємопов'язані тенденції системно-структурні (яким підпорядковані типологічні й структурні тенденції,

специфічні для літературної мови) й комунікативні (яким підпорядковані зміни в загальнонародній мові, в узусі) [468: 21].

Українські мовознавці використали поняття «тенденція мовного розвитку» у межах системи однієї мови для опису різноспрямованих процесів її розвитку [139: 6-7]. Глибоким осмисленням процесів поповнення та оновлення словникового складу української мови упродовж періоду незалежності України стала колективна монографія «Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі» (2008) Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловської, Л. П. Кислюк. У цій праці визначено загальні тенденції розвитку сучасної української мови на підставі аналізу великого фактографічного матеріалу, зокрема, розглянуто нові концептуальні поля лексики, процеси диференціації функціональних стилів мови, роль словотворення у сучасній українській номінації, чинники появи нових слів та формування ними нових кореневих і словотвірних гнізд. Є. А. Карпіловська проаналізувала активні, продуктивні та стабільні зміни в лексиконі в межах загальних тенденцій розвитку сучасних слов'янських мов. Н. Ф. Клименко розглянула категорії та розряди нових похідних слів у сучасній українській мові, що дозволило зробити висновки про взаємодію різних функціональних стилів і збереження провідної ролі словотворення в українськомовній номінації, стабільність і активізацію її власних словотворчих ресурсів. А. А. Таран у монографії «Конкурування номінацій у сучасній літературній мові: тенденції стабілізації нової лексики» (2011) описала явище конкурування номінацій у сучасній українській мові як взаємодію комплексу різноспрямованих тенденцій мовного розвитку, що призводить, зокрема, до переорганізації системи мови «для виконання нових когнітивних і комунікативних завдань» [377: 179].

Розвиток неології та неографії тісно пов'язаний не лише тому, що словники неологізмів є джерелом матеріалу для досліджень мовної динаміки, але й допомагають у пошуку методів і прийомів адекватного аналізу матеріалуабо є результатом такого пошуку. Ідеографічний словник нової

лексики «Активні ресурси сучасної української номінації» (2013) колективу авторів за відповідального редагування Є. А. Карпіловської є реалізацією методики системного аналізу нових одиниць номінації – визначення *функціонального потенціалу ресурсу номінації* – «сумарного показника кількості та якості його парадигматичних, синтагматичних, епідигматичних (дериваційних) відношень з іншими ресурсами, старими й новими, в тексті і в системі мови» [142: 92-101]; (АРСУН 2013: 12). Застосування цієї методики дозволяє виявити значущі зміни у системі та структурі мови, зміни, які впливають на різні рівні мовної системи та на динаміку мовної норми. Словотворчі ресурси, які виявляють розлогі парадигматичні, синтагматичні й епідигматичні відношення в тексті, є активними ресурсами української номінації, оскільки вони усталилися в мовній свідомості та мовній діяльності (АРСУН 2013: 8).

На рівні словотвору системно відобразити динаміку можна через моделювання сучасного українського лексикону як сукупності гнізд: кореневих, коренево-словотвірних та словотвірних. Ідеюмоделювання сучасного українського лексикону через сукупність різноструктурних гнізд висловлено й реалізовано Є. А. Карпіловською в новаторському «Кореневому гніздовому словнику української мови» (2002) як «можливості об’єднання слів у гнізда різних типів за спільним коренем: словотвірні – сукупності спільнокореневих слів, пов’язаних відношеннями мотивації, або відношеннями формального й семантичного виведення одного слова з іншого, кореневі, в яких непохідні слова пов’язані відношеннями кореляції або рівноправного співвідношення за спільним коренем, … коренево-словотвірні гнізда, в яких подано похідні від деяких базових слів зі спільним коренем. Такі гнізда становлять проміжну, перехідну ланку між кореневими та словотвірними гніздами» [133: 5]. Модель можна модифікувати й застосовувати до вивчення динамічних явищ у синхронії, оскільки сукупність різноструктурних гнізд увиразнює позицію і статус кожної нової одиниці.

Об’єднання нової лексики у гнізда різних типів ґрунтується на синхронному підході до визначення морфемної та словотвірної структури слів та з’ясуванні наявності/відсутності мотиваційних відношень у гнізді. Гнізда трьох типів: кореневі, коренево-словотвірні (мішані) та словотвірні у їхньому динамічному взаємозв’язку охоплюють нову лексику, питому та запозичену. Моделювання динаміки словотвірної системи через сукупність кореневих, коренево-словотвірних (мішаних) та словотвірних гнізд виявляє процеси розвитку гнізд в межах одного типу (внутрішня динаміка) та процеси переформатування гнізд одного типу в інший (зовнішня динаміка). Внутрішня динаміка характерна для словотвірних гнізд двох підтипів: 1) мотивованих питомими або давнозапозиченими словами та 2) словотвірних підгнізд, мотивованих запозиченнями, у складі коренево-словотвірних (мішаних) гнізд. Словотвірні гнізда першого підтипу поповнюються новотворами передусім за рахунок заповнення лакун у межах можливих словотвірних категорій та за рахунок неосемантизмів. Модель відображає у структурі словотвірного гнізда не лише активізацію, але і процеси пасивізації лексики (наприклад, похідні, функціонування яких востаннє зафіксовано словниками першої половини ХХ ст.). У словотвірних гніздах, мотивованих запозиченнями (найчастіше іменниками), за регулярними зразками системно реалізуються категорії дії та діяча.

Словотвірні гнізда поповнюються новотворами за рахунок: 1) повторного використання словотвірної моделі (*контрактник*), про що писала О. П. Єрмакова: «залежно від предметної або ознакової мотивації похідних повторна реалізація словотвірних моделей у сфері лексичної семантики породжує два протилежні явища: одні похідні за рахунок розширення кола денотатів стають багатозначними, інші, навпаки, з багатозначних стають однозначними» [77: 245]; 2) множинності мотивації (*аварійник*), яка може призводити до появи омонімії у межах гнізда.

Коренево-словотвірні (мішані) гнізда поєднують структури кореневого та словотвірного гнізд. Розростання словотвірних підгнізд як вияв

внутрішньої динаміки гнізда має свої особливості. Словотвірні підгнізда, 1) утворені від неозапозичень (*есемес*, *месидж*, *онлайн*, *піар* та ін.), зростають переважно за рахунок юкстапозитів; 2) утворені від давніх запозичень (*дизайн*, *клон*, *шоу* та ін.), зростають переважно за рахунок гібридних юкстапозитів, а також афіксальних і композитних похідних, що значно розширює спектр наповнення гнізда за словотвірними категоріями та словотвірною семантикою; 3) утворені від неосемантизмів (*драйв*, *модератор*, *номінація*, *презентація*, *мобільний*), поповнюються передусім афіксальними похідними.

Модель виявляє зовнішню динаміку різноструктурних гнізд на матеріалі нової лексики іншомовного походження. Зовнішня динаміка є односпрямованою: перехід кореневих гнізд у коренево-словотвірні (мішані) (*бізнес, бізнесмен*). Вона пов’язана з процесами засвоєння іншомовної лексики системою української мови і демонструє 1) вияв лінгводинаміки у синхронії та підтримання у гніздах типологічних рис української словотвірної номінації, її самобутності, 2) тенденції до аналітичного творенння на прикладі юкстапозитів. Таке переформатування супроводжується одночасним збільшенням кореневого гнізда (за рахунок неозапозичень або неосемантизмів) й появою словотвірного підгнізда чи декількох підгнізд (за рахунок новотворів). Причинами стають позамовні чинники – суспільні явища й потреби їх номінації. Кореневі гнізда поповнюються новими запозиченнями, які перебувають у відношеннях взаємної кореляції.

У семантичному розростанні словотвірних підгнізд, мотивованих неосемантизмами, визначальну роль відіграє давність та граматична освоєність запозичення, яке раніше не виявляло словотвірної активності. Внаслідок появи неосемантизмів з’являються нові словотвірні гнізда, в яких необхідно розрізняти значення омонімічних похідних.

Оскільки аналіз залучення словотворчих ресурсів української мови в сучасні процеси номінації неминуче призводить до порівняння

співвідношення питомих та чужомовних елементів у новій лексиці, видається доречним застосувати на словотвірному рівні запропоноване А. О. Білецьким у статті «Зі спостережень над морською лексикою угорської мови» поняття гомогенності й гетерогенності елементів: наповнення тих чи інших семантичних полів або лексичних груп лише своїми елементами або мішаними – своїми й запозиченими [12: 159-163].

Отже, динаміку змін та їхній взаємозв'язок на словотвірному рівні виявлено за допомогою методики *моделювання різноструктурних гнізд*; аналіз кожної нової одиниці та сукупності новотворів здійснено за допомогою методики системного аналізу нових одиниць номінації – визначення *функціонального потенціалу ресурсу номінації*. Фактографічною основою вибрано текстиЗМІ, авторської публіцистики, художньої літератури, оскільки саме текстовий матеріал відображає реальний стан сучасної української мови. Матеріал доповнено даними сучасних неологічних словників української мови, для вияву інноваційних явищ використано академічні словники, видані до 1991 р., а для правильної кваліфікації лексичної одиниці як «нової» чи «активізованої»–словники, видані до 1934 р., та словники кінця XIX – початку XX ст.

3.1. Активізація національномовних ресурсів відображення соціодинаміки

Динамічний характер мови зумовлений передусім зовнішніми, позамовними впливами, мисленням, зорієнтованим на пізнання реального світу. Я. Горецький розрізняє терміни *динамічність* (динамічний характер мови, внутрішнє напруження між елементами системи та її підсистемами), *динаміка* (яка існує завдяки процесам, що ведуть до динамічності) та наслідки динамічності й динаміки (існування багатьох виражальних засобів, варіантності) [54: 8]. Зміни викликані чинниками соціодинаміки, зумовленої впливом соціальних (історичних, культурних, політичних) змін у житті

суспільства. Національну специфіку відображення суспільних процесів визначають: 1) важливі для мовної спільноти поняття – «ключові слова доби», що позначають явища, які «перебувають у фокусі соціальної уваги», за О. А. Земською [96: 92], і які є «особливо важливими й показовими для окремо взятої культури», за А. Вежбицькою [34: 35]; 2) особливості мовного будівельного матеріалу, зокрема словотворчих ресурсів, використовуваних для творення нової похідної лексики.

Здобуття Україною статусу незалежної та суверенної держави у 1991році надало лексемі *держава* статусу «ключового слова», що викликало хвилю похідних новотворів від *держава* та від її синонімів у сучасних українськомовних мас-медіях, зумовило дослідження мовної репрезентації образу держави в українській пресі [25]. Словотвірне гніздо з базовим словом *держава* є показовим щодо ваги питомих словотворчих ресурсів (основ та формантів) у відтворенні динаміки семантичних змін похідних, у творенні нових дериватів (оскільки питомі корені «притягують» передусім питомі афікси чи основи у складних словах).

Багатоаспектність використання гнізда спільнокореневих слів «зумовлена багатоаспектністю похідного слова як одиниці мови, яке в різних своїх категорійних значеннях бере участь у системній організації різних рівнів мови» [385: 143]. «Поєднання словотвірного та лексичного аспектів вивчення семантики слів сприяє розкриттю складних процесів у системі мови на всіх етапах її розвитку» [207: 102]. Заслуговує на увагу досвід українських дериватологів у використанні гніздового підходу до вивчення лексико-семантичних полів: врахування кількості та характеру підзначень твірного слова (основне-неосновне, пряме-переносне); стилістичне забарвлення (розмовне-книжне, урочисте, поетичне); емоційно-експресивна характеристика слова, належність до літературної мови, спеціальної чи термінологічної лексики; ступінь нормативності (загальновживане, застаріле, неологізм); а також аналізу категорійних значень та способу їхньої реалізації у похідних словах [207: 102]. Гніздовий спосіб упорядкування похідних

унаочнює динаміку реалізації словотворчих ресурсів та лексичних значень твірних і похідних одиниць. Зіставлення нового матеріалу із зафіксованим в академічних авторитетних виданнях дозволяє виявити стабільні, стійкі ділянки (лексико-словотвірне ядро) та напружені, нестійкі ділянки системи (за рахунок яких відбувається розвиток аналізованого гнізда).Унаочнення стабільної та динамічної частини гнізда, демонструє, що ядро гнізда *держава* становлять деривати, які нині «обросли» новими похідними й демонструють розростання ядерних понять гнізда, утворюючи частиномовні зони (підгнізда) словотвірного гнізда: субстантивну (*держава*), ад'єктивну (*державний → державність, недержавний*) та дієслівну (*одержавити → одержавлений, одержавлення; удержавити → удержавлювати, удержавлений, удержавлення*). Кожне з підгнізд виявляє динаміку в семантиці та словотвірних особливостях дериватів: 1) стабільне функціонування словотворчо активного ядра; 2) поява новотворів, мотивованих базовим словом або ядерними похідними; 3) витіснення у пасив частини похідних; 4) активізація похідних як неосемантизмів.

Динаміка функціонального потенціалу лексеми *держава.* Семантика слова *держава* виявляє кілька аспектів поняття, що лягло в його основу, яке словники поділяють на 1) сукупність людей і території та суверенної влади (синонім *країна*) і 2) спосіб організації влади в суспільстві, форма управління певною спільнотою (синонім *влада*). Енциклопедичне визначення: «держава – це 1) сукупність людей, території, на якій вони проживають, та суверенної у межах даної території влади; 2) організація політичної влади, головний інститут політичної системи суспільства, який спрямовує і організовує за допомогою правових норм спільну діяльність людей і соціальних груп, захищає права та інтереси громадян» (ЮЕ II 1998). СУМ тлумачить державу як «апарат політичної влади в суспільстві; країну з таким апаратом політичної влади» (СУМ II: 248), а сучасний «Словник української мови»– «незалежна країна, що веде самостійну політику» (СУМ-2012: 221). Слово «*дєржава*» у значенні самостійної держави зі своїм урядом

трапляється в писемних пам’ятках XIV ст. (ССМ І: 295). З цих визначень випливає, що *влада, політична влада, суверенна влада*, яка становить зміст одного з наведених значень, є одним із компонентів значення *держави* як «сукупності людей, території та влади». Отже, базовою основою словотвірного гнізда є *держава* в значенні «сукупність людей, території, на якій вони проживають, та суверенної у межах даної території влади». Словники наголошують на *самостійності, незалежності держави та уряду як органу держави* (ССМ І: 295), що підтверджують контексти вживання цього слова в сучасній українській публіцистиці: *Коли, державо, ти зрозумієш, що ти – незалежна?!* (Голота 2006, с.128).Це поняття змінює своє наповнення: «якщо з розвитком мислення змінюються різні елементи загального уявлення (про явище чи предмет –Л.К.), то змінюється і значення назви» [278: 21]. У фольклорних джерелах свою державу позначено через окремі визначальні для певного історичного періоду ознаки: *християнська земля, християнськії городи*. Приказки, які виражають ставлення до певних проявів держави у повсякденному житті, здебільшого негативно характеризують *закон, право, силу, суд*. Пор.: *Сила закону не знає. Де гроші судять, там право у кут. Не ходи до суду, бо хліба не буде. Закон як помийниця, що в нього налий, тим і смердітиме* (ПРУСП 1929). Енциклопедичні видання суть держави визначають через зміст її діяльності, тобто, через її функції, роль, яку вона виконує щодо суспільства. Функції держави класифікують: за пріоритетністю (основні/неосновні), спрямованістю (внутрішні/зовнішні), часом (постійні/тимчасові), локалізованістю (за сферами суспільного життя). До основних функцій держави належать: законодавча, судова, оборона, підтримання зовнішніх відносин, охорона правопорядку, регулювання економіки, екологічна безпека, підтримання і розвиток культури, забезпечення освіти населення. До XX ст. включно словники засвідчують *де́ржава* з наголосом на першому слові як багатозначне слово, яке має розгалужену семантичну структуру, в якій збережений семантичний зв’язок з твірним багатозначним дієсловом

держати (ЕСУМ II: 39): 1) міцність; 2) маєток, володіння; 3) частіше з наголосом на другому складі – *держáва* «государство» (з дериватом *державник* «государственный человек»); 4) влада (СГ I: 370).

Словники, видані впродовж 20-30-х рр. XX ст., засвідчують деривати, утворені від *держава* в значенні «країна з апаратом політичної влади» з наголосом на другому складі: *державник, державність, державець (володар, пан), державознавець, державознавство* (РУСПМ); *державник, удержавлювати, удержавити* (СДМ); *державувати, державник* (рос. государственник)*, державність, державка, державство, державування, державиця, державець, державно* (РУС-1933) (перекладаючи російські *государить, государствовать, государствование*, автори використовують синонімічні утворення *державувати (-ання), панувати (-ання), володарювати (-ання)*, які пізніші видання подають у чіткій, однозначній відповідності: *властвовать* (торж.) – *володарювати, господствовать – панувати* (РУС-1988), що є виявом профілювання значень).

Послідовно розмежовано аспекти семантики, відображеної у вживанні наголосу: *дéржáва* в значенні 1) (*заст.*) маєток, помістя, володіння; 2) міцність; 3) влада, керівництво; і *держáва* в значенні «апарат політичної влади в суспільстві; країна з таким апаратом політичної влади» (СУМ I: 248). Порівняно з СГ відбулося остаточне розходження значень з «міграцією» деяких із них на лексичну «периферію»; інших – у терміносферу суспільних наук (апарат політичної влади).

У середині XX ст. в українській мові відбулося закріплення семантики «апарат політичної влади в суспільстві; країна з таким апаратом політичної влади» за лексемою *держава* з наголосом на другому складі. Якщо РУС-1933 при перекладі російського *государство* поруч із *держава* подає синоніми *державство, панство,* з ремаркою *рідше*, що свідчить про початок відходу їх на периферію цього синонімічного ряду, то РУС-1988 засвідчує лише *держава*. Лексема *державство* як синонім *держави* відсутня у СУМі, як і в жодному з інших сучасних словників, тобто, відійшла у пасив, а *панство*

(СУМ VI: 49-50) подане з іншими значеннями: 1) збірне до **пан**, 2) поведінка, звички як у панів, 3) *заст*. панування, 4) *заст.* царство, держава, як застаріле, з ілюстраціями з Лесі Українки, П.Грабовського.

У загальномовних тлумачних та перекладних словниках радянського періоду відбулося звуження семантичного поля *держава*, виражене у спеціалізації через творення абродериватів на позначення державних установ, організацій, через певне збіднення ресурсного та семантичного розмаїття мовної реалізації поняття: *державно-колгоспний, державно-монополістичний, держустанова, держфонд,* словосполучення *державне право, державний контроль* (РУС-1988); *державність, державний, бездержавний, недержавний, одержавити, одержавлений, одержавлення, удержавити, удержавлювати, удержавлений, удержавлено, удержавлення, самодержавець / самодержець, самодержиця, самодержавний / самодержавницький, самодержавно, самодержавство, держапарат* та ін. складні слова: *держарбітраж, держбанк, держбюджет* (СУМ). Працюють серійні продуктивні моделі словотворення: префіксальні від прикметника *державний*, семантично тотожні віддієслівні утворення від префіксальних дієслів (за відсутності безпрефіксного дієслова, оскільки словники не давали безпрефіксних дієслів, засвідчених у словниках періоду «коренізації»). З'являються прикметники *антидержавний, національно-державний, самодержавно-бюрократичний, самодержавно-кріпосницький* (СДГ).

Вплив суспільно-політичних змін, які активізують творення дериватів, розширення їх функціонального потенціалу з 90-х рр. XX ст. виявився у посиленні спеціалізації термінів *держава, державний* за рахунок розширення їх сполучуваності (РУСНТ). Після того як на заміну *Радянській державі* прийшла *Українська держава*, відбулося розширення часових і просторових рамок лексико-семантичного поля «держава», поява нових аспектів, важливих для свідомості громадян нової незалежної України що засвідчили словосполуки: *тисячолітня історія української державності, відроджена українська державність, утвердження української державності, державні*

інтереси України; національна держава, єдина неподільна держава; спільна держава, сильна європейська держава, суверенна держава; постали деривати *вседержавний, загальнодержавний, міждержавний, навколодержавний, наддержавний;* утворені чи актуалізовані в нових умовах словосполучення за метафоричними моделями: 1) антропоморфною моделлю:*тіло держави, клітина держави, державний організм, із державних до приватних рук, вкрадений у держави ласий шматок, імідж держави, карикатура на державу*; 2) предметно-інструментальною моделлю: (порівняння держави з машиною належить англійському філософу Т. Гоббсу) *механізм влади, державний механізм, неефективна держава, провладна машина, важелі влади, ешелони влади*; 3) предметно-локативною моделлю: *коридори влади, архітектура влади, силові крісла, владна драбина*; 4) флористичною моделлю: *гілки влади*. Пор.: *Русифікована модель суспільного й культурного устрою пропонує* ***неефективну державу****, матеріальну нестабільність і соціальну пасивність, позбавляючи можливості вибору та перезавантаження суспільного розвитку* (Т, 12.06.2011, Тиждень.ua,); *Імідж людини – це завжди, якоюсь мірою, –* ***імідж її держави***(Голота, 2006, с.144); *Це зробити треба не тільки в інтересах українського народу, але і в інтересах цілої держави, бо занепад однієї частини її може довести до загину ввесь* ***державний організм*** (Єфремов, 2011, с.45); *Реакція, користуючись зі скрутного становища* ***державного механізму****, вилізла з своїх схованок* (Єфремов, 2011, с.326). Спеціалізацію ілюструють словосполучення: *моноетнічна держава, кінокультурна держава, парламентарна держава: Російська держава перетворюється на* ***державу парламентарну***(Єфремов, 2011, с.69).

Аналіз динаміки субстантивної зони (підгнізда) гнізда. Субстантивну зону очолює базове слово *держава*. Фрагмент підгнізда (без складних похідних та абродериватів) ілюструє динаміку, зумовлену соціальними процесами (табл. 3.1.)

Таблиця 3.1.

Субстантивна зона словотвірного гнізда «держава».

базове слово	І ступінь похідності	ІІ ступінь похідності	ІІІ ступ. похідності
держав(а)			
	держав-ець		
	держав-иц(я)		
	держав-к(а)		
	держав-ник‖[1]	держав-ниц(я)	
		державниц-тв(о)	анти-державництво‖
		державниць-к(ий)	анти-державницьк(ий)‖
			самостійн-о-державницьк(ий)
		анти-державник‖	антидержавниц-тв(о)‖
			антидержавниць-к(ий)‖
		не-державник‖	
	держав-ник‖[2]*		
	держав-оньк(а)		
	держав-ств(о)		
	анти-держав-ник‖	антидержавниц-тв(о)‖	
		антидержавниць-к(ий)‖	
	без-держав-ник		
	проти-держав-ник		
	анти-держав-н(ий)‖		
	без-держав-н(ий)		
	все-держав-н(ий)		
	загальн-о-держав-н(ий)		
	між-держав-н(ий)		
	навколо-держав-н(ий)		
	понад-держав-н(ий)		
	сам-о-держав-ств(о)		

Фрагмент унаочнює реактивацію похідних, не засвідчених радянськими словниками після 1932 р. (*державник, державницький*), появу новотворів та відхід у пасив частини похідних (*державець, державиця,* демінутива *державка, державство*). За допомогою різних шрифтів у гнізді виділено поняттєве і словотвірне ядро (**жирним** шрифтом) – деривати, засвідчені словниками всіх етапів досліджуваного періоду; масив новотворів (звичайним шрифтом) післярадянського періоду; деривати, які відійшли в пасив (*курсивом*) – востаннє засвідчені словниками 30-х рр. XX ст.; активізовані після 1991 р. деривати (підкреслені) з можливими змінами у значенні; зірочкою (*) позначені неосемантизми; знак || позначає полімотивованість або розходження формальної та семантичної мотивації похідних у фрагментах під гнізд. Стабільно активне ядро (*загальнодержавний, самодержавство*) доволі нечисленне. Більшість похідних субстантивної зони є виявом активної внутрішньої динаміки словотвірного гнізда як наслідку соціодинаміки. З пасивного фонду в активнийперейшли лексеми *державник*, *державницький* (НУЛ), оскільки СУМ не засвідчує цих лексем. Зазнала змін і модифікацій семантична структура деривата *державник* (табл. 3.2.).

Таблиця 3.2.

Динаміка семантичної структури деривата «державник».

СГ	*державник* – ‘государственный человек’
РУС-1933	*державник* – ‘государственник’
НУЛ	*державник*[1] – ‘політик, який послідовно працює на зміцнення держави, на утвердження її суверенітету, на зростання міжнародного авторитету’
ВТС СУМ	*державник*[2] – ‘прибічник державності, тобто державного ладу’
Електронні ресурси	*державник*[3] (неосемантизм, розмовне) – ‘студент, який вчиться за державний кошт, на противагу контрактнику’(forum.te.ua, 16.08.2007; universum.zu.edu.ua, 2008)
Електронні ресурси	*державник*[4] (неосемантизм, розмовне) – ‘державний службовець’ (ucipr.kiev.ua, 8.12.2005; kharkivoda.avakov.com, 2012)

Необхідно враховувати явище подвійної мотивації у творенні дериватів. Визначальною для аналізу є семантична мотивація: якщо *державник*[1] і *державник*[2] мотивовані безпосередньо твірним *держава*, що відображають перифрази: ‘політик, який працює на зміцнення держави’, ‘той, хто є прибічником державності’, то *державник*[3] і *державник*[4] мотивовані прикметником *державний*: ‘студент, який вчиться за державний кошт’ і ‘державний службовець’. Вони унаочнюють різні способи творення похідних: суфіксальний для відіменникових похідних та універбацію для відприкметникових та їхню різну словотвірну потужність.

На фоні активних суспільних змін на пострадянському просторі семантика *державник* розвивається передусім в аспекті, пов’язаному з самою ідеєю держави, що є важливим для свідомості українців [139: 11-12]. Найактивніше у текстах ЗМІ *державник* функціонує в актуалізованому значенні ‘особа (політик), яка обстоює незалежну українську державу’, поєднуючи це значення зі значенням ‘прибічник державності’: ***державник*** *понад усе має на оці збудування власної держави; Якщо він* ***державник****, він буде проводити той курс, який потрібний нації* (УП, 1.12.2009, pravda.com.ua); *Десять Заповідей Українського* ***Державника****. Господь дарував твоїй Нації державне існування. Тепер від тебе залежить, чи зникне твій рід з лиця землі* (ВО «Свобода», 7.02.2012, svoboda-vo.at.ua).

Профілювання поняття позначають прикметники-означення: *український державник Іван Мазепа, Симон Петлюра – видатний державник України, Адам Кисіль – польський державник-патріот* і пор. в сучасній російській пресі: *русский державник Федор Тютчев, советский державник Сергей Михалков, русский державник генерал Деникин*. Формується низка імен для кожної країни, яких зараховують до виразників її державності, що є складником патріотичного виховання та державницької позиції, як серія книжок «Українські державники».

В українському політичному дискурсі вживання назви особи за політичною належністю є доповняльним до характеристики особи як

державника[2]: *М.Грушевський – народник і державник, Юліан Бачинський – соціал-демократ і державник, Олег Тягнибок – націоналіст і державник*, оскільки політик має послідовно працювати на зміцнення держави, то*політик-державник* не є тавтологією: основа *політик* є категоризатором, а *державник* – конкретизатором (якщо є *антидержавник*, то за активною моделлю можна утворити *політик-антидержавник*). Тексти ЗМІ засвідчують, що політики і державники – це не одне й те саме, що не всі українські політики є державниками: *Президент Віктор Ющенко вважає, що він не політик, а «**державник**», який виконує свою місію.*(УП, 15.01.2010, pravda.com.ua); *Політик думає, де він буде у січні, і платить будь-чим, навіть економічною незалежністю, а **державник** думає, де Україна буде через рік, через п'ять*(УП, 19.12.2009, pravda.com.ua). Розмежування цих понять спричинює негативну емоційну оцінку поняття «політик», в той час як лексема «державник» зберігає позитивну оцінну конотацію. Порівняймо російські приклади: «*В то же время среди державников немало приличных людей*»; «*Сегодня, что ни подлец, то державник*» [343: 443]. Негативну оцінку лексеми *державник*, яка в російській мові вживається в книжному «високому» стилі «*истинный державник*», формує свідоме зниження стилю і протиставлення її семантично-нейтральній «*государственник*».

У юкстапозитах компонент *державник*, позначаючи особу за «ідеєю, яку вона підтримує» [343: 443] і займаючи, як правило, кінцеву позицію, виступає конкретизатором, а ідентифікатор (категоризатор) у початковій позиції характеризує особу за видом основної діяльності: *військовик-державник, воїн-державник, історик-державник, кавалерист-державник, педагог-державник, політик-державник*; за займаною посадою: *кандидат-державник, президент-державник, патріарх-державник,* за ідеологією: *гетьманець-державник, націоналіст-державник, патріот-державник, самостійник-державник.* Пор.: *Союз **гетьманців-державників*** (СГД, 2012, hetman-ua.org); *Гетьман Павло Скоропадський: **кавалерист-державник*** («Вирій», 2012, vyriy.ukrbb.net); *Проблема виховання **патріота-державника***

у педагогічній спадщині Григорія Ващенка (1878-1967) (Головчук, 2012); *Українські* ***самостійники-державники*** *особливо шанують Миколу Міхновського* («Жіноча січ», 24.11.2010, sich-zhinocha.org).

Державник як перший компонент юкстапозита перебирає на себе роль ідентифікатора (категоризатора), а другий компонент – конкретизатор – позначає спеціалізацію державницької діяльності: *державник-практик* і *державник-теоретик*, або специфіку трактування державницької ідеї: *державник-націоналіст, державник-патріот,державник-самостійник*. Пор.: *хіба гірше буде країні, коли її очолять* ***державники-націоналісти****?* (БНО, 10.05.2011, nazarbo.blogspot.com,); *Мазепа – справжній* ***державник-патріот****, блискучий дипломат, ревний покровитель церкви, меценат мистецтва і науки* (Лавренчук, 2009, lib.ua-ru.net).

Активізація префіксального словотворення в іменниковому підгнізді сформувала антонімічні протиставлення, які активно функціонують у текстах: *державник – антидержавник* (СТ; ДП), *недержавник, протидержавник* («той, хто ігнорує або не дбає про державу» [2]):*…не патріот, тобто* ***антидержавник****, а отже зрадник* («Майдан», 27.01.2005, maidanua.org); *…не чергував би наступний* ***протидержавник*** *з ласки Л. Кучми* («Брама», 29.07.2002, brama.com). Новотвір *бездержавник* має значення «той, хто існує без держави» і функціонує на позначення як народу, так і особи: *Немає жодного народу, який пережив таку трагічну долю* ***бездержавника****, як український народ* (ЛСІ-2007: 15); *І коли, наприклад,* ***бездержавник*** *живе в якійсь державі, то він підлягає, безумовно її законам* (ПЛАСТ НСОУ, upu7.plast.org.ua).

Похідні *антидержавник, антидержавний* ілюструють явище подвійної мотивації, оскільки їхможна розглядати як конфіксальні першого ступеня похідності у субстантивній зоні гнізда, утворені безпосередньо від *держава* зі значенням ‘який (той, хто) виступає проти держави’. Наявність

[2]За відсутності лексем і їхніх тлумачень у словниках подаємо власну дефініцію; тут і далі, за відсутності покликань на словник, подановласне тлумачення.

антонімічних пар *державний – антидержавний, державник – антидержавник* дозволяє розглядати їх і як префіксальні похідні другого ступеня похідності уже в різних зонах – субстантивній та ад'єктивній, оскільки префіксальні моделі з **анти-** є активними в творенні похідних різної частиномовної належності зі словотвірним значенням 'заперечення того, протилежності до того, що названо твірною основою'. Формально їх можна розглядати і як суфіксальні похідні за наявності префіксальних похідних *антидержава, антидержавний*, однак тут відсутня семантична мотивація.

У мовленні студентів побутує відприкметниковий (позначений в ад'єктивній зоні гнізда) неосемантизм-універб *державник*[3] на позначення 'студента, який вчиться за державний кошт, на противагу контрактнику': «*Я – **державник** і не плачу за навчання*; *існує наказ ректора **державникам** індивідуальний графік не підписувати* (ФФМТ, 16.08.2007, forum.te.ua); *Студент. **Державник**, контрактник… Усі чули про можливість переводу з контрактної форми навчання на державну* («Універсум», 2008, universum.zu.edu.ua). Відбулося стягнення словосполучення 'той, хто вчиться за державний кошт' за семантично стрижневим словом *державний*, яке виконує роль ономасіологічної ознаки, в суфіксальний дериват, де суфікс виконує роль ономасіологічного базису з категорійним значенням особи, яке передає перифраза 'той, хто…'. Неосемантизм виявляє словотвірний потенціал: *студент-державник → студентка-державниця*: *Згідно з проектом **студент-державник** вже на першому курсі повинен буде підписати тристоронню угоду між студентом, керівником вишу та роботодавцем* («Малакава», 31.12.2009, malakava.com); *Я **студентка-державниця**, вчуся доволі непогано – на підвищену стипендію* («Малеча», 27.08.2008, malecha.org.ua).

Неосемантизм-універб *державник*[4] у значенні 'державний службовець належить до ад'єктивної зони гнізда, оскільки мотивований твірним прикметником *державний*': *Іменем України рішення... не виконуються, або Як **державники** службу несуть* (ГУ, 21.02.2012). У складі юкстапозитів-

конкурентів функціонує *недержавник* як ‘той, хто працює в недержавній, приватній фірмі’ *охоронець-недержавник, охоронник-недержавник*: ***Охоронці-недержавники*** *нарікають на суворий контроль з боку Державної служби охорони.* (Р, 5.02.2009, ua-reporter.com).

Прикметник *державницький* – ‘який сприяє утвердженню і розвитку держави, який стосується державника[2]’ є похідним від *державник*; функціонує у словосполученнях *державницьке мислення, державницька мрія, державницька позиція, державницька діяльність: І для цього тисячолітня* ***державницька мрія*** *українського народу була здійснена 15 років тому* (Голота, 2006, с.124); *У мовному питанні потрібна принципова* ***державницька позиція*** (УМ, 27.06.2006, № 115, с.8). СУМ-2012 дає без дефініції *державницький* з прикладом *державницькі інтереси*(СУМ 2012: 221). Новотвір утворює антонімічну пару з *антидержавницький* і демонструє здатність до спеціалізації: *самостійно-державницький, національно-державницький: Ідеологія грошей диктує думки, слова і дії, несумісні з будь-якою* ***національно-державницькою ідеєю*** (Голота, 2006, с.145). Є ще одна антонімічна пара похідних від *державник*[2]: *державництво - антидержавництво*: *Під загрозою закриття опинилась радіопрограма «Українське* ***державництво****» після того, як у ній взяв участь новий голова КУН* (СУП, 09.05.2010, spilka.pt).

Конфіксальні похідні першого ступеня похідності формують окрему підзону субстантивної зони: *бездержавний, вседержавний, понаддержавний: …пізнати свою історію, самих себе – унікальний шанс для нас, ще нещодавно* ***бездержавної*** *нації, яка не мала об’єктивної історії* (Блог Білозерської, 03.2008, bilozerska.livejournal.com); *…проекту* ***вседержавного*** *значення* (П, 09.02.2007, № 5, с.9); *…що є загальнообов'язковим і справді* ***понаддержавним****?* (П, 2007, № 8(14), с.40).

За допомогою префіксів та основ формується градуальність оцінки, яка розростається в градуально-оцінну «шкалу» на позначення держави. Стилістично нейтральними антонімами є *держава – антидержава :*

недержава. Інші антоніми є додатково маркованими, конотованими: *квазідержава : охло-держава* (оказіонал.) *: недодержава* (яка має несамодостатню державність) *: псевдодержава*, а тому виконують роль гіпонімів до гіпероніма *недержава*. Синонімічна пара *мікродержава : мінідержава* формує антонімічні відношення за розміром, силою, потужністю держави з рядом синонімів *гіпердержава : мегадержава : наддержава : супердержава : супер-пупер-мегадержава* (оказіонал., ірон.).

Композити *квазідержава, охлодержава, демократодержавка* виражають негативну оцінку: *15 років існує* ***квазідержава*** *Україна* (П, 09.02.2007, № 5, с.15); *Якщо література буде в занепаді, це буде плебейська, це буде* ***охлодержава****, – так, як воно тепер є* (Голота, 2006, с.95); *від імені нової, нєзалєжнаї* ***демократодержавки*** *править; тобою і тобі подібними* (Пашковський, 1999). Показово, що наведені приклади належать і до колективної й до індивідуальної мовної практики.

Частина субстантивного підгнізда, яку формують префіксальні й складні похідні – композити та юкстапозити (відсутні у фрагменті), складається всуціль із новотворів, окрім активізованих *держав-о-знавець* і *держав-о-знавств(о)*. Серед них є як стилістично нейтральні(*державотворення, державотворчий*), так і стилістично марковані, переважно з іронічно-негативним зарядом: *державоспотворення, державотрус, дводержавомовність, симулякр-держава.* Функціонують стилістично нейтральні новотвори: *видавництво «Основи» реалізувало цікавий, знаковий проект – десятитомник «Україна. Антологія пам'яток* ***державотворення****. X-XX століття»* (Д, 8.10.2010); *…вхід України в новітню історію, її поступ незалежною* ***державотворчою*** *магістраллю об'єктивно вимагає форматування нового світогляду* (Яковець, 2007 с.121); та стилістично марковані: *Вочевидь треба знати різницю між двомовністю й* ***дводержавномовністю*** (УП, 29.08.2013, pravda.com.ua); *…негативом про погану українську політику,* ***симулякр-державу*** *й «не таких» націоналістів змінити щось на краще неможливо* (УП, 29.08.2013, pravda.com.ua);

державоспотворення *відбувається завдяки політичному мазохізму кількох загальноукраїнських VIP-персон* (Сіроштан 09.2008, usva.org.ua); *все здається несправжнім, –* ***державотруси*** *імперій, кожен крик пугача, що віщував незворотність двобою і мсти* (Пашковський, 1999).

У складі юкстапозитів першого ступеня похідності компонент *держава* в початковій позиції виконує роль ідентифікатора (категоризатора), а компоненти в кінцевій позиції позначають різні аспекти цього спільного поняття, специфікують його, зберігаючи разом з тим відносну стилістичну нейтральність. Це переважно терміни суспільних наук: *держава-партнер, держава-постачальник, держава-транзитер, держава-нечлен, держава-донор* (РУСНТ Суспільні науки): *Ферраро-Вальднер пояснила, що у рамках так званих «мобільних партнерств» громадянам з* ***держав-нечленів*** *Євросоюзу видавався б обмежений у часі дозвіл на перебування в країнах ЄС* (Д, 04.09.2007, № 147, с.3); *…в України, так само, як і в Росії, інших* ***держав-партнерів*** *НАТО є План дій, що передбачає оперативно-тактичні навчання* (УМ, 07.06.2006, № 102, с.4); *…чіткий баланс інтересів* ***держав-постачальників, держав-транзитерів*** *і споживачів у Європі* (УМ, 18.08.2006, № 151, с.5); 3). Вони можуть мати яскраву негативну оцінку в значенні другого компонента: *держава-ізгой, держава-монстр, держава-звір*: *Це* ***держава-звір****, яка вважає людину за ніщо* (Д, 10.11.2006, № 195, с.3).

Нові суспільні реалії зумовлюють розвиток значень у похідних, спрямований на творення й посилення держави та її інституцій: *державобудівник, державобудівництво, державобудування, державотворення, державотворець, державотвориця, державотворчий, державоутворний*.

Прикладом нереалізованості змістової потенційності є дериват *державка.* Про змістову потенційність мовлення В. Матезіус писав як про «нестійке співвідношення інтелектуальних і афективних елементів у складі більшості виражальних одиниць, яке виявляється, наприклад, у чеській мові, в тому, що деякі зменшувальні форми використовують то для позначення

справді малих предметів, то для позначення улюблених предметів, незалежно від їхньої величини» Звідси «змістова потенційність мовлення постає перед нами як множинність висловлень, тобто як можливість висловити те саме декількома способами» [278: 21-22]. На явище десемантизації демінутивності в діахронії на матеріалі різних слов'янських мов неодноразово звертали увагу Л. А. Булаховський (про демінутиви на зразок російських *крыльцо*, *блюдце*) [30: 345-372]; Н. О. Янко-Триницька (*бровка* (*беговойдорожки*) і *носик* (*чайника*) або *спинка* (*дивана*)) [433: 175-185]. І. І. Ковалик, писав, що деривати, мотивовані іменником із суфіксом -**к**(а), виражають семантику зменшеності, пестливості, поєднання цих значень або зневажливості, «утворення цього типу значною мірою зазнають десемантизації, занепаду семантики зменшеності» [363: 105]. Серед афіксальних простих похідних є новотвір *державонька*: *в нашій бандючній державоньці нічого не робиться просто* (МПС, с. 253), вжитий в О. Забужко з сарказмом, тобто демінутивний суфікс набув негативного значення. Зміна семантики пестливості на семантику зневажливості відбулася внаслідок сполучення з оказіональним відверто негативним прикметником *бандючна*. У текстах наявна конотативна енантіосемія, коли представлено як позитивні так і негативні конотації в цьому слові: *через те, що була та* ***державонька*** *бідною* (УП, 5.08.2011).

У термінології, на позначення малої держави за критерієм її фізичних та географічних параметрів, за національною могутністю, здатністю впливати на інші держави, функціонує назва *мікродержава (мікродержави Європи; Ватикан – місто-мікродержава* (юкстапозит *місто-держава*, або 'давньогрецький поліс' також має нейтральну вказівку на порівняно невеликий розмір)*, «країни-карлики» або мікродержави).* Відбувається метафоричне перенесення назви *мікродержава* на явища, особу, територію за ознакою окремішності, винятковості або не підпорядкованості загальному порядку (пор. «держава в державі» – вислів французького письменника Агриппи д'Обіньє (155-1630)):*фестиваль як мікродержава; особистісне я – це мікродержава; Карпати – мікродержава*. Варіант *мінідержава* до

маленьких країн вживають або в історичному контексті, або у знижено-оцінній площині, очевидно, зумовленій значенням неповноти ознаки, яку виражають **міні-, мікро-, не-, недо-, напів-** (пор.: оказіоналізм *недодержава*, який вживають в образливому контексті «*недодержава не може бути видом держави*»). Його частіше вживають на позначення всього іншого, що має ознаки впорядкованості, властиві державному ладу: *мінідержава* – це *бджоли, сім'я, школа, селянський хутір, профспілки, кожне містечко, людське тіло, мафія*. Антонімічні опозиції до *мікродержава* утворюють за ознакою сили, могутності, впливовості, а не за розмірами території: *гіпердержава, наддержава, мегадержава (*оказіоналізм *супер-пупер-мегадержава), супердержава.*

Виявлено динаміку семантики і функціонування похідного *державка*. Якщо РУС-1933 подає *державка* як модифікацію – зменшувальне до *держава*, тов пізніших і сучасних словниках і текстах *державка* функціонує винятково в термінологічному значенні як технічний пристрій (у Є. Пашковського трапився авторський оказіоналізм – *демократодержавка*, з виразною негативною оцінкою, як і в О. Забужко). Перехід відбувся під впливом російської мови, його можна простежити за рухом наголосу, який ще розрізняв вживання лексем у 1930 рр. (табл. 3.3):

Таблиця 3.3.

Втрата смисловозрізнювального наголосу в дериваті «державка»

Словник	Слово
І.М.Шелудько. Практичний словник виробничої термінології. – К., 1931. – с.20	рос. *держáлка* (вставки, ролика) – укр. *дéржавка*
РУСНТ. Математика. Фізика. Техніка. – К., 1998. – с. 158	рос. *держáвка* – укр. (техн.) *держáвка* (поворотна державка)

Відбулася заміна суфіксального деривата зі значенням зменшеності на гібридні складні утворення, в одному випадку, і змісторозрізнювальне пересунення наголосу, в другому. Необхідність у називанні різних понять

забезпечено іншими засобами номінації: використання складних *мікродержава мінідержава* замість *державка* з семантикою зменшеності є також виявом аналітизму в українській мові [170: 12-19](табл. 3.4.):

Таблиця 3.4.

Смислорозрізнювальні засоби категорійних значень деривата «державка»

Твірне слово / час фіксації	*держава*	Категорійне значення	*держати*	Категорійне значення
30-ті рр. XX ст.	*держáвка*	семантика зменшеності	*дéржавка*	інструмент
Кін. XX – поч. XXI ст.	*мікродержава мінідержава*		*держáвка*	пристрій

Крім похідного *державка*, у відсубстантивній зоні гнізда у пасив відійшли деривати *державиця* і *державство*.Дериват *державиця* позначає назву особи жіночої статі, утворену від *державець,* яку РУС-1933 подає як переклад до російських *государь, державец, властитель* з українськими синонімами *володар, зверхник, можновладець, самовладник,* а серед відповідників жіночої статі до властительница – *державиця, володарка, володариця, зверхниця, можновладниця*, які за самодержавства були нейтральними лексемами на позначення царських осіб. Зі зміною суспільного ладу *державець* стали вживати лише якісторизм. Порівняно з СГ, відбулася остаточна його «міграція» на лексичну «периферію»: *державець* (заст.) 1) «володар, що мав права монарха»; 2) «той, хто користувався ранговими землями» (СУМ II: 248), а відповідні фемінітиви у СУМі відсутні взагалі.

Ад'єктивна зона гнізда. Стабільне ядро (табл. 3.4.) формують словотвірні пари *державний → державність*, *державний → недержавний* із новотворами. Прикметник функціонує у словосполученнях *державна кишеня, «державна» контрабанда, державні мужі* (наявна оцінна метафора: *втомлений зір* ***державного мужа****, суміш знудженості, поблажливості, іронії й жалю* (МПС, с.587)), пор. нейтральне *державний службовець*.

Таблиця3.4.

Фрагмент ад’єктивної зони словотвірного гнізда ‘держава’

держав(а)				
	держав-н(ий)			
		державн-ик[3]*	студент-державник державн-иц(я)	студентка-державн-иц(я)
		державн-ик[4]*	не-державник‖*	
		державн-ість	анти-державність‖	
			не-державність‖	
		державн-о		
		гіпер-державн(ий)		
		гіперо-державн(ий)		
		не-державн(ий)	недержавн-ик‖*	охоронець-недержавник*
				охоронник-недержавник*
		державн-о-політичн(ий)		
		етно-державн(ий)		
		національн-о-державн(ий)		
		політик-о-державн(ий)		

Н. Ф. Клименко акцентує, що «сполучення основи **держ-** з основами, співвідносними зі словами з негативним забарвленням, зумовлює формування загальної негативної характеристики похідного, оскільки йдеться про поєднання непоєднуваного, адже держава покликана боротися з явищами, що іменуються як: *держаморальний, держаморальність, держгодівниця, держрекет*»[192: 172]. Складні похідні, першою частиною яких є аброморфема **держ-** охоплюють широкий спектр словотвірних категорій – назви різноманітних державних установ: *Держвидав, держкіно, Держплан, держцирк* (ПСГ); *держарбітраж, держбанк* (СУМ); *держгосп, держстрах* (СДГ); *держдепартамент, держтеатр, держустанова* (ОСУМ); *держадміністрація, Держінформ'юст, Держкомінформполітики, Держкомнацміграції, Держмитком, держскарбниця, ДержТБ* (СТ). Стабільним вживанням відрізняється *держбюджет*,зафіксоване в усіх словниках, починаючи з 1930-х рр.

Серед новотворів з аброосновою **держ**-виявлено 65 похідних, які утворюють декілька лексико-семантичних груп:

1) назви державних установ, організацій, підприємств: *держадміністрація, держдепартамент, Держдеп, держінспекція, Держінформполітики, Держінформ'юст, Держкіно, Держкомінформ, Держкомінформполітики, Держкомісія, Держкомітет, Держкомстат, Держмитком, Держмитслужба, Держприкордонслужба, держслужба, держструктура, ДержТБ, держустанова, держхолдинг* та ін.: *Президент призначив першим заступником голови СБУ Хорошковського, якого Прем'єр звільнила з* ***Держмитслужби*** (УМ, 29.01.2009, № 4, с.16); *…щорічно ФСБ реєструє майже мільйон хакерських атак на інтернет-ресурси* ***держорганів*** (Д, 16.06.2006, № 96, с.24); *І лише за якийсь час величезні* ***держхолдинги*** *можна буде приватизувати* (УП, 13.10.2008);

2) назви осіб – державних службовців: *держслужбовець, держслужбовка, держфункціонер, держчиновник*; пор.: *Чи не найбільше нарікань та претензій за роки незалежності України почув*

держслужбовець (УС, 29.06.2006, № 1823, с.7); *Супердорогі автомобілі, відпочинок за кордоном, там же – навчання дітей* ***держчиновників****, дорогі хобі і пристрасті* (ДТ, 9-15.08.2008, № 29 (708), с.2);

3) назви абстрактного поняття, об’єкта, стану або ознаки, певного артефакту: *держаморальність, держборг, державласність, держгодівниця, держконтракт, держмито, держпакет, держпосвідчення, держреєстр*: *Від політики скорочення* ***держборгу*** *та витрат на його обслуговування – до розгортання нової масштабної програми запозичень* (ДТ, 2-8.09.2006, № 33 (612), с.4); *Про події, присвячені розмиву* ***держпакета****, вже стільки написано* (ДТ, 23.02.2008, № 7 (686), с.9);

4) назви процесу, опредметненої дії та її результату: *держакція, держбудування, держгарантії, держдотація, держзамовлення, держпіар, держпідтримка, держпотреба, держпочинання, держприймання*, *держпрограма, держрекет*: *…хочемо відмовитися від практики підтримки кіно тільки через* ***держзамовлення*** *і створити умови для* ***держпідтримки*** *та залучення приватних інвестицій* (ДТ, 24.06.2006, № 24, с.17); *…недавно на урядовому рівні робилися резонансні і рішуче безуспішні спроби на самому* ***держпіарі*** *в'їхати на світовий кіноолімп* (ДТ, 2006, № 580); *…приватна ініціатива починає просто обминати лежачий камінь* ***держпочинань*** *у сфері кіно* (ДТ, 2006, № 580); іноді додано метафоричні конотації: *держмилостиня,* пор.: *Перш ніж кидати* ***держмилостиню*** *у шапку кінопенсіонерів, подумайте про глядачів* (УМ, 08.06.2006, № 103, с.12);

5) збірні назви: *держверхи, держкомпартноменклатура, держкошти, держфінанси;*

6) назви ознаки за відношенням до об’єкта або поняття: *держаморальний, держадміністративний, держбюджетний, держдумівський, держкомвидавівський.*

Велика кількість похідних з аброосновою **держ-** свідчить про зростання активності абревіації у творенні нейтральних та експресивно-оцінних номінацій, в ігровому словотворенні.

Похідні *державний* та *державність* формують синонімічні ряди й антонімічні пари як між собою: *недержавний – гіпердержавний, гіпередержавний; недержавність*, так і з похідними прикметниками, утвореними безпосередньо від твірного *держава* за конфіксальними моделями: *антидержавний, бездержавний – вседержавний, наддержавний; антидержавність*. Зіставлення статті *недержавний* в СУМ і СУМ-2012 виявляє певні особливості трактування семантики похідного: у СУМ *недержавний* має два значення: 1) «який не має прав державності» (*недержавні нації*); 2) «який не виходить з інтересів держави» (*недержавний підхід*) (СУМ V: 283); у СУМ-2012 є вказівка на перебування не в державному підпорядкуванні з прикладом *недержавна форма власності*(СУМ 2012: 622). Низку опозицій продовжують складні слова: *державнополітичний, державно-приватний, державноуправлінський; вседержавний, етнодержавний, загальнодержавний, квазідержавний, навколодержавний, напівдержавний*, серед яких є гібриди: *Кабінет Міністрів України на засіданні 17 вересня прийняв проект закону «Про* ***державно-приватне*** *партнерство»* (Euro 2012, 26.09.2008, euro2012.ukrinform.ua); *вдосконалення* ***державноуправлінського*** *впливу на функціонування й розвиток українського суспільства* (Д, 08.09.2006, № 151, с.4); *Знову замість держави –* ***квазідержавний*** *апарат самозванців, що позбавлені легітимності* (УП, 8.08.2012, blogs.pravda.com.ua).

Зміни в дієслівній зоні гнізда. Дієслово *державити*(СТ: 205)має статус оказіонального й функціонує лише в художніх текстах: *За тобою правда –* ***державити*** *треба міцно!;Не можу бути володарем племен і народів. Як* ***державити*** *в них, коли мій меч зламано?* (Іванченко, ukrlit.kiev.ua); *бо ти в цей світ* ***державити*** *прийшла* (Стус «Хрещатиком вечірнім», stus.kiev.ua); *переливати епос порожнього в модерн пустого, обпиватися кавою,* ***державити*** (Пашковський, 1999). Водночас воно заповнює лакуну, утворену відходом у пасив дієслова *державувати* (РУС-1933).

Таблиця 3.5.

Фрагмент дієслівної зони словотвірного гнізда ‘держава’

держав(а)				
	держав-и(ти)			
		анти-держави(ти)		
	о-держав-и(ти)	**одержавл-ен(ий)**		
		<u>одержавл-енн(я)</u>		
	роз-держав-и(ти)	роздержавл-ен(ий)		
		роздержавл-енн(я)		
	у-держав-и(ти)	**удержавл-юва(ти)**		
		удержавл-ен(ий)		
		удержавл-енн(я)		
	держав-ува(ти)	*державува-нн(я)*		

Префіксальні дієслова *одержавити, удержавити* та віддієслівні похідні радянського періоду відображають односторонні процеси, спрямовані на те, щоб «зробити що-небудь власністю держави» (СУМ V: 624). У післярадянський період з’явилося *роздержавити* з новотворами *роздержавлений, роздержавлення* на позначення дії, протилежної до ‘зробити власністю держави’, тобто ‘зробити державну власність недержавною шляхом приватизації’: *Чому не можна просто взяти і* ***роздержавити*** *ЗМІ?* (УП, 29.03.2013, pravda.com.ua); *…потреба* ***роздержавлення*** *ЗМІ вже не викликає жодних сумнівів як у журналістів, так і в керівників виконавчих та представницьких органів влади* (УМ, 2006, № 111, с.6). РУС-1933 засвідчує дієслово *державувати* (надалі витіснене у пасив) як нейтральне синонімічне до російського *государствовать, управлять государством* з українськими відповідниками *панувати, володарювати* (РУС-1933), які пізніше зазнали звуження семантики.

Загалом, словотвірне гніздо *держава* виявляє лінгводинаміку в синхронії й активне використання національно-мовних ресурсів у динамічних різноспрямованих процесах розвитку лексикону, зумовлених соціальними змінами, які призводять до переорганізації лексики на суспільну потребу. Відбулася аспектуалізація семантики базового слова в похідних (*державник, недержавний роздержавити*);семантичне розростання за рахунок процесів неосемантизації (поява омонімів-неосемантизмів *державник*, *недержавник*). Наявна функціональна диференціація словотворчих ресурсів (*державник – державець, державка – державонька, державка – мінідержава, державити – державувати*). Аналіз міри участі різних способів словотворення в подальшій вербалізації поняття «держава» виявив, окрім стабільної активності афіксального способу (*державник, державниця, державництво, антидержавник, недержавник*), активізацію абревіації (*держадміністрація, держфункціонер, держдепартамент*) та юкстапозиції (*воїн-державник, політик-державник, держава-партнер*). Залишається високою активність гібридного словотворення [102: 157; 192: 138; 471: 165-178]. На прикладі аналізу одного гнізда показано різноспрямовані процеси розвитку лексикону: стабільне функціонування ядра, поповнення новотворами й активізації похідних неосемантизмів, витіснення у пасив частини похідних. Ядро гнізда становлять питомі похідні, засвідчені усіма словниками досліджуваного періоду (*державний, державність одержавити, удержавити одержавлений, удержавлений одержавлення, удержавлення*), які належать до активних словотвірних моделей та продуктивних словотвірних типів. Розростання гнізда відбувається передусім за рахунок питомих словотворчих ресурсів. Серед новотворів наявні явища конкуренції, варіантності, омонімії, синонімії й антонімії: 1) суфіксальні словотвірні синоніми *(державник – державець, державниця – державиця*, *державити – державувати*), переважно, функціонально диференційовані; 2) префіксальні словотвірні синоніми (*одержавити – удержавити)*; 3) неосемантизми з новими значеннями

формують антонімічні пари (*державник – недержавник (контрактник*)); 4) омонімічні конкурентні пари, де один із омонімів витіснений у пасив (*державка (*від *держава) – державка (*від *держати)*); 5) варіантні префіксальні утворення різних частин мови (*антидержава – недержава, антидержавний – недержавний*); 6) синонімічні ряди та антонімічні пари на позначення високого або низького ступеня оцінки (*мегадержава – наддержава – супердержава; мікродержава – мінідержава*). Новизна в словотвірній номінації поняття *держава* та його аспектів полягає в розвитку його спеціалізації і вираження її засобами словотворення у стилістично нейтральних похідних, у появі оцінних, прагматично заряджених одиниць.

Особливості наповнення та внутрішньої динаміки властиві й для інших словотвірних гнізд, мотивованих питомими лексемами, які належать до важливих понять сучасного суспільства. Порівняймо висновки, зроблені Є. А. Карпіловською для концепту *Україна* [206: 121-123] та актуалізованої з новим значенням лексеми *майдан* (АРСУН: 171-177). Такі слова мовознавці визначають як «ключові слова доби» [96: 92], «слова-спалахи», які вмить висвітлюють важливі події у нашій пам’яті [238: 270], «слова-свідки» (І. Б. Левонтіна), «слова поточного моменту» (Т. Шмельова).Новотворів з основою **україн-** Є. А. Карпіловська називає 150, вказуючи, що «переважна більшість цих неолексем має оцінні конотації» [139: 122]. У цьому словотвірному гнізді активізовано словотвірну прагматику, причому, переважно з негативним зарядом. Скажімо, назву особи в гнізді представлено дериватом*українець*, натомість новотвори позначають українця за різними аспектами ставлення його до України як держави, її мови, історії, культури. Для позначення непатріотичного українця використовують *українчук, україноїд, антиукраїнець, недоукраїнець, українозневажець, україноненависник, україножер*; за критерієм ставлення особи до мови з позитивним зарядом: *україномовний*, *українськомовний*, *україночитний*; а з негативним (незнання чи неповага до мови): *українонемовний*, *українонімий*. Деривати з позитивним ставленням до культури, історії України: *українний,*

найукраїнніший, українно, українськість, українніщати, україноментальний, україноментальність, україноцентризм, українoвиховання, українорозбудова, українотворення; з негативним зарядом: *антиукраїнський, антиукраїнство, дезукраїнізованість, україноцид, розукраїнювати* [206: 122-123].

Неосемантизм *майдан* у значенні «акція протесту, виступ проти влади, режиму» (АРСУН 2013: 172) не поповнює словотвірне гніздо, а формує нове; серед його похідних багато прагматично забарвлених одиниць. Це зумовлено тим, що сучасна суспільно-політична лексика, зокрема й подана у ЗМІ, в сучасному українському суспільстві не уникає суспільної оцінки, яка може бути як позитивною, так і негативною, тобто має діаметрально протилежні оцінні заряди. За критерієм наявності прагматичного заряду новотвори словотвірного гнізда *майдан* є стилістично нейтральними з нульовим прагматичним зарядом (*майданівець, майданний, майданівський, автомайданник, постмайдан, післямайдан, білямайданний, постмайданний, післямайданний, майданно-банківський, майданно-революційний, автомайдан*) та стилістично маркованими з переважно негативним прагматичним зарядом (*майданити, помайданити, післямайдання, майданс*) (АРСУН 2013: 175-177). Прагматику часто можна виявити лише на рівні контексту (*майданити*), отже є сенс говорити про критерій функціонального стилю як визначальний у вираженні прагматичного заряду. На словотвірному рівні прагматичний заряд з’являється в поєднанні: двох різностилістичних компонентів (*україножер*), стилістично нейтрального і прагматично зарядженого компонентів (*україноїд, україноцид*), стилістично нейтральних але з різним прагматичним зарядом (*антиукраїнець*).

Порівняння особливостей наповнення словотвірних гнізд, мотивованих питомими іменниками та неосемантизмами від питомих іменників, показує їхні відмінності. Давні гнізда (*держава*, *Україна*) мають розгалужену структуру з похідними, які реалізують основні словотвірні категорії (особи, ознаки, дії). Подальше поповнення таких гнізд відбувається передусім за рахунок дериватів, які спеціалізують поняття (*держапарат*,

держструктура); заповнюють лакуни у структурі гнізда (внаслідок актуалізації понять (*державницький*, *роздержавити*), процесів неосемантизації (*державник*[3] і *державник*[4]); виконують прагматичну функцію (*держава-звір, українчук*). Натомість неосемантизми від питомих іменників формують нове словотвірне гніздо/підгніздо за базовими словотвірними категоріями, породжуючи деривати-омографи.

3.2. Тенденції оновлення соціально значущих фрагментів українськомовної картини світу

Жодне мовне явище не існує ізольовано – воно пов’язане сіткою логічних, причиново-наслідкових, системних зв’язків з іншими в процесі мовного розвитку, оскільки є частиною складної ієрархічної будови мовної картини світу. Для розуміння місця, бачення ніші нового похідного слова в системі номінації, необхідно розширювати межі його бачення не лише в окремих різноструктурних гніздах, а в сукупності різноструктурних гнізд, які становлять спільну тематичну групу або спільне лексико-семантичне поле. Нові поняття все частіше з’являються у вигляді запозичених лексем з іншої мови, що породжує конкурування і взаємодію питомих та іншомовних ресурсів у процесі номінації певних поняттєвих сфер. На прикладі багатьох суспільно значущих ділянок української номінації спостерігаємо їхню розбудову, спеціалізацію їхніх складників. Ці процеси задіюють увесь спектр питомих та запозичених ресурсів, де кожна з лексичних одиниць займає свою нішу в поняттєвому просторі та стає твірною для гнізда похідних.

3.2.1. Українськомовний медіа-простір: тенденції стабілізації інновацій

Тематична група засобів масової інформації як самостійний сегмент активно розбудовуваного інформаційного простору сучасної України є

прикладом взаємодії питомих та запозичених (як давніх, так і нових) ресурсів номінації. Поява поняття «інформаційне суспільство» та формування такого суспільства задовольняють одну з найважливіших потреб людини – потребу в інформації. Створення інформаційної індустрії формує нове середовище спілкування, змінює мовну картину світу українців. За останні десятиліття з'явилися й закріпилися в українській мовній практиці й уже кодифіковані в нормативних словниках у різних варіантах неозапозичення *мас-медіа, медіа, мас-медії, медії* за наявності синонімічного ряду: актуалізованих абревіатур *ЗМІ* (засоби масової інформації – у наукових текстах зафіксоване з 1983 р. (Коваль А. П. «Особливості мови і стилю засобів масової інформації»); журн., політ. *засоби масової інформації* (РУСНТ І: 482), *ЗМК* (засоби масової комунікації) (ССВУМ 1988: 175) та новотвору *ЗМІК* (засоби масової інформації та комунікації (Яковець 2007: 131), які становлять спільну тематичну групуз ієрархічною будовою. Лексеми *ЗМІ*/*ЗМІК*/*ЗМК, мас-медіа, медіа* становлять її вершину, пор.: **масмедіа** – засоби масової інформації (комунікації) – преса, радіо, кіно, ТВ, аудіо- і відеокасети, плакати та ін. (РУСІС: 178); **ЗМІ (засоби масової інформації)** – радіо, телебачення, преса та інші засоби, які дають можливість надавати суспільству різноманітну інформацію з усіх галузей життя (НСЗ: 85); **ЗМІ***, невідм., мн.* [великими літерами]. Скорочення: засоби масової інформації – періодичні друковані видання, радіо- телепередачі в т.ін. (СУМ-2012: 377). Гіпоніми: *преса*, *радіо*, *кіно*, *аудіо-* і *відео-*, *телебачення*, *періодичнідрукованівидання* відображають гіпо-гіперонімічні зв'язки в ієрархії сучасних *ЗМІ* за певною ознакою. Вони з'явилися в українській мові у різний час і за останнє століття виявили різну активність функціонування.

Н. Ф. Клименко проаналізувала вплив композитів, юкстапозитів та абревіатур, зокрема з іншомовними основами **інтернет-, медіа- (медія-), прес-,** основами **аудіо-, відео-, теле-** на динамічні процеси формування словникового складу [187: 83-96]. В. Фурса розглядає складні слова з

невідмінюваним компонентом **аудіо, відео** як реалізацію ощадливого засобу передавання складних понять [400: 153-156].

Лексема *видання*, відображає гіпо-гіперонімічні зв'язки за формою подання інформації: *друковане видання, електронне видання,інтернет-видання*; за призначенням інформації: *бізнес-видання, рекламно-інформаційне видання*; за належністю, формою власності видання, його суспільно-політичною позицією, ідеологічними установками: *офіційне видання, провладне видання*; за якістю інформації, адресатом: *«жовте» видання*. У РУС-1933 слово подано як багатозначне, зокрема й у розумінні «преса»: «издание ежедневное (о прессе) – щоде́нне вида́ння, (редко) дне́вник, (еженедельное) тижне́вик, (двухнедельное) двотижне́вик, (ежемесячное) мі́сячник. Периодические, повремённые издания – періоди́чні вида́ння́, періоди́чна преса» (РУС-1933). СУМ подає значення «те, що періодично видається під однією назвою (газета, журнал і т. ін.)» як підзначення третього з чотирьох значень лексеми *видання*(СУМ І: 383). У сучасній мовній практиці це слово активізоване як різновиди сучасної преси.

Таблиця 3.6.

Деривати з основою прес- як конкретизатори гіпероніма ЗМІ

'зустріч діячів з представниками ЗМІ'	*прес-брифінг,прес-конференція*
'спеціальні видання для працівників ЗМІ'	*прес-повідомлення, прес-реліз*
'особи, які відповідають за зв'язок зі ЗМІ'	*прес-аташе, прес-група, прес-секретар*
'інформаційні служби'	*прес-агенція, прес-служба, прес-центр*
'приміщення для працівників ЗМІ'	*прес-зал, прес-клуб*

Лексема *преса* (синонім друкованої продукції), основи **аудіо-, відео-, радіо-, теле-, інтернет-** позначають способи поширення інформації. За матеріалами словників: синоніми «пре́са, друко́ване сло́во. [На́ша щоде́нна пре́са]» (РУС-1933);*преса*, *пресбюро* (ПСГ: 315); *преса* як «друковані видання

– періодичні (газети, журнали, бюлетені і т. ін.) і рідше неперіодичні (книги, листівки і т. ін.) (*стінна преса*)» та як ‘журналісти’ з ремаркою *розм.* (СУМ VII: 541). У сучасній мовній практиці *преса* використовують як збірне найменування журналістів: *вийти до преси;* активізовано основу **прес**-у творенні складних похідних (табл. 3.6).

Основа **радіо-** виявляє меншу словотвірну активність порівняно з СУМ (СУМVIII: 430-435), що може сигналізувати про відхід радіо на периферію медіа-індустрії, пор. нечисленні складні новотвори: *радіодиктант, радіоматеріал, радіореклама, радіо-сервер, радіошкола, FM-радіо*.

Лексему *ефір* (варіант написання – *етер*), яка називає повітряний простір як середовище поширення радіохвиль, стали вживати синонімічно до *простір* у одному з його значень – ‘форма існування інформації з характеристиками протяжності й обсягу; простір інформації, поширюваної за допомогою радіостанцій, радіо’: *В* ***ефірі*** *українських FM-станцій та на музичних телеканалах* (УМ, №104, 09.06.2006, с.23); *…з 21-го червня в нічному* ***ефірі*** *«плюсів» стартував третій сезон найуспішнішої на сьогодні західної телевізійної саги* (УМ, №113, 23.06.2006, 1); ***Радіо-*** *і* ***телеефіри*** *заповнені російськими артистами* (ПП, №5, 09.02.2007, с.27). Оскільки *простір* стали вживати у множині (з’явився *економічний простір, інформаційний простір, культурний простір*), за аналогією з’являється множина *ефіри, телеефіри, радіоефіри,* розмовний дериват-професіоналізм: *проефірити* – ‘випустити в ефір’ (УС, №2, 12--18.01.2007, с.21).

Твірна основа **теле-** від *телевізійний* (варіант – абревіатура *ТВ* чи *ТБ*, неадаптована TV) продовжує активно формувати словотвірне гніздо: *телебізнес, телеверсія, теледебати, теледизайнер, телеефір, тележурналіст, телеінформація, телеканал, телекомунікації, телеманія, теленовини, телепродукт, телепроект, телепсихоз, телереклама, телерадіоінформаційний, телеринок, телесеріал, телеформат, телешоу,* нараховуючи декілька десятків новотворів, що є показовим для суспільної ваги телебачення. Нові словники подають експресивно марковані,

оказіональні утворення: *телеамвон, телебалаболка, телебарвінча, телеболото, телебрехунець, телевитівник, телегодувальниця, теледіва, телезбіговисько, телелікнеп, телемило, телепилип, телепокійник, телеящик* (ЛСІ-2007: 121-122; СНУ). Розширюється лексична поєднуваність (синтагматичні зв'язки): *цифрові телевізійні мережі, телевізійне програмування*; з'являються нові різновиди: *цифрове телебачення, супутникове телебачення*. Матеріал засвідчує конкурентоздатність абревіатури *ТБ*: *ТБ-враження, ТБ-новини, ТБ-продукт, ТБ-простір, ТБ-робота* та вкраплень *ТВ* й *TV: ТВ-артний* (ЛСІ-2004), *мобільне TV, TV-магазин. Стрічка й сьогодні виграє рейтинги у прайм-таймах, коли її демонструє* ***ТБ*** (ДТ, №42-43, 10.11.07, с.24).

Таблиця 3.7.

Функціональний потенціал основи теле-.

1. Розвиток гіпо/гіперонімічних зв'язків (поява різновидів телебачення)	*телебачення цифрове (супутникове, інтернет-, новинне), кабельне телебачення*
2. Розширення синтагматичних зв'язків (лексичної поєднуваності)	*цифрові телевізійні мережі, телевізійне програмування, цифрове наземне і звукове мовлення*
3. Високий словотвірний потенціал основи **теле-** (з конкурентними варіантами-абревіатурами ТБ та вкрапленнями ТВ і TV)	*телебізнес, телеверсія, теледебати, телеефір, телеінформація, телепростір, теленовини, телеринок, телеформат; телевитівник, теледіва, телемило; ТБ-новини, ТБ-продукт, ТБ-простір; ТВ-артний; TV-магазин*

Телебачення є гіперонімом до його різновидів: *цифрове, інтернет-, супутникове, новинне*; розширилися синтагматичні зв'язки лексеми *телевізійний*: *цифрові телевізійні мережі, цифрове наземне телевізійне і*

звукове мовлення, телевізійне програмування; мотивувальна основа *теле-* виявляє високий словотвірний потенціал (табл. 3.7).

Своє місце в тематичній групі займає лексема *новини* у значенні «напрям в індустрії мас-медіа, самостійний медійний продукт», аналіз якої з новотворами, а також англізму *ньюсмейкер* зроблено в статті Є. А. Карпіловської [140: 9-12].

Словосполучення *засоби масової інформації* та *засоби масової інформації та комунікації* досить швидко згорнулися в абревіатури *ЗМІ* та *ЗМІК*. Однак їхні можливості до творення похідних виявилися заблокованими, а потреба в нових спеціалізованих номінаціях залишилася, тому різновиди ЗМІ оформлена по-різному: як аналітичні одиниці (*цифрові медії*), або як складні найменування (*інтернет-ЗМІ, онлайн-ЗМІ*). Абревіатура *ЗМІ* активна у словосполуках з різними частинами мови (АРСУН: 138-141): *аудіовізуальні ЗМІ, вільні ЗМІ, громадські ЗМІ, державні ЗМІ, друковані ЗМІ, електронні ЗМІ, загальнонаціональні ЗМІ, іноземні ЗМІ, комерційні ЗМІ, малоліквідні ЗМІ, мережеві ЗМІ, місцеві ЗМІ, муніципальні ЗМІ, національні ЗМІ, незалежні ЗМІ, онлайнові ЗМІ, офлайнові ЗМІ, партійні ЗМІ, політичні ЗМІ, провладні ЗМІ, регіональні ЗМІ, цифрові ЗМІ; висвітлення у ЗМІ, діалог між ЗМІ, інформація про ЗМІ, майно ЗМІ, моніторинг ЗМІ, негатив ЗМІ, перевірка ЗМІ, переслідування ЗМІ, підкуп ЗМІ, підтримка ЗМІ, права ЗМІ, реклама в ЗМІ, реформування ЗМІ, розвиток ЗМІ, роздержавлення ЗМІ, свобода ЗМІ, тиск на ЗМІ; продавати ЗМІ, захистити ЗМІ, контролювати ЗМІ, моніторити ЗМІ, перевіряти ЗМІ, передавати в ЗМІ, побоюватись ЗМІ, погрожувати ЗМІ, працювати зі ЗМІ*.

Синонімічні ряди вступають між собою в антонімічні відношення: 1) *ЗМІ традиційні, друковані, офлайнові – ЗМІ альтернативні, електронні, інтернет-ЗМІ, мережеві, нові, онлайнові (онлайн-ЗМІ), цифрові*; 2) *центральні ЗМІ – регіональні ЗМІ; 3*) *державні ЗМІ – приватні ЗМІ, комунальні ЗМІ, муніципальні ЗМІ; 4*) *загальнонаціональні ЗМІ – місцеві ЗМІ, регіональні ЗМІ;* 5) *вільні ЗМІ, незалежні ЗМІ – провладні ЗМІ, партійні ЗМІ*.

У словосполученнях відображено родо-видові відношення гіпероніма ЗМІ: за способом подання інформації: *друковані, традиційні, офлайнові, альтернативні ЗМІ, електронні, інтернет-ЗМІ, онлайнові, цифрові*, за територіальною поширеністю: *центральні, загальнонаціональні, регіональні, місцеві, київські;* за формою власності: *державні, партійні, приватні, комерційні, комунальні, муніципальні, громадські*.

Абревіатура *ЗМІ* має низький словотвірний потенціал (9 похідних) внаслідок неможливості її лексикалізації через омонімічні корені у *змій*, *зміст*, які блокують утворення дериватів, окрім каламбурного й ігрового словотворення: *ЗМІй,ЗМІючка, ЗМІїний; ЗМІст, ЗМІстовник, ЗМІшник* (про журналістів): *…важко боротися з інформаційним* ***ЗМІєм)*** (СТ: 49);*ЗМІсти* – працівники ЗМІ:*…досвідчені* ***ЗМІсти*** *вирішили* (ЛСІ-2007: 49), *Губернатори на* ***ЗМІїній*** *ниві* (ЛСІ-2009: 56);*Свій внесок внесли, напевне, усі* ***ЗМІстовники*** *області* (ВЗ, 26.05.2008); ***ЗМІшники****,фото-, теле-, й інші репортери присутні на ФМ-акції* (Д, 27.08.2008); *Мій життєвий досвід підказує, що це* ***ЗМІї*** *та* ***ЗМІючки*** *від влади, які зараз запанували в державі Україна* (18.03.2012, 20minut.ua). Експресивно марковані, вони активно підтримують мовну гру: ***КучмоЗМІ***. *Медіа епохи темників* (Т, 21.11.2008, tyzhden.ua);

Абревіатури *ЗМІ*/*ЗМІК*/*ЗМК* та запозичення *мас-медіа, медіа* вживають як синоніми (СМ, 47; СМ, 70-71; АРСУН, 137-142; 177-186). Запозичення *мас-медіа* вперше подано 1994 р. (ОСУМ: 364), а у значенні *засоби масової інформації (комунікації)* – 1999 р. в написанні *масмедіа* та *медіа* ‘(англ. massmedia, mass масовий; маса + media, мн. від medium засіб, посередництво) (РУСІС: 178, 180). 2002 року його разом з першими дериватами фіксують уже два видання: *мас-медіа, медіа* [англ. massmedia< лат. massa – широкі верстви населення, народ і medius – середній, пересічний, нейтральний] у значенні «засоби масової інформації», та похідні *медіальний, медіа-піратство* (НУЛ: 71); *медіа, мас-медія (мас-медіа*), похідне *медіапартнер* (СНУМ); *мас-медійний, мас-медійно* (ЛСІ-2004), *мас-медіа*, невідм, мн. та *медіа*, невідм., мн. (ВТС СУМ: 513, 516; ВЗОС СУЛ: 340, 343).

Неозапозичення має високий функціональний потенціал саме через його придатність для словотворення. Словотвірне гніздо від *медіа* нараховує близько сотні похідних і продовжує обростати новими дериватами. Афіксальні деривати (13 одиниць) утворюються однаково активно від обох варіантів: *мас-медійний, мас-медійно, мас-медійник* і *медійний, медійник*, а на творення складних дериватів «незручність» основи *мас-медіа-* накладає неподоланні перешкоди. Тому масив обсягом у декілька десятків похідних утворено майже винятково з першою основою **медіа-**. Серед простих похідних – назви осіб: *мас-медійник, мас-медіїст, медіатор, медійник, медійниця,* а також *медіатизація,* від якого утворено дієслово *медіатизувати* та віддієслівні похідні *медіатизований, медіатизованість;* відносні прикметники *мас-медійний, медіальний, медійний,* похідний від них прислівник *мас-медійно*. Серед назв осіб та прикметників наявні словотвірні синоніми-конкуренти зі спільним словотвірним значенням (**-н(ий) || -альн(ий); -ник || -їст || -ор**): *…в Росії знищене політичне і* ***мас-медійне*** *поле* (Д, №114, 14.07.2006); *…якщо російські мовники прагнуть і далі бути присутніми на українському* ***медійному*** *ринку, Росія повинна врахувати й побажання української сторони* (УМ, № 195, 17.10.2008); *Лише копітка виважена праця і, як результат – якісний* ***медіальний*** *продукт* (ПіК, № 44, 2003); *Інтерес* ***мас-медійників*** *був підігрітий участю у зібранні голови столичної міськдержадміністрації* (Х, № 63, 2006); *…нападати з арматурою на* ***медійників*** *на очах у правоохоронців…* (УМ, №189, 9.10.2008); *…його, бідолаху, на тім світі разом із Пронею Прокопівною грець ухопив, коли довідалися, яке «монпансьє» ліплять з української мови їхні нащадки – рекламісти та* ***мас-медіїсти*** (УУ, №3, 2002); *…усе це сукупно нищить потенціал телебачення України як засобу масової інформації та суспільної комунікації, як ефективного* ***медіатора*** *громадської думки* (Д, №151, 28.08.2009); ***Медійниця*** *Альона Громницька та заступник голови Нацради з питань теле- та радіомовлення Лариса Мудрак* (УП, 18.11.2011, tabloid.pravda.com.ua); *Нинішня опозиція – поза критикою, а хто її критикує,*

той ***мас-медійно*** *обслуговує нинішній режим* (ПіК, №15, 2003). Словотвірні синоніми на позначення працівників ЗМІ формують розгалужені групи номінацій-конкурентів: *медійник* : *медіїст*/*мас-медіїст* : *мас-медійник* : *масмедійник*/ *ЗМІст* : *ЗМІїст* : *ЗМІстовник* : *ЗМІшник*, де названі приклади тотожні за семантикою, але різні за сферою, семантико-стилістичними властивостями, активністю вживання у мовній практиці ЗМІ [377: 102].

Текстовий матеріал надає варіанти написання: *мас-медіа, медіа*, *мас-медія, медія,* адаптовані варіанти *мас-медії, медії*, які мають переваги внаслідок входження в українську систему відмінювання (*більшість онлайнових медій, у медіях набула розголосу, у медіях розпочалася полеміка*), узгодженості категорії числа (*українські мас-медії* і пор. *українські ЗМІ*); основа **медія-** сприяє уникненню заяння голосних (*медіяпортал, медіяполе, медіякілер*). Нормою мало би бути *українські мас-медії*, а не *українські мас-медіа*, проте реальна мовна практика, зокрема, й інтернет-комунікації, засвідчує, навпаки, зменшення випадків уживання відмінюваної лексеми *медії* і звуження його до мови окремих видань: *чільні українські телеканали, радіо, друковані* ***медії*** *та обмежена кількість інтернет-видань* (К, 2006, krytyka.com); *народ має вибирати віртуальних особистостей, образи яких «ліплять» заанґажовані* ***медії*** *з їхніми брудними технологіями* (ЛУ, №30, 7.08.2008); *Це можна було б назвати вільним інформаційним обміном, якби російські* ***медії*** *не керувалися (а подекуди й підгодовувалися) безпосередньо з Кремля* (Т, 2008, № 11); *У* ***медіях*** *– і російськомовних, і білорусомовних – розпочалася полеміка* (К, 2006, №100); *попри недвозначні натяки українських* ***медій*** (ПіК, 2003, № 32-33).

Невідмінюваність *медіа* викликає проблеми як правописні, так і словотвірні, оскільки у словосполученнях функціонує і як іменник (*центральні мас-медіа, українські медіа*), і як прикметник (*медійний простір – медіа-простір (медіапростір), медіальні ресурси – медіа-ресурси (медіаресурси)*). Введення до системи української словозміни невідмінюваного класу іменників та прикметників з нульовими категоріями

відмінка й числа стало причиною нерозрізнення іменникових та прикметникових форм при творенні складних слів (композитів та юкстапозитів), а також причиною виникнення морфонологічних патових ситуацій, які підтримують написання через дефіс (*медіа-аналіз, бізнес-структура*). Тому важливою практичною рекомендацією залишається необхідність пристосовувати нові англізми до граматичної системи української мови, надаючи відповідного морфологічного оформлення лексичним одиницям аналітичної мови (оформляти категорії роду, числа, відмінка відповідно до вимог української мови), не розширювати класу невідмінюваних імен (іменників і прикметників).

В аналізованому гнізді важливою для підтримання типологічних рис мови є розбудова синтетичної номінації у вигляді розгортання словотвірного ланцюжка трьох ступенів похідності: *мас-медіа* – (I) *мас-медій-н(ий), мас-медійн-ик* – (II)*, мас-медійн-о;медіа* – (I) *медій-н(ий)* – (II) *електронн-о-медійн(ий),* (I) *медійн-ик* – (II) *медійн-иц(я); медіа* – (I) *медіа-магнат* – (II) *медіамагнат-ств(о); медіатизація* – (I) *медіатизувати* – (II) *медіатизований* – (III) *медіатизованість*: *Акцентація уваги на політичних правах та свободах громадян зумовлена, з одного боку, політизацією медіасфери, з іншого –* ***медіатизацією*** *політики* (Дуцик 2005); *…світові ЗМІ мали би виявити свою здатність* ***медіатизувати*** *реальність* (Д, 26.12.2003, day.kiev.ua); *цей слух був надмірно* ***медіатизований*** *і створив паніку серед жителів країни* (6.08.2013,ua.comments.ua); *Тотальну* ***медіатизованість*** *українського суспільного простору можна осягнути лише в порівнянні* (5.01.2013, osvita.mediasapiens.ua). Активні суфіксальні моделі забезпечують номінацію важливих словотвірних категорій (особи, ознаки, дії), передбачених системно. Співвідношення синтетизму й аналітизму номінації (*медіа-магнат – медіамагнатство*) також працює на підтримання типологічних рис мови. Нечисленні префіксальні моделі творення іменників та прикметників реалізують у текстах словотвірне значення ‘протилежності, заперечення’ (**анти-**) або ‘високий ступінь вияву ознаки’ (**гіпер-**, **супер-**):

*ідеологія «**антимедіа**» (радіопірати і т. ін.)* (Симулякри і симуляція, 19.02.2013, imanbooks.com); *Інформація про компанію «ПП **Супермедіа»*** (Весь бізнес України, 19.02.2013, all-biz-ua.com); *новий альбом ТНМК буде «**антимедійним**»* (Дуся, 30.04.2010, dusia.telekritika.ua); *Інтернет як **супермедійний** засіб комунікації полегшує інформаційний обмін* (Базилевич, 2006). Експресію, оцінність у тексті підкреслено використанням лапок.

Гніздо розбудовується за ступенями похідності й від складних слів: *медіа-інформація→ медіаінформаційний*, пор.: *Йдеться про серйозну зміну «правил гри» на **медіаінформаційному** полі, на якому повинен з'явитися новий «гравець» – громадські або суспільні медіа* (Яковець, 2007, с.133).

Вибудовується мережа найменувань у вигляді різнооформлених номінацій, утворених словотвірними засобами та розчленованих (словосполучень), які функціонують у текстах паралельно: *За 4-5 років у **медіабізнесі** з'явилися потужні лідери* (Яковець, 2007, с.18); *…**медіа-бізнес** у Росії…* (Д, №134, 11.08.2006); *«СКМ» робить ставку на **медійний бізнес*** (СКМ, 8.10.2010, scm.com.ua); *…роздержавлення преси і питання прозорості **медіаринку*** (Д, №119, 21.07.2006); *…які ЗМІ можуть успішно функціонувати на українському **медіа-ринку**?* (Д, №63, 13.04.2007); ***Медійний ринок** України проходить кризу 2014-го року з меншими втратами, ніж кризу 2009-го* (mediabusiness.com.ua, 2014);*У нас **медіапростір** віддано на відкуп Росії* (ДТ, №12(641), 31.03-6.04.2007); *…в **медіа-просторі** України* (Д, №10, 23.06.2006); *Голова Кіровоградської ОДА має намір провести масштабну реорганізацію **медійного простору*** (Новини Кіровограда, 20.05.2010, kirovograd.rks.kr.ua). Перехідні форми, які існують паралельно зі словосполученнями (*медійний простір, простір медіа, медіа-простір, медіапростір*), засвідчують наявність «явищ переходу між цілісноформленими і розчленованими номінаціями» [192: 139]. Такий перехідний етап відображає живі мовні процеси у синхронії, засвідчує динаміку словотвірного освоєння нової запозиченої лексики. *Медійний простір* попри аналітизм номінації, не є абсолютним синонімом до *медіа-*

простір, що доводять можливі трансформації складного слова: *простір медіа* (=засобів масової інформації) і *медійний (медіальний) простір* як характеристика простору, що його створюють медіа. Складне слово виявляється ширшим за обсягом категорійної семантики. У слові *медіа-простір* активізовано спосіб поєднання основ, «властивий мові в давній період її розвитку» (*дівич-вечір*) [187: 86].

Композиція та юкстапозиція виявляють високу активність у процесах словотвірної номінації, працюючи на задоволення потреби в спеціалізації лексики, творення в публіцистичному стилі складних слів, наближених до наукової термінології. Внаслідок потреби творення складних спеціалізованих понять, вибудови гіперо-гіпонімічних зв'язків в інформаційній сфері, невідмінювані новозапозичення *мас-медіа* та його спрощений варіант *медіа* є базовою основою для декількох десятків складних похіднихз різним написанням (разом і через дефіс): *медіаімперія, медіа-індустрія, медіа-простір, медіа-цивілізація,медіа-галактика, медіяполе, медіасфера, медіа-ринок, медіа-холдинг, медіа-компанія, медіа-структура, медіаорганізація, медіа-інститут, медіагрупа, медіа-департамент; медія-кілер, медіа-критик, медіа-експерт, медіааналітик, медіа-менеджер*. Розв'язання правописної проблеми можливе за умови правильної кваліфікації складних слів іншомовного походження як композитів, юкстапозитів чи аброутворень, оскільки композити й аброутворення пишуть разом, а юкстапозити – через дефіс. Н. Ф. Клименко, покликаючись ще на граматику Паніні, пише, що «здавна методом вивчення складних слів була декомпозиція, яка полягає у відшуканні словосполучень, синтаксично і семантично співвідносних із юкста- і композитами» [180:85]. Застосування методу декомпозиції (тлумачення складних слів через вихідні словосполучення) виявляє функціонування таких одиниць у тексті і як композитів (співвідносних із атрибутивними словосполученнями *медіаринок – медійнийринок*), і як юкстапозитів з родо-видовими відношеннями *медіа-ринок – ринок медіа*). З'ясувати це можна за наявності контексту: *Стаття присвячена аналізу*

медійного ринку *України. Виконано дослідження сучасного стану* ***ринку мас-медіа*** *та* ***рекламного медіа ринку*** (Ефективна економіка, economy.nayka.com.ua). Явище паралельного функціонування є ілюстрацією наявності перехідних або проміжних форм, які не піддаються однозначній кваліфікації. Перехідні форми виявляють неповні процеси освоєння іншомовної лексики, а граматично неосвоєна (невідмінювана) форма *медіа* не дає можливості розрізняти композицію (мало би бути *медієринок*) та юкстапозицію. Застосовуючи метод декомпозиції, Н. Ф. Клименко вказала підтип іменників-юкстапозитів, які трансформуються в атрибутивні словосполучення: «перший компонент легко перетворюється на прикметник: *Іван-дерево → Іванове дерево, трута-зілля → отруйне зілля*. Більшість іменників цієї групи становлять слова іншомовного походження (в основному, з німецької та романської мов), де вони дуже поширені: *вакуум-апарат, рентген-апарат, прем'єр-міністр, томат-пюре, радикал-соціалісти*. Іноді це комбінації запозиченого слова з українським: *штаб-лікар, альфа-, гамма-, дельта-, іксспроміння*» [180: 95]. Н. Ф. Клименко припускає, що такі перехідні форми могли засвідчувати «активний колись етап переходу від юкстапозитів до об'єднання «голих основ» тієї або іншої частини мови в межах одного слова» [180: 95].

Юкстапозити як комбінування основ без з'єднувальних голосних є виявом аглютинативних тенденцій у словопородженні української мови. У юкстапозитів ступінь пов'язаності компонентів найнижчий, порівняно з композитами чи абревіатурами, складники юкстапозитів об'єднані лише усталеним порядком розташування [194: 625]: *А коли його викривають, то сам стає маленьким* ***медіа-диктатором*** *і творцем новин* (П, №8(14), 2007); *Про спектаклі з інших міст України відзвітувала* ***медіа-директор*** *«Відлуння» Алла Підлужна* (УМ, 28.04.2007, №78); *Юлія Солоха,* ***медіа-координатор*** *центру «Життя»* (УНІАН, 18.02.2013, press.unian.net); *…потім провів декілька років як* ***медіа-критик*** *у журналі Wired і його інтернет-версії HotWired* (Крейґ, 2007); *…він хоче віддати свої медіа-*

активи в руки професійного ***медіа-менеджера*** (П, №3, 02.02.2007); *На конференції були присутні редактори регіональних видань та* ***медіа-юристи*** (Д, №185, 27.10.2006); *Утім, він був ледве не конфронтаційним додатком до* ***медіа-галактики*** *Time Warner* (Крейґ, 2007, с.119); *…сценарій абсурдистської п'єси про політиканський* ***медіа-ідеал*** (Д, №96, 16.06.2006); *Організаційний комітет виніс попередження великій кількості журналістів, які отримують право на* ***медіа-квиток*** *до ложі преси, а потім не приходять його забирати* (УМ, №109, 17.06.2006); ***Медіа-міст*** *між регіонами…* (Т, 15.11.2006); *…негативного* ***медіа-образу*** *Києва* (Д, №134, 11.08.2006); *Дзеркало тижня як* ***медіа-партнер*** *Фонду Шваба* (ДТ, №580, 2006); *…зумовлений недостачею* ***медіа-підтримки*** *на загальноукраїнському рівні* (П, №3, 02.02.2007); *…потрібно скачати з інтернету безкоштовний* ***медіа-плеєр*** (УМ, №115, 27.06.2006); *Врізаються в державні інституції, нарощують* ***медіа-потенціал*** (ГПУ, 11.08.2006); *У зв'язку з цим Інститут* ***медіа-права*** *закликав політиків діяти в рамках закону* (ВЗ, №208(3371), 9-15.11.2006); *Власники* ***медіа-корпорації****, до якої входить і славнозвісний Кореспондент, хочуть видавати україномовну версію журналу* (ГР «Не будь байдужим!», Київ, 27.07.2007); *Київська незалежна* ***медіа-профспілка*** *та Інститут масової інформації вимагають пояснень* (Д, №147, 04.09.2007); *треба сказати, що нашій країні взагалі потрібні* ***медіа-дослідження*** (Д, №179, 19.10.2007); *Загострення відносин між США та Україною на ґрунті боротьби з* ***медіа-піратством*** *мало би статися ще раніше* (СМ: 71); *Забудьте все, що ви вивчали про стандартне* ***медіа-планування*** *у газетах та журналах* (Крейґ, 2007, с.165).

Юкстапозитів із –**медіа** або -**медійник**, -**медійниц**(я) в кінцевій позиції ідентифікатора (категоризатора) виявлено менше: *альянс-медіа, андеґраунд-медіа, міні-медіа, жінка-медійниця, топ-медійниця*. Пор.: *Це будуть дійсно* ***андеґраунд-медіа*** (Крейґ, 2007, с.269); *Найвищу позицію серед* ***жінок-медійниць*** *посіла голова наглядової ради медіагрупи StarLightMedia Олена Пінчук*(Т, 18.11.2010); ***Топ-медійниці*** *за версією «Фокуса»: Пінчук, Притула,*

Мостова (Т, 30.11.2012). Юкстапозити: *студент-медійник, першокурсник-медійник* мають значення ‘той, хто навчається для праці в медіа, а не працює в них’. Тут відбувся розвиток семантики й формування словотвірних омонімів: *кафедра журналістики та філології СумДУ провела традиційну посвяту першокурсників до лав* ***студентів-медійників*** (сайт СДУ, 1.09.2012, journ.sumdu.edu.ua); *Заслужений журналіст України поділилася секретами майстерності з* ***першокурсниками-медійниками*** *СумДУ* (сайт СДУ, 12.09.2013, sumdu.edu.ua). Висока активність творення юкстапозитів зумовлена не лише морфонологічними особливостями незмінюваної основи **медіа-**, що накладає обмеження на творення композитів, а й потребою деталізації семантики «четвертої влади», тобто позамовними чинниками, які завжди є рушієм номінаційної активності. Поширення аглютинативних утворень впливає не лише на систему словотвірних моделей сучасної української мови, але й на чинні правописні норми й правила, які були випрацьовані в інших суспільно-політичних обставинах функціонування української мови і потребують її оновлення відповідно до реального нинішнього стану та змін у системі й граматичному ладі мови.

Зіставлення функціонального потенціалу основи *медіа-* й абревіатури *ЗМІ* засвідчило їхню різну питому вагу в номінації сучасного медіа-простору. Неозапозичення *мас-медіа, медіа, мас-медії, медії* з’явилися й закріпилися за наявності синонімічного ряду: *ЗМІ, видання, преса*, оскільки для них існують певні обмеження. Високочастотна абревіатура *ЗМІ* (як і *ЗМІК /ЗМК*) не може утворювати деривати (окрім експресивних *інформаційний ЗМІй, досвідчені ЗМІсти).* Гіпонім *видання* реалізується в словосполученнях, які конкретизують ЗМІ за певною ознакою (*друковане, електронне*, *офіційне, провладне рекламно-інформаційне*), як і основа **прес-**(*прес-брифінг, прес-реліз, прес-група, прес-служба* (для ЗМІ)). *Мас-медіа, медіа* залишаються неадаптованими, але не обтяженими додатковими конотаціями й демонструють високий словотвірний потенціал.

Таблиця 3.8

Лексика на позначення ЗМІ

лексема	реалізація	приклад
ЗМІ	низький СП	*ЗМІй, ЗМІсти*
мас-медіа	обмежений СП	*мас-медійний, мас-медійник*
медіа	високий СП неадаптованість	*кіномедіа, медіа-потенціал, медіа-простір, медіа-ринок, медіа-центр*
мас-медії	обмежений СП	*мас-медійний, мас-медійник*
медії	адаптованість до граматичної системи	*медія-кілер, медія-портал, у медіях*
видання	у словосполученнях та юкстапозитах	*електронні видання, інтернет-видання*
прес-	у складних словах	*прес-конференція, прес-повідомлення, прес-клуб, прес-група, прес-центр*

Матеріал виявив комбінування основ без єднальних голосних; гібридизацію слів; зростання парадигм композитів, згрупованих за першою чи другою основою, що свідчить «про подальшу систематизацію лексики за лексико-тематичним принципом і про зростання в ній ролі композиції основ»; збільшення кількості термінів-юкстапозитів, які переходять з науково-технічного стилю до публіцистичного, художнього, розмовного [172: 139, 149]. Аналіз гнізд тематичної групи ЗМІ показав взаємодію різних способів та ресурсів різного походження. Конкурування одиниць цієї групи, їхня семантична та стилістична диференціація відображають процеси, характерні загалом для української сучасної словотвірної номінації.

3.2.2. Словотворчі ресурси оновлення когнітивного простору сучасної української мови

Сфера мистецтва, як і сфера інформації, в когнітивному просторі сучасної української мови активно розвивається, розгалужується й

оновлюється. Ці обидві сфери тісно пов'язані, наприклад, через *кіномистецтво – художнє кіно* і *документальне кіно* як різновид засобів інформації. В українській мові мистецька сфера є гетерогенним лексико-семантичним полем (за А. О. Білецьким), оскільки представлена цілою низкою лексем різного походження, питомих: *творчість, вправність, мудрість, наука, умілість, хист,* та запозичених із різних мов у різний час: *артизм, артистизм, мистецтво, майстерність, художність, штука*. Серед спектру ресурсів різного походження непросто вибрати лексему, яка за обсягом семантики могла би претендувати на статус гіпероніма.

У семантиці представлених одиниць перетинаються значення 'творчість' і 'майстерність'. Спільну (інтегральну) сему з низки синонімів, які реалізують лексико-семантичне поле «мистецтво» в сучасній українській мові можна вичленувати, порівнюючи тлумачення їхніх значень. На підставі аналізу словникових дефініцій лексема «мистецтво» виявилася найповнішим виразником інтегральної семи, а тому визначена як базове слово поля.

Теоретики мистецтва наголошують, що конкретного явища «мистецтво взагалі» не існує, це абстракція, категорія мислення, яка охоплює все найістотніше в різних видах мистецтва – від літератури до архітектури й існує як невід'ємний складник суспільного етнонаціонального організму на певному історичному етапі його функціонування. Мистецтвознавці окреслюють поняття «мистецтво» в зіставленні з суміжними, подібними поняттями та завдяки цьому виокремлюють його характерні, визначальні ознаки. Наприклад, мистецтво надає ще й естетичну насолоду, це завжди творення, і природа його творча, але це також і вид виробництва, хоча й художній. Це складний соціальний організм, який передбачає сукупність діяльностей (виготовлення, нагромадження, збереження, користування предметами мистецтва, підготовку майстрів, виховання споживачів).

Лексеми на позначення *мистецтва* в різних сучасних мовах (білор. *мастацтва*, рос. *искусство*, пол. *sztuka*, англ. *art*, франц. *art*, нім. *Kunst*) у тлумаченнях зберігають два основні значення: 1. Творче відображення

дійсності в художніх образах, творча художня діяльність. // Галузь творчої художньої діяльності. 2. Досконале вміння в якійсь справі, галузі, майстерність (СУМ IV: 719). Синонімічний ряд до *мистецтва:вправність, майстерність, мудрість, наука, умілість, хист; артизм, артистизм, творчість, художність, штука* демонструє, що в семантиці його перетинаються значення ‘робити щось добре своїми руками, виробляти щось, потрібне для життя’ і ‘робити щось для прикрашання життя’.

Слово *мистецтво* в українській мові є давнім запозиченням: як і старопольське *misterstwo*, чеське *mistrovství*, *мистецтво* виводять від [*мистерний*], *майстерний*, похідне від *майстер*, яке запозичене з німецької мови – *Meister*, що походить від латинського *magister* ‘начальник, учитель, керівник’ (ЕСУМ III: 363, 466); *мистецтво* це ‘мастерство, мастерское уменье, искусство’ (СГ II: 428), а *мастак, мистець, мистюк, митець, містюк* – ‘мастеръ, мастакъ’ (СГ II: 428). Очевидно, первинним було розуміння вміння, вправності, майстерності в певній справі, до такого висновку підводять і етимологічні довідки слів *мистецтво, артизм*. Людина здавна прикрашала себе, своє мешкання, побут, однак це був різновид роботи, в якій цінували рівень майстерності, вправності, або ж вважали це за розвагу, відпочинок, якому місце після завершення тяжкої фізичної роботи. Звідси і спектр ставлення, висловленого в народній мудрості, від майстра своєї справи до «митця» у розумінні ‘нікудишнього майстра’ (ПРУСП: 123):

По роботі пізнати майстра.

Майстер зна, що кобилі робить.

Митець голою паністарою їжаків бить.

Порівняно з селянською працею до мистецтва (музики, танців) ставилися як до розваги, якій місце – після праці (ПРУСП: 29; 49; 125):

Соловей піснями не сит.

Хто багато говорить, той мало творить.

Коли почав орати, так у сопілку не грати.

Складники лексико-семантичного поля різні за семантичним наповненням, функціонуванням та словотворчою потужністю. Сучасне словотвірне гніздо *мистецтво* є іменним і охоплює назви осіб (*мистець, митець, мистецтвознавець)*, ознак (*мистецький, митецький, мистецтвознавчий*). Із форм *мистець, мистецький* розвинулися *митець, митецький*, а закріплення їх у мові відображає динаміку мовних норм: словники 30-х рр. ХХ ст. подають *мистецький*, а лексема *митецький* відсутня (ПСГ: 213), а 70-90-х рр. ХХ ст. – навпаки, подають *митець*, але не фіксують *мистець* (ОСУМ: 371). Сучасні словники подають усі варіанти: *мистецьки, митецьки, мисткиня, мистюк* (ВЗОС: 350). Назву особи *мистюк* у значенні *мистець* (СГ ІІ: 428) майже через століття Л. Ставицька фіксує як жаргонну «*соцреалістичний мистюк»* (КСЖЛУМ: 175). За відсутності у словниках, вона побутувала в прізвищі *Мистюк*, не зникаючи з мовної мапи України. Новотвір *мисткиня*, як і інші фемінітиви, є характерним для словотвірної номінації сьогодення: *Марія Приймаченко – **мисткиня** з дитячим серцем; Єва Кочергіна – юна **мисткиня** Кременеччини; …французька **мисткиня** Мартін ле Коз; ужгородська **мисткиня** Наталія Сіма* (meta.ua).

Творча діяльність супроводжує людину від найдавніших часів, що відображається на розвитку семантики. Лексема *творчість* походить від праслов'янського *творити*, похідного від tvorъ, tvarъ 'творіння, створіння', яке має індоєвропейське коріння (ЕСУМ V: 533). *Твар*, яке в сучасній українській літературній мові має два омонімічні значення, серед них метафоричне: 1. *Застаріле*. 1) *книжне* – будь-яка істота, живе створіння, тварина; 2) *лайливе* – підла, мерзенна людина; і 2. *Застаріле*. Обличчя (СУМ Х: 45), пор. у цьому значенні білорус. *твар*, пол. *twarz* 'обличчя'. Мовний матеріал підтверджує важливість цього поняття для наших предків: ним позначали мало не увесь навколишній світ; усіх живих істот; давня віра була анімістичною, все навколо – живе, серед тварин багато тотемних, священних. За часів Київської Русі слово означало ще й 'виріб; усе, що створено', а також 'світ, всесвіт', 'вигляд, подоба'. Останнє значення збереглося у

сучасних чеській, словацькій мовах; а в македонській та словенській мовах воно означає ‘матерія, речовина’, що відсилає до прадавнього розуміння створення світу (ЕСУМ V: 530): пор.: «*Всякої тварі – по парі*». Недаремно із приходом християнства на слов’янські землі *Творець, Творитель* стали втіленням розуміння «Бога як ідеальної першооснови, яка створила світ, землю, людину, все живе» (ЖЗ: 591). Видозміна значень, усього, що стосувалося давньої віри – поганства – стосувалося того, що «погани» (з латини – селяни) – пізніше «нехристияни», отже «погані, недобрі, кепські» й далі: *всей* ***тварі*** *поклоняхуся яко Богу* (1534 р.) (Іларіон: 19). Протиставлення *твар – Творець* знаходимо й у Біблії: *поганство люди виявляють у тому, що вірять у природу, в саму* ***твар (твориво)****, а не в* ***Творця****, і служать цій* ***тварі*** (пор. Рим. 1. 21-32) (Іларіон: 20). Такі зміни значень зачепили цілий пласт лексики, яка стосувалася давньої віри, пор.: *відьмак, відун, відьма* – той, що все знає (відає). Оскільки жінки найдовше трималися поганства, заступивши волхвів, то під впливом християнства відьму стали уявляти здатною лише на зло: *Взагалі всякі* ***потвори****, то відьми чи відьмаки* (Іларіон: 183). Протиставлення християнської та дохристиянської віри дали поштовх розвитку негативних значень *твар, потвора*, *тварина* (груба, лайлива людина), *тварюка*.

Вершина лексико-словотвірного гнізда *твар* об’єднує декілька словотвірних гнізд *творити, тварина, потвора, затвірник (затворник)*, які етимологічно споріднені з базовим *твар*, проте втратили безпосередні мотиваційні зв’язки з ним, оскільки в діахронії відбулися семантичні зсуви, які призвели до розходження семантики й утворення декількох словотвірних гнізд. Етимологічне гніздо містить понад 95 простих суфіксальних похідних, у творенні яких засвідчено використання широкого спектру ресурсів: 9 префіксів (окремо **ви-, за-, не-, о-, пере-, по-, со-, спів-, с**-та комбінованих **с- + по-, не- + пере**-), понад 20 суфіксів (зокрема в комбінаціях по 2-3 простих та з префіксами): **-ець, -тель, -ник, -ач, -к(а), -кин(я), -ниц(я), -нн(я), -інн(я), -ячк(о), -ив(о), -ил(о), -юк(а), -ість, -ств(о), -н(ий), -**

ч(ий), -ськ(ий), -ильн(ий), -ен(ий), -яч(ий), -о,): *творець, сотворитель, затворник, спотворювач, спотворювачка, творителька, творк(ч)иня, затворниця, творення, творіння, сотворіння, створіннячко, твориво, творило, тварюка, творчість, тваринництво, затворництво, твірний, творчий, творильний, створений, тваринницький, тваринячий, творчо*; дієслівні суфікси в комбінації з префіксами: **по-/ви-/від-/ на-/пере-/с-/у-**: *утворювати, поутворювати, створювати, спотворювати, перетворювати, поперетворювати, відтворювати, витворювати*. В етимологічному гнізді відбувається чергування голосних у корені: **-твар- / -твор- / -твір-**(*тв**а**рина, тв**о**рчість, тв**і**р*), спостерігаємо змісторозрізнювальну функцію наголосу в словотвірних омонімах *потв**о**рити* (робити потворним) і *потвор**и**ти* (створювати). Частиномовний спектр похідних містить усі повнозначні частини мови. Реалізація словотвірних категорій також є максимально повною: це, передусім, назви дій, осіб, ознак. І хоча це гніздо можна вважати одним із найповніше реалізованих, воно продовжує поповнюватися новотворами. Це переважно композити, де основа з коренем –**твор**-займає постпозицію – принцип творення, поширений у термінології: у першій основі-конкретизаторі – уточнення, спеціалізація, аспектуалізація значення, вираженого другою основою-ідентифікатором (**-творення/ -перетворення/ -утворення/ -спотворення, -творчість, -творчий** та ін.): *кіноперетворення, націєтворення/націотворення, підручникотворення, тарифоутворення; ерзац-творчість, паперотворчість, правотворчість, телетворчість; законотворчий, націєтворчий, нормотворчий; європотвора, поп-творіння, державотворення – державоспотворення.* Гніздо поповнюється і простими похідними, стилістично маркованими: *недовитворити* (розм., ірон.).

В узусі функціонують утворені за регулярними словотвірними моделями фемінітиви: *творкиня, творчиня, мисткиня, креативниця, артовичка, спотворювачка*; у художній літературі також *творителька.*

Окремі фрагменти лексико-словотвірного гнізда з вершиною *твар* виявляють, як новотвори (подані звичайним шрифтом) розбудовують гніздо та семантичну структуру поля. Лексичні значення п’ятьох модифікованих префіксальних твірних дієслів переходять у назви осіб, моцій, які продовжують або логічно завершують словотвірні ланцюжки, заповнюють лакуни (табл. 3.9):

Таблиця 3.9.

Фрагменти лексико-словотвірного гнізда з вершиною «твар»

	творити	**творець**	творчиня	
			творкиня	
		творитель	творителька	
		творильний		
		творильня		
		творильність		
	сотворити	**сотворитель**	сотворителька	
	створити	**створювати**	**створювач**	**створювачка**
	перетворити	**перетворювати**	**перетворювач**	**перетворювачка**
		перетворник	перетворниця	
потвора	**спотворити**	**спотворювати**	**спотворювач**	спотворювачка

Серед новотворів є позначення локативу, місця творення – *творильня: **творильня** дітей всієї України* (Український Молодіжний Комп'ютерний Альманах, chl.kiev.ua); абстрактної ознаки – *творильність*: *виявляють деякі ознаки **творильності** щодо природного* (сайт osvita.ua, 24.07.2011, osvita.ua).

Цей корінь зберігся у назвах українських поселень *Творильне*, *Творильчик*, *Затварниця*, на жаль, нині неіснуючих внаслідок проведення операції «Вісла».

За наявності низки синонімів на позначення різновидів мистецтва та мистецької діяльності, у цій сфері нові запозичення. Мистецтво завжди було міжнародною, «мандрівною» діяльністю, і нові номінації проникали й

проникають разом із новими продуктами творчої діяльності. А надалі, залежно від суспільної затребуваності, займають свою нішу в лексиконі, або відходять у пасив чи стають ефемеризмами.

На позначення чогось творчого (активно творчого) як процесу, потенціалу в будь-якій галузі у ЗМІ, рекламі стали активно вживати англійські неозапозичення *креативний, креатив* (пор.: англ. прикметник *creative*, іменник *creativity* від дієслова *create* «творити, створювати», яке в одному з двох значень виражає процес, стан творення (створення) чогось нового, тобто *creative person* перекладається як ‘*творча особистість*, яка розвиває нові ідеї, зокрема й у мистецтві’ (in the art)). В українській мові запозичення *креатин* є повторним, оскільки сама основа не є новою, проте давніші запозичення з нею приходили безпосередньо з латини: *креатура* (від лат creatura – творення, створіння) «людина, що за догоджування завдяки впливовій протекції посідає визначне місце» (СЧС: 224); «ставленик впливової особи, слухняний виконавець її волі» (СІС-1985: 460), *креаціонізм* (від лат. creatio (creationis) – створення) «напрям у біології, який пояснює створення світу актом божественного творіння» (СІС-1985: 460), *рекреативний, рекреаційний, рекреація* – поняття, так чи інакше призначені для відпочинку, пор. лат. *recreo* – відновлюю, підбадьорюю; *recreatio* – відновлення (СІС-1985: 719). У сучасних словниках *креатив, креативність* подають як «творча, новаторська діяльність» (ВТССУМ 2007: 583), (НСЗ 2008: 125); *креативний* [від лат. creatio – створення], *книжн.* 1. Творчий, новаторський; 2. Здатний породжувати нове, вносити зміни в довкілля (СУМ-2012: 469).

Якщо раніше основа **креат**- стосувалося сфер біології чи відпочинку, відновлення сил організму, то *креатив* аспектуалізує терміносферу моди, музику, інші різновиди творчої діяльності людини: *стартував Український тиждень моди, на якому аж ніяк не бракує* ***креативності;*** *продемонструвати пластичність,* ***креативність,*** *відкритість новим тенденціям у поп-музиці*. Вибудовуються нові відношення лексеми

креативний: *…**креативне** бачення телеканалу; …центр **креативного** театрального проектування; …агентство **креативних** комунікацій; …стала **креативним** директором компанії; …**креативний** менеджер фірми; …дуже приємно і **креативно**; …там веселіше, там **креативніше**; …хтось **креативніший** зробить із цього гарну рекламу*.

У різних мовах упродовж століть слова, які походять від лат. *creare* (створювати, творити), вказували передусім на божественний, недосяжний для людини, акт створення світу. Наприклад, в англійській мові сучасне значення лексеми *creation*, яке пов'язує акт творення з діяльністю людини, склалося лише в XVIII ст., а в часи Шекспіра стосовно людини це слово вживали зневажливо, в значенні неякісної імітації, псевдотворчості [107]. В сучасній англомовній літературі терміном «creativity» позначають все те, що має безпосередню причетність до створення чогось нового; власне процес такого створення; продукт цього процесу; його суб'єкт; обставини, в яких творчий процес відбувається; чинники, які його зумовлюють, тобто «креативність» трактується як поняття синонімічне до «творчості». Креативні продукти можуть бути дуже різноманітні: нове розв'язання проблеми в математиці, відкриття хімічного процесу, створення музики, картини, поеми, нової філософської чи релігійної системи, нововведення у правознавстві.

У слов'янських мовах запозичення з англійської мови creativity, creative стало витісняти поширений раніше термін «творчі здібності». У російських неологічних словниках існують обмежувальні ремарки до цього запозичення: «креативный! не рекомендуется в значении творческий. *Креативный* (лучше: творческий) *продюсер*» (КТС: 173). Можливо, тут впливає і негативна конотація слова *креатура*, пор.: «креатура. *Негат.* Тот, кто занимает должность благодаря чьей-л. протекции или покровительству влиятельного лица; ставленник» (СТС: 305). В українських новітніх словниках запозичення *креатура* в такому ж значенні вміщують без оцінних кваліфікаторів (СУМ-2012: 469). На думку І. Г. Милославського, терміном «креативний»

позначають творчість, яка не тільки висуває ідеї, але й доводить їх до конкретного практичного результату. А слово «творчий» (рос. творческий) залишається зі своїм вихідним значенням, що не розрізняє діяльність результативну й, навпаки, безрезультатну [286].У словотвірному плані – це утворений способом усічення за активною моделлю іменник від запозиченого прикметника зі значенням опредметненої ознаки (пор.: *негативний – негатив*): *Залучаються молоді та талановиті фотохудожники зі своїм* ***креативом*** (Д, №156, 15.09.2006, с.2).

Від англійських неозапозичень *креативний, креатив* утворені на українському ґрунті *креативність, креативник, креативниця, креатор* (НСЗ: 125)*, креаторка, суперкреативний, креативніший, найкреативніший, креативити, накреативити, покреативити, креативно, креативніше, креативненько*, *лінгвокреативний*, *лінгвокреативність*, *арт-креатив* (АРСУН: 38-39), які активно вживаються в текстах: *…шведка Астрід Ліндгрен, славнозвісна* ***креаторка*** *милої серцям багатьох дівчаток і хлопчаків, а також їхніх матусь, татусів, бабусь і дідусів Пеппі* (ЛітАкцент, 19.02.2008, litakcent.com); *Так і народилася перша картина* ***креативниці*** (Сьогодні, 11.07.2015, ukr.segodnya.ua); *Будуть нові теми, події і коментарі, доведеться вигадувати «велосипед», аби вразити читача. Одне слово, знову будемо* ***креативити*** (УК, 27.06.2013, ukurier.gov.ua); *…геніальний дизайнер якогось тата вирішив* ***накреативити*** (УП, 30.07.2017, kiev.pravda.com.ua); *На Ужгородщині стартував такий собі арт-пікнік, тут можна відпочити та* ***покреативити*** (Ужгород, 23.08.2014, pmg.ua); *А ось Наталія Дороніна ввважає, що це «****креативненько****»* (Depo.Київ, 20.01.2016 kyiv.depo.ua).

Креативність – термін, який увійшов у концептуальний апарат багатьох наук, зокрема й лінгвістики. Лінгвокреативність як мовну творчість О. К. Ірисханова визначає як створення нового тексту або слова або нетривіальний вибір одного з наявних у мові й відомих мовцю засобів конструювання образу об’єкта [108]. У сучасних українських дослідників явище лінгвокреативності користується неабиякою популярністю, пор. назви

статей: Гайданко Д. В. *Лінгвокреативність* та її роль в оказіональному словотворенні (Одеський лінгвістичний вісник, 2015. – Вип. 5. – Т. 1 – С. 21-25); Данилевська О. *Лінгвокреативність* підлітків у інтернет-комунікації (Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2010. – № 11-12. – С. 132-140).

Художній дослідники вважають давнім запозиченим із готського handus – мудрий. Як *художник, живописець* тлумачилилексему*маляр* (СГ ІІ: 402). У словнику Желехівського-Недільського (1886) є *художний*, *художник*, *художницький*, *художничий*, *художничість*(МНС ІІ: 1048). Словники періоду коренізації подають: *художник, художній, художність, художньо* (ПСГ: 428). Сучасне словотвірне гніздо з вершиною **худож**-н(ій) налічує понад чотири десятки похідних, з них простих похідних 12 (крім названих – *художниця, художників, художество антихудожній, антихудожність*). Складні слова, переважно композити, уточнюють, спеціалізують значення *художній* (16 прикладів у СДГ) і *художник* (*художник-постановник*, *художник-пейзажист* (СДГ), *фотохудожник, художник-кріпак*, *художник-самоук* (ЧС), *художфонд* (НАСЗ: 241). Те саме можна сказати й про новотвори, не зафіксовані словниками, однак вживані у ЗМІ: *художник-баталіст, художник-дизайнер, художньо-виробничий; худкерівництво.* Серед новотворів є утворені за аналогією: розм. *художка* («художня школа»), *знехудожнювати*: *…батько – саме він учив мене малювати, потім до* ***художки*** *щоранку відвозив на заняття* (МПС 2010, С.71); *Хоча є й такі, що* ***знехудожнюють****, умертвляють її* [мову] *зсередини* (УМ, 02.02.2006). Наявність похідного *знехудожнювати* спонукала до пошуків дієслова на позначення ‘робити художнім’. І справді, пошуковик Google виявив активне вживання ***охудожнити***: *Вчора розмовляла з Каганцем про справедливість на рівні волі – записувала з голосу, тому мушу трохи* ***охудожнити*** (НП, 16.10.2009, narodna.pravda.com); *Ще один аспект філософії Сковороди, який Марися ще не встигла* ***охудожнити*** (Прес-центр Інституту філології КНУ, 12.11.2012, instpres.univ.kiev.ua); *Гадаю, ідея* ***охудожнювати*** *залишені після*

зрубаних дерев пеньки народилася десь у керівних кабінетах (сайт BukNews 11.07.2013, buknews.com.ua*). В узусі словотвірне гніздо реалізоване також прикладами охудожнювання, художницьки, по-художницьки, по-художньому*: *Це, до речі, є характерною особливістю багатьох матеріалів ТВі* - ***охудожнювання****, белетризація* (Телекритика. 06.10.2011, ua.telekritika.ua); *Подаю тут фотографію з* ***художницьки*** *зробленого Шевченком ще року 1847 малюнка* (LiveJournal, 10.09.2008, ua-kobzar.livejournal.com); *…у пастушому побуті нічого не говорять про форму (здебільшого зображену схематично чи* ***по-художницьки*** *«сфантазовану»)* (Мистецька сторінка, 17.07.2017, storinka-m.kiev.ua).

Інший синонім – *штука* – прийшов в українську мову через польську sztuka (СІС: 937) з німецької, де воно означало буквально ’мистецький фокус’ – Kunststűck. У розумінні ‘мистецтво’ *штука* існувало тривалий час на Галичині, на це вказують і приступні словники (СЧС-1932: 481; РУС-1933), і матеріал художньої літератури: *Поет танцює і рида: се зветься* ***штука****.* (І. Франко) (РУС-1933); *Будовою своєю вони, мої оповідання, не кривдять естетики і* ***штуки*** (В. Стефаник) (СУМ XI: 547). В українській мові *штука, штукарство* вживалося у значенні майстерність, вправність, тому часто ним позначали прикладні заняття: *кравецька штука* (РУС-1933); а також «окремий витвір мистецтва»: *Різниця в хатній музиці була лише та, що по разові зачувалися з одчинених вікон соната Бетховена,* ***штука*** *Ліста, вправи Фільда, Гельмера* (О. Кобилянська) (СУМ XI: 546). У словнику Желехівського-Недільського (1886) «підійти кого штукою» – mit List «взяти хитрощами, вивертом», тут же див. слова *штукар*, *штукарка*, *штукерія*, *штукувати* в значенні «хитрувати» (МНС II: 1100). У запозиченні *штукар – фокусник* засвоїлося пряме значення німецького слова stűck ‘фокус’. Синонімом до *штукар, фокусник* є також полонізм *фіґляр* (figlarz- жартівник, бешкетник) (СЧС-1932: 452, 281; СІС-1985: 875) – ‘акробат, фокусник, блазень’, з переносним значенням ‘кривляка, позер; пустун, витівник’ (СУМ XI: 583). Як один із синонімів перекладу рос. *прока́зы* (шалость), тобто

пу́стощі, РУС-1933 подає *фі́ґлі, збитки*: *Наделать прока́з – наробі́ти збі́тків, шко́ди, фі́ґлів.* Переклад до *прока́зить* и *прока́зничать – пустува́ти, дурі́ти, витворя́ти, штука́рити, фі́глі стро́їти*; без будь-яких стилістичних ремарок подано й назви особи: *прока́зник, проказница – пусту́н, пусту́ха, штука́р, штукарка* (РУС-1933). *Штука* у значенні ‘витівка, трюк, фокус, хитрощі’ СУМ подає як розмовне: *утнути (викинути, устругнути) штуку*. Вживання підтверджене багатим матеріалом художньої літератури від XIX ст. до сучасної (СУМ XI: 546-547). Розмовне *фіґляр, фіґлі, фіґлі-міґлі* у значеннях ‘витівки, штуки, хитрощі для досягнення чого-небудь’ і ‘залицяння, женихання, любовні справи, зальоти’ (СУМ XI: 583), *фіглі-міглі строїти* – ‘кокетувати’ і сьогодні активно функціонує (пор. у творі буковинської письменниці М. Матіос «Кулінарні фіґлі» (2011).

Артист, артистичний, артистка запозичені в українську мову з французької *art* ‘мистецтво’ від лат. *ars, artis* ‘мистецтво, ремесло, заняття, наука’, можливо, через посередництво російської або польської мови. Ці слова українська мова знає з часів «Малоруско-нїмецкого словника» (1886) Є. Желехівського та С. Недільського) (МНС I: 6) та Словника Грінченка (СГ I: 10). «Словарь российсько-український» (1893-1898) М. Уманця та А. Спілки як переклад до *артистъ, артистка* подає два значення: 1) *артиста* (саме в такому оформленні чоловічого роду!), *артистка*, та 2) *митець, мистець, мастак, майстер, штукмайстер* з уточненням «найбільше в шахрайстві тощо», наводячи як приклад їх вживання: «митець до шовкових китиць», «майстер до чужих майстер», «о, він на ці діла майстер» (УС I: 8). «Словник московсько-український» (1918) В. Дубровського подає синоніми *артист, мистець, митець*, але не розмежовує їхнє значення та вживання (СМУ: 13). Лексеми *артизм, артист, артист-маляр* (а не художник!), *артистичний* є у «Словнику українсько-російському» (1926 р.) А. Ніковського (УРС: 14-15).

Словники 30-х рр. XX ст. тлумачать *артист* як 1) мистець, людина, що працює в якійсь галузі мистецтва (актор, музика, маляр); 2) переносно – людина, що чудово знається на своїй справі (добрий кравець); *артизм,*

артистичність, артистично – майстерність, художність (СЧС-1932: 48; РУС-1933); *артистка, артистчин* (ПСГ: 5). Лексему *артизм* (пор.: *артист, артизм, артистичність* (РУС-1933), (СЧС-1932)) вилучено зі словників після 30-х рр.XX ст. і знову повернуто до вжитку та до лексикографічних кодексів (ВЗОС: 24).

Наступні запозичення з **–арт-** уже з англійської мови, де *art* є багатозначним словом (8 значень): *оп-арт, поп-арт / попарт* як напрями у мистецтві (СІС-1985: 600, 670), і новіші, частину з яких фіксують нові словники: *арт-бізнес* (ССІС: 72), *арт-менеджер, арт-ринок, арт-фестиваль, арт-часопис* (НУЛ: 12-13); *арт-місія, арт-шоу* (НСЗ: 23). Має загальне значення англійського етимона *art* ‘мистецтво’ та окремих різновидів мистецтва, вживається на позначення особи, предмета, дії, опредметненої дії, процесу, стану, результату, місця, абстрактного поняття, пов’язаних із мистецтвом [348: 229-230]. Повторне запозичення **арт** функціонує як частина слова і як окреме слово. Як твірна основа функціонує в афіксальних похідних на позначення назви ознаки *артовий*, особи *артовик, артовичка* та дії *артувати: …проведуть **артовий** майстер-клас* (Znaj.ua, 18.10.2015, znaj.ua); мотивує складні слова (у препозиції та в постпозиції) з ознаками напівкомпозита й абревіатури (*арт-календар, арт-креатив, арт-мережа, арт-пікнік, арт-проект*) або юкстапозита й абревіатури (*арт-терапія, медіа-арт, техно-арт*), в мішану абревіатуру (*політарт, украрт)*. Таким чином запозичення впливають на механізми словотворення: змінюють морфемну структуру складних слів, впроваджують нові словотвірні моделі, властиві аналітичним мовам, як англійська [185: 131-139].

Арт є прикладом зміни функціональної поведінки словотворчих ресурсів, оскільки в текстах вживається і як самостійне слово: *це була радше політика, ніж **арт*** (Кореспондент, 18.12.2015, korrespondent.net); *Кожна країна має свої великі «**арти**»* (УС, 17-23.11.2006), (АРСУН 2013: 36-37). Конкурування іншомовного *стріт-арт* та словосполучення *вуличний арт* виявляє граматичне оформлення *арт* як іменника чол. роду: ***стріт-арт***,

присвячений великому кіноактору. Малюнок з Іваном Миколайчуком з'явився в одному із дворів на однойменній вулиці (5.11.2014, youtube.com); *місто постає осередком українськ**ого** вуличн**ого арту*** (19.04.2015, columbiada.com). Як прикметник функціонує у складі композитів: *В Івано-Франківську з'явився **стріт-артовий** малюнок* (5.11.2014, youtube.com); *Кам'янець-Подільський – **замково-стріт-артовий*** (19.04.2015, columbiada.com); *Ігор Бурба - фотограф, працює у цікавому жанрі **ванільно-меланхолійно-артових** фотографій* (29.12.2015, comeinmagazine.16mb.com).

Новозапозичена основа **арт-** належить до словотворчих ресурсів із високим потенціалом. За матеріалами КФІ у текстах сучасних засобів масової інформації, в публіцистиці, художніх творах, навчальній і науково-популярній літературі виявлено понад 5 десятків нових утворень з основою **арт-**. Такий вплив спостерігають і в інших слов'янських мовах, пор. у сучасній білоруській мові 17 лексичних інновацій з **арт-** дослідники вважають «фактично власне білоруськими новотворами», і спостерігають тенденцію до переходу її у розряд префіксоїдів у словах: *артгалерэя, артпедагог, арттэрапія, артцэнтр* [268: 175-176].

Словотвірна реалізація новозапозичень через базові словотвірні категорії (особи, ознаки, опредметненої дії, місця), тяжіє до максимального їх заповнення, особливо, якщо творення похідних передбачено регулярними, нормативними словотвірними моделями: *артовий, артувати, артовик, артовичка, арт-об'єкт, арт-майстерня; креативний, креативно, креативник, креативниця, креативувати*.

У гетерогенному за складом полі «мистецтво» найповніше (незалежно від походження) реалізована словотвірна категорія ознаки об'єкта (особи/не-особи): *творчий, умілий, вправний, учений, мудрий, майстерний, мистецький, художній, штукарський, артистичний, креативний* і не засвідчене в словниках *артовий.*

Існує системно закладена вимога реалізації категорії дії: *творити – творець, творчий – творчість, уміти – уміння, умілий – умілець, умілість*.

Серед запозичень, де проникає, як правило, іменник, дієслова відсутні, але потреба назвати дію залишається. Тому в текстах маємо утворені за регулярними зразками відіменні дієслова: *художничати (охудожнити/охудожнювати, знехудожнити), артистувати, артувати, креативувати*.

Системно реалізується категорія особи, нові похідні часто утворені за аналогією: *вправляльник, артовик, креативник, креатор*; серед них є і складні слова, які спеціалізують, уточнюють основи **-художник-** (*стріт-арт-художник*, *художник-дизайнер*, *художник-ілюстратор*, *художник-креативник, художник-оформлювач*), **-арт-** (*арт-директор, арт-керівник, арт-критик, арт-менеджер, арт-організатор, арт-продюсер, арт-терапевт*). Новотвори категорії моції є характерною ознакою словотвірної номінації сьогодення, зумовленою змінами в статусі жінки, системними вимогами української словотвірної номінації. Близько половини таких похідних функціонують лише в узусі й утворені за регулярними словотвірними моделями: *творкиня, творчиня, мисткиня, креативниця, креаторка, артовичка, спотворювачка*; як власна назва функціонує: *Сотворителька.*

Категорії предмета (об'єкта), результату дії або її місця реалізовані переважно складеними номінаціями-словосполуками або складними словами-юкстапозитами: *предмет мистецтва, художній виріб, арт-об'єкт*. Загальними назвами є: *виріб, твір, витвір,* рідше *штука, мудрація.* Стосовно назв приміщення або місця дії загальними є *ательє, майстерня, салон, студія*, *фабрика*, не зафіксовані словниками *творильня, штукарня, художка*, або складні номінації *кінофабрика, телестудія*, новотвори *арт-галерея, арт-завод, арт-майстерня, арт-студія, арт-центр, арт-школа*. Запозичення *фабрика* (від латинського faber – майстер, творець), витіснило заборонений у 30-х рр. XX ст. питомий синонім *виробня.*

Узус сьогодні виконує функцію, за потреби, максимально повної реалізації словотвірних категорій за регулярними, нормативними

словотвірними моделями. Словотворчі ресурси, використовувані в оформленні нових дериватів, сприяють збереженню типологічних рис української мови, виступають своєрідним захисним механізмом національного обличчя її лексикону. Заповнення номінативних лакун новотворами дає підстави розглядати останні як матеріал для вдумливого мовознавчого аналізу та лексикографічної кодифікації таких номінацій в разі доведення їхньої номінаційної та комунікаційної значущості.

Застосування методики категорійного аналізу похідної лексики допомагає з'ясувати особливості реалізації словотвірних категорій у словотвірних гніздах, мотивованих питомими та запозиченими словами, демонструє, як семантика неозапозичень розширює категорійне наповнення окремого лексико-семантичного поля в когнітивному просторі сучасної української мови.

3.3. Взаємодія зовнішніх та внутрішніх ресурсів словотворення

Процес засвоєння іншомовної лексики системою української мови демонструє вияв лінгводинаміки у синхронії та підтримання у гніздах як типологічних рис української словотвірної номінації, так і тенденції до аналітизму. Відбувається одночасне збільшення кореневого гнізда й поява словотвірнихпідгнізд. Відкритість лексичної системи новій іншомовній лексиці як засобам лексичної номінації формує ґрунт для їхнього освоєння словотвірною системою, з'являються нові елементи, видозмінюються структурні зв'язки між елементами [239; 457; 469].

Питання зв'язків запозичень із питомими та з іншими запозиченими одиницями ґрунтовно опрацьовано в мовознавчій літературі, зокрема проблеми омонімії – у працях О. О. Потебні, О. О. Шахматова, Л. В. Щерби, В. В. Виноградова, О. С. Ахманової, Д. М. Шмельова, Л. В. Малаховського, проблеми синонімії – у працях Л. А. Булаховського, М. М. Пилинського, О. І. Нечитайло, Л. О. Родніної, О. О. Тараненка. Омонімічні та синонімічні

зв'язки іншомовних невідмінюваних імен у лексико-семантичній системі сучасної української мови досліджено в монографії В. М. Фурси [400]. Питання автоматичного виділення омонімів у тексті опрацьовано в дослідженнях Т. О. Грязнухіної, О. О. Шипнівської. В українській лексикографії укладено словники омонімів, антонімів, паронімів української мови Л. М. Полюги, О. Демської, І. Кульчицького, Д. Г. Гринчишина, О. А. Сербенської. Багато номінативних синонімічних рядів сучасної української літературної мови сформувалося внаслідок запозичення слів з інших мов. Неозапозичення продовжують традицію формування і поповнення синонімічних рядів, відрізняючись новими відтінками значень і/або додатковим експресивним забарвленням, що викликано необхідністю номінації нових понять і потребами комунікації. Сучасний мовець постає перед вибором ресурсу і способу номінації: *Інтернет* чи *Мережа*, *піар* чи *зв'язки з громадськістю*. Зіставляючи активність синонімічних питомих словотворчих засобів, Є. А. Карпіловська зазначає, що «у потоці сучасних українських новотворів вирізняються номінації з різними функціональними характеристиками: загальновживані слова й терміни, професіоналізми, слова з нейтральним експресивно-оцінним потенціалом і лексеми з виразними негативними чи позитивними конотаціями різного походження» [117: 45]. Питомі (внутрішні) та запозичені (зовнішні) словотворчі ресурси конкурують та/або взаємодіють з власне українськими, утворюють гібридні одиниці.

Різний час запозичення та різні мови-посередники зумовлюють різнооформленість, пор. *букмекер* (від англ. book-maker) і *кліпмейкер* (від англ. clip-maker) (ССІС-2006) або різні значення одиниць, пор.: *модератор* – «прилад у машині, що регулює її хід» (СЧС-1932: 266), «пристрій у музичних клавішних інструментах для приглушення звуку» (СІС-1985: 552), «ведучий у кадрі телепередачі, який виконує функції коментатора, диктора та інтерв'юера» (ССІС: 461).

Конкуренція питомих і запозичених твірних основ чи формантів веде не лише до співіснування (*біблейський – біблійний*, *мітингар – мітингувальник* –

мітинговець) чи витіснення одного з конкурентів-варіантів (*спортивний ≠ спортовий, емоційний ≠ емоціональний*), а й до їхньої семантично-стилістичної диференціації (*категоричний* і *категорійний*, *елементний* і *елементарний*, *оперативний* і *операційний*, *демонстративний* і *демонстраційний*, *офіціозний – офіційний*; *фільммейкер – фільмувальник – фільмороб*, *сталінізм – сталінщина*). Можливість виражати семантичні та стилістичні нюанси за рахунок використання варіантності словотворчих ресурсів, зокрема різного походження, свідчить про номінаційний потенціал української мови.

Для аналізу дібрано давні й нові запозичення (нові за формою і значенням), неосемантизми (нові лише за значенням), які виявляють різний ступінь адаптації до української граматики, різну словотвірну активність, відрізняються категорійним набором похідних та їхніх словотвірних значень, виявляють відмінності в наповненні словотвірних гнізд.

3.3.1. Активність нової іншомовної лексики в українському словотворенні

Неозапозичення активно поповнюють номінаційні ресурси сучасної української мови; виявляють високий функціональний потенціал, а спектр їхніх похідних реалізується передусім у межах основних словотвірних категорій і продуктивних словотвірних типів, заданих словотвірною системою з урахуванням семантики (граматичної, лексичної, словотвірної) твірної одиниці. Неозапозичення та новотвори від них зберігають стабільність продуктивних словотвірних типів та виявляють зміну продуктивності деяких із них; демонструють зміни у використанні словотворчих ресурсів, появу нових конотацій у словотвірному значенні, активно поповнюють інвентар словотворчих ресурсів української мови новими основами, слугують засобом розвитку словотвірної системи сучасної української мови. Водночас і словотвірна система слугує фільтром для нових

запозичень і їхніх похідних у сучасній мовній практиці, з погляду їхньої номінаційної й комунікаційної ваги та доцільності, та відповідності чинним нормам української дериваційної граматики.

Окремі тематичні групи лексики в сучасному українському суспільствіоновлюються дуже швидкими темпами, передусім ті, які стосуються ринкової економіки, інформаційної сфери, політтехнологій. Процеси номінаційного оновлення, взаємодія різних за походженням і засобами ресурсів номінації яскраво виявляється на окремих прикладах із динамічно освоюваної сфери комп'ютерних та інформаційних технологій та стосунків із громадськістю: *інтернет, провайдер, месидж, он-лайн, саунд, піар, імідж*. Ділянки активного оновлення українського лексикону досліджено в монографіях О. А. Стишова, Л. В. Струганець; сферу віртуально-вербального простору інтернету як нового середовища процесу номінування проаналізовано в працях Є. А. Карпіловської, С. Г. Чемеркіна [141; 371; 372; 407]. Проблематику взаємодії та взаємовпливу віртуального простору й систем словотвору слов'янських мови розкрито у збірнику праць членів Комісії зі слов'янського словотворення при МКС «Словотворення та інтернет» (2016, Австрія) [473].

Лексему *інтернет* з 1991 р. подавали лише термінологічні словники «як спосіб обміну інформацією між комп'ютерними мережами» у функції прикметника в цьому джерелі з відповідником *міжмережевий* (АУРС: 116), з великої літери – як назву глобальної, міжнародної комп'ютерної мережі; з малої літери – як назву способу об'єднання регіональних і локальних комп'ютерних мереж у таку глобальну мережу (АУТС: 279). З 1999 р. подають словники іншомовних слів: *Інтернет* – (лат. inter між + англ. net мережа) – міжнародна комп'ютерна мережа (РУСІС: 125), (ССІС: 311) та нової лексики, і як активну твірну основу для складних слів: *інтернет-*, яка має значення «стосується Інтернету» (НУЛ: 50). У загальномовному лексиконі обидва написання вживають як дублети. Деривати подають (СНУМ), (НУЛ: 50), (ЛСІ-2004), (ВЗОС СУЛ; 265), покажчик-додаток до

монографії О. А. Стишова (СТ). Вербалізацію поняття Інтернет глибоко аналізує у низці публікацій Є. А. Карпіловська [118; 136; 139: 11-12; 141], (АРСУН: 142-153).

Для запозичення характерною є варіантність написання: *Internet* (у перші роки використання), *ІНТЕРНЕТ, Інтернет, інтернет, Інет, нет* (переважно у молодіжних та спеціалізованих виданнях), що свідчить про його схильність до прийняття тенденцій української орфографії, а також про певну спеціалізацію: *Інтернет* (як назва мережі) й *інтернет* (як тип зв'язку між мережами) у термінологічних словниках (АУТС). Запозичення глибоко увійшло в україномовну картину світу, про що свідчать словосполуки-конкуренти: *інтернет : інтернет-мережа : інтернет-павутиння : мережа, сітка, Мережа, Міжмережжя / міжмережжя / МіжМережжя, Всемережжя : світова мережа : Всесвітня мережа: всесвітня електронна мережа : всесвітня сітка : глобальна мережа : мережа Інтернет: інтернетна мережа : мереживо / Мереживо : Інет, І-нет, інет : нет* (АРСУН: 142, 145, 195). Інтернет вплинув на розширення семантики питомого слова *мережа*. До чотирьох значень *мережа*, серед яких 3) «сукупність яких-небудь шляхів, ліній зв'язку, каналів і т. ін., розташованих на певній території» та 4) «сукупність однорідних закладів, підприємств і т. ін., розташованих на певній території» (СУМ IV: 674) додалося спеціальне «сукупність взаємопов'язаних комп'ютерів: обчислювальна комп'ютерна мережа» (АРСУН: 192). Фахові словники з інформатики й обчислювальної техніки пояснюють *обчислювальну комп'ютерну мережу* як «сукупність робочих станцій, об'єднаних між собою за допомогою мережного обладнання та середовища передавання даних, у якості якого можна використовувати кабель, телефонні лінії або безпроводовий зв'язок» (АУТС: 354).

Від раніше одиничного запозичення *Інтернет* з варіантами *інтернет, ІНТЕРНЕТ, Інет, Internet* утворилося потужне словотвірне гніздо – понад 120 похідних. Серед суфіксальних дериватів – прикметники: *інтернетівський,*

інтернетовий, інтернетний, іменники на позначення особи: *інтернетівець, інтернетник, інтернавт/інтернаут, інтернетоман, інтернетоголик,* дієслова: *інтернетизувати, інтернетизуватися,* віддієслівний іменник *інтернетизація,* префіксальні прикметники *доінтернетний, неінтернетний*: *…**інтернетовий** сайт забороненої газети Пагоня* (К, №100, 2006); *Укртелеком уже **інтернетизував** дві тисячі міст і сіл* (13.06.2016, ukrtelecom.ua). Кількісне розростання гнізда відбулося за рахунок складних слів з додатковими компонентами значення: ‘що стосується інтернету’, ‘розміщений в інтернеті’: *…за результатами **Інтернет-голосування**…є всі шанси перемогти* (Х, №69, 2006); *Пелевін обрав давньогрецьку легенду про Тесея і Мінотавра та переклав її у формі **Інтернет-чату*** (УкріСвіт, №13, 2006); *Подібної точки зору дотримуються аналітики **Інтернет-журналу*** (П, 8.06.2006).

Від основи **мереж-** у новому значенні утворилися суфіксальні похідні прикметники *мережевий*, *мережний*, іменники – назви особи *мережник, спеціаліст-мережник, мережевик*, *мережанин*, *мережанка*, іменник *мережжя*, а також *міжмережжя*, *міжмережевий*, *внутрішньомережний*.

Категорійна будова словотвірних гнізд *інтернет* і *мережа* в значенні «комп’ютерна глобальна мережа» виявляє певні паралелі та відмінності. Спільними є моделі творення прикметників *інернетний* || *мережний, інтернетовий* || *мережевий*, назв осіб *інтернетник* || *мережник*, але творення дієслів від питомої основи **-мереж-** уже зайняте іншим значенням. У творенні гібридів проглядається залежність від походження основи: з основою **-інтернет-** це метафоричні номінації з оцінною семантикою: *інтернет-сміття*, *інтернетрі*, *інтернет-помийниця*; питома основа засвідчує тенденцію до термінологізації: *інтернет-мережа*, *веб-мережа*, *онлайн-мережа*, *інтрамережа*, *інтермережа*, *екстрамережа*. Аналіз номінування поняття *інтернету* показує, що засоби морфологічного та семантичного словотворення залишаються провідним способом української

номінації нових сфер, оскільки підтримують синтетизм як її типологічну рису.

Запозичення *провайдер* (з англ. provider – ‘постачальник’) конкурує з питомим *постачальник* (СУМ VII: 371), однак у сучасних умовах це вже не «постачальник чого-небудь, матеріалів, сировини», а *постачальник послуг Інтернету*. У сфері послуг постачання *провайдер* здобуває нове спеціалізоване значення, засвідчене сучасними словниками «забезпечувач доступу до інтернету» (НУЛ: 97); «1) (*кіб.*) компанія, яка забезпечує доступ користувача до Інтернету, надає інтернет-послуги; 2) телекомунікаційна компанія, яка забезпечує цифровий зв’язок у приміщенні (телефони, Інтернет, спеціалізовані канали обміну інформацією)» (НСЗ: 200); «організація, фірма, яка забезпечує користувачам доступ до електронних інформаційних систем, до Інтернету» (ССІС: 561), (ВЗОС СУЛ: 439).

Запозичене з англійської мови словосполучення Internet Service Provider (абревіатура ISP) в українських спеціалізованих текстах функціонує у варіантах: *постачальник послуг Інтернету*, *провайдер послуг Інтернету*, *надавач послуг Інтернету*, *Інтернет-провайдер*. Найчастіше віддають перевагу коротшим номінаціям у різному написанні: ***провайдери Інтернету*** *Києва та України: всі* ***Інтернет провайдери*** *Києва на одному сайті* (multitest.ua); ***Інтернет-провайдер*** *НАШНЕТ* (nashnet.ua); *рейтинг* ***інтернет-провайдерів*** (2ip.ua). В узусі функціонують похідні *провайдерський* (СНУМ), *провайдерний,* негативно-оцінний *провайдерчик*: *Така якість послуг в селах велика рідкість, що вже казати за нещасний «укртелеком» або місцевих* ***провайдерчиків****, у яких інтернет більше не працює, аніж працює* («Mukachevo.net», 3.07.2013, mukachevo.net).

Відповідно до послуг, які вони надають, є типи інтернет-провайдерів: провайдери доступу; хостинг-провайдери; магістральні (backbone) провайдери; канальні провайдери; провайдери «останньої милі». Для їхнього позначення застосовують номінаційні ресурси різних рівнів, зокрема й словотвірного. У ЗМІ є приклади розвитку гіпо-гіперонімічних зв’язків:

провайдер → Інтернет-провайдер → сервіс-провайдер, хостинг-провайдер: *СБУ впроваджує системи моніторингу телекомунікацій через кількох* ***Інтернет-провайдерів*** (УС, 16-22.2006); *І йому на думку не спаде написати* ***хостинг-провайдеру*** *цього сайта листа із наполеливою вимогою прибрати його з інтернет-простору на віки вічні* (ДТ, №24, 2006).

Назви нових запозичених різновидів повідомлень у мережі Інтернет чи стільникового зв'язку мають варіанти написання, що свідчить про їхню некодифікованість (із кількісним переважанням у текстах першого варіанту): *меседж, месидж, месага, message* (від англ. message – повідомлення, лист – 'повідомлення, переслане поштою в електронному вигляді в мережі Інтернет'), *есемеска, (еСеМеС, sms-ка, SMS, SMS'ка, SMS-ка)* (від англ. Short Message Service 'служба коротких повідомлень' – 'текстове, графічне повідомлення, отримане/відправлене за допомогою мобільного зв'язку'), *імейл (мейл, І-мейл, e-mail)* (від англ. e-mail – Electronic mail – 'електронна пошта' – 'програма, яка дозволяє отримувати пошту в електронному вигляді в мережі Інтернет'). Їх подають спеціалізовані видання, частину з них кодифіковано в словниках: *меседж*, *месидж* (АРСУН: 199); *смс-повідомлення* (НСЗ: 233); *есемес* (розм.), *СМС* (НАСЗ: 90); *SMS*/*СМС*/*есемес*. (АУТС: 466), (АРСУН: 326); *е-мейл*, *мейл* (ССІС-2006: 264, 444), *імейл* (інф.) (НСЗ: 86), *имейл* (РУС-2003: 347), *і-мейл*/*імейл* (СУМ-2012: 399).

Запозичення *меседж / месидж* дублює значення питомої лексеми 'повідомлення' та 'завуальоване повідомлення', 'попередження, сигнал, послання'. Помітні тенденції спеціалізації, яку вже подають термінологічні словники в обчислювальній техніці, інформатиці та програмуванні: 1) лист в електронній пошті; 2) повідомлення (АУТС: 328). У політології, в українському політичному лексиконі термін *меседж* означає 'ключове повідомлення, символ, слоган, візитка у передвиборчій кампанії того чи іншого кандидата, партії чи блоку партій'. *Меседж* у політичних комунікаціях містить певний прихований смисл, що дає додаткові відомості про справжні наміри комунікатора. У публіцистичних текстах *меседж*

функціонує як ‘повідомлення’: *Це була, зрозуміло, спонтанна обмовка, а не продуманий ідеологічний* ***меседж*** (К, №100, 2006); «завуальоване повідомлення, попередження, сигнал»: *Відставка губернатора Львівщини - другий публічний* ***меседж*** *Януковича Європі* (4.03.2013, galinfo.com.ua); *Тож його* ***меседж*** *щодо зменшення ціни на газ для України варто читати дуже уважно. А як Ви прочитали цей «****меседж*** *нової дружби»?* (ТВІ, 2.02.2013, blogs.tvi.ua). Спеціалізація відбувається за рахунок переважно синтаксичних ресурсів: *ідеологічний меседж*, *соціальний месидж*, *ключовий месидж*, тому складних похідних небагато: *меседж-повідомлення*, *бренд-меседж,* як і суфіксальних: *месиджний*, *месиджевий*, *месиджево*, *меседжувати* (АРСУН: 204).

До нових англізмів зі сфери комп’ютерних технологій, які набули словотвірної активності, належать запозичення *он-лайн* (варіант написання *онлайн*) і вкраплення *on-line /on line* – ‘спілкування в Інтернеті в цей момент’ (англ. букв. ‘на лінії’), див. назву рубрики в журналі «Політика і культура (ПіК) «Країна on-line», а також назву програми на телеканалі «Ера» «Країна онлайн» і варіант «Країна on-line».

У формі *онлайн* зі значеннями «1. Режим безпосереднього прямого обміну інформацією; 2. Режим підключення приладу, що відповідає його готовності до роботи» його подає (СІС-2000: 403). У формі *он-лайн* запозичення і його похідне *онлайновий* зафіксовано (ВЗОС СУЛ: 439) як термін з інформатики, фінансів і в переносному значенні як прикметник «оперативний» (ССІС: 498), але надалі словники подають однослівне написання, яке забезпечує участь неозапозичення як твірної основи у процесах словотворення: *онлайн* (невідм., інф.). Тип зв’язку, який забезпечує безперервне спілкування у режимі реального часу (переважно про мережу Інтернет) із дериватами *онлайн-маркетинг*, *онлайн-навчання*, *онлайновий* (НСЗ: 171). Диференційовано вживання іменника та прикметника, з’явився дериват на позначення особи *онлайник*: *У людей-«****онлайників****» виникає*

відчуття, що вони беруть активну участь у подіях, хоча насправді це хибне враження (ЛСІ-2014: 140).

В узусі функціонують складні деривати *онлайн-бронювання* (й *онлайн бронювання*), *онлайн-виписка, онлайн-голосування, онлайн-гра, онлайн-журнал, онлайн-конференція, онлайн-мовлення* (й *онлайн мовлення*), *онлайн-перекладач, онлайн-журнал, онлайн-сервіс*, в яких *онлайн* у препозиції виконує функцію означення *онлайновий*. На написання через дефіс впливає самостійне функціонування слова *онлайн* (пор. вакуум-камера, експрес-аналіз, бліц-опитування, штрих-код). Попри вживання у текстах усіх трьох варіантів (*on-line, он-лайн, онлайн*), помітна загальна тенденція до однослівної номінації – написання одним словом *(он-лайн → онлайн);* пор. із тенденцією до універбації – стягненням словосполучення в одне слово (*холдинг компані → холдингова компанія → холдинг*).

Неоанглізми *сайт* та *веб-* як частина складних слів (*бізнес-сайт, інтернет-сайт, спортсайт, веб-архів, веб-портал, WEB-ресурс)* в українській мові з'явилися у зв'язку з розвитком Інтернету. В пресі їх уживають з 1999 р., у словниках – з 2002 р.: «*сайт, -у* – (з англ. *site* – місцезнаходження чогось). – Іменована ділянка пам'яті в мережі Інтернету, де зберігається й поповнюється інформація про щось. Те саме, що *веб-сторінка, веб-сайт. Сайт щоденно відвідують тисячі користувачів Інтернету* (Галицькі контракти, 4.09.2000), (НУЛ: 105). Однак, спеціальні лексикографічні джерела подають: *веб-сайт=веб-вузол* (сайт може містити певну кількість сторінок), але *веб-сторінка*, без зазначення їхньої синонімічності (АУТС). *Веб-* (з англ. *web* –павутина, сітка) подано як активну іншомовну основу складних слів: «Частина складних слів, яка означає «призначений для Інтернету», «працює в Інтернеті» (НУЛ: 20) з прикладами: *веб-майстер, веб-сторінка, веб-дизайн,* та словникові статті: *веб-сторінка, -и.* – Певна кількість інформації в мережі Інтернет, яка має своє ім'я та адресу для пошуку: *Знайти у мережі Інтернет офіційну чи неофіційну* ***веб-сторіночку*** *будь-кого із закордонних музикантів неважко* (Е, 20.06.99),

(НУЛ: 21). В узусі функціонують складні слова: *веб-архів, веб-браузер, веб-документ, веб-інтерфейс, web-камера, веб-компонент, веб-конференція, веб-мережа, веб-портал, WEB-ресурс, веб-ресурс, WEB-сторінка, web-сторінка*. *Сайт* активно функціонує як окрема лексема, а також як неоморфема: *web-сайт* або ж *веб-сайт*. *Веб-* в українській мові виконує функцію активної іншомовної основи у складних словах, тобто є неоморфемою і неоформантом, що бере активну участь у словотворенні. Маємо співіснування дублерів та їх графічних варіантів: *сайт, веб-сторінка* та *веб-сайт,* які реєструють словники: надаючи лексемам *сайт* і *веб-сайт* граматичні ознаки іменників чол. роду, однак з різними закінченнями Р. відм.: *сайта* і *веб-сайту*; а лексемі *веб-сторінка* – такі ж словозмінні характеристики, як і слову *сторінка* (ВЗОС СУЛ); *сайт,* -а, ч. - Сторінка для викладення інформації зі своєю адресою в Інтернеті (ВТС СУМ: 1095). Гібридна лексема *веб-сторінка* продукує новотвір *веб-сторін-очк(а)*. Тексти подають приклади синонімізації гіпероніма *сайт* і гіпоніма *сторінка*, на зразок *інтернет – мережа*, та виразні гіпо-гіперонімічні відношення між *сторінка* і *сайт*, пор.: *…від особистої* ***веб-сторінки*** *кожного учасника на* ***сайті*** *ВЕФ* (ДТ, 2006, № 583); *..на офіційному* ***сайті*** *глави держави з'явилося розпорядження* (ДТ, 2006, №. 587); *…на* ***веб-сайті*** *Держкомстату недавно з'явився повніший опис* (ДТ, 2006, № 587).

Мовне середовище Інтернету – це сукупність великої кількості не пов'язаних між собою сфер спілкування, що функціонують автономно. Мова інтернет-комунікації є функціонально-стилістично неоднорідною. У ній наявні фактично всі функціонально-стильові та жанрові різновиди [407; 473; 474]. Цікавою, але малодослідженою сферою залишається мова користувачів соціальних мереж. Кількість користувачів соціальної мережі Фейсбук (Facebook) перевищує 500 мільйонів. Незалежна компанія InMind, яка проводила дослідження українського інтернет-ринку, нарахувала 5,7 мільйонів українських користувачів у Фейсбуці. За кількістю переглядів сторінок Фейсбук обійшов Гугл (Google), посівши 1-е місце у світі.

Україномовний сегмент Фейсбуку – мережа створення, поширення, коментування (оцінювання) інформації, яку подано в текстовому, графічному вигляді, а також як посилання, відеоролики. У Фейсбуці можна знайти інформацію про вік, освіту, стать, професію користувачів. Аналізовану аудиторію становлять переважно україномовні користувачі з вищою освітою. У їхніх коментарях помітна активна дієслівна та віддієслівна словотворчість, зокрема творення дієслів, які позначають дії користувачів мережі від новозапозичених з англійської мови твірних основ дієслова: ban (забороняти) → *банити* (заборона або обмеження прав користувача створювати або надсилати нові повідомлення), click (клацати, клацання) → *клікнути* (натиснути на кнопку, фото і т. ін.), like (подобатись) → *лайкати* (натискати кнопку «Подобається» («Like») у соцмережі), link (посилання) → *лінкувати* (залишати посилання на статтю, пост, блог), post (повідомити, повідомлення) → *постити* (писати повідомлення, які публікуються в соцмережах на форумах, в інтернет-спільнотах, блогах і на різних сайтах), spam (небажане масове розсилання повідомлень в Інтернеті, переважно реклами) → *спамити* (масово розсилати рекламні електронні листи людям, які не висловили бажання їх одержувати), tweete (щебетати; значення терміна сервісу Twitter – запис) → *твітнути* (переслати повідомлення за правилами Twitter не більше 140 символів), tag (мітити, позначати; у системах обробки інформації – ознака даних, ключове слово) → *тегувати* (позначити інформацію у соцмережі хештегом – ключовим словом), share (поширити) → *шарити* (ділитися записом, поширювати повідомлення у соцмережі).

Користувачі активно використовують префіксальне дієслівне словотворення: *забанити*, *залайкати*, *налайкати*, *залінкувати*, *залогуватися* (зареєструватися), *запостити*, *перепостити*, *перепощувати*, *репостити* (цитувати будь-який пост через пересилання з зазначенням першоджерела, копіювати записи до себе на сторінку в соціальній мережі), *заспамити*, *ретвітнути*, *затегувати*, *розшарити*, *зафрендитись* (стати друзями

(«френдами») у соцмережі), *розфрендитись* та віддієслівне: *забанений*, *лінкування*, *перепощений*, *тегування*, *розфренджений*, *розфрендження*.

Зразки міні-контекстів уживання новотворів із коментарів відтворюють живу мову спілкування: *Деякі розумники* ***банять*** *адмінів* (*це безумовно їхнє право*). *А потім* ***постять*** *лінки, де адміни не бачать, що там. На Facebook'у* ***тегування*** (*позначення*) *означає, що ви можете згадати і безпосередньо* ***залінкувати*** *з іншим користувачем Facebook будь-яке фото, оновлення статусу, своє місцезнаходження та будь-який коментар. …оголошення тих брендів, сторінки яких ви* ***залайкали****, і які можуть побачити ваші френди. Френдів на фото ви можете позначити,* ***клікнувши*** *на кнопку* «*Позначити фото*». *Далі можна було б* ***запостити*** *цілий текст.* ***Затегуйте*** *друзів.* ***Зафрендимось*** *у мережі*! *Залишається можливість* «***розшарювати***» *інформацію прямо на* «*стіні*» *сторінки*.

Такі гібридні похідні слова (англомовна твірна основа й питомі словотворчі форманти), активні в користувачів у соцмережах і, ширше, в мережі Інтернет, залишаються набутком розмовного стилю, їх не подають загальномовні словники.

Серед наслідків їх функціонування: 1) дублювання значення (синонімія) питомих лексем: *користувачі – юзери*, *друзі – френди*, хоча тут можливе звуження чи спеціалізація значення: *френди* – ʻдрузі у соціальних мережах’; або додаткові конотації: *юзер* – іронічна назва не надто досвідченого чи не дуже впевненого користувача; 2) дублювання форми (омонімія) питомих лексем: *банити*, *забанити*, *забанений*; *постити*, *запостити*, *перепостити*. Порівняймо значення загальномовних: *банити – діал.* 1. Мити. 2. Бити//Лаяти (СУМ I 1970: 100); *постити*, *постувати* – дотримуватися посту, не їсти скоромного // *перен.*, *розм.* Нічого не їсти, голодувати (СУМ VII 1976: 374, 382). Ці дієслова утворюють в українській мові розлогі словотвірні гнізда, зокрема *постити*, *постувати* та *пісникувати* мають 23 дієслівні похідні, з них *постити* утворює 10 похідних дієслів: *випостити*, *запостити*,

напостити, *перепостити*, *попостити*, *припостити*, *пропостити*, *спостити*, *поститися*, *напоститися*, частина з яких омонімічна до розмовних у Фейсбуці *запостити*, *перепостити*. Функціонує й давнє запозичення з французької *пост* – 1) об'єкт, що охороняється; 2) боєць або невеликий військовий загін, що охороняє певний об'єкт або спостерігає за місцевістю; 3) відповідальна (висока) посада; 4) воєнізована охорона підприємства (ССІС: 554). Однак похідні не перетинаються стовідсотково: *перепощувати*, *перепощений*, *репостити* не мають омонімів у загальномовному лексиконі. Дієслово *банити* ('мити') має 8 дієслівних похідних: *вибанити*, *забанити*, *забанювати*, *набанити*, *набанювати*, *понабанювати*, *побанити*, *банитися*, з яких два *забанити*, *забанювати* омонімічні до тих, які функціонують в інтернет-комунікації. Віддієслівні новотвори стилістично не перетинаються: *забанений* маємо лише в інтернет-комунікації, а *набанений*, *понабанюваний* подано в загальномовних словниках.

Інтернет-середовище посприяло поширенню й активізації термінів з музичної сфери: *саунд* (англ. sound — звук) і *саундтрек*. (англ. sound-track, soundtrack – 'звукова доріжка'). Ці запозичення словники подають 1) як сленгову, жаргонну, «маркер» молодіжної музичної субкультури *саунд* – (муз.) Звучання, звук. …***саунд*** *кльовий грали Гади / на весіллі в Мати Харі* (В. Цибулько) (КСЖЛУМ: 234); 2) як професійний термін – властива певному складу джазового ансамблю, оркестру чи соліста індивідуалізована форма звучання голосу або інструмента, яку легко пізнати завдяки специфічному звуковидобуванню, фразуванню, особливостям оркестрування, складу музикантів, типу атаки звука, манері інтонування, тембровому забарвленню (Юцевич, term.in.ua). *Звук* має загальне значення «слухове відчуття, що викликається механічними коливаннями; те, що людина чує, сприймає органом слуху. // Спів, музика» та є терміном фізики, музики (звук музичний), лінгвістики (звук мовний) (СУМ III: 500). Запозичення *саунд* у значенні 'музика' (***саунд*** *кльовий грали*) має жаргонно-сленгове забарвлення,

а в музичній термінології здобуває вужче, спеціалізоване значення порівняно зі звуком музичним.

Англізм *саундтрек* словники подають з розбіжностями в дефініції та написанні (через дефіс та разом): *саунд-трек* – «звукова доріжка (кінострічки або магнітної стрічки» (РУСІС: 266), *саундтрек* – «у кіно- та фототехніці – фонограма до кіно- або телефільму, естрадної вистави» (ССІС: 612). У професійному середовищі, в термінології кіноіндустрії офіційним є термін *звукова доріжка* у значенні звукового оформлення будь-якого матеріалу, наприклад, фільму, мультфільму або комп'ютерної гри, а також інформації з цим оформленням, записаної на фізичному носії інформації, а *саундтрек* вживають як розмовне. Термін *звукова доріжка* з'явився на початку 1950-х і позначав вид музичного альбому. Початково задумані кінокомпаніями як рекламні хитрощі для нових фільмів, саундтреки називались «музика з оригінальної звукової доріжки кінокартини» (music from the original motion picture soundtrack). Пізніше вислів скоротився до «саундтрек до кінофільму» («original motion picture soundtrack»). В українській загальномовній практиці запозичення вживається в текстах ЗМІ: *Українські музиканти вразили кавером на* ***саундтрек*** *фільму «Гра престолів»* (17.07.2017, zik.ua).

У професійному середовищі мовної практики сформовано кореневе гніздо: *саунд, саундтрек, саунд-продюсер* (*…працюю* ***саундпродюсером*** *на ще одному телевізійному каналі* (Поступ, 09.02.2007)), *саунд-дизайн, саунд-дизайнер, саунд-арт,* «*МенСаунд*»/*ManSound* (назва Київського джазового чоловічого вокального секстету, заснованого 1994 року) та вкраплення *SoundCloud* (від англ. sound cloud – онлайн-платформа та веб-сайт для розповсюдження оцифрованої звукової інформації (музичних творів), яка має функції соціальної мережі та однойменної організації), *SoundMaster* (музичний інтернет-магазин).

Нова галузь діяльності – *саунд-дизайн* (від англ. Sound Design - дизайн звука, саунд-дизайн) – різновид творчої діяльності з моделювання звукового простору та створення спеціальних звукових ефектів для екранних і

мультимедійних творів, яку ще називають *звуковий дизайн* або *звукозапис*, і позначення фахівця – *саунд-дизайнер* або *дизайнер звука* засвідчують конкурування офіційних питомих термінів та іншомовних, які частково диференційовані, оскільки в професійних текстах значення *саунд-дизайн* є ширшим за обсягом і включає *звукозапис* (процес запису звукової інформації з метою її збереження і подальшого відтворення), а в номінації *звуковий дизайн* задіяні уже не словотворчі ресурси, а синтаксичного рівня.

Поняття *саунд-арту* виникло у другій половині XX ст. як «мистецтво звуку». На сьогодні *саунд-арт* – це синтез мистецтв візуального та звукового. Головна відмінність *саунд-арту* від традиційного музикування у тому, що його твори передбачають візуалізацію. Митці цього напряму використовують у своїй творчості звуки із найрізноманітніших сфер життєдіяльності людини: звуки машин, різних приладів, побутових предметів (фен, чайник, звук руху віника) та візуалізують свою творчість у звукові інсталяції та перформанси. В українському середовищі це новий мистецький напрям: *Відкритий архів українського медіа-арту (ВАУМА) створений з метою збереження та популяризації українського медіа-мистецтва (відеоарт, відеоінсталяції, нет-арт, інтерактивні інсталяції,* ***саунд-арт****, медіа-активізм тощо), а також інформації про нього*(mediaartarchive.org.ua). Запозичення функціонують переважно у професійному середовищі як розмовні професіоналізми, на відміну від офіційних термінів, виражених словосполученнями, або ж набувають вужчих термінологічних значень, стають спеціалізованими термінами чи поняттями. Тобто конкуренція з питомими ресурсами набуває ознак диференціації стилістичної або семантичної.

Розвиток демократичної держави неможливий без розвитку сфери управління громадською думкою, вибудовування зв’язків певної державної чи приватної організації з громадськістю через формування, спрямування, коригування думки громадськості. Фактично, це є різновидом пропаганди, але у сучасному демократичному суспільстві ‘зв’язки з громадськістю’ утверджуються як мистецтво формування й управління громадською думкою,

а також як навчальна дисципліна й організована практична діяльність у всіх сферах суспільного розвитку. Однак наявність калькованого терміносполучення ‘зв’язки з громадськістю’ не стала на заваді входженню в мовну практику англійського запозичення *піар*.

Час входження та фіксації у словниках неозапозичення *піар*, починається з 1999 р.: *паблік рилейшнз* у транскрибованому вигляді (англ. public relations, public громадський + relations стосунки, зв’язки) (РУСІС: 210), а вже 2002 р. написані через дефіс *паблік-рилейшнз, паблік-рилейшин*, незмінн., чол. (з англ. public – громадський та relation – стосунки). – Стосунки з громадськістю. // Планові, тривалі зусилля, спрямовані на створення і підтримання доброзичливих стосунків між організацією і громадськістю. Зв’язки фірми зі споживачами її продукції, один із засобів реклами. Скорочено *ПР* (варіанти *ПіАр, пі-ар* -Л.К.) або латинізовано *PR* (вимовляють [піар] – прочитання перших літер відповідно до англійської вимови) Те саме: *піар* (НУЛ: 84-85). У дефініції запропоновано транскрибовану абревіатуру ПР та PR і транслітеровану піар, а в контекстах «одне з існуючих визначень *піару*» (НУЛ: 85) остання функціонує як слово. Д. Мазурик вперше фіксує *піар-* як частину складних слів: «який стосується зв’язків із громадськістю, цілеспрямовано формує такі стосунки» (з прикладами *піар-фахівці, піар-технології, піар-кампанія); піар, -у* (з англ. *PR* – скорочення від public relations). – *Відколи з’явилось у вжитку іноземне слівце «**піар**», ним почали «хрестити» усе, що завгодно: пропаганду, рекламу, медіа-планування* (ЛУ, 1.05.2001); *піар* як окреме слово та *піарівець* як «фахівець з піару» (НУЛ: 88). Пізніше словники подають *пі-ар* (у написанні через дефіс, що виявляє зв’язок з базовою англійською словосполукою), -у, ж (очевидно, у ВТС СУМ помилково визначено рід іменника – Л.К.). – Особливий вид діяльності, спрямований на формування громадської думки з широкого спектра питань (політична акція, виборча кампанія, бізнес, виробництво, благодійність, реклама) (ВТС СУМ: 761). Відбувається певна трансформація, розширення семантики запозичення та лексикалізація

звукової абревіатури (участь у словозміні через наявність відмінкових закінчень): *піар* (ССІС: 534). Якщо академічний ОСУМ 1994 р. ще не фіксує слова *піар,* то у його виданні 2007 р. засвідчено низку мотивованих ним похідних: *піар-агент, піар-агентство, піар-бізнес, піар-відділ, піар-забезпечення, піар-команда, піар-конкурс, піар-підтримка, піар-послуга*. У реєстрі УМІФ подано *піар* у значенні ‘пропаганда, політична реклама, маніпулювання громадською думкою’ та похідні *піар-бі́знес*, *пі́арити*, *пі́рівець*, *пі́рівський*, *піар-кампа́нія*, *піар-кома́нда*, *піар-мене́джер*, *пі́рник*, *піар-підтри́мка*, *піар-технолóгія*, *пі́рщик*, *пі́рщина* (ulif.org.ua).Як нормативну транскрибовану абревіатуру *піар* разом із суфіксальними похідними *піарівський*, *піарник*, *піарниця,піарити*, як твірну основуз прикладами *піар-агент*, *піар-акція*, *піар-бізнес*, *піар-кампанія*, *піар-служба* подає (СУМ-2012: 762). Таким чином остаточно кодифіковано просте слово через лексикалізацію транскрипції вимови іншомовної абревіатури у мові-джерелі: *PR- ПіАр - пі-ар – (піар-) - піар*, яке бере участь у словотворенні як базове слово гнізда.

У текстах ЗМІ переважає лексикалізована абревіатура: *Мій давній знайомий* (*бог* ***PR’у****) добре умів переконувати людей* (УМ, №233, 15.12.2007, с.10); *Під* ***PR-ом*** *почали розуміти вже не тільки організацію прес-конференцій і розміщення статей у пресі, але й консалтинг у галузі стратегічних комунікацій, запровадження антикризового* ***PR-у*** (УС, №15, 23.04.2007, с.12); *Вище керівництво країни намагається використовувати навіть цю малозрозумілу тему з метою* ***піару*** (ДТ, №7(686), 23-29.02.2008, с.2); *Не бачу нічого непристойного в тому, що публічна особа робить* ***піар*** *завдяки красивому тілу* (Е, №12, 31.01-07.02.2008, с.10); *…до проведення подій як інструменту рекламної кампанії, а також дуже модного нині корпоративного* ***піару*** (Д, №38, 29.02.2008, с.9); *…розкручені імена першої п’ятірки використовують як приманку політичний* ***піар*** *для виборців* (УС, №14, 18.04.2008, с.3); *Під час мерських виборів у Львові з’явився цікавий приклад жартівливого «чорного* ***піару****»* (ПіК, №46, 28.11-4.12.2003, с.6).

Дослідники піару серед різних його класифікацій (за напрямами діяльності, з огляду на суб'єкт чи виконавця) пропонують класифікацію піару з огляду на етику як *білий піар, чорний піар, жовтий, піар, сірий піар*. Тут застосовано шкалу кольоропозначень у метафоричних тлумаченнях: антонімічні *білий* (чистий, чесний) – *чорний* (брудний, нечесний), *жовтий* (скандальний, брехливий – *жовта преса*), *сірий* (прихований, який впливає таємно – *сірий кардинал*), пор.: «білий» PR означає «чесний», непроплачений PR; «чорний» PR передбачає використання «чорних технологій» (обману, фальсифікацій) для обмовляння, знищення конкурентів або методики використання негативної інформації (у західних країнах); «жовтий» PR використовує образливі елементи (наприклад, табуйовані слова, сексуальність, расистські та ксенофобні висловлювання); «сірий» PR приховує своє джерело, не передбачає відвертої брехні, спрямований на опосередкований вплив на підсвідомість. Формування оцінних конотацій, позитивних у сполуці *високий піар* і негативних в сполуці *чорний піар* і утворення відповідної антонімічної пари докладно аналізувала Є. А. Карпіловська, зауважуючи, що «деякі засвідчені контексти вказують на формування негативної оцінної конотації «самореклама, вихваляння, галас» і в самому слові *піар*» [124: 13]. Активність словосполук у мовній практиці підвищує їхній словотвірний потенціал: *чорнопіарівець, високопіарний*.

Піар є активним ресурсом створення нових композитів і простих афіксальних похідних і формує потужне словотвірне гніздо. Серед афіксальних похідних переважають експресивно-оцінні, зокрема дієслова: *піаритися, попіарити– попіаритися, пропіарити –пропіарений, розпіарити – розпіарений*, а також *піаристий, піаристика, піаризація, антипіар: І ми всі разом старалися,* ***піарили****!* (ГР «Не будь байдужим!», 24.05.2007, nbb.com.ua); *Це питання вивчене і* ***пропіарене*** *ще з античних часів* (УП, 25.10.2010, pravda.com.ua); *Підміняючи критику* ***піаристикою****, вона вірить, що проводить безпомильну переоцінку цінностей на всі віки* (ЛУ, №1, 2006, с. 60 // ЛСІ-2007, с.92). Серед прикметників-новотворів є конкуренти: *піарний* ||

піарівський: *Цінність стала звичайним* ***піарним*** *товаром, який цинічно «продають» виборцю* (ГПУ, №196(238), 27.10.2006, с.8); [Відзначення премією] *сприймається не за досягнення української літератури, а як вдалий* ***піарівський*** *хід* (П, №8(14), 2007, с.41). Широкий спектр варіантів утворюють назви особи: *піарівець, піарник – піарниця*, експресивно забарвлені *піарюга, піараст, піарист* та заблоковане сучасною словотвірною нормою *піарщик*: *Майстри інтриг і компромісів покірно витрачають гроші на зграї породистих* ***піарників****; так віднедавна полюбляють називати себе* ***піарівці*** *«5-го каналу»* (Х, №65, 2006); [Л. Ю. Брік була] *прекрасною актрисою, всебічно розвиненою особистістю, чудовою* ***піарницею*** (Д, №4, 2007, с.7 // ЛСІ-2009, с.112). (ДТ, №35(614), 16-22.09.2006); *Ми не «****піарасти****»!* (УМ, №58, 27.03.2008, с.5). Зрідка трапляються запозичення *піармен* і *піармейкер/ PR-мейкер*, які зберігають стилістичну нейтральність. Складні слова, переважно юкстапозити, використовують на позначення спеціалізованих назв осіб, які працюють у сфері піару – загальні: *PR-спеціаліст, PR-фахівець,* або такі, які вказують на займану посаду чи різновид діяльності: *піар-менеджер/ PR-менеджер, піар-асистент, піар-директор/ PR-директор, піар-агент*: *Розповідає* ***піар-асистент*** *компанії ТМ «Чумак»* (ГПУ, 23.02.2007, №32(315), с.22); ***PR-директор*** *«MoonRecords» Олена Сіткова додає, що для артиста концерт – це єдина можливість забезпечувати себе* (УС, 21.05.2008, №18, с.5); *Ірина Покатова,* ***PR-спеціаліст****, має справу з рекламою та рекламодавцями* (ВОНА, 01.2008, с.26). У них поєднуються обидві запозичені основи, тому такі одиниці позбавлені емоційних конотацій і є професійними назвами. У ЗМІ з часом стали переважати юкстапозити з адаптованою основою **піар-**, а не поданою латинкою: ***Піар-директор*** *тріумфаторки «Євробачення-2016» Джамали Денис Козловський* (ТСН, 10.05. 2017, tsn.ua); *105 вакансій по запиту «****піар-менеджер****» у Києві на Work.ua* (Сайт Work.ua, 10.07.2017, work.ua). У творенні похідних назв особи використано елементи ігрового словотворення: *PRокурор* –‘прокурор, який

себе піарить’:…*місцевих прокурорів часто називають* ***PRокурорами*** (К, 2006, № 100).

Подовжується словотвірний ланцюжок *піарний→ піарно→ піарно-кон’юнктурно*: *Сніговий колапс Бучі: Федорук* ***піарно*** *чистить сніг біля катка* (Сайт Громада Приірпіння, 12.01.2017, kotsubynske.com.ua); …*він чи то* ***піарно-кон’юнктурно****, чи то покаянно-депресивно побачив порятунок Росії* (ЛУ, №12, 2007, с.3 // СН-2009: 112).

Проте, більшість наповнення гнізда становлять складні слова, утворені слово- й основоскладанням без поєднувальних голосних, у різному графічному (іноді з паралельними варіантами) написанні аброосновн (**піар-, PR-, pr-**). Серед варіантів переважають складні слова з основою **піар-**: …*одного разу мені зателефонували з одного* ***піар-агентства*** (Д, 31.10,2008, № 197, с. 9); *Достатньо перед цим у пресі розгорнути відповідну* ***PR-акцію*** *із дискредитації* (ДТ, №12(641), 31.03-6.04.2007, с.6); …*закликаємо політиків не робити* ***піар-акцій*** *на відбиранні грошей у киян* (УС, №14, 18.04.2008, с.2); *Роман Скрипін укотре за останні кілька місяців закотив чергову* ***піар-кампанію*** *власній особі* (УМ, №99, 02.06.2006); …*звичайнісінький* ***PR-трюк*** *за участі українських високопосадовців* (УС, №18, 21.05.2008, с.2); *Російські шпигуни у Сербії - правда чи* ***піар-трюк*** *прем'єра* (Німецька хвиля, 2.11.2016, dw.com); …***піар-школа*** *спрямована на українські Церкви та релігійні організації* (Релігійно-інформаційна служба України,16.02.2010, risu.org.ua).

У гіпонімів до гіпероніма *піар*, які позначають його різновиди, основа займає постпозицію та виконує функцію категоризатора: …*правильний* ***арт-піар*** (УМ, № 19(242), 28.12.2007); *Але ж зовсім недавно на урядовому рівні робилися резонансні і рішуче безуспішні спроби на самому* ***держпіарі*** *в'їхати на світовий кіноолімп* (ДТ, №580, 2006); *Бо даний «проект» зовсім не для* ***гіперпіару*** *і не для модних книжкових розкладок* (ДТ, №10, 15.03.2008, с.19); *Фактичний провал сценарію і огріхи режисури успішно приховує «димова завіса»* ***мегапіару*** (ДТ, №580, 2006); *Євгеній Червоненко (що відверто займався* ***самопіаром)***… (УС, №14, 18.04.2008, с.8). Зрідка основа може

займати серединну позицію в триосновному складному дериваті: *Специфічне ноу-хау саме російського* ***кінопіарвиробництва*** (ДТ, №580, 2006).

Поява гібридів з експресивно-оцінною семантикою є свідченням активного входження абревіатури до загальної мовної практики: *…важливо, аби це було не одноактове* ***PR-дійство****, а довга і взаємовигідна співпраця* (ДТ, №587, 2006); *Я теж так відповіла б, навіть якби переслідувала якісь свої* ***піар-інтереси*** (ДТ, №583, 2006); *В цій статті не буде політологічних формул, програм чи* ***піар-напучувань*** (УП, 25.10.2010, pravda.com.ua) *Черговим* ***піар-проривом*** *стало нібито висування «Варти» на «Оскар»* (ДТ, №580, 2006); *…не кидатися у* ***піар-простір*** *із заявами про розкол партії* (ГПУ, №196(238), 27.10.2006, с.4); *Російський фактор виявився для Президента лише вдалим* ***PR-рішенням*** (П, 19.07.2001); *Він проводить вдалі* ***піар-ходи*** *один за одним* (ПіК, №44, 2003). Гібридність композитів: *самопіар, держпіар, чорнопіарівець, високопіарний, піар-простір, піар-хід, піар-хитрощі* та їхня експресивно-оцінна семантика стає на перешкоді кодифікації їх словниками.

Термін *імідж* (англ. image – букв. образ) як «штучна імітація або подання зовнішньої форми будь-якого об’єкта, особливо особи» вперше з’явився в словнику Ноя Вебстера1806 р. У наш час зв’язки з громадськістю трактують імідж як мислене уявлення про людину, товар чи інститут, що спрямовано формується у масовій свідомості за допомогою засобів масової інформації. Вперше *імідж* як «певний образ відомої особи або речі, створюваний засобами масової інформації, літературою, видовищем чи самою особою», *іміджмейкер* як «спеціаліст-психолог, який розробляє стратегію і техніку ефективного формування образу (іміджу) артиста, громадського чи державного діяча з метою підвищення його репутації, впливовості і популярності» подає словник 1999 р. (РУСІС: 116); інші словники його тлумачать як «рекламний, представницький образ кого-небудь (напр., громадського діяча), що створюється для населення» (ВТС СУМ; 396); «образ якої-небудь особи, предмета, явища, який цілеспрямовано формується

й покликаний справити емоційно-психологічний вплив на кого-небудь для популяризації, реклами й т. ін.» (ССІС: 298). Розширення сфери застосування *іміджу* відображено в словникових дефініціях неологічних словників: «Цілеспрямовано сформоване уявлення про особу, товар, послугу, яке повинно емоційно-психологічно вплинути на споживача для популяризації (особи, товару, послуги тощо). // Зовнішній вигляд людини, який відповідає її власному самосприйняттю (НУЛ: 47); «рекламний представницький образ кого-небудь (напр. громадського діяча, політика), що створюється для населення» (НСЗ: 86). Словники подають також *іміджелогія*, *іміджмейкер*, *іміджмент*(ССІС: 298), *іміджмейкінг*, *іміджмейкер* (РУС-2003: 347). Неологічні словники (за хронологією їх видання) подають лексеми, засвідчені в текстах ЗМІ: *імідж*, *іміджовий*, *іміджмейкер*, *іміджмейкерський* (НУЛ: 47-48); *іміджевий*, *іміджобудівництво* (ЛСІ-2004: 47); *імідж*, *іміджевий*, *іміджмейкер*, *іміджмейкерський*, *іміджологія* (НСЗ: 86).

Енциклопедичне визначення: «*імідж* (англ. image – образ) – штучний образ, цілеспрямовано створюваний у суспільній чи індивідуальній свідомості та підсвідомості засобами масової комунікації і психологічного впливу. Імідж формують за допомогою практичних дій, агітації, пропаганди, реклами, нейролінгвістичного програмування тощо» (ЕСУ, esu.com.ua)

В аналізованих текстах ЗМІ йдеться про імідж:

1) держави, країни: ***імідж України*** *трохи зблякнув* (УМ, №111, 2006); *Президент Буш та його політика завдали неабиякої шкоди* ***іміджу США*** (УС, 17-23.11.2006); *Подібні процедури приватизації завдають надзвичайно великої шкоди* ***позитивному іміджу України*** (ДТ,6.04.2007);

2) політичної сили, партії: *«Помаранчеві сили», що пішли в політичному фарватері Блоку Юлії Тимошенко, зазнали серйозних політичних і* ***іміджевих втрат*** (УС, 23.04.2007);

3) міста, організації, компанії, підприємства, фірми, телеканалу: *…клуб має дбати про свій* ***імідж*** (ГПУ, 27.10.2006); *…це працюватиме на* ***імідж*** *бістро і столиці в цілому* (УС, 16-22.06.2006); *…усталений* ***імідж***

«інтелектуального каналу»… (УМ, 18.08.2006); *Використання відомого бренду в такому контексті може створити компанії несприятливий* ***імідж*** (Д, 13.04.2007);

4) окремої особи: *…стиль сексуальних меншин, якого Остап чомусь вперто дотримується у своєму сценічному* ***іміджі*** (П, №6, 2007).

Будь-якої з названих груп стосується дериват *іміджевий*: *Рухається в* ***іміджевому*** *плані і Білорусь* (УМ, 6.04.2007); *…****іміджеві*** *успіхи українського книгарства* (Д, 23.06.2006).

Розширюється лексична сполучуваність та розбудовується ієрархія поняття: *імідж України, імідж США, імідж столиці, імідж компанії, імідж каналу, імідж кафе, імідж магазину, імідж бістро, імідж сучасного педагога*. Імідж є гіперонімом до його різновидів: *імідж об'єкта, імідж фірми, імідж товару, імідж людини; діловий імідж, сценічний імідж, політичний імідж, державний імідж візуальний імідж.* Якість іміджу виражена в опозиціях: *позитивний імідж – усталений імідж – несприятливий імідж, старий імідж – новий імідж.*

Сформовано коренево-словотвірне гніздо, яке складається із запозичень: *імідж, іміджелогія / іміджологія*, *іміджмейкер*, *іміджмент*, *іміджмейкінг*, *іміджмейкер* та похідних від *імідж*: варіанти-конкуренти *іміджевий / іміджовий – інформаційно-іміджевий*, *рекламно-іміджовий*, *соціально-іміджевий*, *іміджувати –іміджування*, *іміджобудівництво*, *псевдоімідж* та від *іміджмейкер*: *іміджмейкерський, іміджмейкерство*, пор.: *Великої шкоди нашій державі завдає штучно створений засобами масової інформації* ***псевдоімідж*** *України як злісного неплатника та розкрадача російського газу* (ПіК, №16, 2001, с.28); *…маємо справу з порівняно новим продуктом* ***іміджмейкерської*** *думки* (УМ, 31.01.2002); *Методологія* ***іміджування*** *держави на світовому ринку* (irbis-nbuv.gov.ua); *Чому необхідно* ***іміджувати*** *(говорити правду) усьому світові про наш рідний край?* (25.12.2015, wiki.moippo.org.ua). Похідне дієслово *іміджувати* та віддієслівний іменник

іміджування засвідчують глибоку освоєність запозиченої основи мовною практикою.

«Фах *іміджмейкера* набув популярності на пострадянському просторі наприкінці XX – на поч. XXI ст. Сучасні політики вимагають від іміджмейкерів лише частково виявляти або максимально маскувати їхні дійсні властивості. Масовими і платоспроможними споживачами послуг іміджмейкерів є також представники шоу-бізнесу» (ЕСУ, esu.com.ua). Запозичення *іміджмейкер* – ‘спеціаліст із питань створення іміджу державного діяча, публічного політика, громадського діяча і т. ін.’ (ВТС СУМ; 396) виявляє активність: ***Іміджмейкери*** *довго переконували пана Левківа, що серед слабеньких кандидатів він на диво популярний* (ДТ, 19-26.08.2006) та словотвірну продуктивність: *іміджмейкерський, іміджмейкерство*.

У конкуренції між написанням запозичень *іміджелогія / іміджологія* (*іміджологія* – наука, що вивчає проблеми формування й створення в суспільній свідомості образів суспільних інститутів (держави, політичних партій, організацій, установ) та окремих політичних лідерів (ЕСУ, esu.com.ua)) перевагу здобуває варіант *іміджологія*: Палеха Ю. І. *Іміджологія* (2005), хоч у текстах ЗМІ функціонує *іміджелогія*: *Перегляд старої стрічки дещо додав до моїх аматорських екскурсів в* ***іміджелогію*** (П, 02.02.2007). Конкуренція написання словотвірних варіантів *іміджевий / іміджовий* виявляє певні територіальні особливості їх функціонування. Новотвір *іміджевий* засвідчений із широким спектром уживання без територіальних обмежень (переважно, інтернет-видання Києва, Вінниці, Житомира, Дніпра, Одеси, Черкас, Чернівців, Прикарпаття) (*іміджева реклама, іміджевий буклет, іміджевий виклик, іміджевий вплив, іміджеві причини, іміджевий план, іміджева продукція, іміджевий потенціал, іміджевий проект, іміджевий рейтинг, іміджевий репортаж, іміджевий ролик, іміджевий сайт, іміджевий стиль, іміджевий удар*), формує антонімічні пари: *іміджеві втрати – іміджеві успіхи.* Конкурент –

словотвірний варіант *іміджовий* трапляється переважно у виданнях Волині, Галичини, Поділля, Закарпаття, тобто, йому віддають перевагу в західному регіоні України, у контекстах *іміджовий дует, іміджовий конкурс, іміджові кошти, іміджові окуляри, іміджова підготовка, іміджовий потенціал, іміджовий смартфон, іміджовий сніданок, іміджовий проект, іміджовий фільм*: ***Іміджовий*** *проект, який міг стати останнім* (17.06.2014, pravcom.info); *Ужгородські депутати прийняли рішення про головних розпорядників* ***іміджових*** *коштів* (Новини Закарпаття, 13.07.2017, uzhgorod.net.ua); *…проведення виставки- це* ***іміджовий*** *захід* (15.06.2015, firtka.if.ua); *Захід* ***іміджовий*** *для Волині* (Конкурент, 7.07.2016, konkurent.in.ua); *…провів* ***іміджовий*** *конкурс «Молодий рибалка»* (Тернопільська ОДА, 2017, oda.te.gov.ua). Можна би було розглядати цей варіант як вплив польської мови з наголошуванням на суфіксі, проте у текстах не подано наголошення слова, а Д. Мазурик (єдина, яка засвідчує цей дериват у словнику) подає наголос на першому складі (НУЛ: 47).

У нових ділянках функціонування української мови, якими є інтернет-комунікація та зв’язки з громадськістю, виявлено конкурування питомих і нових запозичених ресурсів, розподіл їх за сферами вживання. Нові запозичені основи функціонують з метою спеціалізації у складних словах з обома іншомовними компонентами та експресивізації у гібридних похідних.

3.3.2. Давні запозичення як ресурс словотвірної номінації

Активізацію лексеми *бізнес* у значенні ‘підприємницька діяльність’, ‘підприємництво’ та *бізнесмен* як ‘приватний підприємець’ викликала поява цих реалій у сучасному українському суспільстві, яке рухається до ринкової економіки на противагу радянському, в якому поняття ‘приватна власність’ чи ‘підприємницька діяльність з метою отримання прибутку’ здобували різку негативну оцінку, а часто вважалися протизаконними.

Лексеми *бізнес* (розм.) та *бізнесмен* подавали словники радянського періоду як такі, що характеризують капіталістичний світ і не властиві мовній картині соціалістичного світу, тому в їхніх тлумаченнях була присутня негативна оцінка: *бізнес* – Комерційна, біржова або підприємницька діяльність, як джерело наживи в капіталістичному світі (СУМ І: 179), *бізнес* (англ. business – справа, угода, біржова операція, комерція) – поширена в капіталістичних країнах, особливо в США, назва підприємницької діяльності, що дає прибуток (СІС-1985: 115); *бізнесмен* – Великий ділок, комерсант, підприємець (СУМ І: 179), *бізнесмен* [англ. business-man] – ділок, комерсант, капіталіст, взагалі людина, що робить *бізнес* (СІС-1985: 115). Натомість у пострадянських словниках усунуто слова *нажива, ділок* як виразники негативної оцінки в дефініціях: [англ. business] – справа, заняття, який приносить прибуток; підприємницька чи комерційна діяльність (РУСІС: 47); **бізнес** – Підприємництво. Діяльність, яка дає прибуток: *Приватний бізнес. Державний бізнес*; **бізнесовець** – Підприємець. Комерсант, ділова людина; **бізнесовий** – Прикм. до **бізнес**: *бізнесові кола* (НУЛ: 16-17); **бізнес** – Економічна, комерційна, біржова або підприємницька діяльність, спрямована на отримання прибутку (ВТССУМ-2004: 51); **бізнес** [англ. business – справа] Комерційна, біржова або підприємницька діяльність як джерело доходу: *школа бізнесу*;// *прикм.* **бізнесовий**; **бізнес…** - перша частина складних сл. Вносить знач. стос. сфери бізнесу, бізнесменів: *бізнес-клуб, бізнес-леді, бізнес-план, бізнес-центр, бізнес-клас, бізнесменка, бізнесменський* (СУМ-2012: 58). Лексему *бізнес* до 2000 року словники іншомовних слів подавали разом із *бізнесмен, нафтобізнес* та *фермер-бізнесмен* (СІС-1985). Останні два слова є похідними на українському мовному ґрунті. Сайт «Словотвір», створений як майданчик для перекладу чи пошуку українських відповідників до запозичень, пропонує на заміну варіанти *справа, діло* (slovotvir.org.ua).

Розвиток економіки на ринкових засадах викликав зміну її структуризації, що не могло не позначитися на номінуванні її нових структурних одиниць. З’явилися поняття, які формують градацію сучасного

українського ринку, *малого бізнесу* як індивідуального підприємництва, *середнього бізнесу* як проміжної ланки й *великого бізнесу* як діяльності великих корпорацій, а також *інтуїтивного бізнесу*, характерного для періоду становлення ринкової економіки.

Неологічні словники засвідчують словотвірну активізацію лексеми *бізнес* і розбудову цього поняття: з'являються позначення особи *бізнесовець* та прикметник *бізнесовий* (НУЛ: 17); ціла низка економічних термінів: *бізнес-асоціація*, *бізнес-план*, *бізнес-проект*, *бізнес-середовище* (НСЗ: 32-33), *бізнес-консультант*, *бізнес-тренер* (НАСЗ: 48), термінів з інформатики *бізнес-сайт* (НСЗ: 33), вживаних у мовній практиці нейтральних *бізнес-діалог*, *бізнес-еліта*, *бізнес-леді*, *бізнес-центр* (НСЗ: 32-34) та емоційно забарвлених, оказіональних афіксальних похідних *бізнесменчик* (ЛСІ-2004: 15), *бізнесюк*, *бізнесючий, бізнесючість* та гібридних *бізнесперевіреність*, *бізнесприв'язка* (ЛСІ-2015: 28).

Ціла низка складних лексем з першою основою **бізнес**- є сьогодні частиною сучасної економічної термінології: *бізнес-план,бізнес-планування,* б*ізнес-симуляція* (інтерактивна модель економічної системи,а такожметод навчання у системі освіти західного зразка; вперше бізнес-симуляцію як метод навчання в України використано 1995 р.), *бізнес-освіта*, *бізнес-школа*, *бізнес-інструмент*, *бізнес-послуги*, *бізнес-користувач.* Окреслюється обшир концептуальних полів: *бізнес-індустрія, бізнес-мережа, бізнес-світ*; розбудовуються гіпо-/гіперонімічні, синонімічні й антонімічні зв'язки.

Бізнес утворює словотвірне гніздо, яке розростається по горизонтальній осі у словотвірні ланцюжки: *бізнес – бізнесовий – бізнесово, небізнесовий, бізнесововладний, бізнесово-космополітичний, бізнесово-олігархічний*; *бізнес – бізнесувати – бізнесування.* Потужність словотвірного гнізда зростає передусім на першому ступені похідності за рахунок афіксальних та, здебільшого, складних похідних. Новотвори активно функціонують у мовній практиці ЗМІ: *Стомлена від державних та* ***бізнесових*** *справ, донька президента Узбекистану вирішила відпочити душею та записала 12 пісень,*

деякі на власні вірші (УМ, №238,22.12.2007, с.8); *Ходять діючі й відставні президенти, живі* ***бізнес-легенди*** (ДТ, №583, 2006); *Святковий* ***телебізнес*** *- це і споконвіку вигідний сегмент для продюсерів-рекламодавців* (ДТ, №580, 2006); *За таких умов незалежні політичні ЗМІ як* ***бізнес-проєкти*** *неможливі* (К, №100, 2006). Серед дериватів є нейтральні, термінологічні одиниці (*телебізнес*, *бізнес-проект*), експресивно забарвлені (*бізнесюк*, *бізнес-легенда*, *бізнес-посиденьки*). Тут гібридність слова не завжди означає наявність у ньому емоційно-оцінних конотацій, серед терміноодиниць також є гібриди.

За позицією в складних словах основа -**бізнес**- може займати препозицію (*бізнес-група, бізнес-ідея, бізнес-клас, бізнес-клуб, бізнес-кола, бізнес-переліт, бізнес-постать, бізнес-середовище, бізнес-інтернет-центр*) та постпозицію *авіабізнес*, *автобізнес*, *відеобізнес*, *енергобізнес, кінобізнес*, *медіабізнес*, *наркобізнес*, *порнобізнес*, *телебізнес*, але *fashion-бізнес/ фешн-бізнес*, *медіа-бізнес*, *фітнес-бізнес*, *шоу-бізнес* (але *шоубізнесовий*).

У композитах, які написані разом, перша запозичена основа закінчується на голосний, що є імітацією наявності сполучного голосного-зв'язки. Серед складних слів з першою основою **бізнес**-, яка закінчується на приголосний, написання разом зафіксовано лише у трьох словах: *бізнесасоціація*, *бізнесвумен*, *бізнескомпанія*. Написання разом таких складних слів як *бізнес-сайт*, *бізнес-справи*, *бізнес-стратегія*, *бізнес-структура* призводить до небажаного збігу приголосних на стику твірних основ. Однак, не лише структурно-формальний аспект стає на заваді написанню таких слів разом, а й подвійна співвідносність першої основи як з атрибутивом-прикметником, так і з іменником, який може деталізувати, уточнювати другу основу, тобто вступати у родо-видові відношення з нею, властиві юкстапозитам: *бізнес-новини* (*бізнесові новини* та *новини бізнесу*, пор.: *інтернет-новини*), *бізнес-освіта* (*бізнесова освіта* та *освіта бізнесу, в бізнесі*, пор.: *інтернет-освіта*), *бізнес-школа* (*бізнесова школа* та *школа бізнесу*, пор.: *pr-школа*, *арт-школа*).

Конкурування членів кореневo-словотвірного гнізда на позначення назв осіб *бізнесмен : бізнесовець : бізнесюк; бізнесменка : бізнес-леді : бізнесвумен* почасти виявляє їхню стилістично-конотативну диференціацію, пор.: *Український* ***бізнесмен*** *розповів про посаду, на яку хоче балотуватись* (17.05.2017, zik.ua); *Лозівський* ***бізнесовець*** *звинувачує енергозбут в упередженості* (ТРК Лозова, 9.11.2016, youtube.com); *Отож як не голосуй – ти допомагаєш потрапити ближче до бюджетного корита жадібним і безпринципним «****бізнесюкам****»...* (Д, №179, 19.10.2007) .

Запозичення *бізнесмен* як член кореневого гнізда обмежене у словотвірному потенціалі й утворює афіксальні деривати: *бізнесменка, бізнесменський, бізнесменівський* та юкстапозити *бізнесмен-пішохід, бізнесмен-рейдер, міністр-бізнесмен*, *очільник-бізнесмен*: *За частиною економіки, яка ще залишилася, уважно стежить* ***міністр-бізнесмен*** *із Росії* (ДТ, №583, 2006).

Похідні дієслово *бізнесувати* та віддієслівний іменник *бізнесування* свідчать про глибоке освоєння запозичення словотвірною підсистемою мови. Поглиблена вербалізація поняття здійснюється за допомогою переважно внутрішніх словотворчих ресурсів української мови.

До англізмів, раніше зареєстрованих словниками, але які донедавна не виявляли словотвірної активності, належать *дизайн, дизайнер:* «*дизайн* (від англ. design проектувати, креслити, задумати, а також проект, план, рисунок) – вид діяльності, пов’язаний з проектуванням предметного світу. Фахівці з дизайну (дизайнери) розробляють зразки раціональної побудови предметного середовища, вивчають естетичні властивості промислових виробів тощо. Замість терміна «дизайн» часто вживають: «художнє конструювання», «технічна естетика» (СІС-1974:209); «*дизайнер* – художник-конструктор, спеціаліст з дизайну» подано вже як окрему словникову статтю (СІС-1985: 254), (СДГ: 114), (РУСІС: 99), (НСЗ: 66-67). На сайті «Словотвір» запропоновано давні запозичення або питомі відповідники *оформлення*, *проектування*, *зарис*, *оздоблення*; *оздобник*, *розробник* (slovotvir.org.ua).

Словники засвідчують *дизайнпроект* (художньо-конструкторський проект нового виробу, нового оформлення – (НУЛ; 35). *дизайнерський* (ВЗОС СУЛ; 168), (ССІС: 222), *дизайнерство*, *дизайнерський* (РУС-2003: 218), *дизайн, дизайнер, дизайнерський, дизайн-маке́т, диза́йновий* (ulif.org.ua)

Відбувається поява різновидів дизайну, виражених як словосполученням *комп'ютерний дизайн, дизайн звука* або *звуковий дизайн, ландшафтний дизайн, предметний дизайн*, так і складними словами, членами коренево-словотвірного гнізда: *веб-дизайн, фітодизайн, саунд-дизайн, євродизайн*; спеціалізація осіб-дизайнерів за сферами і характером їх діяльності, вираженими різними засобами номінації: *графічний дизайнер, дизайнер верхнього одягу, теледизайнер, художник-дизайнер, дизайнер звуку* і *саунд-дизайнер* та приміщень для такої діяльності: *студія-дизайн і дизайн-студія, дизайн-бутик, дизайн-бюро*. З'явилися навчальні заклади (*Київське професійе училище сервісу та дизайну*), *дизайн-конкурс* «*Простір дизайну* 2010», а отже, формується середовище, простір у сучасному українському суспільстві зі стрижневим поняттям 'дизайн'.

Зростає словотвірний потенціал основи **-дизайн-**: *дизайнерка, дизайновий, дизайнерський, дизайнерство*, *недизайнерський,по-дизайнерськи*, *дизайнувати*, *дизайнерувати*, *здизайнерувати*; *дизайн-бюро, дизайн-конкурс, дизайн-пропозиція*, *дизайн-простір, євродизайн, фітодизайн, студія-дизайн і дизайн-студія, художник-дизайнер* тощо, пор.: *Вбрання п'ятьох конкурсанток, яке* ***здизайнерував*** *для них Роберто Каваллі, насправді теж не вразило* (УМ, 2006, №201(2988)); *…скоро відбудеться презентація* ***дизайнери*** (УМ, 18.04.2007); *Флористи, яких у Києві готує ліцей будівництва та* ***фітодизайну*** (Х, №93(2888), 2006); *…вів школу моделей, мов своє* ***дизайн-бюро*** (УМ, 11.04.2007).

Наявність похідних дієслів *дизайнувати*, *дизайнерувати*, *здизайнерувати* свідчить про глибоке освоєння запозичення словотвірною підсистемою мови: *І досі люблю щось* ***дизайнерувати*** *чи макетувати у графічних редакторах* (Таблоїд Волині,18.07.2016, volyn.tabloyid.com).

Функціональний потенціал давнього запозичення, терміна в декількох галузях (біології, генетиці, математиці, інформатиці) *клон*(СІС-1974) як запозичення з грецької мови, від грец. κλών ‘паросток’, розширився після того, як актуалізовано значення «живого організму, вирощеного з будь-якої клітини (нестатевої), який точно відтворює всі властивості і характеристики того екземпляра, від якого взято клітину» (НУЛ; 56), у зв’язку з відомими дослідженнями останніх років: *Шотландський учений Алан Колмен, який керував групою единбурзьких науковців, що* ***клонували*** *знамениту вівцю Доллі, назвав практику* ***клонування*** *людини неетичною* (П, 9.08.2002). У 2002 р. це слово з’явилося як запозичення *клон* від англ. clone ‘копія, дублікат’ з грец. κλών ‘паросток’ в оточенні похідних *клонувати, клонування, клонований* (КГСУМ; 330) (НУЛ), з похідними *склонувати* (СТ), *розклонувати, розклонований* (ПіК, №21, 2003, с.54), *клончик* (ПіК, №2, 2003, с.53), *клонування* та *клонмейкер* (ПіК, №2, 2003, с.35) (ЛСІ-2004). Зауважимо, що грецькі лексикографи теж фіксують деякі неологізми як англізми, хоча останні мають грецьке коріння [185]. Практика українських і польських лексикографів показує, що вони не вважають лексему *клон* неозапозиченням, а таким, яке з запозиченого раніше слова-одинака стало твірним для понад десяти дериватів в українській мові, враховуючи англійську як мову-посередник (КГСУМ: 330), та базовим для двох словотвірних гнізд з поділом на ботанічний і біологічний термін, які загалом об’єднують сім похідних у польській мові [469]. Сайт «Словотвір» пропонує відповідники *двійник, копія* (slovotvir.org.ua). Контексти вживання лексеми доводять, що відбулася детермінізація і входження терміна в загальновживану лексику зі збереженням основного значення: ‘точне відтворення властивостей і характеристик чого-небудь’: *Збивачі порожнечі знову допіру вийшли на роботу, взявшись до своєї звичної справи* - ***клонування*** *форматів і мобілізації блазнів для новорічної теледекади* (ДТ, №580, 2006); *Двійники – це і вже згадані* ***клони*** [політичні партії – Л.К.] (К, №100, 2006).

Поява похідного дієслова *клонувати* дала поштовх утворенню низки віддієслівних похідних, пор. словотвірні ланцюжки *клонувати – клонований, клонування, клонувальний, клонувальник – клонувальниця; клонувати – наклонувати – наклонований, клонувати – розклонувати – розклонований, клонувати – склонувати.* Демінутив *клончик* функціонує як розмовний і має експресивне забарвлення та похідні юкстапозити з такими ж характеристиками *клончик-трольчик*, *шаблончик-клончик*: *Ти ж дорослий, зі стажем* ***клончик-трольчик*** *і мав би розбиратися в таких словах* (16.03.2015, forum.vidido.ua).

Юкстапозити *партія-клон*, *фірма-клон*, *система-клон*, *підприємство-клон*, *компанія-клон* та словосполука *клон комунального підприємства* виявляють метафоричне вживання *клон* у сучасних текстах, які стосуються політичного, економічного життя нинішньої України: *Якби* ***партії-клона*** *«Блок Михайла Саакашвілі» не існувало, Міхеілу Ніколозовічу варто було б самому її створити* (10.05.2017,depo.ua); *Тендер для ЛПЕ виграла «потрібна фірма», яка впроваджує* ***систему-клон*** *з Росії* (21.12.2016, volynnews.com); *…дуже бажано створити ще одне* ***підприємство-клон*** (21.02.2017, forum.liga.net).

Назви осіб *клонмейкер*, *клонороб*, *клонувальник* – різні за походженням і статусом, виявляють не лише конкуренцію у функціонуванні, а й розходження їхніх стилістичних характеристик. Номінації-словосполуки *виробник клонів* і *клонмейкер* загалом позначають особу-виробника. Основи **-мейкер** і **-роб** демонструють семантико-прагматичну й функціонально-стилістичну диференціацію словотворчих засобів, хоча композити здатні до спеціалізації, уточнення способу вироблення продукту. Гібридна назва *клонороб* має експресивно-оцінний (переважно негативний) потенціал, вказівку на погану якість продукту. Про пошуки заміни іншомовного **-мейкер** в українському словотворчому ресурсі свідчить поява простого суфіксального похідного *клонувальник*, хоч у його структурі конкретну процесуальну ознаку суб’єкта теж приховано [134: 228–244].

Типовим виявом активізації давніх запозичень є перетворення кореневих гнізд на коренево-словотвірні за рахунок активізації словотвірного потенціалу членів цих кореневих гнізд. Інтернаціоналізм англійського походження *шоу* (англ. show) – «вистава розважально-естрадного жанру» (СІС-1974; 751), з доповненням «за участю «зірок» естради, цирку, джаз-оркестру тощо» (СІС-1985; 933), а також *шоу-бізнес* – «американське мистецтво розваг; вистави, теле- і радіопередачі, професії, заходи, які до нього належать», *шоумен* – «ведучий або активний учасник музичних програм, концертів, вікторин і т. ін., особливо на телебаченні» (РУСІС: 346) об'єднувалися в кореневе гніздо. Пізніше *шоу-бізнес* став реалією українського суспільства, що відобразилося в його дефініції «підприємництво, пов'язане з організацією та проведенням видовищних розваг, індустрія розваг», як і *шоумен* (ССІС:756), що засвідчують словники: *шоу-захід*, *шоу-концерт* (НУЛ: 130) *шоу-балет*, *шоу-концерт* (НСЗ: 270). Кореневе гніздо *шоу, шоумен, шоу-бізнес, шоу-бізнесмен* стало коренево-словотвірним, що ілюструє стрімкий розвиток розважальної сфери у дериватах, засвідчених словниками: *шоу-балет, шоу-бізнесовий, шоу-вистава, шоу-група, шоу-індустрія, шоу-клас, шоу-конкурс, шоуманія, шоу-огляд, шоу-програма, шоу-сервіс, шоу-театр, шоу-турне* (УОС: 969); *шоу-вистава, шоу-група, шоу-індустрія, шоу-конкурс, шоу-програма, шоу-сервіс, шоу-театр, шоу-турне*, а також у цьому ж джерелі *шоу-бізнес, шоу-бізнесовий, шоу-бізнесмен, шоуманія, шоумен* (СУМ-2012: 1295); оказіональні *шоу-бізнесовий* (ЛСІ-2004:128), *шоу-бізовий*, *шоу-манія/ шоуманія*, *шоу-олімповий* (ЛСІ-2007: 138), *шоу-літературно*, *шоу-літературний* (ЛСІ-2009: 1660), у написанні *шоубіз, шоубізнесовий, шоубізовий, шоувенізм, шоулітературно, шоуманія, шоуолімповий* (СНУ: 591-592), *шоурада* (ЛСІ-2017: 197) з (СТБ: Вікна, 06.03.15). Таким чином кореневе гніздо набуло форми коренево-словотвірного й поповнилося 40 новими складними дериватами, зокрема, гібридами: *шоу-балаган, шоу-вистава, шоу-захід, шоу-зірка, шоу-краса, шоу-передача, шоу-простір,*

жарт-шоу. Деривати з **-шоу** у постпозиції *аква-шоу, капітал-шоу, мотор-шоу, реаліті-шоу, слайд-шоу, маски-шоу* та ін. (АРСУН: 358-360) виявляють «позиційну мобільність» – здатність основи функціонувати в препозиції та в постпозиції [348: 228, 233]. Така комбінаторика засвідчує активність основи, здатність брати участь у творенні нових одиниць та має перспективи усталення як словотворчого ресурсу української номінації.Сайт «Словотвір» пропонує на заміну відповідники *дійство, вистава, видовище, показ, забава* (slovotvir.org.ua), та жоден із синонімів не передає спеціалізації різновидів розважальних заходів, переданих, зокрема, гібридними похідними з *шоу*.

3.3.3. Роль неосемантизмів іншомовного походження в динамічних процесах української словотвірної номінації

Ознакою сучасних процесів запозичення є явище повторного або прихованого запозичення, де уже відома носіям мови форма починає функціонувати з новим значенням [134: 228]. Найчастіше в українську мову повторно проникають давні латинізми через англійську мову, що призводить до зміни форми такої повторно запозичуваної одиниці. Як наслідок, 1) перше запозичення може втрачати актуальність і переходити в пасив, 2) за умови тотожності форми обидва запозичення співіснують як омоніми чи багатозначна лексема, 3) за умови видозміни форми такі одиниці функціонують як різні лексеми. Адаптуючись до системи української мови, вони впливають і на саму систему: з’являються нові елементи, видозмінюються структурні зв’язки між новими і старими елементами.

Слова з новими значеннями дослідники називають *семантичними неологізмами, новими словами-значеннями* [380: 437-438], *неологізмами-значеннями* [228: 331]. На цей ресурс номінації звертають увагу українські, польські, словацькі вчені у виданнях останніх років [116; 140; 150; 185; 206; 453; 459; 476]. Термін *неосемантизм* запропоновано представниками західнослов’янської лінгвістичної традиції та підтримано українськими

дослідниками, які виокремлюють різні типи неосемантизмів за джерелом походження та способом творення [140: 4-5]. Нові значення розвиваються на базі питомої та запозиченої лексики, що дає підстави говорити про використання вторинної лексичної номінації – уже наявних у мові номінативних засобів у новій для них функції називання. Ці процеси можуть бути закріплені в мові, а можуть відбуватися лише в мовленні, залишаючись оказіональним вживанням лексичних значень у невластивій номінативній функції. Отже, явище неосемантизації лексики відбувається, зокрема, внаслідок повторного запозичення слів, які вже функціонують у мові, співвідносні з тим самим етимоном, але прийшли з іншої мови або з іншим значенням багатозначного етимона. Неосемантизми як різновид неозапозичень-інтернаціоналізмів польські дослідники називають *прихованим запозиченням*, а оскільки вони в останні роки мають переважно англійське походження, то А. Марковський запропонував на позначення їх вживати термін *англосемантизм* [459: 102]. Зростання активності неосемантизмів англійського походження є однією з особливостей процесу інтернаціоналізації лексики сучасних слов'янських мов [476: 14-24].

Явище оновлення словотворчих ресурсів унаслідок розвитку нових значень в інтернаціоналізмах англійського походження аналізувала Н. Ф. Клименко на матеріалі новогрецької мови у зіставленні зі східнослов'янськими [185]. Докладно неосемантизми в українській мові проаналізовано в працях Є. А. Карпіловської [139]. Питання семантичної деривації, семантичного словотвору опрацьовано в дослідженнях І. А. Самойлової, Л. В. Струганець. Опозицію зовнішній (морфологічний, міжслівний) – внутрішній (у межах того ж слова), семантичний словотвір запропонував А. О. Білецький у праці «Про співставне дослідження словотвору різних мов» (1958).Семантичні неологізми ставали предметом розгляду словацької дослідниці Я. Кредатусової [453].

Повторним запозиченням з англійської мови, співвідносним з іншим значенням багатозначного етимона, є лексема *драйв* (з англ. drive. *букв.*

‘дорога, їзда’). Це запозичення функціонувало як спортивний термін:«у тенісі – один з основних ударів, що надає м’ячу обертання в напрямі польоту» (СІС-1974: 276); нині його семантику і функції розширено: *драйв* (від англ. ‘енергія’) – «емоційна наполегливість, порив джазового імпровізатора або оркестру» (ССІС:240); в українському молодіжному сленгу *драйв* вживають на позначення музичної енергетики передусім у рок-музиці (*гітарний драйв, драйвовий рок-саунд*); як музичний термін «особливе звучання, емоційна насиченість, внутрішня напруга музичної композиції» та з жаргонно-розмовним значенням «почуття пристрасного запалу, натхнення, піднесеності; велика емоційна напруга» (КСЖЛ: 102). Неозапозичення *драйвер* має спеціалізоване значення (але без відповідної ремарки) «спеціальна програма ЕОМ для розпізнавання іншої мови програмування» (ССІС:240) та жаргонно-розмовне «водій, шофер» (КСЖЛ: 103), як транскрибована адаптація англійського етимона driver в його прямому значенні. Сучасні контексти КФІ підтверджують різностильове вживання обох лексем у музичній, автомобільній, комп’ютерній, банково-фінансовій, спортивній мовній практиці, у сфері психології, розмовному, переважно молодіжному мовленні як загальновживану в значенні «емоційного пориву». Кожне зі значень формує гніздо похідних. Сайт «Словотвір» пропонує на заміну *драйв* уживати *запал*, а замість *драйвер – долад*, *застосунок*, *рушій* у комп’ютерній сфері (slovotvir.org.ua).

В автомобільну сферу проникли і функціонують декілька запозичень *драйв, драйвер, драйв-ін, овер-драйв, трок-драйвер, велодрайв-рейсинг* (частину з них подано в словниках, інші функціонують у текстах), а також похідні від *драйв*: *драйвовий, драйвувати, драйвування, подрайвувати, драйв-тест, автодрайв, автодрайвер, тест-драйв, тест-драйвер, тест-драйвівський, тест-драйвний* і *драйвер*: *драйверський, автодрайвер, тест-драйвер* (останні два мають множинну мотивацію), які разом становлять коренево-словотвірне гніздо з базовою лексемою *драйв*. У творенні складних похідних використано запозичені основи *авто-* й *-тест-* (у пре- та

постпозиції). Привертає увагу активність використання афіксальних засобів, особливо для варіантних відносних прикметників: *драйв**ов**ий,* і *драйвер**ськ**ий, тест-драйв**івськ**ий,* і *тест-драйв**н**ий: Непогані **драйверські** характеристики з місткістю справжнього сімейного авта*; ***Драйвовий** і захоплюючий KIACeratoKoup завжди в центрі уваги; в дусі **тест-драйвівських** матеріалів*; *не тільки **тест-драйвний** автомобіль для журналістів зроблений так, але і для звичайних покупців* (КФІ). Якщо *драйверський* має твірну основу **драйвер-**, то *драйвівський*, *драйвний* і *драйвовий* – похідні відносні прикметники від *драйв*, які є словотвірними варіантами, або словотвірними синонімами. Час і мовна практика покажуть, що з них залишиться в мові.

Дієслівний блок гнізда представлений похідними: *драйвувати, драйвування, подрайвувати: **Драйвувати** ним – суцільне задоволення. За кілька днів сама відчула усі переваги весняного «**драйвування**» головним автошляхом країни*; *…робота амортизаторів радує, знову можна **подрайвувати*** (КФІ).

Неосемантизм *драйв* у музичній сфері, вживають стосовно джазу або року. Маємо похідні: *драйвовий, мегадрайвовий, романтично-драйвовий, драйвовість, драйвувати, драйвування, подрайвувати, супердрайв,* ергонім (назва телепередачі) «*Мегадрайв*» (КФІ). Прикметник *драйвовий* функціонує у словосполученнях: *драйвовий репертуар, драйвовий рок-н-ролл, драйвовий саундтрек, драйвове дійство, драйвовий концерт, драйвовий рок, драйвовий мікст, драйвовий кліп, драйвовий CD-альбом* як найменування понять сучасної музики та шоу-бізнесу. Так само *драйвувати* можна *на концерті, на фестивалі, публікою*. У музичній сфері похідні не є термінологічною лексикою, навпаки, вони надають відтінку розмовності: *Участь у тому **драйвовому** дійстві брали гітарист (одночасно викладач соціології) Валентин Панюта*; *Табаков береться за англомовний альбом і **драйвовий** репертуар*; *OtVinta - **мегадрайвовий** рок-н-рол з національним колоритом; **Драйвовість** і епатажність Олега Скрипки, підкріплена надзвичайно енергетичною музикою*; *Мурени пообіцяли **драйвувати** та грати до*

останнього; *Фолк-рок-фанк гурт «РУСИЧІ» запрошує провести великодні свята та* ***подрайвувати*** *на Міжнародному фестивалі «Великдень у Космачі»* (КФІ).

За умови повного дотримання словотвірної норми прикметник *драйвовий*, дієслово *драйвувати* мають розмовний характер, стильові й стилістичні обмеження: *драйвовий Житомир, драйвовий ефір (на Новому каналі), драйвовий автомобіль, драйвовий банк, драйвовий відпочинок, драйвовий віндсерфінг, драйвовий гол, драйвовий день народження, драйвовий фільм, драйвовий Миколай, час драйвувати*; *продовжимо драйвувати разом.*

Загальновживаність і розмовність дають слову більший простір для словотворчої активності порівняно з його професійним вживанням. Комп'ютерний термін *драйвер* має похідні *драйверчик* (розм.), *драйверний, відеодрайвер*: *…встановлення* ***відеодрайвера*** *вбиває систему гарантовано*; *В статті проведено порівняльну характеристику* ***драйверних*** *моделей WDM та WDF*.

Обмежений похідними *драйверний, драйверовий* словотворчий потенціал терміна *драйвер* у психології як 'певний спосіб поведінки': *драйверна поведінка, драйверна система, драйверові навички: …вікові особливості прояву* ***драйверної*** *поведінки у чоловіків та жінок*.

Відбулася стильова диференціація словотвірних варіантів похідних прикметників: *драйв**ов**ий, драйв**івськ**ий, драйв**н**ий; драйвер**ов**ий, драйвер**ськ**ий, драйвер**н**ий.* Як терміни в професійних текстах вживають *драйверний* (комп., психол.), *драйверський* (автотрансп.). Інші мають розмовний відтінок і можуть функціонувати в текстах на різноманітну тематику. Найпоширенішим є *драйвовий*.

Латинізм *модератор* (від лат. *moderator*– 'той, що стримує') словники радянського часу подавали як технічний термін зі значеннями: «прилад у машині, що регулює її хід» (СЧС-1932: 266); пристрій в музичних клавішних інструментах для приглушення звуку» (СІС-1974: 443), (СІС-1985: 552). Нині

це‘пристрій у музичних інструментах для приглушення звуку’та ‘ведучий у кадрі телепередачі, який виконує функції коментатора, диктора та інтерв’юера’(ССІС: 461). Тексти засвідчують ширше розуміння *модератор* як ‘особа, яка головує на певних публічних заходах’, пор.: *бути вмілим* ***модератором*** *етнокультурного процесу*; *Кому ж, як не Сергію Жадану, бути куратором і* ***модератором*** *харківського літфесту*? (КФІ). У цьому значенні *модератор* входить у словотвірне гніздо з похідними: *модерований, модерувати, ведучий-модератор*: *Нічим особливо харківський слем,* ***модерований*** *традиційно Анатолієм Ульяновим, не відрізнявся від попередніх*; *Це не просто спікер, який* ***модерує*** *засідання парламенту*; конкурує з питомими відповідниками *голова*, *ведучий* та запозиченим *спікер*: *Алла Мазур – незмінна* ***ведуча*** *підсумкової програми новин* (1plus1.ua/veduchi); *Анонси подій. Публічні читання книги Нассіма Талеба.* ***Спікер*** *та* ***модератор****: Євген Пенцак, професор фінансів* (29.01.2014, old.kmbs.ua). Контексти розводять значення *голова* як ‘очільник якої-небудь організації, установи’ і *модератор* як ‘ведучий якого-небудь заходу’: ***Голова*** *ОВГ Ірина Роік взяла участь у Всеукраїнському молодіжному форумі «Університет для молоді – активна молодь для розвитку університету». Центральною подією заходу була панельна дискусія.* ***Модератор*** *дискусії Ірина Роїк* (12.10.2017, vidpovidalni.org). На заміну останнього сайт «Словотвір» пропонує варіанти *упорядник/ розпорядник* (slovotvir.org.ua).

Тексти засвідчують функціонування запозичення як мінімум у трьох різних сферах: інформаційних технологіях, соціології та музиці: 1) модератор (ІТ) – людина, що відповідає за дотримання встановлених норм поводження на інтернет-ресурсах, частіше форумах; 2) (соціологія) – людина, що проводить соціологічні дослідження; ведучий фокус-груп; 3) пристрій для приглушення звука в клавішних музичних інструментах (старе значення і нині функціонує).

Найактивніше вживається *модератор* у значенні користувача, який має ширші права порівняно зі звичайними користувачами на суспільних

інтернет-ресурсах (чатах, форумах): може стирати, редагувати чужі повідомлення, вилучати сторінки користувачів, обмежувати інших користувачів у правах редагування та перегляду сайту (розм. банити), тобто стежити за дотриманням користувачами правил сайту. Неосемантизм утворює коренево-словотвірне гніздо: *модераторчик, модераторка, модераторський, модераторствувати, співмодераторствувати, модераторство, ведучий-модератор, колега-модератор; модерувати, модерований, модерування, модерація.* Але похідне *модераторний* стосується лише *модератора* як пристрою, який, за матеріалами Інтернету, функціонує у двох терміносферах: музичній та медичній (в ультрасонографії). Варто уточнити значення похідних дієслів *модерувати і модераторствувати,* віддієслівного іменника *модерування,* адаптованого латинізма *модерація* та іменника *модераторство*. У похідних дієсловах наявна не лише множинність мотивації, але й належність до різних стильових регістрів мови. Дієслово *модерувати* є стилістично нейтральним і вживається як термін. Відповідно й віддієслівний іменник *модерування* вживають як термін, наприклад, «*професійне модерування в телеефірі*». Поняття *модерація* в літературі з проблем розвитку школи та підвищення кваліфікації учителів використовують у кількох значеннях: «форма підвищення кваліфікації» та «сукупність методів для організації роботи зі слухачами». Відіменникове дієслово *модераторствувати,* утворене за аналогією до *ораторствувати,* може передавати негативну оцінку дій модератора, звідси експресія; те саме можна сказати й про *модераторство*, яке може характеризувати діяльність модератора з негативною оцінкою. Розмежовано значення прикметників *модераторський* та *модераторний,* перший вживається як ознака до людини-модератора (*модераторські права)*, другий – стосовно модератора-пристрою *(модераторний механізм, модераторний тяж)*.

Давній латинізм *номінація* (від лат. nominatio – ‘найменування, називання’) словники радянського періоду подавали зі значеннями «1) призначення, 2) найменування» (СЧС-1932: 279); «називання,

найменування» (СІС-1974: 470); як мовознавчий термін на позначення процесу і результату утворення мовних одиниць – назв предметів і явищ дійсності (СІС-1985: 586). Сучасні словники додають нове значення, яке доводить його повторне запозичення з англійської мови: (англ. nomination < nominate – ‘висувати, пропонувати кандидата на виборах’) «кожна позиція під час присудження почесних звань, призів на фестивалях, конкурсах», напр., Н. «найкращий журналіст року» (ССІС: 487), що підтверджують і контексти: *Український гурт «Океан Ельзи» числився цього року у трьох* ***номінаціях*** (КФІ). У цьому значенні лексема формує словотвірне гніздо з 12 похідних: *номінаційний, номінант, номінантка, фільм-номінант, номінувати, номінуватися, номінований, прономінувати, прономінований, квазіномінація, псевдономінація, суперномінація (супер-номінація)* (КФІ). Кількісна та категорійна наповненість словотвірного гнізда свідчить про високий функціональний потенціал неосемантизму, розширено його синтагматичні можливості*: номінація у щорічному конкурсі Книга року; номінація «Дитяче свято – Буквоїд»; номінація «Суддя року»; спільна транскордонна номінація «Дерев'яні церкви карпатського регіону»; номінація «Кращий репортаж»; номінація Світового банку «Зупини корупцію»; номінації на кращий гол; номінації Міжнародного конкурсу імені Йоганна Себастьяна Баха* (КФІ).

У текстах найактивніше функціонують похідні *номінант, номінантка, номінувати, номінований.* Спектр їхньої лексичної сполучуваності доволі строкатий: *фільм-номінант на Оскар; номінант на звання Директор школи; номінант на звання Спортсмен року; номінант на звання Студент року; номінант на звання Фінансист року; номінант премії міського голови; номінант на Всесвітню продовольчу премію; номінант на звання Музичний талант року; номінант на звання Роботодавець року; номінантка Нобелівської премії; номінантка на Греммі; номінувати на Оскара; номінувати Почаївську лавру в список світової спадщини; номінувати на Нобелівську премію миру; номінувати суддю; Ліна Костенко достойна бути номінованою; фільм номінований на «Оскар»; номінований на премію Лесі*

Українки; номінований на премію «Телетріумф»; номінований на «Будяка року»; номінований на премію «Кращий Старт»; на «Золоту бульку» 2012 року номінований Любко Дереш; буковинець номінований на звання «Гордість країни»; номінований на звання найвидатнішого футболіста (КФІ).

Повторне запозичення через англійську мову давнього латинського запозичення *презентація* (від лат. praesentatio – представлення, вручення) з новим значенням «офіційне представлення чогось нового, що недавно з'явилося або було недавно створене» (ССІС: 557) має свою історію в українській мові. На початку XX ст. воно функціонувало у значенні «представлення когось комусь, зазнайомлення когось з кимсь» (СЧС-1932: 344) разом зі спільнокореневим *презентувати* «робити комусь подарунок» (СЧС-1932: 344); паралельно вживали банківські терміни *презентант* «пред'явник векселя» та *презентувати вексель* – «пред'являти вексель до сплачення» (СЧС-1932: 344). У пізніших словниках радянського періоду представлено лише *презентація* як «пред'явлення переказного векселя для його акцепту особі, яка зобов'язана здійснити платіж (трасату)» і *презентант* «пред'явник векселя» (СІС-1974: 542),(СІС-1985: 676), (СУМ VII: 532). Нове значення *презентація* – «офіційна церемонія представлення громадськості чогось нового, напр. книги, товару, фільму, установи тощо: відкриття, прем'єра, перший концерт, показ (моди й т. ін.), посвята, урочистий початок (якої-небудь діяльності тощо)» (РУСІС: 235). Відтоді його подають словники: «публічне представлення чого-небудь нового для ознайомлення, реклами чи для підвищення популярності» (НУЛ: 95), «публічне представлення чого-небудь нового, що недавно з'явилося, було створено» (ВТС СУМ). Сайт «Словотвір» віддає перевагу слову *представлення* замість *презентація* (slovotvir.org.ua).

Поширеність нового значення виявляють тексти: ***Презентація***– *це форма подання інформації як за допомогою різноманітних технічних засобів, так і без них. Завдання* ***презентації*** *– зробити так, щоб її об'єкт зацікавив*

аудиторію. Для цього складається сценарій ***презентації*** (teachua.com/uroky-powerpoint); *Одним із найважливіших понять для ділової людини є термін «****презентація****». Важливо знати основні закони і правила побудови* ***презентацій****. Класичне визначення* ***презентації*** *– «публічне представлення чого-небудь».* ***Презентувати****, фактично, можна все, що завгодно, починаючи з нової марки соку і закінчуючи інноваційними технологіями* (yak-prosto.com/sho-take-prezentaciya). Тексти на сайтах Інтернету подають уточнення до «класичної» дефініції *презентації* як «публічного представлення чого-небудь», це ще й *форма подання інформації, тип виступу*, що вказує на використання комп'ютерних технологій під час такого представлення.

Словосполучення виявляють синтагматичні можливості неосемантизму *презентація* та похідного *презентаційний* (пор. в СУМі і СІС-1974 лише *презентабельний*): *презентація шкільної бібліотеки, презентація аналітичної записки, презентація як різновид публічного мовлення, мультимедійна презентація, презентація смартфона, презентація Відкритого гуманітарного електронного архіву, презентація збірки «Новітня сербська п'єса», презентація нової банківської карти; презентаційна серія парфумів; презентаційна виставка київських художників, презентаційні аспекти інтернет-новин, презентаційний авторський бутик у Києві* (КФІ).

Запозичений з французької прикметник *презентабельний* 'показний, статурний, поставний' (СЧС-1932: 343), 'показний, поважний, ставний' (СІС-1985: 676); (ССІС: 556) засвідчений словниками уже майже століття тому, а нові прикметники *презентаційний* 'який стосується презентації', *презентативний* 'показовий, представницький' функціонують лише в текстах: *презентативна функція, презентативна одиниця, презентативна вибірка, презентативна модель, презентативний ролик; презентативний документ*. Поява відносних прикметників необхідна для стабілізації неосемантизмів. Контексти виявляють формування якісного значення в прикметнику *презентативний* на відміну від суто відносного значення

презентаційний: *У книзі подано* ***найрепрезентативніші*** *тексти протоколів за окремі роки* (maydan.drohobych.net); *Запропоновано* ***найрепрезентативніші*** *ресурсно-реалізаційні індикатори* (irbis-nbuv.gov.ua).

Дієслово *презентувати* зі значеннями: «представляти що-небудь нове; ознайомлювати з чим-небудь» (НУЛ: 95); 1) Дія за знач. презентація . 2) Передавати що-небудь у власність як подарунок; дарувати (ВТС СУМ) засвідчене в словниках і функціонує в текстах у наступних словосполученнях: (***презентувати***) *інвестпроекти, туристичну Волинь, книжку, себе, вбрання, природні чудеса, iPhone-5, новий бренд, свою програму, претендентів у кандидати, таланти ваших дітей, безоплатний маршрут, писанку, програму об'єднаної опозиції, три нових сімейства двигунів, стартапи УНН, хендмейд в Інтернеті, проект, Ан-148, модернізовані гелікоптери, каталог скульптур Пінзеля, книгу спогадів, пісню про вибори, альбом спогадів, аналіз кандидатів, результати дослідження, кліп, тифлотехнічне обладнання, комікс про вибори, малюнки, концептуальне рішення, альбом-ретроспективу, мультик* тощо.

Дієслово формує словотвірне гніздо*: презентований, презентовано, презентуючи, презентування, відео-презентування, презентувальник, спрезентувати, відпрезентуватися.* Похідні також активно вживані у мовній практиці: ***презентування*** *матеріалу, нового продукту страхування, позитивного досвіду, альбому, спеціальних фондів наукових медичних центрів, Луганщини;* ***презентований*** *проект змін до Генерального плану, новий роман Ірени Карпи, п'ятий iPhone, Петриківський розпис, талісман ЄВРО-2012, Центр Муніципальних Послуг;* ***презентовано*** *проект будівництва, благодійну програму;* ***презентувальник*** *Микола Вересень;* ***спрезентувати*** *фестивальних левів;* ***відпрезентуватися*** *як завжди;* ***відео-презентування*** *факультету* (КФІ).

З розвитком комп’ютерних технологій з’явилося термінологізоване значення лексеми *презентація*: «*слайд-шоу, створене в програмі Microsoft Power Point або аналогічній; такий формат використовується як*

допоміжний матеріал під час виступів або доповідей; на слайдах можуть бути розміщені шматки тексту, фотографії, діаграми і важливі позначки» (yak-prosto.com). У такому значенні лексема функціонує в текстах: *…завантажуйте презентації PowerPoint*; *…презентація – електронний документ, який є набором слайдів* (КФІ). Тексти подають вказівку на англійське походження неосемантизма: «***Презентація***» - *перекладається з англійської як «уявлення». Мультимедійні* ***презентації*** - *це зручний і ефектний спосіб представлення інформації за допомогою комп'ютерних програм* (sites.google.com). У цьому значенні *презентація* формує коренево-словотвірне гніздо: *антипрезентація, звіт-презентація, Flash-презентація*, пор.: ***Flash-презентація*** *– складний формат, розроблений Macromedia, Inc., що включає відео, звук та анімацію* (КФІ). У термінологізованому значенні спектр похідних звужується.

З поширенням мобільного зв’язку у повсякденний побут увійшов новий засіб спілкування – мобільний телефон. Окремо взяті слова є давніми запозиченнями: *мобілі*, *мобілізація*, *мобілізувати* (СЧС-1932); *мобільний* – здатний до швидкого пересування, рухливий (*мобільна (рухлива) гвардія, мобільний жанр* (літератури – нарис)) (СУМ IV: 767-768); мобільність (від лат. mobilis– рухомий) – «рухливість; здатність швидко щось виконувати» (СІС-1974: 442); «рухомість, готовність до швидкого виконання завдань» (СІС-1985: 552); мобільний (фр. mobile) – рухливий, здатний до швидкого пересування (РУСІС: 189). Пов’язує запозичення з функціонуванням нових реалій: «мобільний – який не прив’язаний до стаціонарного блоку живлення або станції підсилювання»; *мобільний зв’язок, мобільний телефон, мобільник* (НУЛ: 74); *мобільний телефон,* розм. *мобільник, мобілка* (РУС-2003: 496). Запозичення *мобільний* зі значенням ‘такий, який не має стаціонарного джерела живлення’; «синонім-універб складеної номінації *мобільний телефон»* є неосемантизмом (АРСУН: 204).

Мобільний функціонує як синонім-конкурент до *бездротовий, стільниковий*, у розмовному мовленні до *сотовий*, яке не рекомендоване до

вживання, оскільки дублює український відповідник *стільниковий* (пор. укр. стільник як відповідник рос. *соты*). Похідний іменник *мобільник* має синоніми *сотовик; мобільний телефон* (і субстантив *мобільний), мобілка, мобілочка, мобіл, мобіла, труба, трубка*. Не прижилися пропозиції Юрка Зеленого щодо варіантів *стільник, стільничка* (slovotvir.org.ua), а також *особовий* (телефон, номер), *особовик* – мобільний телефон [139: 16]. Сполучення *мобільний телефон* як «не прив'язаний до стаціонарного блоку живлення» має антоніми *стаціонарний телефон, дротовий телефон, традиційний телефон* як «прив'язаний до стаціонарного блоку живлення». Активність і поширеність лексеми в текстах засвідчують приклади вживання її в різних словосполученнях з прикметниками, іменниками, дієсловами: ***Мобільний*** *етикет потрібно ввести в класні години ще у школі, адже саме з дзвінків посеред уроку починається «**мобільна**» ввічливість* (УМ, №183, 01.10.2008, с.8); *А абоненти «Київстар» на додаток матимуть змогу завантажувати на свої телефони найсвіжіші спортивні заставки та мелодії, спеціально розроблені за тематикою сайту, роблячи своє **мобільне** життя по-справжньому олімпійським* (Чемеркін 2009, с.146); *Центр систем та мереж **мобільного** зв'язку* (ВК, №172, 20.09.2006); *…левову частку прибутків дає **мобільний** Інтернет* (УС, №15, 23.04.2007, с.11); *Київські студенти виходять їм назустріч. Житомирські оголосили акцію **мобільної** непокори* (ЗУС, с.355); *Рішення, яке дозволяє вільно користуватися прямими **мобільними** номерами* (УС, №15, 23.04.2007, с.11); *Активність «Альфи» стосується поки що лише **мобільних** операторів* (ДТ, №20, 27.05-04.06.2006, с.7); *Другий шлях – **мобільна** реклама, якою у нас поки що нехтують* (УС, №15, 23.04.2007, с.11); *У новій пісні вона співає під штучні, синтетичні ритми, які перебиваються вже готовими **мобільними** ринг-тонами* (УМ, №109, 17.06.2006, с.10); *Успішно просувається «Альфа» і в захопленні українського **мобільного** ринку* (ДТ, №20, 27.05-04.06.2006, с.7); *…буває, що про вібродзвінок чи автовідповідач власники **мобільного** навіть не здогадуються* (УМ, №183, 01.10.2008, с.8), *…викладачеві надто складно*

проводити урок, коли в класі щохвилини лунає дзвінок ***мобільного*** (УМ, №85, 16.05.2007, с.3).

Похідне *мобільник* (універб за аналогією до *маршрутка* (маршрутне таксі), *висотка* (висотний будинок), *заліковка* (залікова книжка)), зареєстроване як розмовне (НУЛ), жаргонне (ВТС СУМ: 534), (ВЗОС СУЛ), функціонує у ЗМІ: *Робити ігри для* ***мобільників*** *та комп'ютерів у нас вчаться вже на фірмі* (ГПУ, №142, 8.08.2008, с.21). СУМ-2012 цього значення *мобільний* не подає, як і будь-яких нових похідних, стосовних мобільного зв'язку.

З різних джерел зафіксовано суфіксальні похідні першого ступеня: *мобіл, мобіла, мобілка, мобільняк, мобільчик, Мобілич, Мобіленко* та дериват другого ступеня – *мобілоч-к(а): Неоціненно допомогла слідству наявність чіпів від* ***мобілок*** (ДТ, №510, 2004); *…позбутися немаркованих* ***побілок*** (Е, №19, 14.02-21.02.2008, с.11); *Водій знімає з пояса* ***мобільняк*** (Андрухович 2003, с.38); *…ролю чародійної палички грає тут мінімобільний телефон –* ***мобільчик*** (Книжник, 2001, № 19); ***Мобілочка*** (серія магазинів мережі мобільного зв'язку у Києві). Лексеми *Мобілич, Мобіленко* маємо у рекламних текстах як власні назви, спробу пошуку можливого однослівного варіанта на позначення особи, яка користується *мобільником:* ***Мобілич*** *для своїх* (слоган на українських телеканалах), *Іван* ***Мобіленко*** (герой телереклами). *Мобіл, мобіла*, утворені усіченням, функціонують у розмовному мовленні: *І ось уже нікого не дивує згорблена постать недовченої петеушниці, що тицяє брудним нігтиком у клавіші* ***мобіли****, намагаючись втиснути в лаконічний SMS увесь безмір свого кохання* (П, №8(14), 05.2007, с.22). Засвідчено префіксальні похідні з активними префіксами **анти-, не-**: *Запровадження «****антимобільних****» правил, здавалося б, могло позначитися на прибутках операторів мобільного зв'язку* (Д, №184, 11.10.2001). Суфіксально-префіксальним способом (за відсутності похідного дієслова) в розмовному мовленні утворено похідний дієприкметник *замобілений: Основне, що замобілена особа протилежної статі отриманий SMS зрозуміти здатна* (П,

№8(14), 05.2007, с.22). Серед похідних є також композити *мобіловиробник, мобіловласник, мобіломан, мобілеманія, мобілозалежність, мінімобільний, відеомобільний, відеомобільник*: *…головний* ***мобіловиробник*** *у світі компанія Nokia уже продемонструвала свій варіант пристрою для любителів* (31.08.2007, media.mabila.ua); *Наявність аксесуарів, якими* ***мобіловласник*** *обростає з часом* (20.05.2009, ostriv.in.ua); *…затримали «****мобіломанів****» і вимагача* (ЛГ, 2008); *Визначено новий розлад психіки –* ***мобілеманія*** (УМ, №102, 07.06.2006, с.12); *…серед підлітків дедалі більше розвивається так звана «****мобілозалежність****» – коли діти вже не можуть обходитися без телефонів* (МБ, 19.08.2010); ***Відеомобільний*** *зв'язок скоро в Україні* («Вгору», 16.07.2013, vgoru.org). Неосемантизм виявляє високий словотвірний потенціал, утворивши за останні 10 років гніздо з 22 похідними.

Латинізм *монітор* (з лат. monitor – той, що нагадує чи наглядає) функціонував із трьома значеннями: 1) військовий панцерний корабель з великими гарматами; 2) велика тропічна ящірка з родини варануватих; 3) в школах лянкастерської системи – кращий учень, що навчає свої товаришів (СЧС-1932: 267). Нині усі значення є застарілими й не вживаються в українській мовній практиці. Через 40 років семантика запозичення зазнала змін: 1) Мілкосидячий бойовий корабель з бронею і потужною артилерією. 2) Те саме, що й гідромонітор. 3) Прилад для контролю за параметрами, які мають залишатися в заданих межах. 4) Частина керуючої програми операційної системи цифрової обчислювальної машини, яка здійснює керування однією з фаз обчислювального процесу (СІС-1974: 445). Уже через 10 років перевидання СІС засвідчує динаміку в семантиці запозичення, розвиток його функціональної активності, вираженої в кількості значень та послідовності їх подання в словниковій статті, пор.: 1) мілкосидячий бойовий корабель з бронею і потужною артилерією; 2) пристрій для візуального контролю якості телевізійного зображення. Інша назва – відеоконтрольний пристрій; 3) прилад для контролю за параметрами, які мають залишатися в заданих межах; 4) частина керуючої програми операційної системи цифрової

обчислювальної машини; 5) допоміжний (обслуговуючий) пристрій ЦОМ, напр. пульт з писальною машиною (СІС-1985: 556). Серед цих значень більшість застарілих. Динаміка вживання запозичення у мовній практиці засвідчена словниками: 1) пристрій для контролю за якістю телевізійного зображення (є у СІС-1985 і СІС-1974); 2) те саме, що й *дисплей* (ССІС: 464), текстами: *…як вмерзле листя у тонкий лід* ***монітору****; Будуть у новому потязі і* ***відеомонітори*** *– по п'ять екранів у вагоні* (КФІ). Динаміка зумовлена і розлогістю значень латинізма *monitor*у сучасній англійській мові, яка є посередником проникнення неосемантизмів в українську мову. В англійській *monitor* виконує функцію і дієслова, й іменника, і серед його п'яти значень (Collins 2003, с. 925) є значення, які на українському мовному ґрунті існують як запозичення *моніторинг* (у його 1) й 3) значеннях ССІС): система спостереження й контролю за станом навколишнього середовища (СІС-1985: 556) і 1) постійний контроль за будь-яким процесом з метою виявити, чи відповідає він бажаному результату або початковим прогнозам; 2) спостереження за довкіллям, оцінка і прогноз його стану у зв'язку з господарською діяльністю людини; 3) *соціол.* Збір інформації для вивчення громадської думки стосовно якогось питання (ССІС: 464). З появою самого явища з'явилися номінації, які формують нові синтагматичні та парадигматичні відношення в системі української мови, виявляють високий функціональний потенціал разом із похідними *моніторити, моніторинговий, моніторист, відеомоніторинг: …контакт, що постійно враховується в* ***моніторингу*** *за проектом моделі випускника;…частину парламентських комітетів, інститутів, які відповідають за* ***моніторинг*** *дій влади, віддати опозиції*; *…глобальна* ***моніторингова*** *система є рівнодійною певного компромісу між перевагами і недоліками; …у ФСБ не вистачить* ***монітористів;*** *Ми постійно* ***моніторимо*** *та контролюємо ситуацію на ринку праці; Напевно, ви* ***моніторите*** *ситуацію на дорогах України; …необхідно* ***моніторити*** *українське телебачення; …у київському*

метрополітені від сьогодні вводиться система ***відеомоніторингу*** *роботи контрольних пунктів пропуску* (КФІ).

Лексема *промоушен* (англ. promotion –‘просування по службі’) – 1) підтримка, патронаж; 2) сприяння просуванню товару до споживача, поширенню чого-небудь, досягнення кимось творчих успіхів (ССІС: 565) є повторним запозиченням, оскільки в українській мові відомий латинізм *промоція* (від лат promotio – просування) – «надання, присудження вищого наукового ступеня» («підвищення в урядуванні») (СЧС-1932: 352), (СІС-1974: 552), (ССІС: 565) (в останньому – з ремаркою *застаріле)*. Неозапозичення *промоушен* у двох значеннях: «підтримка, патронаж» та «сприяння розповсюдженню, продажу, просуванню, збуту товару споживачу» засвідчують сучасні словники (РУСІС: 240), як і лексему *промоутер* (англ. promoter – ‘той, хто сприяє чому-небудь’) (СНУМ), (ВЗОС СУЛ).

Функціонують орфографічні варіанти запозичення *промоушен, промоушн* і *promotion*,а також *промоутер* та *промотер*. Виявлено новотвори зі строкатим спектром написання: *промоутерський, промоутерство, промоутеризувати, організація-промотер* та *promotion-пакет*: *…ефективно лобіювати свою країну, робити їй* ***промоушн*** *перед найбільш представницькою аудиторією світу* (ДТ, №583, 2006); *…найкращим* ***промоутером*** *інвестиційних можливостей нашої Батьківщини виявився пан Лем’єр* (ДТ, №583, 2006). Російські лексикографи *промоутер* фіксують як «особу, яка допомагає, сприяє створенню, організації промислового або фінансового підприємства шляхом підшукання вкладників грошових засобів» (КССПТ), слово функціонує у професійному оточенні кінодіячів, кінокритиків. Сайт «Словотвір» пропонує на заміну *промоутер* вживати питомі варіанти *поширювач*, *просувач* (slovotvir.org.ua). У 30-х рр. XX ст. засвідчено *промотор* у значенні посередника, «що допомагає улаштувати якесь фінансове або промислове підприємство, що підшукує капіталістів тощо» (це кращий варіант, аніж *промо**у**тер* з невластивим українській мові зяянням), *промоція* з трьома дефініціями, одна з яких – «підвищення в

урядуванні в буржуазному суспільстві» (ця лексема видається придатнішою, аніж варіанти *промо**ушен**, промо**ушн***, які нездатні продукувати похідники, не мають системної підтримки. Сучасні словники розділили три значення лексеми *промоція* (СЧС-1932: 352) на дві лексеми 1) *промоція* з ремаркою *застаріле* «присудження вищого наукового ступеня» та 2) *промоушен*, яке розширило значення, пор. *реляція* і *паблікрилейшин*, що не прижилося); *промувати*, лат., - «підвищувати кого в чому взагалі» (СЧС-1932: 352) – пор. сучасне *пром**оутериз**увати* (наявні надлишкові частини, з погляду семантичної і словотвірної структури слова, хоча тут семантика мотивована словом *промоутер*).

Активізовано давні запозиченням*промоція, промоційний* у нових для них сферах реклами, шоу-бізнесу: *Як повідомляє керівник відділу **промоції** Львівської міськради Ксенія Курилишин, **промоційна** кампанія стартує 17 жовтня*; *«К2» працює лише на на **промоцію** самих братів-Кличків*(УМ, 18.08.2006); *Я вже порозумнішав у питаннях **промоції** музичного продукту* (Поступ, 09.02.2007). Порівняння семантики та контекстів функціонування неозапозичення із загальновживаними питомими *підтримка*, *сприяння* чи давньозапозиченим *патронаж* (як «система медичного обслуговування вагітних жінок, немовлят і деяких категорій хворих у домашніх умовах» (ССІС: 524)) виявляє спеціалізацію, профілювання поняття, яке функціонує у сферах спорту, шоу-бізнесу, реклами.

Повторні запозичення *промоутер, промоушен,* підтримані давніми запозиченнями *промотер, промоційний, промоція, промувати* із загальним значенням «улаштування, підвищення, просування» (СЧС-1932: 352), нарощує функціональний потенціал. У нових похідних можна вичленувати усічені основи *промо-/ пром-*: *промо-кампанія*, *промо-акція, промо-зусилля, промо-кліп, промо-ролик, промо-тур: Українська кінофундація обіцяла піарити наші картини через рекламні матеріали та **промо-акції**; ніякими **промо-зусиллями** затягти це ім'я на поле літератури неможливо; відзняли **промо-кліп** на загальновідому пісню; канали запустили **промо-ролики;***

Промо-тур *актриси обставлений «за голлівудськими стандартами* (УМ, №190, 10.10.2008, с.20); вживають і окреме слово *промо: розглядаю як* ***промо*** *проекту «Шанс»*(КФІ).

Неосемантизми іншомовного походження активно поповнюють номінаційні ресурси сучасної української мови, виявляють високий функціональний потенціал, який реалізують у межах основних словотвірних категорій і продуктивних словотвірних типів, заданих словотвірною системою. Контексти виявляють їхнє конкурування з питомими відповідниками та давно запозиченими лексемами на позначення одного й того самого поняття, однак, найчастіше їхня семантика виявляє спеціалізацію, профілювання значення порівняно з уже наявними номінаціями.

3.3.4. Гібридне словотворення як вияв механізму захисту типологічних рис української номінації

Велика кількість нової запозичуваної лексики, яку, як правило, характеризують незвичні для української мови оформлення та структура слів, змушує мову-реципієнт у відповідь активізувати захисні механізми та прискорити процеси адаптації чужомовних слів у вигляді гібридного словотворення.

Здатністю до гібридизації слів Н. Ф. Клименко називає поєднання запозичених основ з питомими словами мови [192: 194], а гібридним словом – складне слово, утворене з компонентів різного походження, один з яких є питомим, другий – іншомовним і таким, що сприймається мовцями як запозичений [173: 98]. У складних словах, зокрема композитах, як правило, поєднуються основи питома+питома, або запозичена+запозичена. Підтвердженням тому є практика калькування (*демократія – народовладдя, телескоп – далекогляд*). Явище гібридизації виникає, коли засвоюється іншомовний термін, а похідні від нього творяться за аналогією. Ґрунтовно дослідивши явище аналогії в російській та українській мовах, Ф. О. Нікітіна

окремо підкреслювала важливість ролі аналогічних перетворень в адаптації запозичених слів, зокрема вплив так званої групової аналогії на «закріплення» суфіксів за семантичними групами, яка впливає на «пристосування» запозичень, неологізмів у мові-реципієнті [305: 16-18]. Дослідники гібридних слів засвідчують, що «вони здебільшого утворюються за аналогією, підвищуючи продуктивність моделей творення композитів або абревіатур чи компенсуючи відсутність композитів-дієслів шляхом називання абстрактних дій іменниками, а дієслівних ознак – віддієслівними прикметниками» [206: 199].

Калькування і гібридизацію як способи засвоєння чужомовної термінології активно практикували українські лексикографи 30-х років XX ст.: *автобіографія – саможиттєпис, автократія – самодержавство, демократія – народоправство* (РУСПМ); *авдіометр – слухомір, анемоскоп – вітровказ, мікроскоп – дрібногляд, паралелограм – рівнобіжник, циркуль – колорис* (СТТ); *автограф – власнопис, бібліотека – книгозбірня, вентилятор – вітрогон* (СДМ). Такі термінокальки утворювали антонімічні пари: *наснага – виснага (заряд – розряд), відбивач – заломлювач (рефлектор – рефрактор)* (СТТ). Для подальшої вербалізації поняття практикували гібридне словотворення: *векселедавець, векселедержавець, векселеємець* (РУСПМ); *векселедавець, векселедержець, векселеємець, векселездатність, векселенадписувач, векселеодержувач, векселеприємець* (СДМ).

Найпродуктивніші групи слів-гібридів стосуються давніх розроблених галузей виробництва з розгалуженою поняттєвою системою з часів, коли калькування та гібридизація були пріоритетними при засвоєнні чужомовної термінології: *торфодобування, торфорізка, торфосмок, торфосмоковий, торфоутворення, торфочерпний* (СТТ). Н. Ф. Клименко в лексичному наповненні гнізда з основою **торф-** налічує 45 слів-гібридів, які демонструють родо-видові зв’язки, і серед найпродуктивніших моделей виокремлює назви опредметненої дії: *торфовидобування, торфовидобуток,*

торфодобування, торфозаготівля, торфопостачання, торфоутворення [206: 195]. Сучасні дослідники інноваційних процесів вбачають новизну в тому, що моделі, властиві галузям наукової й технічної термінології, завдяки ЗМІ поширюються за межі терміносистем у різні сфери комунікації [103: 107]; а поєднання запозичених препозитивних елементів та питомих основ «призводить до зміни стильової належності новотворів» [341: 127].

Нарощують словотворчу активність у творенні неологізмів-гібридівоснови **авто-, кіно-, теле-,** які первісно належали терміносистемам: *кіноустава, кіновиробня* (СДМ); *автошлях, кіновиробництво, кінокартина, кінонарада, кінопідприємство* (ПСГ); *автосани, кінопересувка,телебачення* (СЧС-1932). СДГ (1989) зареєстрував гібриди з **авто-** (*автовізок, автодорожній, автопробіг, автотягач*), з **кіно-** (*кіноглядач, кінозірка, кінознавство, кіноогляд, кінострічка*) та з **теле-** (*телеглядач, телезображення, теленабірний*); а ОСУМ (1994) – гібриди з авто- (*автовласник, автостоянка*), з **кіно-** (*кінобудка, кіномережа, кіноплівка*) та з **теле-** (*телевежа, телезвернення, телеміст, телемовлення, телеспілкування, телеурок*) В останні роки фіксують багато гібридів-новотворів, не засвідчених нормативними словниками, серед яких чимало оказіональних: *автодвірник, автодопомога, автолегенда, автомісце, автоперегони* [237: 203]; *кіножиття, кінозлодій, кінолюди, кінолиходій, кінонебосхил, кінопотік, кінорік, кінотвір* [347: 99-102]; *телебитва, телевидовище, телевраження, телеісторія, теленіч, телеперешкоди, телеподружжя, телепростір, телерозрада, телесвято, телеспокуса* (КФІ). Приклади оказіональності серед слів-гібридів (*кінобалачка, кінопиріг, телемило, телепокійник*) підтверджують детермінізацію запозичених основ та зміну стильової належності гібридів.

Активізувала гібридотворення давня запозичена лексема-одинак *бізнес* (СЧС-1932: 67): *бізнес-гравець, бізнес-зустріч, бізнес-кола, бізнес-мережа, бізнес-нюх, бізнес-огляд, бізнес-одиниця, бізнес-переліт, бізнес-питання, бізнес-посиденьки, бізнес-послуга, бізнес-постать, бізнес-угода* та ін.

У словотвірних гніздах з базовими одиницями *інтернет, медіа, піар* виявлено, відповідно, по 42, 24 і 20 похідних іменників-гібридів. Серед них переважають назви опредметненої дії, процесу, стану: *інтернет-зв'язок, інтернет-підтримка, інтернет-послання, інтернет-рішення, інтернет-торгівля; медіа-переворот, .медіа-підтримка; піар-дійство, піар-напучування, піар-прорив, піар-рішення, піар-хід*. Запозичена перша основа виконує переважно атрибутивну функцію: *інтернет-сторінка, медіа-рада, піар-служба*; хоча може виконувати й об'єктну: *інтернет-залежність, інтернет-голосування;* локативну: *інтернет-книгарня, інтернет-смітник*. Запозичені основи за спільною другою питомою основою виконують роль конкретизаторів поняття, визначеного питомою основою, його спеціалізацію: *бізнес-новини, бліц-новини, інтернет-новини, радіоновини, теленовини; інтернет-простір, інформпростір, кіберпростір, медіапростір/медіа-простір, піар-простір, радіопростір, телепростір, фешн-простір; бізнес-послуги, дайв-послуги, ескорт-послуги, івент-послуги, інтернет-послуги, секспослуги*. Про поглиблення засвоєння нових одиниць свідчить утворення гібридних найменувань осіб (*бізнес-гравець, бізнес-постать, очільник-бізнесмен, інтернет-користувач, інтернет-продавець*) та композитів, у яких друга основа має переносне значення (*відеоміст, медіа-міст, телеміст, медіа-обстріл, PR-війна*).

Особливістю сучасних слів-гібридів є їхня детермінізація та функціонування у ЗМІ, у мові художньої літератури й у загальній мовній практиці. Гібриди вийшли з терміносфери внаслідок процесів метафоризації, прийомів мовної гри і творення оказіональних та емоційно-забарвлених слів через поєднання не лише запозиченої основи з питомою, а й різностильових компонентів. У мові ЗМІ їх активізовано з прагматичною метою (*бізнес-нюх*, *інтернет-штучка*, *інтернетрі*), але через експресивно-оцінний характер (*інтернет-розбещення, інтернет-смітник, піар-хитрощі*) гібриди, як правило, не потрапляють до нормативних словників.

Результатом гібридизації є конкурування номінацій або синонімічне чи гіперо-гіпонімічне співіснування гібридних лексем із запозиченими або питомими: *web-сайт – веб-сторінка, Інтернет-шоп – Інтернет-магазин – Інтернет-крамниця – мережа крамниць електронних послуг.*

За А. О. Білецьким освоєння іншомовних елементів словотвірною системою завжди буде процесом, спрямованим на утворення гетерогенних фігур (схем) на рівні будови похідного слова. Такою є гібридизація запозичень, яка доводить стійкість запозичення в мові та водночас є виявом захисного механізму мови, оскільки пристосовує іншомовне слово до граматичної системи української мови.

Висновки до РОЗДІЛУ 3

Динаміку словотвору відображає модель сучасного українського лексикону як сукупності гнізд: кореневих, коренево-словотвірних та словотвірних. Об’єднання нової лексики у гнізда різних типів ґрунтується на синхронному підході до визначення морфемної та словотвірної структури слів і з’ясуванні наявності/відсутності мотиваційних відношень у гнізді. Гнізда трьох типів: кореневі, коренево-словотвірні (мішані) та словотвірні у їхньому динамічному взаємозв’язку охоплюють нову лексику, питому та запозичену. Модель об’єднання різноструктурних гнізд виявляє динамічні ділянки словотвірної системи, внутрішню динаміку кількісного та семантичного наповнення гнізд.

Внутрішня динаміка характерна для словотвірних гнізд двох підтипів: 1) мотивованих питомими або давнозапозиченими словами та 2) словотвірних підгнізд, мотивованих запозиченнями, у складі коренево-словотвірних (мішаних) гнізд. Запропонована модель відображає у структурі словотвірного гнізда активізацію та пасивізацію лексики (на прикладі актуалізованої питомої лексеми *держава*). Розвиток категорійної семантики словотвірних гнізд, мотивованих питомими базовими словами, відбувається

за рахунок експресивно-оцінної лексики (*державонька*, *держава-звір*), повторного використання словотвірної моделі з іншим значенням (*державник* – ‘державний діяч’ і ‘студент’, ‘службовець’). Вплив соціальних змін на спектр і характер динаміки словотвору виявляють окремі словотвірні категорії та словотвірні моделі. Новозапозичення, реалізують, як правило, системно закладені базові словотвірні категоріїдії, діяча, моції (*спам – спамити, піар – піарити*; *медійник → медійниця*, *артовик → артовичка*).

Коренево-словотвірні (мішані) гнізда поєднують структури кореневого та словотвірного гнізд. Розростання словотвірних підгнізд як вияв внутрішньої динаміки гнізда має свої особливості. Неозапозичення, які стосуються активно оновлюванихі розбудовуваних сфер на зразок Інтернету, новітніх технологій, стосунків із громадськістю (*есемес*, *месидж*, *онлайн*, *піар*), утворюють похідні, які виявляють спеціалізацію, деталізацію базових понять. Такі словотвірні підгнізда зростають переважно за рахунок композитів і юкстапозитів. Словотвірні підгнізда, утворені від давніх запозичень (*дизайн*, *клон*, *шоу*), виявляють процеси спеціалізації, утворюють похідні з оцінною семантикою. Вони зростають за рахунок гібридних юкстапозитів, які показують глибший ступінь засвоєння запозичених одиниць; афіксальних і композитних похідних, які розширюють спектр наповнення гнізда за словотвірними категоріями та словотворчими засобами. Словотвірні гнізда, утворені від неосемантизмів іншомовного походження (*драйв*, *модератор*, *номінація*, *презентація*, *мобільний*), відрізняються словотвірною категоризацією позначуваних ними ділянок когнітивного простору, зокрема появою афіксальних дериватів-омонімів (*запостити*, *перепостити* від ‘дотримуватися посту, не їсти скоромного’ та від ‘писати повідомлення, які публікуються в соцмережах на форумах, в інтернет-спільнотах, блогах і на різних сайтах’).

Зовнішня динаміка різноструктурних гнізд виявляє засвоєння іншомовної лексики системою української мови та є односпрямованою: перехід кореневих гнізд у коренево-словотвірні (мішані) (*бізнес, бізнесмен*).

Переформатування супроводжується, як правило, одночасним збільшенням кореневого гнізда (за рахунок неозапозичень або неосемантизмів, які перебувають у відношеннях взаємної кореляції за спільним коренем) й появою словотвірного підгнізда чи підгнізд (за рахунок новотворів). Причинами стають нові суспільні явища й потреби їх номінації.

Застосування основоцентричного підходу до аналізу нової похідної лексики уможливило визначення найактивніших слів та твірних основ, навколо яких групуються новотвори (*держава*, *Україна*, *майдан; політ-*, *комун-, євро-*). За допомогою формантоцентричного підходу виявлено найактивніші словотвірні моделі, форманти та способи словотворення в сучасній словотвірній номінації. Поняття функціонального потенціалу ресурсу номінації дало змогу всебічно проаналізувати нові одиниці й виявити їхні системотвірні зв'язки та ознаки усталення. Використання поняття «тенденція мовного розвитку» дозволило класифікувати виразні динамічні явища як вияв певних тенденцій у розвитку української мови, передусім, націоналізації / інтернаціоналізації й інтелектуалізації/демократизації.

Аналіз тематичних груп і полів, що вербалізують певні соціально значущі поняття, забезпечив надійність моделювання реального стану номінаційного корпусу української мови поч. XXI ст.

Продемонстровано різні способи взаємодії питомих і запозичених словотворчих ресурсів у нових сферах функціонування української мови: конкурування, семантико-функціональну та комунікативно-прагматичну диференціацію, витіснення одного з варіантів. Виявлено активізацію захисних механізмів мови за допомогою гібридного словотворення та калькування, які пристосовують іншомовне слово до граматичної системи української мови.

Моделі, властиві галузям наукової й технічної термінології, проникають у різні сфери узусу; поєднання запозичених та питомих елементів призводить до зміни стильової належності новотворів.

Запропонована модель динаміки лексикону як взаємодії різноструктурних гнізд уможливила виявлення мобільних ділянок словотвірної системи сучасної української мови, встановлення тенденцій кількісного та семантичного наповнення гнізд як свідчення розширення й поглиблення когнітивного простору мови.

РОЗДІЛ 4

РОЛЬ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ МОВНОЇ ПРАКТИКИ В СЛОВОТВІРНІЙ НОМІНАЦІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Розгляд мовних явищ з позиції динаміки в синхронії та в контексті функціонального опису мови дав лінгвістам (і дериватологам) можливість вивчати мову (і словотвір) не лише як статичну систему, а як мовний механізм, діяльність, яка передбачає наявність двох компонентів: системи мови та мовної компетенції мовців. Вивчення словотворення як діяльності передбачає розгляд мовної діяльності соціуму та окремих мовців: як мовець, спираючись на систему мови та використовуючи свою мовну компетенцію, будує слова і тексти [99]. Услід за Ю. М. Карауловим та О. А. Земською вважаємо, що за кожним текстом стоїть не лише система мови, а й мовна особистість, яка володіє цією системою мови [86: 27; 99: 5]. Мовна система, на думку Л. В. Щерби, – це те, що об’єктивно закладено в певному мовному матеріалі й виявляється в індивідуальних мовленнєвих системах, які виникають під впливом цього мовного матеріалу [цит. за 94: 363].

Ідіолект розуміють як сукупність формальних і стилістичних особливостей, властивих мовленню окремого носія певної мови[260: 171]. Л. О. Ставицька трактує термін *ідіолект* як «сукупність текстів, породжуваних мовцем і досліджуваних лінгвістом з метою вивчення системи мови» [369: 3]. Термін *ідіолект* створений за моделлю терміна *діалект* для означення індивідуального варіювання, при якому ті чи інші особливості властиві цілим групам чи колективам мовців. *Ідіолект* у вузькому значенні – тільки специфічні мовленнєві особливості окремого носія мови. В широкому розумінні *ідіолект* –реалізація певної мови у вустах індивіда, тобто сукупність текстів, породжених мовцем, які досліджує лінгвіст з метою вивчення системи мови [260: 171].

Важливим є розуміння *ідіолекту* як індивідуального варіювання мовлення узусу, реалізація мовної системи окремим індивідом. З одного боку, ідіолект, як і узус, є реалізацією можливостей системи мови. З іншого боку, – є явищем, ширшим за кодифіковану літературну мову і певною мірою ширшим за узус, оскільки може містити явища індивідуально-оказіональні, тому є джерелом поповнення лексикону, що корелює з твердженнями про мову творів авторитетних письменників як критерій норми літературної мови [324: 103-108] та як одне з джерел розвитку української літературної мови: «Творцем літературної мови виступає загальноосвічений, культурний соціум, причому важлива роль належить мовним індивідуальностям, які цілеспрямовано шліфують, опрацьовують літературне слово» [390: 294].

Терміни: *ідіостиль* та *ідіолект* у науковій літературі вживають як синоніми: «Стиль індивідуальний, ідіолект – сукупність мовно-виражальних засобів, які виконують естетичну функцію і вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших; своєрідність мови окремого індивіда. Це поняття насамперед стосується стилю майстра слова, письменника» [390: 676]. Вживають терміни *індивідуальна творча манера письменникачи художника*, *мова письменника* [390: 676], *авторська мова*, *авторський стиль* (ЧС 1998: 7). Свій вклад у дослідження ідіолекту внесли праці Л. М. Гаспарова, В. П. Григор’єва, Ю. К. Щеглова, М. А. Караваєвої, Ю. Н. Караулова, В. Д. Лютикової, Н. В. Макарової, Д. М. Поцепні, В. Г. Щукіна та інших.

Тлумачення ідіолекту, подані в різних словниках, виявляють спільні моменти, важливі для його розуміння: *ідіолект* – індивідуальний різновид системи групової мови (the individual’s personal variety of the community language system) [464: 137]; *ідіолект* – 1) сукупність індивідуальних (професійних, соціальних, територіальних, психофізичних та ін.) особливостей, що характеризують мову даного індивіда; індивідуальний різновид мови, 2) сума (сукупність) творів мови, що можуть бути створені в процесі спілкування двох осіб в певну одиницю часу (АСЛТ: 165). Ідіолект

витлумачено як «мовну практику окремого носія мови; сукупність формальних і стилістичних ознак, що вирізняють індивідуальну мову» (КТСЛТ: 67). Розуміння ідіолекту як «мовної практики окремого носія мови» на противагу узусу як колективній мовній практиці, дозволяє сформулювати терміноопозицію: «індивідуальна мовна практика» – «колективна мовна практика» або «індивідуальна мовна діяльність» – «колективна мовна діяльність», що акцентує на спільних і відмінних рисах ідіолекту й узусу та їхньому взаємозв'язку. Ідіолект формується на основі мови суспільної групи, членом якої є мовець [424: 76–85].

В. Г. Щукін вважає, що формування ідіолекту окремого індивідуума зумовлене передусім особливостями внутрішнього індивідуального світу, особистої свідомості й життєвої практики мовця [424]. Такої ж думки, що мовна свідомість, яка є категорією змінною, визначає характер мовної практики суспільства та окремого індивіда, дотримується Л. П. Гнатюк [51]. Оскільки в суспільстві, в якому перебуває індивідуум, уже склалися суспільна свідомість і мова, індивідуальна мовленнєва практика є частиною суспільної мовленнєвої практики. Ідіолект – це не стільки відмінні риси індивідуальної мови, скільки вся сукупність мовленнєвих засобів індивіда. Ідіолект – індивідуальна мовна практика використання словотворчих ресурсів окремим носієм мови у контексті колективної мовної практики (узусу) та у взаємодії й взаємовпливі з системою мови.

Вимоги стилю найбільше диктують автору вибір словотворчих ресурсів і спосіб їх реалізації. В авторській публіцистиці найяскравіше виявляються проблеми сьогодення в Україні й у світі. Аналізований матеріал є зіставним з текстами засобів масової інформації за тематикою, проблематикою та лексичним наповненням: художній стиль (прозові твори й поезіюзнакових для сучасної української літератури авторів (В. Стуса, Л. Костенко, Є. Пашковського), авторську публіцистику(М. Рябчука, О. Забужко, Л. Голоти, Є. Гуцала), де яскраво виявляються проблеми сьогодення в Україні й у світі. Дослідницький інтерес становить порівняння використання

словотворчих ресурсів за критеріями походження, активності окремих словотвірних категорій (наприклад, особи) в узусі та в ідіолекті, авторських текстах різних стилів.

Таким чином, ідіолект євсією сукупністю мовленнєвих засобів індивіда, визначену мовною свідомістю та суспільною мовною діяльністю. Таке розуміння спонукає до розгляду публіцистичних текстів одного чи декількох постійних авторів одного видання з метою аналізу, чи формує в такому разі ідіолект цих текстів загалом «мовне обличчя» усього видання; чи можна стверджувати, що мова такого видання є тим «спільним кодом», який за висловом М. Рябчука, одного з редакторів «Критики» й постійного її автора, формує спільний культурний простір. Для аналізу обрано часопис аналітичної есеїстики, публіцистики та рецензій «Критика» з розлогими авторськими статтями і порівняно невеликим числом авторів (часто це члени редколегії), який артикулює важливі для суспільства ідеї й концепції, виконує місію насичення культурно-інтелектуального ґрунту українського суспільства. «Мовне обличчя» цього виданняформує індивідуальна мовна практика у формі дискусій, дебатів, аналітичних статей, рецензій(автори статей – знані в Україні й світі письменники, критики, науковці, політики, громадські діячі, а відтак опубліковані статті мають високий інтелектуальний та культурний рівень), а також мовна політика редакційної колегії (орієнтування на Проєкт українського правопису 1999 р.). Водночас мова авторів (зокрема авторські новотвори) корелює із загальними тенденціями розвитку сучасної української мови (*закоріненість, іншість, пострадянськість*; *здемонізувати, зідентифікувати, зінтерпретувати*). Таким чином особливості мови окремого видання виявляють взаємодію та взаємовплив ідіолекту й узусу. Вплив індивідуальної мовної практики на систему мови скорелюємо як вплив мовної позиції окремої особистості на характеристики особливостей функціонального стилю. Особливості авторського використання словотворчих ресурсів живої української мови І. Огієнком у перекладі Святого Письма початку XX ст. вплинули на

розвиток сучасного українського сакрального (конфесійного) стилю й підтримані практикою сучасних православних україномовних ЗМІ.

4.1. Авторська словотвірна номінація у текстах художнього стилю

Авторські новотвори завжди були засобом поповнення лексикону: «…будь-яку інновацію в мові … творить на початку окремий індивід, … і це нововведення надалі поширюється, його приймають чи відкидають інші члени суспільства» [242: 153]. З часом одні письменницькі неологізми увійшли в літературну мову і втратили статус новотворів, хоча й мають автора, як запропоноване М. Старицьким слово «мрія» [211: 105]; інші отримали статус оказіональних, тобто невідтворюваних у загальномовній практиці одиниць, як лексичні інновації Г. Сковороди: *содомо-гоморский* < *Содом і Гомора, злоудача* < *зла удача* [51: 132-136]. Письменницьке, авторське відчуття мови та експериментування з мовою виявлялося й у творенні «кованих слів» діячами української культури к. XIX – поч. XX ст. Частина авторських неологізмів, утворених за активними словотвірними моделями, увійшли до активного лексикону української мови. М. Старицькому належать слова «*байдужість*», «*приємність*», «*провинність*», «*млявий*», «*страдниця*»; Олені Пчілці – «*мистецтво*», «*переможець*», «*променистий*»; Лесі Українці – «*невідборонно*»; І. Франкові – «*невпинний*», «*отвір*», «*привид*», «*пречудовий*», «*проблиск*», «*свідоцтво*»; А. Кримському – «*зміст*» [390: 240]. В усі часи до авторської словотворчості ставлення було різним, скажімо, категорично відкидав «ковані слова» І. Нечуй-Левицький. Ю. Шевельов писав, що особливо палкі дискусії викликали «куті слова» М. Старицького, який був загальновизнаним новатором у літературній мові [415: 34]. Не сприймав його мовного новаторства М. Грінченко, який вилучив твори М. Старицького зі списку використаних джерел свого словника, однак, слова *гордота, лихослів'є, недійність* наявні й у словнику Є. Желехівського, і, на думку П. Филиповича,

М. Старицький узяв їх з цього словника, на що Ю. Шевельов зауважує, що «згадані П. Филиповичем слова словник Є. Желехівського подає, здається… з М. Старицького. Принаймні в числі джерел Є. Желехівського були й поезії М. Старицького» [415: 37]. Важливо, що існувала лексикографічна практика подання неологізмів і «кованих слів». Щодо мовного новаторства М. Старицького Ю. Шевельов приходить до висновку, що «своєю практичною стороною поетична мова М. Старицького мало вплинула на дальший розвиток української літературної мови. Небагато, наприклад, з наведених перед цим слів або форм слів стало загальним набутком. Зате теоретичне, програмове, принципове значення мовного новаторства М. Старицького – безсумнівне. Найкращий доказ цього – ті дискусії, що з таким запалом точилися навколо «новотворів», навколо «кування слів» у поезіях і перекладах М. Старицького» [415: 41]. Засіб збагачення лексики через авторські новотвори був і залишається продуктивним. Дослідники надають авторським неологізмам статус потенційних слів – які можуть бути утворені за певним словотвірним типом, існують у мовленні, але ще не увійшли в мову. До таких належать авторські неологізми О. Гончара *школярята*, *знедуховніти*, П. Тичини *руйнач*, А. Малишка *небовид*, І. Драча *обережник*. Н. Ф. Клименко називає їх резервом, за рахунок якого розвивається словотвірна система мови, зауважуючи, що вони «можливі в межах високопродуктивних типів і наділені регулярними значеннями, що складаються зі значень компонентів слова» [190: 532 533].

Серед сучасних свідомих творців і поповнювачів української лексики відомий ентузіаст Юрко Зелений та його інтерактивний словник «Український новотвір» [zelenyj.biz]. Вдалими сам автор вважає новотвори «*всемережжя*» замість «*інтернет*», «*іменка*» замість «*сайт*», «*равлик*» замість «*собака*» та ін. У першому прикладі застосовано поєднання морфемного калькування (інтер → все, нет → мереж, у значенні ‘всесвітня мережа’) з використанням активної словотвірної моделі (прийменник + іменник + суфікс збірності (Кривий Ріг → Криворіжжя) або прийменник +

іменник + суфікс збірності (без дороги → бездоріжжя); у другому – переклад ‘іменна сторінка’ й універбацію: іменна сторінка → іменка; у третьому – асоціативний переклад значка @. Авторську деривацію в руслі проблем неології та оказіональних одиниць розглянуто у працях К. В. Брітікової, Є. А. Карпіловської, Ж. В. Колоїз, Д. В. Мазурик, Л. В. Струганець, О. А. Стишова; у напрямку розвитку авторської неографії у Г. М. Вокальчук та у випусках лексикографічної серії «Українська індивідуально-авторська неографія»; як реконструкцію староукраїнської мовної свідомості (індивідуальної й колективної), які визначали характер тогочасної мовної практики, глибоко досліджувала авторську мовну творчість Л. П. Гнатюк, застосувавши оригінальну методику для дослідження ідіолекту Г. С. Сковороди [51].

Оказіональність номінації викликана властивістю лексичної одиниці, яку трактують як асиметрію мовного знака. На це явище звертали увагу О. О. Потебня, Ф. де Сосюр, С. О. Карцевський, пізніше – С. Д. Кацнельсон, Г. А. Уфимцева, які пояснюють поліфункціональність одиниць плану вираження й омонімію одиниць плану змісту відсутністю відповідності між місткішим і структурно багатозначнішим планом змісту й простішим і кількісно меншим планом вираження [396]. За функціональною ознакою розмежовують два види оказіональних номінацій: експресивно-образні та емоційно-оцінні, використовуючи терміни 1) «вторинна оказіональна номінація» («вторинне оказіональне перейменування») та 2) «оказіональна номінація» («ускладнена оказіональна номінація») [431: 90].

4.1.1. Авторське оказіональне словотворення як виразник типологічних особливостей українського іменникового словотвору

І. І. Ковалик писав, що «елементи історичного розвитку мови появляються в першу чергу в її індивідуально-мовних процесах і явищах, що, очевидно, так чи інакше впливає на зміни в напрямі гармонійного об’єднання

відмінного із спільним у певну системну мовну єдність» [209: 381]. Чи зберігає українська мова типологічні особливості українського словотвору в сучасний період, для якого характерні вплив англійської мови, активізація мовної гри й оказіонального словотворення, розмивання стильових меж, орозмовлення літературної мови? Відповісти на це питання допомагають фундаментальні праці І. І. Ковалика, в яких окреслені характерні особливості української мови на словотвірному рівні. Висновки вченого, зроблені на багатому фактичному матеріалі, допомагають поглянути на проблему типологічної стійкості української мови у контексті сучасної активної словотвірної діяльності [208]. Своєрідні особливості іменникового словотвору, на які звертали увагу Л. А. Булаховський, С. П. Самійленко, І. І. Ковалик зводить до двох груп: словотвірні типи (далі – СТ), властиві лише українській мові, та СТ, які трапляються в інших слов'янських мовах. Важливим висновком ученого є спостереження, що своєрідні СТ є периферійними в системі сучасного українського словотвору: малопродуктивними або непродуктивними. Загалом, І. І. Ковалик аналізує 20 словотвірних типів, із них 5 СТ є оригінальними українськими, непродуктивними: із суфіксами **-ощ**(і), **-інь**, **-еп**(а), **-омах**(а), **-енк**(о); а ще 15 СТ із суфіксами **-ук/-юк/-чук**, **-ань**, **-в**(а), **-в**(о)/**-тв**(о), **-ур**(а)/**-юр**(а), **-ул**(я), **-инн**(я)/**-овинн**(я), **-алн**(о)/**-ильн**(о), **-ільник/-ільниц**(я), **-ччин**(а)/**-щин**(а), **-тельк**(а), **-ин**(я)/**-кин**(я), **-ен(я)т/-он(я)т**, **-уг**(а)/**-юг**(а), **-ач**, **-еч**(а)/**-неч**(а), ***-ље** відображають характерні особливості українського іменникового словотвору, «мовно-географічне поширення яких сягає на інші мовні території» слов'ян [209: 400]. Саме ці СТ з урахуванням їхнього статусу малопродуктивних/непродуктивних у системі українського словотвору є об'єктом аналізу на матеріалі нової похідної лексики (новотворів), яка не кодифікована академічними словниками літературної мови (бо є неологічною, розмовною або оказіональною), але функціонує у мовній практиці (у текстах публіцистичного та художнього стилю). Віднайдення новотворів, які би належали до вказаних СТ, вказує, що,

незважаючи на активні процеси глобалізації й англізації, мовна система на словотвірному рівні зберігає свої типологічні особливості. Матеріалом для виявлення новотворів у мовній практиці стали серії словників «Лексико-словотвірні інновації»; «Українська індивідуально-авторська неографія», дослідницький комп'ютерний фонд інновацій Інституту української мови НАН України (КФІ), індекс нових слів до монографії Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловської, Л. П. Кислюк «Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі» (ДП), словопокажчик «Нові слова» до монографії О. А. Стишова «Українська лексика кінця XX століття» [371] (СТ). Для зіставлення з літературною мовою використано реєстр інверсійного Граматичного словника української літературної мови (ГС), а для верифікації новотворів – корпус текстів української мови, розміщений на лінгвістичному порталі MOVA.info (mova.info/corpus.aspx).

Виявлено порівняно небагато новотворів, належних до малопродуктивних і непродуктивних словотвірних типів. Відрізняються кількісні та якісні показники публіцистичного і художнього стилів. Новотвори публіцистичного стилю відображають колективну мовну практику (узус), тоді як новотвори художнього стилю завжди мають автора, тобто належать до індивідуальної мовної практики (ідіолекту). На аналізованому матеріалі «індивідуально-мовні процеси» є стрижнем, який підтримує типологічні особливості сучасного словотворення української мови.

Серед обмеженої групи 5 непродуктивних словотвірних типів, які не виходять за межі української мовної території, не до всіх СТ виявлено новотвори, а виявлені є майже всі неузуальними авторськими оказіоналізмами художнього стилю.

1. Малопродуктивний СТ на позначення абстрактних понять за моделлю V/A+-**ощ**(і) поповнився новотворами: *вольнощі* (КФІ), *квазівартощі*, *вартощі* (ЛСІ-2015), *складнощі* (СТ). Ці приклади фіксують лише тексти. Пояснити відсутність лексем у словниках можна наданням переваги більше

поширеному варіанту на **-ість**, адже дериватологи вважають «специфічною рисою українського словотвору функціонування з тим самим лексико-словотвірним значенням утворень» з суфіксами **-ість**/**-ощі** (*гордість – гордощі*) [346: 72-73]. Л. А. Булаховський форми на **-ощі** вважав вторинними. Такі паралелі є свідченням специфіки українського словотвору, на що звертає увагу й І. І. Ковалик називаючи інші унікальні, наявні лише в українській мові «паралельні синонімічні відіменникові утворення з суфіксами **-няк**/**-ина** на означення масиву однорідних дерев» (*дубняк – дубина*) [209: 398]. Лексему *складнощі* О. А. Стишов характеризує як актуалізовану, зауважуючи, що «традиція вживання таких лексем у колах освіченої західної української інтелігенції фактично не переривалася» [371: 92]. Корпус української мови mova.info показує на матеріалі текстів підкорпусу художньої прози тяглість вживання лексеми *складнощі* у творах письменників П. Загребельного, О. Гончара, В. Малика, Р. Самбука, Л. Денисенко, Л. Дереша, Т. Прохаська (загалом 12 авторів) та в текстах наукового підкорпусу (53 приклади).

2. Непродуктивний СТ зі значенням абстрактних просторових понять за моделлю А+-**інь** поповнився оказіоналізмами з поезій П. Тичини *блискотінь, гучінь, кружінь, крутінь* (УІАН-5), М. Вінграновського: *бринінь*, *вітровінь*, *нешелестінь* (УІАН-3). Для них характерним є те, що твірною основою виступає не прикметник, а дієслово, чи словосполучення з дієсловом (бринить, вітер віє, не шелестить).

3. Емоційно-оцінні назви непродуктивних СТ за моделями N+-**еп**(а) та N+-**омах**(а) не мають новотворів. Знайдено лише приклад використання похідного у М. Драй-Хмари *діва-дурепа* (УІАН-6).

4. Патронімічні назви синів за моделлю N+-**енк**(о). Цей непродуктивний словотвірний тип представлений у системі українських прізвищ. Мотиватором виступає переважно назва батька за професією (*гончаренко*, *коваленко*), хоч СТ має і загальне модифікаційне значення недорослості *Лисенко, безбатченко* [209: 392], наявний у СУМі*безхатченко*. У прикладах *безбатченко*, *безхатченко* твірною основою є сполучення прийменника без із

Р. в. одн. іменника, як і в новотворі *безсотченко* (ЛСІ-2017). «Усі деривати цього типу як загальні назви архаїчні» [346: 100], однак маємо 17 новотворів з суфіксом -**енк**(о). Цей суфікс не лише є ознакою українських прізвищ, а й загалом ідентифікує українця, про що свідчать новотвори Ю. Шевельова *Енко* (ЛСІ-2004), М. Вінграновського *енко-єнко-венко* (УІАН-6). Про субстантивацію цього суфікса як означення особи писала Є. А. Карпіловська [121: 57]. Авторські оказіональні новотвори свідчать про активне використання словотвірної моделі, в якій варіюється мотиватор, що вже не виражає назву за професією, а є, як правило, характеристикою людини, з негативно-експресивною конотацією, тобто «нормативним зразкам означення осіб з таким базисом не відповідають виразники ономасіологічної ознаки» [121: 57]. Пор.: у П. Тичини *злиденко,сиротюченко* (УІАН-5), в О. Гончара *військкоменко* (у словопокажчику Н. М. Сологуб до його творів та в Є. А. Карпіловської [121: 57]; новотвори з наголосом на корені:у М. Матіос *багатомовченко*, *натякальченко* (ЛСІ-2007); Є. Пашковського *готовченко* (КСЖЛУМ, ДП), *роговенко* (ДП), Р. Корогодського *гнучкошиєнко* (ДП), в авторів з Рівного: М. Пшеничного *батийченко* та Ю. Берези *Недоуменко*, *Недоученко* (УІАН-6); *чоботищенко*, *бийкуваленко*, *крутизалізенко*, *хапайкліщенко* (КСЖЛУМ, ДП). Останні приклади нагадують зразки утворення козацьких прізвиськ, які ставали прізвищами. Тут працює словотвірна модель за аналогією, такі зміни стають активною тенденцією в сучасній мовній практиці.

15 непродуктивних і малопродуктивних словотвірних типів виявляють характерні особливості українського іменникового словотвору, мовно-географічне поширення яких сягає на інші мовні території слов’ян. За кількісним наповненням новотворами вони становлять три групи. Кількісний критерій залежить від обсягу та збалансованості аналізованого матеріалу, проте виявляє тенденції активізації окремих СТ, які півстоліття тому вважали непродуктивними.

1. Перша група охоплює два СТ, до яких не виявлено новотворів.

Непродуктивний СТ за моделлю N+-**в**(а) позначає збірні назви людей, тварин, предметів, переважно з негативними конотаціями, поширений в інших слов'янських мовах. Ці утворення належать до розмовних, у текстах не трапилися.

Своєрідними українськими утвореннями є СТ не позначення назв держаків різних приладь за моделлю N+-**алн**(о)/-**ильн**(о), відомий ще з давньоукраїнських письмових пам'яток. Як відмічає І. І. Ковалик, такі назви трапляються дуже рідко в білоруській мові та у російських діалектах. Зважаючи, що цей СТ формують лексеми зі специфічним лексичним значенням, які функціонують передусім в усному діалектному мовленні, сучасні тексти не подають новотворів.

2. Група із семи СТ, де виявлено 1–3 авторські оказіональні новотвори.

Непродуктивний СТ зі значенням 'носій ознаки' за моделлю N(A)+-**ань** Л. А. Булаховський та І. І. Ковалик називали певною мірою характерним для української мови, зауважуючи, що такі утворення є в словацькій мові та в діалектах чеської. Виявлено авторський оказіональний новотвір М. Вінграновського *гнівань* (УІАН-3), який, вірогідно, мотивований дієслівною, а не прикметниковою основою та *горлань-главар* у П. Тичини (УІАН-5).

Непродуктивний СТ на позначення віддієслівних збірних назв зі значенням наслідку дії V+-**в**(о)/-**тв**(о) є своєрідним українським, оскільки трапляється дуже рідко лише в білоруській мові [209: 391]. Серед новотворів представлений авторським оказіоналізмом М. Вінграновського *мрійво* (УІАН-3).

Непродуктивний СТ емоційно-оцінних назв за моделлю N+-**ур**(а)/-**юр**(а) споріднений з російською мовою. Виявлено новотвір *бардацюра* (ЛСІ-2008).

Непродуктивний СТ, споріднений з російською мовою, позначає емоційні утворення за моделлю N+-**ул**(я)як новотвір Л. Костенко *багруля* (УІАН-3) та *бігуля* (ЛСІ-2007).

Модифікаційні назви жінок на **-тельк**(а) І. І. Ковалик називає своєрідними для української, білоруської та ще деяких слов'янських мов порівняно з російською, оскільки в російській їм відповідають еквіваленти на **-тельниц**(а) [209: 397]. Не зафіксованими у словниках новотворамиє: *гонителька* (СТ), *екс-приятелька* (КФІ).

СТ за моделлю N(A)+-**уг**(а)/-**юг**(а) поєднує у назвах осіб семантику збільшеності з негативною оцінкою. Цей СТ непродуктивний, має обмежене число іменників у східнослов'янських мовах. Виявлено новотвори *байкерюга* (КФІ), *егоїстюга* (ЛСІ-2015), *шовінюга* (ЛСІ-2007) з іншомовними твірними основами, а також *вічнюга* в П. Тичини.

Абстрактні назви стану або процесу N/V+-**еч**(а)/-**неч**(а), які трапляються ще в білоруській мові, представлені новотворами: *гуркотнеча* в І. Світличного (УІАН-3), *водотеча* (КФІ).

3. Група із п'яти СТ з наповненням по 5–10 новотворів.

Непродуктивний СТ за моделлю N+-**ук**/-**юк**/-**чук** має загальне модифікаційне значення недорослості, позначає синів за професією батьків, підмайстрів, підлітків, прізвища, мотиватори позначають особу за професією, титулом, званням, національністю. Серед новотворів виявлено оказіональні: *п'янчук* (ДП), *лідерчук* (ДП, ЛСІ-2009), *рабчук* (ДП), *українчук* (ДП), *хамеліончук* в І. Калинця (УІАН-4), *гітлерчук* (ЛСІ-2017), *непманюк* у П. Тичини (УІАН-5).

Непродуктивний СТ на позначення збірних назв бадилля різних рослин, за моделлю N+-**инн**(я)/-**овинн**(я) споріднений з білоруською мовою, але там використовується рідко. У текстах функціонують не зафіксовані в словниках *травиння* (ЛСІ-2007), *рослиння* (ЛСІ-2007), *огудиння-натиння* (ЛСІ-2009), а також збірні назви, не пов'язані з бадиллям рослин: *кросвординня* (ЛСІ-2015), *пташиння* (ЛСІ-2017), *малокартиння* (КФІ), *інтернет-павутиння* (КФІ).

Назви особи як виконавця дії V+-**ільник**/-**ільниц**(я) представляють своєрідні українські утворення, яких у сучасній українській мові, як зазначав І. І. Ковалик, є дуже мало. За допомогою пошуку в Google можливих

віддієслівних похідних назв осіб виявлено не зафіксовані словниками назви професій *голільник*, *клеїльник*, а ще *солільник*, *доїльник*. Сюди ж можна віднести *очільник* (КФІ).

Непродуктивний СТ на позначення територіальних назв N+-**ччин**(а)/-**щин**(а), мотивованих власними назвами – топонімами, функціонує лише в українській та білоруській мовах. У сучасних публіцистичних текстах цей СТ виявився активізованим у новотворах: *Прудентопільщина* (Прудентопіль – місто в Бразилії) (ЛСІ-2017), *Чикагщина* (від Чикаго) (ЛСІ-2017), *алабамщина* (штат Алабама) (ЛСІ-2004), виявлено авторські оказіоналізми на позначення територій, утворених від власних назв: *Фейсбуччина* (територія Фейсбуку) в Ю. Винничука (ЛСІ-2017), *Азаровщина*, *Клюївщина* (вигадані місцевості, де правлять Азаров, Клюєв) у В. Міняйла (ЛСІ-2009), *гетьманщина-незайманщина* в І. Калинця (УІАН-4).

Малопродуктивний СТ з рефлексацією давнього суфікса ***-ље** на позначення збірних назв, сукупності однорідних предметів І. І. Ковалик називає характерним для української та білоруської мов [363: 115]. Виявлено 12 новотворівза моделлю N+-**j**(а): *оболоччя*, *оцвіття*, *павіття*, *пруття-гілля* (В. Стус), *празілля* (І. Калинець), *верболоззя* (М. Вінграновський), *п'ятивисся*, *п'ятисмертя*, *різносправ'я*, *різнострав'я* (ЛСІ-2015), *щедроголосся* (ЛСІ-2007), *інозвуччя* (ЛСІ-2004).

4. Група із трьох СТ з наповненням по 30–70 новотворів.

Модифікаційні назви жінок та на позначення дружини за моделлю N+-**ин**(я)/-**кин**(я) позначені як непродуктивні [346: 98]. І. І. Ковалик зауважує, що ці назви властиві українській мові разом із чеською, словацькою й південнослов'янськими мовами на противагу російській та білоруській. Очевидно, на непродуктивність у радянські часи впливала кваліфікація їх як ненормативних передусім в офіційно-діловому стилі, що залишається й дотепер. Але чинники позамовні (активність жінок у житті сучасного суспільства) та мовні (тенденція націоналізації/автохтонізації) спричинили активізацію їх (як і взагалі творення фемінітивів), внаслідок чого виявлено 65

новотворів за різними джерелами, які становлять найчисленнішу групу новотворів. Серед них є назви жінок за професією, поширені в узусі: *біологиня*, *видавчиня*, *геологиня*, *мисткиня*, *плавчиня*, *продавчиня*, *психологиня*, *філологиня* та ін. (УІАН-6, КФІ, ЛСІ-2009, ЛСІ-2017); а є виразно оказіональні: *знавкиня* (ЛСІ-2017), *книгиня* (письменниця) (ЛСІ-2017), *нащадкиня* (ЛСІ-2009), *тезкиня* (ЛСІ-2007). Майже всі новотвори виявлені в текстах публіцистичного стилю, що свідчить про поширеність їхв узусі.

Іменники зі значенням недорослості за моделлю N+-**ен(я)т**/-**он(я)т**, які називають малят тварин, дітей (мотиватори – назви осіб) за національністю, фахом, соціальним статусом і пестливі назви, «виразно зближують українську мову з білоруською проти російської й інших слов'янських мов» [209: 393]. «Ці типи дериватів відзначаються продуктивністю» [346: 100]. Виявлено 62 новотвори за різними джерелами, які становлять другу за кількістю групу. Більшість серед новотворів – авторські оказіоналізми: М. Вінграновського *сніженя*, *сосеня*, *яблунятко*, *стеженятко*, *зоренятко*, *хмаренятко*, *небенятко* та ін.; І. Калинця *дивеня*, *дрімоня*, *спаня*, *туманя*; М. Рильського *чемберленя*, М. Йогансена *чоловіченя*, В. Стуса *невиннятко*, В. Недоступа *міліцієня*, І. Жиленко *хаменя*, П. Ребра *лошеня* (дитина лоха), І. Муратова *хіпеня* та ін. Є приклади з публіцистичних текстів: *олігархеня*, *бомженя* (КФІ), *вороженя*, *трампеня* (ЛСІ-2017), *путеня* (ЛСІ-2015), *бандюченя*, *вожденя*, *гетьманеня* (ЛСІ-2007) та ін.

Віддієслівний СТ на позначення виконавця дії за моделлю V+-**ач** «ширше використовується в українській мові, ніж в інших східнослов'янських», де найчастіше використовують -**щик**, -**шчык** [209: 396]. Л. О. Родніна зауважує, що «деривати цього типу, утворені від дієслів доконаного виду (*відвідач*, *заспівач*, *ошукач*, *підслухач*), є одним зі специфічних явищ українського словотвору, хоч і трапляються порівняно рідко» [346: 59]. Виявлено 33 переважно оказіональні новотвори з публіцистичних текстів: *апелювач*, *вимагач*, *вислугач*, *збувач*, *рекомендував*

(СТ), *потягоспиняч*, *розгризач* (ЛСІ-2017), *оготівковувач*, *розчовпувач* (ЛСІ-2015), *зливач*, *сміхач*, *страхач* (ЛСІ-2004), *руйнач* у П. Тичини (УІАН-5).

Найвищу активність серед своєрідних українських словотвірних типів, які вважали непродуктивними або малопродуктивними, виявляють СТ на позначення назв осіб. Активність СТ з суфіксами **-ин**(я)/-**кин**(я), **-ен(я)т/-он(я)т**, **-ач**, **-енк**(о) зростає переважно за рахунок оказіональних новотворів. Типологічні особливості українського словотвору, засвідчені в непродуктивних та малопродуктивних периферійних словотвірних типах, у сучасній мовній практиці підтримувані передусім за рахунок авторського оказіонального словотворення, в «індивідуально-мовних процесах і явищах». Це виявляють СТ з суфіксами **-інь**, **-ань**, **-в**(о), які трапилися у новотворах М. Вінграновського та **-еп**(а) у М. Драй-Хмари. Письменники залишаються хранителями своєрідності української мови. Характерні особливості української мови на словотвірному рівні не лише зберігають, а й активізують носії мови в індивідуальній та колективній мовній практиці. Українські письменники таким чином працюють не лише на розвиток мови та її лексикону, а й на збереження її самобутності у словотворенні. Активізація деяких своєрідних СТ в узусі, як, наприклад, фемінітивів на **-ин**(я)/**-кин**(я), свідчить також про підтримання колективною мовною практикою процесів, спрямованих на відновлення української мовної самобутності.

4.1.2. Активність окремих словотвірних моделей як вияв авторських мовних інтенцій

Аналіз письменницьких новотворів дає змогу виявити активність певних словотвірних моделей в ідіолекті, які виявляють індивідуальні особливості сучасної словотвірної номінації. Словотвірні моделі за критерієм їхньої активності в письменницькому ідіолекті проаналізовано на матеріалі індивідуально-авторських словників (УІАН-4, СПМВС). Порівняння

авторських моделей з наявними в системі мови(СУМ, ВЗОС СУМ, РУСНТ, ЛСІ) та в КФІ дає картину взаємодії системи, узусу й ідіолекту.

Серед новотворів В. Стуса кількісно переважають моделі складних слів із першою основою **само-**. Таких у словнику 72 одиниці. Серед новотворів-іменників найактивнішою є словотвірна модель ‘**само-** + віддієслівний іменник на **-ння’**на зразок: *самовивищення, самовигоряння, самовоскресіння, самодарування, самодонищення, самозагасання, самозатемнення, самозникання, самокружеляння, самоозирання, самоокрадення, самопалання, самоповертання, самопоминання, самопостання, самопочезання, самопроминання, самопрочування, саморозщеплення, самострумування, самотерзання, самоуникання, самоупокоєння* та ін. Це набагато більше, порівняно з мовною практикою. Інші словотвірні моделі новотворів-іменників з першою основою **само-** у В. Стуса мають меншу активність: ‘**само-** + безсуфіксний віддієслівний іменник’ (*самовтеча, самовтрата, самодар, самодокір, самодосада, самозаборона, самозрада, самопогиба, самосмерть самоутрата*); ‘**само-** + непохідний іменник’ (*самобіль, самодовіра, самосвіт, самосон*); ‘**само-** + віддієслівний іменник на **-ття**’ (*самовороття*); ‘**само-** + суфіксальний іменник на позначення особи’ (*самонищитель*). За критерієм походження другої основи всі названі іменники – питомі, окрім двох із запозиченою основою: *самоокупація, самоофіра*. Запозичена лексика серед новотворів В. Стуса є нетиповою, порівняно з мовною практикою ЗМІ: *самоідентичність, самоілюзія, самоінвестування, самопіар* (КФІ).

У текстах ЗМІ також активізовано основу**само-** (*самоагресія, самовибір, самовисуванець, самовисуванство, самопроголошений*). Композити-дієіменникихарактеризують індивідуальну поведінку людини: *самовтеча, самозвеличення, самонеповага, самообпльовування, самоошукування, самопрезентація, самопроголошення, саморозвінчання, саморуйнація.* У мовній практиці виразною є активізація дієслів з основою **само-:**

самозберегтися, самоліквідуватися, самознищуватися, саморозпускатися, самостратифікуватися.

Приклади засвідчують взаємодію системи з узусом та ідіолектом: у СУМі наявні іменники на позначення опредметненої дії: *самознищення* й *самознищування*, але ланка дієслова, яке мало би їх мотивувати, незаповнена; її й заповнює *самознищувати* у В. Стуса та узуснe*самознищуватися: Кулі «навчаться» самознищуватися* (Військова панорама 24.02.2016, wartime.org.ua); *Знайдено компонент, що змушує пухлини самознищуватися* (Новини Здоров'я, 11.10.2017, ukrhealth.net). СУМ подає *самозбереження*, *самоліквідування*, *саморозпуск*, а в узусних новотворах функціонують дієслова-мотиватори *самозберегтися, самоліквідуватися, саморозпускатися: Суддівська система максимально робить усе, щоб* ***самозберегтися****, через страх змін* (Укрінформ, 29.10.2015, ukrinform.ua); *В Україні вирішив* ***самоліквідуватися*** *ще один банк* (ЕП, 8.06.2017, epravda.com.ua); *Облрада* ***саморозпускатися*** *не буде* (Ужгород, 26.02.2014, uzhgorod.in).

У сучасній публіцистиці набрав активності неосемантизм, наближений до терміна, внаслідок скорочення від 'самовільний' ('незаконний'): *захопив сам → самозахоплення (самозахоплений, самозахоплювач, самозахопник, самозахопництво)* у значенні'використання чогось (землі, земельної ділянки) незаконно, тобто до виникнення права власності чи права користування нею', пор.: 'захоплення самим собою' (СУМ IX: 37) та в текстах: *…«самозахопник» може отримати до шести років позбавлення волі* (ГУ, № 214, 2006, с. 6).

Останнім часом у мовній практиці активність виявляє словотвірна модель **сто-**+ відчислівниковий ад'єктив: ***Стоголосий*** *ювіляр. Своє шістдесятиріччя відзначає Черкаський академічний заслужений народний хор* (Music-Review Ukraine, 18.02.2014, m-r.com.ua). Н. Ф. Клименко помітила, що «найбільшу продуктивність виявляє основа **сто-** з підсилювальним значенням дуже великої кількості, що формує в композитах фразеологізовані значення». Таке позначення інтенсивного стану людини або неістот виявлено

на матеріалі письменницьких новотворів: *сторозгублений* (П. Тичина), *сторозпроклятий гнів* (В. Стус), *сторозтерзаний Київ І двістірозп'ятий я* (П. Тичина). Такі прикметники-оказіоналізми мали б утворитися від дієприкметників або від дієслів, однак вони виникли без мотивації дієсловами. «Словник поетичного вживання складних прикметників і дієприкметників у мові XX століття» О. М. Рудь (Суми, 2001) подає *стоголоса пшениця, стоязикий клич*: *Медова гречка в тиші і в цвіту,/ Жита рясні, пшениця* ***стоголоса*** */Під небом гонить хвилю золоту* (А. Малишко) (с.174); *Кричить загибель* ***стоязиким*** *кличем /На руський край од Волги до Дніпра. / І над задонським тихим межиріччям /Звелась обиди давньої мара* (М. Бажан) (с. 82). Основа **сто-**підсилює значення іменника: *стофарий сказ машин* (В. Стус), *океани дум його стохвилих* (В. Підпалий). Найвищу продуктивність із цією основою виявляють іменникові основи. Ад'єктиви продовжують словотвірний ланцюжок, мотивуючи прислівники-оказіоналізми: *стоголовий – стоголово, стоголосий – стоголосо, стоколірний – стоколірно, стокрилий – стокрило, стомовний – стомовно*. Частина авторських новотворів-прислівників з основою **сто-**утворена за аналогією: *стопричинно, стокорінно* (І. Драч). В оказіоналізмах-іменниках основа **сто-** найчастіше інтенсифікує ознаки осіб: *стожил* (міцний чоловік), *стосил* (богатир); компоненти рослин *стозлотопелюстки;* абстрактні інтенсифіковані ознаки: *стоваріантність, стокрилля, сторозтерзаність;* стани: *стожаління* (жаль), *стожурба* (УНІАН-4: 309-312).

Словотвірна модель із першою основою **сто- у** поезії В. Стуса представлена складними іменниками (13) та прикметниками (7). Складні іменники утворено за моделями – '**сто-** + іменник у множині' (*стогори, стожалі, стозлотопелюстки, сто-морози, стопровалля, сторіки*) й '**сто-** + іменник в однині' (*стобагаття, стожало, стожурба, стозмій, стоколо, стокрик, стомежа*). Для творення прикметників використано різні словотвірні моделі: композитів '**сто-** + прикметник'(*столютий, стосиній*),'**сто-** + іменник (*стодумний, стозорий, стопровальний*), '**сто-** +

дієприкметник’ (*стонасторчений*) та простих суфіксальних похідних (*стожальний* (від авторського *стожало*), *стожарний* (від поданого в СУМі *стожари, стожар*)), які виявляють взаємодію системи, узусу й ідіолекту.

Письменницький ідіолект може стимулювати формування нової або активізування малопродуктивної словотвірної моделі. Авторською знахідкою В. Стуса є активізація малопродуктивної, навіть унікальної в узусі моделі ‘**все**-/**усе**- + іменник’. СУМ подає лише декілька таких складних іменників із першою основою **все-/усе-**: *всезнання, всеозброєння, всесвіт, всевладдя* і *всесилля.* Два останні мають подвійну мотивацію, як слушно зауважує Є. А. Карпіловська: *всевладдя ← вся (повна, абсолютна) влада* і *всевладний* (-а, -і). У поезіях В. Стуса зафіксовано 28 іменників такої будови, що доводить нові можливості цієї словотвірної моделі: *всебезодня, всебезрух, всебіди, всеблагість, всевідрада, всевіки, всевікна, всегін, вседобро, вседорога, всезадума, всемежа, всенезустріч, всенепокора, всенищівність, всеобрій, всеочі, всепереймання, всепереляк, всепрозріння, всепрощання, всерозлука, всерозхрестя, всеспалення, всетривога, всецарствіє, всечекання, усепокора*. Цю модель активно використовують інші письменники: *всебутність* (О. Підсуха), *всевіда* (Яр Славутич), *всепроникнення* (І. Царинний), *всечасність* (М. Вінграновський) (ТССО). Зростає її активність за рахунок термінів та професіоналізмів: *всеспалення* (іст., реліг.) (РУСНТ І: 82), *всеєдність* (ВЗОС СУЛ: 114), *всесушарка* (*техн.*)(РУСНТ ІІІ: 98) *всепробивність* (ЛСІ-2004: 23), *Всемережжя, всеосяжність* (КФІ).

В. Стус використовує моделі поєднання першої основи **все- / усе-** також і з іншими частинами мови, що корелює з активністю їх в узусі та словниках. Серед активізованих слів і новотворів: *всегнівний, всеголодний, всемолодий, всенепогасний, всепам’яткий, всечулий, всещедрий, усеблагий, усеспільний, усестрімкий*; *всезнищенний, всенежданний, всенепізнаний, всерозкрилений, усевельможний, усевитончуваний*; *всеглядно, всесадно, усевладуще*.

Тенденцію до активізації творення відіменникових дієслів спостерігаємо як серед авторських новотворів: *гетьманитися, глибіти, дитинити,*

долонити, кільчитися, опазурити, розпелюститися (УІАН-4), так і в узусі: *бартерувати, бізнесувати, брифінгувати, вакуумувати, вампірити, вандалити, голографувати, демпінгувати, дозиметрувати, клонувати, комп'ютеризувати, лобіювати, мафізувати, піарити, політизувати, пресингувати,факсувати* (ДП). Відмінність у тому, що в узусі для дієслівних новотворів твірними є іменники іншомовного походження, а для авторських новотворів використано питомі іменники.

Особливістю авторського використання словотворчих ресурсів є переважання префіксальних моделей із формантами **зне-**, **межи-**, **над-**, **напів-**, **недо-**, **о-**, **па-**, **перед-**, **пере-**, **пів-**, **по-**, **поза-**, **при-**, **про-**, **роз-**, **сперед-**, **спроне-**, **у-**, доданими до питомих основ та є нанизування префіксів у дієприкметниках, прикметниках та іменниках: *зненапрямкований, зпонадсвітній, опорятований, попередсмертний, рознапрямкований, спередвічний, спроневіра* (*Пітьмою – хоч залийсь. / Лиш тремтить, як віра в* ***спроневірі****, / копійчана свічка на столі*(В.Стус) (УІАН-4: 412).

Для В. Стуса як особистості, громадянина і просто людини важливими є поняття: *життя* і *смерть, горло* і *голос, світ, час, простір, душа.* Це найактивніші корені та основи в його новотворах: **-голос-** (8 похідних), **-горло-** (8 похідних), **-життя-** (7 похідних), **-світ-** (11 похідних), **-смерть-** (7 похідних). Поєднуються такі основи в опозиціях: *життєіснування – смертеіснування, життєсмерть* і *живосмерть*, словотвірних рядах за спільним коренем: *багатогорлий, високогорлий, вологогорлий, мідяногорлий, одногорлий, тонкогорлий*; *додосвіт, за-світи, межисвіт, окрайсвіт, цілосвіт, самосвіт, тамсвіт; відтонкоголосити, простоголосити, тонкоголосити;* за синонімічними відношеннями: *знеголоснілий – обезголосений; напівдуші – півдуші*, в антонімічних парах: *багатогорлий – одногорлий.* За допомогою **край-, межи-, поза-**, розгортаються важливі поняттєві категорії у світі поета: *крайчас – позачас; крайсвіт – межисвіт; межипростір – позапростір* (В. Стус «Вікна в позапростір», 1992) Активні словотвірні моделі в ідіолекті В. Стуса

відображають типологічні риси української мови на словотвірному рівні, є містком, який єднає систему мови й загальну мовну практику.

4.1.3. Узуальне й оказіональне, експресія та оцінність в авторських новотворах

Серед письменницьких новотворів, прийнятих та схвалених узусом, найчисленнішою групою дослідники вважають категорію назв особи, які «постійно оновлюють та активно поповнюють численний і різноманітний щодо семантики клас узуальних одиниць» [221: 9]. Активні словотвірні моделі як аналоги словотвірної структури (за О. С. Кубряковою) похідних лексем на позначення назв особи широко представлені у сучасних авторських та узуальних новотворах, засвідчених у словниках авторських поетичних неологізмів (УІАН-3), а також у прозових творах, зокрема, у тексті роману «Записки українського самашедшого» Л. Костенко 2010 р. (ЗУС). Для порівняння використано публіцистичні тексти КФІ відділу структурно-математичної лінгвістики Інституту української мови НАНУ та словники сучасної української мови (ВЗОС СУМ), (ВТС СУЛМ), (ГС), (СУМ-2012).

За матеріалами КФІ серед новотворів на позначення осіб у мовній практиці зберігають активність словотвірні моделі «дієслово+-**ник**» зі значенням «носій процесуальної ознаки»: *очільник, паркувальник, пікетувальник, протестувальник* та зростає активність моделей «іменник+-**ник**» зі значенням «особа за відношенням до предмета (об’єкта), названого твірною основою»: *даїшник, інтернетник, коаліційник, медійник*. Серед активних варіантних одиниць можна назвати відіменникові новотвори з суфіксами **-ець/-івець**, **-ист/-іст**: *даївець, інтернетівець, коаліціоніст, медіїст*. У романі Л. Костенко активно використано віддієслівну, відіменникову (рідше відприкметникову) моделі на -**ник**, представлену новотворами та поверненими, актуалізованими лексемами: 1) *очільник, протестувальник, упадальник*, 2) *барабанник* (подвійна мотивація), *пікетник,*

смертник, телевізійник, хабарник, 3) *бойовик*. Новотвори *очільник, протестувальник* наявні в КФІ, що демонструє комунікативну налаштованість, бажання автора донести до читача пульс сучасності. Натомість у поетичних творах Л. Костенко бачимо заглибленість у вічні проблеми людської душі, а тому й зовсім іншу картину назв осіб, зокрема персоніми, власні назви, серед яких багато попарних: *король Фердинанд і королева Ядвіга, Даліла і Самсон, Мавка і Лукаш, цариця Савська і Соломон* тощо. Авторські новотвори *новинкар, одинчичок* (*коханка, кухар, навіть новинкар, \ що буде й там розказувать новини* (УІАН-3: 114); *У мене син одинчичок, панове* (УІАН-3: 114) відповідають вимогам словотвірної норми, однак з погляду норми лексичної зберігають оказіональність. Авторський новотвір *новинкар*, на відміну від узусних *новинник, новиннєвик*, утворений за моделлю «іменник+-**ар**», яку Л. О. Родніна називає «характерною рисою українського словотвору порівняно з іншими східнослов'янськими мовами, хоча цей тип утворень значно поступається своєю продуктивністю» типу відіменникових утворень із суфіксом -**ник** [346: 77]. Оказіональність полягає у використанні моделі «іменник з основою на -**к**- + -**ар**», де твірна основа вказує на об'єкт діяльності, за аналогією до *байка → байкар, казка → казкар, сопілка → сопілкар*. Але *новинкар* утворене не від *новинка*, а від *новина*(пор. з узусним *новинар*), хоч наявне у контексті дієслово *розказувати, казати* викликає асоціації з *казкар*, що, можливо, й породило аналогію *новинкар* – «той, хто розказує новини». Новотвір *одинчичок*, тобто «єдиний син» має варіанти в літературній мові *одинак, одинець, одинчик і одиначок*, який можна вважати демінутивом до *одинак* (ВЗОССУЛ: 430). Авторський новотвір *одинчичок* має модифікаційне значення зменшеності до *одинчик*, за продуктивною моделлю творення іменників із суфіксами суб'єктивної оцінки [363: 102].

Похідна лексема *дужень* (від дужий) (*Я ж не лежень, я ж* ***дужень*** (УІАН-3: 145) виявилася поверненим словом: *дужак*, *дужень* як відповідник до рос. *силач* (СГ І: 454). Цей іменник утворений суфіксом непродуктивного

словотвірного типу, на зразок *дурний – дурень* [363: 112], але за контекстом могло відбутися й творення за аналогією до віддієслівної моделі *лежати → лежень, сидіти → сидень*, а на думку Н. О. Янко-Триницької, оказіоналізми виникають якраз «не за чинними зразками, а за аналогією з окремими словами» [432: 432], зразок у словотворенні є завжди, але обсяг його різний: у регулярних утворень – це ряд слів, а для оказіональних – одне слово.

Дослідники сучасної української лексики серед похідних іменників, які «активно включено до процесу інтелектуалізації», розглядають назви осіб із заперечною часткою *не* в ролі префікса: *невласник, негромадянин, непрофесіонал, нефахівець*. Префіксальна модель «**не**-+іменник» наявна у поетичних та прозових текстах: *непоет, не-громадянин, несин*: *Але жоден поет не був* ***непоетом***. (УІАН-3: 113); *Один політолог сказав, що в нашому суспільстві більше* ***не-громадян****, ніж громадян* (ЗУС: 268); *І Син один не спить між тими* ***несинами*** (УІАН-3: 87). Різне написання таких новотворів (разом і через дефіс) невипадкове і є водночас евфемізмом і засобом протиставлення: «*Не-громадяни ж їдять більше, ніж громадяни*» (ЗУС: 268). Є. А. Карпіловська вважає, що «у такий спосіб на новому етапі розвитку української мови активізовано давню тенденцію категоризації протиставних понять», зауважуючи, що в «активному поповненні цієї лексемної категорії індивідуально-авторськими, експресивно-оцінними новотворами виразно виявляється незбіг лексичної норми мови з нормою словотвірною», через що багато з залишаються в статусі індивідуально-авторських [123: 80].

Новотвір *заокеанець* (пор. з нормативним *задніпрянець*» (СГ І: 35) утворений від сполуки прийменника з відмінковою формою іменника «за океаном + **-ець»**, хоча є нормативне *заокеання* «землі, що містяться за океаном» (СУМ ІІІ: 235), але тут воно не виступає твірною одиницею. Належні до продуктивних словотворчих типів композити (відсутні в (СГ), але наявні в (ВЗОССУЛ), утворені від словосполук «дієслово+іменнник» за перифразою «той, хто любить книги» → *книголюб* на позначення осіб за дією (їхні семантичні особливості детально проаналізувала Н. Ф. Клименко [196:

342; 200: 95]) у Л. Костенко: *домодержавець*, у М. Вінграновського: *серцезнавець* (і *серцевідець* (ВЗОССУЛ); рідше від «прикметник + іменник»: *дурнолобець* (Л. Костенко)та ін. В оказіоналізмі *політпатолог* (*Тут уже потрібні не політологи, а* ***політпатологи*** (ЗУС: 47) застосована як сильний художній прийом виразна мовна гра з формою, пор. узусні *політолог*, *політтехнолог* (НСЗ: 193).

Серед фемінітивів є авторські новотвори: *інтуїтивістка, комарівна,* актуалізовані *письмачка* (СГ ІІІ: 154), (РУС-1933), узусні новотвори: *шахідка*, *жінка-сапер, жінка-охоронець* (ЗУС). Позначення назв недорослості: *короля* (Л. Костенко) (наявні *короля* і *короленя* (РУС-1933), *скіфеня* (М. Вінграновський) (це слово ввели до УОС-2007) утворені без порушень словотвірної норми, але залишаються оказіоналізмами (як і новотвори з КФІ: *олігархеня, бомженя*). Такі утворення мають виразний експресивно-оцінний потенціал, пор. авторські новотвори цієї категорії О. Гончара з індексу до монографії Н. М. Сологуб «Мовний світ Олеся Гончара»: *чешеня, арабенята, вчителята, агрономчук, військоменко, япончата* [121: 57].

За критерієм активності спектр використовуваних авторських словотвірних моделей на позначення особи містить:активні регулярні (відтворювані, відповідні продуктивним зразкам словотворення: *барабанник, очільник, протестувальник, упадальник*), які функціонують у текстах, засвідчені в словниках;активізовані автором, малопродуктивні (витіснені на периферію, або закладені в системі, але нереалізовані: *дужень, новинкар, короля*; в узусі, словниках активно функціонують їхні синоніми (*силач*) чи варіанти-конкуренти (*новинник*, *новинар; королевич, королик*); непродуктивні або нерегулярні (невідтворювані, створені за словотвірними зразками, але невідповідні лексичній нормі: *політпатолог*). Обмеження на реалізацію зразків словотворення накладає «порушення нормативної когнітивної структури», «виразні експресивно-оцінні конотації» [206: 53].

Письменницький ідіолект може слугувати як поштовхом або стимулом до активізування малопродуктивної або формування нової словотвірної

моделі, входження таких новотворів у мовну практику та їх закріплення в словниках, так і залишатися виразником авторських інтенцій із застосуванням мовної гри, експресії, свідомої оказіональності створюваних слів. Таким є стиль Є. Пашковського, який характеризує вправне застосування можливостей ігрового словотворення, творення оцінних номінацій, перелицьовування наявних номінацій, що позначають явища, до яких автор ставиться негативно. Простір авторському самовираженню в різних його вимірах дає жанр роману-роздуму в художньому стилі, про який П. Загребельний відгукувався як про«абсолютно неймовірні можливості української мови», «слова в несподіваних зіставленнях». Для словотворення письменника характерна низка префіксів (**анти-**, **з-**(**с-**), **о-**(**об-**), **про-**) та суфіксів (-**арн**(я), -**ищ**(е), -**иськ**(о), -**от**(а)), які «виконують текстотвірну функцію, є маркерами авторського стилю» [74: 120].

Найвиразнішою рисою авторської словотвірної номінації Є. Пашковського є свідома яскрава експресивно-оцінна спрямованість оказіональних новотворів письменника. Новотвори з твірними основами **радянськ-**, **політ-**, **демократ-**, **комун-**, **кегебе-**, **чорнобиль-**, **європ-**, **глобал-** мотивують авторські оказіоналізми з виразною негативною експресією, часто внаслідок перекручування нейтральних нормативних зразків: *політворожбитство, дівократія, дивократія, дарократія, смертократія; кегебістний, кегебісівський, кегезбісений, кегебярня, комунобиль, комунгробиль, комуномор, чорнгробильський, чорнобилізм, чорнобиліти, чорнобопошесть, євгробейський, глобандізм.* Як оказіонально-авторський засіб мовної гри застосовано телескопічний спосіб творення: Європа + гроб – *Євгроба*, Чорнобиль + гроб – *Чорнгробиль*, сморід + радянський – *смрадянський*, демократія + красти, крадій – *демокрадія,* цивілізація + цвілість – *цвілізація*, парламент + чвари – *чварламент*.

Визначальною ознакою творення оказіоналізмів словотвірних є порушення зразків творення слова – словотвірних чи нормативних – за певними правилами порушення , що дає можливість визначити способи

неузуального словотворення: це «порушення 1) зразка когнітивної структури номінації, 2) її ономасіологічної або 3) словотвірної структури, словотворчої техніки її оформлення» [121: 53]. У номінативних оказіональних одиницях у романі Є. Пашковського «Щоденний жезл» нормі не відповідає, у термінах теорії словотвірної номінації М. Докуліла, ономасіологічна ознака, виражена твірною основою, тоді як ономасіологічний базис відповідає словотвірним зразкам. Скажімо, активну словотвірну модель творення неологізмів ‘іменник + **-ізм’**, реалізовано в автора в оказіоналізмах з питомими основами невідповідного стильового регістру, що підкреслює іронічно-саркастичний відтінок значення: *скотинізм, сучалізм*. Їх можна трактувати і як свідоме перекручування нейтральних нормативних зразків, пор.: *глобалізм – глобандізм*, *дебілізм – чорнобилізм*, *реалізм – сучалізм*. Свідому авторську мовну гру через обігрування схожості слів з нейтральною та з негативною семантикою для творення оцінних номінацій явищ, до яких автор ставиться вкрай негативно, застосовано у моделі з питомим суфіксом **-ств**(о): *євразійство – євгрязійство*.

Продуктивний словотвірний тип ‘іменник + **-н(я)’**на позначення назв приміщень, у Є. Пашковського представлений 13 оказіональними новотворами з ономасіологічним базисом **-арн(я)/-ярн(я)**, де нормативним зразкам не відповідають основи – виразники ономасіологічної ознаки номінації.: *блошарня, грошарня, здихарня, клошарня, кегебярня, кодлярня, лихарня, людоїдярня, мілітарня, смертярня, судярня, тремтярня, чорнобилярня*. Новотвори-локативи спресовують трагічні періоди в історії держави й авторську оцінку в одному слові, й саме твірні основи порушують їхню нормативність і виражають різку негативну оцінку автором усього, що пов’зано з радянським і пострадянським періодом в історії України.

У творенні назв осіб (*благодюга, тьмократ, асамблейник, радоєвропеєць*) використано особливе оказіональне словотворення, прийом перекручування нейтральних зразків: *політик – падлітик*, *цивілізатор – цвілізатор, демократ – дрімократ.* Характерним для автора є використання

питомих ресурсів у дієсловах-новотворах, здебільшого відіменникових (*бадильніти, героїти, переможнити, просторитися, чиновлити, чорнобиліти,* а також: *схаменути* (*історію*), *скоромовити*), подекуди дієслова утворено від основ іншомовного походження: *депутатити, репортажити.*

Серед префіксальних дієслівних новотворів є приклад із нанизуванням чотирьох префіксів: *по-роз-по-в-сідатися* (***порозповсідалася*** *їхня байстрота)*.

В осново- й словоскладанні використано теж переважно питомі основи – композити *земнопотвора, державотрус;* юкстапозити: *злонасолода, злопам'ять, майжебезсмертя, кінецьсвіття.* З оцінно-експресивною метою письменник творить оказіональні дієприкметники – активні (*душогубствуючий, естетствуючий, народолюбствуючий, розкошніючий, уракаючий*) та пасивні (*знелюднений, зсірячений, облишаєний, прозневірений, пропекельнений*).

Для забезпечення власне літературних прийомів (метафоризації, антитези) у тексті роману використано обігрування близького звучання різних за семантикою слів, мовну гру, творення паронімів: *утопії і* ***потопії;*** *спокуси* ***зсодомлених*** *руїн і зсудомлених* ***культураїн; найпановніші*** *пани!* Особливостями авторської словотвірної номінації Є. Пашковського є 1) яскрава експресивно-оцінна спрямованість номінації, підпорядкована авторському задуму; 2) надання переваги питомим словотворчим ресурсам; 3) оказіональність новотворів.

Письменницький ідіолект у художній літературі слугує як стрижнем підтримання типологічних особливостей українського словотворення, поштовхом або стимулом до активізування малопродуктивної або формування нової словотвірної моделі, так і залишається оказіональним виразником авторських інтенцій із застосуванням мовної гри й питомих словотворчих ресурсів.

4.2. Словотвірна номінація в сучасній авторській публіцистиці

Художній стиль дає автору більше свободи словотворення, що в публіцистичному стилі є вже небажаним: «Можливо, моя головна помилка полягає у недотриманні суто академічного стилю та зловживанні певними суто художніми засобами, від яких мені, як колишньому літераторові, справді важко цілком відмовитися» (Рябчук: 6). Йдеться про небажаність метафоризації у певних контекстах публіцистичного стилю, яку можна витлумачити й інтерпретувати не так, як хотів автор, що веде до викривлення думки. Українська публіцистика періоду незалежності становить потужний яскравий пласт, об'єднаний загалом темою державності України; історичної та культурної єдності українців; проблемами становлення громадянського суспільства; спробами аналізу сучасного політичного процесу в Україні, який неминуче зачіпає проблеми ментальної та культурної ідентичності. Для аналізу обрано авторську публіцистику, видану в Україні за часовий проміжок у дев'ять років: Оксана Забужко «Хроніки від Фортінбраса». Вибрана есеїстика 90-х (1999); Микола Рябчук «Дві України: реальні межі, віртуальні війни» (2003); Любов Голота «Сотворіння» (2006); Євген Гуцало «Ментальність орди» (2007). Праця М. Рябчука є продовженням двох його попередніх «Від Малоросії до України» та «Дилеми українського Фауста», присвяченим проблемам державонаціївторення. Авторів об'єднує належність їх до письменницької когорти, яка є показником високого мовнокультурного рівня аналізованих текстів, свідомого творчого підходу до словотворення, використанням певних художніх засобів. Спільними для різнопланових особистостей є: «україноцентричність», «антропоцентричність», оцінно-активна позиція. Авторська мовна картина світу вибудовується навколо України й українців як центрального поняття й об'єкта аналізу. За аналогією до вислову М. Рябчука про «московоцентричну картину світу» (Рябчук: 14), в аналізованих виданнях ідеться про «україноцентричну картину світу», що певною мірою зближує сучасну публіцистику з поч. XX ст.: серією

політичних памфлетів М. Грушевського «На порозі нової України» (1918), статей С. О. Єфремова, нещодавно перевиданих (2011); цикли памфлетів М. Хвильового «Камо грядеши» (1925), «Думки проти течії» (1926), «Апологети писаризму» (1926), стаття «Україна чи Малоросія?» (написана до 1926, надрукована 1990). І хоч написані вони з різницею трохи не в століття, і йдеться в них про, здавалось би різні речі: літературна дискусія 1920-х і становлення громадянського суспільства, аналіз політичної ситуації поч. 2000-х, але по суті це аналіз одного явища, тяглістю у століття і далі вглиб в історію: українська амбівалентність як внутрішня роздвоєність «між «Сходом» і «Заходом», совєтським минулим та «європейським майбутнім, регіонально-малоросійською та самобутньо-українською ідентичністю» (Рябчук:18). Хіба що кордони цього явища зміщено: якщо М. Хвильовий говорить про культурно-літературний вплив української інтелігенції з європейським мисленням на представників російської літератури й культури, то М. Рябчук констатує світоглядний поділ самої України на «дві України», які «співіснують не поруч, а радше всередині одна одної – як два символи й дві потенційні можливості подальшого розвитку: «повернення до Європи» чи занурення у Євразію» (Рябчук: 22). У період національного відродження М. Хвильовий намагався знайти вихід у пошуку національної ідентичності: ми, «західники», «протиставляємо себе, з одного боку, «енкам», а з другого – «європенкам» (Хвильовий: 619). М. Рябчук моделює «таку собі «третю Україну» - «головного приза у бою між двома іншими «Українами» – «Україною українською та совєтською», «Україною, що декларує своє «повернення до Європи» й Україною, що рветься «назад до СССР» (Рябчук: 23). Зрештою, обидва автори потрапляли під нерозуміння і критику сучасників.

Українськоцентричність авторів засвідчена у назвах статей та розділів: у М. Рябчука: *Україна як політична (де)конструкція* (Рябчук: 11), *Дві України* (Рябчук: 19), Л. Голоти: *Святий обов'язок українців* (Голота: 211) і назви у С. Єфремова: *Українські домагання* (Єфремов: 44), *Ще про українську*

небезпеку, Українська справа й російська демократія (Єфремов: 208). Натомість антропоцентричність у М. Рябчука окреслена як узагальнене ми (*Ми маєм право мати право: закон про мови* (Рябчук: 68); у Л. Голоти вона яскраво індивідуалізована: *Не вибачаюся за те, що українка* (Голота: 132). Книжка Л. Голоти наполовину складається з інтерв'ю з відомими письменниками на актуальні теми сьогодення. У п'ятьох із семи назв інтерв'ю, які є уривками сказаних письменниками фраз, теж звучить «я» як квінтесенція антропоцентризму: *Я вибирав великі душі, які сяють нам тисячоліття* (П. Загребельний), *Я – Миколай осінній* (М. Вінграновський), *З блаженних намірів робив я дзвона* (Д. Павличко), *Часом я – це мовчання задушеної вільної людини* (Л. Костенко), *Замість ями я викопую собі дорогу* (І. Драч). Оцінно-активна позиція авторів виявлена дуже чітко, передусім, стосовно історії, культури, мови, пор.: *…**постгеноцидне** суспільство, на мою думку, є діагнозом хвороби,* (Голота: 219); *…триває процес **деколонізації**, і Росія всіляко бореться з цим процесом* (Гуцало: 68); *…саме вона, ця «кримінальна російська», панівна на цілому просторі колишнього «Совка», залишається, за іронією історії, реальною «мовою міжнаціонального спілкування» для так званого «**СНДІвського**», **пост-радянського** криміналу* (О. Забужко). Наведені зразки експресивно-оцінної номінації, викликані як тематикою текстів, так і свідомою громадянською позицією їх авторів.

Оскільки *ідіолект* розглядаємо як сукупність мовленнєвих засобів індивіда, визначена мовною свідомістю та суспільною мовною діяльністю загалом, то в авторські мові дослідницький інтерес становлять не лише новотвори, а й ті мовні особливості, які водночас є складником колективної мовної практики. Серед активних твірних основ, виразників «україноцентричності» авторів – *Україна, держава, нація, мова.* Ці основи «втягнуті» передусім в експресивно-оцінне творення прикметників та іменників, більшість із яких активно функціонують в узусі: *антиукраїнський, неукраїнськомовний, проукраїнський, реукраїнізація, реукраїнізуватись, українофобський, українськість, українщина; антидержавний,*

бездержавність, державницький, державотворення, державо-націєтворення, охло-держава, політик-державець, супердержава; денаціоналізація, націєруйнування, націєтворення, позанаціональний; англомовець, дубль-новомова, мова-еміґрантка, мовожерський, мововжиток, напівмовний, російськомовець.

Більшість із них не є авторськими, активно вживаються в сучасних україномовних ЗМІ й належать до лексики з прагматично-оцінним забарвленням. Деякі є активізованими, з певних ідеологічних причин не засвідчені словниками радянської доби, однак наявні в україномовних текстах, зокрема, виданих у діаспорі. Авторські оказіональні новотвори *політик-державець, українщина, охло-держава* (Л. Голота)*, дубль-новомова, мова-еміґрантка, мовожерський* (О. Забужко) поповнюють уже наявні в системі літературної мови словотвірні гнізда: *неможливо заморочити сталінськими* ***мовожерськими*** *ідеями; американський космос владно диктував* ***мові-еміґрантці*** *свої правила поведінки* (Забужко).

Осмислення та переосмислення історії, давньої, зовсім недавньої і сучасної формує групи іменникових та прикметникових новотворів зі спільними твірними основами –**совєт**-, -**комун**-, -**колон**-, -**росій**-, -**ідеолог**-: *антисовєтський*, *десовєтизація*, *загальносовєтський*, *криптосовєтський*, *постсовєтизм*, *постсовєтський*, *постсовєтолог*, *совєтизм*, *совєтизований*, *совєтизація*, *совєтофіл*;*декомунізація*, *імпер-комунізм*, *комунонаціоналіст*, *нардеп-комуніст*, *посткомуністичний*; *постколоніальний, реколонізація, деколонізація*; *антиросійськість*, *проросійський*, *російськомовець*, *російщина*; *ерзац-ідеологія*, *квазіідеологія*, *позаідеологічний*.

Оцінність передано як написанням твірної основи –**совєт**- через транслітерування, так і застосуванням формантів: **анти**-, **де**-, **про**- у М. Рябчука: *…ні Кравчукова політика не була насправді «прозахідною», ні Кучмина політика не була «****проросійською****». Вона була і залишилась тою самою – «****проукраїнською****» у специфічному значенні цього слова:* ***проолігархічною***, ***прокучмівською***, ***прокравчуківською*** (Рябчук: 15).

Численну групу (понад півсотні) становлять відад'єктивні прикметники. До їх творення залучено (за спаданням активності) конфікси **про-+-ськ**(ий), префікси: **анти-**, **не-**, **пост-**. Вони мають або прагматичну, оцінну семантику (прихильності чи заперечення) або виражають ще й темпоральний компонент у значенні, де оцінно забарвленим є сам прикметник. Найбільше їх у М. Рябчука: *проєвропейський, прокучмівський, прокравчуківський, промосковський, пронатовський, проолігархічний, пропрезидентський, проросійський, проукраїнський; антиєвропейський, антизахідний, антикучмівський, антинатовський, антипрезидентський, антисовєтський, антиукраїнський; негромадянський, неєвропейський, неправовий, неурядовий; пост-комуністичний, (П)колоніальний* і *постколоніальний, постленіністський, посткучмівський, (П)совєтський* і *постсовєтський.* Використання **анти-** й **про-** створює антонімічні пари: *антиєвропейський – проєвропейський, антикучмівський – прокучмівський, антинатовський – пронатовський, антипрезидентський – пропрезидентський, антиукраїнський – проукраїнський.*

Текст виявляє прагматичну навантаженість прикметників: …*саме владна* ***посткомуністична*** *олігархія найбільш зацікавлена в утриманні суспільства у* ***негромадянському*** *– атомізованому, відчуженому, заляканому і здезорієнтованому стані* (Рябчук: 35-36). *(П)****колоніальний*** *статус-кво* (Рябчук: 80); …*блокування посткомуністичних еліт зі своїм головним ворогом –* ***промосковськими*** *«комуняками» чи* ***пронатовськими*** *«бандерами»* (Рябчук: 85); …*панівна* ***пост-комуністична*** *номенклатура* (Рябчук: 90); …***пропрезидентських*** *мас-медіях* (Рябчук: 154); …***пронатовські*** *декларації* (Рябчук: 154); …***антикучмівська*** *опозиція* (Рябчук: 155); *Характерними рисами «****негромадянського****», як його називають соціологи, суспільства, є нерішучість, невизначеність і непередбачуваність реакцій, байдужість і навіть цинізм щодо будь-яких проблем* (Рябчук: 166); …*українська* ***неправова*** *держава* (Рябчук: 229). У текстах Л. Голоти: *антимусульманський, антипрезидентський,*

антирежимний, антитоталітарний, антиукраїнський; прорадянський, проросійський; неукраїнськомовний; постгеноцидний, пор.: …***проросійський*** *інформаційний простір* (Голота: 150); …***неукраїнськомовний*** *регіон* (Голота: 184); …***постгеноцидне*** *суспільство* (Голота: 219); …***прорадянська*** *сліпота* (Голота: 220). В Є. Гуцала такі утворення поодинокі: *проросійський, нецивілізований*, а також одиничне утворення з префіксом **супер-**: *супермонументальний.* В О. Забужко, окрім названих префіксів у прикметниках *антикомуністичний, антиукраїнський; невідвзаємнений, непідцензурний, непольський; пост-колоніальний; прорадянський, проросійський,* активність виявляє **до-**: *доглибний*, який має також і темпоральну семантику: *доґорбачовський*, *дорадянський*.

Серед префіксальних іменників стабільну активність у всіх авторів виявляють моделі з префіксами **де-, ре-, не-**: *декомунізація, деміфологізація, десовєтизація; реколонізація, рекомунізація, ресовєтизація, реукраїнізація; неприхильність, неспівчування, неспівпереживання.* У М. Рябчука: …*тактика «моментократії» не передбачає ані послідовної* ***декомунізації***, ***десовєтизації*** *та* ***деколонізації*** *краю, ані навпаки, його послідовної* ***ресовєтизації***, *чи, тим паче,* ***рекомунізації*** *та* ***реколонізації*** (Рябчук: 113); …***неприхильність*** *багатьох русофонів до української мови й культури є загалом типовим виявом російського шовінізму* (Рябчук6 291); у Л.Голоти: …***неспівчування*** *і* ***неспівпереживання*** (Голота: 144).Пор. у І.Дзюби: …*те, що знає кожен учень* ***не-столичної, не-гімназії*** *і* ***не-імені*** *Шевченка: Григорій Шевченко, батько Тарасів, помер, коли Тарасові було 11 років*(Д, 28.03.2000, day.kiev.ua).

Активність моделі іменників із суфіксом **-ізаці**(я) характерна для текстів М. Рябчука (*структуризація, проблематизація, бантустанізація, фашизація*) та О. Забужко (*лоботомізація, провінціалізація, катеринізація*). Унаочнюють тенденцію інтелектуалізаціїіменникиз суфіксами **-уванн**(я), **-енн**(я), **-нн**(я), **-изаці**(я), **-ізаці**(я), **-ість, -изм, -ств**(о)на позначення: 1) назв опредметненої дії, процесу, стану (твірними виступають відіменникові дієслова):

упривілеювання, *знакування*, *лобіювання* (М. Рябчук); *розпрозорення* (М. Рябчук); *спожаління* (Є. Гуцало), *зоднаковіння* (О. Забужко); пор. у І.Дзюби: *І, може, в цьому тихому, сердечному пошанівку - справжня альтернатива як безтямному* ***забалакуванню*** *й* ***розкрикуванню*** *Шевченка, так і самовдоволеній алергії на нього* (Д, №54, 28.03.2000); 2) назв опредметненої якості (твірними виступають відносні прикметники, дієприкметники, займенники): *європейськість*, *інакшість*, *українськість* (М. Рябчук); *руськість*, *нещадимість* (Л. Голота); *врозумливість*, *даність*, *обраність*, *проникальність* (О. Забужко);*совєтизм* (М. Рябчук), *європеїзм* (О. Забужко); «*західництво»* (М. Рябчук), *фобство* (Л. Голота).

Актуалізовані похідні іменники *західництво,західник*, *антизахідник* є неосемантизмами: «Буржуазна ідеологія періоду розкладу кріпосництва, яка обстоювала західно-європейський капіталістичний шлях розвитку для Росії; протилежне слов'янофільство» (СУМ ІІІ: 381). М. Рябчук його використовує як перегук із текстом статті М. Хвильового «Україна чи Малоросія?», пор.: «*Тільки установка на «****західництво****» передає нам командні висоти*»; «*Бо що таке «хатянство»? Чи не було воно потенціальним* ***західництвом****?*» (Хвильовий: 619) і в тексті М. Рябчука, де йдеться про сучасні реалії: «*За всього очевидного «****західництва****» російського президента, навряд чи він зможе при всій щирості своїх намірів повернути назад вікову російську – і радянську в тому числі – історію*» (Рябчук: 178) або: …«***антизахідники*** *пропонують витонченішу альтернативу: «йти до ЄС [і НАТО] власним шляхом*» (Рябчук: 176).

Похідний іменник *фобство* є гібридом, у якому зв'язана раніше основа грецького походження **-фоб** або **-фобі**(я) (термофоб, гідрофобія) стає вільною і виявляє словотвірний потенціал: «*То чому ж обнародування діянь одних називаються помилкою, а інших –* ***фобством****?*» (Голота: 133), хоч у мові більше поширений конкурент *фобії* (СІС-1985: 886), *фобія*.

Порівняно з текстами ЗМІ, в авторів набагато менше похідних назв осіб: *ефесбешник, кучміст*, *брежнєвіст*, *захищальник*, *західник* (М. Рябчук),

бюджетник (Л. Голота). Пор.: …«*свідоме провокаторство професійного* ***ефесбешника***» (Рябчук: 177); «*У пропорційних виборах домінуватимуть комуністи, у мажоритарних –* ***кучмісти***» (Рябчук: 49); «*Щербицького, одного з найконсервативніших* ***брежнєвістів***» (Рябчук: 67); *…лягатимуть животом за права «упослідженої» російської мови її фахові* ***захищальники*** (Рябчук: 122); *Схоже, це і є єдина реальна альтернатива, яка світить сьогодні українським «****західникам****»* (Рябчук: 189). Назви осіб жіночої статі, вжиті в нейтральному публіцистичному тексті, є стилістичними новотворами: *інтелектуалка*, *мистецтвознавиця*, *сусідка-дизайнерка* (О. Забужко).

Привертає увагу вживання пестливих суфіксів у похідних зі знижено-саркастичною оцінкою: *товаришочок* (О. Забужко), *вождик*, *гетьманчик*, а також: *атмосферка*, *крісельце* (зменшено-пестливе до крісло (СУМ IV: 358)) (Л. Голота). Пор.: ***Крісельця*** *хитаються і можуть впасти, їх міцність залежить од відсотку голосів за них, єдиних* (Голота: 137); *…вилюднілі села вслухаються в не багатоголосий гул – немає пального, немає насіння, врешті й тракторів та сівалок – не густо. Впевнена, що на один гектар української землі їх припадає значно менше, ніж вождів, гетьманів,* ***вождиків*** *та* ***гетьманчиків*** (Голота: 197). Така особливість свідчить про оцінну спрямованість авторської номінації та підтримання системних рис словотворення – використання для вираження негативної оцінки демінутивів або назв недорослості (пор. *людці*, *гетьманчук*).

Словотвірний тип відіменникових дериватів із суфіксом **-щин**(а) (**-івщин**(а), **-овщин**(а)) [363: 85] у текстах Л. Голоти активний як ілюстрація оцінності й прагматичного навантаження авторського тексту. Похідні на позначення абстрактного явища мотивовані власними назвами: прізвищами, назвами газет («Бульвар»), телепередач («КВВ» – Клуб веселих та винахідливих), де як твірну основу використано транскрибовану російську абревіатуру «КВН»: *ідеології, яка наводнила інформаційний і духовний простір України вижимками і відвійками радянської промосковської (не російської!) маскультури, кинувши оголодалим людямплісняві окрайці*

кавеенівщини, ***кобзонівщини***, ***табачніковщини***, *похабної* ***бульварщини*** *і обсмоктаних фактів, антиукраїнських новин* (Голота: 146). В О. Забужко такі утворення зі значенням абстрактної ознаки мотивовані відносними прикметниками на **-ськ**(ий): *англійщина, українщина, російщина*.

Активні відносні прикметники з суфіксами **-ськ**(ий), **-івськ**(ий): *ленініcтський*, *каґебістський*, *натовський*, *єесівський*, *шантажистський* (М. Рябчук); *державницький* (Л. Голота); новизна відображена в написанні прикметників *ПНР-івський*, *СНД-івський*, *УНР-івський* (О. Забужко). Спектр твірних основ складається з назв осіб за їх відношенням до названого твірною основою (ленініст, каґебіст, шантажист, державник); або з абревіатур (НАТО, ЄС, ПНР, СНД, УНР).

Поодинокі дієслівні новотвори є відіменниковими: *кулуарити*, *лоботомізувати*, утвореними префіксально-суфіксальним способом: *вбарложитися, уприступнювати* (О. Забужко). Пор.: *…впродовж усього форуму не полишав зали засідань, дозволяючи собі «**кулуарити**» тільки вечорами* (О. Забужко).

Активною твірною основою в усіх чотирьох авторів (як і В. Стуса) виявилася **само-**, яка функціонує в композитних новотворах усіх частин мови, однак найактивнішою є в іменниках: *самовиправдання, самоідентифікація, саморозтрата, самоцензор.* Композитні іменники з компонентом **само-** перебирають на себе функцію вираження відношення суб’єкта до своєї чинної (або можливої) дії (діяльності) [192: 205].

Конкурування питомих та запозичених основ, характерне для сучасної словотвірної номінації у ЗМІ, виявляється через синонімічні ряди та антонімічні пари. Конкурують основа грецького походження **-фоб-**, питома **-ненависництв**(о) і протилежні за значенням основа грецького походження **-філ-** та питома **-люб-**: *україно**фоб**ський*, *донбасо**фоб**ія*, *стате**фоб**ія*, *харково**ненависництв**о* і *совєто**філ***, *брати-слов’яно**люб**и*, *радяно**люб**ний*. Протиставлено композити з основами **-творенн**(я) та **-руйнуванн**(я): *націє**творення*** – *націє**руйнування***. Уся лексика є емоційно

зарядженою: *…вони здійснюють натомість те, що Євген Головаха влучно назвав «**моментократією**». Кожен живе хвилевими інтересами – на мить і для миті* (Рябчук: 40); *Всяке **націєтворення**, як ще три десятиліття тому блискуче показав Волкер Коннор, є одночасно й **націєруйнуванням*** (Рябчук: 62).

Стильова або семантична непоєднуваність основ породжує авторські оказіоналізми *страхоносець,* пор. з нормативними *зброєносець*, *орденоносець, прапороносець* – «той, що носить…». Тут можливі порівняння з композитами й за першою основою (*страхопуд, страхополох*): *Переляк вербує в його шеренги страхопудів і страхополохів, вони стають йому легкою здобиччю. **Страхоносці** здатні інфікувати інших своєю слиною, хвороба проникає також через органи слуху і зору* (Голота: 179). *Страхоносець* як нейтральний і найзагальніший за своєю семантикою є гіперонімом для *страхопуд* і *страхополох*. Вибір ресурсів та їхню прагматичну зарядженість зумовлено проблематикою сучасної авторської публіцистики та громадянською позицією кожного з авторів. У текстах 1) переважає абстрактна лексика та лексика з прагматичним навантаженням, оцінно заряджена; 2) використано питомі та запозичені словотворчі ресурси.

4.3. Вплив авторитетних українських видань на формування сучасного «обличчя» української літературної мови

Аналіз мови авторитетного часопису аналітичної есеїстики, публіцистики та рецензій «Критика», заснованого 1997 року групою українських інтелектуалів за ініціативи літературознавця та історика культури, професора Гарвардського університету Григорія Грабовича, видається цікавим із погляду як авторського складу (автори статей – знані в Україні й світі письменники, критики, науковці, політики, громадські діячі, а відтак опубліковані статті мають високий інтелектуальний та культурний рівень), так і з погляду мовної політики редакційної колегії (орієнтування на

Проєкт українського правопису 1999 р.). Використано друковані тексти «Критики» за 2003-2007 роки та електронні, виставлені на сайті «Критика» за 2013-2014 роки.

Визначальним критерієм є високофаховість з тої проблематики, якій присвячено статтю. Автори – відомі журналісти, політологи, публіцисти, історики, літературознавці, письменники, поети, мистецтвознавці, мовознавці, які працюють як в Україні, так і поза її межами. Тексти (аналітичні статті та огляди, рецензії), здебільшого, написані українською мовою в оригіналі; але якщо текст перекладено, то редакція вказує прізвище перекладача (в таких статтях розглянуто українську проблематику, скажімо, стан демократії в «*постпомаранчевій Україні»* (К, січень-лютий 2006: 16), тому такі статті навіть більше відображають мовну політику і смаки видання, аніж оригінальні, а отже їх також залучено до аналізу. За функціонально-стильовими характеристиками тексти «Критики» перебувають між публіцистичними та науковими текстами в галузі гуманітарних наук з усіма різнохарактерними лексико-словотвірними особливостями: наявність термінологічної лексики, зокрема іншомовного походження, складних слів (композитів та юкстапозитів), гібридного словотворення.

Вибір тем для матеріалів у часописі, стосується важливих для суспільства понять: *держава*, *Україна*, *влада*, *мислити*, *будувати*, *творити* іє чинником авторського словотворення. Таким чином, потужні словотвірні гнізда поповнюються новотворами: *антисамодержавний, держава-член, державотворення, держкерування, держуправління, наддержава, націоналіст-державник; проукраїнський, проукраїнськість, українськіший; антиукраїнофіл-малоросіянин, антиукраїнофільський, владець, владоможець* (пор. із літературним *можновладець*)*; промислений, самоосмислення; націєбудівник; націєтворення* і *націотворення.* Наприклад: *Гартон Еш намагається спрогнозувати перспективи світу в найближчі двадцять років, внаслідок очікуваного піднесення Китаю й Індії до рангу нових* ***наддержав*** (К, січень-лютий 2005: 11); *Отож* ***владоможці*** *перебувають у безпеці* (К,

січень-лютий 2006: 16)*; Засилля інерційних державних ЗМІ та владні перешкоди* ***націотворенню*** *загальмували порівняно з сусідніми пострадянськими державами формування національного інформаційного простору* (К, січень-лютий 2006: 17). Активність виявляють основи – **демократ-**, **-е(є)вро-**, які опинились на вістрі найболючіших проблем українського суспільства: *антидемократичний, демократизація, недемократичний, демократизований; анти-евроінтеґраційний (антиевроінтеґраційний), евровибір, евроінтеґрація, Евромайдан, Евромітинґ, европейськість, Евороеволюція, евроскептик, евроскептичний; Євромайдан, євросоюзний, єврорамантик.* Хвиля таких похідних, виявлених, зокрема, у публікації Ярослава Грицака «Знову про можливий розкол України» з рубрики «Критичні рішення», очевидно, охоплює усі регіони України, оскільки ця публікація є дискусією імпровізованої фокусної групи експертів (істориків, політологів і соціологів) з Харкова, Дніпропетровська, Донецька й Одеси, які тестують тезу, винесену в заголовок статті. У відповідях експертів на п’ять запропонованих питань, які надійшли авторові 10 грудня 2013 року, видно, як актуалізація певної теми у суспільстві породжує адекватну відповідь мовної системи, зокрема номінації словотвірними засобами: *Проте в цих вікових категоріях є (теж) креативні прибічники* ***евровибору***; *Але якщо це так, то ми мали би бути свідками* ***анти-евроінтеґраційних*** *мітинґів комуністів*; *Можливо, комуністи не роблять* ***антиевроінтеґраційних*** *мітинґів з кількох причин*; *Чи це означає, що молодь підтримує* ***Евромітинґ****, але не квапиться щось робити*;*по всьому континенту зростають* ***евроскептичні*** *настрої*; *Думаю, що два чинники вплинули – розчарування в Януковичі та* ***европейськість*** *бізнесу Ахметова*; *Наприклад, на донецькому* ***Евромайдані*** *під час Київського Віче 8 грудня переважали літні люди; Певною мірою збільшенню прибічників* ***евроінтеґрації*** *сприяла шалена аґітаційна кампанія*; *В донецьких вишах панує саме* ***евроінтеґраційна*** *ідея, втім, дуже пасивно*; *На Сході та Півдні немає масової симпатії до* ***Евромайдану****, але й немає масової ворожости* (К,

27.01.2014, krytyka.com/ua). Із сайту часопису «Критика»використано матеріали й інших авторів, присвячені цій темі, зокрема запис перекладу розмови головного редактора порталу Krytyka.com Олега Коцюби з експертом з міжнародного права Вільямом Бурк-Вайтом «Про сценарій розвитку протестів» від 12.12.2013: *Відповідаючи на запитання про порівнюваність подій* ***Євромайдану*** *із подіями на Болотній площі у Москві, фахівець вказав на декілька обставин, що роблять їх слабко порівнюваними* (К, 27.01.2014, krytyka.com/ua), стаття кореспондентки Спільнобачення Богдани Бабич «За лаштунками Євромайдану» у рубриці «Критичні рішення»: *Тобто тут не зібралися* ***євророманти****ки, це люди тверезо мислячі, які чітко розуміють, що зараз в нас іде цивілізаційний вибір України* (К, 27.01.2014, krytyka.com/ua).Не всі авторські матеріали витримано за вимогою правописної політики «Критики»: написання *Європа* та похіднихз **євро-** відповідає реальній вимові й написанню в сучасній мовній практиці України.

Є матеріали, які аналізують радянський період, і позначають ставлення до реалій радянської дійсності, ідеологічних спрямувань, а отже, деривати містять оцінний компонент: *антикомуніст, антикомуністичний, декомунізація, посткомуністичний, антисовєтизація, десовєтизація, досовєтський, пізньосовєтський, постсовєтський, совєтизм, необільшовицький, неорадянський, пострадянський, пострадянськість, протототалітаризм, постколоніяльний, антиколоніяльний, імперіологія, каґебістський*. Оцінність тут виражено як написанням твірної основи, так і використанням формантів **анти-, де-, -ізаці(я)**, **-изм**, де номінативні засоби словотвору використано уже з оцінно-експресивною метою: «***Совєтизм»*** *як проблема* (К, січень-лютий 2006: 12); *Найшкідливіший спадок совєтського періоду – це* ***необільшовицька*** *політична культура, що пережила СССР* (К, січень-лютий 2006: 13). У часописі частіше використано твірну основу ***-совєт-***, а не ***–радян-***, однак, важко визначити: 1) чи це відповідає редакційній політиці передавати запозичені слова, зокрема, власні назви з російської, як і з інших мов, транслітеруванням, чи бажанням підкреслити

негативний заряд, який несе основа –**совєт**-; 2) чи збережено авторське написання, оскільки в різних статтях збережено послідовне написання однієї з названих основ, пор. у числі 9-10 за грудень 2013 року в статті Саболча Поґоні «*Демократія без соціальної модернізації*?»: *Модернізація в* ***постсовєтському*** *та пост'юґославському контексті призвела до жорстоких етнічних конфліктів* (К, 27.01.2014, krytyka.com/ua), і назву статті Михайла Мінакова «*Рамки* ***пострадянської*** *демодернізації*» у цьому ж числі часопису. Характерним для «Критики» є використання як твірних основ прізвищ відомих політиків, переважно з оцінною метою: *лукашенківець, лукашенківщина, лукашизм, Кучманістан, кучмолизство,* пор.: *Слідом за Довлатовим можу сказати:* «*Після* ***лукашенківців*** *мене найбільш нудить від антилукашенківців*» (К, листопад-грудень 2004: 15); *…ми десять років жили в Україні пострадянській, не без підстав прозваній* ***Кучманістаном*** (К, січень-лютий 2006: 19). Такі похідні називають їхніх послідовників чи прихильників, абстрактні дії та процеси, пов'язані з особою, яку позначає твірна одиниця. Для них характерна оцінна конотація стосовно осіб та явищ (частіше з негативним відтінком), так званий прагматичний ореол. «Перебудова соціальних взаємин у суспільстві, зміна шкали оцінок, переоцінка цінностей стали тими чинниками, що зумовили зростання емоційно забарвленої та оцінної лексики в словниковому складі мови» [206: 155].

Багато статей часопису присвячено аналізу суспільно-політичного становища в Україні й у світі. Матеріалом для твірних основ є різні за походженням лексеми на позначення подій та явищ сучасності, серед похідних найбільше трапляється гібридів: *антиєепівський, антизахідництво, антинатівський, вестернізація, дебілорусизація, евродурість, євростандарт, півпрепресії, суверенництво, табуювання*. Пор.: *У парламенті 16 вересня з несподівано різкими* ***антиєепівськими*** *заявами виступили керівники груп і фракцій* «*більшости*» (К, Ч. 10, 2003: 3); *…пошуки статусу великої держави та глибоке* ***антизахідництво***(К, 27.01.2014, krytyka.com/ua)*; Задля цього*

Євросоюз має позбутися своєї виразної «***євродурості***» *і розширюватися далі на південь та схід* (К, січень-лютий 2005: 13).

У текстах наявні новотвори від неозапозиченьз англійської мови, які за період незалежності виявили словотвірну потужність на українському мовному ґрунті: *PR-кампанія, Prокурор, PR-акція, високопіарний, бізнес-проект, брендовий, доком'ютерний, інтернетовий, інтернет-версія, глобалізація, здизайнерувати, медійний, медія-кілер, медіяпортал, найкреативніший, онлайновий, пейджинговий, пролобійований, тинейджер-бунтар*, пор.: *...вони провадили чорні* ***PR-кампанії*** *проти нового уряду* (К, січень-лютий 2006: 16); *…політтехнологи створили троянських коней - екологічні, жіночі й молодіжні* «***брендові***» *партії* (К, січень-лютий 2006: 13); *…****інтернетовий*** *сайт забороненої газети* «*Пагоня*»(К, січень-лютий 2006: 16); *…він призначив Юрія Азаренка, горезвісного* «***медія-кілера***», *спеціяліста з чорного піяру* (К, січень-лютий 2006: 15);*…охарактеризовано авдиторію, ресурси та найбільші* ***медіяпортали*** (К, квітень 2007: 5); *…за текстом* ***пролобійованого*** *Спілкою указу* (К, березень 2007: 10).

Серед найактивніших суфіксів **-ість** (*азіатськість, закоріненість, західняцькість, европейськість, інтеркультурність, іншість, польськість, пострадянськість, сингулярність, устійненість, фрагментаризованість*), **-изаці**(я) / **-ізаці**(я) (*вестернізація, гармонізація, глобалізація, демодернізація, культуралізація, легітимізація, лібералізація, маргіналізація, пріоритизація, проблематизація, центрація*), **-ств**(о)/**-тв**(о) (*донощицтво, підписанство, суверенництво*, зокрема в композитах: *кучмолизство, чинолюбство*), **-нн**(я) (*зліквідування, зрідинення, ідеалізування, іншування, кшталтування, міністрування, оприявнення, переможення, табуювання, толерування, узасадничення*), **-изм** / **-ізм** / **-їзм** (*абсурдизм, автобіографізм, европеїзм, лукашизм*). Кількісний приріст лексики на позначення абстрактних понять (іменників-назв абстрактної дії, занять, назв абстрактних ознак та станів), є аргументом на підтвердження пришвидшення процесу інтелектуалізації сучасної української мови [206: 151]. Видання, яке

позиціонує себе як інтелектуальний український часопис, виконує функцію інтелектуалізатора мови та, водночас виявляє яскраві тенденції націоналізації в розвитку сучасної української мови. Це орієнтування на Проєкт українського правопису 1999 р., активне використання словотвірних моделей, які названо «націоналістичними», «шкідницькими», і які тепер повертаються до активного вжитку: *заакцентовувати, зартикулювати, здемонізувати, здефініювати, зідентифікувати, зінтерпретувати, сконтекстуалізувати, реінтерпретувати.* Пор.: *Російські політтехнологи хотіли* ***здемонізувати*** *Віктора Ющенка* (К, січень-лютий 2006: 15); …«*послання*» *нових традиціоналістів* ***зінтерпретують*** *як відкидання плюралізму та мультикультурности* (К, січень-лютий 2006: 30). Це явище донедавна вважали нехарактерним для двовидових дієслів іншомовного походження [42: 232]. Проте категорія двовидових дієслів уже активно руйнувалася в 20-30-і рр. XX ст., про що свідчать і тексти, і словники цього періоду.

Для новотворів назв осіб використано різні за походженням, частиномовною належністю та активністю твірні основи та суфікси: *владець, дієвець, загиджувач, міліціянт, нашист, продукувальник, травестатор*.

Активність серед префіксів виявляють іншомовні **анти-**(*анти-Єльцин, антикомуніст, антилукашенківець, антиполітика, анти-Прімаков; антиєепівський, антиколоніяльний, антинатовський, анти-путінський, антиукраїнофільський*)**, де-**(*дебілорусизація, декомунізація, деконструкція, декультуризація, демодернізація, денаціоналізація, десовєтизація, дестабілізація, деконструювання*)**, до-**(*доелектронний, доком'ютерний, досовєтський*)**, про-**(*пролобійований*, *промислений*, *проукраїнський*; *проукраїнськість*)**, пост-**(*постгеродотівський, посткомуністичний, постпомаранчевий*; *пострадянський, пострадянськість, построзвиток, постсовєтський, пост'югославський, постсучасність*)**, ре-**(*реінтерпретація*, *реконцептуалізація*).

У композитних прикметниках у препозиції активність виявляють основи **ново-**: *новоевропейський*, *новоліберальний, новопосталий*, часом її

іншомовний варіант **нео-**: *необільшовицький*, *необуржуазний, нерадянський, неотрадиціоналістичний*; **високо-**: *високопіарний*; **довкола-**: *довколатеоретичний*, **квазі-**: *квазінаціональний*; в іменниках – аброоснови **політ-**: *політтехнолог*, *політтехнологія,* **держ-**: *держкерування, держуправління*; **евро-/євро-**: *евровибір, евроінтеґрація, Евромайдан, Евромітинґ, Евороволюція, евроскептик, евроскептичний; Євромайдан, єврорамантик.* у композитах-дієіменниках – основа **само-**: *самозайнятість, самозруйнування*, *самооголення*, *самоорганізація, самоосмислення*; **авто-**: *автонаголошуваність*. Наявність юкстапозитів серед складних іменників: *держава-член, країна-сателіт, стаття-звернення, інтерв'ю-зустріч, націонал-комуніст, націонал-демократ* є особливістю текстів «Критики» як часопису аналітичних публікацій.

Помітне конкурування як серед твірних основ, так і серед словотворчих формантів 1) за семантичними відтінками, 2) за стилістичним вживанням, 3) за походженням компонента. Конкурування основ **-совєт-** та **-радян-** у похідних *досовєтський*, *пізньосовєтський, постсовєтський* та *неорадянський, пострадянський* зумовлене свідомо різним прагматичним та стилістичним навантаженням основи, свідомим вибором авторів, де традицію транслітерувати запозичення з російської мови підпорядковано прагматиці – вираженні негативної оцінки об'єкта, підкресливши його чужорідність: ***Постсовєтські*** *комуністичні партії теж уже не ті* (К, січень-лютий 2006: 14)*; Чи Білорусь залишиться* ***неорадянським*** *островом* (К, січень-лютий 2006: 6). Конкурування між питомими та іншомовними компонентами призводить до утворення гібридів унаслідок засвоєння запозичень та поєднанням їх і з питомими елементами, пор.: ***після****революційний* та ***пост****помаранчевий*, ***псевдо****еротичний* та ***квазі****національний,* ***полі****культурний* та ***багато****культурний.*

Характеристики мовного портрету одного видання є спільними з іншими ЗМІ (деривати з оцінною конотацією на позначення явищ сучасного суспільно-політичного життя в Україні та світі, стилістично-нейтральні

похідні на позначення нових предметів та явищ, утворені від неозапозичень) та індивідуальними особливостями (переважання серед новотворів похідної лексики на позначення абстрактних понять: іменників-назв абстрактної дії, назв абстрактних ознак та станів), які ілюструють пришвидшення процесу інтелектуалізації сучасної української мови. Видання виявляє яскраві тенденції націоналізації в розвитку сучасної української мови, які виявляються в поверненні до активного вжитку словотвірних моделей, оголошених «націоналістичними» й «шкідницькими» в 20-30-х рр. XX ст.Особливості індивідуальної мовної практики поважного друкованого видання, яким є часопис «Критика», впливають і на загальні процеси розвитку української мови.

4.4. Вплив мовної особистості на розвиток українського сакрального стилю

Мову духовної сфери у системі функціональних стилів визначають як конфесійний стиль (С. Єрмоленко) [86: 605-606]. Дослідники пропонують терміни сакральний стиль [306], богословський стиль [8], релігійний стиль (В. Задорожний). Гіперонімом, на наш погляд, може бути термін ‘сакральний’, який походить з латинської мови, має переваги як інтернаціональний, нейтральний, як об’єднавче поняття, яке має відношення до сфери релігії. Цей термін підтримуваний у сучасному релігієзнавстві як корелятивна пара sacrum – profanum (святість – світськість); його вживають українські та слов’янські науковці, пор. назву праці М. В. Скаб «Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери» (Чернівці, 2008) та назву доповіді А. Нагурко «Словотворчі процеси і секуляризація» (Київ, 2010 р.), де польська дослідниця застосовує терміни sacrum/ profanum у контексті аналізу німецької, польської, чеської та словацької мов [361; 462].

Похідна лексика як «вторинні одиниці номінації» за висловом О. С. Кубрякової [245] в конфесійному стилі й зокрема в українських перекладах Біблії має певні особливості. Активність у використанні окремих словотвірних моделей виявляє орієнтацію на церковнослов'янські та власнеукраїнські словотворчі ресурси. Така активність спирається на традиції староукраїнської літературної мови, зокрема такі, як тенденція заміни грецьких слів українськими відповідниками, у перекладах Святого Письма та в інших текстах конфесійного стилю. Це підтверджують ґрунтовні дослідження В. В. Німчука [307], І. М. Чепіги [408], В. М. Русанівського [351] та ін. Скажімо, І. П. Чепіга наголошує, що існувала генерація українських релігійно-культурних діячів, які обстоювали спілкування людини з Богом зрозумілою мовою, до яких належав І. Галятовський, що виклав свої погляди у збірці проповідей 1659 р., написаній староукраїнською літературною мовою, наближеною до народної [408: 23]. Мовні традиції І. Галятовського у збірниках проповідей продовжували А. Радивиловський, Д. Туптало. У XVIII ст. після низки указів Синоду про застосування церковнослов'янської мови в конфесійній літературі традиції староукраїнської літературної мови занепали. Один з перших перекладів окремих частин Біблії сучасною українською літературною мовою здійснив лише в середині XIX ст. Пилип Морачевський, який переклав Новий Заповіт. Переклад вийшов у світ лише 1906 р., вже після смерті автора. Перший повний переклад Святого Письма належить Пантелеймону Кулішу з Іваном Пулюєм та Іваном Нечуєм-Левицьким (1904). Другий повний переклад Біблії належить митрополитові Іларіону (Іванові Огієнку) (1962). Третій переклад належить греко-католикові Іванові Хоменку (1963), а четвертий – Рафаїлові Турконяку (2011). У наш час існує шість повних (які включають як Старий Заповіт так і Новий Заповіт) перекладів Біблії українською мовою. Це також переклад Філарета (2004) (причиною нового видання стала потреба уніфікованого перекладу для богослужінь) та переклад Олександра Гижі (не надрукований). Дослідженню мови перекладів Святого Письма присвячено низку праць В. В. Німчука

«Українська мова – священна мова», опублікованих у виданні «Людина і світ» за 1992 (№ 11–12) та 1993 (№ 1–12) роки, О. Горбача [53: 29–98]. О. Горбач припускає, що П. Куліш був знайомий з перекладом П. Морачевського. В. Німчук визнає факт впливу перекладу П. Морачевського на І. Огієнка.

Цінний матеріал щодо ресурсів української словотвірної номінації дають дисертаційні дослідження Н. В. Пуряєвої, Т. В. Мороз, Т. В. Новікової видання теологічного факультету Чернівецького університету та Українського Католицького університету у Львові. Особливості мови сакрального стилю досліджено на матеріалі аналізу мовостилю перекладів Святого Письма на українську мову [53; 328], окремих слів і груп лексики [349], з погляду історії становлення сакрального стилю [306], у руслі когнітивної лінгвістики – на рівні окремих концептів, через аналіз семантичного простору концепту в парадигматичному, словотвірному та синтагматичному напрямах [281; 361], з погляду формування мовної норми сакрального стилю української літературної мови кінця XIX-XX ст. [232]. Відомі дослідження участі словотворення в процесах секуляризації у німецькій та західнослов'янських мовах у межах міжнародного наукового проекту [462]. Дослідники вивчали словотвірний потенціал окремих сакронімів у різних мовах: *chrzest*«хрест», *chrzcić* «хрестити», *post* «піст» у польській мові (А. Нагурко), *Бог* (П. Мацьків), *душа, дух, клятва, присяга, серце, совість, людина* в українській мові (М. Скаб) [281; 361; 462].

Матеріалом дослідження обрано текст українського перекладу Святого Письма І. Огієнка (митрополита Іларіона) – Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту із мови давньоєврейської та грецької на українську наново перекладена. Ця праця І. Огієнко як мовознавець, міністр віросповідань УНР, митрополит УАПЦ (яка 1919 р. відправила першу службу Божу українською мовою) багато зробив для поширення української мови в церквах як мови богослужбової. Для розвитку й удосконалення сакрального стилю української мови загалом і для перекладу богослужбових

текстів та Біблії зокрема він виробив та опублікував 1927 р. «Методологію перекладу Святого Письма та богослужбових книг на українську мову». У перекладі Біблії І. Огієнка максимально використано можливості живої української мови для вироблення власних особливостей національного сакрального стилю, що й мотивувало вибір матеріалу. Для з'ясування, як залучено українські словотворчі ресурси в перекладних українськомовних текстах Чотириєвангелій, проаналізовано словотворчий будівельний матеріал українськомовного тексту Євангелій від св. Матвія (Мт), св. Марка (Мр), св. Луки (Лк), св. Івана (Ів).

Аналіз виявив багаті можливості українського префіксального дієслівного словотворення, властивого живій українській мові й відтвореного у текстах перекладів Святого Письма. Активність цього способу словотворення становить особливість формування картини світу у мовній свідомості українців: *У руці Своїй має Він віячку, і* ***перечистить*** *Свій тік: пшеницю Свою Він збере до засіків, а полову* ***попалит****ь ув огні невгасимім* (Мт III: 12). Загалом до префіксального творення дієслів залучено 19 простих та 12 складних префіксів. Це передусім давні слов'янські чи власне українські прості дієслівні префікси: **в- (вві-) / у-, ви-, від-, до-, з- / із-, за-, на-, о-, пере-, під-, по-, при-, про-, роз- / розі-, с-**.Серед префіксальних дієслів є не лише суто видові: *вловити, зловити, збичувати, в(у)каменувати, забриніти, замордувати, занедужати, затривожитись, затріпотати, затруситися, настрашитися, поплинути, спарувати,* а й із додатковими значеннями, скажімо, роду дії: *вибілити, видужати, винищити, перестрашитися: Єрусалиме, Єрусалиме, що вбиваєш пророків та* ***каменуєш*** *посланих до тебе!* (Лк XIII: 34);*Знов каміння схопили юдеї, щоб* ***укаменувати*** *Його* (Ів X: 31); *Юдеї йому відказали: «Не за добрий учинок хочемо Тебе* ***вкаменувати****, а за богозневагу»…*(Ів X: 33); *От тоді взяв Ісуса Пилат та й звелів* ***збичувати*** *Його* (Ів XIX: 1); *І сказав Він до них того дня, коли вечір настав: «****Перепливьмо*** *на той бік»* (Мр IV: 35).

Найактивнішими в тексті є дієслівні префікси **з-, за-, на-, по-**: *зглянутися, зголодніти, змилосердитися, зненавидіти, знехтувати, зректися; замордувати, занапастити, занедужати, заопікуватися, заподіяти, засвідчити; наговорювати, намащувати, насміхатися; понижуватися, поплинути, повбивати, породити: І не лякайтеся тих, хто тіло вбиває, а душі вбити не може; але бійтеся більше того, хто може й душу, і тіло вам* ***занапастити*** *в геєнні* (Мт Х: 28); *Винарі ж рабів його* ***похапали****, - і одного* ***побили****, а другого* ***замордували****, а того* ***вкаменували***(Мт XXI: 35); *Отак, - не змогли ви й однієї години* ***попильнувати*** *зо Мною?* (Мт XXVI: 40).

У двопрефіксних дієсловах активним є префікс **по-** у другій докореневій позиції з огляду на його граматикалізоване значення тотально-об'єктного роду дії (**пови-, позо-, пооб-, попере-, попід-, попри-, попро-, пос-)**: *повидзьобувати, позоставити, пообмивати, поперевертати, попідмовляти, поприходити, попровадити, попроривати, посходити.* Трапляються й інші подвійні дієслівні префікси: *сповістити, знеславити, розпродати, нездужати.* Питомі українські власне дієслівні префікси співвідносяться з семантикою прийменників, а префікс **по-**, поєднуючись з іншими префіксальними дієсловами, є показником дистрибутивності дії, а також вказівки охоплення всіх її об'єктів. Таке нанизування префіксів є ознакою живої української мови, порівняймо щодо цього українські та російські переклади Євангелій: *Тоді* ***позоставив*** *диявол Його // Тогда* ***оставляет*** *Его диавол* (Мт IV: 11); *А коли Він прийшов у храм і навчав,* ***поприходили*** *первосвященики й старші народу до Нього… // И когда пришел Он в храм и учил,* ***приступили*** *к Нему первосвященники и старейшины народа…*(Мт XXI: 23); *А первосвященики й старші* ***попідмовляли*** *народ, щоб просити за Варраву, а Ісусові смерть заподіяти// Но первосвященники и старейшиниы* ***возбудили*** *народ просить Варраву, а Иисуса погубить* (Мт XXVII: 20).

Серед дієслів є композитні, складні утворення, співвідносні зі словосполуками «іменник у знахідному відмінку + дієслово»: *богозневажати, злорічити,* «прикметник + іменник»: *благословляти,*

лихословити, «прислівник + дієслово»: *кривосвідчити.*Інші дієслова мотивуються синтаксичними конструкціями тільки опосередковано, а безпосередньо пов'язані з композитними іменниками чи прикметниками, тобто, їх можна вважати афіксально-композитними [196: 382]: *змилосердитися* (*змилосердствуватися*). Н. Ф. Клименко приходить до висновку, що серед таких дієслів частина не містить тлумачення, співвідносного з дієслівними основами, як *благовістити, кривословити,* «і це свідчить про фразеологічність їх словотворчої семантики» [200: 164]. Композиція основ у межах дієслова не є розповсюдженим явищем, і наявність таких дієслів можна вважати особливістю Євангельських текстів. Більшість їх є словотвірними кальками через церковнослов'янську з грецької мови, у яких питомі складники відповідають складникам оригіналу й відтворено спосіб їх поєднання:*благе + слово = благословити,* з гр. *ευλογώ* «благословляти» = *ευ* (добре) + *λόγος* (слово), де в оригіналі атрибутивно-субстантивна сполука.

Особливістю українського сакрального стилю є використання в українському перекладі Євангелія самобутніх ресурсів живої української мови, зокрема дієслів на місці активних дієприкметників, тобто характеристика суб'єкта безпосередньо за виконуваною дією з чіткою часовою семантикою, а не вказівка на його ознаку за такою дією, пор. з російським перекладом: *…и встретится вам человек,* ***несущий*** *кувшин воды* / *…і стріне вас чоловік,* ***що нестиме*** *в глекові воду* (Мр XIV: 13); або: *Через три дня нашли Его в храме,* ***сидящего*** *посреди учителей,* ***слушающего*** *их и* ***спрашивающего*** *их* / *І сталось, що третього дня відшукали у храмі Його, як* ***сидів*** *серед учителів, і* ***вислухував*** *їх і* ***запитував їх*** (Лк II: 46). Поширені пасивні дієприкметники: *зморений, засвічений, перестрашений, повитоптуваний, розповіджений, струджений; загинулий, позосталий.*

У лексиці перекладу І. Огієнка виявляється традиція старої української книжної і простої мови у вигляді композиції, наявна у творах Івана Вишенського, Климентія Зіновіїва, Івана Величковського, бурлескній

літературі, у творах «мандрованих дяків» у назвах осіб на-**ець**: *богомолець, доброчинець, миротворець, неправдомовець, сріблолюбець; нововірець*. Інші моделі трапляються поодиноко: *грошомін, душогуб, законовчитель, кривосвідок, лицемір, царедворець*. Композити-синоніми *злочинник, злочинець, злодій* сучасні мовці часто сприймають як суфіксальні, співвідносні з іменником *злочин*, натомість антонімічна пара *доброчинець – злочинець* увиразнює співвіднесеність зі словосполученнями *доброчинити*, *зло чинити, зло діяти*. Серед інших композитних іменників переважають абстрактні іменники, де однією з основ є важливі поняття для Євангельських текстів: *благо, Бог, душа, серце – благодать, богозневага, душогубство, жорстокосердя, милосердя, твердосердя,* а також композити на **-ство:** *велемовство, лицемірство, марнотратство*. Окремі композити позначають предмети: *водонос, смолоскип.*

Іменники *благо, Бог, душа, серце*, а також *віра, гріх, хрест, світло* формують словотвірні мікрогнізда: *віра – вірний, невірний, віруючий, невіруючий, нововірець, невірство, недовірство, вірити, вірувати* (синонім *йняти віри), ввірувати, увірувати; гріх – прогріх, грішити, згрішити, прогрішитися.* Прикметники-композити можуть виконувати функцію іменників: *благодатний, благочестивий, можновладний, глухонімий, високодостойний, сухорукий, смертодійне: а коли* ***смертодійне*** *що вип'ють – не шкодитиме їм* (Мр XVI: 18); *Уздоровлення* ***глухонімого*** (Мр VII: 30); *Ісус оздоровляє в суботу* ***сухорукого*** (Лк VI: 5); *Радій,* ***благодатная****, Господь із тобою!* (Лк I: 28).

За наявності в тексті синонімічних позначень маленької дитини: *дитя, немовля,* для опису народження Ісуса використано модель творення демінутива: «іменник+-к(о)». Похідні зберегли повну основу, поширену в народно-розмовній мові, тоді як у російському тексті у всіх випадках вжито лексему *младенец*:*І, ввійшовши до дому, знайшли там* ***Дитятко*** *з Марією, Його матір'ю* (Мт II: 11); *І він устав, узяв* ***Дитятко*** *та матір Його вночі, та й пішов до Єгипту* (Мт II: 14) // *Он встал, взял* ***Младенца*** *и Матерь Его*

ночью, и пошел в Египет (Мт II: 14). Серед інших позначень малят використано *дівча, дівчатко; горличеня, голубеня, козеня*. Похідні, в яких з'являється **-енят** є індивідуальною особливістю іменникового словотвору української мови, на що свого часу вказував І. І. Ковалик [209: 393]: *як у Законі Господньому сказано, - пару горличат або двоє* ***голубенят*** (Лк II: 24).

Суфіксальні іменники на позначення назв осіб утворено здебільшого від дієслівних основ за допомогою суфіксів **-ник**: *білильник, голосільник, мандрівник, міняльник, наставник, прислужник, спокусник;* **-ець**: *обманець, посланець;* **-ач / -яч**: *підглядач, сіяч*; **-тель**: *Учитель, Утішитель, управитель.* Словотворчий тип із суфіксом **-ач** ширше використовується в українській мові, ніж в інших східнослов'янських мовах, де йому відповідають похідні на **-тель, -щик** або словосполуки-перифрази [209: 396]: ***Сіяч*** *сіє слово //* ***Сеятель*** *слово сеет* (Мр IV: 14); *І вони слідкували за Ним, і підіслали* ***підглядачів****, які праведних із себе вдавали, щоб зловити на слові Його // И наблюдая за Ним, подослали* ***лукавых людей****, которые притворившись благочестивыми, уловили бы Его в каком-либо слове* (Лк XX: 20). У текстах вживаються й суфіксальні назви осіб жіночої статі: *блудодійка, воротарка, пророчиця, служниця.* Фемінітиви на **-к(а)** виявляють певну своєрідність українського словотвору порівняно з російською мовою, де їм відповідають моделі на **-ниц(а)**: *І питає Петра* ***воротарка*** *служниця* (Ів XVIII: 17) // *Тут раба* ***придверница*** *говорит Петру* (Ів XVIII: 17); *Ісус промовляє до них: «Поправді кажу вам, що митники та* ***блудодійки*** *випереджують вас у Боже Царство // Иисус говорит им: истинно говорю вам, что мытари и* ***блудницы*** *вперед вас идут в Царство Божие* (Мт XXI: 31). У зіставленні яскраво видно опертя українського перекладу І. Огієнка на живу мову, а російського – на книжну, церковнослов'янську.

Цікавими з погляду питомих словотвірних рис української мови є безафіксні іменники на позначення наслідку, результату дії: *прогріх, утиск, перелюб, полов: Бо як людям ви простите* ***прогріхи*** *їхні, то простить і вам ваш Небесний Отець* (Мт VI: 14); *І коли дружина покине свого чоловіка, і*

вийде заміж за іншого, то чинить ***перелюб*** *вона* (Мр Х: 12); *Попливи на глибінь, - і закиньте на* ***полов*** *свій невід* (Лк V: 4) та префіксально-суфіксальні: *…сядь праворуч Мене, доки не покладу Я Твоїх ворогів* ***підніжком*** *ногам Твоїм!* (Мр XII: 36).

Віддієслівні іменники утворені найчастіше суфіксом-**нн(я)**: *збентеження, осудження, покаяння*, а також непродуктивним у сучасній мові суфіксом **-еч(а)/-неч(а)** в абстрактних назвах стану або процесу: *ворожнеча, колотнеча.* Останні приклади є виявом своєрідності українського словотвору іменників, пор.: *Вони говорили: «Та не в свято, щоб бува* ***колотнеча*** *в народі не сталась»// Но говорили: только не в праздник, чтобы не произошло* ***возмущение*** *в народе* (Мр XIV: 2); *І того дня стали Ірод із Пилатом за приятелів між собою, бо давніш* ***ворожнеча*** *між ними була // И сделались в тот день Пилат и Ирод друзьями между собою, ибо прежде были во* ***вражде*** *друг с другом* (Лк XXIII: 12).

У перекладі назв місця, місцевості І. Огієнко також використовував питомі українські моделі: *І, нісши Свого хреста, Він вийшов на місце,* ***Череповищем*** *зване, по-гебрейському Голгофа // И неся крест Свой, Он вышел на место, называемое* ***Лобное****, по-Еврейски Голгофа* (Ів XIX: 17).

Серед прислівників наявні різноманітні моделі творення від різних твірних, зокрема, суфіксальні *неправдиво;* зрощення сполуки та її адвербіалізація *повсякденно, повсякчас*; *зсередини, напоказ, пополовині, ізнадвору;* композиція *долілиць: І він* ***пополовині*** *розітне його, і визначить долю йому з лицемірами, - буде плач там і скрегіт зубів* (Мт XXIV: 51); *Я перебуватиму з вами* ***повсякденно*** *аж до кінця віку!* (Мр XXVIII: 20); *І він* ***повсякчас*** *перебував день і ніч у гробах та в горах* (Мр V: 5); *І вони відійшли, і знайшли те осля, що прив'язане коло воріт* ***ізнадвору*** *було при дорозі, - і відв'язали його* (Мр XI: 4); *І трохи далі пройшовши, упав Він* ***долілиць****, та молився й благав* (Мт XXVI: 39). У текстах Святого Письма використано двоїну іменників – архаїчну форму числа в українській мові: *п'ять хлібів та* ***дві рибі***(Мр VI: 38), ***дві лепті*** (Ів XXI: 2).

Особливістю Євангельських текстів є розвинена синонімія (а подекуди й антонімія) між композитами: *злорічити : лихословити; можновладний : вельможа; злочинник : злочинець : злодій – добродій; кривосвідок : неправдомовець; жорстокосердя : твердосердя – милосердя;* між афіксальними похідними, субстантиватами і словосполуками: *сліпий : сліпець : незрячий : невидющий – видющий; слуга : службовець; занедужати : нездужати; занапастити: замордувати : вбити : вигубити : смерть заподіяти;* між словосполученнями, композитами й суфіксальними похідними: *неправдиві засвідчення : кривосвідчення; свідкувати неправдиво : свідчити фальшиво : кривосвідчити : свідкувати – засвідчити правду; глухий немова : глухонімий; вчинив милість: змилосердився : змилосердствувався : зглянувся;* між композитами й афіксальними похідними: *грошомін : міняльник; законовчитель : законник.Хто* ***злорічить*** *на батька чи матір – хай смертю помре* (Мт XV: 4); *…немає такого, що Ім'ям Моїм чудо зробив би, і зміг би небаром* ***лихословити*** *Мене* (Мр IX: 39); *А коли я скажу, що не знаю Його, - буду* ***неправдомовець****, подібний до вас* (Ів VIII: 55); *…хоч* ***кривосвідків*** *багато підходило* (Мт XXVI: 60); *Потому І*сус *увійшову храм Божий, і вигнав усіх продавців і покупців у храмі, і поперевертав* ***грошомінам*** *столи* (Мт XXI: 12); *Він вигнав із храму всіх, - вівці й воли, а* ***міняльникам*** *гроші розсипав, і поперевертав їм столи* (Ів II: 15); *І приводять до Нього* ***глухогонемову****, і благають Його, щоб руку на нього поклав* (Мр VII: 32); *Оздоровлення* ***глухонімого*** (Мр VII: 30); *Він навчав, і сиділи фарисеї й* ***законовчителі****, що посходилися* (Лк V: 17); *І підвівсь ось* ***законник*** *один, і сказав, Його випробовуючи: «Учителю, що робити мені, щоб вічне життя осягнути?»* (Лк X: 25). Синонімічне розмаїття свідчить про багатство виражальних засобів української мови, що допомагає точно, з семантичними відтінками, передати зміст оригіналу, наблизити його до читача.

У мові перекладу Святого Письма І. Огієнка дзеркально-симетрично врівноважено префіксальне творення дієслів і суфіксальне творення іменників, що є однією з особливостей українського словотворення. Серед

твірних основ і формантів переважають питомі елементи та моделі словотворення. Композити часто є словотвірними кальками із грецької мови, в яких збережено способи їх поєднання в оригіналі. Для перекладу І. Огієнка властива тенденція активного використання питомих словотворчих ресурсів з урахуванням традицій словотворення церковнослов'янської мови. Чи підтримують тенденцію сакрального стилю зорієнтованості на власні ресурси української мови сучасні періодичні видання УПЦ Київського патріархату? Всеукраїнський двотижневик «Голос Православ'я» містить авторські рубрики, які розповідають про церковні свята, «Проповідь», де вміщено проповіді Патріарха Філарета; церковні новини, підготовлені прес-центром Київської Патріархії, офіційні листи та звернення, богословські роздуми.

Найбільше наближеними за словотвірними особливостями до тексту Євангелій є проповіді патріарха Філарета. Серед мовних особливостей його проповідей – ті, які загалом властиві сакральному стилю української мови – як-от: кальки з грецької мови: *Благодать, благочестя, благодіяння, благополуччя*. І в інших текстах видання збережено практику калькування: *благовістя, життєпис* (хоча трапляються й гібридні утворення на зразок *рівноангельський, рівноапостольний*), до того ж, інколи із застосуванням тлумачення, пор.: *Ця ікона іменується «Портаїтисса» - тобто «Вратарниця» або «Воротарка»*(ГП, №20 (356), 10.2013, с.1); *слово «ангел» у перекладі з грецької мови означає «вісник»* (ГП, №22 (358), 11.2013, с.1).

Як і в Святому Письмі, у жанрі проповіді вживається основоскладання (переважно з використанням питомих ресурсів) – іменників: *блудодіяння, богослужіння, богохульник, видозмінення, віровчення, гріхопадіння, доброчинство, довготерпіння, зловтішання, злодіяння, єдиноістотність, кровозмішення, перелюб, самозречення;* дієслів: *зловтішатися, довготерпіти, милосердствувати, утихомирити;* прикметників: *багатостраждальнийблагочестивий, богомудрий, лиходійський, Милосердний, рівноангельський*. Серед спільних рис із сучасними тенденціями в новій лексиці є нейтралізація експресивно-оцінних конотацій,

на відміну від авторської номінації в художньому стилі. Такі лексеми можуть виконувати функції евфемізмів у сучасній різностильовій комунікації [206: 79]. У проповідях патріарха Філарета: *неприхильність*, *немудре*, *незнатне*, пор.:…*один прихильно ставиться до нас і опікується нами, інший виявляє явну* ***неприхильність****, зловтішається, утискує тощо* (ГП, №22 (358), 11.2013, с.2). В інших текстах також використано номінації з непрямою, перифрастичною семантикою, що почасти зумовлено самим стилем проповідей або офіційних звернень церкви: *Гордість легко доводить людину до падіння та прірви, бо вона завжди сіє незгоду, матір розкладу й безсилля, а тому гордуни завжди* ***нетворчі*** (ГП, №20 (356), 10.2013, с.8).

У проповідях використано лексику на позначення понять початку третього тисячоліття з використанням запозичених ресурсів, хоча це поодинокі приклади: *сучасна псевдокультура, аморальне життя, атомна енергетика, атомна зброя, глобальний масштаб, екстрасенс*. Такої лексики більше трапилося в інформаційних повідомленнях прес-центру Київської Патріархії та в офіційних зверненнях. Для тематики конфесійних текстів це – вияв оновлення, увага до процесів євроінтеграції: *європейські партнери, євроінтеграційні прагнення,* відносин церкви і держави: *розвиток міжконфесійних, міжрелігійних і державно-церковних відносин, консенсусна підтримка, прес-конференція, прес-служба,* нових технологічних досягнень: *відеозаписи*, *видання-фотоальбом, інтернет-голосування, інтернет-сторінка, арт-галерея, фотовиставка,* явищ сучасної дійсності: *огієнкіана, вантаж-пожертва, спецномінант акції, новобудова, протестувальник, табір-рафтинг* або ставлення церкви до деяких явищ: *неоязичник, аморальність, промосковські сили*. Наявні юкстапозити (*вантаж-пожертва, учений-богослов*), які деталізують поняття. Виявлено взаємопроникнення сакрального та публіцистичного стилів залежно від призначення тексту, його місця в релігійному житті.

Характерними особливостями є використання як твірних основ у композитах важливих християнських понять *благо, Бог, віра, хрест, небо,*

добро: благовірний, благовістя, благовоління, благодать, благодійний, благословляти; багатобожжя, Боголюдський, богомолець, богонатхненні (споглядачі), *богоодкровенні* (істини)*, Богопоклоніння, богослужіння; безвір'я, хрестоносіння; небожитель; доброчинець, доброчесний. Церква – спільнота* ***Боголюдська*** (ГП, №17(353), 09.2013, с.1). Композити, характерні для словотвірної номінації сакрального стилю, стосуються життя церкви в сучасній Україні: *високоаскетичне* (життя), *новопострижений* монах, привітав *новопострижених*, *чудотворна* ікона, *священноархімандрит*, *однодумність*, *обрядодійство, домобудівництво, єдиносущний, єдиносущність, Триєдинство, загальноцерковний, законодавець*, церковне*новоліття* (Новий рік). Деякі активні компоненти формують словотвірні ряди: *співслужити*, *співслужитель*, *співслужіння*, *співгромадяни*, *співдія, співмірний*. Особливістю є вживання найвищого ступеня порівняння прикметників: *найдорогоцінніший, найнікчемніший, найсвятіший, найтаємничіший, найнепомітніший.*

Конкурування синонімів різного походження є результатом авторських уподобань, наприклад, у текстах Архімандрита Лаврентія: *безтілесний* і *безплотний*, *Святе Письмо* і *Священне Писання*, *прикраса* й *аксесуар*: *Порівнює з ангелами –* ***безтілесними*** *духами, які творять волю Божу; І в церковному житті це зачудування знаходить відгук у святкуваннях церковного року, присвячених небесним* ***безплотним*** *силам* (ГП, №22 (358), 11.2013, с.1); *Так і з'являється на грудях хресне знамення як* ***прикраса****, один з* ***аксесуарів*** *заможного становища, своєрідний транспарант, що гласить: «Власник цього хрестика – успішна, багата, авторитетна, стильна, віруюча людина»* (ГП, №18 (354), 09.2013. с.1).

Сучасне конфесійне видання «Голос Православ'я» розвиває традиції українського сакрального стилю, на мовні особливості якого визначальний вплив справляли українські релігійні й культурні діячі, серед яких І. Огієнко. Свідома мовна діяльність окремих особистостей, у різний час спрямована на

українізування богослужбових текстів, сприяє використанню питомих ресурсів мови у класичних жанрових текстах.

Висновки до РОЗДІЛУ 4

Ідіолект потрактовано не тільки якособливості індивідуальної мови, а як усю сукупність мовленнєвих засобів індивіда, яка визначена мовною свідомістю та суспільною мовною діяльністю. Розуміння взаємопов'язаності системи – узусу – ідіолекту зумовило аналіз їх як від наявності одиниць у системі до реалізації їх в узусі й ідіолекті (система → узус → ідіолект); так і від індивідуального творення нових одиниць до відтворюваності їх у колективній мовній практиці та входження їх у систему (ідіолект → узус → система).

Авторська словотвірна номінація у художньому тексті підтримує типологічні особливості української мови через реалізаціютих периферійних непродуктивних словотвірних типів, які є виразниками специфічних особливостей саме українського словотворення. Українські письменники таким чином працюють і на розвиток мови та її лексикону, й на збереження її питомих рис у словотворенні. Добір словотворчих ресурсів залежить від мети і завдань кожного конкретного автора, тому має спільні та істотно відмінні риси для різних авторів. Спільною рисою виявляється використання мовної гри, особливо, для формування потужного прагматичного заряду. Часто авторські новотвори свідомо спрямовані на експресивність, оцінність, що стає причиною їхньої оказіональності. Важливо, що у творенні оказіоналізмів письменники також підтримують типологічні ознаки українського словотворення, й таким чином індивідуально-мовна діяльність письменників залишається стрижнем збереження мовної самобутності в часи глобалізації.

Аналіз публіцистичних авторських текстів виявляє тенденцію інтелектуалізації мови через активізацію абстрактної лексики. Якщо в текстах художнього й сакрального стилів переважає використання питомих

словотворчих ресурсів, то публіцистичні тексти, спрямовані на аналіз гострих проблем сучасності, активно оперують як питомими, так і запозиченими словотворчими ресурсами, що є виявом взаємодії тенденцій націоналізації та інтернаціоналізації у сучасній словотвірній номінації.

Ідіолект та узус перебувають у постійній взаємодії із системою мови: авторські новотвори відповідають системним словотвірним моделям і водночас реалізують систему мови в індивідуальних мовленнєвих практиках. Наслідки такої взаємодії не тільки засвідчують оновлення лексикону, а й унаявнюють вплив мовної практики на всі рівні системи мови та доводять стабільність словотвірної норми.

РОЗДІЛ 5

ДИНАМІКА СЛОВОТВІРНОЇ НОРМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Норма – явище складне й багатоаспектне. Сьогодні для української мови особливо важливою є роль норми як об'єднавчого чинника нації в часі та просторі навколо найкращих зразків мови, у виробленні нового літературного взірця національної мови. М. М. Пилинський у праці «Мовна норма і стиль» (1976), подав визначення мовної норми як реального, історично зумовленого і порівняно стабільного мовного факту, «що відповідає системі і нормі мови і становить єдину можливість або найкращий для даного конкретного випадку варіант, відібраний суспільством на певному етапі його розвитку із співвідносних фактів загальнонародної (національної) мови в процесі спілкування» [324: 94]. Усталене, загальноприйняте визначення мовної норми подане в статті С. Я. Єрмоленко в енциклопедії «Українська мова»: «Мовна норма – це сукупність мовних засобів, що відповідають системі мови й сприймаються її носіями як зразок суспільного спілкування у певний період розвитку мови і суспільства» [84: 438-440]. Це визначення вказує на подвійну природу мовної норми – системну та соціальну, з переважанням розуміння норми як системного явища, починаючи з теоретичних праць Е. Косеріу. Норма є тією ланкою, яка пов'язує систему і її реалізацію – узус [442: 18]. Розрізняють кодифіковану й узуальну норми сучасні російські дослідники [257; 418]. Українські мовознавці користуються запропонованим Б. Фаскою поділом на дескриптивну і прескриптивну норми та сформульованим В. Матезіусом принципом гнучкої стабільності чи динамічності, поєднаним з вимогою стабільності. З функціонального підходу до мови («гнучка стабільність») [277: 208] виросла ідея множинності норм, які характеризують різні форми існування розвинених національних мов. У сучасному мовознавстві

розрізняють багато видів норми залежно від аспекту та мовного рівня дослідження.

Питання мовної норми перебуває у полі постійної уваги українських мовознавців, що підтверджують видання останніх років: колективна монографія «Літературна норма і мовна практика» (2013) за редакцією С. Я. Єрмоленко, монографія Т. А. Коць «Літературна норма у функціонально-стильовій і структурній парадигмі» (2010), праці О. Д. Пономарева «Українська мова для всіх і для кожного», І. Р. Вихованця «Розмовляймо українською», а також публікації у різних випусках збірника «Культура слова» [373: 34-43; 132: 43-51; 376: 51-59; 19: 59-65], постійний розділ «Мовна мозаїка», який ведуть К. Г. Городенська та її колеги, а також статті в журналі «Українська мова» [231: 91-99; 220: 86-96; 230: 68-75; 61: 3-11; 165: 52-66]; щорічні наукові конференції та круглі столи, присвячені проблемам культури мови та мовної норми.

У працях дослідників тенденцій розвитку сучасної української мови особливу увагу приділено динаміці її норми, зокрема лексичної у працях Л. В. Струганець, М. І. Навальної, граматичної в дослідженнях І. Р. Вихованця, К. Г. Городенської, Т. А. Коць та словотвірної у дослідженнях Н. Ф. Клименко, О. А. Стишова, А. М. Нелюби, Є. А. Карпіловської, А. А. Таран на матеріалі мови засобів масової інформації, художніх, публіцистичних і наукових текстів.

Для дослідження новотворів важливе розуміння норми як системи переваг, яка має ознаки гнучкої або плинної стабільності. Для словотворення і словозміни системність норми виявляється дуже виразно, оскільки тут наявні зразки – моделі словотворення та формотворення. У контексті розуміння норми як ланки, яка пов’язує систему і її реалізацію в узусі, або загальнонародній мовній практиці, та ідіолекті, або індивідуальній мовній практиці, а також розрізнення системної й узуальної норми, є доцільним застосування опозиції, запропонованої І. І. Коваликом для термінів «словотвірний» як такий, що стосується системи мови, та «словотворчий» на

означення того, що бере активну участь у процесі словотворення» [209: 358], тобто, словотвірна норма – мовна, системна, прескриптивна (норми словотвору), а словотворча норма як її живлення й підтримка – мовленнєва, практична, дескриптивна (норми словотворення). Цій проблемі присвячено докторську дисертацію В. А. Чабаненка [404: 13-20].

Словотвірна норма закріплює передбачені словотвірною системою вибір, послідовність, особливості сполучення елементів похідних слів та їхнє узагальнене словотвірне значення, відповідність структури похідних наявним словотвірним моделям. Нормативним є похідне слово, утворене за наявними моделями українського словотвору. Словотвірна модель – це загальна формула однотипних утворень, аналог їхньої словотвірної структури [193: 7]. Словотвірна модель є динамічною (функціональною), оскільки вона «унаявнює процеси виведення одних мовних об’єктів з інших» [120: 32]. Творення похідних слів відбувається за дериваційними правилами «двох різновидів: перший виходить із заборон системи, другий – з можливостей вибору, що надаються словотвірною системою мови як системою переваг», що уможливлює наявність словотвірних варіантів і вибір одного з них [174: 138]. Завдяки дериваційним правилам описують закономірності моделювання похідних слів, механізм перетворення твірних одиниць у похідні, можливості та обмеження поєднання твірних основ і формантів тощо. Системно-структурний підхід до вивчення стабільності та динаміки норми встановлює активність і продуктивність наявних системних моделей у практиці, а також дає змогу змоделювати зміни в їхній будові та функціонуванні. Норма словотвірної номінації забезпечує потребу у називанні нових понять через творення нових похідних слів за дериваційними правилами відповідно до словотвірних моделей і словотвірних категорій системи словотвору сучасної української мови.

Серед ознак нормативності М. М. Пилинський визначав три основні: системність, зразковість, поширеність, наголошуючи, що «в умовній ієрархії критеріїв нормативності перше місце належить критерію відповідності

системі в широкому розумінні» [324: 94]. Запропоновані М. М. Пилинським основні критерії норми зберігають свою важливість у процесах унормування й кодифікації нової лексики. Для визначення нормативності новотвору важливими є системна та комунікативна підтримка такої одиниці. Українські дослідники впровадили й успішно застосовують для визначення стабілізації інновації поняття функціонального потенціалу як сумарного показника парадигматичних (ієрархічних, гіперо-гіпонімічних, синонімічних, антонімічних, паронімічних, омонімічних), епідигматичних (дериваційних та асоціативних) і синтагматичних (позиційних і комбінаторних) відношень інновації в системі мови й у тексті, її номінаційної та комунікативної активності [140: 6; 377: 35], (АРСУН). Для визнання явища нормативним обов'язковим є дотримання вимог системи мови, якщо певне мовне явище поширене та визнане суспільством, тобто узусом.

5.1. Вплив соціодинаміки на словотвірну норму сучасної української мови

Функціонування української мови у статусі державної в Україні є питанням державної та національної безпеки. Тому дискусії навколо статусу української мови і функцій її як державної незмінно набувають політичного забарвлення, про що свідчать заголовки ЗМІ*: «Коли українська мова стане державною не лише за статусом, а й за функцією?», «Якою мовою будемо проводити навчання, такою і буде держава», «Ми живемо в Україні і кожен має знати українську мову», «Українська мова як економічний чинник. Українська має бути мовою міжетнічного спілкування на території України», «Тест на державність для політиків. Битва за українську мову*» (РС, 2017). Українська мова є маркером ідентичності громадянина України, тому важливо, щоб 1) це була жива сучасна українська мова, 2) суспільство мало літературний зразок, взірець української мови. У працях сучасних мовознавців, як і в публіцистиці триває дискусія з приводу того, яким

національно свідомий загал бачить новий літературний взірець української мови, і якою взагалі має бути жива сучасна українська мова. З особливою гостротою постає проблема критеріїв її внормування та кодифікації нових номінацій у нових академічних граматиках, словниках і редакції правопису. Триває активне фахове обговорення мовних норм та їхньої динаміки, зокрема, явища дерусифікації (що саме слід усунути з мови як її деформацію), тенденцій націоналізації та інтернаціоналізації мовних норм.

Для об'єктивної кваліфікації сучасних мовних явищ, які відбуваються в період української незалежності, необхідно охопити часовий період загалом близько століття, починаючи від матеріалу «Словаря української мови» за редакцією Б. Д. Грінченка, лексикографічної спадщини та мовознавчих праць 20-30-х рр. XX ст., із урахуванням директивно-репресивних документів та змін, які відбулися під їхнім впливом у системі українського словотвору. Процеси оновлення словотворення за роки незалежності слід розглядати з урахуванням попередніх асиміляційних процесів. Дослідження сучасної словотвірної норми вимагає порівняння її зі станом, кодифікованим авторитетними академічними словниками, виданими до 1991 р., академічною граматикою «Словотвір сучасної української літературної мови» 1979 р., і чинною редакцією українського правопису. Неоціненний матеріал надають численні порадники з культури мови (праці Є. Д. Чак, А. П. Коваль, О. Д. Пономарева, Б. Д. Антоненка-Давидовича) та словотвірні та морфемні словники того часу (Л. М. Полюги, І. Т. Яценка, З. С. Сікорської). Розуміння динаміки, історичної змінності категорії літературно-мовної норми, мовної свідомості обґрунтовано в працях Л. П. Гнатюк [51]. На сучасному зрізі можна простежити співвідношення й динаміку норми, кодифікованої лексикографічними виданнями та узуальної, яку подають передусім засоби масової інформації. Тенденції динаміки сучасної словотвірної норми визначаємо, залучивши лексикографічну спадщину й теоретичні праці «українського Розстріляного Відродження», періоду «коренізації» 20-30-х рр.XX ст. Динаміку словотвірної норми задає явище конкурування

одиниць у сучасній мовній практиці, в основі якого лежить паралельне називання одного об’єкта. Наслідки конкурування можуть бути різними: співіснування варіантів; системна підтримка одного з конкурентів-новотворів і блокування іншого варіанта словотвірною (системною) та словотворчою (узусною) нормами;семантична та стильова диференціація (розмежування) та спеціалізація словотвірних варіантів і перехід їх у розряд словотвірних синонімів.

Погляди сучасних мовознавців на мовну та правописну норму можна звести до трьох основних позицій, на що звертали увагу у своїх дослідженнях С. Я. Єрмоленко та Г. М. Яворська: 1) реакційна – залишити норми правопису 1933 р.;2) революційна – повернути правописні норми 1928 р.; 3) еволюційна – з поверненням системно і структурно важливих елементів врахувати мовний розвиток і зміни, які визначають сучасний реальний стан системи мови й загальної мовної практики. Остання позиція є об’єктивною, але найскладнішою для втілення, оскільки передбачає ґрунтовний системний і структурний аналіз сучасного стану мови як системи і мовної практики з урахуванням динаміки змін на всіх мовних рівнях і, відповідно, в усіх різновидах динаміки мовної норми.

Українська мова в статусі державної мови незалежної України переживає період оновлення, свідомо відмежовуючись від мовної політики зближення з російською мовою, впроваджуваної упродовж 30-80-х рр. XX ст. Сьогодні не можна заплющити очі на те, що природне функціонування української мови в державному й громадському житті країни було перервано, а прагнення до єдиної літературної мови й правопису, яке виявлялося упродовж усієї історії, оголошено націоналістичним. Довкола внормування української мови того часу точилися дискусії, які завершилися прийняттям «Українського правопису», затвердженого М. Скрипником (1928). Вдалим синтезом тогочасних дискусій стала книжка О. Синявського «Норми української літературної мови» (1931), яка справила істотний вплив на зміцнення літературних норм. Ю. Шевельов вважав, що О. Синявський «вніс

у проблеми нормалізації глибоке знання, науковий досвід і розуміння тенденцій розвитку» [416: 15]. Однак Постановою народного комісара освіти УСРР від 5.09.1933 р. «Український правопис» 1928 р. оголошено «скерованим на штучний відрив української мови від мови російської», розпочато боротьбу з так званим «націоналістичним шкідництвом в усіх ділянках мови». Це привело до фізичного знищення українських мовознавців, які працювали в «добу коренізації», та їхніх праць. Надалі заборонено й вилучено зі словників багато словотвірних моделей як таких, що віддаляли українську мову від російської.

Порівняно з забороною окремого слова, важче змусити відмовитися чи, навпаки, нав'язати словотвірну модель. Однак у директивах і бюлетенях 30-х рр. XX ст. існував такий механізм впливу: окремі яскраві, часто типологічні відмінності російської та української мов нівелювали, оголосивши «шкідницькими». У той період було заборонено або зведено до мінімуму вживання багатьох моделей словотворення, які відрізнялися від російських. Наприклад, відносні прикметники на **-ув(ий)** витіснено на користь моделей на **-н(ий)**; прикметники на **-івн(ий)**, іменники на **-івник** – на користь моделей на **-увальн(ий)**, **-увальник**; дієслова з префіксом-калькою **обез-** замінили питомий префікс **зне-**. Настійливо рекомендовано російські словотворчі моделі, як-от: іменники на **-к(а)** зі значенням процесу; назви осіб на **-щик**, **-чик**; моделі складних слів з компонентом **-подібний**, **-видний**.

Документальну інформацію подано у праці В. Кубайчука «Хронологія мовних подій в Україні: зовнішня історія української мови» (2004) та збірнику «Українська мова у XX сторіччі: історія лінгвоциду. Документи і матеріали» (2005), упорядкованому Л. Масенко, В. Кубайчуком, О. Демською-Кульчицькою, за редакцією Л. Масенко. Доказові факти нормативних змін у словотвірній нормі української мови становлять понад 15 словотвірних моделей, властивих українській мові й кодифікованих у працях мовознавців 20-х рр. XX ст., які вилучено як «прояв націоналістичного

шкідництва» й замінено адміністративним втручанням на російські словотвірні моделі [389: 153-158].

У першому числі журналу «Мовознавство» за 1934 р. надруковано статтю П. Горецького «Націоналістичні перекручення в питаннях українського словотвору» (с. 37-51), де піддано нищівній критиці подані словотвірні моделі та праці українських мовознавців, які обстоювали їх вживання: «Уваги» О. Курило (1925), «Наша газетна мова» М. Гладкого (1928), «Українська мова» М. Наконечного (1928), «Норми української літературної мови» О. Синявського (1931) [389: 200].

Антиукраїнський терор у мовознавстві не лише перекреслив науковий доробок українських мовознавців поч. XX ст., а й поламав їхні долі аж до фізичного знищення, а в мові істотно збіднив спектр словотвірних моделей для позначення різних аспектів понять, нюансів значень, особливо у сферах професійних, у художньому мовомисленні, перекладацькій мовній практиці. Директивно впроваджені в українську систему словотвору моделі на позначення: особи з суфіксами **-чик, -щик** (*валяльщик)*, активної дії – дієприкметники на **-уючий** (*мітингуючий)*, префікс **обез-** замість **зне-** у дієсловах (*обезболити*), віддієслівних іменників дії та наслідку на **-овка** замість **-ування** (*рихтовка*) за наявності в українській словотвірній системі інших моделей для реалізації цих понять утворювали дублети, які під тиском примусово-наказової норми витісняли питомі, самобутні українські моделі. Залучення повернених словників допомагає розрізняти нові й актуалізовані словотвірні моделі, заборонені за радянських часів як такі, що «віддаляли українську мову від російської», скажімо, повернення дієслів з префіксами **зне-**: *зневоднити* замість **обез-**: *обезводнити* (рос. *обезводить*), або іменників на позначення процесу, дії з суфіксом **-нн(я)**: *посилання* замість **-к(а)***посилка* (рос. *посылка*), яка позначає результат дії, предмет.

Авторитарно впроваджені зміни низки мовних норм 30-х рр. XX ст. призвели до втручання в лексичний склад і структуру української мови. Сьогодні можна констатувати наслідки багаторічного втручання і його вплив

на розвиток окремих мовних підсистем. У тих підсистемах (загальновживана лексика, художній стиль), які на момент початку дії примусових норм мали багатовікову традицію сталого функціонування, вплив таких норм менше помітний через десятиліття; у разі, коли такі норми порушують типологічні риси української мови, спостерігаємо відмову від таких норм і очищення мови від нав'язаних їй невластивих елементів. У термінології, яка на момент початку дії репресивних норм перебувала в стані формування й розвитку, такий вплив змінив хід і спосіб розвитку самої підсистеми.

У роки незалежності завдяки наполегливій роботі термінологів-мовознавців і фахівців у відповідних галузях втрата наказовості норм призводить до хай повільного, але блокування й витіснення нав'язаних моделей із системи словотвору як невластивих їй чужорідних елементів. Дослідники називають це тенденцією націоналізації або автохтонізації, яка виявляється насамперед у тих слов'янських мовах, які в недалекому минулому входили в одну державу з домінуванням однієї мови. На рівні словотвору це виявлялося в свідомому зміцненні спільних рис близькоспоріднених мов. Націоналізація є свідомим віддаленням від таких варіантів і зміцненням «національного варіанта» за рахунок давніх питомих, діалектних словотвірних способів і моделей або спільних з іншими слов'янськими мовами, які не сприймаються як загроза специфіці національної мови [468: 100].

Виділена мовознавцями тенденція націоналізації (автохтонізації, етнізації) належить до тенденцій сучасного мовного розвитку, які зачіпають норми літературних мов і маніфестують специфічні риси національних мов. На словотвірному рівні вона«виявляється в конкуренції синонімічних номінативних одиниць, конкуренції словотвірних засобів і словотвірних типів і викликана пуристичними мотивами» [265: 151]. Це актуально для східнослов'янських мов, окремих західнослов'янських (чеської і словацької) і південнослов'янських (хорватської і сербської; болгарської, македонської і сербської) мов. І. Онхайзер додає, що для східнослов'янських мов

«націоналізація» означає також повернення лексики, пов’язаної з традиціями національної самобутності, духовного життя; але якщо для російської мови це єдине розуміння націоналізації, то для білоруської та української мов істотним є аспект націоналізації, який полягає в дерусифікації. Як свідоме відштовхування від російської мови і зближення з польською мовою внаслідок змін мовних орієнтацій у суспільствірозглядають тенденцію націоналізаціїбілоруські мовознавці. Як наслідок, у білоруській мовній практиці з’явилося багато полонізмів: *улётка* замість *листоўка* (рос. *листовка*, польськ. *ulotka*), *наклад* замість *тыраж* (рос. *тираж*, польськ. *nakiad*) [267: 117-118].

Тенденції націоналізації та інтернаціоналізації не протиставляються, але якщо російська мова відіграє роль посередника для інших східнослов’янських мов, то це сприяє сприйняттю інтернаціоналізмів як росіянізмів; якщо інтернаціоналізми не забезпечують бажаного дистанціювання від іншої мови, тоді перевагу віддають «національному варіанту» [248: 135]. Такі процеси є спільними для окремих слов’янських мов. К. Бузашшіова, аналізуючи тенденцію націоналізації у словотворенні сучасних словацької та чеської мов, зауважує, що підґрунтям її є переважання питомих, національних, народно-розмовних рис у словацькій мові порівняно з чеською. Це виявляється у виборі окремих варіантів слів, формантів похідних, наприклад: *рольтбг* (чеськ. *listonoль*), *uitates* (чеськ. *utenaш*), *bankбг* (чеськ. *bankйш*), *slъchadlo* (чеськ. *sluchбtko*) [444: 153-155].

Тенденція націоналізації в українському словотворенні виявляється в свідомому віддаленні, відмежуванні від словотвірних варіантів чи словотвірних синонімів, спільних або запозичених з російської мови, та в зміцненні національних варіантів. С. Я. Єрмоленко називає це «активним процесом дистанціювання від російської мови» [261: 68]. З погляду системи і структури мови такий процес є відновленням типологічних особливостей української словотвірної системи.

В українській мові розмежовуємо два аспекти тенденції націоналізації: А) активізація питомих ресурсів у словотвірній номінації; Б) знеросійщення (відновлення порушеної питомої структури мови). Обидва аспекти є важливими й виявляються в активізації питомих словотвірних моделей лексики, які демонструють традиції національної самобутності й органічно входять в структуру словотвірної системи мови. Розрізняють їх мотивацією, факторами суспільного впливу на мовну практику й систему мови: для А) це потреба номінувати нові поняття або нові аспекти вже відомих понять (внутрішньомовний чинник), для Б) це відновлення порушеної мовної структури внаслідок дії історико-політичних чинників радянського періоду (позамовний чинник).

Розгляд названих аспектів націоналізації потребує диференційованого підходу до аналізу мовного матеріалу: А) порівняння і вияв динаміки словотвірної норми на матеріалі нової лексики, яку фіксують сучасні словники (кодифікована системна норма) і яка функціонує у текстах ЗМІ (норма узусу); Б) порівняння часових зрізів (30-х і 70-х рр. XX ст. і 2000-х рр.) на матеріалі словників (двомовних російсько-українських, орфографічних) цих синхронних станів (кодифікованої норми) для виявлення впливу соціально-історичного фактора на словотвірну норму.

Аналізуючи розвиток української мови за останні 100 років, констатуємо застосування двох видів норми: 1) норма, яка спочатку засвідчує наявність мовних фактів, а потім регулює їх використання з дотриманням типологічних рис української мови – рекомендаційна; 2) норма, яка спочатку в наказово-примусовий спосіб дозволяє чи забороняє існування окремих мовних явищ, а потім в результаті дії примусу засвідчує наявність/відсутність їх у мовній системі й структурі – наказова / примусова / репресивна.Це не поділ на дескриптивну й прескриптивну норми. У другому випадку – це специфічний «мовний експеримент», проведений з початку 30-х рр. XX ст. Різниця полягає у впровадженні, формуванні мовної норми – директивна є наказовою,

еволюційна виходить з потреб, тенденцій, пріоритетів мовної практики, мовної діяльності суспільства.

У сучасній словотвірній нормі спостерігаємо різноспрямовану динаміку: оновлення словотворчих ресурсів (словотвірних значень, моделей і типів), появу та співіснування словотвірних варіантів. Новотвори (нові похідні слова) впливають на динаміку мовної норми у межах двох основних тенденцій мовного розвитку: націоналізації та інтернаціоналізації (або глобалізації), які мають свої особливості: 1) у межах тенденції націоналізації: активізація питомих словотвірних моделей і варіантів та блокування узусною нормою невластивих українській мові словотвірних моделей кальок з іншомовних (переважно російських) зразків; 2) у межах тенденції інтернаціоналізації (глобалізації): потреба унормування нових запозичень з англійської мови, а також диференціація словотвірної норми: розмежування значень варіантів новотворів і функціонування їх у різних стилях і сферах уживання мови як словотвірних синонімів.

Зміни в словотворенні призводять до структурних змін у системі мови на рівні граматики. Активізація дієслівних префіксів **з-**, **за-** та інших, які зі словотворчих переходять у формотворчі, призводить до руйнування в сучасній мові розряду двовидових дієслів: *дефініювати – здефініювати; ліквідувати – зліквідувати* і *ліквідовувати*. Багато таких дієслів повертаються до активного вжитку з мовної периферії, де вони перебували з припиненням процесу «коренізації» українського лексикону на початку 30-х рр. XX ст. Втрата словотворчих засобів розрізнення дії та наслідку призводить до звуження виражальних засобів мови, точності й однозначності номінацій, потрібних у професійному мовленні (*малювання* (дія) і *мальовання* (наслідок) → *малювання* (дія і наслідок)). Активізація фемінітивів впливає на граматику й синтаксис, пор.: *викладач прийшла* і *викладачка прийшла*.

5.2. Вияв тенденції націоналізації (етнізації) у динаміці сучасної української словотвірної норми

Динаміка сучасної словотвірної норми як вияв тенденції націоналізації:

1) блокування іменників назв особи на ***-чик/-щик*** на користь ***-ник/-івець*** *(креативник ≠ креативщик)*;

2) обмеження віддієслівних іменників на ***-к(а)*** з процесуальною семантикою на користь моделі на ***-нн(я)*** *(паркування ≠ парковка)*;

3) усунення прикметникових моделей на ***-очн(ий), -ечн(ий)*** на користь ***-ов(ий), -ан(ий)*** *(виставковий ≠ виставочний; копійчаний, копійковий ≠ копієчний)*;

4) витіснення інтерфіксних прикметників на ***-ональн(ий), -ічн(ий)*** на користь моделей на ***-н(ий)****(емоційний ≠ емоціональний,* окрім груп паронімів на зразок: *професіональний – професійний*);

5) активізація відносних прикметників на ***-ов(ий)*** *(дайджестовий)*;

6) витіснення дієслівних інтерфіксів ***-ир-/-ір-*** *(продюсувати ≠ продюсирувати,* крім випадків небажаної омонімії або неподільності основ твірних одиниць: *репетирувати* і *репетувати,* або *лідирувати* від *лідер*;

7) конкурування та заміна калькованих префіксів на питомі моделі: ***обез-*** на ***зне-*** *(знеболити ≠ обезболити)*;

8) заміна активних дієприкметників, зокрема субстантивів, віддієслівними або відіменниковими іменниками та прикметниками *(блокувальник, блокувальний ≠ блокуючий, протестувальник, протестний ≠ протестуючий, мітингувальник, мітингар ≠ мітингуючий)*,

9) конкурування складних прикметників на ***–подібн(ий), -видн(ий)*** і співвідносних простих похідних на ***–уват(ий)/-юват(ий)***, ***-аст(ий)/-ястий, -ат(ий)/-ят(ий)*** *(голкоподібний, голковидний – голкуватий, голчастий)*;

10) активізація творення фемінітивів (*дизайнерка, лідерка, продавчиня*), та функціонально-стильова їх диференціація.

5.2.1. Активізація/пасивізація словотвірних синонімів

Прикметникові суфікси **-н-** та **-ов-** дослідники називають найбільш абстрактними, власне структурними прикметниковими суфіксами [363: 122]. Їх вважають нейтральними, оскільки вони беруть участь у творенні як якісних, так і відносних прикметників. На розмежування їх уживання впливають морфонологічні умови сполучуваності твірної основи та форманта в похідному слові. Є чимало паралельних утворень з цими суфіксами від спільних твірних основ. О. Синявський називав суфікс **-ов-** досить поширеним на означення відносних прикметників, утворених від іменників, який часто чергується з **-н-** як з різницею у значенні: *розумовий* (відносний прикметник) – *розумний* (якісний, зі ступенюванням *розумніший*), так і без відмінності у значенні: *оксамитовий – оксамитний* [359: r2u.org.ua]. «Функціональний збіг цих афіксів у межах одного різновиду прикметників, а також сполучуваність їх в окремих випадках з одними й тими ж твірними основами при повному збереженні словотвірного значення похідних» (*акордний – акордовий, блочний – блоковий, програмний – програмовий*). А. П. Грищенко пояснював як «характерний вияв дериваційної синонімії в системі прикметникового словотвору і свідчення власне структурної ролі відповідних формантів у складі похідних» [363: 154]. У сучасній мові розмежування їх відбувається за значенням якісної чи відносної ознаки: *голосний – голосовий.*

«Внаслідок політики зросійщення прикметники на **-ов(ий)** … було оголошено штучними, такими, що орієнтують українську мову «в напрямку до полонізації» [389: 152-153]. Унаслідок цього зі словників, зокрема термінологічних, вилучено словотвірні моделі на **-ов(ий)**, передусім із наголосом на суфіксі: *предметовий, машиновий, мільйоновий* на користь прикметників на **-н(ий)**: *предметний, машинний, мільйонний.* Словники після 1933 р. неухильно дотримувалися цієї директивної норми (табл. 5.1):

Таблиця 5.1

Динаміка словотвірної моделі на -ов(ий) із наголосом на суфіксі

ПСГ (1930)	**ОСУМ (1994)**
лише з наголосом на суфіксі *квадратовий, комплексовий, предметовий,*	з наголосом на суфіксі *квадратовий* і на корені *квадратний, предметний*
варіанти з **–н(ий)** на першому місці: *колонний* і *колоновий* (з наголосом на корені)	лише *колонний*
на першому місці з **–ов(ий)**: *оперовий* і *оперний* (театр)	лише *оперний*

В узусі спостерігаємо часткове повернення цієї словотвірної моделі для відносних прикметників. Вона співіснує як варіантна до моделі із суфіксом **-н(ий)** (першим із новотворів подано частіше вживаний в аналізованиму матеріалі): *бізнесовий : бізнесний* (рідко), *дайджестовий : дайджестний, збройний : збройовий, інтернетний : інтернетовий, новинний, новинарний : новиннєвий, підкилимовий : підкилимний, спонсорний : спонсоровий*. Деякі приклади демонструють орієнтованість на різні правописні зразки, територіальні смакові регістри: часопис «Критика», орієнтований на правопис 1928 р. і ПСГ, подає *інтернетовий*, тоді як інші – *інтернетний*, львівське видання «ПостПоступ» подає *колійовий*, тоді як офіційні видання Укрзалізниці – *колійний*. Відбувається розшарування нюансів значень, на основі яких розводять словотвірні синоніми за різними сферами функціонування мови. У мовній практиці *мережний* вживають стосовно мережі мобільного зв’язку, а *мережевий* – стосовно глобальної комп’ютерної мережі. Конкурентні прикметники *мережний* і *мережевий* не завжди є взаємозамінними, як *мережний маркетинг* і *мережевий маркетинг*, *мережний код* і *мережевий код*. Найчастіше вони «розподібнюються в мовному вжитку» [377: 141]. Сучасні термінологічні словники з обчислювальної техніки пропонують як термін лише *мережний: мережне програмне забезпечення* (АУТС 353-256).

Внутрішньомовною причиною повернення моделі є потреба диференціації варіантів новотворів. Матеріал КФІ підтверджує, що від новозапозичених англізмів на **-инг/-інг** утворюються послідовно відносні прикметники на **-ов(ий)**, щоб уникнути не властивого звуковій структурі слова збігу приголосних на стику твірної основи та форманта: *(анти)демпінговий* (ВЗОС СУЛ:19), *процесинговий* (ВЗОС СУЛ: 575), *рейтинговий* (ВЗОС СУЛ: 590), *рекординговий, рестайлінговий, фітинговий* (ВЗОС СУЛ: 742), *холдинговий* (ВЗОС СУЛ: 759). Послідовно утворюються відносні прикметники на **-ов(ий)** з наголосом на корені від односкладових іншомовних основ: *артовий, брендовий, грантовий, джиповий, драйвовий, кліповий, сингловий, трендовий;* а також *блюзовий* (ВЗОС СУЛ: 53), *люксовий* (ВЗОС СУЛ: 331), *сленговий* (ВЗОС СУЛ: 648), *хітовий* (ВЗОС СУЛ: 756).

«Націоналістичним перекрученням української мови» було потрактоване обминання прикметників із суфіксом **-н(ий)**, мотивованих іменниками жіночого роду на **-к(а)** [389: 157, 195-196]. Як наслідок, впроваджено запозичену з російської мови модель (*банка – баночный, остановка – остановочный),* невластиву українській мові. Керуючись критерієм стилістичної доцільності (регулярної вживаності та відтворюваності, реальної мовної практики), сучасна словотвірна норма блокує прикметники *виставочний, заявочний, оціночний, посадочний, розливочний, печіночний, перев'язочний*. Нормативними є моделі відіменникових прикметників із суфіксом **-ов(ий)** або віддієслівних із суфіксами **-н(ий)/-льн(ий)**: *виставковий, заявковий, оцінковий/оцінний, посадковий, розливний, печінковий, перев'язувальний*. Внаслідок витіснення прикметників із суфіксом **-ов(ий)** із наголосом на суфіксі *(карболовий, кашміровий)* як шкідницької тенденції на користь прикметників із суфіксом **-н(ий)** змінилася система переваг, що відбилося на укладанні статей перекладних словників Відбулося витіснення прикметників на **-ов(ий)** передусім із наголосом на суфіксі (зрідка на корені) та заміна їх

прикметниками на **-н(ий)** або збереження лише останніх, а також пересунення наголосу (табл. 5.2, підкреслено наголошені голосні):

Таблиця 5.2

Порівняння перекладу російських прикметників на -н(ый)

Російське слово	**РУС-1933**	**РУС-1988**
бильярдный	більярдо́вий	біль**я**рдний, біль**я**рдовий
булыжный	бруков**и**й	бруков**и**й, бул**и**жний
бутылочный	пляшко́вий, плящ**а**ний, бутелько́вий	пляшков**и**й і пляшко́вий; *розм.* бутельк**о**вий
ванный	в**а**нний, в**а**нновий	в**а**нний

Витіснення цієї словотвірної моделі тривало й надалі:

Таблиця 5.3

Витіснення прикметників на -о́в(ий) із наголосом на суфіксі

Російське	**ПСГ-1930**	**РУС-1933**	**РУС-1988**
компле́ксный	комплексо́вий	комплексо́вий (ме́тод)	комплексний
оперный	опере́вий, оперний	опере́вий, оперний	оперний
предме́тный	предмето́вий	предмето́вий, речови́й– предмето́вий пока́жчик предмето́ва систе́ма навча́ння, оптич. – предмето́ве скло	предметний, предметна система навчання, (спец.) предметне скло

Зміна переваг і пріоритетів у словотвірній мовній нормі, спричинена позамовним суб’єктивним впливом, перемістила словотвірну модель «іменник → відносний прикметник на **-о́в(ий)** з наголошеним суфіксом» на периферію літературної мови.

5.2.2. Поновлення пріоритетності національних словотвірних моделей

Найпоширенішими українськими віддієслівними іменниками зі значенням опредметненої дії, як доводять реєстри авторитетних загальномовних і термінологічних словників, є похідні, належні до словотвірних типів із суфіксом **-нн(я).** Внаслідок політики зближення з російською мовою, в українську мову директивно впроваджено російський словотвірний тип віддієслівних іменників із суфіксом **-к(а)**. Українські мовознавці вважали іменники на **-к(а), -ч(а)** зі значенням дії, процесу (*розробка, поставка, очистка, передача*) невластивими українській мові. О. Курило пропонувала, де треба вказати на назву нетривалої дії або наслідку дії, там «краще по-українськи казати *достава, перевіз*», для назви дії в її тривалому процесі, «треба *доставляння* чи *достачання*» [253: 76]. О. Синявський наголошував, що «віддієслівні іменники на ***–ка*** значать не дію (процес), а наслідок її, час, місце дії або знаряддя». Дію можуть означати лише іменники на **-анк(а), -янк(а)**, утворені від дієприкметників, коли наголос падає перед суфіксом: *г**у**лянка, зб**и**ранка, в**і**янка*. Якщо наголос падає на суфікс **-анк(а)**, то таке слово позначає тільки об'єкт дії (особу/істоту чи предмет): *жад**а**нка* (та, що її жадають). Наголос, на думку О. Синявського, розрізняє віддієслівні іменники – словотвірні омоніми дії і наслідку [359: 90].

Таблиця 5.4

Розрізнення процесу і наслідку дії у віддієслівних іменниках

Російське	**РУС-1933**	**РУС-1988**	**РУС-2003** **ВТС СУМ 2007**
леж**а**ние (дія) леж**а**нка (місце)	леж**а**ння л**е́**жанка (дія) леж**а**нка (місце)	леж**а**ння *розм.* лежн**я** (дія) леж**а**нка (місце)	леж**а**ння л**е́**жанка (дія) леж**а**нка (місце)
обещ**а**ние	об**і**ц**я**нка, об**і**щання (дія) об**і**ц**я**нка, об**і**тниця (слово)	обіц**я**нка, обіц**я**ння (без розрізнення дії і наслідку)	обіц**я**ння (дія) обіц**я**нка (слово)

Сьогодні важко визначити, наскільки послідовно працювало розрізнення наголосом процесу і наслідку дії у віддієслівних іменниках на **-к(а)** у мовленні 30-х рр. XX ст. Нині подвійний наголос в іменниках на **-к(а)** як додаткову ознаку розрізнення іменників за значенням процесу й предмета дії майже втрачено. У новотворах є лише форми на **-нн(я)** від іншомовних дієслів без їхнього розрізнення: *аверсування, відтермінування* (й *відтерміновування), конверсування; глобалізування, зомбування, кавування, клонування, продюсування, римейкування, спікерування, хеджування*. Новим є те, що багато іменників зі значенням абстрактної дії (*брендування, джипування, міністрування, спікерування*) творяться безпосередньо від іменника, за аналогією до нормативно утворених.

В українській мові розрізняли також процес і його наслідок (місце, предмет дії) за допомогою протиставлення віддієслівних іменників **-уванн(я)** й **-ованн(я)**. Форми на **-уванн(я)** позначали процес, **-ованн(я)** –наслідок, предмет, місце (ПСГ, РУС-1933): *асигнування* (дія) – *асиґновання* (рос. ассигновка) (ПСГ: 12), *малювання* (дія) – *мальовання* (малюнки) (ПСГ: 205), *риштування* (дія) – *риштовання* (ПСГ: 240), *устаткування* (дія) – *устаткування* (речі) (ПСГ: 414). З 1934 р. представники іншої позиції запропонували позначати і дію, і наслідок іменниками на **-уванн(я)**, без розрізнення у віддієслівних іменниках значень дії та її наслідку. Очевидно, таке розрізнення дії та наслідку було не дуже поширеним і не завжди послідовним, можливо, цей процес тільки починався у зв’язку з посталою потребою розрізнення понять дії та наслідку, передусім у термінології. Нині його втрачено,хоч СУМ подає *буд. риштовання*, *риштування*, а також *буд. Рідко риштовка*, *риштунок* як синоніми у спеціальному значенні «Тимчасове дерев’яне або трубчасте обладнання, що встановлюється біля стін споруди під час її відбудови, ремонту, реставрації і т. ін.» (СУМ VIII: 547). Серед нових номінацій трапився єдиний приклад: *парк**ó**вання* (*Пропозиція платити за паркування через мобільний не сприймається; З водіїв чесно візьмуть за паркування* (СТБ: Вікна-Новини, 07.11.06), (ЛСІ-2007: 87). Телеканал СТБ є

показовим прикладом того, як світоглядна позиція впливає на свідоме відновлення старої норми словотворення.

5.2.3. Блокування словотвірних моделей-кальок

Словотвірний тип іменників із суфіксом **-щик (-чик**) з'явився як запозичення з російської мови, і навіть «при наявності певної кількості слів цього типу в сучасних словниках він не став продуктивним для української мови. Майже всі ці слова так і залишилися на рівні лексичних запозичень – за їх зразком майже не утворювались нові слова вже на українському ґрунті» [363: 61-62], тобто словотвірна модель не прижилася в системі українського словотвору. М. М. Пилинський «словотворчі варіанти типу *могильщик* замість *могильник*» називав факультативними, елементами говірок, «які до того ж підтримуються впливом російської словотворчої системи» [324: 82]. І. І. Ковалик до своєрідних особливостей іменникового словотвору української мови зараховував віддієслівний словотворчий тип із суфіксом **-ач** *(ткач, слухач, утікач*) зі сталим кінцевим наголосом, тоді як у російський та білоруській мовах на першому місці в таких утвореннях виступає суфікс **-щик**, відповідно **-шчык** [209: 396]. Сучасні дослідники спостерігають «усунення іменників назв особи з суфіксами **-чик, -щик** на користь **-ник, -івець**, рідше **-іст**» [377: 106-107] як такі, що не відповідають сучасним лексичним і словотвірним нормам. У КФІ на декілька сотень новотворів із суфіксами **-ник/-льник** припадають лічені іменники із суфіксами **-чик, -щик**. З них на позначення особи за дією практично до всіх новотворів існують варіанти на **-ник/-льник, -івець** або **-іст**: *автостопщик – автостопник, дальнобійщик – далекобійник, КВНщик – кавеенник, креативщик – креативник, міноритарщик – міноритарник, піарщик – піарник/піарівець, парковщик – паркувальник, рекламщик – рекламник/рекламіст, тусовщик – тусівник.* Усі словотвірні варіанти на **-щик** сьогодні є заблокованими словотвірною нормою. Зберігаються

поодинокі іменники як *донощик, кремледонощик, сищик*. Серед віддієслівних назв особи на **-чик** траплився *скоропадчик* (у значенні прихильник політики і правління гетьмана Павла Скоропадського), деякі новотвори містять суфікс **-чик** зі зменшувальним значенням:*мажорчик* (*Мажорчики – внуки і діти VIPарів* (Д, 2006). Натомість нейтральний суфікс **-ник** і його ускладнений варіант **-льник** виявляє велику на позначення особи: *блокувальник, виступальник/виступник, відпочивальник, грачувальник, долучник, клонувальник, мітингувальник, перемовник, пікетувальник, продукувальник, татуювальник, тестувальник, фільмувальник, очільник* а також від нових запозичених основ *інтернетник, медійник, піарник.*

5.2.4. Динаміка активних дієприкметників-субстантивів та атрибутивів у сучасній українській мові

Мовознавці відзначають гібридну, подвійну природудієприкметника [50: 216-218; 256: 20; 352: 408] та обґрунтовують його функційну різнорідність [41: 128]. Функційний підхід, на нашу думку, не заперечує подвійну природу цієї категорії мовних одиниць в системі української мови, що підтверджують автори «Теоретичної морфології»: «дієприкметник являє собою специфічне утворення, одна частина якого входить до складу прикметника, а інша – до складу дієслова. Два різновиди дієприкметника розрізняються синтаксичними показниками» [42: 147]. І. Р. Вихованець та К. Г. Городенська пропонують розмежувати різновиди дієприкметників і термінологічно позначити перші дієприкметниками або віддієслівними прикметниками, а другі – аналітичними пасивними дієсловами [42: 150]. У функції віддієслівного прикметника дієприкметник можна замінити прикметником, субстантивованим прикметником, конструкцією з віддієслівним іменником у непрямому відмінку; у функції ж аналітичного пасивного дієслова (найчастіше в термінологічних текстах) – лише предикативною конструкцією «що (який) + дієслово».

Ф. Буслаєв, П. Житецький, О. Шахматов, О. Потебня, підкреслювали належність активних дієприкметників книжній традиції (церковнослов'янській та староукраїнській), підкріпленій необхідністю перекладів з грецької мови текстів Святого Письма та богослужбових книг. Тут наявність дієприкметників залежить від позиції перекладачів, наприклад, переклади І. Огієнка (митрополита Іларіона) з орієнтацією на народну мову їх уникають: *несущий – що нестиме* (М, XIV: 13); *сидящего, слушающего, спрашивающего – сидів, вислухував, запитував* (Л, II: 46); натомість у текстах Йосифа Сліпого з орієнтацією на церковнослов'янську мову вони є.

Учені звертали увагу, що книжний характер активних дієприкметників завжди суперечив народно-розмовній традиції слов'янських мов (української, білоруської, російської, словацької, чеської), оскільки активні дієприкметники не властиві живій мові: «щодо активних дієприкметників, то їх зовсім нема в народній мові» [89: 24]; «в народній мові колишні дієприкметники на **-ч**(ий) і значінням своїм і функціями перейшли в категорію прикметників» [253: 18]; «колишні дієприкметники прямого стану прикметники теперішнього часу й минулого на **-ч**(ий) і **-ш**(ий) в українській мові зникли, залишивши від себе дві парості: дієприслівники та прикметники» [359: r2u.org.ua]; мова українського фольклору «майже повністю уникає активних дієприкметників обох часів – теперішнього й минулого» [50: 64]; «незважаючи на потенційну можливість творення подібних дієприкметників і навіть на вживання їх деякими письменниками, в мові стихійно діє закон відбору – уникання таких форм» [363: 212-213].

Дражливість у сучасному сприйнятті явища активних дієприкметників посилюється наслідками радянської мовної політики, коли синтаксистам і перекладачам нав'язували невластиві конструкції, вимагаючи послідовно залишати активні дієприкметники у перекладах з російської мови, тобто «перекладати на українську мову… з російською граматикою» [252: 169-171]. Проти «надмірного вживання» активних дієприкметників застерігав М. Т. Рильський [344: 175], невластивими українському реченню називав їх

Б. Д. Антоненко-Давидович.Сучасні дослідники стилістики та культури мови часто намагаються знайти точки «примирення»: «Переважно такі форми є штучними утвореннями. … Але не можна заперечити такі слова як *діючий* – інших відповідників немає» [232: 203-205]. Одним зі способів «примирення» є застосування підходу лексико-функціональної диференціації активних дієприкметників у сучасній українській мові.

Сучасна словотвірна норма витісняє активні дієприкметники зі словників, літературної мови. Укладачі академічного однотомного «Російсько-українського словника» за редакцією В. В. Жайворонка (К., 2003) логічно пропонують замість зукраїнення російських активних дієприкметників «*галопуюча інфляція*» висловлювати поняття засобами рідної мови: «*галопівна, невпинна, обвальна інфляція*», на заміну *падаючої валюти* вживати сполуку *знецінена валюта*.

У термінології норми літературної мови часто порушують, обґрунтовують спрямованість норми на «лібералізацію» та потребу спеціальної термінологічної норми [418: 15, 17-18].У науковій та науково-популярній літературі активні дієприкметники підтримувані мовами з розвиненою часовою системою, наявністю складних синтаксичних конструкцій, переобтяжених зворотами. Ситуація ускладнена тим, що початки питомого термінотворення, закладені в 20-х рр. XX ст., були перервані, заборонені й фактично знищені подальшою державною політикою зросійщення української мови. Функціонування активних дієприкметників в українській термінології поч. XX ст. науковці не розглядалияк проблему, пор.відповідникиу «Словнику техничної термінології», М. і Л. Дарморосів (Київ, 1926): *випарювальний – испаряющий* (СТТ: 22), *вислідна* (*сила*) – *равнодействующая* (*результирующая*) (*сила*) (СТТ: 23), *витікальний звій – вытекающая струя* (СТТ: 24), *вмикання напрямних коліс – включение направляющих колес* (СТТ: 27), *всмоктальний – всасывающий*, *впирскуваний – впрыскивающий* (СТТ: 29). З настанням періоду «ліквідації націоналістичної ідеології в термінології», словники стали видавати лише

«типу російсько-українського» [389: 146, 161]. У розгромних статях у «Математичному термінологічному бюлетені» (1934 р.) на «Словник математичної термінології» Ф.Калиновича та Гр.Холодного (1925-1931) згадано й про активні дієприкметники: «На *падающая звезда* дається єдиний рекомендований відповідник *зоря летюча* на підставі згадуваної вище «Космографії» Холодного, хоча *зоря падуча* зареєстрована в двох літературних джерелах і *зоря падаюча* також в двох…» [389: 229]; у «Фізичному термінологічному бюлетені» (1935 р.) – на «Словник фізичної термінології В. В. Фаворського (1932): «Російським прикметникам на **-щ**(ий) в СФТ систематично протипоставлено українські прикметники на **-альн**(ий), **-ійн**(ий), **-н**(ий), **-в**(ий) і т. ін. … Замість цілком природних, цілком нормальних: *обертаючий*, *регулюючий* тощо, як відповідників до рос. *вращающий*, *регулирующий*; ми скрізь зустрічаємо в СФТ *поворотний*, *регуляційний* і т. ін. без жодної поступки формам на **-ч**(ий)» [389: 246]. Такі звинувачення призвели до знищення української термінології та словників усього попереднього періоду. Мовою науки на десятиліття стала російська мова (окрім видань у гуманітарній галузі: «Мовознавство», «Українська мова і література в школі», «Український історичний журнал», «Радянське літературознавство»), відповідно, й на українські терміни, синтаксичні конструкції накладено відбиток концепції зближення мов, панівної в радянській термінології. Сучасні термінознавці намагаються враховувати міжнародний досвід стандартизації терміносистем, поєднувати фахові знання з мовними, щоб передавати ознаки активності/пасивності, тривалості дії. Такою спробою є «Російсько-український словник наукової і технічної мови: Термінологія процесових понять» О. Войналовича, В. Моргунюка (К., 1997), що своїм виходом викликав жваву дискусію науковців різних галузей. Автори запропонували: застосувати «чітку систему словотворчих правил, виведених із традицій української народної мови» за принципом: «Кожному поняттю – свої словотворчі засоби» (РУСНТМ: 5) Для перекладу з російської мови активних дієприкметників на **-щ**(ий), які передають: 1) активну

здатність до дії, 2) стан перебування в активній дії, 3) назву активного учасника дії, застосовано, відповідно, прикметники на **-льн**(ий),**-івн**(ий),**-уч**(ий) (*стискальний, плавучий*); дієслівні форми «який(що) + дієслово» (*що стискає, що плаває*); іменники на **-ач, -ник, -ар, -ій, -ець** (*стискач, плавець*) (РУСНТМ: 10-12) Але неврахування авторами взаємодії різних способів номінації викликало гострі зауваження [205].

У сучасних термінологічних словниках активними дієприкметниками не зловживають: *водопоглощающий – водовбирний, водопроводящий – водопровідний, водосодержащий – водовмісний, возвращающийся* (тех.) – *повертальний, возвращаемый* (мат., фіз.) – *повертаний*; інколи наведено низку синонімів, яку активний дієприкметник завершує: *возбуждающий* (тех., фіз.) – *збудливий, збудний, збуджувальний, збуджуючий*; але інколи активний дієприкметник залишається єдиним варіантом: *возрастающий* (мат.) – *зростаючий* (РУСНТ 1998). Укладачі використовують на заміну активних дієприкметників віддієслівні іменники та прикметники: *накопичувальний* і *накопичувач, уловлювальний* і *уловлювальник, уловлювач;несущая конструкция – носійна, підтримкова, тримальна конструкція* на заміну *несуча конструкція* (РУСНТ 1998), (РУС-2003).

У науковому стилі рекомендовано уникати вживання активних дієприкметників, однак проблемою залишаєтьсяте, що фахівці природничо-технічного, економічного, юридичного напрямків мислять, як правило, синтаксичними конструкціями, властивими російській мові, внаслідок її тривалого панування в цих сферах. Пор.: *Це ускладнює спостереження гравітаційних ефектів, оскільки у вільно* ***падаючій*** *лабораторії, в першому наближенні, гравітаційне поле джерел, що перебувають зовні неї, не відчувається. І навіть перевірка меж застосовності принципу еквівалентності не має багато можливостей для свого здійснення, крім як шляхом порівняння відносних прискорень вільно* ***падаючих*** *частинок* (ЖС, № 5, 2011); *Зіверт (Зв, Sv) — одиниця вимірювання еквівалентної дози* ***іонізуючого*** *випромінювання в системі СІ. Існує велика кількість дуже*

складних пристроїв, конструкцій, машин тощо, складених з безлічі ***взаємодіючих*** *частин* (ЖС, № 6, 2011). Аби змінити ситуацію, представникам точних наук треба спільно працювати з лінгвістами, щоб виробити не лише стандартизовану систему термінів для кожної галузі, а й український науковий стиль викладу. Цю роботу здійснював впродовж років Інститут кадастру, сертифікації та стандартизації. Проблемі стандартизації термінів упродовж 90-х рр. XX ст. присвячено, зокрема, серію збірників «Українська термінологія і сучасність», збірники Львівського комітету з термінології «Проблеми науково-технічної термінології».

В узусі наявні протилежні тенденції: витіснення й активне вживання таких одиниць, зумовлені як мовними смаками авторів, так і потребою однослівно виразити ознаку за дією в момент мовлення. Серед активних дієприкметників у ЗМІ переважають приклади з іншомовними основами,дослідники спостерігають тенденцію до варіантних утворень: прикметників із суфіксами **-н-, -льн-** (*зомбуючий – зомбівний, зомбувальний, спонсоруючий – спонсорувальний)*, іменників-юкстапозитів (*спонсоруюча організація – організація-спонсор)*, іменників (*зомбувач*, *зомбівник*) [371: 201]. Витіснення активних дієприкметників відбувається на користь прикметників, іменників-юкстапозитів, субстантивівна позначення активного учасника дії: *виступаючий – доповідач, виступовець, виступальник, виступник* (останній приклад із монографії Т. А. Коць) [232: 128] й активної здатності до неї. Явище заміни активних дієприкметників віддієслівними іменниками (на зразок *пікетувальник, пікетник* замість *пікетуючий; мітингувальник, мітингар* замість *мітингуючий*) та віддієслівними й відприслівниковими прикметниками (на зразок *чинний* замість *діючий*, *наявний* замість *існуючий*, *навколишній* чи *довколишній* замість *оточуючий*) розглядають як наслідок змін у словотвірній нормі сучасної української літературної мови [377: 32]. Матеріал ЗМІ підтверджує такі висновки: *антиблокувальний, блокувальний, бюджетоутворювальний, державоутворювальний* і *державоутворювач, накопичувальний* і *накопичувач, піклувальний* і *піклувальник, уловлювальний* і

уловлювальник (КФІ). Найактивніше працюють на заміну віддієслівні іменники та прикметники: *мітингувальник* і *мітингар, накопичувальний* і *накопичувач, піклувальний* і *піклувальник, уловлювальний* і *уловлювальник, уловлювач.*

Процеси заміни активних дієприкметників на позначення осіб як виконавців певної дії на віддієслівні іменники підтримувані системно-структурними чинниками, оскільки словотвірна модель утворення віддієслівних назв осіб із суфіксом **-ник (-льник)** є дуже продуктивною серед новотворів: *блокувальник, наздоганяльник, паркувальник, пікетувальник, подорожувальник, поїдальник, продукувальник, протестувальник, клонувальник, татуювальник, фільмувальник.* Частина цих новотворів постала саме внаслідок динаміки словотвірної норми і блокування субстантивованих активних дієприкметників, пор.відіменниковий дериват *пікетник* як «особа, що входить у склад пікету» (СУМ VI: 32) та віддієслівний новотвір *пікетувальник* як «учасник пікетування» (НУЛ: 90). Його зв'язок із дієсловом вказує на мотивацію появи такого іменника на заміну субстантивованого активного дієприкметника *пікетуючий* і виявляє ознаку особи за її дією в певний відтинок часу: *Біля головного входу ратуші - зо три сотні* ***пікетувальників*** *з прапорами БЮТу та «Пори»* (ГПУ, 23.02. 2007, №32(315), с.4).

Свободу індивідуальної мовотворчої практики письменників дослідники вважають більшою, порівняно з літературною мовою [376: 51-52]. «Усвідомлення нелітературності окремих мовних фактів у творах художньої літератури… не розхитує, а скоріше утверджує ореол «загальної мовної норми», оскільки дає відчути її межі й можливості відходу від неї – в рамках безперечної «літературності» всієї мовної будови твору» [419: 30-31]. У справедливості цих слів можна переконатися, аналізуючи прозові та поетичні твори майстра точних, афористичних формулювань – Л. Костенко, яка свідомо не цурається активних дієприкметників там, де вони підкреслюють книжність вислову, передають звучання якогось терміна, є засобами антитези,

увиразнюють, посилюють контраст: *…я вже заповнюю якісь анкети, щоб з мене як з* ***малоімущого*** *брали меншу квартплату…*(ЗУС: 155);*…і раптом на* ***бриючому*** *польоті літак врізався в землю…* (ЗУС: 225); *Він блискучий перекладач, але ж з мов живих на мову ледь* ***животіючу****…* (ЗУС: 262); *Їм утовкмачили і вони вірять, що* ***компенсуючі*** *потужності компенсують нестачу електроенергії, що без них нам ніяк не можна, бо інакше поринемо в темряву. Потім забудуть і сам цей термін –* ***компенсуючі*** *потужності…* (ЗУС: 355). Тут ужито терміни *бриючий політ*, *компенсуючи потужності*, *малоімущі*.

У поетичних творах Л. Костенко активні дієприкметники творять ритм і музику вірша: *І творять графіку химерну / в польотах* ***бриючих*** *низьких / останні Музи постмодерну – / ворони звалищ приміських* (РГ: 44);*Там цар морський Нептун живе у курені, / пасе морських корів* ***зникаючого*** *виду* (РГ: 182);*Свободи предтеча – / розхристана втеча / з мудрованих дум / у* ***мандруючий*** *дим* (РГ: 274). Пор. з науково-популярним текстом: *На підставі цієї Конвенції розроблено Міжнародну угоду про торгівлю* ***зникаючими*** *видами дикої флори і фауни (CITES)* (ЖС, № 1, 2013).

В О. Забужко активні дієприкметники є або органічним компонентом авторського мислення або ж ілюстрацією сучасної мовної практики: *Це* ***потрясаюче****, кажу вголос, хитаючи головою…* (МПС: 15); *…вони дивляться на мене зі старих фотографій так, ніби я їм щось винна, і я справді нічуся й никну під їхніми важкими, і теж далеко* ***витікаючими*** *за межі тої відзнятої хвилини, поглядами…* (МПС: 21); *…гамлетівська нездатність до рішучих дій при виді* ***торжествуючого*** *зла…* (МПС: 36);*Будь-якої миті цьому* ***прогресуючому****, в'язкому кошмарові можна було покласти край і вийти з гри…* (МПС: 45); *В ті хвилини над спорохнявілою книжкою я пережила наплив гострого, до зашпорів* ***проймаючого*** *щастя…* (МПС: 51). Вагому роль відіграють позамовні, суспільні чинники, культурно-ціннісна орієнтація, мовні смаки, певні когнітивні та комунікативні завдання авторки. Інколи сама мовна категоризація світу, семантика підтримують такі похідні, коли

мовцю треба висловити саме таку ознаку особи, пор. *танцівник*, *танцюрист* і *танцюючий* – ‘той, хто танцює у момент мовлення’, або *гравець* і *граючий* тренер -‘який не тільки тренує, а й грає’.

Проблема вживання активних дієприкметників дотична до проблеми стильових норм, в основу яких покладено прийнятність, доцільність та доречність використання тих чи інших мовних засобів залежно від ситуації спілкування чи стилю мовлення. Дослідники стильових норм зазначають, що вони «найменш категоричні й найбільш ліберальні», а «джерелами стильових норм слугують передусім практика взірцевого мововжитку в кожному з функціональних стилів і властивий майстрам слова мовний смак, утілений у конкретних текстах». Помічено, що художній стиль допускає «якнайширше розмаїття – починаючи від конкретного слововжитку й закінчуючи способами побудови текстів», офіційно-діловий стиль виявляє «жорстку стандартизованість, без варіантність», а науковий стиль в одних жанрах «схиляється в бік меншої варіативності (патент, тези, довідник, автореферат дисертації), а в інших – більшої варіативності (науково-популярна література, наукова публіцистика)» [354: 74].

Оскільки активні дієприкметники мають церковнослов’янське походження й підтримувані впливом чужих мов з розвиненою системою часових дієприкметників (російської, де вони також є запозиченими, й англійської), надто в термінології та перекладній літературі, розглядаємо їх у контексті освоєння запозичень системою української мови: проникнення словотвірного типу чи словотвірної моделі, отже, про словотвірний і морфемний рівень адаптування запозичення до системи української мови з урахуванням її функціональних стилів. Дискусія навколо припустимості функціонування активних дієприкметників в окремих функціональних стилях або повного їх вилучення відображає багатоаспектність проблеми: це і боротьба мовних типологічних ознак з позамовними впливами, і міра терпимості до чужомовних запозичень, і визнання чи невизнання

відмінностей норми різних функціональних стилів, і свідоме позиціонування ціннісно-культурних орієнтацій носіїв мови.

5.2.5. Вплив граматичної та словотвірної норми на формально-семантичну структуру дериватів іншомовного походження

Серед дієслівних основ іншомовного походження, зокрема на **-изува-/ -ізува-, -ирува-/-ірува-, -фікува-**, дослідники виділяють численну групу двовидових дієслів (*автоматизувати, вітамінізувати, демпфірувати, кінофікувати*), значення виду яких можна встановити лише з контексту [42: 231]. Проблему нормативності аспектуальних пар дієслів іншомовного походження, оформлених за допомогою названих суфіксів, передусім суфікса **-ирува-/-ірува** можна сформулювати так: чи існують правила освоєння дієслів французького походження на **-uer** та німецького на **-ieren** в українській мові як дієслів недоконаного виду? Це явище можна би було розглядати як вияв тенденції інтернаціоналізації, якби воно не стало об’єктом нищівної критики в період боротьби з «націоналістичними перекрученнями в питаннях українського словотвору», зокрема критики П. Горецьким «Уваг до сучасної української мови» О. Курило [389: 189-190], яка порівняла особливості їх засвоєння в українській і російській мовах на прикладах *реквизировать – реквізувати, командировать – командувати / відряджати* [253: 135-136]. Справді, у російській мові такі запозичені дієслова, переважно, зберегли компонент **-ир-** (який вважають або суфіксом, або інтерфіксом), про що писав ще В. О. Богородицький. Дієслів, з **-ир-** в українській мові набагато менше:*ґравірувати*, але *ґарантувати, ґастролювати, ґофрувати, ґримувати* (СЧС-1932).

Словотвірний тип дієслів із суфіксом **-ізува-/-изува-**, співвідносний з іменними основами грецького та латинського походження, набув високої продуктивності під впливом відповідних словотвірних типів російської мови. За допомогою цього суфікса оформляли й ті запозичені основи, де цілком

природним і органічним був суфікс **-ува-(-юва-)**:*стандартизувати* (пор. *стандартувати*), *вітамінізувати* (пор. *вітамінувати*) [57: 362]. Однак, ці дієслова не тотожні за своїми значеннями. Вони співвідносяться з різними твірними іменниками: *стандарт → стандартувати* і *стандартизація → стандартизувати*, *вітамін → вітамінувати* і *вітамінізація → вітамінізувати*. Є небезпека збіднити картину вербалізації відповідних понять в українській мові. Висновки К. Г. Городенської можна застосувати до спостережуваної тенденції витіснення дієслівних інтерфіксів **-ир-/-ір-** як надлишкового елемента за умови дублювання значення, на зразок *продюсувати ≠ продюсирувати, маршувати ≠ марширувати,* пор.: *Вакарчук взявся* ***продюсувати*** *дівчину з «Голосу країни»* (ТСН, 9.04.2015, tsn.ua/glamur). Витіснення не відбувається, коли йдеться про випадки паронімії (*репетирувати* і *репетувати, парирувати* і *парувати, буксирувати* і *буксувати, маркірувати* і *маркувати, бісирувати* і *бісувати*), щоб уникати небажаної омонімії, або за умови неподільності основ твірних одиниць (на зразок *лідирувати* від *лідер, обмундирувати* від *мундир*). Семантика дієслова диктує вираження його формальної структури: якщо формальні елементи є надлишковими й не мають семантичного навантаження, їх усувають, якщо ж можна розвести значення дієслів (зокрема, й граматичне значення виду) за допомогою словотвірних засобів (префіксів, суфіксів, інтерфіксів) граматична та словотвірна норми підпорядковуються потребам номінації.

5.2.6. Конкурування прикметникових словотвірних моделей у професійному лексиконі

Вивчення опозицій варіантних спільнокореневих номінацій як можливість з’ясування конкурентоздатності «різних способів мовної категоризації одного поняття» аналізувала Є. А. Карпіловська, наголошуючи, що принципово важливим для аналізу є «розрізнення номінативної та словотворчої моделі творення», де номінативна модель – це певна

мисленнєва, логічна структура, закріплена у мовній свідомості певної спільноти, а словотворча модель – це реалізація «такої логічної структури формальними засобами певної мови», «зразок вербалізації номінативної моделі» [126: 61]. Часто таке конкурування виникає внаслідок функціонування питомих і запозичених словотвірних моделей на позначення того самого поняття, або ж взаємодії різних тенденцій мовного розвитку, зокрема тенденції до деталізації, спеціалізації позначення та тенденції до економії мовних засобів.

До таких явищ належить яскраво виражене конкурування у термінології прикметникових словотвірних моделей: складних прикметників на **-подібн(ий), -видн(ий)** і простих із суфіксами **-уват(ий)/ -юват(ий), -аст(ий)/ -яст(ий), -ат(ий)/ -ят(ий)**, які мають значення «подібний до чогось або когось, названого твірним іменником за зовнішньою ознакою чи формою». Паралельне функціонування форм афіксальних і композитних утворень розповсюджене в іменників, проте його можна спостерігати й у дієслів, і в прикметників. Для тлумачення складних дериватів і правильного визначення їхньої твірної бази Н. Ф. Клименко запропонувала метод перифраз [200: 50-60]. У термінології така паралельність зумовлена різними номінативними потребами (*кільчасті* – біол., тип червів; *кільцеподібний* – тех., мед.), пор. у текстах: ***Кільчасті*** *че́рви або аннелі́ди або кільчаки́ — тип відносно високоорганізованих червів*(Серебряков В.В., Балан П.Г. Біологія (8 кл.) 2008); ***Кільцеподібна*** *галактика — різновид пекулярних галактик* (АЕС: 192); ***Кільцеподібна*** *(краєва) еритема: рожева еритематозна висипка на тулубі* (Основи внутрішньої медицини, books.google.com.ua).

У відприкметникових прикметників виділяють категорію недостатнього ступеня вияву ознаки, яку реалізують суфікси **–уват-/-юват-, -ав-/-яв-, -аст-/ -яст-**: *білий – білуватий, білявий, білястий* [42: 134]. Натомість, у відіменникових прикметниках названі суфікси надають похідним протилежного значення, вказуючи на інтенсивність, високий ступінь вияву ознаки. Суфікс **–ат-** надає прикметникам значення ‘такий, що

характеризується інтенсивним виявом ознаки відповідно до семантики твірної іменникової основи, має велику кількість того, що називає твірний іменник, або містить названий таким іменником об'єкт більшим за норму' *зубатий* [363: 130]. Варіантний суфікс –**ат-/-чат-** виражає подібність за формою: *ступінчатий* [363: 131]; як і **-аст-/-част-:** *кільчастий* [363: 132]; **-уват-/-юват-** надає значення 'подібний за формою до названого іменником-мотиватором': *дзвоникуватий, жолобуватий, клинуватий* [363: 132].

На початках формування української терміносистеми для творення відіменникових прикметників-термінів зі значенням подібності використовували суфікси **-уват(ий) / -юват(ий), -аст(ий)/ -яст(ий), -ат(ий)/-ят(ий),** пор.: *кажануваті*, *кашалотуваті*, *кенгуруваті*, *конюваті* чи *Cercopithecidae* - *Мавпособакуваті. р. - собакообразные обезьяны* (СЗН: 15); *Epistylis nutans* E. *Вирок дзвоникуватий пониклий*. р.-*Колокольчикообразная сувойка* (СЗН: 133).

Директивно впроваджені словотворчі кальки на **-подібн(ий), -видн(ий)** для перекладу російських термінів зі складниками **-подобн(ый), -образн(ый), -видн(ый)** замість суфіксів **-уват(ий), -яст(ий)** привели до непослідовності у вживанні варіантів і до витіснення суфіксальних моделей:

Таблиця 5.5

Динаміка вживання паралельних форм

Рос. термін	РУДС 1918; РУС 1929	РУС, 1987, Т.1
грушевидный	*грушковатий* (Рос.-укр. діловодн. сл. 1918)	*грушевидний*
игловидный, иглообразный	*голкуватий* (РУС, 1929, Т.2)	*голкоподібний, голкуватий, голковидний*
кольцевидный, кольцеобразный,	*кільцюватий, перстенюватий* (РУС, 1929, Т.2)	*кільцеподібний, кільцевидний*

кольцеватый		

Аналіз лексикографічних термінологічних видань періоду незалежності в галузі біології, математики, техніки, фізики (БС, СУБТ, РУСНТ, РУСНТМ, СФЛ) показує, що диференціювання словотворчих варіантів за значенням було би одним зі способів уникати надлишковості в номінації, зокрема в терміносфері, та отримати додаткові засоби позначення семантичних нюансів понять. У текстах варіанти розрізняють за функціонуванням і за значенням, пор.: *хвилеве поле* (у фізиці), *хвильовий вектор*, *хвильне море*, *хвилястий папуга*, *хвилеподібний перебіг хвороби*. З погляду конкурування варіантних номінацій у сучасному українському лексиконі прикметники зі спільним значенням ‘ознака одного об’єкта за подібністю до іншого’ проаналізувала Є. А. Карпіловська, окресливши проблему як співіснування й конкурування питомих і запозичених, калькованих словотворчих ресурсів у сучасній українській мові [126: 60-71].

У класифікації для позначення родин послідовно використовують модель ‘іменник+**-ові/-еві’**: *голубові, ткачикові, квакшеві*, а для позначення рядів – модель ‘іменник+**-подібні’**: *голубоподібні, горобцеподібні*, як-от: ***голубові*** *– родина птахів ряду голубоподібних* (БС: 132); ***ткачикові*** *– родина птахів ряду горобцеподібних.* (БС: 479), (СУБТ: 550). Ці композити слугують засобом таксономії, наукової систематизації. Вони властиві сучасним науковим текстам: *Форма плодів подовжена,* ***яйцеподібна*** *або* ***грушоподібна***; *Листки у рослин цього виду зібрані в розетку, лінійно-****ременеподібні***; *Верхній чашолисток прямий, яскраво забарвлений, а бічні –* ***ланцетоподібні***; *Губа жовтувато-коричнева,* ***мішкоподібна***; *Назва цимбідіум (Cymbidium) походить від грецького «kymbes» - «човен», що пов’язано з* ***човноподібною*** *формою губи*; *Туберидії* ***веретеноподібні***; ***Гелеподібна*** *структура*; *нанорозмірні****клітиноподібні****структури* (ЖС, № 1, 2013); *листки ланцетні,* ***ременеподібні****, циліндричні, овальні,* ***яйцеподібні, серцеподібні****; губа має трубчасту,* ***чашоподібну, язикоподібну*** *форму* (ЖС, № 2, 2013).

У сучасних лексикографічних термінологічних виданнях яскраво виявляється особистісний фактор: автори словників формують шкалу переваг серед паралельних форм, іноді диференціюють їх за значенням, а то й виробляють шкалу таких значень для словотвірних синонімів (див. табл. 5.6).

До російських варіантів на **-образн(ый), -видн(ый)** словники подають або два відповідники: суфіксальний прикметник і композит, без диференціації їх за значенням, але з нормативними преференціями, переданими через послідовність розміщення варіантів,або, залежно від уявлення про відповідність нормі, один із варіантів. «Аналітична, композитна структура» складних прикметників «свідчить про тяжіння спеціалізованих номінацій до прозорості їхньої внутрішньої форми» [126: 66], що є важливою ознакою терміна.

Таблиця 5.6

Відповідники науково-технічних термінів у перекладних словниках

РУСНТ, Т.III, 1998	РУСНТМ, 1997
1) -образный / -подібний *газообразный / газоподібний* *дискообразный /дископодібний*	1) -образный / -уватий *газообразный / газуватий* *дискообразный/кружалуватий*
2) -образный / -подібний, -уватий *вихреобразный / скачкообразный* *вихороподібний, вихруватий* *стрибкоподібний, стрибкуватий*	2) -образный / -уватий, -подібний *вихреобразный / скачкообразный* *вихруватий, вихроподібний* *стрибкуватий, стрибкоподібний*

Хоч словотворчі кальки на **-подібний** прийшли в українську термінологію з російської, але й там вони є запозиченими з європейських мов. Це підтверджують багатомовні перекладні галузеві словники: в англійській та німецькій мовах моделі **-shaped / -förmig** та **-like / -ähnlich** є стійкими, коли треба передати подібність. Порівняння фізичних термінів в українській, англійській, німецькій та російській мовах виявляє невідповідності

англійським і німецьким позначенням під час перекладу на слов'янські мови (табл. 5.7).

Таблиця 5.7

Диференціація простих і складних фізичних термінів (СФЛ, 1996)

укр.	англ.	нім.	рос.
-подібний *-уватий*	*-like* *-shaped*	*-ähnlich* *-förmig*	*-образный* *-видный*
клиноподібний клинуватий	wedge-like wedge-shaped	keilhänlich keilförmig	клинообразный клиновидный
голкуватий кільцюватий стьожкуватий	needle-shaped ring-shaped tape-like	nadelförmig ringförmig bandähnlich	игольчатый кольцеобразный лентовидный

На переклад термінів у слов'янських мовах впливають стійкі моделі англійської (**-shaped, -like)** та німецької мов (**-förmig, -ähnlich).** У російській їм відповідають моделі з **-образн(ый), -видн(ый)**, а в українській **-подібн(ий), -видн(ий)**, хоча зберігають активність і суфіксальні варіанти, російські на **-ат(ый), -очн(ый)** та українські на **-у(ю)ват(ий), -ов(ий), -а(я/и)ст(ий) -ат/-ят(ий).** Диференціацію значень помітно з тлумачень: *стьожковий (ленточный)* – 'який видніється вузькою довгою смугою' і *стьожкоподібний (лентовидный, лентообразный)* 'який за формою нагадує вузьку смугу' (СУБТ: 530), що пояснює функціонування обох (відносного та якісного) прикметників у термінологічних словниках.

Композитні моделі прикметників функціонують майже винятково в термінології, що свідчить про різні номінативні потреби в різних функціональних стилях, як зазначала І. Онхайзер: «надання переваги реалізації окремих словотвірних категорій, а також різний ступінь частотності реалізації моделей та різне їх наповнення свідчить почасти про зовсім різні номінативні потреби в окремих функціональних сферах» [319:

7-8]. Словотвірна модель ‘іменник+**-подібн(ий)’** функціонує у терміносистемах (окрім *правдоподібний, неправдоподібний, богоподібний* й оказіоналізмів *ордоподібний*, *тарганоподібний*). У загальномовних словниках моделі на **-вид(ий)** описують зовнішність людини та корелюють з перифразою ‘який має обличчя (вид) за ознакою, названою в першій основі’, тоді як терміни – з перифразою ‘який схожий, має форму предмета (істоти), названого в першій основі’:

Таблиця 5.8

Співвідношення паралельних форм у різних функціональних сферах

термінологічна	загальновживана
іменник+подібний(267 од. за даними МСФ) *людиноподібна мавпа* – antropomorphidae (гр.)	*правдоподібний, неправдоподібний, звіроподібний*
іменник+видний (31 од., МСФ) *скловидний, кільцевидний*	*миловидний, страховидний*
іменник+видий (15 од., МСФ): *скловидий,трубковидий, цівковидий*	*довговидий, кругловидий,повновидий* (про обличчя)

У багатьох випадках норма мовної категоризації використовує для цього інші засоби: не *людинуватий*, а подібний до людини (або *напівлюдина*, *недолюдина*, *нелюд*), для термінології прийнятним варіантом однослівного терміна залишається прикметниковий композит: *людиноподібні мавпи* – калька з грецької мови *Antropomorphidae* (БС: 180) – «подібний до людини, схожий на людину», вживають і запозичення *антропоморфний*. Заслуговує на увагу варіант *мавполюди* або *людомавпи* (СЗН: 27). Деякі з ботанічних назв, які походять з грецької мови, залишаються некалькованими: *Рід* ***фаленопсис*** *(Phalaenopsis) походить від грецьких слів «phalain» - «метелик», «opsis» -«вид, зовнішність, вигляд», тобто, схожий на метелика* (ЖС, № 1, 2013). Інколи на запозичену форму накладається калька, що дає «масло масляне»: *Вид дендробіум* ***фаленопсисоподібний***(ЖС, № 1, 2013). Описові

конструкції у складних синтаксичних конструкціях наукового тексту часто є неприйнятними через свою громіздкість і непридатність для дальшої мовної категоризації понять (творення похідних, словосполук).

Тенденція до збереження й застосування питомих словотвірних моделей, зменшення питомої ваги словотворчих кальок і прямих запозичень спрямована на розвиток і усталення національної терміносистеми. Проте благородна мета часто шкодить уніфікуванню термінів, забезпеченню прозорої внутрішньої форми спеціалізованих номінацій. Модель «іменник+-**подібний**» зі значенням «подібний до чогось, названого твірним іменником» є однозначним, однослівним позначенням поняття, не має жодних системних обмежень у творенні чи перекладі термінів і здатна до серійного відтворення, а тому має право на застосування в терміносфері як професійний варіант норми з прагненням послідовного розмежування за семантикою з простими суфіксальними прикметниками, а в загальній мові для позначення подібності за умови блокування мовною нормою гібридів на зразок *конусуватий* або **пеуватий* замість *П-подібний*).

5.2.7 Активізація творення фемінітивів і стильові обмеження їх уживання

Творення назв осіб жіночої статі в сучасній українській мовній практиці є явищем, яке в аспекті словотвірної номінації виявляє особливості, властиві окремій мові, порівняно з іншими слов’янськими й характеризує оновлення словотвірної категорії моції, зокрема в аспекті тенденції прагматико-стилістичної диференціації. Водночас це явище виявляє своєрідні тенденції стосовно родової категоризації українського іменника на рівні морфології.

Творення нейтрально-стилістичних фемінних назв є регулярним і стабільно активним у багатьох слов’янських мовах: македонській, польській, словацькій, чеській (пол. *profesor – profesorka*, чес. *inđenyr – inđenyrka*). У російській мові, де регулярність їх творення значно менша [301], дослідники

розглядають це явище в контексті тенденції мовної економії, порівнюючи зі складними назвами типу *женщина-космонавт,* або з явищами мовної гри (рос. *творчиня* від *творец*). О. А. Земська розглядає категорію «жіночість» як корелятивну до назв чоловіків і одну з найактивніших модифікаційних словотвірних категорій, якій властива регулярність, але визнає, що в російській протиставлені кодифікована літературна мова, де на вживання найменувань жінок накладено істотні нормативні обмеження, й розмовна, де такі найменування часто вживані [99: 148]. В українській мові творення назв осіб жіночої статі, або моцій суфіксальним способом належить до системно-структурних та типологічних ознак української мови.

І. І. Ковалик розглядав такі найменування у межах словотвірної категорії назв осіб зі своїми словотвірними типами і словотвірними моделями [215: 269]. І. І. Ковалик вбачав у деяких дериватах – назвах істот жіночого роду вияв типологічних рис українського словотвору: «Словотворчою рисою, спільною для української, білоруської і ще деяких слов'янських мов порівняно з російською, є спосіб творення похідних назв жіночого роду від основ чоловічого роду на **-тель** за допомогою емоційного (фемінізуючого) суфікса **–к(а)**»; «українська і південнослов'янські мови з чеською і словацькою включно в порівнянні з іншими слов'янськими мовами, в тому числі з російською та білоруською, характеризуються наявністю назв жіночого роду на **-ки(е)н(я)**» [209: 397-398]. Ці типологічні риси підтримані сучасною мовною практикою у творенні нових фемінітивів.

Іменники зі значенням жіночої статі аналізувала Л. О. Родніна [346: 95-98]. Вивченню словотвору іменників – назв жінок присвячено дисертаційні дослідження М.Брус, Я. В. Пузиренко, С. П. Семенюк, М.Ю.Федурко, І. І. Фекети [28; 336; 357; 398; 399]. У сучасних дослідженнях проаналізовано словотвірну семантику назв осіб жіночої статі в діахронії [27; 28; 29], новотвори – назви жінок розглянуто в гендерному аспекті [6;7; 331], виявлено морфонологічні особливості творення дериватів цієї словотвірної категорії [398], проаналізовано активність творення категорії моції з погляду

системно-нормотворчих чинників: як «прагнення до максимально повної реалізації» словотвірного потенціалу мови, яке призводить до суперечностей з боку стилістичних та лексичних норм [378: 68-70, 103-116].

Аналіз праць виявив проблему метамови наукових текстів, зокрема усталеності й однозначності лінгвістичної термінології. *Моція* (від лат. motio – рух) – це спосіб афіксального словотворення іменників зі значенням жіночої статі від іменників чоловічого роду суфіксальним, рідше флексійним способом [181: 402-403]. Дослідники використовують терміни питомого походження: *назви осіб жіночої статі*, *назви жінок* (А. М. Архангельська), категорія *жіночість*, *найменування жінок* (О. А. Земська), *назви істот жіночого роду*, *назви жіночого роду* (І. І. Ковалик), *назви осіб жіночої статі* (Л. О. Родніна); або терміни латинського походження: *категорія nominafeminina*, *фемінатив* (відповідно *маскулінізм*), а також *фемінінний номінант*, *фемінінний новотвір* (А. М. Архангельська), *моція* (Н. Ф. Клименко, О. О. Тараненко), *фемінітив* (М. Брус, С. Семенюк), *фемінатив* (Г. П. Нещименко, А. М. Архангельська, О. О. Тараненко, М. Ю. Федурко). Терміни *моційний*, *фемінізуючий* вживав І. І. Ковалик. Латинський термін *моція*, широко вживаний у польській традиції, який обстоювала Н. Ф. Клименко, доволі точно позначає процес модифікації значення слова. Проте не завжди такі позначення утворені від назви чоловічого роду або її взагалі немає, тобто й моції немає, а отже, термін не охоплює всі деривати, пор. *покоївка*, *няня*, *доярка* чи *українець*, *українка*, утворені паралельно від Україна. Відчутний вплив терміноапарату гендерної лінгвістики: найуживанішим є однослівний інтернаціональний термін *фемінітив* – адаптований англійський термін від feminitive «жіночий», якому надано перевагу в дослідженні. Терміни *категорія чоловічості*, *жіночості*, *недорослості*, *зменшеності*, *збільшеності* паралельно із термінами-інтернаціоналізмами *маскулізм*, *моція*, *фемінітив*, *демінутив*, *аугментативє* виразниками двох течій формування національної лінгвістичної термінології: питомої та запозиченої, інтернаціональної.

Категорія роду може бути виражена як у межах одного слова, так і поза межами слова [42: 88]. Найтиповішим і найпродуктивнішим способом є співвідносність утворення суфіксальним способом іменників жіночого роду від іменників чоловічого роду, передусім на позначення осіб за фахом чи суспільною діяльністю, хоча такі кореляти жіночого роду не завжди засвідчені словниками [42: 91]. Академічні словники останнього століття засвідчують стилістично нейтральні фемінітиви: *арматур**ник** – арматур**ниц(**я), закрій**ник** – закрій**ниц(**я), керів**ник** – керів**ниц(**я), кранів**ник**– кранів**ниц(**я), монтаж**ник** – монтаж**ниц(**я), птахів**ник** – птахів**ниц(**я), танців**ник** – танців**ниц(**я), сортуваль**ник** – сортуваль**ниц(**я), штукатур**ник** – штукатур**ниц(**я)*; *вихова**тель** – вихователь**к(**а), учи**тель** – учитель**к**(а);законодав**ець** – законодав**иц(**я); крав**ець** – кравч**ин(**я); зв'язків**ець** – зв'язків**к(**а), службов**ець** – службов**к(**а)*;*курс**ант** – курсант**к(**а),саніт**ар** – санітар**к**(а), режис**ер** – режисер**к(**а), кондукт**ор** – кондуктор**к(**а), арт**ист** – артист**к**(а), піан**іст** – піаніст**к(**а)*;*ді**яч** – діяч**к(**а), виклад**ач** – викладач**к(**а)*.

Засвідчено часову динаміку освоєння жінками певних професій та обіймання ними певних посад: *перукар, цілюрник, стрижій, голяр*(СМУ 1918: 255), але *перукарка* (ВТС СУМ 2004: 755); *композиторка, піяністка*, але лише *органіст, органіста* (ч.р.)(ПСГ: 262], і *органістка* (ВТС СУМ: 853). Така динаміка і водночас нейтральне вживання поданих фемінітивів підтверджують думку, що назви моції в українській мові утворювалися не послідовно до будь-якої назви професії як для заповнення усіх потенційно можливих ланок словотвірного ланцюжка, а за потреби, тобто там, де працювали жінки і, відповідно, була потреба їх номінувати, виникало соціальне замовлення на них. Назви осіб чоловічої й утворені від них назви осіб жіночої статі подано там, де в суспільстві існувала потреба їх номінації: *діловод → діловодка, кондуктор → кондукторка, лікар → лікарка, медик → медичка,* але *ліквідатор, лірник, меліоратор, механік*(ПСГ).

Активізацію творення моцій в українській мові пов'язують із прагматичними факторами (зростанням суспільної, професійної та творчої активності жінок, змінами їхньої ролі та ваги в суспільстві) та розглядають як відповідь мови на суспільні запити й ілюстрацію динаміки словотвірної норми в цій категорії [1: 26-27]. Нормою для сьогоденної мовної практики стали нові назви жінок за професією чи видом діяльності: *дизайнерка, модельєрка, режисерка, службовка, тележурналістка, детективниця, ораторка.* Системні вимоги узгодженості родових форм і зміна гендерних орієнтацій сучасного українського суспільства впливають на посилення характерної для української мови тенденції до суфіксального творення співвідносних з іменниками чоловічого роду назв жіночого роду зі збереженням нейтральності у назвах за професією, різновидом діяльності, характеристикою за діяльністю, належністю до партій, угруповань, організацій: *бізнесмен – бізнесменка, популіст – популістка, регіонал - регіоналка*. Активізація їх зумовлена передусім соціальною потребою, відбувається у різних стильових регістрах. Паралельно на позначення жінок використовують іменники як чоловічого, так і жіночого роду, зокрема у назвах посад: *лідер* і *лідерка, єврокомісар* і *єврокомісарка, держсекретар* і *держсекретарка, прес-секретар* і *прес-секретарка, спікер-жінка* і *спікерка, жінка-прем'єр* і *прем'єрка.*

Активізація суфікса **-к**(а) зумовлена властивим йому граматикалізованим характером вираження значення «жіночості» для сполучення переважно з твірними іменниками іншомовного походження. Входить у практику одночасна поява новотворів для назв чоловіків (за наявності омоніма-терміна, пор. *додзвонювач* на позначення телефонного пристрою і особи) і похідних фемінітивів: *додзвонювач – додзвонювачка,* пор.: *Значна частина скарг* ***додзвонювачів***(Сайт МВС України, 13.03.2013, lv.npu.gov.ua); *допомогти тим, хто творить європейське майбутнє України, – сказала* ***додзвонювачка*** (Сайт Вголос, 26 11 2013, vgolos.com.ua).

Суфікс-**к(а)** є найпродуктивнішим на позначення нових назв за професією: *артовичка, дизайнерка, модельєрка, монтажерка, режисерка, рестораторка, тележурналістка;* різновидом діяльності: *активістка, бігунка* (омонімія з народною медичною назвою захворювання не впливає на функціонування цього новотвору), *інтелектуалка, кросменка, фристайлістка;* посадою: *гендиректорка, депутатка, міністерка, службовка, сержантка*; належністю до певного колективу, групи: *віагрівка* (учасниця групи ВІА «Гра»), *легіонерка,* партії: «*регіоналка»* (член «Партії регіонів», про Раїсу Богатирьову), за уподобаннями: *байкерка, фанатка.* У новотворі *«фабрикантка»* (учасниця передачі «Фабрика зірок») відбувся розвиток семантики, порівняно із *фабрикант* «власник фабрики», що підкреслено лапками. Контексти увиразнюють наявність/відсутність прагматики чи експресії у використанні фемінітивів: *Після свята* ***байкерки*** *проїхалися центром міста* (ГПУ, 12.03.2008); *…активна ротація незвичайного спільного відеокліпу колишніх* ***віагрівок*** (УкріСвіт, №13, 2006); *Потрапляння Шилової на посаду* ***гендиректорки*** *обласної держтелерадіокомпанії стало справою техніки* (УМ, 25.04.2007); *…в обидві щоки розціловує* ***дизайнерку*** *Діану Дорожкіну* (ГПУ, 25.12.2008); *«Основи» нерозривно пов'язані з іменем Соломії Павличко, яскравої української* ***інтелектуалки*** (УМ, 20.04.2007); ***Бігунка*** *на середні дистанції,* ***кросменка*** (УМ, 6.04.2007); *Київська* ***модельєрка*** *Юліана Денисенко* (ГПУ, 24.09.2008); *А ще відчув на собі шарпанину сусідки, «****регіоналки****» Раїси Богатирьової* (УМ, №4, 2006); *Молода* ***режисерка*** *цьогоріч брала участь у молодіжній частині Берлінського кінофестивалю* (УМ, 15.03.2008); ***Рестораторка*** *Маргарита Січкар у концерт-хол «Фрідом» запізнилася* (ГПУ, 3.10.2008); *Марго Нукшевиця,* ***сержантка****: Працювати в армії у Латвії престижно* (exo.at.ua, 03.12.2008); *Скромна банківська* ***службовка*** (exo.at.ua, 03.12.2008); *невідворотні кари, які випали на долю* ***тележурналістки*** *Олександри Потапової* (УМ, 19.06.2006); *У ролі третьої «ВІА Гри» Костюк та Меладзе бачили навіть «****фабрикантку****» Юлію Паршуту* (УМ, 19.03.2008); *Тепер за*

«Інтерполом» бігають ***фанатки*** *альтернативної музики* (Н, №1, 2008); *…провідна наша* ***фристайлістка*** *Алла Цупер* (УМ, 6.04.2006).

Найбільше новотворів у ЗМІ зафіксовано під час діяльності Юлії Тимошенко на посту прем'єр-міністра: *лідерка, ораторка, популістка, прем'єрка*: *Разом із главою держави приїхала* ***лідерка*** *БЮТу Юлія Тимошенко* (ГПУ, 12.03.2007); *…під час голосування за Юлію Тимошенко на пост* ***прем'єрки*** (ГПУ, 1.08.2008). Паралельно функціонують іменники чоловічого роду, пор.: *Юлія Тимошенко – державний і політичний* ***діяч****України,* ***прем'єр-міністр****України* (портал Український бізнесресурс,*bp.ubr.ua); Юлія Тимошенко,* ***екс-прем'єр-міністр*** *уряду України,* ***лідер*** *БЮТ та ВО «Батьківщина»* (УП, pravda.com.ua*)*. Лексему *лідерка* використовують у словосполученнях *лідерка феміністок* (С. Павличко), *лідерка блоку, партії, фракції, руху, БЮТ* (Ю. Тимошенко), лідерка ПСПУ (Н. Вітренко): *Там розташовано музей* ***лідерки*** *цього громадського руху* (Х, №65, 2006).

Із появою в Україні яскравих жіночих постатей у парламенті й уряді, на їхнє означення у ЗМІ також використовують фемінітиви, пор.: *…****очільниця*** *Нацполіції;* ***реформаторка*** *Хатія Деканоїдзе****;*** *…****представниця*** *нової генерації політиків, громадська* ***активістка*** *Ганна Гопко; …українська* ***льотчиця*** *Надія Савченко; …****екс-депутатка*** *Злата Огнєвіч; …****депутатка*** *з партії Яценюка Тетяна Чорновол*. Серед назв за професією та посадою можуть бути як нейтральні одиниці, так і прагматично забарвлені, що зумовлено прагматичним зарядом тексту.

Продуктивним у творенні моцій є суфікс **-иц(я)**, який інколи конкурує з суфіксом **-к(а)**: *байкерниця* (пор. з *байкерка*)*, державниця* (політик і студентка)*, детективниця* (жінка, яка пише детективи) паралельно з *жінка-детективниця* (з формального погляду маємо дублювання вказівки на жіночий рід, елемент граматичної надлишковості): *Жінка-детективниця заслуговує на довіру* (ПіК, №5, 1999)); *колійниця* (професія на залізниці), *мітингувальниця,* «*оскароносиця*» (жінка, яку нагородили «Оскаром»),

очільниця (жінка, яка очолює якусь структуру, установу, заклад), *піарниця, речниця* (жінка, яка виражає чиїсь інтереси, погляди), активізовані похідні *переможниця* (жінка-переможець), *чиновниця*. Новотвір *ескортниця* (жінка, яка супроводжує чоловіків-бізнесменів на світські заходи) постав не як моція до назви чоловіка, а внаслідок творення за аналогією від твірного *ескорт*, пор. у романі І. Роздобудько «Ескорт у смерть»: чоловіків, які супроводжують дам на світські вечірки, названо «ескорт», а не *ескортники*.

Менш продуктивним є суфікс ***-ин(я)***: *бардиня,драматургиня, мисткиня, плавчиня, політикиня, продавчиня, творкиня, творчиня, членкиня, шефиня*.

Продуктивністьсуфікса***-ш****(а)* (*барменша*) блокують активні в сучасній українській мові процеси усунення кальок з російськомовних зразків (хоч зі значенням ‘дружина особи, названої мотиватором’ активні також у болгарській мові [1: 27])і відновлення питомих моделей словотворення та знижено-розмовний характер; іншомовний ***-ес****(а*) надає лексемам іронічну оцінку: *адвокатеса, критикеса, політикеса* через те, що в нормі мови він сполучається з назвами титулів (*принцеса*, *баронеса*).

Префікси, які характеризують якість ознаки, зокрема, з додатковим віковим компонентом, виявляють активність в оказіональних утвореннях: *супербаба, супержінка, супердівка.*

Авторські фемінітиви-новотвори, утворені за регулярними словотвірними моделями, функціонують у текстах художнього стилю: *творителька, творкиня, творчиня, мисткиня, креативниця, артовичка, спотворювачка: Жінка перш за все – життя* ***творителька*** (В. Шевчук, erlib.com); *…головна функція «секрета» полягала не стільки в тому, щоб бути гарним, скільки в тому, що крім його творців – чи як тут сказати, «****творкинь****»?* (МПС, с.75).

Фемінітиви-новотвори виявляють варіантність у межах одного стилю, або функціонують як різні за стильовим регістром одиниці: від оказіональних, розмовних до нейтральних. В оцінюванні нових фемінітивів часто наявний незбіг словотвірної та лексичної норм: те, що з погляду словотвірної норми є

продуктивним у системі словотвору літературної мови, виявляється незвичним і викликає опір та відторгнення з позиції лексичної норми. Доцільно запровадити стилістичну диференціацію таких одиниць: ті з них, які є стилістично нейтральними одиницями (передусім, на -**к**(а), -**иц**(я)), позбавлені емоційно-експресивних відтінків, не є оказіоналізмами чи ефемеризмами, кваліфікувати як відповідні нормам літературної мови.

Активність творення їх у мовній практиці й водночас дискусії щодо визнання явищем кодифікованої літературної мови спонукають до перегляду мовних норм стосовно цього явища, зокрема узгодження позицій граматичних і стилістичних. Творення фемінітивів як структурно-типологічне явище української мови не викликає заперечень. З погляду словотвірної системи та словотвірної норми, можливості, надані як набір словотвірних моделей та словотворчих ресурсів, дозволяють безперешкодно утворювати назви осіб жіночої статі різного стильового регістру: від стилістично нейтральних до прагматично забарвлених, розмовних. Однак нормативно-стилістичний аспект їх уживання ґрунтується на позамовних аргументах і традиціях, які пов’язані з прагматикою, серед іншого, й ставленням до жінки в суспільстві, що нині називають гендерним аспектом.

Розглядаючи явище активізації фемінітивів з погляду їх нормативності, слід розмежовувати два аспекти: 1) в українській мові здавна існують назви моції (фемінітиви), а) належні літературній мові, нормативні й зафіксовані словниками, та б) розмовно-оказіональні утворення; 2) мовна норма щодо вживання фемінітивів має функціонально-стилістичну диференціацію.

У літературній кодифікованій мові залишаються нормативно-стильові обмеження: титульні імена жінок за чинними правилами подають у формі чоловічого роду: *доктор наук, академік, член-кореспондент,Герой України, діяч науки та техніки, працівник освіти, ветеран війни, ветеран праці* (але *мати-героїня*). Вживання іменників чоловічого роду як «титульних імен» в офіційно-діловому стилі закріплене мовною традицією і правилами етикету. Така традиція існує і в інших слов’янських мовах (у польській мові для

наукових звань уживають лише іменники чоловічого роду *doktor*, *profesor*, *magistr*). Оцінки фахівцівдіаметрально протилежні: одні вважають, що це наслідок позамовного впливу, який характеризує нижчий статус жінки у суспільстві; інші дотримуються протилежної думки, що принципи сучасної політкоректності й рівноправності жінок в усіх сферах суспільного життя передбачають приховання в професійних назвах вказівки на стать.

Під впливом офіційного ділового стилю використовують іменники чоловічого роду і в інших стилях, зокрема, в публіцистичному: *академік, директор, фізик*. Унаслідок цього з'являється неузгодженість родових форм присудка чи означення, коли з іменниками чоловічого роду вживають дієслова минулого часу або прикметники чи займенники в жіночому роді: *академік написала, справедлива директор, вона – талановита фізик* тощо. Це явище називають синтаксичною фемінізацією. Воно набуло поширення у мові за радянських часів: *перша жінка-космонавт* (про В.Терешкову), однак залишається в активному вживанні й у сучасних ЗМІ або з уточненням-ідентифікатором **діва-, дівчина-, жінка-**: *діва-рекрут, інтернет-діва, дівчина-новобранець*, *жінка-канцлер* (Ангела Меркель), *жінка-лідер, жінка-пілот, жінка-політик, жінка-президент, спікер-жінка* або тільки у формі іменника чоловічого роду: *арт-директор зазначила*, *залишилася на посаді шеф-редактора*. Наприклад: *Це буде перша* ***спікер-жінка*** *в історії США* (ВЗ, 9-15.11.2006); *Перша* ***жінка-пілот*** *космічного шаттла* (Д, 23.06.06); *скоро Білл може стати першим джентльменом при першій* ***жінці-президентові*** (ВЗ, 9-15.2006). Наявність уточнення «перша» сигналізує початок зрушень у суспільних стереотипах стосовно ролі жінки на ключових постах держави. Відсутність суфіксальних похідних інколи можна пояснити й мовними причинами. Наприклад, семантична ніша для лексем *пілотка, матроска, електричка* вже зайнята (*пілотка* позначає різновид головного убору, назву *матроска* закріплено за різновидом одягу; а *електричка*– це електричний потяг). Розмовна лексема*президентша* чи *перша леді* – це дружина президента, а не сама *жінка-президент*. Проте з'явився новотвір

президентка, який звучить стилістично нейтрально у текстах ЗМІ: ***Президентка*** *Чилі схвалила законопроект, який запровадить цивільні союзи для одностатевих пар* (Національний ЛГБТ-портал України, 14.04.14, lgbt.org.ua); *На думку* ***президентки*** *ПАРЄ Анн Брассер, рішення російського суду виглядає надмірним* (Німецька хвиля, 26.08.2015, dw.com). Паралельно функціонують: *За словами* ***прес-секретаря*** *Глави держави Ірини Геращенко*(УМ, 03.06.2006) і ***Прес-секретарка*** *зірки поки що не коментує подібні розмови* (УМ, 20.06.2006); *Про це повідомила* ***спікерка*** *парламенту Грузії Ніно Бурджанадзе* (13.03.2009, rbc.ua) і *Це буде перший* ***спікер-жінка*** *в історії США* (ВЗ, №208, 2006).

З погляду типології мови категорію моції виражено розчленованими, аналітичними номінаціями (*жінка-депутат*), граматично-синтаксичними засобами (*директор прийшла, молода директор*) та однослівними назвами, утвореними словотвірними засобами (*депутатка, директорка*). З позиції норми маємо стильову диференціацію вираження категорії моції в офіційно-діловому стилі розчленованими, аналітичними номінаціями та граматично-синтаксичними засобами; в інших стилях літературної мови нормативними є однослівні фемінітиви, утворені словотвірними засобами.

5.3. Вияв тенденції інтернаціоналізації (глобалізації) у словотвірній нормі сучасної української мови

У сучасному світі розвиток нових технологій і динамічні суспільні процеси мають глобальний характер: нові реалії, нові поняття та їхні назви дуже швидко, інколи одномоментно поширюються з країн їх виникнення (зі США, країн Євросоюзу) по всьому світу. Активізація запозичень з англійської мови в українську зумовлена проникненням у наше життя таких реалій і понять як *Інтернет*, *емейл*, *піар*. Наслідком є інтернаціоналізація номінування – вибір ресурсів і способів номінації, уже запропонованих англійською мовою. Інтернаціоналізація забезпечує відкритість українського

лексикону до фонду інтернаціоналізмів у слов'янських і європейських мовах. Питання засвоєння іншомовних одиниць, інтернаціоналізація сучасної української мови як одна з провідних тенденцій її розвитку перебувають у полі пильної уваги українських учених [206; 378]. Проблему кваліфікації іншомовних компонентів як формантів, критерії виділення суфіксоїдів у запозичених основах ґрунтовно висвітлила Є. А. Карпіловська у монографії «Суфіксальна підсистема сучасної української літературної мови: будова та реалізація» [138]. Аналізу іншомовної лексики у польській мові присвячено монографію К. Вашакової «Прояви інтернаціоналізації в словотворенні сучасної польської мови» [476]; збірник «Прояви інтернаціоналізації у слов'янських мовах», виданий Підляською Академією у м. Седльце (Польща) 2009 р. за редакцією О. І. Коряковцевої [467]. Тенденцію інтернаціоналізації як частковий вияв системно структурних тенденцій мовного розвитку розглянула Ц. Аврамова на матеріалі болгарської мови, передусім як поширення інтернаціональних афіксів, основ і словотвірних моделей [1].

Процеси інтернаціоналізації й націоналізації взаємопов'язані як взаємодія й конкурування іншомовних і питомих лексем та елементів у творенні гібридів із питомими основами й афіксами; калькування, пристосування запозичень до граматичних норм національної мови.

5.3.1. Конкурування запозичених та питомих ресурсів словотворення

В основі конкурування одиниць у сучасній мовній практиці, властивого не лише українській мові, а й іншим слов'янським мовам, лежить паралельне називання одного об'єкта [377], зокрема, внаслідок існування явища словотвірної варіативності твірних основ, формантів та словотвірних моделей. Різновидами конкурування є: 1) боротьба номінацій з витісненням однієї з них; 2) співіснування номінацій-конкурентів; 3) семантико-функціональна й комунікативно-прагматична диференціація конкурентів,

розведення їх за різними стилями чи встановлення між ними гіперо-гіпонімічних відношень.Таким чином, питомі (внутрішні) та запозичені (зовнішні) словотворчі ресурси конкурують та/або взаємодіють між собою.

Процеси номінаційного оновлення, взаємодія різних за походженням і засобами ресурсів номінації яскраво виявляється на прикладі окремих іншомовних номінацій з динамічно освоюваної сфери комп'ютерних та інформаційних технологій: *інтернет, провайдер, месидж, есемеска, e-mail, саунд.* Запозичення функціонують переважно у професійному середовищі як розмовні професіоналізми, на відміну від офіційних термінів, виражених словосполученнями, або ж набувають вужчих термінологічних значень, стають спеціалізованими термінами чи поняттями.

Запозичення *інтернет* глибоко увійшло в українськомовну картину світу, про що свідчить активне вживання його в різноманітних словосполуках, які конкурують між собою, зокрема: *інтернет : інтернет-мережа : інтернет-павутиння : мережа, сітка, Мережа : світова мережа : Всесвітня мережа: всесвітня електронна мережа : всесвітня сітка : глобальна мережа : мережа Інтернет: інтернетна мережа* (АРСУН: 145). Є. А. Карпіловська звертає увагу, що «створення Інтернету посприяло розширенню семантики питомого слова *мережа*, активізувало його словотворчі можливості» [136: 127]. У багатозначної лексеми *мережа* з'явилося спеціальне значення «сукупність взаємопов'язаних комп'ютерів: обчислювальна комп'ютерна мережа» (АРСУН: 192). Основа ***мереж-*** у новому значенні стала твірною для словотвірного гнізда, в яке входять суфіксальні похідні прикметники *мережевий*, *мережний*, іменники – назви особи *мережник, спеціаліст-мережник, мережевик*, *мережанин*, *мережанка*, іменник *мережжя*, а також *міжмережжя*, *міжмережевий*, *внутрішньомережний*. Похідні від *інтернет* і *мережа* в значенні «комп'ютерна глобальна мережа» виявляють конкурування та співіснування прикметників *інернетний* || *мережний,інтернетовий* || *мережевий*, назв осіб *інтернетник* || *мережник*, та взаємодоповнюваність, адже творення дієслів

від питомої основи ***-мереж-*** уже зайняте іншим значенням, натомість функціонують *інтернетизувати, інтернетизуватися*. Гібриди виявляють різне семантичне та конотативне навантаження залежно від походження основи: якщо з основою інтернет це метафоричні номінації з оцінною семантикою (*інтернет-сміття*, *інтернетрі*, *інтернет-помийниця*), то питома основа засвідчує тенденцію до термінологізації (*інтернет-мережа*, *веб-мережа*, *онлайн-мережа*, *інтрамережа*, *інтермережа*, *екстрамережа*).

Запозичення з англійської мови *провайдер*, де воно означає ‘постачальник’ (provider) конкурує з питомою лексемою *постачальник* – ‘постачальник чого-небудь, матеріалів, сировини’ (СУМ VII: 371), однак у сучасних умовах *провайдер* в українській мові здобуває нове спеціалізоване значення ‘постачальник послуг Інтернету’, ‘забезпечувач доступу до інтернету’, засвідчене (НУЛ: 97), (НСЗ: 200), (ССІС: 561), (ВЗОС СУЛ: 439). У спеціалізованих текстах спостерігаємо конкурування запозиченого та питомого ресурсу: *постачальник послуг Інтернету*, *провайдер послуг Інтернету*, *надавач послуг Інтернету*, *Інтернет-провайдер*. Найчастіше віддають перевагу коротшим номінаціям у різному написанні: *провайдери Інтернету, інтернет-провайдерів*. Для забезпечення номінаційних потреб нової розбудовуваної сфери використовують ресурси різних мовних рівнів: типи *інтернет-провайдерів* позначають як: *провайдер доступу*; *сервіс-провайдер, хостинг-провайдер*; *магістральний (backbone) провайдер*; *канальний провайдер*; *провайдер «останньої милі»* (КФІ).

Нове запозичення з неусталеним написанням *меседж*/*месидж* як ‘різновид повідомлень у мережі Інтернет чи стільникового зв’язку’ загалом дублює значення питомої лексеми ‘повідомлення’, зокрема ‘завуальоване повідомлення’, а також ‘попередження, сигнал, послання’ і цим викликає критику мовознавців: «без слова „меседж“ українська мова може цілком обійтися. По-нашому це буде „послання“» (Блог професора Пономарева, 8.06.2011, bbc.co.uk). Однак запозичена лексема виявляє виразну тенденцію до спеціалізації, термінологізації в різних сферах, яку вже засвідчують

словники. В обчислювальній техніці, інформатиці та програмуванні це ‘лист в електронній пошті’, ‘повідомлення’ (АУТС: 328). У політології, в українському політичному лексиконі меседж – ‘ключове повідомлення, символ, слоган, візитка у передвиборчій кампанії того чи іншого кандидата, партії чи блоку партій’, він містить певний прихований смисл і дає додаткові відомості про справжні наміри комунікатора: *«Ідеальний меседж» для кандидата у Президенти-2014. Передвиборча кампанія під час військових операцій: основні меседжі* (Міжнародний фонд «Відродження, 5.06.2014, issuu.com/irf_ua). Спеціалізація запозичення відбувається за рахунок синтаксичних ресурсів: *ідеологічний меседж*, *соціальний месидж*, *ключовий месидж*, та словотворчих *меседж-повідомлення*, *бренд-меседж,месиджний*, *месиджевий*, *месиджево*, *меседжувати* (АРСУН: 204).

Певне стильове розмежування наявне у позначенні послуги обміну (передачі і прийому) коротких текстових повідомлень: у телекомунікаційних мережах використовують кальковане терміносполучення *служба коротких повідомлень* та гібрид *смс-повідомлення*. В узусі затребувані короткі однослівні найменування *SMS*/*СМС*/*есемес, в*аріативність написання яких підтримана розмежуванням стильового функціонування. Конкурування форм свідчить про різні способи освоєння запозичення: транслітерування як ініціальної абревіатури (СМС/смс) чи транскрибування у формі звукової абревіатури (есемес). Свідоме збереження назви джерела походження збережено для точності професійного найменування, для фахової мови, зокрема у видових назвах як спосіб категоризації *SMS*: *SMS-відповідь, sms-голосування, SMS-довідка, SMS-замовлення, SMS-інструкція, SMS-конкурс, SMS-повідомлення, sms-повідомлення*. Деякі з них засвідчено у словниках: *смс-голосування*, *смс-довідка*(НСЗ: 233); *есемесна література*, *есемесочка* (ЛСІ-2007: 45). Натомість похідні, передусім похідні дієслова, виявляють перевагу звукового оформлення абревіатури: *есемеска*, *есемесочка, есемесист, есемесити, есемеснути*. Їх активно використовують у розмовній мові: *Зараз листуємося з Аланом* ***есемесками*** (ГПУ, №215(257), 23.11.2006);

Есемеснути *герою, твітнути автору, або нетрадиційні види письмових робіт з української літератури* (Блог учителя, 25.03.2016, vvv62.blogspot.com). Мовна практика сприяє розподілу варіантів написання новотворів за різними сферами функціонування української мови.

Електронна пошта або *E-mail* (англ. e-mail, або email, скорочення від electronic mail, electronic – електронна, mail – пошта) – служба Інтернету для передачі текстових повідомлень та прикріплених до них файлів у вигляді листів. Мовна практика показує диференційоване застосування терміна *електронна пошта* та англійської абревіатури *e-mail* у професійній сфері й адаптованих (транскрибованих і транслітерованих) українських відповідників *е-мейл,імейл, мейл* у загальномовній практиці, які вже подано в загальномовних словниках. Натомість термінологічні подають: *електронна пошта*, *ЕП* (АУТС: 190), словники українського жаргону: *мило* (комп., жарт.) (КСЖЛ: 176), розмовної словотворчості: *емейлик* (СНУ: 153). У текстах функціонують також розмовний універб *електронка* (від електронна пошта), композит *е-пошта* і просто *пошта* як найменування *електронної пошти* у відповідних контекстах (тут відбувається заміна гіпоніма гіперонімом), пор.:*люб'язно переслав нам* ***е-поштою*** *попередні дані* (ЖС, №1, 2008, с.58). Синоніми мають різне походження, оформлені за допомогою різних номінаційних ресурсів та вживаються у різних функціональних стилях або ж мають різне експресивно-стилістичне забарвлення. Є. А. Карпіловська звернула увагу на відсутність однослівних найменувань особи пов'язаної з електронною поштою на зразок 'поштар, поштовик' «з огляду на непрозорість основи (***е, і)мейл-*** та широту семантики основи електрон-, а також закріплення іменника *електронник* у значенні 'фахівець з електроніки, електронної техніки'» [141: 251-253]. Тенденцію до розподілу за сферами вживання виявлено серед похідних всюди, де потрібні уточнення, деталізація типу повідомлення, самої дії, адресата: *електронний лист* || *мейл*, *мейлик*, *мейло*, *надсилати* (*надіслати) електронний листадреса електронної пошти* || ***e-mail*** *адреса*; *поштовий клієнт*, *клієнт електронної пошти* || *емейл-клієнт*,

e-mail-клієнт. Серед прикметників конкуренції з питомими дериватами у мовній практиці не виявлено, вживаються лише варіанти *е-мейловий, і-мейловий, імейловий, мейловий*. Поява в розмовній мові дієслів-новотворів *мейлити, імейлити, емейлувати, мейлувати,імейлувати* (*імельнути*) доводить потребу в сучасній комунікації уточнити технічний засіб, тип повідомлення, оскільки «на позначення дії обміну певними типами повідомлень нормативні словники засвідчують лише дієслово *листуватися* ‘обмінюватися листами, писати один одному листи’» [132: 50].

Конкурують новозапозичені та давньозапозичені основи: *тепгейт – касетогейт;* новозапозичені основи в написанні латинкою чи кирилицею в складі слова (-**PR**-і **піар-, web-** і **веб-**, **Internet-** та **Інтернет-**) – графічні варіанти-конкуренти [377: 42-44]: *політPRмен* і *піармен, PR-менеджер* і *піар-менеджер, PR-агенція* і *піар-агенція; web-камера* і *веб-камера,web-сайт* і *веб-сайт; Internet-дискурс* і *Інтернет-дискурс*.

Інтернет-середовище сприяло запозиченню, поширенню й активізації термінів з музичної сфери: *саунд* (англ. sound — звук) і *саундтрек*. (англ. sound-track, soundtrack – ‘звукова доріжка’), які конкурують з питомими ‘звук’, ‘звукова доріжка’. Запозичені й питомі ресурси виявляють стильове розмежування: *саунд* є сленговою, жаргонною лексемою, «маркером» молодіжної музичної субкультури (КСЖЛУМ: 234), пор.: *музиканти подарували шалений* ***саунд*** *альбому «Примат»; пісні поєднувала лірика, поп-панк та драйвовий* ***рок-саунд***. (Трибуна, 3.10.2016, tribuna.pl.ua), а в музичній термінології *саунд* здобуває вужче, спеціалізоване значення порівняно зі звуком як музичним терміном. Англізм *саундтрек* подають словники іншомовних слів, але у професійному середовищі, в термінології кіноіндустрії офіційним вважають термін *звукова доріжка* у значенні звукового оформлення будь-якого матеріалу, наприклад, фільму, мультфільму або комп'ютерної гри, а *саундтрек* вживають як розмовне, у текстах інтернет-ЗМІ: *саундтрек «Наша земля» українського фентезі-фільму «Сторожова Застава», Український мультфільм «Мавка. Лісова пісня»*

отримав саундтрек від «ДахаБраха». Нова галузь діяльності – *саунд-дизайн* конкурує з гібридним словосполученням *звуковий дизайн* або питомим складним словом *звукозапис*. Позначення фахівця *саунд-дизайнер* або *дизайнер звука* також засвідчують конкурування офіційних питомих термінів та іншомовних, які частково диференційовані, оскільки в професійних текстах значення *саунд-дизайн* є ширшим за обсягом і включає *звукозапис* (процес запису звукової інформації з метою її збереження і подальшого відтворення), а в номінації *звуковий дизайн* задіяні уже не словотворчі ресурси, а ресурси синтаксичного рівня та різного походження.

Динаміку норми сучасної української мови в словотвірній номінації формують процеси активації й реактивації питомих українських ресурсів та конкурування їх із новозапозиченими. Конкурування питомих і нових запозичених ресурсів та розподіл їх за сферами вживання необхідні, зокрема, як засоби спеціалізації у складних словах.

5.3.2. Формально-семантична й функціонально-стильова диференціація словотворчих ресурсів у сучасній українській номінації

Дослідники слов'янської номінації в текстах різних функціональних стилів визначають співвідношення окремих способів і засобів номінації з функціональними стилями [38], систематизують співвідношення паралелізму, спеціалізації й інтеграції з погляду реалізації загальних принципів найменування в різних стилях. І. Онхайзер зазначає, що «паралельні способи, як правило, пов'язані з функціонально-стилістичною диференціацією», а «зменшенню варіативності в межах однієї функціональної сфери протиставлений розвиток варіантності відносно різних функціональних стилів» [319: 7-8]. Закладена в системі мови можливість утворення варіантних форм дає варіанти бажані та небажані з погляду норм літературної мови: «зайвим баластом» стають варіанти-дублети, «що не мають додаткових відтінків значень або стилістичного забарвлення, коли ж

варіанти набувають додаткових виражальних можливостей, вони стають синонімами – ідеографічними або стилістичними, тобто позиційною, контекстуальною або функціонально-стилістичною нормою» [324: 83-84].

Явище диференціації словотворчих ресурсів є наслідком конкурування паралельних варіантних утворень серед нової похідної лексики і становить перехід словотвірних варіантів у розряд словотвірних синонімів. Словотвірні варіанти повністю тотожні за значенням, але оформлені різними словотворчими формантами, а словотвірні синоніми як спільнокореневі похідні слова, які мають однакове або близьке (наявність додаткових семантичних компонентів) словотвірне значення, виражене за допомогою різної словотворчої структури. Є два типи диференціації: 1) семантичні конотації при позначенні різних аспектів поняття; 2) стилістичні конотації, викликані номінативними і комунікативними потребами.

Семантичні конотації(позначення різних аспектів поняття) виявляють композити з основою **кіно-**, які використовують іншомовні та питомі компоненти в гібридах і демонструють (при збереженні частково і словотвірної варіантності) аспектуалізацію особи за її відношенням до кінематографу: *кіно**ман** : кіно**люб** : кіно**фан*** – любитель, шанувальник кіно; *кіно**любитель** : кіно**аматор***– той, хто займається кіно непрофесійно; *кіно**майстер***– видатний фахівець у галузі кінематографії. Конкурування основ **-ман, -фан** та **-люб** демонструє взаємодію тенденцій націоналізації й інтернаціоналізації в процесах словотворення.

Стилістичні конотації (розмежування за функціональними стилями) виявляються на прикладі вживання в офіційно-діловому стилі іменників чоловічого роду на позначення осіб жіночої статі: *жінка-директор, директор*, тоді як наявні похідні іменники жіночого роду обмежені розмовним стилем: *директорка, директриса, директорша*. На стилістичну диференціацію впливають як мовні чинники: маркованість формантів, (скажімо, суфікси **-их(а), -ух(а), -ш(а)** на позначення осіб жіночої статі обмежені тільки розмовним стилем), творення за аналогією з поєднанням різностильових

основ або основ з метафоризованим значенням, що надає експресивності (нейтральне *маслороб*, але експресивне *віршороб*), так і позамовні: мовна політика, традиції.

Іменники опредметненої дії та місця. Стилістичне розмежування відбувається на рівні вибору словотворчих засобів за критерієм походження: *татуювання – татуаж, паркування – паркінг* (і блоковане сучасною словотвірною нормою *парковка*). У гібридах з'являються додаткові семантичні компоненти, які видозмінюють словотвірне значення похідного і впливають на його лексичну семантику: *татуаж* – нанесення татуювання для виправлення незначних вад зовнішності; контурний (перманентний) Т. (ССІС 2006: 663) і *татуювання* – нанесення на тіло зображення за допомогою наколювання його на шкіру, а також сам візерунок, напис, нанесений таким чином (ССІС 2006: 663). Лексеми розрізняють за семантичним компонентом і словотвірним значенням: *татуаж* – «із косметичною метою» та на позначення лише результату дії; *татуювання* – «з декоративною метою» і на позначення дії та її результату.

Паркінг – тривала зупинка, стоянка, постійна автостоянка. Інша назва – *паркування* (ССІС 2006: 519) Натомість ВТС СУМ подає значення лексеми *паркування* як «дія за знач. паркувати» (у розмовному мовленні та ЗМІ функціонує також не рекомендоване сучасною словотвірною нормою *парковка* у значенні дії та місця). Іншомовне*паркінг* позначає лише місце для паркування (*автопаркінг,* синонім до *паркмайданчик, паркомісце* та словосполук *паркувальний майданчик, паркувальне місце*): *Компанія планує звести 19-поверховий будинок із підземним* ***паркінгом****; У центрі Києва охороняють лише багаторівневі* ***паркінги****; Не обійшлося на брифінгу без запитань щодо нововведень на* ***паркмайданчиках****; Що стосується вартості* ***паркомісця*** *в об'єктах преміум-класу, водіям запропонували стартові пакети для оплати* ***паркувального місця****; Ця послуга запрацювала на трьох* ***паркувальних майданчиках*** (КФІ). Офіційні урядові сайти gov.ua подають в офіційних ділових паперах словосполуки *паркувальний майданчик* або *місце*

для паркування. Їх і слід вважати нейтральними позначеннями як терміни-гіпероніми, адже це номінації, ужиті в нормативних державних актах.

Назви осіб за професією (виконавців дії). Поєднання іншомовних компонентів, як правило, зберігає стилістичну нейтральність. Гібридизація дає або експресивну маркованість (найчастіше при поєднанні різностильових основ), або нові відтінки в значенні, що призводить до стилістичної диференціації словотвірних синонімів. Запозичені основи **-ман, -фан, -філ** і питомі **-люб, -любець** у композитах позначають пристрасне захоплення особи чимось, причому, поєднуються або обидві запозичені (*інетоман, інтернетоман, кавоман, кіноман, кліпоман, лудоман, мобіломан, телеман, трояндоман, шопоман; мотофан; кліпофіл*) або обидві питомі (*правдолюб/правдолюбець, котолюб, людолюб, словолюб*). Особливістю новотворів є гібридизація (*ігроман, каволюб, котофіл, речоман)* й паралельне вживання варіантів, пор.: *кіноман : кінолюб : кінофан* (любитель, шанувальник кіно); *лудоман : ігроман* (той, хто має хворобливу пристрасть до комп'ютерних ігр); *кавоман : каволюб* (любитель кави), *котолюб і котофіл* (той, хто любить котів).

В українськомусловотворенні є низка засобів на позначення особи, яка щось виробляє, виготовляє, продукує. Найчастіше це композити з другою основою-ідентифікатором: **-виробник**; **-роб;** віддієслівні іменники з суфіксальним формантом **-ник** на позначення особи, яка виконує дію, названу дієсловом; серед неозапозичень дослідники виділяють низку найменувань з **-мейкер** на позначення «фахівця, який виконує певну роботу». Серед новотворів з використанням названих паралельних словотворчих засобів, які позначають виробника кліпів, клонів, фільмів, можна простежити семантичне й стилістичне розмежування їх за рахунок семантичної й експресивної навантаженості другої основи: *кліпмейкер, клонмейкер, фільммейкер* і *фільмовиробник* – той, хто продюсує або керує виробництвом фільмів; *кліпувальник, клонувальник, фільмувальник* – виконавець дії, названої дієсловом; *кліпороб, клонороб, фільмороб* – виробник неякісної продукції.

Іншомовна основа **-мейкер** у композитах зберігає нейтральність, тому використовується в професійному мовленні, для надання офіційності використовують нейтральне **виробник**, а віддієслівні афіксальні новотвори набувають ознак розмовності. Композити на **-роб** мають виразне експресивне забарвлення з негативним відтінком, тому не можуть функціонувати в професійному чи діловому мовленні, залишаючись ознакою розмовного, художнього або ж публіцистичного стилів.

Словотвірні варіанти-дублети на зразок *каменистий – каменястий* – повністю тотожні в значенні (хоча є пароніми: *музичний – музикальний*) – явище нестійке. Здебільшого вони переходять у розряд словотвірних синонімів, які мають додаткові компоненти в значенні: *фільммейкер: фільмовиробник* (особа, яка продюсує або керує виробництвом фільмів)*: фільмувальник* (особа, яка фільмує на камеру)*: фільмороб* (виробник неякісних фільмів, як *віршороб*); а то й паронімів: *банкір* (власник банку)*: банківець* (працівник банку)*: банківник : банкомет* (той, хто банкує, тримає банк під час гри в карти), *банкрот : банкрут* (той, хто фінансово неспроможний оплатити свої зобов'язання). «Українська мова для позначення осіб, що виробляють важливі для життя українців продукти, застосовує опозиції родових найменувань – простих афіксальних похідних, у структурі яких приховано конкретну процесуальну ознаку суб'єкта, названого їх твірною основою, і видових назв-композитів, в яких кінцеві основи виражають таку сему узагальнено чи конкретизовано» [134: 238].

Семантична та стильова диференціація (розмежування) словотворчих ресурсів пов'язана з процесами розширення й аспектуалізації когнітивного простору мови (найменуванням нових понять та їхніх аспектів), з динамікою словотвірної норми. Вивчення диференціації серед паралельних номінацій у масиві новотворів допомагає у класифікації нової лексики та її лексикографічній кодифікації; наданні рекомендацій щодо вибору літературного варіанта.

5.3.3. Проблема відповідності сучасній словотвірній нормі складних слів іншомовного походження.

На тенденцію до утворення й активного вживання складних одиниць з іншомовними, часто невідмінюваними компонентами звертають увагу дослідники нової лексики та динаміки лексичної та словотвірної норми: С. П. Бибик, Т. А. Коць, М. І. Навальна, О. А. Стишов, О. О. Тараненко, В. М. Фурса [20: 84; 232: 143; 293: 59-61; 371: 151; 378: 23-28; 400: 156-157]. Складні слова за матеріалами словників 70-80-х рр. XX ст. становили понад 10 тис. слів, за даними машинного морфемно-словотвірного фонду української мови – 14181 слово (14,9%), і кількість їхня продовжує збільшуватися [192: 134; 200: 28; 202: 12].

Найгостріша на сьогодні проблема – наслідки контактування двох типологічно різних мов, аналітичної англійської та синтетичної української, які виявляються у збільшенні класу невідмінюваних іменників та функціонуванні їх як твірних основ у складних словах. Якщо у взаємодії словотвірних систем двох мов синтетичного типу (російської й української) під дією примусової норми відбувалися процеси нівеляції й витіснення українських словотвірних моделей на користь російських, то при контакті мови аналітичної (англійської) й синтетичної (української) проблема полягає передусім у проникненні в українську мову невластивого або мало властивого їй типу творення – склеювання основ без сполучних голосних, часто з написанням через дефіс. Це явище викликає найбільшу стурбованість з погляду словотвірної норми сучасної української мови. Прагнення до мовної економії й висловлення одного поняття одним словом (деталізація й спеціалізація понять) збільшує кількість композитів і юкстапозитів. Але «незручність» оформлення іншомовної основи викликає морфонологічні проблеми її пристосування до питомих українських елементів (основ і формантів), тобто, пристосування мови аналітичного типу до мови синтетичного типу. Проблемою словотвірної норми складних слів

іншомовного походження є: 1) розрізнення морфемноподільних, але непохідних в українській мові запозичень, до яких некоректно застосовувати словотвірні норми, чинні для питомої або усталеної іншомовної лексики, та 2) адекватна, об'єктивна, відповідна реальному об'єкту кваліфікація складних слів іншомовного походження як композитів, юкстапозитів чи абревіатур (яка водночас є і правописною проблемою).

Тяжіння української мови до однослівних номінацій породжує зростання кількості складних слів, які за структурою залишаються аналітичними (співвідносними зі словосполученнями), а за формою – або аналітичними як юкстапозити, або синтетичними як композити й складноскорочені слова. «Нагромадження запозичених слів у сучасній українській мові стимулює активізацію способу поєднання основ, який був властивий мові в давній період її розвитку і згодом втратив свою продуктивність через зміни в звуковому ладі мови (випадіння напівголосних): *дівич-вечір, Новгород, Славгород*. Зараз його помічаємо у багатьох словах з основами **інтернет-, медіа-, пан-, прес-, фітнес-»** [192: 137], щостворює правописні проблеми. Тому логічною є критична реакція на нього мовознавців з огляду на чинні норми літературної мови. К. Г. Городенська застерігає, що складні іменники-юкстапозити «деформують граматичну традицію української мови виражати атрибутивність за допомогою прикметника – спеціалізованого засобу реалізації ознаковості та обмежують відіменникове творення прикметників, що дає підстави констатувати їхній деструктивний вплив на українське прикметникове словотворення» [60: 7]. Дослідниця вважає, що внаслідок глобалізаційних впливів українській мові нав'язують словотвірні зразки утворення складних та складноскорочених слів з англійської мови, що впливає на зміну продуктивності питомих словотвірних моделей (набувають продуктивності такі раніше непродуктивні словотвірні моделі, як моделі творення юкстапозитів з прикладковим компонентом), та пропонує, зокрема, замінити деякі складні іменники без сполучної голосної словосполученнями, аргументуючи це тим, що в складних словах перший компонент **бізнес-,**

піар-, **інтернет-**, **медіа-** має атрибутивне значення [61: 3-11]. Запропонований варіант розв'язання правописної проблеми, безперечно, заслуговує на увагу, однак, такі рекомендації заперечують тяжіння української мови до синтетизму номінації як її типологічної риси, тобто до творення однослівних позначень, прагнення згорнути словосполучення в слово. До того ж, в українській мові функціонують численні питомі композити з першою атрибутивною основою без сполучної голосної: *білпух* (рослина), *Великдень, добридень, добраніч, південь, північ, полумисок, полудень, дівич-вечір, багат-вечір, свят-вечір,* пор. також ті, які утворилися зрощенням основ: *панотець*, *паніматка*, *паливода*, *вернигора.*

Іменники «при композиції основ тяжіють переважно до словосполучення «дієслово+іменник», при юкстапозиції – до поєднання двох іменників, при абревіації – до словосполучення «прикметник+іменник», тому іменники-композити відображають насамперед об'єктні відношення компонентів базової словосполуки [200: 233], а іменники-юкстапозити підкреслюють родо-видові відношення між компонентами такої словосполуки [200: 242]. Юкстапозитам властива подвійна співвідносність першої основи як з атрибутивом-прикметником, так і з іменником, який може деталізувати, уточнювати другу основу, тобто вступати у родо-видові відношення з нею: *бізнес-новини* (*бізнесові новини* та *новини бізнесу*, пор.: *інтернет-новини*), *бізнес-школа* (*бізнесовашкола* та *школа бізнесу*, пор.: *pr-школа*, *арт-школа*). Слова *піар-агенція, піар-асистент, піар-інтереси, піар-менеджер, піар-служба* є юкстапозитами з відповідним написанням, оскільки друга основа уточнює, спеціалізує першу, що доводять перифрази: 'асистент, менеджер з піару'; 'агенція, служба з надання послуг з піару'; 'інтереси щодо піару кого-/чого-небудь': *«Донбаські закони» приймалися не в інтересах громадян, які страждають від війни та терору, а щоб задовольнити* ***піар-інтереси*** *російської влади* (УП, 17.09.2014, pravda.com.ua); *Робота асистента* ***піар-менеджера****: всі вакансії і резюме* (10.08.2016, jobs.ua). В юкстапозитів ступінь пов'язаності компонентів найнижчий,

порівняно з композитами й абревіатурами, складники юкстапозитів об'єднані лише усталеним порядком розташування [194: 625].

Констатуємо кількісне зростання перехідних форм, які існують паралельно зі словосполученнями (*медійний простір, простір медіа, медіа-простір, медіапростір*) і засвідчують «явища переходу між цілісноформленими і розчленованими номінаціями» [206: 139]. Такий перехідний етап відображає живі мовні процеси у синхронії, але водночас відрізняється тимчасовою правописною невпорядкованістю, викликаною закономірним відставанням нормативної бази від процесів розвитку мови. Нова лексика має виявити свою доцільність і стійкість у мовній діяльності спільноти. Це корисне випробування для мовного організму, його захисних функцій, перевірки на стійкість типологічних рис і відповідності чинних норм стану реального функціонування мови.

Чинний дотепер «Український правопис», укладений у час, коли ця проблема ще не поставала так гостро, також засвідчив тенденцію комбінування основ без єднальних голосних через правописні рекомендації. У параграфі «Складні іменники» читаємо: «Через дефіс пишуться: складні іменники, утворені з двох іменників без допомоги сполучного звука, незалежно від того, чи в даному слові відмінюються обидва іменники, чи тільки другий. До слів із другою відмінюваною частиною належать: іменники, в яких перше слово підкреслює певну прикмету чи особливість предмета, явища, названого другим словом: *блок-система, буй-тур, дизель-мотор, жар-птиця, козир-дівка, крекінг-процес, свят-вечір, стоп-кран*» [392: 32-33]. Визначальною ознакою для написання через дефіс у поданих прикладах виступає не атрибутивність першої основи чи походження іменників (пор.: *дизельний мотор → дизель-мотор, святий вечір → свят-вечір*), а відсутність сполучного звука. Але хоча структурною ознакою композита є наявність сполучних голосних [176: 264], їх може і не бути: *інколи*, *інде*, *всесвіт*, *крайнебо*, *вгору*, *вниз*, *вобидвіруч*, *долілиць*. Інколи роль сполучного голосного виконує голосний невідмінюваної основи у препозиції: *ек**о**молоко,*

*ек**о**туризм, ек**о**турист, ек**о**фермер, ек**о**маркування*. Тому для визначення композита і юкстапозитадо уваги передусім слід брати зв'язки між складниками слова – підрядні чи сурядні. Другий параметр визначення – основа (несамостійний елемент) чи слово (самостійний елемент) у складній номінації. У першому випадку маємо основоскладання, у другому – словоскладання (визначити це допомагає метод перифраз).

Написання через дефіс може бути сигналом ще неповного освоєння запозичення на граматичному рівні, несамостійності складників деяких з них, чи їхньої невідмінюваності. Відсутність сполучних голосних порушує типологічну рису української мови: уникнення скупчень голосних або приголосних наприкінці основи (як у *медіа-аналіз* чи *бізнес-структура*). У текстах серед складних слів з першою основою **бізнес**- написання разом трапилося лише тричі: *бізнесасоціація*, *бізнесвумен*, *бізнескомпанія*. Написання разом складних слів *бізнес-сайт*, *бізнес-справи*, *бізнес-стратегія*, *бізнес-структура* призводить до небажаного збігу приголосних на стику твірних основ (пор. припустимість цього у префіксації – *беззубий*, *безсмертний*, *відділити*, *піддашшя*), тому такі випадки потребують професійного аналізу кожної одиниці.

Під впливом англійської мови зростає кількість складних слів проміжного типу (напівкомпозити – напівабревіатури). Запозичені основи, які наближаються до аброооснов (**еко**-, **кіно**-, **теле**-) легко поєднуються з питомими елементами, утворюючи гібридні напівкомпозити-напівабревіатури (*екобудинок, екомолоко, кінолітопис*, *кінодовідник*). Відбуваються «зміни в механізмах поєднання основ (за типом аглютинативного словопородження, комбінування основ без єднальних голосних, гібридизація слів за рахунок поєднання в них питомих і запозичених основ)» [192: 138]. Частину таких одиниць дослідники визнають напівкомпозитами-напівабревіатурами (*технопарк*) або такими, які поєднують структуру і семантику юкстапозитів і абревіатур (*прес-менеджер*). До дискусійних належать основи **інтернет**-, **веб-,арт**-, **поп**-, **рок**-, **техно**- та

інші. Є приклади їх функціонування як окремих слів: *Всі mp3 українські пісні за жанром* ***поп*** (Вулик, vulyk.ua/music); *Український* ***рок*** *виник в кінці 60-х років на хвилі відлиги у суспільному житті* (uk.wikipedia.org/wiki); ***Техно*** *– напрямок електронної музики, що зародився в середині 1980-их років у Детройті* (uk.wikipedia.org/wiki). Основа **арт-** яка є твірною для понад 80 новотворів, і повторним запозиченням з англ. *art*– ‘мистецтво’, де основа **арт-** позначає окремі різновиди мистецтва, особу, предмет, дію, місце, абстрактне поняття, пов’язане з мистецтвом; функціонує як частина складного слова (АРСУН 2013: 36-41): *арт-керівник, арт-школа, арт-журнал, медіа-арт*; У складному слові **арт-** частіше займає препозицію: *арт-керівник, арт-школа, арт-ярмарок, арт-готель, арт-двір, арт-журнал, арт-кафе, арт-клуб, арт-об’єкт, арт-центр*; рідше – постпозицію: *політарт, украрт; медіа-арт, техно-арт:* ***Арт-Двір*** *– єдине місце у 12-тисячному Бучачі, де регулярно відбуваються культурні заходи зовсім не районного рівня* (Коридор, korydor.in.ua); ***Арт-готель*** *«Баккара» — найбільший готель на воді та найромантичніший готель Києва*! (сайт Козирна карта, 2k.ua).*У Вроцлаві пройде перша виставка-ретроспектива українського* ***медіа-арту*** (сайт Відкритий архів українського медіа-арту, mediaartarchive.org.ua). Складні слова з основою **арт-** мають ознаки композита й абревіатури або юкстапозита й абревіатури.

Для дотримання словотвірної норми в запозиченнях важливо враховувати, що слова іншомовного походження є морфемноподільними, але не похідними в українській мові, тому до них некоректно застосовувати словотвірні норми, оскільки вони проходять етапи фонемного й морфемного адаптування (пор. *екшн* і *екшен* для *action*, *екзит-пул* і *екзит-пол* для *exitpoll*). Тяжіння до написання їх разом свідчить про їх подальше, поглиблене освоєння системою української мови (*он лайн – он-лайн – онлайн – онлайновий*), утворення антонімів *офлайн, офлайновий*. Визначальними для визначення нормативності новотвору є поширеність його в узусі, системна та комунікативна підтримка такої одиниці.

Динаміку сучасної словотвірної норми задає явище конкурування одиниць, часто різних за походженням, що виявляє тісну взаємозалежність і взаємодію тенденцій націоналізації та інтернаціоналізації. Найяскравішими явищами динаміки словотвірної норми є процеси дерусифікації, які виявляються у блокуванні варіантів, авторитарно впровадженими в українську мову, які кваліфікують як російські словотвірні моделі. Іншими виразними процесами є семантична та стильова диференціація та спеціалізація словотвірних конкурентів, які проникають з англійської мови. Вони забезпечують необхідними позначеннями нові когнітивні та комунікативні запити українського суспільства, але водночас викликають у фахівців побоювання деструктивного впливу на українське словотворення.

Висновки до РОЗДІЛУ 5

Для дослідження новотворів важливе розуміння норми як системи переваг, яка має ознаки гнучкої, плинної стабільності, хоч її системність і виявляється дуже виразно в наявності зразків – моделей словотворення. Словотвірна норма є фільтром для перевірки відповідності нової похідної лексики системі мови. Розрізняємо словотвірну норму – мовну, системну, прескриптивну (норми словотвору) та словотворчу норму як її живлення й підтримку – мовленнєву, практичну, дескриптивну (норми словотворення).Виявлено різноспрямовану динаміку взаємодії прескриптивної та дескриптивної норми в сучасній українській словотвірній номінації. Нормативним є похідне слово, утворене за наявними моделями й чинними нормами українського словотвору.

Динаміку норми сучасної української мови в словотвірній номінації формують процеси активації й реактивації питомих українських ресурсів та конкурування їх із новозапозиченими. Для об’єктивної кваліфікації сучасних мовних явищ використано словникові матеріали поверненої

лексикографічної спадщини поч. XX ст., що дозволяє розглядати процеси оновлення словотворення періоду незалежності з урахуванням попередньої асиміляції.

Зміни та розвиток сучасної словотвірної норми зумовлені взаємодією тенденцій націоналізації та інтернаціоналізації, інтелектуалізації та демократизації мови.Тенденція націоналізації виявляється в активізації питомих словотвірних моделей лексики, які демонструють традиції національної самобутності й органічно входять в структуру словотвірної системи мови. У сучасній прескриптивній нормі поновлено пріоритет національних словотвірних моделей і заблоковано невластиві українській мові словотвірні кальки з російських зразків: *виставковий* замість *виставочний*, *емоційний* замість *емоціональний*, *знеболити* замість *обезболити*, *блокувальник*, *блокувальний* замість *блокуючий*;активізовано творення фемінітивів *лідерка*, *продавчиня*замість*лідер*, *продавець*.

На матеріалі новотворів проаналізовано різні способи взаємодії питомих і запозичених словотворчих ресурсів у нових сферах функціонування української мови: конкурування (*інтернет* і *мережа*, *підприємництво* та *бізнес*), розмежування за семантикою (*видовище* й *шоу*, *голова* і *модератор, декласувати і декласифікувати*) чи стилістикою (*SMS-повідомлення* та *есемес, есемеска*) або витіснення одного з варіантів (*паркування*, *паркінг ≠ парковка*). Вивчення явищ семантико-функціональної диференціації паралельних нових номінацій закладає надійне підґрунтя для їхньої лексикографічної кодифікації, підвищення культури українського мовлення.

На основі вивчення нових складних слів з основами **бізнес-, інтернет-, піар-, медіа-/медія-** та ін. випрацьовано ряд практичних рекомендацій для розв’язання проблем їхнього написання разом чи з дефісом. Для цього застосовано їхній контекстний аналіз та метод перифразування.

ВИСНОВКИ

Системне дослідження сучасної української словотвірної номінації завдяки комплексному підходу до вивчення її джерел і ресурсів виявило тенденції її сучасного розвитку та національну специфіку. Уперше в україністиці в межах різних стилів і сфер функціонування мови, на різних синхронних зрізах установлено закономірності української словотвірної номінації у взаємодії словотвірної системи мови з мовною практикою, узуальною (колективною) й індивідуальною (авторською). *Узус* – це колективна мовна практика, загальноприйняте носіями певної мови вживання мовних одиниць на певному етапі розвитку мови, зокрема нормована й кодифікована загальноприйнята реалізація словотворчих ресурсів системи мови; *ідіолект* – індивідуальна мовна практика використання словотворчих ресурсів окремим носієм мови у контексті колективної мовної практики (узусу) та у взаємодії й взаємовпливі з системою мови.

Концептуальний апарат аналізу нової похідної лексики в ієрархії одиниць словотвірного рівня мови охоплює: *зразок словотворення* для опису унікальних, оказіональних похідних, продуктів авторської словотворчості або мовної гри; *словотвірну модель* як одиницю операційну, одиницю словотворення, яка слугує реалізації словотвірного типу в мовній практиці. (застосування *словотвірних моделей* для аналізу новотворів виявляє повторюваність структури похідних, установлює механізм, процедуру, спосіб їхнього творення); *словотвірний тип*, який потрактовано як системну, таксономічну одиницю, одиницю словотвору; *дериватему* – найзагальнішу одиницю словотвору, якій підпорядковано сукупність різноструктурних дериватів зі спільною поняттєвою (когнітивною) структурою. Обґрунтовано об’єднавчу функцію *дериватеми* як системної (емічної) одиниці в організації новотворів різної структури. Такий апарат аналізу новотворів виявив базові, активно оновлювані й поповнювані *словотвірні категорії* сучасної української мови – особи, неособи, дії, ознаки.

На матеріалі дериватів різної частиномовної належності доведено, що номінація стабільно активних і мобільних фрагментів сучасної україномовної картини світу відбувається за рахунок активнихсловотворчих ресурсів, питомих і запозичених. У синхронному словотворенні активність словотвірної моделі дає підстави стверджувати про продуктивність у системі словотвору словотвірного типу, який вона реалізує у мовній практиці. Іменник зберігає провідну роль в українській номінації як твірна база, яка активно оновлюється за рахунок власних назв (імен, прізвищ, назв партій, часто у вигляді абревіатур), основ іншомовного походження, питомих твірних основ (з розвитком їхньої семантики). У категорійній структурі української мови найпомітнішу динаміку виявляє категорія особи, зокрема фемінітиви. Стабільність творення категорійної мовної картини світу українця забезпечують активні словотворчі форманти й способи творення дериватів.

Методика вивчення гнучкої стабільності словотвору на матеріалі нової похідної лексики підтвердила стійкість типологічних рис української номінації. Встановлення незмінно активного ядра ресурсів української словотвірної номінації уможливила методика виокремлення та зіставлення продуктивних словотвірних типів та словотвірних моделей на різних етапах функціонування української мови XX – поч. XXI ст. із застосуванням кількісних показників активності певної моделі словотворення чи форманта.

Типологічні риси української словотвірної номінації найактивніше підтримують суфіксальні моделі, оскільки суфікс виконує роль категоризатора дійсності у мовах флективного типу. Такі моделі демонструють нині оновлення твірної бази, семантики й функціонування. У нових суспільно-політичних обставинах функціонування української мови вибір словотвірного ресурсу (наприклад, **-льник**, **-ець** замість –**щик** на позначення назви особи за дією) сприяє усуненню кальок і покручів як наслідків тривалого російщення номінаційного корпусу української мови. Префікси й основи в новотворах слугують для формування прагматично-

оцінних значень, спеціалізації та деталізації семантики, забезпечують новим номінаційним ресурсом реалізацію її функцій мови держави, зокрема, в терміносфері.

Моделювання динамічних процесів у синхронному словотворі як взаємодії гнізд різного типу, поєднання осново- й формантоцентричного підходів до аналізу похідних унаявнили активно оновлювані фрагменти сучасної українськомовної картини світу, в яких відбувається зміна активності та спектрів дії словотворчих ресурсів. Такий комплексний, системно-структурний підхід охоплює нову похідну лексику різного походження, належну до різних лексико-тематичних груп і поняттєвих полів. Словотворення в межах окремих гнізд виявляє їхню внутрішню динаміку, натомість перетворення гнізд одного різновиду на інший засвідчує зовнішню динаміку гнізд. У взаємодії вони окреслюють тенденції розвитку українського лексикону. Внутрішня динаміка характерна для словотвірних гнізд двох підтипів: 1) мотивованих питомими або давнозапозиченими словами та 2) словотвірних підгнізд, мотивованих запозиченнями, у складі коренево-словотвірних (мішаних) гнізд. Окремі словотвірні категорії та словотвірні моделі, передусім у словотвірних гніздах питомого походження, виявляють вплив соціальних змін на спектр і характер динаміки словотвору. Зовнішня динаміка різноструктурних гнізд показує засвоєння іншомовної лексики системою української мови та є односпрямованою: перехід кореневих гнізд у коренево-словотвірні. У гніздах іншомовного походження відбуваються 1) конкурування словотвірних варіантів; 2) стилістична та семантична їх диференціація, спеціалізація (переважно в складних похідних) та 3) поява оцінно-прагматичних конотацій у дериватах. Динаміка кількісного та семантичного наповнення гнізд свідчить про розширення й поглиблення когнітивного простору мови. Аналіз тематичних груп і полів, що вербалізують певні соціально значущі поняття, забезпечив надійність моделювання реального стану номінаційного корпусу української мови поч. XXI ст.

Для об’єктивної кваліфікації процесів сучасної української номінації використано словникові матеріали в ретроспективі поч. XXI ст. – к. XIX ст., зокрема, повернену лексикографічну спадщину поч. XX ст. Це дозволило розглядати процеси оновлення словотворення періоду незалежності з урахуванням попередньої асиміляції. Динаміка у словниках і текстах того чи іншого словотворчого ресурсу засвідчила, серед іншого, вплив позамовних чинників на його вибір і реалізацію.

Розкрито роль індивідуальної словотворчості в оновленні лексикону сучасної української мови. Розуміння взаємопов’язаності системи – узусу – ідіолекту зумовило аналіз їх як від наявності одиниць у системі до реалізації їх в узусі й ідіолекті (система → узус → ідіолект); так і від індивідуального творення нових одиниць до відтворюваності їх у колективній мовній практиці та входження їх у систему (ідіолект → узус → система).

Аналіз публіцистичних авторських текстів виявив тенденцію інтелектуалізації мови внаслідок активізації абстрактної лексики. Якщо в текстах художнього стилю переважає використання питомих словотворчих ресурсів, то публіцистичні тексти, спрямовані на аналіз гострих проблем сучасності, однаково активно оперують як питомими, так і запозиченими словотворчими ресурсами, що є виявом взаємодії тенденцій націоналізації та інтернаціоналізації у сучасній словотвірній номінації.

Відношення ідіолекту та узусу із системою мови потрактовано як постійні двоспрямовані взаємодію й взаємовплив: авторські новотвори постають за наявними моделями словотворення або спираються на них, а отже, втілюють словотвірну систему мови в системах індивідуального мовлення. Наслідки такої взаємодії засвідчують оновлення лексикону, що впливає на систему мови на всіх її рівнях та на стабільність мовної норми.

Активізовано захисні механізми мови у вигляді гібридного словотворення та калькування, які пристосовують іншомовне слово до граматичної системи української мови. Моделі, властиві галузям наукової й технічної термінології, поширюються у різні сфери узусу; поєднання

запозичених та питомих елементів призводить до зміни стильової належності новотворів. Авторська словотворчість у сучасному художньому тексті також залишається механізмом захисту самобутності української словотвірної номінації в умовах глобалізації; зокрема, реалізація периферійних непродуктивних словотвірних типів підтримує типологічні особливості українського словотворення.

Взаємодія питомих і запозичених словотворчих ресурсів у нових сферах функціонування української мови відбувається у різні способи: конкурування, семантико-функціональна та комунікативно-прагматична диференціація, витіснення одного з варіантів. Явище розмежування паралельних номінацій надає цінний матеріал для лексикографічної кодифікації нової лексики; рекомендації щодо вибору літературного варіанта.

Словотвірна норма є фільтром для перевірки відповідності нової похідної лексики системі мови, відповідно нормативним є похідне слово, утворене за наявними моделями й чинними нормами українського словотвору. Обґрунтовано розуміння словотвірної норми як системи переваг і виявлено різноспрямовану динаміку взаємодії прескриптивної та дескриптивної норми в сучасній українській словотвірній номінації. Динаміку норми сучасної української мови в сучасній словотвірній номінації формують процеси активації й реактивації питомих українських ресурсів та конкурування їх із новозапозиченими. Зміни та розвиток сучасної словотвірної норми зумовлені взаємодією тенденцій націоналізації та інтернаціоналізації, інтелектуалізації та демократизації похідної лексики.

Підтверджено провідну роль словотворення в оновленні й поповненні українського лексикону. Здійснене моделювання сучасного українського лексикону унаявнює, як словотвірна система сучасної української літературної мови реагує на нові виклики й запити суспільства, допомагає прогнозувати тенденції змін у номінації засобами словотворення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Аврамова Цветанка.Тенденции в българското словообразуване на границата между два века // Współczesna komunikacja językowa. Najnowsze zmiany w leksyce i słowotwórstwie języków słowiańskich. Prace Slawistyczne 125. – Red. naukowa Zofia Rudnik-Karwatowa. – Warszawa : SOW, 2008. – С. 9 –30.
2. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо / Уклад. Я. Б. Тимошенко. – Київ : «Либідь», 1991 – 256 с.
3. Аризанковска Лидија. Зборообразувањето и неговите ресурси во македонскиот јазик (со осврт на дериватите со субјективна оценка како дел од основниот лексички фонд на македонскиот јазик) // Зборник радова «Творба речи и њени ресурси у словенским језицима». – Србија, Београд : Филолошки факултет универзитета у Београду, 2012. – С. 33–42.
4. Арутюнова Н. Д. Проблемы морфологии и словообразования: (На материале испанского языка). – Москва : Языки славянских культур, 2007. – 288 с. – (Studia philological).
5. Арутюнова Н. Д.Очерки по словообразованию в современном испанском языке. – Москва : Изд-во АН СРСР, 1961. – 150 с.
6. Архангельська А. М. Маскулінізоване вираження nomina feminina та фемінізоване вираження nomina masculina у слов’янських мовах взаємодія свого і чужого // Мовознавство, 2007. – № 1. – С. 23–38.
7. Архангельська А. М. Новотвори-фемінативи в українській мові нової доби: неологізми, оказіоналізми чи ефемеризми? // Неологічні назви осіб у сучасних слов’янських мовах: монографія. – Рівне-Оломоуць : Вид-во нац. ун-ту «Острозька академія», 2011. – С. 67–121.
8. Бабич Н. Проблеми терміновживання і термінотворення в сучасному богословському стилі // Сучасна українська богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій. – Львів, 1998. – С. 162–168.
9. Багмут Й. А. Питання перекладу з російської мови на українську (Передача дієприкметників) // Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду.

Документи і матеріали / Упоряд.: Л. Масенко та ін. – Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська акад.», 2005. – 399 с.

10. Балтова Ю. За така наречените «неокласицизми» като ресурс в съвременното словообразуване // Зборник радова «Творба речи и њени ресурси у словенским језицима». – Србија, Београд : Филолошки факултет универзитета у Београду, 2012. – С. 43–51.
11. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія. – Київ : Либідь, 1993. – 336 с.
12. Белецкий А. А. Из наблюдений над морской лексикой венгерского языка // А. О. Білецький. Вибрані праці / Упоряд. Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, А. О. Савенко. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – С. 159–163.
13. Белецкий А. А. Об интернационализмах // А. О. Білецький. Вибрані праці / Упоряд. Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, А. О. Савенко. – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – С. 184–202.
14. Белецкий А. А. Система и несистема в естественном языке // А. О. Білецький. Вибрані праці / Упоряд. Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, А. О. Савенко. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – С. 498–509.
15. Белецкий А. А. Язык – динамическая знаковая система // А. О. Білецький. Вибрані праці / Упоряд. Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, А. О. Савенко. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – С. 529–535.
16. Белецкий А. А. Лексикология и теория языкознания (ономастика). – Киев: Изд-во КГУ, 1972 – 209 с.
17. Белякова Г. В. Словообразовательная категория суффиксальных локативных существительных в современном русском языке: монография. – Астрахань : Издательский дом «Астраханский университет», 2007. – 170 с.
18. Бибик С. П. Диференційні ознаки розмовно-побутового стилю літературної мови // Українська мова, 2011. – № 4. – С. 22–31.
19. Бибик С. П. Стильова розмовна норма та розмовна лексика // Культура слова. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – Випуск 74. – С. 59–65.

20. Бибик С. П. Усна літературна мова в українській культурі повсякдення. – Ніжин : «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. – 589 с.
21. Білецький А. О. Про мову і мовознавство. Навчальний посібник. – Київ : АртЕк, 1997. – 224 с.
22. Білецький А. О. Про співставне дослідження словотвору різних мов // А. О. Білецький. Вибрані праці / Упоряд. Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, А. О. Савенко. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – С. 475–476.
23. Білоусенко П. І. Історія суфіксальної системи українського іменника (назви осіб чоловічого роду). – Київ : КДПІ, 1993. – 214 с.
24. Блумфилд Л. Язык. – Москва : Прогресс, 1968. – 607 с.
25. Брага І. І. Мовна репрезентація образу держави у пресі України (кінець 1970 –початок 2000 років). –Автореф. дис. … канд. філол. наук. – Київ, 2002. – 20 с.
26. Брітікова К. В. Узуальне та оказіональне в інноваціях сучасної української мови: тенденції оновлення лексико-словотвірної категорії назв особи. – Автореф. дис. … канд. філол. наук.– Харків, 2007. – 20 с.
27. Брус М. Словотвірна семантика фемінітивів української мови XVI – XVII століття // Актуальні проблеми українського словотвору / За редакцією Василя Ґрещука. – Івано-Франківськ : Плай, 2002. – С. 403–413.
28. Брус М. Фемінітиви української мови в переплетенні давніх і сучасних тенденцій // Вісник Львівського університету. Серія філологічна, 2009. – Випуск 46. – Ч. 1. – С. 61 –69.
29. Брус М. Фемінітивний словотвір у працях І. І. Ковалика // Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Філологія. Випуск XV-XVIII. – Івано-Франківськ, 2007. – С. 19–23.
30. Булаховский Л. А. Деэтимологизация в русском языке // Л. А. Булаховський. Вибрані праці в 5 тт. – Т. 3. Славістика. Російська мова. – Київ : Наук. думка, 1978. – С. 345–372.
31. Булаховський Л. А. Нариси з загального мовознавства. 2-е вид. – Київ : Рад. школа, 1959. – 308 с.

32. Валюх З. О. Словотвірна парадигматика іменника в українській мові: монографія. – Київ; Полтава : АСМІ, 2005. – 356 с.
33. Варченко В. В. Цитатная речь в медиа-тексте. – Москва : ЛКИ, 2007. – 240 с.
34. Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов. – Москва : Языки славянской культуры, 2001. – 288 с.
35. Виноградов В. А. Лингвистика и обучение языку. – Москва : Высшая школа, 2003. – 370 с.
36. Виноградов В. В. Словообразование и его отношение к грамматике и лексикологии // Вопросы теории и истории языка.– Москва : Изд-во АН СССР, 1952. – С. 99-152.
37. Виноградов В. А. Идиолект // БРЭ. – Москва : БРЭ, 1998. – С. 144.
38. Виноградова В. Н. Стилистический аспект русского словообразования. – Москва : Наука, 1984. – 184 с.
39. Вихованець І. Р. Основні питання морфології // І. Вихованець, К. Городенська. Теоретична морфологія української мови: Академічна граматика української мови. За ред. І. Вихованця. – Київ : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – С. 7-43.
40. Вихованець І. Р. Синтетизм // Українська мова: Енциклопедія. – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – Вид. 3-є, зі змінами і доповн. – С. 619.
41. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – Київ : Наук. думка, 1988. – 256 с.
42. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови: Академічна граматика української мови. За ред. І. Вихованця. – Київ : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с.
43. Віняр Г. М. Словотворчі тенденції в сучасній українській мові (на матеріалі усного і писемного мовлення 80 – початку 90 років XX століття): Автореф. дис… канд. філол. наук – Дніпропетровськ, 1992. – 16 с.

44. Возний Т. М. Словотвір дієслів в українській мові у порівнянні з російською та білоруською. – Львів : Вид-во Львів. держ. ун-ту «Вища школа», 1981. – 186 с.
45. Вокальчук Г. М. Авторський неологізм в українській поезії ХХ століття (лексикографічний аспект) : монографія / За ред.А. П. Грищенка. – Рівне : Наук.-видав.центр «Перспектива», 2004. – 524 с.
46. Волоцкая З. М. Опыт описания словообразовательных значений. – Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Москва, 1968 – 24 с.
47. Волоцкая З. М. Семантическая классификация и способы образования отыменных глаголов // Структурная типология языков. Отв. ред. к. ф. н. В. В. Иванов. – Москва : Наука, 1966. – С. 165–180.
48. Гак В. Г. Сопоставительная лексикология. – Москва : Междунар. отношения, 1977. – 264 с.
49. Гарвин П. Л. Относительная анализируемость морфологических данных // П. Л. Гарвин. Принципы типологического анализа языков различного строя. – Москва : Изд-во «Наука», Главная редакция восточной литературы, 1972. – С. 31–43.
50. Гнатюк Г. М. Дієприкметник у сучасній українській літературній мові. –Київ : Наук. думка, 1982. – 248 с.
51. Гнатюк Л. П. Мовний феномен Григорія Сковороди в контексті староукраїнської книжної традиції. – Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. – 446 с.
52. Гнатюк Л. П. Реактивація лексико-семантичних засобів як джерело поповнення словникового складу сучасної української літературної мови // Мовні і концептуальні картини світу. – Київ, 2004. – Випуск 11. – Книга 1. – С. 101–105.
53. Горбач О. Мовостиль новітніх перекладів Св. Письма на українську народню мову 19–20 вв. // Наукові записки Українського Вільного Університету. – Ч. 13. – Філософічний факультет: збірник Мовознавчої Комісії Наукового Конґресу в 1000-ліття Хрищення Руси-України. – Мюнхен, 1988. – С. 29–98.

54. Горецький Я. Динамічність і динаміка в мові // Мовознавство, 1988. – № 6. – С. 7–10.
55. Городенська К. Г Семантичні функції дериваційних морфем // Мовознавство, 1987. – №1. – С. 20–30.
56. Городенська К. Г. Деривація синтаксичних одиниць. – Київ : Наук. думка, 1991. – 192 с.
57. Городенська К. Г. Дії та стани похідних дієслів як джерело пізнання історії та культури українського народу // Відображення історії та культури народу в словотворенні: Доповіді XII Міжнар. наук. конф. Комісії зі слов'янського словотворення при МКС / Упоряд. та наук. ред. Н. Ф. Клименко і Є. А. Карпіловської. – Київ : Видавничийдім Дмитра Бураго,2010. – С. 355 – 364.
58. Городенська К. Г. Проблема виділення словотвірних категорій // Мовознавство. – 1994. – №6. – С. 22–28.
59. Городенська К. Г. Українське слово у вимірах сьогодення. – Київ : КММ, 2014. – 124 с.
60. Городенська К. Г. Нові запозичення і новотвори на тлі фонетичної та словотвірної підсистем української літературної мови // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць. – Київ : КНЕУ, 2009. – Випуск VIII. – С. 3–9.
61. Городенська К. Г. Нові явища та процеси в українському словотворенні: динаміка чи деструкція словотвірних норм? // Українська мова, 2013. – № 2(46). – С. 3–12.
62. Горпинич В. О. Будова слова і словотвір. – Київ : Радян. шк., 1977. – 119 с.
63. Горпинич В. О. Українська словотвірна дериватологія. – Дніпропетровськ, 1998. – 190 с.
64. Ґрещук В. В. Дериватологічна концепція Івана Ковалика // Іван Ковалик Вчення про словотвір. Вибрані праці. / Упоряд. та авт. передмови Василь Ґрещук. – Івано-Франківськ–Львів : Місто НВ, 2007. – С. 6–20.

65. Ґрещук В. В. Український відприкметниковий словотвір. – Івано-Франківськ : Плай, 1995. – 208 с.
66. Грищенко А. П. Прикметник в українській мові. – Київ : Наук. думка, 1978. – 206 с.
67. Гутшмидт К. Общие тенденции и специфические формы их представления в современных славянских языках // Jazykovedný časopis, 1998. – № 49/1–2. – S. 15–26.
68. Гутшмидт К. Словообразовательные новации (преморфемные дериваты) в славянских языках с точки зрения когнитивной лингвистики // Procesy innowacyjne w językach słowiańskich. – Warszawa : Slawist. ośrodek wydawn., 2003. – S. 63–76.
69. Данилевська О. Мова в революції та революція в мові: мовна політика Центральної Ради, Гетьманату, Директорії УНР. –Київ : ТОВ «Друкарня Бізнесполіграф», 2009. – 176 с.
70. Дарчук Н. П., Грязнухіна Т. О. Частотний словник сучасної української публіцистики // Мовознавство, 1996. – № 4–5. – С. 15–18.
71. Динаміка та стабільність лексичних і словотвірних систем слов’янських мов : зб. темат.блоку на XIV Міжнар. з’їзді славістів (Охрид, Македонія). – Київ : Наук.-видав. центр Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського, 2008. – 128 с.
72. Добросклонская Т. Г. Медиалингвистика: системный подход к изучению языка СМИ: современная английская медиаречь. – Москва : Флинта ; Наука, 2008 – 264 с.
73. Должикова Т. Світ жінки у її мові (про лінгвостилістику сучасної фемінної прози) // Культура слова. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – Випуск 75. – С. 73–78.
74. Дюндик О. А. Креативний потенціал неолексикону Євгена Пашковського // Українська мова, 2017. – № 2. – С. 110–122.
75. Ельмслев Л. О категориях личности – неличности и одушевленности – неодушевленности // Принципы типологического анализа языков различного

строя. – Москва : Изд-во «Наука» Главная редакция восточной литературы, 1972. – С. 114–152.

76. Ельмслев Л. Язык и речь // Хрестоматия по общему языкознанию. – Київ : «Освіта України», 2008 –С. 504–516.
77. Ермакова О. П. Влияние идиоматичности семантики производных слов на повторную реализацию словообразовательных моделей в русском именном словообразовании последних десятилетий (к проблеме взаимодействия словообразования и лексики) // Новые пути изучения словообразования славянских языков : сб. Междунар. комиссии по славянскому словообразованию. – Magdeburg : PeterLang, 1999. – S. 239–245.
78. Ермакова О. П. Возможности словообразования в сфере выражения логических категорий // Slavische Wortbildung im Vergleich. Theoretische und pragmatische Aspekte /Swetlana Mengel (Hg./ред.). – Berlin: LIT-Verlag Dr. W. Hopf, (Slavica Varia Halensia, Bd. 12), 2014.– С. 640–651.
79. Ермакова О. П. Лексические значения производных слов в русском языке. – Москва : Рус. яз., 1984. – 152 с.
80. Есперсен О. Философия грамматики. – Москва : Изд-во иностр. л-ры, 1958. – 400 с.
81. Єрмоленко С. Я. Динаміка літературних норм // Українська мова. Серія NDJS. Red. nauk. Svitlana Jermolenko. – Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filoligii Polskiej, 1999. – С. 221–227.
82. Єрмоленко С. Я. Експресивність // Українська мова : Енциклопедія. – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – Вид. 3-є, зі змінами і доп. – С. 175–176.
83. Єрмоленко С. Я. Літературна мова // Українська мова : Енциклопедія. – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – Вид. 3-є, зі змінами і доп. – С. 293–294.
84. Єрмоленко С. Я. Норма мовна // Українська мова : Енциклопедія. – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – Вид. 3-є, зі змінами і доп. – С. 438–440.

85. Єрмоленко С. Я. Публіцистичний стиль // Українська мова: Енциклопедія. – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім.М. П. Бажана, 2007. – Вид. 3-є, зі змінами і доп. – С. 562.
86. Єрмоленко С. Я. Стиль // Українська мова : Енциклопедія. – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – Вид. 3-є, зі змінами і доп. – С. 605–606.
87. Єрмоленко С. Я. Стиль індивідуальний // Українська мова : Енциклопедія. – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – Вид. 3-є, зі змінами і доп. – С. 676–677.
88. Єрмоленко С. Я. Сучасні проблеми дослідження літературної мови // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. – Випуск IV. – Київ : ВЦ Київ. ун-т, 2001. – С. 3–12.
89. Житецкий П. Г. О переводахъ євангелія на малорусскій языкъ. – Санктъ-Петербургъ, 1905. – 39 с.
90. Жовтобрюх М. А. Мова української преси (До середини дев'яностих років XIX ст.). – Київ : Вид-во АН УРСР, 1963. – 412 с.
91. Журавлева Т. А. Особенности терминологической номинации. – Донецк: Донбасс, 1998. – 252 с.
92. Зализняк А. А. Семантическая деривация в синхронии и диахронии: проект «Каталог асемантических переходов» // Вопросы языкознания, 2001. – № 2. – С. 13–25.
93. Захлюпанная Н. М. Субстантивные образования с суффиксом **-ка** в современном украинском языке: Автореф. дис. … канд. филол. наук. – Ужгород, 1984. – 20 с.
94. Звегинцев В. А. История языкознания XIX–XX веков в очерках и извлечениях. – Ч. 2. – Москва : Просвещение, 1965. – 466 с.
95. Звегинцев В. А. Семасиология. – Москва : Изд-во Московського университета, 1957. – 323 с.

96. Земская Е. А. Активные процессы современного словопроизводства // Русский язык в конце XX столетия (1985–1995) / Под ред. Е. А. Земской. – Москва : Языки рус. культуры, 2000. – 2-е изд. – С. 90–141.
97. Земская Е. А.Интерфиксация в современном русском языке // Развитие грамматики и лексики современного русского языка. –Москва : Наука, 1964. – С. 36–62.
98. Земская Е. А. О принципах выделения языковых уровней // Единицы разных уровней грамматического строя языка и их взаимодействие. – Москва : Наука, 1969. – С. 279–281.
99. Земская Е. А. Словообразование как деятельность / Отв. ред. Д. Н. Шмелев. Изд. 4–е. – Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 224 с.
100. Земская Е. А.Окказиональные и потенциальные слова в словообразовании // Актуальные проблемы русского словообразования. – Ч. 1. – Самарканд, 1972. – С. 19–28.
101. Земская Е. А. Современный русский язык. Словообразование. – Москва : Просвещение, 1973. – 304 с.
102. Земская Е. А. Специфика семантики и комбинаторики производства слов-гибридов // Slavische Wortbildung: Semantik und Kombinatorik / Swetlana Mengel (Hrsg./ Ред.). – Munster–London–Hamburg : Lit, 2002. – S. 157–169.
103. Земская Е. А., Рудник-Карватова З. Нове явления в словообразовании русского и польського языков на рубеже XX–XXI веков // Славянские языки и культуры в современном мире. Труды и материалы. – Москва : МАКС Пресс, 2009. – С. 106–107.
104. Зенков Г. С. Вопросы теории словообразования. – Фрунзе: Наука, 1969. – 164 с.
105. Зенков Г. С.О словообразовательных типах с суффиксами **-щик, -ник** и их взаимодействии в современном русском языке // Развитие современного русского языка. – Москва, 1963. – С. 136–144.
106. Ильясова С. В., Амири Л. П. Языковая игра в коммуникативном пространстве СМИ и рекламы. – Москва : Флинта ; Наука, 2009. – 295 с.

107. Ирисханова О. К. О лингвокреативной деятельности человека : отглагольные имена. – Москва: Изд-во ВТИИ, 2004. – 352 с.
108. Ирисханова О. К. О понятии креативности и его роли в метаязыке лингвистических описаний // Когнитивные исследования языка. Выпуск V. Исследование познавательных процессов в языке : сб. науч. тр. – Москва : Ин-т яз-ния РАН, ТГУ, 2009. – режим доступу new.ether-tv.ru/academia.
109. Исаченко А. В. К вопросу о структурной типологии словарного состава славянских литературных языков // Slavia, 1958. –№ 27. – С. 334–352.
110. Ицкович В. А. Языковая норма и проблемы кодификации современного русского языка : Автореф. дис…д-ра филол. наук. – Москва, 1981. – 44 с.
111. Іларіон митрополит. Дохристиянські вірування українського народу: історично-релігійна монографія. – Київ : Обереги, 1991. – 424 с.
112. Ільїн В. С. Префікси в сучасній українській мові. – Київ: Вид-во АН УРСР, 1953. – 167 с.
113. Караулов Ю. Н. Лингвистическое конструирование и тезаурус литературного языка. – Москва : Наука, 1981. – 367 с.
114. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Отв. ред. Д.Н.Шмелёв. – Москва : Наука, 1987. – 264 с.
115. Карпенко Ю. О. Синхронічна сутність лексико-семантичного способу словотвору // Мовознавство, 1992. – №4. – С. 3–10.
116. Карпіловська Є. А. Активні ресурси сучасного українського словотворення // Зборник радова «Творба речи и њени ресурси у словенским језицима». – Србија, Београд: Филолошки факултет универзитета у Београду, 2012. – С. 97–107.
117. Карпіловська Є. А. Активність інноваційних процесів у різних функціональних стилях мови // Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : монографія. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. – С. 35–49.
118. Карпіловська Є. А. Вплив інновацій на стабільність мовної системи: регулятори системної рівноваги // Динаміка та стабільність лексичних і

словотвірних систем слов'янських мов : зб. темат.блоку на XIV Міжнар. з'їзді славістів (Охрид, Македонія). – Київ : Наук.-видав. центр Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського, 2008. – С. 3–22.

119. Карпіловська Є. А. Вступ до комп'ютерної лінгвістики. – Донецьк : Юго-Восток, 2003. – 184 с.
120. Карпіловська Є. А. Вторинна номінація у сучасній українській мові: тенденції розвитку / Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – Випуск 20. – С. 27–32.
121. Карпіловська Є. А. Динаміка лексичної та словотвірної норми мови // Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: монографія. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. – С. 49–59.
122. Карпіловська Є. А. Динаміка сучасної української мови в словниках нового покоління (проект серії словників нової української лексики) // Українська мова, 2004. – № 3. – С. 3–29.
123. Карпіловська Є. А. Динаміка україномовної категоризації світу та її вияви в новій лексиці // Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: монографія. – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. – С. 79–91.
124. Карпіловська Є. А. Зміни в структурі сучасної української мови та можливості їх моделювання // Українська мова, 2011. – № 2 –С. 3–18.
125. Карпіловська Є. А. Конкурування варіантних номінацій як вияв тенденцій розвитку лексикону: регулятори рівноваги // Функціонально-комунікативні аспекти граматики і тексту : зб. до ювілею проф. А. П. Загнітка. – Донецьк: ДонНУ, 2004. – С. 122–132.
126. Карпіловська Є. А. Конкурування варіантних номінацій: критерії переваг // Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : монографія. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. – С. 60–74.

127. Карпіловська Є. А. Концепція словотвору І. І. Ковалика в контексті сучасної слов'янської дериватології // Вісник Львівського університету. – Серія філологічна, 2017. – Випуск 64. – Ч. І. – С. 21–31.
128. Карпіловська Є. А. Мовна категоризація світу і тенденції українського експресивно-оцінного словотворення // Граматика слова і граматика мови. Зб. на пошану І. Р. Вихованця. – Донецьк : ДонНУ, 2005. – С. 229–254.
129. Карпіловська Є. А. Мода на слова і норма мови // Культура слова. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – Випуск 77. – С. 134-140.
130. Карпіловська Є. А. Морфемна сітка як інструмент дослідження будови слова // Українське мовознавство, 1991. – Випуск 19. – С. 100–110.
131. Карпіловська Є. А. Нові контексти вживання як основа творення неосемантизмів: «сполучені посудини» лексикону // Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : монографія. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. – С. 91–97.
132. Карпіловська Є. А. Норма в сучасному українському словотворенні: зразок і реальність // Культура слова. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011.– Випуск 74. –С. 43–51.
133. Карпіловська Є. А. Передмова. Кореневий гніздовий словник – модель сучасного українського лексикону // Кореневий гніздовий словник української мови : Гнізда слів з вершинами – омографічними коренями. – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2002. – С. 3–11.
134. Карпіловська Є. А. Семантико-прагматична диференціація словотворчих ресурсів мови: своє і засвоєне // Новые явления в славянском словообразовании: Система и функционирование / Доклады XI Международной науч. конф. Комиссии по славянскому словообразованию при МКС / Под ред. проф. Е. В. Петрухиной. – Москва, 2010. – С. 228–244.
135. Карпіловська Є. А. Словотвірна норма в системі мови і в тексті: передумови та вияви динаміки // Słowotwórstwo słowiańskie: system i tekst. Prace Komisji

Słowotwórczej przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów / Pod red. Jerzego Sierociuka. – Poznań : Wyd. PTPN, 2012. – S. 67–74.

136. Карпіловська Є. А. Словотворення в україномовному «кресленні» Інтернету // Wortbildung und Internet. / Tošović, Branko, Wonisch, Arno (Hg./ред.). Graz: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Kommission für Wortbildung beim Internationalen Slawistenkomitee, 2016. – S. 125–134.
137. Карпіловська Є. А. Соціальні чинники динаміки норм в українській мові кінця XX–початку XXI ст.: система та узус // Języki słowiańskie w ujęciu sociolingwistycznym / Pod red. Haliny Kurek. – Kraków : Księgarnia Akademicka, 2012. – S. 47-58. – Biblioteka «LingVariów», t. 15.
138. Карпіловська Є. А. Суфіксальна підсистема сучасної української літературної мови: будова та реалізація. – Київ : Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, 1999. – 297 с.
139. Карпіловська Є. А. Тенденції оновлення сучасного українського лексикону // Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : монографія. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. – С. 6–133.
140. Карпіловська Є. А.Тенденції розвитку сучасного українського лексикону: чинники стабілізації інновацій // Українська мова, 2007. – № 4. – С. 3–15; 2008. – № 1. – С. 24–35.
141. Карпіловська Є. А. Термін у сучасній мовотворчості // Українська термінологія і сучасність. – Київ, 2013. – Випуск IX. – С. 185 – 191.
142. Карпіловська Є. А. Функціональний потенціал конкурентних моделей словотворення: параметри стабільності похідних // Функціональні аспекти словотворення: матеріали 9-ої Міжнародної конф. Комісії зі слов’янського словотворення при МКС. – Мінськ, 2006. – С. 92–101.
143. Кислюк Л. Вияв специфіки українського словотвору в нових похідних іменниках // Вісник Львівського університету. – Серія філологічна, 2017. – Випуск 64. –Ч. І. –С. 88–95.

144. Кислюк Л. П. Активні словотвірні моделі в письменницькому ідіолекті // Культура слова. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012.– Випуск 77. – С. 157–162.

145. Кислюк Л. П. Вплив авторитетних українських видань на формування сучасного обличчя української літературної мови // Тенденції розвитку української лексики та граматики. – Ч. ІІ. – За ред. І. Кононенко, І. Митнік, С. Романюк. Видавнича серія кафедри україністики Варшавського ун-ту та Прикарпатського нац. ун-ту ім. В. Стефаника «W kręgu języka, literatury i kultury». – Варшава – Івано-Франківськ, 2015, – С. 26–37.

146. Кислюк Л. П. Вплив аналогії на активність словотвірних моделей // Jahrbuchder IV. Internationalen virtuellen Konferenz der Ukrainistik «Dialog der Sprachen – Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht» Reihe: Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik. Bd. 2013/Herausgegeben von Olena Novikova, Peter Hilkes, Ulrich Schweier. – München – Berlin :Verlag Otto Sagner, 2014. – С. 72–79.

147. Кислюк Л. П. Гібридні новотвори як спосіб засвоєння запозичуваної термінології // Українське мовознавство.– Київ : ВПЦ «Київський університет», 2010. – Випуск 40.– С. 32–37.

148. Кислюк Л. П. Динаміка словотвірної норми: тенденція націоналізації // Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti jazyka, literatúry a kultúry / Zost. Jarmila Kredátusová. Acta facultatis Philosophicae Prešoviensis. − Prešov : Filozofická fakulta, 2012. – С. 193–208.

149. Кислюк Л. П. Диференціація норми і практика вживання активних дієприкметників у сучасній українській мові // Проблеми гуманітарних наук : зб. наук. праць Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. Івана Франка, 2011. – Випуск 28. Філологія. – С. 73–87.

150. Кислюк Л. П. Диференціація словотворчих ресурсів у сучасній українській номінації // Зборник радова «Творба речи и њени ресурси у словенским

језицима». – Србија, Београд : Филолошки факултет универзитета у Београду, 2012. – С. 109–120.

151. Кислюк Л. П. Експресивно-оцінне словотворення в сучасній номінації // Українське слово в етнокультурному вимірі. – Дрогобич : Дрогобицький пед. ун-т, 2009. – С. 85–90.
152. Кислюк Л. П. Категорія «жіночість» у сучасному українському словотворенні // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». Т. 25 (64). – № 4. – Ч. 2. – Симферополь, 2012. – С. 97–105.
153. Кислюк Л. П. Мовна динаміка в стабільно активних словотвірних моделях української мови // Язык и культура / Под общ. ред. С. С. Чернова. – Новосибирск: Издательство ЦРНС, 2014. – С. 121–128.
154. Кислюк Л. П. Національномовні ресурси відображення соціодинаміки // Відображення історії та культури народу в словотворенні: Доповіді XII Міжнародної наук. конф. Комісії зі слов’янського словотворення при МКС / Упоряд. та наук. ред. Н. Ф. Клименко і Є. А. Карпіловської. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – С. 393–408.
155. Кислюк Л. П. Неосемантизми іншомовного походження в сучасній українській мові // Мовне обличчя міста: Черкаси – 2008.– Черкаси: Брама–Україна, 2009. – С. 106–110.
156. Кислюк Л. П. Нові тенденції у творенні іменників – назв осіб сучасної української мови // Актуальні проблеми українського словотвору. – Івано-Франківськ, 2002. – С. 217–225.
157. Кислюк Л. П. Оновлення словотвірних категорій у контексті тенденцій мовного розвитку // Мови та культури у новій Європі: контакти і самобутність : зб. наук. доп. – Київ : Видавничийдім Дмитра Бураго, 2009. – С. 138–144.
158. Кислюк Л. П. Освоєння англізмів в українській інтернет-комунікації // Термінологічний вісник : зб. наук. праць / Відп. ред. Л. В. Туровська. – Київ : Інститут української мови НАНУ, 2017. – Випуск 4. – С. 245–252.

159. Кислюк Л. П. Особливості актуалізації словотворчих ресурсів в українській інтернет-комунікації // Wortbildung und Internet / Tošović, Branko, Wonisch, Arno (Hg./ред.). – Graz: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz, Kommission für Wortbildung beim Internationalen Slawistenkomitee, 2016. – S. 185–194.
160. Кислюк Л. П. Паралелізм лексичної і синтаксичної деривації в термінології // Термінологічний вісник : зб. наук. праць. − Київ, 2013. − Випуск 2(1). – С. 210 –214.
161. Кислюк Л. П. Підходи до вивчення нової похідної лексики // Współczesne językoznawstwo słowiańskie: teoria i metodologia badań. - T. I «Słowotwórstwo» /Red. naukowy Elena Koriakowcewa. – Siedlce, Polska, 2016. – S. 53–62.
162. Кислюк Л. П. Підходи до вивчення семантики похідного слова: українська дериватологічна школа в порівнянні з іншими слов'янськими // Slavische Wortbildungim Vergleich. Theoretische und pragmatische Aspekte / Swetlana Mengel (Hg.). −Berlin : LIT-Verlag Dr. W.Hopf, 2014 (Slavica Varia Halensia, Bd. 12). – S. 47–59.
163. Кислюк Л. П. Словотвірна параметризація лексико-семантичного поля «мистецтво» // Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія. – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – С. 521–531.
164. Кислюк Л. П. Словотвірний потенціал неосемантизмів у сучасній українській номінації // Проблеми гуманітарних наук : зб. наук. праць. –Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. Івана Франка, 2012. – Випуск 30. – С. 4–21.
165. Кислюк Л. П. Сучасна словотвірна норма української мови: мовна практика та кодифікація // Українська мова, 2012. – № 1. – С. 52–66.
166. Кислюк Л. П. Узуальне й оказіональне в авторських новотворах категорії назв особи // Мовознавчий вісник : зб. наук. праць/ Відп. ред. Г. І. Мартинова. – Черкаси, 2012. – Випуск 14–15. – С. 56–61.

167. Кислюк Л. П. Українські словотворчі ресурси в текстах Святого Письма // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць.– Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2013. –Випуск 659. Романо-слов'янський дискурс. – С. 124–128.
168. Кислюк Л. П. Функціональний потенціал тематичної групи «засоби масової інформації» // Мовознавчий вісник : зб. наук. праць / Відп. ред. Г. І. Мартинова. – Черкаси, 2008. – Випуск 7. –С. 112–118.
169. Кислюк Л. П. Функціонування та словотвірний потенціал неозапозичень у сучасній українській мові // Вісник Прикарпатського національного ун-ту ім. В. Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ, 2007. – Випуск XV – XVIII. – С. 228–231.
170. Клименко Н. Ф. Аглютинативність в українському словотворенні // Клименко Н. Ф. Вибрані праці / Упоряд. Є. А. Карпіловська, О. Д. Пономарів, А. О. Савенко. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. – С. 12–19.
171. Клименко Н. Ф. Взаємозв'язки різнорівневих похідних одиниць мови як критерій їх зіставлення (на матеріалі східнослов'янських і новогрецької мов) // Slavische Wortbildung im Vergleich. Theoretische und pragmatische Aspekte /Swetlana Mengel (Hg.). –Berlin : LIT-Verlag Dr. W. Hopf, 2014 (Slavica Varia Halensia, Bd. 12). – S. 338–352.
172. Клименко Н. Ф. Вибрані праці / Упоряд. Є. А. Карпіловська, О. Д. Пономарів, А. О. Савенко. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. – 728 с.
173. Клименко Н. Ф. Гібридне слово // Українська мова: Енциклопедія. – Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – Вид. 3-є, зі змінами і доп. – С. 98.
174. Клименко Н. Ф. Дериваційне правило // Українська мова: Енциклопедія. – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – Вид. 3-є, зі змінами і доп. – С. 138.
175. Клименко Н. Ф. Диференційні та інтеграційні процеси в лексиці і словотворенні сучасної української мови // Динаміка та стабільність лексичних і словотвірних систем слов'янських мов : зб. темат.блоку на XIV

Міжнародному з'їзді славістів (Охрид, Македонія). – Київ : Наук.-видав. центр Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського, 2008. – С. 68–98.

176. Клименко Н. Ф. Композиція основ // Українська мова: Енциклопедія. – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – Вид. 3-є, зі змінами і доп. – С. 264.
177. Клименко Н. Ф. Мовна синергетика як модель системи із саморегулюванням і як компонент комп'ютерної лінгвістики // Українське мовознавство, 1998. – Випуск 21. – С. 4–9.
178. Клименко Н. Ф. Морфеми активність // Українська мова: Енциклопедія. – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – Вид. 3-є, зі змінами і доп. – С. 392.
179. Клименко Н. Ф. Морфемна будова слова // Українська мова: Енциклопедія. – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – Вид. 3-є, зі змінами і доп. – С. 392-393.
180. Клименко Н. Ф. Морфологічна будова композитів // Клименко Н. Ф. Вибрані праці / Упоряд. Є. А. Карпіловська, О. Д. Пономарів, А. О. Савенко. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. – С. 83–111.
181. Клименко Н. Ф. Моція // Українська мова: Енциклопедія. – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – Вид. 3-є, зі змінами і доп. – С. 402–403.
182. Клименко Н. Ф. Назви осіб у сучасній українській періодиці // Українське мовознавство, 2003. – Випуск 25. – С. 20–24.
183. Клименко Н. Ф. Неологізми в різних стилях сучасної української та новогрецької мов // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – Київ, 2002. – Випуск 8. – С. 14–17.
184. Клименко Н. Ф. Неологізування в українській мові в часи глобалізації // V Міжнародний конгрес Міжнародної асоціації україністів. Мовознавство. – Чернівці: Рута, 2003. – С. 38–42.
185. Клименко Н. Ф. Оновлення словотворчих ресурсів як наслідок семантичної інтерференції мов // Зборник радова «Творба речи и њени ресурси у

словенским језицима». – Србија, Београд : Филолошки факултет универзитета у Београду, 2012. – С. 131–140.

186. Клименко Н. Ф. Основи морфеміки сучасної української мови. – Київ : ІЗИН, 1998. – 182 с.
187. Клименко Н. Ф. Осново- і словоскладання у процесах номінації сучасної української мови // Українська мова, 2003. – № 3–4. – С. 83–105.
188. Клименко Н. Ф. Основоскладання // Українська мова: Енциклопедія. – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – Вид. 3-є, зі змінами і доп. – С. 466.
189. Клименко Н. Ф. Паралельність форм афіксальних і композитних утворень // Словотвір сучасної української літературної мови. – Київ : Наук. думка, 1979. – С. 318–325.
190. Клименко Н. Ф. Потенційне слово // Українська мова: Енциклопедія. – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – 3-є вид., зі змінами і доп. – С. 532–533.
191. Клименко Н. Ф. Продуктивність // Українська мова: Енциклопедія. – Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – 3-є вид., зі змінами і доп. – С. 556.
192. Клименко Н. Ф. Роль словотворення у сучасній українській номінації // Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : монографія. – Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008.–С. 134–227.
193. Клименко Н. Ф. Система афіксального словотворення сучасної української мови. – Київ : Наук. думка, 1973. – 186 с.
194. Клименко Н. Ф. Складне слово // Українська мова: Енциклопедія. – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – Вид. 3-є, зі змінами і доп. – С. 625.
195. Клименко Н. Ф. Словообразовательные средства интеллектуализации современного украинского языка // Славянские языки и культуры в современном мире. Труды и материалы. – Москва : МГУ, 2009. – С. 109–110.

196. Клименко Н. Ф. Словоскладання. Абревіація // Словотвір сучасної української літературної мови. – Київ : Наук. думка, 1979. – С. 314–403.
197. Клименко Н. Ф. Словотвірна категорія // Українська мова : Енциклопедія. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – 3-є вид., зі змінами і доп. – С. 641–642.
198. Клименко Н. Ф. Словотвірна модель // Українська мова. Енциклопедія. К.: «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – 3-є вид., зі змінами і доп. – С. 642.
199. Клименко Н. Ф. Словотвірна система // Українська мова: Енциклопедія. – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – Вид. 3-є, зі змінами і доп. – С. 642–643.
200. Клименко Н. Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові. – Київ : Наук. думка, 1984.– 251 с.
201. Клименко Н. Ф. Універбація // Українська мова: Енциклопедія. – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – Вид. 3-є, зі змінами і доп. – С. 776.
202. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А. Морфемні структури слів у сучасній українській літературній мові // Мовознавство, 1991. – № 4. – С. 10–21.
203. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови. – Київ : УкрНДІПСК, 1998. – 161 с.
204. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А. та ін. Морфемно-словотвірний фонд української мови як дослідницька та інформаційно-довідкова система // Мовознавство, 1990. – № 6. – С. 41–50.
205. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Даниленко Л. І. Динаміка словникового складу сучасної української мови на тлі міжслов’янських паралелей // Мовознавство, 2003. – № 2–3. – С. 96–111.
206. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. – 336 с.

207. Клименко Н. Ф., Пещак М. М., Савченко І. Ф. Формалізовані основи семантичної класифікації лексики. – Київ : Наук. думка, 1982. – 250 с.
208. Ковалик И. И. Вопросы словообразования имён существительных восточнославянских языков в сравнении с другими славянскими языками. – Автореф. дисс. … д-ра филол. наук. – Львов, 1961. – 48 с.
209. Ковалик І. І. «Словотвірний» чи «словотворчий»? // Іван Ковалик. Вчення про словотвір. Вибрані праці. Частина І / Упоряд. та авт. передмови Василь Ґрещук. – Івано-Франківськ – Львів : Місто НВ, 2007. – С. 358.
210. Ковалик І. І. Вступ. Дериватологія (словотвір) як самостійна лінгвістична дисципліна та її місце у системі науки про мову // Словотвір сучасної української мови. – Київ : Наук. думка, 1979. – С. 5–56.
211. Ковалик І. І. Вчення про словотвір // Іван Ковалик. Вчення про словотвір. Вибрані праці. Частина І / Упоряд. та авт. передмови Василь Ґрещук. – Івано-Франківськ – Львів: Місто НВ, 2007. – С. 21–169.
212. Ковалик І. І. Основні проблеми вчення про словотвір // Іван Ковалик. Вчення про словотвір. Вибрані праці. Частина І/ Упоряд. та авт. передмови Василь Ґрещук. – Івано-Франківськ – Львів : Місто НВ, 2007. – С. 236–260.
213. Ковалик І. І. Основні проблеми вчення про словотвір // Українська мова і література в школі, 1970. – № 10. – С. 22–29, № 11. – С. 23–29.
214. Ковалик І. І. Питання іменникового словотвору в східнослов’янських мовах у порівнянні з іншими слов’янськими. До IV Міжнародного з’їзду славістів. – Львів : Вид-во Львів.ун-ту, 1958. – Ч. 1. – 151 с.
215. Ковалик І. І. Про деякі питання слов’янського словотвору // Іван Ковалик. Вчення про словотвір. Вибрані праці. Частина І / Упоряд. та авт. передмови Василь Ґрещук. – Івано-Франківськ–Львів: Місто НВ, 2007. – С. 261–287.
216. Ковалик І. І. Про основну мовну одиницю словотвірного рівня. // Українське мовознавство, 1976. – Випуск 4. – С. 28–32.
217. Ковалик І. І. Своєрідні особливості іменникового словотвору української мови // Іван Ковалик. Вчення про словотвір. Вибрані праці. Частина І /

Упоряд. та авт. передмови Василь Ґрещук. – Івано-Франківськ – Львів : Місто НВ, 2007. – С. 381–400.

218. Ковалик І. І. Словотворчий розряд суфіксальних загальних назв живих істот жіночої статі у східнослов'янських мовах у порівнянні з іншими слов'янськими мовами // Питання українського мовознавства. – Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1962. – Кн. 5. – С. 3–34.
219. Козленко И. В. Морфонология словоизменения глаголов. – Автореф. дис. … канд. филол. наук. – Київ, 1992. – 19 с.
220. Колібаба Л. Варіантність відмінкових закінчень іменників на тлі морфологічних норм української літературної мови кінця XX – початку XXI сторіч // Українська мова, 2014. – №1. – С. 86–96.
221. Колоїз Ж. В. Українська оказіональна деривація: монографія. – Київ : Акцент, 2007. – 311 с.
222. Компанцева Л. Ф. Интернет-лингвистика: когнитивно-прагматический и лингвокультурологический подходы: монография. – Луганск : Знание, 2008. – 528 с.
223. Коряковцева Е. И. Об экспрессивном потенциале словообразовательных средств // Зборник радова «Творба речи и њени ресурси у словенским језицима». – Србија, Београд : Филолошки факултет универзитета у Београду, 2012. – С. 141–152.
224. Коряковцева Е. И. Словообразование в условиях глобализации: nomina actionis с новыми интернациональными формантами в русском, польском и чешском языках // Відображення історії та культури народу в словотворенні: Доповіді XII Міжнародної наук. конф. Комісії зі слов'янського словотворення при МКС / Упоряд. та наук. ред. Н. Ф. Клименко і Є. А. Карпіловської. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – С. 144–152.
225. Косериу Э. Синхрония, диахрония и история (Проблема языкового изменения) / Пер. с исп. И. А. Мельчука. – Москва: УРСС, 2001. – 206 с.

226. Космеда Т. А. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: Формування і розвиток категорії оцінки. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – 350 с.
227. Костомаров В. Г. Языковой вкус эпохи. Из наблюдений над речевой праткикой масс-медиа. 3-е изд., испр. и доп. – Санкт-Петербург : Златоуст, 1990. – 320 с.
228. Котелова Н. З. Неологизмы // Лингвистический энциклопедический словарь. – Москва : Сов.энциклопедия, 1990. – С. 331.
229. Котелова Н. З. Теоретический аспект лексикографического описания неологизмов// Советская лексикография. – Москва, 1988. – С. 46–63.
230. Коць Т. Граматична норма: дієслівна парадигма в проскрипціях і в публіцистичних текстах початку ХХ століття // Українська мова, 2013. – № 1. – С. 68–75.
231. Коць Т. Словотвірні особливості іменника в мові періодики 40–50-х років ХХ ст. на тлі тенденцій прескриптивної норми // Українська мова, 2015. – № 3. – С. 91–99.
232. Коць Т. А. Літературна норма у функціонально-стильовій і структурній парадигмі. – Київ : Вид-во «Логос», 2010. – 303 с.
233. Коць Т. А. Функціональний аспект лексичної норми в засобах масової інформації (на матеріалі газет 90-х років ХХ ст.). – Автореф. дис. … канд. філол. наук. – Київ, 1997. – 15 с.
234. Коць Т. А. Функціонування лексичних варіантів у засобах масової інформації (на матеріалі газет 90-х років) // Мовознавство, 1997. – № 6. – С. 56–63.
235. Коць Т. А.Прикметниковий словотвір у мові публіцистичного стилю початку ХХ століття і тенденції граматичної норми // Українська мова, 2012. – № 3. – С. 57–63.
236. Кочерга О., Непийвода Н. Про заповнювання прогалин у термінологічних словотворчих ланцюжках // Українська термінологія і сучасність. – Київ, 2001. – С. 182–185.
237. Критська В. І. Класифікація неологізмів за концептом «Безпека дорожнього руху» тематичної групи «Автомобіль» (матеріали до інтегрованого словника

інновацій) // Людина. Комп'ютер. Комунікація : зб. наук. праць / За ред. Ф. С. Бацевича. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2008. – С. 203–206.

238. Кронгауз М. А. Русский язык на грани нервного срыва. – Москва : Языки славянской культуры, 2008. – 320 с.
239. Крысин Л. П. Иноязычное слово в контексте современной общественной жизни // Русский язык в конце XX столетия (1985–1995) / Под ред. Е. А. Земской. – Москва : Языки рус. культуры, 2000. – 2-е изд. –С. 142 –161.
240. Крысин Л. П. Эвфемизмы в современной русской речи // Русский язык в конце XX столетия (1985–1995) / Под ред. Е. А. Земской. – Москва : Языки рус. культуры, 2000. – 2-е изд. – С. 384–408.
241. Кубайчук В. Хронологія мовних подій в Україні (зовнішня історія української мови). – Київ : «К.І.С.», 2004. – 176 с.
242. Кубрякова Е. С. В поисках сущности языка: Когнитивные исследования / Ин-т языкознания РАН. – Москва : Знак, 2012. – 208с.
243. Кубрякова Е. С. Номинативный аспект речевой деятельности. – Москва : Наука, 1986. – 157 с.
244. Кубрякова Е. С. Роль словообразования в формировании языковой картины мира // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира / Ред. Б. А. Серебренников.– Москва : Наука, 1988. – С. 141–172.
245. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений: Семантика производного слова. – Москва : Наука, 1981. – 199 с.
246. Кубрякова Е. С. Части речи в ономасиологическом освещении. – Москва : Наука, 1978. – 114 с.
247. Кузнецова Э. В. Категория типичных идентификаторов как основа для выделения лексико-семантических групп глаголов // Актуальные проблемы лексикологии. – Томск : Изд.-воТомского ун-та, 1971. – Ч. 1. – С. 46–52.
248. Кузнецова Э. В. Лексикология русского языка. – Москва : Высшая школа, 1989. – 216 с.

249. Кузнецова Э. В. Ступенчатая идентификация как средство описания семантических связей слов // Вопросы металингвистики – Ленинград : Изд-во Ленинградского ун-та, 1973. – С. 84–95.
250. Кузнецова Э. В. Части речи и лексико-семантические группы слов // Вопросы языкознания, 1975. – № 5. – С. 79–86.
251. Кузьма І. Словотвірна синонімія і словотвірна варіантність прикметників в українській мові. – Львів : Літопис, 2006. – 308 с.
252. Кундзіч О. Питання залишається актуальним // Слово і образ. Літературно-критичні статті. – Київ : Радянський письменник, 1966.
253. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови. – Вид. друге. – Київ : Вид. Соломії Павличко «Основи», 2008. – 303 с.
254. Курилович Е. Деривация лексическая и деривация синтаксическая / Пер. с франц. Л. Н. Иорданской // Е. Курилович. Очерки по лингвистике. – Биробиджан: ИП «ТРИВИУМ», 2000. – С. 57–70.
255. Курилович Е. О природе так называемых «аналогических» процессов / Пер. с франц. И. А. Мельчука // Е. Курилович. Очерки по лингвистике. – Биробиджан: ИП «ТРИВИУМ», 2000. – С. 92–121.
256. Кучеренко І. К. Граматична характеристика дієприкметника і його місце в системі частин мови //Мовознавство, 1967. – №4. – С. 12–20.
257. Лаптева О. А. Живая русская речь с телеэкрана. Разговорный пласт телевизионной речи в нормативном языке. – Москва : Эдиториал УРСС, 2001. – 520 с.
258. Ленець К. В. Лексико-семантичні процеси в мові засобів масової інформації // Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Українська мова / Red. nauk. S. Jermolenko. – Opole : Universitet Opolski – Institut Filologii Polskiej, 1999. – S. 67–68.
259. Ленець К. В. Тенденції словотворення в українській літературній мові другої половини XX ст. // Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Українська мова / Red. nauk. S. Jermolenko. – Opole : Universitet Opolski – Institut Filologii Polskiej, 1999. – S. 228–238.

260. Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В. Н. Ярцевой. – Москва : Сов. Энциклопедия, 1990. – 685 с.
261. Літературна норма і мовна практика: монографія / Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Коць Т. А. та ін.; за ред. С. Я. Єрмоленко. – Ніжин: ТОВ Вид-во «Аспект-Поліграф», 2013. – 320 с.
262. Лопатин В. В. Рождение слова. Неологизмы и окказиональные образования. – Москва : Наука, 1973. – 151 с.
263. Лотте Д. С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминоэлементов. – Москва : Наука, 1982. – 149 с.
264. Лукашанец А. Працесы інтэрнацыяналізацыі ў рускай, беларускай і ўкраінскай мовах // Słowotwórstwo / Nominacja. – Red. nauk. I. Ohnheiser. – Innsbruck, Opole: Uniwers. Innsbruck, Uniw. Opolski, 2003. – С. 59-77.
265. Лукашанец А. Тэндэнцыя да нацыяналізацыі ў рускай, беларускай і ўкраінскай мовах // Słowotwórstwo /Nominacja. – Red. nauk. I. Ohnheiser. – Innsbruck, Opole: Uniwers. Innsbruck, Uniw. Opolski, 2003. – С. 137–151.
266. Лукашанец А. А. Nomina agentis у сучаснай беларускай мове: словаўтваральны патэнцыял і тэндэнцыі развіцця // Зборник радова «Творба речи и њени ресурси у словенским језицима». – Србија, Београд : Филолошки факултет универзитета у Београду, 2012. – С. 153–165.
267. Лукашанец А. А. Міжславянскае моўнае ўзаемадзеянне і дынаміка літаратурнай нормы (беларуская мова паміж рускай і польскай)// Мовазнаўства. Літаратура. Фалькларыстыка: XIV Міжнар. з’езд славістаў (Охрыд, 2008): дакл. бел. дэлегацыі. – Мінск: Права і эканоміка, 2008.– С. 107–120.
268. Лукашанец А. А. Элементы грэчаскага і лацінскага походжання ў сістэме лексічных інавацый сучаснай беларускай мовы // Мови та культури у новій Європі: контакти і самобутність : зб. наук. доп. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. – С. 168–176.
269. Лукашанец Е. Г. Русское словообразование в зеркале Интернет-коммуникации // Зборник радова «Творба речи и њени ресурси у словенским

језицима». – Србија, Београд : Филолошки факултет универзитета у Београду, 2012. – С. 167–176.

270. Лукінова Т. Б. Числівники в слов'янських мовах (порівняльно-історичний нарис. – Київ : Наук. думка, 2000. – 368 с.
271. Мазурик Д. Сучасні тенденції в оновленні лексики української літературної мови // Вісник Львівського ун-ту: Серія філологічна, 2000. – Випуск 29. – С. 177–182.
272. Мазурик Д. В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-і роки XX ст.). – Автореф. дис. … канд.філол.наук. – Львів, 2002 – 19 с.
273. Манучарян Р. С. К терминологии словообразования // Slavische Wortbildung: Semantik und Kombinatorik /Swetlana Mengel (Hrsg.). – Munster–London – Hamburg : Lit, 2002. – S. 355–364.
274. Манучарян Р. С. Словообразовательные значения и формы в русском и армянском языках. – Ереван : Луйс, 1981. – 315 с.
275. Марчук Л. М. Інноваційні процеси в лексико-семантичній системі публіцистичного стилю сучасної української літературної мови // Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах. – Дніпропетровськ, 2003. – С. 169–172.
276. Масенко Л. Т. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір. – Київ : Видавничий дім «КМ Академія»; Всеукр. Т-во «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, 2004. – 163 с.
277. Матезиус В. О необходимости стабильности литературного языка // В. Матезиус. Избранные труды по языкознанию. – Москва : УРСС, 2003. – С. 194–209.
278. Матезиус В. О потенциальности языковых явлений // В. Матезиус. Избранные труды по языкознанию. – Москва : УРСС, 2003. – С. 3–31.
279. Матезиус В. Общие принципы культуры языка // В. Матезиус. Избранные труды по языкознанию. – Москва : УРСС, 2003. – С. 210–221.

280. Матезиус В. Язык и стиль // В. Матезиус. Избранные труды по языкознанию. – Москва : УРСС, 2003. – С. 54–133.
281. Мацьків П. Концептосфера Бог в українському мовному просторі. – Дрогобич : Коло, 2007. – 332 с.
282. Мацько Л. І. Мовна політика України і зміни в українській мові // Вісник Львівського ун-ту: Серія філологічна, 2000.– Випуск 28. – С. 4–8.
283. Мельничук О. С. Мова як суспільне явище і як предмет сучасного мовознавства // Мовознавство, 1997. – № 2–3. – С. 3–19.
284. Мельничук О. С. Розвиток мови як реальної системи // Мовознавство, 1981. – № 2. – С. 22–34.
285. Мельничук О. С. Структура і система мови // Українська мова: Енциклопедія. – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – Вид. 3-є, зі змінами і доп. – С. 680–681.
286. Милославский И. Г. Креативный или творческий?// Говорим правильно по смыслу или по форме? – Москва : АСТ, 2013. – 320 с.
287. Милославский И. Г. Морфологические категории современного русского языка. – Москва : Просвещение, 1981. – 254 с.
288. Мінчак Г. Б. Конотативна семантика сучасних ідеологічно забарвлених номінативних одиниць (на матеріалі української преси 90-х років XX століття). – Автореф. дис. … канд. філол. наук. – Київ, 2003. – 20 с.
289. Мірченко М. В. Словотвірне значення та грамемна структура словотвірних категорій // Актуальні проблеми українського словотвору. – Івано-Франківськ, 2002. – С. 117–124.
290. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій : монографія. – Луцьк : Вежа, 2001. – 318 с.
291. Мовна політика та мовна ситуація в Україні: Аналіз і рекомендації / За ред. Юліане Бестерс-Дільгер. – Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 363 с.
292. Моисеев А. И. Основные вопросы словообразования в современном русском литературном языке. – Ленинград : Изд-во Ленинград. ун-та, 1987. – 207 с.

293. Навальна М. І. Динаміка лексикону української періодики початку XXI ст. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – 328 с.
294. Нариси з історії українського словотворення (іменникові конфікси) / П. І. Білоусенко, І. О. Іншакова, К. А. Качайло, О. В. Меркулова, Л. М. Стовбур. – Запоріжжя – Кривий Ріг: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2010. – 480 с.
295. Нариси з основоцентричної дериватології / Ґрещук В. В., Бачкур Р. О., Джочка І. Ф., Пославська Н. М.; за ред. Василя Ґрещука. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007. – 348 с.
296. Нелюба А. М. Явища економії в словотвірній номінації української мови. – Харків : Майдан, 2007. – 302 с.
297. Неологічні назви осіб у сучасних слов'янських мовах : монографія / Г. М. Вокальчук, А. М. Архангельська, О. А. Стишов, Ю. П. Маслова, В. В. Максимчук; відп. ред. Г. М. Вокальчук. – Рівне–Оломоуць : В-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2011. – 356 с. (Лексикографічна серія «Українська індивідуально-авторська неографія». –Випуск 6).
298. Непийвода Н. Ф. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект). – Київ : ТОВ «Міжнародна фінансова агенція», 1997. – 303 с.
299. Нещименко Г. П. К рассмотрению динамики языковой ситуации через призму процессов интеграции и дифференциации // Глобализация – этнизация: этнокультурные и этноязыковые процессы: в 2 кн. / Отв. ред. Г. П. Нещименко. – Москва : Наука, 2006. – С. 38–68.
300. Нещименко Г. П. Отражение «гендерных» проблем в славянском словообразовании // Відображення історії та культури народу в словотворенні: Доповіді XII Міжнародної наук. конф. Комісії зі слов'янського словотворення при МКС / Упоряд. та наук. ред. Н. Ф. Клименко і Є. А. Карпіловської. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – С. 192 –207.
301. Нещименко Г. П. Тенденции употребления существительных женского рода со значением лица в литературном чешском языке // История славянских

литературных языков. Краткие сообщения института славяноведения. – Москва : Наука, 1965. – Выпуск 43. – С. 51–65.

302. Нещименко Г. П. Языковая экономия как импульс динамики номинационной системы // Słowotwórstwo / Nominacja. – Red. nauk. I. Ohnheiser. – Innsbruck: Univer. Innsbruck; Opole: Uniwer. Opolski, 2003. – С. 288–306.
303. Никитевич В. М. Основы номинативной деривации. – Минск : Вышэйшая школа, 1985. – 158 с.
304. Никитевич В. М. Теоретические основы деривационной граматики: Учебное пособие по курсу «Общее языкознание» Для студентов филологических факультетов. В 2-х частях. Ч.1. Граматика и деривационная граматика. – Гродно, 1993. – 85 с. Ч. 2. Номинативная система. – Гродно, 1993. – 86 с.
305. Никитина Ф. А. Влияние аналогии на словообразование (на материале родственных языков). – Киев : Изд. Киевского ун-та, 1973. – 197 с.
306. Німчук В. Українська мова – священна мова // Людина і світ, 1992. – № 11 – 12. – С. 28-32.
307. Німчук В. Українська мова – священна мова // Людина і світ, 1993. – № 1. – С. 35–38.
308. Німчук В. В. Давньоруська спадщина в лексиці української мови. – Київ : Наук. думка, 1992. – 412 с.
309. Німчук В. В. Мовознавство на Україні в XIV -XVII ст. – Київ : Наук. думка, 1985. – 222 с.
310. Німчук В. В. Українська мова – священна мова // Людина і світ, 1993. – № 2 – 3. – С. 38–43.
311. Німчук В. В. Українська мова – священна мова // Людина і світ, 1993. – № 4 – 5. – С. 14–18.
312. Німчук В. В. Українська мова – священна мова // Людина і світ, 1993. – № 6 – 7. – С. 26–31.
313. Німчук В. В. Українська мова – священна мова // Людина і світ. – 1993. – № 8 –9. – С. 20–24.

314. Німчук В. В. Українська мова – священна мова // Людина і світ, 1993. – № 10 –12. – С 26–31.
315. Німчук В. В. Проблеми українського правопису XX – початку XXI ст. – Кам'янець-Подільський; Київ : ПДПУ, 2002. – 116 с.
316. Новые явления в славянском словообразовании. Система и функционирование: Доклады XII Международной науч. конф. Комиссии по славянскому словообразованию при МКС / Под ред. Е. В. Петрухиной. – Москва : Изд-во Московского ун-та, 2010. – 144 с.
317. Олексенко В. П. Словотвірна категорія одиничності в сучасній українській мові // Вісник Прикарпатського Нац. ун-ту ім. В. Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ, 2007. – Випуск XV -XVIII. – С. 192–196.
318. Онхайзер И. Интернационализация глагольного словообразования // Відображення історії та культури народу в словотворенні: Доповіді XII Міжнародної наук. конф. Комісії зі слов'янського словотворення при МКС / Упоряд. та наук. ред. Н. Ф. Клименко і Є. А. Карпіловської. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – С. 185–198.
319. Онхайзер И. Номинация в текстах разных функциональных стилей // Словообразование. Стилистика. Текст. Номинативные средства в текстах разных функциональных стилей. – Казань, 1990. – С. 5–13.
320. Пауль Г. Принципы истории языка // Хрестоматия по общему языкознанию. – Київ : «Освіта України», 2008 –С. 184–207.
321. Пауль Г. Принципы истории языка. Пер. с нем. под ред А. А. Холодовича. – Москва : Изд-во иностр. лит-ры, 1969. – 500 с.
322. Петрухина Е. В. Использование словообразовательных ресурсов церковнославянского языка в современном русском языке (в сопоставлении с сербским языком) // Зборник радова «Творба речи и њени ресурси у словенским језицима». – Србија, Београд : Филолошки факултет универзитета у Београду, 2012. – С. 271–188.
323. Пешковский А. М. Объективная и нормативная точка зрения на язык. – Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 192 с.

324. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль. – Київ : Наук. думка, 1976. – 288 с.
325. Півторак Г. П. Українці: Звідки ми і наша мова. – Київ : Наук. думка, 1993. – 200 с.
326. Плющ М. Я. Словотвір у сучасній українській мові. Морфологічні типи словотвору // Наук. зап. Київського пед. ін-ту. Філологічна серія. – Київ, 1957. – Т. 24. – С. 29–68.
327. Плющ М. Я. Способы словообразования в современном украинском литературном языке. – Автореф. дис. … канд. филол. наук. – Киев, 1956. – 17 с.
328. Полюга Л. М. Українська абстрактна лексика XIV – першої половини XVII ст. – Київ : Наук. думка, 1991. – 240 с.
329. Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради. – Київ : Либідь, 1999. – 240 с.
330. Пономарів О. Д. Іменники жіночого роду в назвах за професіями // Філософсько-антропологічні студії. Спецвипуск, 2001. – С. 183–186.
331. Пономарів О. Д. Мовний аспект гендерної проблеми // Матеріали четвертої Міжнародної наук.-практ. конф. «Жінка в науці та освіті: минуле, сучасність, майбутнє». – Київ, 2008. – С. 165–167.
332. Пономарів О. Д. Проблеми нормативності української мови в засобах масової інформації.– Автореф. дис. … докт. філол. наук. – Київ, 1991. – 10 с.
333. Пономарів О. Д. Українське слово для всіх і кожного. – Київ : Довіра. – 2013. – 360 с.
334. Попова Н. О. Запозичення з англійської мови в лексико-семантичну систему української мови кінця XX та початку XXI століття. – Автореф. дис. … канд. філол. наук. – Харків, 2002. – 17 с.
335. Потебня А. А. Именные суффиксы // Мовознавство, 1971. – № 6. – С. 43–51.
336. Пузиренко Я. В. Агентивно-професійні назви осіб жіночої статі в лексикографічному описі та узусі. – Автореф. дис. … канд. філол. наук. – Київ, 2005. – 20 с.

337. Пустовіт Л. О., Клименко Н. Ф. Оказіоналізм // Українська мова: Енциклопедія. – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – Вид. 3-є, зі змінами і доп. – С. 451–452.
338. Радева В. Роля на сравнението при изграждане на словообразувателното значение // Зборник радова «Творба речи и њени ресурси у словенским језицима». – Србија, Београд: Филолошки факултет универзитета у Београду, 2012. – С. 289–297.
339. Радева В. Традиция и иновационост в съвремените словообразувателни процеси // Българистични студии. – София: Университ. изд-во «Св.Климент Охридски», 2004. – С. 24–30.
340. Радзієвська Т. В. Нариси з концептуального аналізу та лінгвістики тексту. Текст – соціум – культура – мовна особистість: монографія. – Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. – Київ : ДП «Ін форм.-аналіт. агентство», 2010. – 491 с.
341. Радченко М., Хаджихалилович С. Словообразовательная активность интернациональных препозитивных элементов в современном русском и хорватском языках // Славянские языки и культуры в современном мире: Международный научный симпозиум : Труды и материалы. – Москва : МАКС Пресс, 2009. – С. 126–127.
342. Рацибурская Л. В. Словообразовательные инновации как отражение социальных изменений в современной России // Славянские языки и культуры в современном мире : Международный научный симпозиум : Труды и материалы. – Москва : МАКС Пресс, 2009. – С. 127.
343. Ризанова-Кларк Л. Словообразовательный аспект оценочного речового воздействия в идеологически-ориентированном дикурсе // Slavische Wortbildung: Semantik und Kombinatorik. – Munster : Lit, 2002. – S. 441–451.
344. Рильський М. Т. Мистецтво перекладу. Статті, виступи, нотатки. – Київ : Вид-во «Радянський письменник», 1975. – 344 с.

345. Роднина Л. А. Словообразовательная синонимика имен существительных в современном украинском языке. – Автореф. дис. … канд. филол. наук. – Киев, 1970. – 27 с.

346. Родніна Л. О. Суфіксальний словотвір іменників // Словотвір сучасної української літературної мови. – Київ : Наук. думка, 1979. – С. 57–118.

347. Романюк Ю. В. Тенденції оновлення тематичної групи лексики на позначення сфери кіномистецтва. // Мовознавчий вісник : зб. наук. праць. – Черкаси, 2008. – Випуск 7. –С. 96–104.

348. Романюк Ю. Словотворчий потенціал нових засобів номінації у сучасній українській мові // Мови та культури у новій Європі: контакти і самобутність : зб. наук. доп. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. – С. 226–233.

349. Рудницький Я. Семантика «хреста» й «хрещення» // Наук. конгрес у 1000-ліття Хрещення Руси-України. – Мюнхен, 1988–1989. – С. 577–587.

350. Русанівський В. М. Дієслово // Сучасна українська літературна мова. Морфологія / За заг. ред. І. К. Білодіда. – Київ : Наук. думка, 1969. – С. 296 – 429.

351. Русанівський В. М. Історія української літературної мови: підручник. – Київ : «АртЕк», 2001. – 392 с.

352. Русанівський В. М. Структура українського дієслова. – Київ : Наук. думка, 1971 – 315 с.

353. Самойлова І. А. Процеси семантичної деривації в лексиці сучасної української літературної мови (на матеріалі неологізмів 70-90-х років XX ст.). – Автореф. дис. … канд. філол. наук. – Київ, 1999. – 20 с.

354. Селігей П. Світло і тіні наукового стилю: монографія / НАН України. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. – Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. – 627 с.

355. Селігей П. Що нам робити із запозиченнями? // Українська мова, 2007. – № 3. – С. 3–16.

356. Семенюк С. П. Формування словотвірної підсистеми фемінітивів до чоловічих особових назв за соціальним станом у новій українській мові //

Українська мова, 2007. – № 4. – С. 65–76.

357. Семенюк С. П. Формування словотвірної системи іменників з модифікаційним значенням жіночої статі.– Автореф. дис. … канд. філол. наук. – Запоріжжя, 2000.– 20 с.
358. Сербенська О. А. Інновації у мові сучасних українських мас-медіа // 125 років Наукового товариства імені Шевченка : зб. наук. праць і матеріалів, присвячений ювілею товариства. – Львів, 2001. – С. 158–177.
359. Синявський О. Норми української літературної мови. – Харків –Київ : Українське видавництво, 1931. – 248 с., режим доступу : https://r2u.org.ua
360. Сімонок В. П. Семантико-функціональний аналіз іншомовної лексики в сучасній українській мовній картині світу. – Харків : Основа, 2000. – 331 с.
361. Скаб М. В. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери. – Чернівці : «Рута», 2008. – 560 с.
362. Славянские языки и культуры в современном мире. Труды и материалы. – Москва : МАКС Пресс, 2009. – 445 с.
363. Словотвір сучасної української літературної мови. – Київ : Наук. думка, 1979. – 406 с.
364. Соболева П. А. Аппликативная грамматика и моделирование словообразования. – Автореф. дис. … д-ра филол. наук. – Москва, 1970. – 60 с.
365. Соболева П. А. Асимметрия словообразовательных процессов и словообразовательных отношений // Проблемы структурной лингвистики.1979. – Москва : Наука, 1981. – С. 17–31.
366. Соколова С. О. Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові. – Київ : Наук. думка, 2003. – 285 с.
367. Сологуб Н. М. Мовний світ Олеся Гончара. – Київ : Наук. думка, 1991. – 137 с.
368. Сосюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики / Пер. з франц. А. Корнійчук, К. Тищенко. – Київ : Основи, 1998. – 324 с.

369. Ставицька Л. О. Про термін *ідіолект* // Українська мова, 2009. – № 4. – С. 3 – 17.

370. Ставицька Л. О. Проблеми вивчення жаргонної лексики: Соціолінгвістичний аспект // Українська мова, 2001. – № 1. – С. 55 – 68.

371. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації). – 2-ге вид., переробл. – Київ : «Пугач», 2005. – 388 с.

372. Струганець Л. В. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття. – Тернопіль : Астон, 2002. – 352 с.

373. Струганець Л. В. Диференційні ознаки норми літературної мови // Культура слова. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – Випуск 74. – С. 34 –43.

374. Суперанская А. В.Общая теория имени собственного. – Москва : Наука, 1973. – 367 с.

375. Сучасна українська літературна мова : в 5 томах / За ред. І. К. Білодіда. – Т. 2. Морфологія. – Київ : Наук. думка, 1969. – 583 с.

376. Сюта Г. М. Літературна норма vs норма поетична // Культура слова. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – Випуск 74. – С. 51–59.

377. Таран А. Конкурування номінацій у сучасній українській літературній мові: тенденції стабілізації нової лексики. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю., 2011 – 232 с.

378. Тараненко О. О. Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець ХХ–ХХІ ст.). – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. – 248 с.

379. Тараненко О. О. Варіанти // Українська мова : Енциклопедія. – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – 3-є вид., зі змінами і доп. – С. 63–64.

380. Тараненко О. О. Неологізм // Українська мова : Енциклопедія. – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – 3-є вид., зі змінами і доп. – С. 436–438.

381. Тараненко О. О.Принцип андроцентризму в системі мовних координат і сучасний гендерний рух // Мовознавство, 2005. – № 1. – С. 3–25.
382. Тезисы пражского лингвистического кружка // Хрестоматия по общему языкознанию / Составитель: Л. П. Иванова. – Київ : Освіта України, 2008. – С. 469–490.
383. Телия В. Н. Номинация // Лингвистический энциклопедический словарь. – Москва : Сов. энциклопедия, 1990. – С. 336–337.
384. Телия В. Н. Типы языковых значений. Связанное значение слова в языке. – Москва : Наука, 1981. – 269 с.
385. Тихонов А. Н. Внутренняя форма слова в семантике лексического гнезда //Slavische Wortbildung: Semantik und Kombinatorik/ Swetlana Mengel (Hrsg.). – Munster–London–Hamburg: Lit, 2002. – S. 139–155.
386. Тихонов А. Н. Основные понятия русского словообразования // Словообразовательный словарь русского языка: в 2-х тт. – Москва : Рус. язык, 1985. –Т. 1. – С. 18–52.
387. Ткаченко О. Б. Українська мова: сьогодення й історична перспектива. – Київ : Наук. думка, 2014. – 511 с.
388. Торопцев И. С. Предмет, задачи, материал и методы ономасиологии // Проблемы ономасиологии: науч. труды. – Орел : Изд-во Курск. гос. пед. ин-та, 1974. – Т. 21(114). – С. 3–75.
389. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду. Документи і матеріали. – Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – 399 с.
390. Українська мова. Енциклопедія / Редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін. – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – 3-є вид., зі змінами і доп. – 856 с.
391. Українська мова. Серія NDJS / За ред. наук. С. Єрмоленко. – Uniwersytet Opolski – Insnytut Filologii Polskiej. – Opole, 1999. – 324 с.
392. Український правопис. Стереотип. вид. – Київ : Наук. думка, 2000. – 240 с.

393. Улуханов И. С. Единицы словообразовательной системы русского языка и их лексическая реализация. – Москва : Ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова, 1996. – 221 с.

394. Улуханов И. С. Словообразовательная семантика в русском языке и принципы ее описания. – Москва : Наука, 1977. – 256 с.

395. Уорф Б. Л. Грамматические категории // Принципы типологического анализа языков различного строя. – Москва : Наука, 1972. – С. 44–60.

396. Уфимцева А. А. Типы словесных знаков. – Москва : Наука, 1974. – 206 с.

397. Федурко М. Ю. Морфонологія відіменникового словотворення. – Київ – Дрогобич: Вимір, 2003. – 271 с.

398. Федурко М. Ю. Словотвірна морфонологія українських фемінативів у лінгвокультурологічному аспекті // Відображення історії та культури народу в словотворенні: Доповіді XII Міжнародної наук. конф. Комісії зі слов'янського словотворення при МКС / Упоряд. та наук. ред. Н. Ф. Клименко і Є. А. Карпіловської. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – С. 433 –442.

399. Фекета І. І. Жіночі особові назви в українській мові (творення і вживання). – Дисертація на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. – Ужгород, 1968. – 369 с.

400. Фурса В. М. Семантико-граматичне та словотвірне освоєння невідмінюваних імен. – Київ : Інститут української мови НАН України, 2005. – 252 с.

401. Ханпира Э. Об окказиональном слове и окказиональном словообразовании // Развитие словообразования современного русского языка. – Москва : Наука, 1966. – С. 153–166.

402. Харитончик З. А. Концептуальная природа лексического значения или к истокам номинативных ресурсов языка // Зборник радова «Творба речи и њени ресурси у словенским језицима». – Србија, Београд: Филолошки факултет универзитета у Београду, 2012. – С. 399–406.

403. Хрестоматия по общему языкознанию / Составитель Л. П. Иванова. – Київ : Освіта України, 2008. – 710 с.

404. Чабаненко В. А. Норми словотворення і мовна експресія // Мовознавство,1980. – № 2. – С. 13–20.
405. Чабаненко В. А. Основи мовної експресії. – Київ : Вища школа, 1984. – 167 с.
406. Чабаненко В. А. Стилістика експресивних засобів української мови – Запоріжжя : ЗДУ, 2002. – 351 С.
407. Чемеркін С. Г. Українська мова в інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси. – Київ : Інститут української мови НАН України, 2009. – 240 с.
408. Чепіга І. М. Ключ розуміння» Іоаникія Галятовського – видатна пам’ятка української мови XVIII ст. Передмова.// Галятовський Іоаникій. Ключ розуміння. Підгот. до видання І. П. Чепіга. – Київ : Наук. думка, 1985. – 442 с.
409. Черниш Т. О. Лексико-тематичні групи у структурі синонімічних гнізд: слов’янські знахарські терміни з коренями на позначення горіння //Мови та культури у новій Європі: контакти і самобутність : зб. наук. доп. – Київ : Видавничийдім Дмитра Бураго, 2009. – С. 654–662.
410. Шалина Л. В. Словообразовательная номинация в языке интернета и компьютерных технологий // Филологические науки, 2005. – № 3. – С. 43-45.
411. Шанский Н. М. Очерки по словообразованию в русском языке. – Москва : Изд-во Москов. ун-та, 1968. – 308 с.
412. Шаповал О. В. Комунікативно-стильові параметри вторинної номінації в газетно-журнальній публіцистиці 80-90-х років ХХ століття. – Автореф. дис. … канд. філол. наук. – Дніпропетровськ, 2003. – 19 с.
413. Шаумян С. К., Соболева П. А. Основания порождающей грамматики русского языка: Введение в генотипические структуры. – Москва : Наука, 1968. – 372 с.
414. Шаумян С. К. Структурная лингвистика. – Москва : Наука, 1965. – 394 с.
415. Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови. – Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська Академія», 2003. – 160 с.
416. Шевельов Ю. Портрети українських мовознавців. — Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2002. – 128 с.

417. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині XX століття (1900-1941). Стан і статус. – Чернівці : Рута, 1998. – 208 с.

418. Шелов С. Д., Лейчик В. М. Терминологическая норма в освещении российских лингвистов в период 90-80-х годов XX века // Термінологічний вісник : зб. наук. праць. / Відп. ред. В. Л. Іващенко. – Київ: Інститут української мови НАН України, 2011. – Випуск 1. – С. 7–18.

419. Шмелёв Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики. – Москва : Наука, 1973. – 280 с.

420. Шмелёв Д. Н. Русский язык в его функциональных разновидностях. – Москва : Наука, 1977. – 168 с.

421. Штерн И. Б. Структура суффиксального гнезда (на материале русского языка). – Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Киев, 1971. – 22 с.

422. Щерба Л. В. О трояком аспекте языковых явлений и об эксперименте в языкознании // Звегинцев В. А. История языкознания XIX–XX веков в очерках и извлечениях. – Ч. II. – Москва : Изд-во «Просвещение», 1965. – С. 361–373.

423. Щерба Л. В. Избранные работы по русскому языку. – Москва : Учпедгиз, 1957. – 188 с.

424. Щукин В. Г. О лингвистическом содержании понятия идиолект // Лингвистика и модели речевого поведения. – Ленинград : Ленингр. ун-т, 1984. – С. 76–85.

425. Энциклопедический словарь-справочник лингвистических терминов и понятий. Русский язык: в 2-х тт. / А. Н. Тихонов, Р. И. Хашимов, Г. С. Журавлева и др. / Под общ. ред. А. Н. Тихонова, Р. И. Хашимова. – Москва, 2008.

426. Юрчук Л. А. Суфіксальний дієслівний словотвір // Словотвір сучасної української літературної мови. – Київ : Наук. думка, 1979. – С. 171–210.

427. Яворська Г. М. Генеза сучасних проблем нормалізації та кодифікації // Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Українська мова / Red. nauk.

S. Jermolenko. – Opole: Universitet Opolski – Institut Filologii Polskiej, 1999. – S. 201–221.

428. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс: Мова, культура, влада / НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – Київ, 2000 – 288 с.
429. Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования: Учебное пособие по специализации. Ч. 2. – Москва : Изд-во Моск. ун-та, 2004. – 416 с.
430. Языковая номинация (Виды наименований). – Москва : Наука, 1977. – 358 с.
431. Языковая номинация (Общие вопросы). – Москва : Наука, 1977. – 359 с.
432. Янко-Триницкая Н. А. Наименование лиц женского пола существительными женского и мужского рода // Развитие словообразования современного русского языка. – Москва : Наука, 1966. – С. 167–210.
433. Янко-Триницкая Н. А. Словообразование в современном русском языке. – Москва : Индрик, 2001. – 504 с.
434. Янко-Триницкая Н. А. Членимость слов типа *ручка, ножка* // Развитие современного русского языка. 1972. Словообразование. Членимость слова. – Москва : Наука, 1975. – С. 175–185.
435. Янценецкая М. Н. Семантические вопросы теории словообразования. – Томск : Изд-во Томскогоун-та, 1979. – 242 с.
436. Belentschikow R. Неузуальное словообразование: Восточнославянские язики // Słowotwórstwo /Nominacja. – Red. nauk. I. Ohnheiser. – Innsbruck, Opole: Uniwers. Innsbruck, Uniw. Opolski, 2003. – S. 249–261.
437. Bieder H. Культура речи: Восточнославянские языки. Словообразование и культура языка // Słowotwórstwo /Nominacja. – Red. nauk. I. Ohnheiser. – Innsbruck, Opole: Uniwers. Innsbruck, Uniw. Opolski. – S. 359–373.
438. Bozděchová I. Kompozita v proměnách moderni ceské slovni zásoby odborné a neologické // Відображення історії та культури народу в словотворенні: Доповіді XII Міжнародної наук. конф. Комісії зі слов’янського словотворення при МКС / Упоряд. та наук. ред. Н. Ф. Клименко і Є. А. Карпіловська. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – С. 35–46.

439. Bozděchová I. Onomasiologie, slovotvorba a jazykový obraz světa // Мови та культури у новій Європі: контакти і самобутність : зб. наук. доп. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. – С. 57–64.
440. Bralczyk J. O używaniu języka w polskiej polityce w latach dziewięćdziesiątych // Polszczyzna–2000 / Orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci. – Kraków, 1999. – S. 201–215.
441. Buttler D. Rozwój semantyczny wyrazów polskich. – Warszawa, 1978. – 275 s.
442. Buttler D., Kurkowska H., Satkiewicz H. Kultura języka polskirgo. – Warszawa : PWN, 1973. – 480 c.
443. Buzássyová K. Sémantická štruktúra slovenských deverbatív. – Bratislava : Veda, 1974. – 240 s.
444. Buzássyová K. Tendencia k nacionalizácii v českom a slovenskom tvoreni slov // Słowotwórstwo / Nominacja. – Red. nauk. I. Ohnheiser. – Innsbruck: Univer. Innsbruck; Opole: Uniwer. Opolski, 2003. – S. 152–159.
445. Buzássyová K., Martincova O. Neuzualni slovotvorba v zapadoslovanskych jazycich // Słowotwórstwo / Nominacja. – Red. nauk. I. Ohnheiser. – Innsbruck: Univer. Innsbruck; Opole: Uniwer. Opolski, 2003. – S. 262–275.
446. Dokulil M. Tvořeni slov v češtine. I. Teorie odvozováni slov. – Praha : ČAV, 1962. – 263 s.
447. Doroszewski W. Podstawy gramatykí polskej. – Warszawa: PWN, 1952. – 320 s.
448. Garvin P. A conceptual framework for the study of language standartization // International Journal of the Sociology of Language. – 100/101, 1993. – P. 37–54.
449. Jachnow H., Jàpel, R. et al. Zur Erklärung und Modellierung diachroner Wortbildungsprozesse (anhand russischer substantivischer Neologismen). – Slavistische Beiträge 136; München: Sagner, 1980. – 230 p.
450. Jadacka H. System słowotwórcy polszczyzny (1945–2000). – Warszawa :Wyd. Nauk. PWN, 2001.
451. Kleszczowa K. Destrukcyjne skutki produktywności znaków i reguł słowotwórczych // Динаміка та стабільність лексичних і словотвірних систем слов’янських мов : зб. темат. блоку на XIV Міжнародному з’їзді славістів

(Охрид, Македонія). – Київ : Наук.-видав. центр Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського, 2008. – С. 23–38.

452. Klymenko N. F., Karpilovs'ka E. A. Computer Morpheme-Word-Formative Database of the Ukrainian Language and Its Applications // Journal of Quantitative Linguistics, 1994. – Vol. 1. – № 2. – P. 113–131.
453. Kredátusová J. Inovacie – semanticke neologizmy v ukrajinsko-slsvenskom porovnavacom plane (totoznosti a odlisnosti) // Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti jazyka, literatúry a kultúry. Zost. Jarmila Kredátusová. Acta facultatis Philosophicae Prešoviensis. – Prešov: Filozofická fakulta, 2012. – S. 272–285.
454. Kreja B. Drobiazgi słowotwórcze: 31. O formancie *-gate* 'afera, skandal'; 32. *Cienki* (itp.) jako problem słowotwórczy // JęzykPolski. – LXXVIII. – S. 63–69.
455. Kurkowska H. Zapożyczenia semantyczne we współczesnej polszczyźnie // Z problemów współczesnych języków i literaturs łowiańskich. – Warszawa, 1976. – S. 99–109.
456. Langacker R.W. Concept, Image and Symbol. The Cognitive Basis of Grammar. – Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 1991.
457. Mańchak-Wohlfeld E. Angielskie elementy leksykalne w języku polskim. – Kraków: Universitas, 1994. – 152 s.
458. Mannewitz C. Интернационализация и графика // Słowotwórstwo /Nominacja. – Red. nauk. I. Ohnheiser. – Innsbruck: Univ. Innsbruck;Opole: Uniw. Opolski, 2003. – S. 127–133.
459. Markowski A. Jawne i ukryte nowsze zapożyczenia leksykalne w mediach // Język w mediach masowych / Pod red. J. Bralczyka i K. Mosiołek-Kłosińskiej. – Warszawa: Upowszechnianie Nauki–Oświata «UN-O», 2000. – S. 96–111.
460. Martincová O. Neologizmy v pohledu západoslovanské a jihoslovanské lexikografíe // Słowotwórstwo / Nominacja / Red. nauk. I. Ohnheiser. – Innsbruck: Univ. Innsbruck;Opole: Uniw. Opolski, 2003. – S. 35–39.
461. Martincová O. Obecná charakteristika lexikografického přístupu k neologizmům // Słowotwórstwo /Nominacja. – Red. nauk. I. Ohnheiser. – Innsbruck: Univ. Innsbruck;Opole: Uniw. Opolski, 2003. – S. 34–35.

462. Nagórko Alicja. Procesy slowotwórcze a sekularyzacja // Відображення історії та культури народу в словотворенні: Доповіді XII Міжнародної наук. конф. Комісії зі слов'янського словотворення при МКС / Упоряд. та наук. ред. Н.Ф. Клименко і Є.А. Карпіловської. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – С. 181–191.
463. Ohnheiser I. Цель и концепция тома // Słowotwórstwo / Nominacja. – Red. nauk. I. Ohnheiser. – Innsbruck: Univ. Innsbruck;Opole: Uniw. Opolski, 2003. – С. 17 – 26.
464. Pei, M., Gaunor, D. A Dictionary of linguistics. – NewYourk, 1954. – 978 p.
465. Pisarek W. Język w mediach, media w języku // Język w mediach masowych / Pod red. J. Bralczyka i K. Mosiołek-Kłosińskiej. – Warszawa: Upowszechnianie Nauki–Oświata «UN-O», 2000. – S. 9–19.
466. Procesy innowacyjne w językach słowiańskich / Red. nauk. Z. Rudnik-Karwatowa. – Warszawa: Sławiztyczny Ośrodek Wydawniczy, 2003. – 876 s.
467. Przejawy internacjonalizacji w językach słowiańskich / Red. nauk. E. Koriakowcewa. – Siedlce: Wyd. AkademiiPodlaskiej, 2009. – 205 s.
468. Słowotwórstwo / Nominacja. – Red. nauk. I. Ohnheiser. – Innsbruck: Univer. Innsbruck; Opole: Uniwer. Opolski, 2003. – 568 с.
469. Smółkowa T. Neologizmy we współczesnej leksyce polskiej. – Kraków, 2001. – 194 s.
470. Štebih Golub Barbara. Okazionalizmi u hrvatskome publicističkome stilu // Зборник радова «Творба речи и њени ресурси у словенским језицима». – Србија, Београд: Филолошки факултет универзитета у Београду, 2012. – С. 419–426.
471. Stramljič Breznik Irena. Hibridizacija novejših slovenskih tvorjenk // Przejawy internacjonalizacji w językach słowiańskich. – Red. E. Koriakowcewa. – Siedlce: Wyd. Akademii Podlaskiej, 2009. – S. 165-178.
472. Stramljič Breznik Irena. Medmetikot besedotvorni potencial slovenščine // Зборник радова «Творба речи и њени ресурси у словенским језицима». –

Србија, Београд: Филолошки факултет универзитета у Београду, 2012. – С. 341–352.

473. Tošović Branko, Wonisch Arno (Hg.)Wortbildung und Internet. – Graz : Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Kommission für Wortbildung beim Internationalen Slawistenkomitee, 2016. – 525 S.
474. Tošović Branko, Wonisch Arno (Hg.). Interaktion von Internet und Stilistik, Internet und Stil. – Graz: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz, Kommission für Stilistik beim Internationalen Slawistenkomitee. – 304 S. http://www-gewi.uni-graz.at/gralis-alt/GraLiS_TB/Bibliographie/pdf/Tosovic_Wonisch_Stilist_Sammelband_2016pdf
475. Waszakowa K. Kognitywno-komunikatywna funkcja motywacji słowotwórczej // Зборник радова «Творба речи и њени ресурси у словенским језицима». – Србија, Београд : Филолошки факултет универзитета у Београду, 2012. – С. 53–64.
476. Waszakowa K. Przejawy internacjonalizacji w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny. – Warszawa: WUW, 2005. – 265 s.
477. Waszakowa K. Przejawy tendencji do internacjonalizacji w systemach słowotwórczych języków zachodniosłowiańskich // Słowotwórstwo /Nominacja. – Red. nauk. I. Ohnheiser. – Innsbruck: Univer. Innsbruck; Opole: Uniwer. Opolski, 2003. – S. 78–102.
478. Waszakowa K. Pragmatyka słowotwórczego działania (Kontynuacja myśli Marii Honowskiej o technikach stawania się form słowotwórczych) // LingVaria Półrocznik wydziału PoLonistyki uniwersytetu Jagiellońskiego, rok X (2015). – nr. 1(19). – S. 99–108.
479. Współczesny język polski. Pod redakcija Jerzego Bartmińskiego. – Wrocław, 1993. – 661 s.

Список скорочень словників

1. АЕС: Астрономічний енциклопедичний словник / За заг. ред. І. А. Климишина та А. О. Корсунь. — Львів : Голов. астроном. обсерваторія НАН України : Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2003. – 548 с.
2. АРСУН: КарпіловськаЄ. А., КислюкЛ. П., КлименкоН. Ф., КритськаВ. І., ПуздирєваТ. К., Романюк Ю. В. Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики / Відп. ред. Є. А. Карпіловська. – Київ : ТОВ «КММ», 2013. – 416с.
3. АСЛТ: Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. – Москва : Советская энциклопедия, 1966. – 608 с.
4. АУРС: Коссак О. М., Маньковський С. Л. Англо-українсько-російський словник з інформатики та обчислювальної техніки. – Львів : Світ, 1991. – 248 с.
5. АУСМК: Англійсько-український словник з математики та кібернетики/ Укл. Є. Мейнарович, М. Кратко – Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2010. – 568с.
6. АУТС: Пройдаков Е. М., Теплицький Л. А. Англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки, Інтернету і програмування. – Київ : СофтПрес, 2006. – 824 с. – Вид. 2-е, доп. і доопрац.
7. БС: Біологічний словник. / За ред. ак. АН УРСР І. Г. Підоплічка, К. М. Ситника, Р. В. Чаговця. – Київ : УРЕ, 1974. – 551 с.
8. ВЗОС СУЛ: Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики. / Гол. ред. В. Т. Бусел, Київ–Ірпінь : Перун, 2004. – 896с.
9. ВКС: Вокальчук Г. М. Короткий словник авторських неологізмів в українській поезії ХХ століття // Вокальчук Г. М. Авторський неологізм в українській поезії ХХ століття (лексикографічний аспект) / За ред.А. П. Грищенка : монографія. – Рівне : Наук.-видав.центр «Перспектива», 2004. – С. 94–523.
10. ВТС СУМ: Великий тлумачний словник сучасної української мови. / Уклад і гол. ред. В. Т. Бусел, Київ–Ірпінь: Перун, 2007, 3-є вид. – 1140с.

11. ГС: Критська В. І., Недозим Т. І., Орлова Л. В., Пуздирєва Т. К., Романюк Ю. В. Граматичний словник української літературної мови. Словозміна: Близько 140 000 слів / Відп. ред. Н. Ф. Клименко. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – 760 с.
12. ЕСУМ-2Етимологічний словник української мови : В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О, Потебні; редкол.: О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – Київ : Наук. думка, 1985. – Т. 2: Д – Копці / Укл.: Н. С. Родзевич та ін. – 573 с.
13. ЕСУМ-3: Етимологічний словник української мови : В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О, Потебні; редкол.: О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – Київ : Наук. думка, 1989. – Т. 3: Кора – М / Укл.: Р. В. Болдирєв та ін. – 552 с.
14. ЕСУМ-5: Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О, Потебні; редкол.: О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – Київ : Наук. думка, 2006. – Т. 5: Р – Т / Укл.: Р. В. Болдирєв та ін. – 704 с.
15. ЖЗ: Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. – Київ : Довіра, 2006. – 703 с.
16. ЗІ: Зацний Ю. А. Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття: англо-український словник. – Вінниця, 2008. – 359 с.
17. КГСУМ: Карпіловська Є. А. Кореневий гніздовий словник української мови: Гнізда слів з вершинами – омографічними коренями. – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2002. – 912 с.
18. КСЖЛУМ: Ставицька Л. О. Короткий словник жарґонної лексики української мови. – Київ : Критика, 2003.– 336 с.
19. КССПТ: Краткий словарь современных понятий и терминов. / Сост. Н. Т. Бунимович и др. – Москва, 1993. – 510 с.
20. КТС: Катлинская Л. П. Толковый словарь новых слов и значений русского языка. – Москва, 2008. – 380 с.
21. КТСИС: Крысин Л. П. Толковый словарь иноязычных слов : около 25 000 слов и словосочетаний. – Москва : Рус. язык, 2000. – 2-е изд., доп. – 856 с.

22. КТСЛТ: Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. – Київ : Либідь, 2001. – 223 с.
23. ЛСД: Літературознавчий словник-довідник. – Київ : Академія, 1997. – 752 с.
24. ЛСІ-2004: Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (1983–2003). – Харків, 2004. – 136 с.
25. ЛСІ-2007: Нелюба А., Нелюба С. Лексико-словотвірні інновації (2004–2006): Словник. – Харків : Майдан, 2007 – 144 с.
26. ЛСІ-2009: Лексико-словотвірні інновації (2007) / За ред. А. Нелюби, Харків : ХІФТ, 2009. – 172 с.
27. ЛСІ-2015: НелюбаА., РедькоЄ. Лексико-словотвірні інновації (2014) : Словник / Заг.ред. А. Нелюби. – Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2015. – 220 с.
28. ЛСІ-2017: Нелюба А., Редько Є. Лексико-словотвірні інновації (2015–2016) : Словник / Заг. ред. А. Нелюби. – Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2017. – 204 с.
29. МНС: Малоруско-німецкий словар. Т. І. Уложив Євгений Желеховский – 589 с.; Т.ІІ. Уложили Євгений Желеховский і Софрон Недільский. – 1117 с. – Львів: З друкарни тов. им. Шевченка, 1886.
30. НАСЗ: БалогВ. О., ЛозоваН. Є., ТименкоЛ. О., Тищенко О. М.Нові й актуалізовані слова та значення: словникові матеріали (2002–2010) / Кер. проекту і відп. ред. О. М. Тищенко. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 280 с.
31. НСЗ: Нові слова та значення: словник / Ін-т укр.. мови НАН України; уклали : Л. В. Туровська, Л. М. Василькова. – Київ : Довіра, 2008. – 271 с. – (Словники України).
32. НУЛ: Мазурик Д. Нове в українській лексиці: Словник-довідник. – Львів : Світ, 2002. – 130 с.
33. ОПМ: Немченко В. Н. Основные понятия морфемики в терминах: Краткий словарь-справочник. – Красноярск: Изд. Красноярского ун-та, 1985. – 216 с.

34. ОПС: Немченко В. Н. Основные понятия словообразования в терминах: Краткий словарь-справочник. – Красноярск: Изд. Красноярского ун-та, 1985. – 208 с.
35. ОСУМ: Орфографічний словник української мови: Близько 120000 слів / уклад.: С. І. Головащук та ін. – Київ : Довіра, 1994. – 864 с.
36. ПМС: Полюга Л. М. Словник українських морфем: Близько 40 000 слів. – Львів : Світ, 2001. – 448 с.
37. ПРУСП: Практичний російсько-український словник приказок. / Упоряд. Г. Млодзинський. За ред. М. Йогансена.–Відтвор. вид. 1929 р. – Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАНУ, 2009. – 108 с. – Випуск 8. – Серія «Із словникової спадщини».
38. ПСВТ: Практичний словник виробничої термінології. / Авт.-упоряд. І. М. Шелудько. –Відтвор. вид. 1931 р. – Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАНУ, 2009.– 122 с. – Випуск 8. –Серія «Із словникової спадщини».
39. ПСГ: Голоскевич Г. Правописний словник (за нормами українського правопису ВУАН, Харків, 1929 р.). Вид. 12. – Нью-Йорк – Париж – Сидней – Торонто – Львів, 1994. – 461с.
40. РУДС: Падалка Л. Російсько-український діловодний словник. Педагогічне Бюро Полтавського Губ. Земства. – Полтава, 1918, 3 + 106 с.
41. РУМС: Російсько-український математичний словник: 12000 термінів / Укл. Ф. С. Гудименко, І. Б. Погребиський, Г. Н. Сакович, М. А. Чайковський. Харків: Основа, 1990. 2-е вид. – 155 с.
42. РУС-1933: Російсько-український словник. – Т. І : А–Ж / Ред. В. М. Ганцов, Г. К. Голоскевич, М. М. Грінченкова; гол. ред. акад. А. Ю. Кримський. – Київ : Червоний шлях, 1924. – XV+290 с.; Т. ІІ : З–Н, випуск 1. З–К / Ред. В. Ганцов, Г. Голоскевич, М. Грінченкова, М. Калинович, А. Ніковський, В. Ярошенко; гол. ред. акад. А. Кримський. – Київ : ДВУ, 1929. – 392 с.; Т. ІІ : З–Н, випуск 2 : Л–намыкивать / Упоряд.–ред. М. Калинович і В. Ярошенко; гол. ред. акад. А. Кримський. – Харків : УРЕ, 1932. – С. 393–724; Т. ІІ : З–Н,

випуск 3 : Намыл–нять / Упоряд.–ред. М. Калинович і В. Ярошенко; гол. ред. акад. А. Кримський. – Харків : УРЕ, 1933. – С. 725–1056; Т. III : О–П, випуск 1 : О–поле / Ред. В. Ганцов, Г. Голоскевич, М. Грінченкова, А. Ніковський; гол. ред. акад. С. Єфремов. – Київ : ДВУ, 1927. – 336 с.; Т. III : О–П, випуск 2 : Поле–пячение / Ред. В. Ганцов, Г. Голоскевич, М. Грінченкова, А. Ніковський; гол. ред. акад. С. Єфремов. – Київ : ДВУ, 1928. – С. 337–654. – електронний ресурс r2u.org.ua

43. РУС-1988: Русско-украинский словарь :У 3 тт.–Київ: УРЕ, 1987–1988.
44. РУС-2003: Анніна І. О., Горюшина Г. Н., Гнатюк І. С. та ін. Російсько-український словник / За редакцією В. В. Жайворонка. – Київ : Абрис, 2006 – 1424 с.
45. РУСІС: Русско-украинский словарь иностранных слов. Російсько-український словник іншомовних слів / Укл. Т. П. Мартиняк. – Харків : Прапор, 1999. – 389 с.
46. РУСНТ: Російсько-український словник наукової термінології: У 3 тт. – Т.1. – Суспільні науки – Київ : Наук. думка, 1994. – 594 с.; Т.2. – Біологія. Хімія. Медицина. – Київ : Наук. думка, 1996. – 660 с.; Т.3. – Математика. Фізика. Техніка. Науки про Землю та Космос. – Київ : Наук. думка, 1998. – 888 с.
47. РУСНТМ: Войналович О., Моргунюк В. Російсько-український словник наукової і технічної мови: Термінологія процесових понять. – Київ : Вирій, 1997. – 256 с.
48. РУСПМ: Російсько-український словник правничої мови / Гол. ред. акад. А.Ю.Кримський. – Київ, 1926. – Київ : К.І.С., 2007. – Ел. ресурс r2u.org.ua
49. САМУМ: Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Карпіловський В. С., Недозим Т. І. Словник афіксальних морфем української мови. – Київ: Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, 1998. – 435 с.
50. СГ: Словарь української мови: В 4 тт. /За ред. Б. Грінченка. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1958. – Надруковано з вид. 1907–1909 рр. фотомеханічним способом.

51. СДГ: Словник-довідник з правопису та слововживання / Укл. С. І. Головащук.– Київ : Наук. думка, 1989. – 832 с.
52. СДМ: М. Дорошенко, М. Станиславський, В. Страшкевич.Словник ділової мови, 1930.– 314с.– Київ : К.І.С., 2007. – Ел. ресурс r2u.org.ua.
53. СЗН: Словник зоологичної номенклатури. Назви птахів. (Проєкт) / Уклав М. Шарлемань (Природничий відділ). –Київ: ДВУ, 1927. – 63 с.; Словник зоологичної номенклатури. Назви хребетних тварин. Mammalia. –Reptilia. – Amphibia. –Pisces. (Проєкт) / Уклали М. Шарлемань та К. Татарко (Природничий відділ). –Київ: ДВУ, 1927. – 124+1 с.; Словник зоологичної номенклатури. Назви безхребетних тварин. Evertebrata. (Проєкт) / Уклали І. Щоголів і С. Паночіні (Природничий відділ). – Київ: ДВУ, 1928. – 186+2 с. – Перевидання в: Словник зоологичної номенклатури (1927–1928). Київ : Наукова думка, 2005.
54. Сікорська З. С. Українсько-російський словотворчий словник. – Київ : Рад. шк., 1985.–188 с.
55. СІС 1955: Словник іншомовних слів / Під ред. І. В. Льохіна і Ф. М. Петрова. – Київ : Держ. вид-во політ. л-ри УРСР, 1955. – 830 с.
56. СІС(У)-2000: Словник іншомовних слів / Уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – Київ : Наук. думка, 2000. – 680 с. – (Словники України).
57. СІС-1974: Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. – Київ : Наук. думка, 1974. – 776 с.
58. СІС-1985: Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. – Київ :УРЕ, 1985. – 2-е вид. – 966 с.
59. СІС-2000: Словник іншомовних слів / Л. О. Пустовіт, О. І. Скопненко, Г. М. Сюта, Т. В. Цимбалюк. – Київ : «Довіра», 2000. – 1017 с.
60. Словничок лексикографічно не зареєстрованих українських слів гібридної структури / Уклад. Г. В. Скляніченко та В. К. Чернецький. – Кіровоград, 1986.
61. СЛТ: Сікорська З. С. Словник лінгвістичних термінів: Словотвір і морфеміка. – Київ : Шлях, 2003. – 200 с.

62. СЛТ-1985: ГаничД. І., ОлійникІ. С. Словник лінгвістичних термінів. –Київ : Вища школа, 1985 . – 360 с.
63. СМУ: Дубровський В. Словник московсько-український / Інститут української мови НАН України. – Київ : КММ, 2013. – 464 с. (Серія «Лексикографічна спадщина України»).
64. СНУ: Словотворчість незалежної України 1991–2011: Словник / Укл. А. Нелюба. – Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2012. – 608 с.
65. СНУМ: Віняр Г. М., Шпачук Л. Р. Словник новотворів української мови кінця ХХ століття. – Кривий Ріг, 2002. – Випуск 2. – 180 с.
66. СПМВС: Словник поетичної мови Василя Стуса (рідковживані слова та індивідуально-авторські новотвори / Укл. Л. В. Оліфіренко. – Київ, 2003. – 88 с.
67. СПТ: Полонський Х.Словник природничої термінології : (проєкт) / Українська академія наук, Інститут української наукової мови, Природничій відділ. – Київ : Державне видавництво України, 1928. – VIII, 262 с. – (Матеріяли до української термінології та номенклатури; т. 11).
68. ССВУМ: Словник скорочень в українській мові / Укл. Н. Д. Гула та ін.; Ред.-упоряд. В. В. Жайворонок, М. М. Фещенко; За ред. Л. С. Паламарчука. – Київ : Вища шк. Головне вид-во, 1988. – 512 с.
69. ССІС-2006: Сучасний словник іншомовних слів / Укл. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – Київ : Довіра, 2006. – 789 с.
70. ССМ: Словник староукраїнської мови XIV – XV ст. : У 2 тт. – Київ : Наук. думка, 1978.
71. СТС: Солганик. Г. Я.Толковый словарь. Язык газеты, радио, телевидения. – Москва : АСТ-Астрель, 2008. – 752 с.
72. СТТ: Шелудько І., Садовський Т. Словник технічної термінології, 1928. – Київ : К.І.С., 2007. – Ел. ресурс r2u.org.ua
73. СУБТ: Словник української біологічної термінології. – Київ : КММ, 2012. – 744 с.

74. СУМ: Словник української мови: В 11 тт. – Київ : Наук. думка, 1970–1980.
75. СУМ-2012: Словник української мови / Кер. В. В. Німчук та ін. / Відп.ред. В. В. Жайворонок. – Київ : ВЦ «Просвіта», 2012. – 1320 с.
76. СФЛ: Козирський В., Шендеровський В. Українсько-англійсько-німецько-російський словник фізичної лексики : наук. видання. –Київ : Вид-во «Рада», 1996. – 933 с.
77. СЧС-1932: Бойків І., Ізюмов О., Калишевський Г., Трохименко М. Словник чужомовних слів. / За ред. О. Бадана-Яворенка. – Київ - Харків : УРЕ, 1932. – 532 с.
78. ТЕк: Тлумачний російсько-українсько-англійський словник з екології / За заг. ред. А. А. Рудніка. – Харків, 2000. – 736 с.
79. ТЕн: Тлумачний російсько-українсько-англійський словник з енергетики / За заг. ред. А. А. Рудніка– Харків, 1999. – 752 с.
80. ТССО: Колоїз Ж. В. Тлумачно-словотвірний словник оказіоналізмів. - Кривий Ріг : ЯВВА, 2003. – 168 с.
81. ТСЯ: Толковый словарь русского языка конца XX в.: Языковые изменения / Под ред. Г. Н. Скляревской. – Санкт-Петербург, 2000.–700 с.
82. УІАН-3: Словотворчість шістдесятників. Ліна Костенко. Микола Вінграновський : зб. наук. праць; відп. ред. Г. М. Вокальчук. – Острог : Вид. НаУ «Острозька академія», 2010. – 178 с. (Лексикографічна серія «Українська індивідуально-авторська неографія». – Випуск 3).
83. УІАН-4: Словотворчість шістдесятників. Василь Стус. Ігор Калинець. Іван Світличний. Григорій Чубай : зб. наук. праць; відп. ред. Г. М. Вокальчук. – Острог : Вид. НаУ «Острозька академія», 2010. – 492 с. (Лексикографічна серія «Українська індивідуально-авторська неографія».– Випуск 4).
84. УІАН-5: Мовотворчість Павла Тичини у дзеркалі третього тисячоліття : зб. наук. праць; відп. ред. Г. М. Вокальчук. – Острог : Вид. НаУ«Острозька академія», 2011. – 268 с. (Лексикографічна серія «Українська індивідуально-авторська неографія». – Випуск 5).

85. УІАН-6: Вокальчук Г. М., Архангельська А. М., Стишов О. А., Маслова Ю. П., Максимчук В. В. Неологічні назви осіб у сучасних слов'янських мовах : монографія.– Рівне – Оломоуць: Вид-во НаУ «Острозька академія», 2011. – 356 с. (Лексикографічна серія «Українська індивідуально-авторська неографія». – Випуск 6).
86. УОС: Український орфографічний словник / Укл.: В. В. Чумак, І. В. Шевченко, Л. Л. Шевченко, Г. М. Ярун; за ред. В. Г. Скляренка. – Вид. 7-е, переробл. і допов. – Київ, 2007. – 983 с.
87. УОС-2002: Український орфографічний словник. / За ред. Л. М. Полюги. – Київ, 2002. – 1006 с.
88. УРС: Ніковський А. Словник українсько-російський. –1-е вид., 1926, 2-е вид. – Київ : Горно, 1927. – 864 с.
89. УС: Словарь росийсько-український / Зібр. і впоряд. М. Уманець і А. Спілка. –У 4 тт. – Львів : З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, 1893-1898.
90. ЧС: Частотний словник сучасної української художньої прози :У 2 тт./ Голова ред. колегії В. С. Перебийніс. – Київ : Наук. думка, 1981.
91. ШСС: Шкільний словотвірний словник сучасної української мови: 15600 слів у складі 127 гнізд / Укл.: Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П, Кислюк – Київ : Наук. думка, 2005. – 264 с. – (Словники України).
92. ЮЕ: Юридична енциклопедія : У 6 тт. –Т. 2. – Київ : Вид-во «Укр. Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998.
93. ЮС: Юганов И., Юганова Ф. Словарь русского сленга: Сленговые слова и выражения 60-90-х годов / Под ред. А. Н. Баранова. – Москва : Метатекст, 1997.– 302 с.
94. Юцевич Ю. Є. Музика : словник-довідник. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. – 352 с. – Ел.ресурс term.in.ua
95. ЯМ: Яценко І. Т. Морфемний аналіз. Словник-довідник : У 2 тт. – Київ : Вища шк., 1980–1981.

96. Collins: Collins Cobuild Advanced Learner's English Dictionary / Editor, John Sinclair. Edition, 4, reprint. Publisher, Harper Collins, 2003. – 1717 s.

Інші джерела ілюстративного матеріалу:
газети, журнали, збірники, інтернет-ресурси

1. Агенція новин Фіrtka.if.ua, firtka.if.ua
2. Андрухович Ю. Дванадцять обручів. – Київ : Критика, 2003. – 317 с.
3. АТН: Агентство Телебачення «Новини»,Харків,atn.kharkov.ua
4. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність. – Київ : Знання, 2006. – 431 с.
5. Бережанський інформаційний портал, info.berezhany.net
6. БіБіСі Україна, bbc.co.uk
7. Бібліотека онлайн для студента, Imanbooks.com
8. Біблія або книги Святого Письма старого й нового заповіту
9. Бізнес-інформ, каталог підприємств, товарів та послуг України, bizinform.net
10. Блоги i.ua, blog.i.ua
11. Блог «Сонячні фантазії», soniachna.blogspot.com
12. Блог Дніпродзержинської ЦБС «Бібліопазли», bibliopazlu.blogspot.com
13. Блог журналістки Олени Білозерської, bilozerska.livejournal.com
14. Блог Мар'яни П'єцух, tsvibak.livejournal.com
15. Блог професора Пономарева, bbc.co.uk
16. Блог учителя, vvv62.blogspot.com
17. БНО: Блог Назара Обідзінського, засновника і голови громадської організації «Воля XXI», Черкаси, nazarbo.blogspot.com
18. Вандич П. Ціна свободи. – Київ : Критика, 2004. – 464 с.
19. ВЕМ: Всеукраїнська експертна мережа, experts.in.ua
20. Весь бізнес України, каталог компаній і підприємців, all-biz-ua.com
21. ВЗ: «Високий замок», газета
22. Військова панорама, wartime.org.ua
23. Вінницький незалежний новинний портал «20 хвилин», vn.20minut.ua
24. Вісті Верховини, vistiradio.com.ua

25. Віче, журнал
26. ВК: «Вечірній Київ», газета
27. ВО «Свобода», Надвірнянська районна організація, Сайт українських націоналістів, svoboda-vo.at.ua
28. ВОНА, жіночий журнал
29. ВП: Газета «Вечірня Полтава», vechirka.pl.ua
30. Всесвіт, журнал
31. Всеукраїнський інтернет-портал Ukraine-in, news.ui.ua
32. Газета «Вгору». Головні новини Херсона та області,vgoru.org
33. Газета «ВолиньPost», електронне видання volynpost.com
34. Газета «Галицькі контракти», kontrakty.com.ua
35. Газета «Ужгород», газета ужгородської міської ради і виконкому, gazeta-uzhgorod.com
36. Голота Л. Сотворіння. – Київ : Видавничий центр «Просвіта», 2006. – 238 с.
37. ГП: Голос Православ'я, всеукраїнський двотижневик. Засновник Українська Православна Церква Київського патріархату
38. ГПУ – «Газета по-українськи»
39. Гримич М. Фріда, Київ : Дуліби, 2006. – 192 с.
40. Гриньова М. В. Витоки педагогічної майстерності. – Київ, 2007. – Вип.3. – С. 3-11, liber.onu.edu.ua
41. Громадський рух «Не будь байдужим!», uk-ua.facebook.com/ne.bud.bayduzhym
42. ГУ газета «Голос України»
43. Гуцало Євген. Ментальність орди. – Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 206 с.
44. Д: газета «День», day.kiev.ua
45. Діалог, щоденне українське інтернет-видання, dialogs.org.ua
46. ДКЗ: Дуже корисна газета

47. ДП: Індекс нових слів до монографії: Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. – С. 279–329.
48. ДТ: «Дзеркало тижня», тижневик
49. Дуся. Перший український медіа-таблоїд, dusia.telekritika.ua
50. Дуцик Діана. Політична журналістика. – Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – 138 с.
51. ДЧ: Друг читача, українська газета (2004–2011)
52. Е: Експрес, всеукраїнська українськомовна газета, expres.ua
53. ЕЕ: Екологічна енциклопедія. – Київ : ТОВ «Центрекологічноїосвіти та інформації», 2007. – Т. 1. – 442 с.
54. ЕП: Економічна правда, epravda.com.ua
55. Ерудит, Офіційний портал НВК, сучасного інноваційного навчального закладу, erudit.com.ua
56. ЕСУ, Енциклопедія сучасної України, електронний варіант esu.com.ua
57. Єфремов С. О. Початок нової доби: радівська публіцистика / Березень-серпень 1917; упоряд. М. І. Цимбалюк. – Київ : ВЦ «Просвіта», 2011. – 382 с.
58. Жадан С. Біґ мак. – Київ : Критика, 2003. – 183 с.
59. ЖМУ: Журнал «Музеї України», museum-ukraine.org.ua
60. ЖС: «Світогляд», науково-популярний журнал
61. Журба М.А. Культура некультури. – Вісник ЛНУ, № 7 (194), ч. І, 2010, с.95 – 96.
62. Забужко О. Репортаж із 2000-го року : зб. статей. – Київ : Факт, 2001. – 96 с.
63. Забужко О. Хроніка від Фортінбраса: Вибрана есеїстика 90-х. –Київ : Exlibris, 1999, exlibris.org.ua/zabuzko
64. Закарпаття онлайн, інтернет-видання, zakarpattya.net.ua
65. Закон і бізнес, zib.com.ua
66. ЗУС: Костенко Ліна. Записки українського самашедшого. – Київ : «Видавництво Івана Малковича „А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА”», 2011. – 416 с.

67. Іваничук Роман. Люлька з червоного дерева : оповідки та оповідання. – Львів : ЛА «Піраміда», 2012, вид. 2-ге, доповнене. – 156 с.
68. Іванченко Раїса. Сіті життя і смерті, режим доступу: ukrlit.kiev.ua
69. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу: іст. реліг. моногр. – Київ : АТ «Обереги», 1991. – 424 с.
70. Інтернет-видання «ХайВей» – h.ua
71. Інтернет-портал «ЧаРівне.інфо», charivne.info
72. Інтернет-ресурс «Брама», brama.com
73. Інформаційний портал Znaj.ua, znaj.ua
74. Ї, незалежний культурологічний часопис, ji-magazine.lviv.ua
75. К: «Критика», часопис
76. Кадровик-01, портал кадрової служби, kadrovik01.com.ua
77. Карпенко Олена. Троянські коні телереклами: Мовні маніпуляції. – Київ : Смолоскип, 2007. – 114 с. – (Лауреати «Смолоскипа»).
78. Києво-Могилянська Бізнес Школа, old.kmbs.ua
79. КК: Кур'єр Кривбасу, журнал, Кривий Ріг
80. Коваль А. П., Солганик Г. Я., Пінчук О. Ф., та ін. Особливості мови і стилю засобів масової інформації. – Київ : Вища школа, 1983. – 152 с.
81. Конкурент – Ділове інтернет-видання Волині, konkurent.in.ua
82. Кононенко Є. Імітація. – Львів : Кальварія, 2001.– 192 с.
83. Кононенко П., Кононенко Т. Українознавство в системі освіти України : зб. наук. праць Наук.-досл. ін.-ту українознавства. Київ, 2009. – С. 8–18.
84. Коридор, журнал про сучасну культуру, korydor.in.ua
85. Крейґ Ричард. Інтернет-журналістика: Робота журналіста і редактора у нових ЗМІ. / Пер. з англ. А. Іщенка. – Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 324 с.
86. Крилова С.А. Феномен гламурності в сучасному суспільстві, archive.nbuv.gov.ua
87. Кругозір, сайт про все на світі, krugozir.com.ua

88. Кулик В. Мовна політика та суспільні настанови щодо неї після Помаранчевої революції. – Мовна політика та мовна ситуація в Україні: Аналіз і рекомендації. – Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 363 с.
89. КФІ: комп'ютерний фонд лексико-словотвірних інновацій в сучасній українській мові відділу структурно-математичної лінгвістики Інституту української мови НАН України
90. Лавренчук В. П. Художня рецепція образу Івана Мазепи в романах Григорія Колісника та Юрія Хорунжого, 2009, режим доступу: lib.ua-ru.net
91. ЛГ: Львівська газета, щоденне онлайн видання, gazeta.lviv.ua
92. ЛЕОНОРМ, науково-інформаційний центр, leonorm.com.ua
93. ЛігабізнесІнформ, українське інформаційне агентство
94. ЛП: Офіційний веб-сайт Національного університету «Львівська політехніка», lp.edu.ua
95. ЛУ: Літературна Україна, газета
96. ЛФ: Львівський форум, forum.lvivport.com
97. ЛьвівNEWS. Інтернет-видання, lvivnews.info
98. Львівський споживчий онлайн-журнал, zakupy.lviv.ua
99. Малакава, новинний сайт, Івано-Франківськ, malakava.com
100. Малеча, родинний форум, malecha.org.ua
101. Матіос Марія. Вирвані сторінки з автобіографії. – Львів : ЛА «Піраміда», 2011. – 368 с.
102. Матіос Марія. Кулінарні фіґлі: Видання друге. – Львів : ЛА «Піраміда», 2011. – 208 с.
103. Матіос Марія. Солодка Даруся: Видання сьоме. – Львів : ЛА «Піраміда», 2011. – 188 с.
104. МБ: Молодий буковинець, інтернет-газета, Чернівці, molbuk.ua
105. Медіакритика, mediakrytyka.info
106. Медіапортал української діаспори, vidia.org
107. Мистецька сторінка,storinka-m.kiev.ua

108. Міжнародний фонд «Відродження, issuu.com/irf_ua
109. Молодіжний портал Волині, molod.in.ua
110. МПС: Забужко Оксана. Музей покинутих секретів. Вид. 2-е, доп. – Київ : Факт, 2010. – 832 с.
111. Музичний портал «Вулик», vulyk.ua/music
112. Н: Новинар, журнал
113. Науково-методичний центр «Проектувальник», nmcp.org.ua
114. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, nbuv.gov.ua
115. Національний кінопортал «Кіно-коло», kinokolo.ua
116. Новини боксу, boxingnews.com.ua
117. Новини Здоров'я, ukrhealth.net
118. Новини Кіровограда, kirovograd.rks.kr.ua
119. Новини Львова, news.lviv.net
120. Новини на meta.ua, Житомир.info, news.meta.ua
121. Новини Тернополя, 20minut.ua
122. Новини Чернівців, vidido.ua
123. Новинний сайт, vsevesti.com
124. НП: Народна правда, narodna.pravda.com
125. НХ: Радіостанція «Німецька хвиля», dw.de
126. Освітній шкільний інтернет-портал «Острів знань», ostriv.in.ua
127. Офіційний веб-сайт Національного університету «Львівська політехніка». lp.edu.ua
128. Офіційний портал «Територіальні органи ДФС у Харківській області», kh.sfs.gov.ua
129. Офіційний сайт провідної фінансово-промислової групи України СКМ, scm.com.ua
130. П: Пост: журнал «Поступ» – postup.in.ua; Щоденна львівська інтернет-газета, postup.brama.com
131. Павличко Соломія. Листи з Києва. 12 травня 1990- 2 квітня 1991. – Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2000. – 160 с.

132. Пагутяк Галина. Потонулі в снігах. – Львів: ЛА «Піраміда», 2010. – 184 с.
133. Палеха Ю. І. Іміджологія: навч. посіб. Київ: Вид-во Європ. ун-ту, 2005. –324 с.
134. Пашковський Є. Щоденний жезл. Роман. – Київ : Генеза – 1999. – 472 с.
135. Пиркало С. Зелена Маргарита. – Київ : Смолоскип, 2001. – 142 с.
136. ПіК: «Політика і культура», часопис
137. Поваляєва С. Замість крові. Проза. 2003, режим доступу: e-reading-lib.com
138. Портал А4, eng.a4.pl.ua
139. Портал неполітичних новин NGO.DONETSK.UA, Донецьк,NGO.donetsk.ua
140. Портал фотоклубів країн СНД, fotoclub.by
141. Поступ: газета «Пост-Поступ»
142. ПРАВКОМ – Львівський правовий та антикорупційний портал, pravcom.info
143. Прес-центр Інституту філології КНУ, instpres.univ.kiev.ua
144. Р: сайт «Репортер», Закарпаття, ua-reporter.com
145. РБК-Україна, українське інформаційне агентство, rbc.ua
146. РГ: Ліна Костенко. Річка Геракліта. – Київ : Либідь, 2011. – 336 с.
147. Релігійно-інформаційна служба України, risu.org.ua
148. РІО: «Реклама. Інформація. Оголошення», рекламно-інформаційна газета
149. РС: Радіо Свобода, українська служба, radiosvoboda.org
150. Рябчук Микола. Дві України: реальні межі, віртуальні війни : наук-попул. вид. – Київ : Критика, 2003. – 336 с.
151. Сайт «20 хвилин», Вінниця, 20minut.ua
152. Сайт «Euro 2012», euro2012.ukrinform.ua
153. Сайт «Вирій», vyriy.ukrbb.net
154. Сайт «Гуртом», підтримки всього українського,hurtom.com
155. Сайт «Дівочі посиденьки», posydenky.lvivport.com
156. Сайт «Жіноча січ», sich-zhinocha.org
157. Сайт «Майдан», maidanua.org
158. Сайт Columbiada, columbiada.com
159. Сайт Finance.UA, news.finance.ua
160. Сайт INTV, Перший український інтернет-телепортал,intv.ua

161. Сайт I.UA, блоги, blog.i.ua
162. Сайт LvivNews, незалежне онлайн-видання lvivnews.info
163. Сайт MediaSapiens, портал «Телекритика», mediasapiens.ua, osvita.mediasapiens.ua
164. Сайт Music, music.com.ua
165. Сайт Redtram, redtram.ua
166. Сайт RIDNE.NET (Ріднет), Львів, it.ridne.net
167. Сайт VIP-inform, інформаційно-довідковий сайт, м. Івано-Франківськ,vip-inform.com.ua
168. СайтАвтоМото, mirinfo.kiev.ua
169. Сайт Брама, brama.com
170. СайтВголос, vgolos.com.ua
171. СайтВідкритийархівукраїнськогомедіа-арту, mediaartarchive.org.ua
172. Сайт газети «Триглав», tryglav.com.ua
173. Сайт ГО «Об’єднання відповідальних громадян», vidpovidalni.org
174. Сайт Громада приірпіння, kotsubynske.com.ua
175. Сайт ГУ Національної поліції у Львівській області, lv.npu.gov.ua
176. Сайт Євромайдан.Live, новинний портал, euromaidanlive.net
177. Сайт Ефективна економіка, economy.nayka.com.ua
178. Сайт Закарпаття online, zakarpattya.net.ua
179. Сайт МВС України, mvs.gov.ua.
180. Сайт Медіабізнес, mediabusiness.com.ua
181. Сайт міста Хмельницького «Всім.ua», vsim.ua
182. Сайт «Нічний Львів», night-lviv.com
183. Сайт парафії св. Кирила і Методія, м. Івано-Франківськ, pkm.if.ua
184. Сайт патентного повіреного України, patent.km.ua
185. Сайт ПЛАСТ НСОУ, Львів, upu7.plast.org.ua
186. Сайт політолога Віктора Каспрука, viktorkaspruk.wordpress.com
187. Сайт Розкажи світу про Миколаївщину, wiki.moippo.org.ua
188. Сайт «Соціал-Національна Асамблея», sna.in.ua

189. Сайт телеканалу 1+1, 1plus1.ua/veduchi
190. Сайт Чернівців «Місто Ч», micto.cz
191. Сайт УМІФу – Українського мовно-інформаційного фонду, ulif.org.ua
192. Сайт «Як справи, Київ», kakdela.kiev.ua
193. СГД: сайт Всеукраїнської громадської організації «Союз гетьманців-державників», hetman-ua.org
194. СДУ: сайт Сумського державного університету, journ.sumdu.edu.ua
195. Семенов Ю. З музикологічно-перекладацької робітні, режим доступу: ua_pereklad.org/ua/theory/yuriysemenov
196. Сім'я і дім, газета, simya.com.ua
197. Сіроштан В., Третій Тост, УСВА, usva.org.ua
198. Сновиди: Сни українських письменників / упоряд. Т. Малкович. – Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2010. – 416 с.
199. СТ: Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації). – Київ : Пугач. – 2005, Додатки (Словопокажчик використаних слів): Нові слова.
200. Стівенс Мітчел. Виробництво новин: телебачення, радіо, Інтернет. / Пер. з англ. Н. Єгоровець. – Київ : «Києво-Могилянська академія», 2008 – 407 с.
201. Студентський портал,UaStudent.com
202. Стус Василь. Твори: У 4 те., 6 кн. / НАН України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка. – Львів: Просвіта, 1994–1999.
203. Стус В. Вікна в позапростір. – Київ : «Веселка», 1992. – 262 с.
204. СУМНО, спільнота блогів про культуру, sumno.com
205. СУП: Сайт «Українці у Португалії» Спілки українців у Португалії», spilka.pt
206. Т: «Телекритика», інтернет-видання, telekritika.ua
207. Таблоїд Волині, volyn.tabloyid.com
208. Телеканал zik, zik.ua
209. Телеканал СТБ: Вікна
210. Телекомпанія «11 канал», Дніпропетровськ, 11channel.dp.ua
211. Тернопільська обласна державна адміністрація, oda.te.gov.ua

212. Тиждень ua, сайт «Український тиждень», tyzhden.ua
213. Трибуна, незалежна преса Полтави, tribuna.pl.ua
214. ТСН. Новини, tsn.ua
215. УДЕ: Українська дипломатична енциклопедія: у 2 тт. / Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. – Київ : Знання України, 2004 – Т. 1 – 760 с.
216. Українська Вікіпедія: електронний ресурс – uk.wikipedia.org
217. Українська газета «ЧАС», Чернівці, chas.cv.ua
218. Українська пошукова система Мета, новини, news.meta.ua
219. Український новотвір, інтерактивний словник Юрка Зеленого, zelenyj.biz.
220. Український УАЗ-клуб. Форум українських УАЗолюбителів, forum.uaz-club.org.ua
221. Український Форум «Здоров'я і Харчування», ukrcenter.com
222. Укрінформ, ukrinform.ua
223. УкріСвіт: «Україна і світ», газета, електронний варіант
224. УкрНет, новинний інтернет-сервіс в Україні, ukr.net/ua
225. УкрРудПром, сайт новин, ukrrudprom.ua
226. УЛ: Українська література XI–XVIII ст.: Хрестоматія з коментарями / Упоряд. Є. А. Карпіловська, Л. О. Тарновецька; відпов. ред. І. П. Чепіга. – Чернівці: Вид-во «Прут», 1997. – 368 с.
227. УМ: «Україна молода», газета
228. УН: Українські новини, провідне інформагентство України, ukranews.com
229. УНІАН, press.unian.net
230. Універсум, студентсько-викладацька газета Житомирського державного університету, universum.zu.edu.ua
231. УП: «Українська правда», газета, електронний варіант pravda.com.ua
232. УРВ: «Український регіональний вісник»
233. УС: «Українське слово», газета
234. УСВА: Сайт Української спілки ветеранів Афганістану, usva.org.ua
235. УУ: «Урок української»
236. УФ: Сайт «Український формат», format.ua

237. Факти ICTV, fakty.ictv.ua
238. Форум землевпорядників України, zemres.com/forum
239. Форум міста Чернівці «Від і до», forum.vidido.ua
240. Форум СЛОВНИКа.ua,forum.slovnyk.ua
241. ФФМТ: Форум Файного Міста, Тернопіль, forum.te.ua
242. Х: Хрещатик, газета
243. ХайВей, Портал громадянської журналістики, h.ua
244. Хвильовий М. Україна чи Малоросія? // М. Хвильовий. Твори у 2-х тт. – Т. 2. – Київ : «Дніпро», 1991. – С. 576–621.
245. ХПГ: Харківська правозахисна група, khpg.org
246. ЦРУ: «Ціни.Реклама.Успіх», рекламно-інформаційна газета
247. Чобіт Д. Воїни світла, сайт farysei.narod
248. Шевчук В. На полі смиренному, онлайн бібліотека, erlib.com
249. Шкляр В. М. Залишенець. Чорний ворон. – Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2011. – 384 с.
250. ЩЗ: Пашковський Є. Щоденний жезл. Роман-есей. – Київ : Ґенеза, 1999. – 471 с.
251. Юстус, інформаційний портал, justus.com.ua
252. Яковець А. В. Телевізійна журналістика: теорія і практика. – Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія, 2007. – 324 с.
253. Domivka.Net, український форум, domivka.net
254. KINOKOLO.UA, національний кіно портал, kinokolo.ua
255. MOVA.info, лінгвістичний портал, mova.info/corpus.aspx
256. ZAXID.NET, перше аналітичне Інтернет-видання Львова, zaxid.net

ДОДАТОК А

СПИСОК НОВОТВОРІВ (* позначено неосемантизми)

(анти)демпінговий
(пост)колоніальний
(пост)совєтський
(со)творителька
(со)творительниця
«антимедіа»
«антимобільний»
«блокатор»
«вєркізм-сердючкізм»
«маски-шоу»
«мильний»
«немобільний»
«*оскароносиця*»
«порист»
«прогресист»
«пташкопад»
«*регіоналка*»
«СНДІвський»
«фабрикантка»
fashion-бізнес
Flash-презентація
FM-радіо
Internet-дискурс
promotion-пакет
PR-агенція
PR-акція
PR-війна
PR-директор
PR-кампанія
PR-мейкер
PR-менеджер
Prокурор
PR-рішення
PR-спеціаліст
PR-трюк
PR-фахівець
pr-школа
SMS'ка
SMS-відповідь
sms-голосування
SMS-довідка
SMS-замовлення
SMS-інструкція
sms-ка
SMS-ка
SMS-конкурс
SMS-повідомлення
sms-повідомлення
TV-магазин
UaNet'івський
VIPар
web-камера
WEB-ресурс
web-сайт
WEB-сторінка
web-сторінка
Word'івський
абсурдизм
абсурдизуватися
абсурдистський
аварійник
аверсний
аверсування
аверсувати
авіабізнес
автобізнес
автобіографізм
автобусник
автодвірник
автодопомога
автодрайв
автодрайвер

автозмагання
автолегенда
автомайдан
автомайданник
автомісце
автонаголошуваність
автопаркінг
автоперевізник
автоперегони
автоприбиральник
автопродаж
автостопівський
автостопник
агентування
агентувати
адвокатеса
адмініструвати
адресність
аеропортівський
ажіотажний
Азаровщина
азіатськість
азійськість
акапельний
аква-шоу
акціонування
акціювати
алабамщина
алергійний
алкоголізація
альтернативний
альтернативник
альфівець
альянс-медіа
альянсний
американізація
аморальність
англійщина
англомовець
андеґраунд-медіа
андеґраундний
аніматор
анімаційний
анімувати
антиакаєвський
антиамериканізм
антиамериканський
антиапокаліпсис
антиатлантист
антиатлантичний
антибайкер
антибартерний
антиблатовий
антиблокувальний
антибуксувальний
антибуржуа
антибютівець
антивибори
антивідзнака
антивік
антивіковий
антивірус
антивірусний
антиводій
антигарант
антигесівський
антигламур
антигламурний
антиглобаліст
антигоблінський
антиграбовичівський
антиГрушевський
антигубернаторський
антигуманізм
антидемократ
антидемократизм
антидемократичний
антидемпінг

антидемпінговий
антидепресант
антидепресантний
антидепресивний
антидержава
антидержавити
антидержавний
антидержавник
антидержавництво
антидержавницький
антидержавність
антидопінговий
антиевроінтеґраційний
анти-евроінтеґраційний
антиегалітарний
антиеліта
антиенергія
антиесдеківський
антиестетизм
антиестетика
антиестетичний
антиєврейський
антиєвропеєць
антиєвропеїзм
антиєвропейський
анти-ЄЕП
антиєепівський
анти-Єльцин
антизаносний
антизахідний
антизахідник
антизахідництво
антиідеал
антиідеологізм
антиінтелектуальний
антиінтернаціоналізм
антиінфляційний
антиінформація
антиісторизм
антиКарнегі
антиКінах
антиколоніяльний
антикомуніст
антикомуністичний
антиконкурентний
антиконституційний
антиконфлікт
антикорупційний
антикорупціонер
антикраса
антикриза
антикризовий
антикризовик
антикрило
антикримський
антикультівець
антикультура
антикультурний
антикумівство
антиКучма
антикучмівський
антикучміст
антикучмовець
антилазаренківський
антиліберальний
антилобіст
антилукашенківець
антилуценківський
антилюбов
антилюдяний
антилюстрація
антимайдан
анти-майдан
анти-Майдан
антимарення
антиматерія
антимафіозі
антимедіа

антимедійний
антимемуари
антимерівський
антимерський
антимистецтво
антиміграント
антимільярдер
антимова
антимодерний
антимолодіжний
антимонопольний
антимонопольник
антиморозний
антимусульманський
антинагорода
антинатівець
антиНАТівець
антинатівський
антиНАТО
антинатовець
антинатовський
антинаука
антинезалежницький
антиностальгійний
антиолігархічний
антиопозиційний
анти-пам'ятник
антипатріот
антипацифізм
антипіар
антипідприємницький
антипобут
антиполітика
антиполітикан
антиполітикум
антипольський
антипомаранчевий
антипопулістський
антипорнографічний
антипрезентація
антипрезиденталізм
антипрезидентський
антипрем'єрський
антипремія
антипригарний
анти-Прімаков
антипутінський
анти-путінський
антирадарівський
антиреалістичність
антирегіонал
антирегламентний
антирежимний
антирежимник
антирейдер
антирейдерський
антирейтинг
антиреклама
антирекорд
антиретровірусний
антиреформістський
антиринковий
антиринковик
антиросійський
антиросійськість
антиросіянин
антирухівський
антисамодержавний
антисексуальний
антисемітськість
антисепаратизм
антисирійський
антисімейний
антислово
антисмаковий
антисмерть
анти-СНД
антиСНІД

антисноб
антисовєтизація
антисовєтський
антиСОТівськи
антисотівський
антиспікерівський
антиспікерський
антиспілчанський
антисталінізм
антистаршинський
антисуспільний
антисутенер
антитарифний
антителебачення
антитерор
антитерорист
антитерористичний
антитимошенківський
антитоварний
антитоталітарний
антитравень
АНТИ-Україна
антиукраїнець
антиукраїнознавство
антиукраїнофіл-малоросіянин
антиукраїнофільський
антиукраїнство
антиукраїнствознавство
антиукраїнський
антиурбанізація
антифанатичний
антифедералістични
антифутбол
антихакерський
антихамський
антихаризматик
антихрестоматійність
антихудожній
антихудожність
антихусейнівський
антицелюлітний
античеснота
античинник
антиющенківський
антиядерник
антиякість
антияценюківськи
антологіст
апелювач
апробувати
арабізація
арбітрувати
арт-галерея
арт-готель
арт-двір
арт-директор
арт-журнал
арт-завод
артистувати
арт-календар
арт-кафе
арт-керівник
арт-клуб
арт-креатив
арт-критик
арт-майстерня
арт-менеджер
арт-мережа
арт-місія
арт-об’єкт
артовий
артовик
артовичка
арт-організатор
арт-пікнік
арт-продюсер
арт-проект
арт-ринок

арт-студія
арт-терапевт
арт-терапія
артувати
арт-фестиваль
артхаузний
арт-центр
арт-часопис
арт-школа
арт-шоу
арт-ярмарок
архетипний
архівувати
асамблейник
аспірантствувати
атмосферка
атрибутувати
аудиторний
аудіоформат
аутист
афганець
афганізація
аферизм
афорист
африканізація
африканізувати
багатоасоціативний
багатобожжя
багатобюджетний
багатовекторний
багатогорлий
багатозальний
багатоіндексний
багатоканальний
Багатомовченко
багатомодульний
багатопрограмний
багатопрофільний
багруля
бадильніти
базар-свято-шоу
байкерка
байкерний
байкерниця
байкерський
байкерувати
байкерюга
балканізація
баналізований
бандило
бандюківський
бандюкувати
бандюченя
банерний
*банити**
банківець
банківник
банкінгувати
банкірило
банкомет
банкопад
бантустанізація
барвінкувати
бардацюра
бардиня
бардівський
барикадівець
бартеризація
бартеризувати
бартерувати
батийченко
батярський
безвимір'я
безвір'я
безгіддя
безгуччя
бездержав'я
бездержавний

бездержавник
бездержавність
беззарплаття
безімення
безквартир'я
безкнязів'я
безкрилля
безпідмурів'я
безплотний
безпричалля
безрим'я
безслів'я
безсотченко
безстилля
безтілесний
безупиння
безчасів'я
безчасся
берегинізація
беркутівець
бестселерний
бийкуваленко
бігуля
бігунка
бізнесасоціація
бізнесасоціація
бізнес-асоціація
бізнес-видання
бізнес-гравець
бізнес-група
бізнес-діалог
бізнес-довідка
бізнес-еліта
бізнес-зустріч
бізнес-ідея
бізнес-індустрія
бізнес-інструмент
бізнес-інтернет-центр
бізнес-клас
бізнес-клуб
бізнес-кола
бізнескомпанія
бізнес-консультант
бізнес-користувач
бізнес-легенда
бізнесменівський
бізнесменка
бізнесмен-пішохід
бізнесмен-рейдер
бізнесменський
бізнесменчик
бізнес-мережа
бізнесний
бізнес-новини
бізнес-нюх
бізнесовець
бізнесовий
бізнесово
бізнесововладний
бізнесово-космополітичний
бізнесово-олігархічний
бізнес-огляд
бізнес-одиниця
бізнес-освіта
бізнесперевіреність
бізнес-переліт
бізнес-питання
бізнес-план
бізнес-планування
бізнес-посиденьки
бізнес-послуга
бізнес-постать
бізнесприв'язка
бізнес-проект
бізнес-сайт
бізнес-світ
бізнес-середовище
бізнес-симуляція

бізнес-справи
бізнес-стратегія
бізнес-структура
бізнес-тренер
бізнесування
бізнесувати
бізнес-угода
бізнес-центр
бізнес-ціль
бізнес-частина
бізнес-школа
бізнесюк
бізнесючий
бізнесючість
білорусизація
білямайданний
біоактиватор
біовбиральня
біовино
біовиноград
біовиробник
біовиробництво
біогель
біогрупа
біодизель
біодинаміка
біоеквівалентність
біоелектрика
біоенергетик
біоенергетика
біоенергія
біоенерготерапевт
біоенерготерапія
біоепіляція
біоетанол
біоетика
біозахист
біозв'язок
біоземлеробство
біоінженер
біойогурт
біокамін
біокаталізатор
біокераміка
біокібернетик
біокібернетика
біокінез
біокомбінат
біоконверсія
біолабораторія
біологиня
біом'ясо
біомедицина
біометан
біомолоко
біомутація
біонавігація
біонарощування
біоовочі
біоокислення
біоочищення
біопаливо
біопляшка
біоподушка
біополітика
біопрепарат
біопродукт
біопродукти
біопродукція
біопротез
біопроцес
біорегіоналізм
біорегулювання
біоресурси
біоритм
біоритмолог
біорізноманіття
біосенсор

біосинтез
біосистема
біостабілізатор
біостиль
біосупермаркет
біосупутник
біотерапевт
біотерапія
біотестування
біотехнолог
біотехнологія
біотип
біотонус
біотуалет
біоукріплення
біоустановка
біофармацевт
біофармація
біоферма
біофермер
біофільтрація
біофрукти
біохарчування
біоцех
біочай
біошампунь
бітлівський
благовістя
благовоління
благодюга
близнюкувати
блискотінь
бліцновини
бліц-новини
бліцопитування
блокбастерний
блокувальник
блудодійка
блудодіяння
блюзовий
богозневага
богозневажати
Боголюдський
богомудрий
богонатхненний
богоодкровенний
богоподібний
Богопоклоніння
боді-арт-шоу
болотошинельний
бомженя
бомжівський
бомжування
бомжувати
бонусний
брати-слов'янолюби
брежнєвізм
брежнєвіст
брендизація
бренд-меседж
брендовий
брендування
бринінь
брифінгувати
бродськізм
бубабіст
бування
бульварщина
бюветний
бюджетник
бюджетоутворювальний
бютівець
БЮТівець
бютівський
БЮТівський
в(у)каменувати
в'їжджання
вакуумувати

валленродизм
валютизація
вампірити
вангувати
вандалити
ванільно-меланхолійно-артовий
вантаж-пожертва
ваучеризація
ваучеризувати
вбарложитися
веб-архів
веб-документ
веб-інтерфейс
веб-камера
веб-компонент
веб-конференція
веб-майстер
веб-мережа
веб-портал
веб-ресурс
веб-сайт
веб-сторінка
веб-сторіночка
ведмедепад
ведучий-модератор
велемовство
велобайкшоу
велодрайв-рейсинг
верболоззя
версійний
версіювання
версіювати
вертепівець
верховнорадівський
вестерний
вестернізація
вестернізований
ветування
ветувати
вивищування
видавчиня
видовищність
видрінізм
виМЕРання
винародовлювати
вислугач
високоаскетичний
високобюджетний
високовитратний
високовідсотковий
високогорлий
високодостойний
високоіндивідуалістичний
висококанцерогенний
високопіарний
високопорядний
високопосаджений
високопосадовий
високопоставлений
високопрофесійний
високопроцентний
високорельєфний
високоспеціалізований
високофаховий
високошвидкісний
виступальник
виступник
виступовець
віагрівка
віагрувати
відеоарт
відеобізнес
відеодрайвер
відеоміст
відеомобільний
відеомобільник
відеомоніторинг

відео-презентування
відеоформат
відеошоу
відкатний
відпрезентуватися
відтворниця
відтворювальниця
відтерміновування
відтермінування
відтонкоголосити
відфараонити
візажист
військкоменко
військовик-державник
вінтажний
віпи
віп-сектор
віртуалізація
віртуальний
віртуальність
вірусний
вітамінувати
вітренківець
вітренківський
вітровінь
вічнюга
владець
владоможець
внутрішньомережний
водонос
водотеча
вожденя
вождик
вождистський
воїн-державник
вологогорлий
волонтер
волонтерство
волонтерський
вороженя
воротарка
впровадник
врозумливість
ВРУшний
всебезодня
всебезрух
всебіди
всебідий
всеблагість
всебутність
всевельможний
всевіда
всевідрада
всевіки
всевікна
всевладдя
всегін
всеглядно
всегнівний
всеголодний
вседержавний
вседобро
вседорога
вседорогий
всезадума
всезнання
всезнищенний
всекволий
всемежа
Всемережжя
всемережжя
всемолодий
всеначуванний
всенедочекавшися
всенежданний
всенезустріч
всенепізнаний
всенепогасний

всенепокора
всенищівність
всеобрій
всеобрушати
всеозброєння
всеосяжність
всеочі
всепам'яткий
всепекельний
всепереймання
всепереляк
всепопереду
всепробивність
всепрозріння
всепроникнення
всепрощальний
всепрощання
всерозкриленний
всерозлука
всерозхрестя
всесадно
всесилля
всеспалення
всеспогадувати
всетривога
всецарствіє
всечасність
всечекання
всечулий
всещедрий
гадюкінець
гаківець
галерейник
галерист
гармонізація
ге-бешний
гедеерівський
гекачепіст
гелікоптерний
гелікоптерник
гендерний
гендиректорка
геологиня
героїти
гетьманеня
гетьманець-державник
гетьманитися
гетьманчик
гетьманщина-незайманщина
гіннесівський
гіпердержава
гіпердержавний
гіпермедійний
гіпермобільність
гіпеpодержавний
гіперпіар
гітлерчук
гламурний
гламурність
глибіти
глобалізаторський
глобалізаційний
глобалізація
глобалізм
глобалізування
глобалізувати
глобаліст
глобалістський
глобальність
глобандізм
глючний
гнівань
гнучкошиєнко
голільник
голлівудськість
голографувати
голосільник
гонителька

горбачовець
горбачовіст
горлань-главар
грантовий
грачувальник
грачування
гривенізація
громадівець
громадянізація
грошомін
грошопад
гуамівський
губернаторювати
гуглівський
гуморний
гуркотнеча
гучінь
даівець
даішний
ДАІшник
даішник
даївець
даїшник
дайв-послуги
дайджествувати
дайджестний
дайджестовий
дарократія
дахування
дахувати
двістірозп'ятий
двовекторний
дводержавомовність
двопартійність
дебартеризація
дебілізатор
дебілізація
дебілорусизація
дебільшовизація
дебюрократизація
дебютний
девелоперський
дедонбасизація
дезукраїнізованість
деідеологізація
деіндивідуалізація
деіндустріалізувати
деінтелектуалізація
деінтелектуалізувати
декадебізація
декадебізувати
деКДБізація
декласифікувати
декласувати
деколективізація
деколективізувати
деколонізація
деколонізувати
декомерціалізація
декомерціалізувати
декомунізація
декомунізувати
деконспірація
деконструкція
деконструювання
деконструювати
деконцентрація
декоративізм
декриміналізація
декриміналізувати
декультуризація
декучмізація
делегітимізація
деленінізація
делібералізувати
делімітація
деміфологізація
деміфологізувати

демодернізація
демокрадія
демократизація
демократизований
демократодержавка
демонетизація
демонізувати
демонополізація
демонополізувати
демпінгувати
демпфірувати
денаціоналізатор
денаціоналізація
дендізм
деноменклатуризація
деокупація
деолігархізація
департизація
департизувати
деперсоналізація
деперсоналізувати
деполітизація
деполітизувати
депопулювати
депопуляція
деприватизувати
депровінціалізація
депровінціалізувати
депсихологізувати
депутатити
депутатопад
депутатствувати
депутатша
дерадянізація
деревопад
дерегуляція
держава-донор.
держава-звір
держава-ізгой
держава-монстр
держава-нечлен
держава-партнер
держава-постачальник
держава-транзитер
держава-член
державити
*державник**
державник-націоналіст
державник-патріот
державник-практик
державник-самостійник
державник-теоретик
державництво
державниця
державницький
державнополітичний
державно-приватний
державноуправлінський
державно-церковний
державобудівник
державобудівництв
державобудування
державо-націєтворення
державонька
державоспотворення
державотворення
державотворець
державотвориця
державотворчий
державотрус
державоутворний
державоутворювальний
державоутворювач
державування
державувати
держадміністративний
держадміністрація
держакція

держаморальний
держаморальність
держборг
держбудування
держбюджетний
держверхи
держвласність
держгарантії
держгодівниця
Держдеп
держдепартамент
держдотація
держдумівський
держзамовлення,
держінспекція
Держінформ'юст
Держінформполітики
держкерування
Держкіно
держкомвидавівський
Держкомінформ
Держкомінформполітики
Держкомісія
Держкомітет
Держкоммедбіопром
Держкомнацміграції
Держкомпанія
держкомпартноменклатура
Держкомстат
держконтракт
держкошти
держмилостиня
Держмитком
держмито
Держмитслужба
держоператор
держорган
держохорона
держпакет
держпіар
держпідприємство
держпідтримка
держпосвідчення
держпотреба
держпочинання
держприймання
Держприкордонслужба
держпрограма
держреєстр
держрезиденція
держрекет
держсекретарка
Держскарбниця
держскарбниця
держслужба
держслужбовець
держслужбовка
держструктура
ДержТБ
держуправління
держустанова
держфінанси
держфункціонер
держхолдинг
держчиновник
десакралізувати
десексуалізувати
десербізувати
десовєтизація
дестабілізація
дестабілізувати
десталінізація
детабуїзація
детабуювати
детективіст
детективниця
детінізація
детінізувати

деукраїнізація
деусуспільнити
дефілологізація
дефініювати
дефініювати
дефляційний
дефолтівський
дефолтний
дефолтник
дефолтувати
децентралізація
деющенкізація
деядеризація
джинсовість
джиперський
джипівський
джипник
джиповий
джипоїдний
джипування
джипування
джипувати
джихадист
джихадистський
дзюбізм
дивеня
дивократія
дизайн-бутик
дизайн-бюро
дизайнерка
дизайнерство
дизайнерський
дизайнерувати
дизайн-конкурс
дизайн-макет
дизайновий
дизайнпроект
дизайн-пропозиція
дизайн-простір
дизайн-студія
дизайнувати
дисидентствувати
дискотечний
диснеївський
дитинити
діаспорний
діаспорник
діва-дурепа
діва-рекрут
дівократія
дівчина-новобранець
діджейський
діджусівець
дієвець
довготерпіти
довколатеоретичний
доглибний
доґорбачовський
додзвонювач
додзвонювачка
додосвіт
доелектронний
дозиметрувати
доінтернетний
доїльник
доком'ютерний
докторeса
докториха
докториця
докторка
доктринізація
доларизація
доларопад
долілиць
долонити
долучення
долучник
домобудівництво

домодержавець
донбасофобія
донецькість
донощицтво
допінгувати
дорадянський
досовєтський
доторканізація
дотування
драйверний
драйверовий
драйверський
драйверський,
драйверчик
драйвівський
драйвний
драйвовий
драйвовість
драйв-тест
драйвування
драйвувати
драматургиня
дрімократ
дрімоня
дубль-новомова
дужень
думський
дурнолобець
душогубило
душогубствуючий
евровибір
евродурість
евроінтеґрація
Евромайдан
Евромітинґ
европеїзм
европейськість
Евороволюція
евроскептик
евроскептичний
егоїстюга
екобудинок
екологізація
екологічність
екомаркування
екомолоко
екотур
екотуризм
екотурист
екотуристичний
екофермер
екс-депутатка
ексклюзивність
експресний
екс-приятелька
екс-приятелька
екстрадувати
екстрамережа
екстрасенс
екстримний
електоральний
електоральність
електронка
електронник
електронномедійний
емейлик
емейл-клієнт
е-мейловий
емейлувати
еменесівець
еменесник
емзеесник
ендепівець
ендепіст
енергобізнес
енергозалежність
енкаведист
ентропіювати

епатажність
ерзац-ідеологія
ерзац-творчість
есбеушник
есбіст
есеїстичний
есейний
есемесист
есемесити
есемеска
есемеснути
есемесочка
есенгівський
ескортниця
ескорт-послуги
естетствуючий
еталонність
етвітнути
етнодержавний
ефесбешник
*ефірний**
євангелізація
Євгроба
євгробейський
євгрязійство
євродизайн
євроінтеграційний
євроінтегрувати
єврокомісарка
Євромайдан
європад
європеїзм
європейськість
європотвора
єврромантик
євросоюзівський
євросоюзний
євростандарт
єдиноістотність
єдиносущний
єдиносущність
єепівський
єесівський
ЄС-івський
жарт-шоу
жебракізація
жеківський
жертівник
живосмерть
життєіснування
життєсмерть
життювання
жінка-виборець
жінка-детективниця
жінка-директор
жінка-канцлер
жінка-лідер
жінка-медійниця
жінка-пілот
жінка-політик
жінка-президент
жінка-прем'єр
жорстокосердя
журналізм
з'їздопад
з'яничаріти
заакцентовувати
заакцентувати
заанонсувати
заафішувати
забалакування
забанений
*забанити**
заветувати
загальносовєтський
загальноцерковний
заганьбикати
загетькати

загиджувач
загинулий
задебетувати
задекларувати
задемонструвати
задомінувати
заемейлувати
заесемесити
зазіхальник
зазомбувати
заідеологізувати
закайданувати
закарнавалити
закартографити
заклаксонити
закомплексувати
законопад
законтактувати
закоріненість
закредитувати
закумулювати
закцентувати
залайкати
залінкувати
залогуватися
замайданити
замково-стріт-артовий
замобілений
заокеанець
заопікуватися
запаркувати
заполітизовувати
заполітизувати
запомийнити
*запостити**
заправник
запрезентувати
запресингувати
запроцентувати
заргументувати
зареагувати
заредагувати
зарейдувати
зартикулювати
за-світи
засеріалювати
засоціювати
заспамити
заспонсорувати
застопити
затегувати
затемпературити
зафільмувати
зафіолетитися
зафрендитись
захищальник
західняцькість
заходолюбство
захостити
зацитувати
зачавуніти
заявковий
збаналізувати
збартерувати
збичувати
збільшовичити
збомжіти
збувач
збульваризувати
звіт-презентація
згарбузувати
згармонізувати
згармоніювати
здебілізувати
здебіліти
здеградувати
здемократіти
здемонізувати

здетонувати
здефініювати
здефініювати
здефолтувати
здизайнерувати
здискримінувати
земнопотвора
зимовість
зідентифікувати
зідеологізований
зідеологізувати
зінтерпретувати
зірковість
зіркувати
зіронізований
зливач
злидарювання
злиденко
зліквідування
зловтішання
злонасолода
злопам'ять
злорічити
злочинник
злощасно
злюмпенізувати
змавпувати
змаргіналізований
змаргіналізувати
змилосердствуватися
ЗМІїний
ЗМІїст
ЗМІй
зміксувати
ЗМІст
ЗМІстовник
ЗМІшник
ЗМІючка
знавкиня
знаковість
знакування
знеголоснілий
знелюднений
зненапрямкований
знехудожнити
знехудожнювати
зникраїна
зоднаковити
зоднаковіння
зодягання
зомбівний
зомбівник
зомбувальний
зомбування
зомбувати
зомбувач
зоренятко
зорепадити
зпонадсвітній
зпопсувати
зрадикалізувати
зрідинення
зсинтетичнити
зсірячений
зсодомлений
зубастість
зфедералізувати
зхахлуйщити
івент-послуги
іграшкопад
ігроман
ідеалізування
імейлити
імейловий
і-мейловий
імейлувати
імельнути
іменка

іміджевий
іміджелогія
іміджмейкерство
іміджмейкерський
іміджобудівництво
іміджовий
іміджологія
іміджування
іміджувати
іммобілізм
імперіологія
імпер-комунізм
імперськість
імплантувати
інакшість
інетівський
і-нетівський
інетний
інетоман
інженер-будівельник
інженер-еколог
інженер-електромеханік
інженер-електронік
інженер-електронник
інженер-енергетик
інженер-землевпорядник
інженер-кіномеханік
інженер-кошторисник
інженер-лаборант
інженер-приладобудівник
інженер-програміст
інженер-проектувальник
інженер-регулювальник
інженер-рефмеханік
інженер-системотехнік
інженер-хімік
інозвуччя
інопланетянський
інституалізація
інтегратор
інтелектуалка
інтерактивний
інтерактивність
інтерв'ювання
інтерв'ю-зустріч
інтердівчинка
інтерівець
інтерівський
інтеркохання
інтеркультурність
інтермережа
інтермузей
інтернавт
інтернет-банкінг
інтернет-версія
інтернет-видання
Інтернет-голосування
інтернет-голосування
інтернет-гурток
Інтернет-дискурс
інтернет-діва
Інтернет-журнал
інтернет-залежність
інтернет-зв'язок
інтернет-ЗМІ
інтернетизація
інтернетизувати
інтернетизуватися
інтернетівець
інтернетівський
інтернет-книгарня
інтернет-користувач
Інтернет-крамниця
Інтернет-магазин
інтернет-мережа
інтернетний
інтернетник
інтернет-новини

інтернетовий
інтернетоголик
інтернетоман
інтернет-павутиння
інтернет-підтримка
інтернет-помийниця
інтернет-послання
інтернет-послуги
інтернет-приймальня
Інтернет-провайдер
інтернет-продавець
інтернет-простір
інтернетрі
Інтернетрі
інтернет-рішення
інтернет-розбещення
інтернет-сайт
інтернет-смітник
інтернет-сміття
інтернет-сторінка
інтернет-сторінка
інтернет-торгівля
інтернетувати
інтернет-чат
Інтернет-шоп
інтернет-штучка
інтернет-щоденник
інтрамережа
інтуїтивістка
інформаційно-іміджевий
інформпростір
іншість
іншування
ірангейт
ісламіст
історик-державник
історієядуха
ітеерівець
їжакопад
кабарешність
кабельний
кабмінівський
кавалерист-державник
кавеенівщина
кавеенник
каволюб
кавоман
кавування
кагебешник
каґебістський
кадебіст
кайфізація
кайфувати
кандидат-державник
капітал-шоу
кармічний
катеринізація
кацапізм
квазідержава
квазідержавний
квазіідеологія
квазінаціональний
квазіномінація
КВНник
квотний
квотник
квотування
квотувати
кегебісівський
кегебістний
кегебярня
кегезбісений
київськість
кіберпростір
кікбоксерський
кільчитися
кінахівець
кінецьсвіття

кіноаматор
кінобалачка
кінобізнес
кінодіяч
кінодовідник
кіножиття
кінозлодій
кінолиходій
кінолітопис
кінолюб
кінолюбитель
кінолюди
кіномайстер
кіноман
кіномедіа
кінонебосхил
кіноперетворення
кінопиріг
кінопіарвиробництво
кіноподія
кінопоказ
кінополе
кінопотік
кінорік
кіноробота
кіносередовище
кінотвір
кінофан
кіношний
кіношник
клавішник
кланізація
клеїльник
клієнтський
клікнути
кліповий
кліпоман
кліпороб
кліпофіл
кліпувальник
кліпувати
клішувати
клонований
клонороб
клонувальний
клонувальник
клонувальниця
клонування
клонувати
клончик
клончик-трольчик
Клюївщина
книгиня
книгопад
коаліційний
коаліційник
коаліційність
коаліціонер
коаліціонізований
коаліціоніст
коаліціювати
кобзонівщина
кобрівець
коктейльний
колажувати
колега-модератор
колійниця
колійність
комарівна
комп’ютеризувати
комп’ютерник
компанія-клон
компромісність
комунгробиль
комунізація
комунікатор
комунікувати
комунобиль

комуноманьячило
комуномор
комунонаціоналіст
комунопад
конверсування
конверсувати
конвертувати
конкурентність
конкурсність
консенсусний
конституційність
контактер
контейнерування
контейнерувати
контрактер
контрактний
контрактник
контрафактний
конфліктер
концептний
концептуальний
концептуальність
концептувати
коньячник
копулювати
короля
корпоративний
корумпувати
космополітизація
костенківець
котеджний
котирування
котопад
котофіл
КПРСівський
кравчуківець
кравчукіст
країна-сателіт
крайобраз
крайсвіт
крайсвіту
крайсебе
крайчас
креативити
креативненько
креативний
креативник
креативниця
креативність
креативніше
креативніший
креативно
креативувати
креатор
креаторка
кремледонощик
кресляр-конструктор
кривосвідок
криптосовєтський
критикеса
кришування
кришувати
кросвординня
кросменка
кружінь
крутизалізенко
крутінь
ксероксувати
кулуарити
кулуарність
культураїна
культуралізація
кумізм
кунівець
КУНівець
кутюрний
кучмагейт
кучманізм

Кучманістан
кучминський
кучмівець
кучмівський
кучмізація
кучмізм
кучміст
кучмістський
КучмоЗМІ
кучмолизство
кшталтування
лазаренківець
Лазаренкогейт
лайкати
ландшафтник
латиноамериканізація
легіонерка
легітимізація
ленініcтський
ленінопад
литвинівець
лідерка
лідерчук
лізингодавець
лізингоодержувач
ліквідатор
лікудівець
лімітник
лінгвокреативний
лінгвокреативність
лінкування
лінкувати
літакопад
літеплість
літературознавка
лобістський
лобіювання
лобіювати
лоботомізація
лоботомізувати
лошеня
лукашенківець
лукашенківщина
лукашенкізатор
лукашенкізація
лукашизм
луценківець
люди-«онлайники»
людоїдярня
людолюб
люксовий
*люстратор**
люстраційний
люструвати
*мажорний**
мажорчик
майданити
майданівець
майданівський
*майданний**
майданно-банківський
майданно-революційний
майданс
майжебезсмертя
малоасоціативний
малобюджетний
малобюджетність
малоканальний
малокартиння
маломодульний
малопрофільний
маразмувати
маргіналізація
маркетувати
марнотність
маршрутник
мас-медіїст
масмедійний

мас-медійний
масмедійник
мас-медійник
мас-медійно
матюкальник
мафізація
мафізувати
мафіозний
мафіозність
МВФівський
мегадержава
мегадрайвовий
мегапіар
мегашоу
меджлісівець
медитувати
медіаактив
медіа-актив
медіа-аналіз
медіааналітик
медіа-арт
медіа-асоціація
медіабізнес
медіа-бізнес
медіабомонд
медіа-бос
медіабренд
медіа-видання
медіавласник
медіа-галактика
медіа-Горгона
медіагосподар
медіаграмотність
медіагрупа
медіа-департамент
медіа-диктатор
медіа-директор
медіадискурс
медіа-дослідження
медіаексперт
медіа-експерт
медіазброя
медіа-ідеал
медіаімперія
медіаіндустрія
медіа-індустрія
медіа-інститут
медіаінформаційний
медіа-квиток
медіакомпанія
медіа-компанія
медіакоординатор
медіа-корпорація
медіа-критик
медіакультура
медіалабораторія
медіальний
медіамагнат
медіа-магнат
медіамагнатство
медіа-менеджер
медіа-мистецтво
медіа-міст
медіанавчання
медіаобіг
медіа-образ
медіа-обстріл
медіа-олігарх
медіаорганізація
медіа-організація
медіаосвіта
медіапартнер
медіа-партнер
медіа-пастир
медіапедагог
медіа-переворот
медіаперсона
медіапідприємство

медіа-підтримка
медіа-піратство
медіа-планування
медіа-плеєр
медіа-подія
медіапортал
медіа-портал
медіа-посмішка
медіа-потенціал
медіа-право
медіапрорив
медіапростір
медіа-простір
медіапрофспілка
медіа-профспілки
медіа-рада
медіаресурс
медіаресурси
медіа-ресурси
медіаринок
медіа-ринок
медіа-світ
медіасередовище
медіасистема
медіаспікер
медіа-структура
медіасфера
медіа-сфера
медіа-текст
медіатехнологія
медіатизація
медіатизований
медіатизованість
медіатизувати
медіатичнісить
медіатор
медіатренд
медіа-трибуна
медіатур
медіафорум
медіахолдинг
медіа-холдинг
медіацентр
медіа-центр
медіа-цивілізація
медіа-юрист
медієринок
медіїст
медійний
медійник
медійниця
медіякілер
медія-кілер
медіяполе
медіяпортал
медія-портал
межиплетиво
межипростір
межисвіт
мейлити
мейло
мейловий
мейлувати
мейнстримний
менсаундівський
ментальний
ментівський
мережанин
мережанка
мережевий
мережевик
мережжя
мережний
мережник
мерствувати
мерський
мерувати
меседж-повідомлення

меседжувати
месиджевий
месиджево
месиджний
меценатський
мистецтвознавиця
мистецьки
мисткиня
митецьки
міджмейкерський
мідяногорлий
міжконфесійний
міжмережевий
Міжмережжя
МіжМережжя
міжмережжя
міжнародність
мікродержава
міксування
мікшування
міліцієня
міліціянт
міненергівський
міні-АТС
міні-блок
міні-вантажівка
міні-вистава
міні-вихід
міні-вірш
міні-готель
міні-група
мінідержава
міні-держава
міні-диск
міні-дискусія
міні-дитсадок
міні-електростанція
міні-комедія
міні-комп'ютер
міні-концерт
міні-котельня
міні-кредитування
міні-криза
міні-майстерня
мінімаліст
мінімаркет
міні-медіа
міні-метр
мінімобільний
міні-мода
міні-модуль
міні-опитування
міні-оповідання
міні-особа
міні-пансіонат
міні-пекарня
міні-пивзавод
міні-підприємець
міні-повість
міні-програмування
міні-промова
міні-процесор
міні-реанімація
міні-спектакль
міні-спідниця
міністерка
міні-стінка
міністр-бізнесмен
міні-стрес
міністрування
мініструвати
міні-техніка
міні-трактор
міні-турнір
міні-харакірі
міні-хатка
міні-хлібопекарня
мінкультівський

міноритарний
міноритарник
Мінпресінформ
Мінприроди
Мінсім'ї
мінтрансівський
мінфінівський
мінюстівський
містечковість
містифікаційність
місто-держава
місто-мікродержава
мітингар
мітингарка
мітинговець
мітингувальник
мітингувальниця
міттеранівський
МНС-ник
мобілеманія
Мобіленко
Мобілич
мобілка
мобіловиробник
мобіловласник
мобілозалежність
мобіломан
мобілочка
Мобілочка
*мобільний**
мобільник
мобільняк
мобільчик
моблог
мова-еміґрантка
мововжиток
мовожерський
модельєрка
*модель*ка**
модемний
модераторка
модераторний
модераторство
модераторствувати
модераторський
модераторчик
модерація
модерний
модерований
модерування
модерувати
можновладний
моментократія
монікагейт
моніторинг
моніторинговий
моніторист
моніторити
монтажерка
моржування
моржувати
морозівець
моссадівець
мостопад
мотор-шоу
мотофан
мрійво
музейник
мультимедіа
мультимедійний
мультимедійність,
муніципальний
мутувати
мюзиклізація
навколишність
навколодержавний
навпаковість
наговорювати

над'ярус
надактуальний
надактуальність
надважливий
надвеликогабаритний
надвинятковий
надвідвертість
надвлада
надгенератор
наддемократичний
наддержава
наддержавний
наддешевий
наддоза
наддохідність
наделітний
наденергія
надзавдання
надзусилля
надідеал
надідея
надінтеграція
надінтелектуальний
надкислота
надкомпактний
надконцентрація
надкуля
надлінійний
надлояльний
надмарафон
надмета
наднеобхідний
наднестабільний
наднорма
надолімпійський
надпатріот
надпатріотичний
надпопулярний
надпотуга
надпривід
надпрогресивний
надрадикалізм
надрегіональний
надрозумний
надряд
надсингулярний
надсинхронний
надсистема
надслово
надсмертність
надспоживання
надсуперечливий
надтіло
надужиток
надуспішний
надцентралізація
надцивілізація
надшвидкий
наздоганяльник
найгламурніший
найкреативніший
найнепомітніший
найпановніший
найпротестніший
найукраїнніший
наклонований
наклонувати
накреативити
налайкати
напівдержавний
напівдуші
напівмовний
наражання
нардеп
нардеп-комуніст
наркобізнес
наркоманізація
народолюбствуючий

настрашитися
натівець
НАТівець
натівський
натовець
НАТОвець
натовський
НАТОвський
натякальченко
націєбудівник
націєруйнування
націєтворення
націєтворчий
націоналіст-державник
націонал-комуніст
національно-державницький
націотворення
націотворення
нацрадівський
нашист
нашоукраїнець
нашоукраїнський
нащадкиня
неадаптант
неакадемічний
неАнгели
небанальний
небаскетбольний
небачення
небенятко
небізнесовий
невиннятко
невиплата
невідвзаємнений
невідрахування
невласник
невлауреачений
неволодіння
невпускання
неврахування
неврегулювання
невручення
невступ
невтома
не-гімназія
негласність
негромадський
негромадянин
не-громадянин
негромадянський
недекларативний
недемократичний
недемократичність
недемократія
недержава
недержавний
недержавник
недержавність
недетектив
недизайнерський
недискримінація
недіалогічний
недовитворити
недовірство
недоговороспроможний
недодержава
недоторкання
недоукраїнець
Недоуменко
Недоученко
недофемінізм
нееліта
неелітарний
неестономовний
неєвропейський
неєвропейськість
нежіночність
незаангажованість

незабезпечення
незапровадження
незахідний
незахімічений
незолото
незрячий
неігровий
не-імені
неінтернетний
неінформативний
неканонічний
неканонічність
некиївський
некласичний
некомерційний
некомерційність
неконвертованість
неконкурентноздатність
неконкурсний
неконституційний
неконституційність
неконфесійний
неконфліктний
некосметичний
некохання
некруглий
некультура
нелауреат
нелегітимний
нелегітимність
неліберальний
нелівий
нелітературний
неліцензійний
немаргінальний
немильний
немова
немузикант
немутантський
неналежність
ненасилля
ненормативн
необільшовицький
необуржуазний
неодиниця
неолігарх
неорадянський
неотрадиціоналістичний
неоязичник
непам'ять
непарламентський
непартія
непартнерський
непатріотизм
непередовик
неперерахування
неперспективність
неперший
неписьменник
непівський
непідйомний
непідконтрольний
непідписант
непідтримання
непідтримка
непідцензурний
неплатежі
неплатник
неплатоспроможність
непманюк
непоборювання
неповерненець
неповернення
неповносправний
непогодження
неподання
непоет
неполітичний

неполіткоректний
непольський
непомаранчевий
непопса
непопсовість
непорожнеча
непочесний
непоява
неправдомовець
неправовий
неправосудність
непрезидентський
неприбуття
непризначення
неприїзд
непродавабельний
непростота
непрофесіонал
непрофесіоналізм
непублічність
нерадянський
нерезидент
нерейковий
нерейсовий
нерейтинг
нерелігійний
неринковий
нероблення
нерозбещений
нерозважальний
нерозгрішений
нерозмитнений
нерозмножуванці
нерозповсюдження
нерозтиражованість
не-російськомовний
нерусифікаторський
несамохідний
несин
несировинний
несистемний
несільськогосподарський
нескоординованість
не-слово
несовковий
несолідарність
неспівпереживання
неспівчування
неспортивний
несприймання
несприйняття
нестатусний
не-столична
нестоличний
неструктуризація
нетаківець
НеТаківець
неТАКівець
нетактник
нетрадиційний
НЕ-Україна
неукраїнець
неукраїнський
неукраїнськість
неукраїнськомовний
неурядовий
нефахівець
нефірмовий
неформальний
неформат
неформатний
неформатність
неформування
нехімічний
нецивілізований
нечас
нечинний
нечитабельність

нечитальник
нечитання
нечитач
нечіпований
нешанувальник
нешелестінь
нещадимість
неювілейний
низькобюджетний
низькоканцерогенний
новинар
новинарний
новинкар
новиннєвий
новиннєвик
*новинний**
новинник
нововірець
новоевропейський
новоліберальний
новоліття
новопосталий
новопострижений
нокаутер
нокаутувати
номінант
номінантка
номінаційний
номінований
номінувати
номінуватися
ноосферний
нормотворчий
ностальгувати
нунсівець
НУНСівець
НУНСівський
ньюйоркець
ньюсмейкерський
облишаєний
обманець
обнуління
оболоччя
оборонність
обраність
обрядодійство
огієнкіана
оготівковувач
огудиння-натиння
одержавити
одержавлений
одержавлення
одинчичок
одновекторний
одногорлий
однодумність
ожебрачування
окнижнення
окрайсвіт
окремішність
олігархеня
олігархізація
олігархічний
оміщанення
онлайн-бронювання
онлайн-виписка
онлайн-голосування
онлайн-гра
онлайн-журнал
онлайн-ЗМІ
онлайник
онлайн-конференція
онлайн-маркетинг
онлайн-мережа
онлайн-мовлення
онлайн-навчання
онлайновий
онлайн-перекладач

онлайн-сервіс
опазурити
опинзенення
опозиційність
опорятований
оприявнення
організація-промотер
організація-спонсор
ордоподібний
орозмовлення
офісний
офлайн-група
офлайн-конференція
офлайн-магазин
офлайновий
офшорний
офшорник
охлодержава
охло-держава
охоронець-недержавник
охоронителька
охоронник-недержавник
охудожнити
охудожнювання
охудожнювати
оцвіття
оцифрування
оцінковий
очільник
очільник-бізнесмен
очільниця
п'яндига
п'янчук
п'ятивисся
п'ятисмертя
павіття
падлітик
пакетний
паперотворчість
парадувати
паркмайданчик
*парк**ó**вання*
паркомісце
паркувальник
паркування
паркувати
партапаратник
партіювати
партія-клон
партнамісник
партфункціонер
патріарх-державник
патріот-державник
пацифічність
педагог-державник
педалювання
педалювати
пейджинговий
ПЕКівський
пенальтист
перевертнізація
перезавантажити
перезагострювати
перезаписувати
перезаснувати
перекомутувати
переконфігурувати
перекредитуватися
перекусний
перелісабонити
перемадридити
перемарафонити
перемовник
переможення
переможнити
переназдогнати
перенацілюватися
перепетлюрити

перепідпорядкувати
перепозиціоновувати
перепомпувати
*перепостити**
перепощений
перепощувати
переприватизувати
перепродюсувати
перепроектувати
перепрофілювати
пересотворювати
переспішити
перестрашений
перестрашитися
перетворник
перетворниця
перетрамплінити
переформатування
переформатувати
перечорнобилити
перешамкувати
переюлити
перфектний
перфекціоналізм
перфекціоніст
першокурсник-медійник
піар-агент
піар-агентство
піар-агенція
піар-акція
піар-асистент
піар-бізнес
піар-відділ
піар-директор
піар-дійство
піар-забезпечення
піаризація
піаристий
піаристика
піарити
піаритися
піарівець
піарівський
піар-інтереси
піар-кампанія
піар-команда
піар-конкурс
піармейкер
піар-менеджер
піар-напучування
піарний
піарник
піарниця
піарно
піарно-кон'юнктурно
піар-підтримка
піар-послуга
піар-прорив
піар-простір
піар-рішення
піар-служба
піар-технолог
піар-технології
піар-технологія
піар-трюк
піар-фахівці
піар-хитрощі
піар-хід
піар-школа
півдуші
піврепресії
під'ярус
підгидження
піддиктатор
піддиректорія
підзірка
підзор'я
підкаталог

підкилимний
підкилимовий
підланцюжок
підматриця
підначальник
підписанство
підпоняття
підпорядок
підприємство-клон
підпростір
підпуззя
підранг
підрівень
підручникотворення
підсерія
підсовітний
підсписок
підсприйняття
підтіло
підфракція
підцентр
підшар
пізньосовєтський
пікапити
пікетувальник
піклувальний
піночетизація
піночетизм
післямайдан
післямайданний
післямайдання
післяреволюційний
піснепад
плавчиня
плакатність
плейбоївськи
ПНР-івський
побізнесувати
побраконьєрствувати
повболівати
повертепити
повитоптуваний
поГАЗдувати
погетьманити
пограчувати
погуглити
подарункопад
подвомовити
поджигітувати
по-дизайнерськи
подорожувальник
подрайвувати
поекспериментувати
позаакадемічний
позабіржовий
позаблоковий
позавиробничий
позавідпочинковий
позавіковий
позавладний
позавуличний
позагенетичний
позагеографічний
позадержавний
позадорожній
позаекранний
позаелітний
позаестетичний
позазвичаєвий
позаідеологічний
позаісторичний
позакоаліційний
позаконтекстовий
позакухонний
позалітературний
позаліцензійний
позалогічний
позаміфологічний

позамузейний
позанаціональний
позаполітичний
позапростір
позарейсовий
позародинний
позасвітовий
позасезонний
позасексовий
позасімейний
позасовковий
позастатутний
позаурядовий
позафракційний
позацензурний
позачас
позашляховий
позбування
позиціонування
позиціювати
позоставити
поїдальник
покавеенити
показушність
покермувати
покреативити
полікультурний
політPRмен
політарт
політбрехайло
політворожбитство
політизація
політизувати
політикало
політик-антидержавник
політик-державець
політик-державник
політикеса
політикиня
політкоректність
політкорупціонерка
політманеври
політолігархи
політпапараці
політпатолог
політрепресії
політсалат
політтехнолог
політтехнологія
польотність
польськість
помайданити
помаранчевість
померствувати
понаддержавний
попередсмертний
попіарити
попіаритися
попідмовляти
попозувати
попонтуватися
попрофілактикувати
попсовість
поп-творіння
популістка
популістський
порнобізнес
порозповсідатися
посамітувати
пост’югославський
постгеноцидне
постгеноцидний
постгеродотівський
*постити**
постібатися
постколоніальний
пост-колоніальний
постколоніяльний

посткомуністичний
пост-комуністичний
посткучмівський
постленіністський
постмайдан
постмайданний
постпомаранчевий
пострадянський
пост-радянський
пострадянськість
построзвиток
постсовєтизм
постсовєтолог
постсовєтський
постсучасність
постьобатися
потопія
потриндіти
потролити
потягоспиняч
по-художницьки
по-художньому
правотворчість
празілля
презентативний
презентативність
презентаційний
*презентація**
презентований
презентовано
презентувальник
презентування
презентувати
презентуючи
президент-державник
президентка
президентопад
президентський
прем'єрка
прем'єрувати
прес-агенція
прес-брифінг
прес-група
прес-зал
пресингувати
прес-клуб
прес-конференція
прес-менеджер
прес-повідомлення
прес-секретар
прес-секретарка
прес-служба
*пресувати**
прикольний
принтерувати
пріоритизація
проанонсувати
проанотувати
пробірковість
проблематизація
пробойкотувати
провайдерний
провайдерський
провайдерчик
провінціалізація
провладність
провожакувати
прогріх
продавниця
продавчиня
продефілювати
продіагностувати
продукувальник
продюсерський
продюсування
продюсувати
проефірити
проєвропейський

прозахідність
прозневірений
проінвентаризувати
проінвестувати
проінструктурувати
проконстатувати
прокравчуківський
прокучмівський
проліцензувати
пролобійований
пролобіювати
проминальність
промислений
промо-акція
промо-зусилля
промо-кампанія
промо-ролик
промосковський
промоутеризувати
промоутерство
промоутерський
промоційний
промузикувати
пронатівський
пронатовський
проникальність
прономінований
прономінувати
проолігархічний
пропедалювати
пропекельнений
пропіарений
пропіарити
пропрезидентський
пропрезидентськість
прорадянський
прорентгенувати
проросійський
проспонсорувати
простоголосити
просторитися
просунутість
протворити
протестний
протестувальник
протидержавник
протинатівський
протототалітаризм
протролити
проукраїнський
проукраїнськість
профанатор
профанний
профільний
профінансувати
профспілковець
процесинговий
Прудентопільщина
пруття-гілля
псевдоактивність
псевдоалергічний
псевдоалергія
псевдоальтернативний
псевдоартист
псевдобіль
псевдоблагодійник
псевдобомонд
псевдоборець
псевдовектор
псевдоветеран
псевдовибори
псевдовідкриття
псевдовідлига
псевдовпевненість
псевдовчений
псевдогазівник
псевдогероїка
псевдогромадський

псевдодемократія
псевдодепутат
псевдодержава
псевдодипломат
псевдодокументальний
псевдоезопівський
псевдоеліта
псевдоелітарність
псевдоеротичний
псевдоетнічний
псевдожиття
псевдозабудовник
псевдозакон
псевдозамахи
псевдозаняття
псевдозасновник
псевдозаспокійливий
псевдоідейний
псевдоідеолог
псевдоімідж
псевдоінспектор
псевдоінтернаціоналізм
псевдоінтернаціоналіст
псевдоісторик
псевдокандидат
псевдо-клонувальники
псевдокоаліція
псевдоколега
псевдоконституційний
псевдокраїна
псевдокриза
псевдокритика
псевдокультура
псевдолебединий
псевдо-лібертаріанський
псевдоліквідатор
псевдолітопис
псевдомама
псевдомеценат
псевдомитець
псевдомінер
псевдонауковець
псевдонаціоналізм
псевдонаціоналіст
псевдонаціональний
псевдоноватор
псевдоновація
псевдономінація
псевдоокультурення
псевдоопозиційний
псевдопарламент
псевдопартія
псевдопатріот
псевдопатріотичний
псевдопільговик
псевдопляж
псевдоподатківець
псевдополітик
псевдо-політтехнолог
псевдополітехнологічний
псевдоПора
псевдоправославний
псевдопродюсер
псевдопрофесор
псевдорай
псевдореалізм
псевдорелігійний
псевдореставрація
псевдореформа
псевдореформатор
псевдоринок
псевдорозширення
псевдосвіт
псевдоскаляр
псевдособор
псевдосоціалізм
псевдоспеціаліст
псевдоспівак

псевдоспортивний
псевдостагнація
псевдосуверенітет
псевдосуфікс
псевдосфера
псевдотелевізійний
псевдотеорі
псевдоутилізація
псевдофахівець
псевдофермер
псевдоцивілізований
психоемоційність
психологиня
пташиння
ПТУшник
путеня
путінізм
рабчук
*равлик**
радійник
радіодиктант
радіоефіри
радіоматеріал
радіоновини
радіопірати
радіопростір
радіореклама
радіо-сервер
радіошкола
радоєвропеєць
радянизація
радянолюбний
ракетопад
ракурсність
реабілітувальник
реверсувати
регбійний
регіонал
регіоналка
регіональник
регіонопад
режисерка
режисувати
резонансний
резонансність
резонувати
реідеологізація
реінтерпретація
реінтерпретувати
рейдерський
рейтинговий
рейтинговість
рейтингування
рейтингувати
рекетирувати
рекламник
рекламно-іміджовий
реколонізація
рекомендувач
рекомунізація
реконцептуалізація
рекординговий
ректоропад
реперський
репортажити
репостити
ресовєтизація
рестайлінговий
рестайлінгувати
рестораторка
ресурсний
реукраїнізація
реукраїнізуватись
рефінансування
реформівець
речоман
римейкування
римізатор

рівноангельський
рівноапостольний
ріелторський
різносправ'я
різнострав'я
роботопад
роговенко
розбронзовування
розгризач
роздержавити
роздержавлений
роздержавлення
роздротувати
розелітнитися
розестонювати
розкартинити
розклонований
розклонувати
розкозачити
розкомсомолити
розкомунізувати
розкошніючий
розкрадіїна
розкрикування
розкультурення
розлунити(ся)
розлюднити
розмежигірити
розмитнення
розмитнити
розмитнювання
розмінотаврити
розмосковлювати
рознапрямкований
розпартизувати
розпелюститися
розпіарений
розпіарити
розповіджений
розпрозорення
розросіювати
розрубрикувати
розрулювання
розселянити
розстрільний
розтабуювати
розукраїнювати
розфренджений
розфрендження
розфрендитись
розчарувальник
розчастинити
розчовпувач
розшарити
рокерський
романтично-драйвовий
російськість
російськомовець
російщина
рослиння
рублепад
руйнач
руськість
рухівець
рухівський
самоагресія
самоапробація
самобачення
самобіль
самовибір
самовивищення
самовигоряння
самовижидання
самовименшення
самовиправдання
самовисуванець
самовисуванство
самовиявність

самовіднайдення
самовідповідальність
самовідтворення
самоволя
самовороття
самовоскресіння
самовтеча
самовтрата
самовтрачений
самогамування
самодар
самодарування
самодискредитація
самодовіра
самодокір
самодонищення
самодосада
самодоходження
самозаборона
самозагасання
самозайнятість
самозатемнення
самозахищеність
самозахоплений
самозахоплення
самозахоплювати
самозахоплювач
самозахопник
самозахопництво
самозберегтися
самозвеличення
самозліквідувати
самозникання
самознищувати
самознищуватися
самозрада
самозречення
самозроджений
самозруйнування
самоідентифікація
самоідентичність
самоілюзія
самоімітаторство
самоінвестування
самоіндульгенція
самокопання
самокружеляння
самоліквідуватися
самонаближення
самонадійливий
самонакручування
самонарікання
самонародження
самонаростати
самонеповага
самонищитель
самообмеження
самообпльовування
самооголення
самоозирання
самоозначення
самоокрадення
самоокреслення
самоокупація
самоорганізація
самоорганізуватися
самоосліплий
самоосмислення
самоототожнюватися
самоофіра
самооцінність
самоочиститися
самоошукування
самопалання
самопародійність
самопереростання
самопіар
самопідтверджувати

самоповертання
самопогиба
самоподовжений
самоподовження
самоподолання
самопоказ
самопоминання
самопомножений
самопоневолення
самопостання
самопочезання
самопрезентація
самоприпинення
самопроголошений
самопроголошення
самопроголошувати
самопроминання
самопроникний
самопрославляння
самопротистояння
самопрочування
самореалізація
саморекламуватися
самореформуватися
саморозвалитися
саморозвінчання
саморозпускатися
саморозпуститися
саморозтрата
саморозщеплення
саморуйнація
самосвіт
самосебезмертвілий
самосмерть
самособоюнаповнення
самосон
самостимульований
самостійник-державник
самостійно-державницький
самостояння
самостратифікуватися
самостримування
самострумування
самострумувати
самотворення
самотерзання
самотороси
самоуникання
самоупокоєння
самоусвідомленість
самоутилізація.
самоутрата
самоутрачений
самоформування
самоцензор
самоянголізація
СБУшний
СБУшник
свідкувати
свінгувати
свободівець
свободівський
святошинець
священноархімандрит
сексапільний
секспослуги
секс-послуги
секторіальність
сербізація
сервіс-провайдер
сержантка
серіальний
серфінговий
серфінгіст
серфінгування
серфінгувати
серфовий
серфувати

серцезнавець
симоненківець
симулякр-держава.
сингловий
сингулярність
сиротюченко
система-клон
скадрувати
скейтбордист
скіфеня
складнощі
склонувати
скомунізувати
сконтекстуалізувати
скоромовити
скотинізм
слайд-шоу
сленговий
сліпознаття
словолюб
сльозопад
смертеіснування
смертодійне
смертократія
сміхач
сміхачиха
смрадуховність
смрадянський
смс-голосування
смс-довідка
смс-повідомлення
СНДівець
СНД-івський
сніженя
снікерсувати
сновбордист
соборівець
соборник
совєтизація
совєтизм
совєтизований
совєтофіл
совкізм
совковість
солільник
солов'їність
сосеня
сотворителька
сотівський
СОТівський
софтверний
соціально-іміджевий
спамерський
спамити
спаня
спередвічний
Спецавто
Спецавтотранспорт
спецагент
спецбандит
спецбляшанка
спецбюстгальтер
спецвідрядження
спецгосп
спецгрупа
спецефект
спецжитлофонд
спецзаклад
спецзасіб
спецзлочинець
спеціаліст-мережник
спецкартка
спецкомп'ютер
спецконфіскація
спецлітература
спецмедслужба
спецмито
спецмікроінструментарій

спецномінант
спецоперація
спецохолодження
спецпенсія
спецпідрозділ
спецприз
спецпризначенець
спецпризначення
спецпроект
спецпропозиція
спецпсихушка
спецрахунок
спецрейс
спецрепортаж
спецсимвол
спецсистема
спецслужб(и)іст
спецслужба
спецсталь
спецстрава
спецсховище
спецтехніка
спецтехнологія
спецформа
спецхоспіс
спецшлях
списочник
співгромадянин
співдія
співмірний
співмодераторствувати
співслужитель
співслужити
співслужіння
спікер-жінка
спікерка
спікерський
спікерування
спікерувати
спожаління
спонсорний
спонсоровий
спонсорувальний
спонсорування
спонсорувати
спортсайт
спотворювачка
спрезентувати
спроневіра
сракопад
сріблолюбець
стандартувати
статефобія
стаття-звернення
стеженятко
стентування
*стиліст**
стобагаття
стовпувати
стоголовий
стоголово
стоголосий
стоголосо
стогори
стодумний
стожалі
стожаління
стожало
стожальний
стожарний
стожил
стожурба
стозлотопелюстки
стозмій
стозорий
стоколірний
стоколірно
стоколо

стокорінно
стокрик
стокрилий
стокрило
столютий
столяр-паркетник
стомежа
стомовний
стомовно
сто-морози
стонасторчений
стопання
стопер
стопричинно
стопровалля
стопровальний
стопувати
сторіки
сторозгублений
сторозпроклятий
сторозтерзаний
сторозтриклятий
стосил
стосиній
стофарий
стохвилий
стоязикий
страйкбольний
стратегування
страхач
страхоносець
стріт-артовий
стріт-арт-художник
струджений
структуризація
студент-державник
студентка-державниця
студент-медійник
студія-дизайн
стукачило
суб'єктність
субтитрування
субтитрувати
суверенництво
супер'єктивний
супер'ядро
супер'яхта
суперавіація
суперавтомобіль
суперагент
суперакадемік
суперактуальний
суперакція
суператлет
суператракціон
супербаба
супербагатий
супербагатій
супербестселер
супербій
супербойовик
супербомбардувальник
суперваговик
супервагон
суперважковик
супервидовищний
супервикид
супервинахідливий
супервинахідник
супервівторок
супервідповідальний
суперворог
супергармонійний
супергармонічний
супергарячий
супергерметичність
супергероїчний
супергерой

супергігант
супергра
супергравець
супер-гран-прі
супергросмейстер
супердержава
супердешевий
супердиво
супер-Динамо
супердитина
супердівка
супердід
супердійство
супердіти
супердорогий
супердохідний
супердрайв
суперелегантний
супереліта
супер-ЕОМ
суперетнічний
суперефектний
супержінка
суперзбитковий
суперзбитковість
суперзброя
суперзірка
суперзлодюга
суперзнаменитість
суперідентичність
суперіконоскоп
суперінноваційний
суперінспекція
суперкаландр
суперклуб
суперключ
суперкнига
суперкнижковий
супер-колишня
суперкоманда
суперкомерційний
суперкомп'ютер
суперкомп'ютерний
суперкомпактний
суперкомплекс
суперконкурс
суперконтроль
суперкоректність
суперкрамниця
суперкрасень
суперкрасуня
суперкреативний
суперкреативний
супер-кредит
суперкубковий
суперлайнер
суперліга
суперлідер
суперлікувальний
суперлінійний
суперлояльний
супермаг
супер-МАЗ
супермалий
супермалюк
супермарафон
супермаркет
супермасовий
супермашина
супермедійний
супермелодійний
суперметод
суперміні
супермісто
суперміф
супермлинець
супермобільний
супермодель

супермодельний
супермодерний
супермодернізм
супермодерновий
супермодний
супермодулярний
суперможливості
супермозок
супермонополія
супермонументальний
супермотоцикліст
супернарод
супернатуралізм
суперневдаха
супернезалежний
супернезвичайний
супернизький
суперномінація
супер-номінація
суперобладнання
суперобласть
суперовий
суперолейна
суперопозиціонер
супероптиміст
суперортикон
суперпарабола
суперпараболічний
суперпарасолька
суперпартія
суперпатріот
суперперспектива
суперпідлий
суперповноваження
суперподарунок
суперподушечка
суперполітизація
суперполітичний
суперпопулярний
суперпотуга
суперпотужний
суперпрестижний
суперприбутки
суперприватизація
суперприємний
суперприз
суперпринциповий
суперпровінційність
суперпрогресивний
суперпрофесіонал
супер-пупер-літак
супер-пупер-мегадержава
суперрадикальний
суперрадість
суперракета
суперрахувальник
суперремонт
суперрозкручений
суперролер
суперруйнівний
суперсекретний
суперсенс
суперсенсація
суперсерб
суперсиметрійний
суперсиметрія
суперсин
суперсингулярний
суперскладний
суперсоціаліст
суперспекулянт
суперстабільний
суперстильний
суперстислість
суперстійкий
суперсуперечність
суперсучасний
супертаємний

суперталановитий
супертанкер
супертип
супертканина
супертоматний
супертонкий
супертраулер
супертрейлер
супертрест
супертурнір
супертяж
суперультиматум
суперфантастичний
суперфінал
суперфініш
суперфінішер
суперфінішування
суперфутбол
супер-хіт
суперхристиянин
суперцивілізований
суперцнотливи
суперчастка
супершанс
супершахрай
супершвидкий
супершпигун
супротивник
суржикізм
сусідка-дизайнерка
суспільність
сухорукий
сучалізм
сфайлувати
сфедералізувати
схаменути
табачніковщина
табір-рафтинг
табуїзація
табуювання
табуювати
тамсвіт
тарганоподібний
тарифоутворення
тартакувати
татуювальник
ТБ-враження
ТБ-новини
ТБ-продукт
ТБ-простір
ТБ-робот
ТВ-артний
твердосердя
твітнути
творильний
творильність
творильня
творителька
творкиня
творчиня
театральність
тегування
тегувати
тезкиня
телеамвон
телебалаболка
телебарвінча
телебитва
телебізнес
телеболото
телебрехунець
телевидовище
телевитівник
телевізійник
телевраження
телеглядацький
телегодувальниця
теледебати

теледизайнер
теледіва
телеефір
тележурналіст
тележурналістка
телезбіговисько
телезвернення
телезірка
телеінформація
телеісторія
телеканал
телекомунікації
телелікнеп
телеман
телеманія
телемило
телеміст
телемовлення
теленіч
теленовини
телеогляд
телеоглядач
телеперегляд
телеперешкоди
телепилип
телеподружжя
телепокійник
телепродукт
телепроект
телепростір
телепсихоз
телерадіоінформаційний
телереклама
телеринок
телерозрада
телесвято
телесеріал
телеспілкування
телеспоживач
телеспокуса
телетворчість
телеурок
телеформат
телешоу
телеящик
термінальний
тест-драйвівський
тест-драйвний
тестувальник
тестування
тестувати
технік-будівельник
технік-гідротехнік
технік-енергетик
технік-землевпорядник
технік-конструктор
технік-лаборант
технік-механік
технік-програміст
технік-проектувальник
технік-радіолог
технік-технолог
технік-юніор
техно-арт
технопарк
тимошенківець
тинейджер-бунтар
титрування
титрувати
тінейджерський
тінізація
тітушкувати
ТНКівець
товаришочок
тойящобатько
тойящосин
толерування
тонкоголосити

тонкогорлий
топ-медійниця
топ-секретний
торфозаготівля
травестатор
травиння
трампеня
транспарентність
трендовий
тривекторний
Триєдинство
трояндоман
трудоголізм
ТСНівський
туманя
тусівник
тусовщик
тусувати
тюрмізація
тьмократ
убозівець
УБОЗівець
ударівець
уенпіст
уерпіст
узасадничення
україністський
українішання
українний
українніщати
українно
україновиховання
україножер
українозневажець
україноїд
україноментальний
україноментальність
україномовний
україномовність
українонемовний
україноненависник
українонімий
українорозбудова
українотворення
українофобський
україноцентризм
україноцид
україночитний
українськість
українськіший
українськомовний
українчук
українщина
украрт
Укрнет
УкрНетівський
укрнетівський
уловлювальний
уловлювальник
унезалежнення
унеможливлення
уніформіст
УНПіст
УНР-івський
УНСОвець
упадальник
упривілеювання
уприступнювати
упрозорення
уракаючий
усеблагий
усевельможний
усевитончуваний
усевладуще
усезнищенний
усенестерпний
усепокора
усеспільний

усестрімкий
устійненість
утрадиційнення
учений-богослов
фаворизування
факсувати
фанатка
фанатський
фанівський
фантазійність
фаршування
фашизація
федерувати
Фейсбуччина
феміністка
фемінність
фентезист
фентезійний
фестивальник
фестівський
фешн-простір
фігуративіст
фігуративність
філологиня
фільм-номінант
фільмовиробник
фільмороб
фільмувальник
фірма-клон
фітинговий
фітодизайн
флорист
фобство
фондівець
фондовик
форматний
форматування
форматувати
фотомодель
фрагментаризованість
фристайліст
фристайлістка
фулбрайтівець
фулбрайтівський
функціональність
фуршетист
фуршетний
фуршетувати
футболізація
хакерський
хакерувати
хамасівець
хамеліончук
хаменя
хапайкліщенко
харизматичність
харковоненависництво
хеджування
хелловінський
хіпеня
хіпівський
хіп-хопівський
хітовий
хітовість
хічкоківський
хмаренятко
ходуліст
холдинговий
хостинг-провайдер
хрестоносіння
худкерівництво
художество
художка
художник-баталіст
художник-дизайнер
художник-ілюстратор
художник-креативник
художник-оформлювач

художницьки
художничати
художньо-виробничий
художфонд
цвілізація
цевеківець
цеерушник
центрація
цивілізатор
цивілізаційний
цілосвіт
цінопад
чаплінський
чародійство
чартерний
чварламент
чемберленя
чефірист
Чикагщина
чиновлити
чиновникопад
чільник
членінопад
членкиня
чоботищенко
човникування
чоловіченя
чорнгробиль
Чорнгробиль
чорнгробильський
чорнобилізація
чорнобилізм
чорнобиліти
чорнобопошесть
чорнопіарівець
чублення
шаблончик-клончик
шантажистський
шапкопад
шарити
швидкісність
шедевральність
шефиня
ширмування
шовінюга
шопоголік
шопоман
шоу-балаган
шоу-балет
шоубізнесовий
шоу-бізовий
шоу-вистава
шоу-драма
шоу-захід
шоу-зірка
шоу-концерт
шоу-краса
шоу-літературний
шоу-літературно
шоу-олімповий
шоу-передача
шоу-програма
шоу-проект
шоу-простір
шоурада
шоу-чемпіонат
шурувати
щедроголосся
юнакувати
юнка
ющенківець
ющенківський
яблунятко
яйцепад
ямковість
януковичівець

ДОДАТОК Б

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ТА АПРОБАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Кислюк Л. Сучасна українська словотвірна номінація: ресурси та тенденції розвитку: монографія. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. – 424 с.

Рецензія: Пономарів О. Д. Сучасне «обличчя» української словотвірної номінації (Кислюк Л. П. Сучасна українська словотвірна номінація: ресурси та тенденції розвитку: монографія. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. – 424 с.) // Українська мова. – 2017. – № 4. – С. 134–138.

2. Кислюк Л. П. Нові тенденції адаптування іншомовної лексики. Словотворча активність неозапозичень // Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: монографія. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. – С. 227−279.

3. Кислюк Л. П. Динаміка словотвірної норми сучасної української мови // Вплив суспільних змін на розвиток української мови : монографія / Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк, Н. Ф. Клименко, В. І. Критська, Т. К. Пуздирєва, Ю. В. Романюк; Відп. ред. Є. А. Карпіловська. – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. – С. 343−426.

4. Шкільний словотвірний словник сучасної української мови: 15 600 слів у складі 127 гнізд / Уклад.: Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк – Київ : Наук. думка, 2005. – 264 с. (Словники України) (2,5 а.а. – одноосібні авторські словникові статті Кислюк Л. П.).

5. Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики / Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк, Н. Ф. Клименко, В. І. Критська, Т. К. Пуздирєва, Ю. В. Романюк; відп. ред. Є. А. Карпіловська. – Київ : ТОВ

«КММ», 2013. – 416 с. (2,75 а.а. – одноосібні авторські словникові статті Кислюк Л. П.).

6. Кислюк Л. П. Словотвірний словник англійських і німецьких запозичень у сучасній українській мові // Вісник : Проблеми української термінології. М-ли 6-ї Міжнародної наук. конф. – Львів : Львівська політехніка, 2000. – № 401. – С. 151–154.

7. Кислюк Л. П. Словотвірний потенціал інтернаціоналізмів англійського походження // Українське мовознавство: міжвідомчий наук. зб. – Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2000. – Випуск 22. – С. 65−69.

8. Кислюк Л. П. Особливості засвоєння іншомовної лексики словотвірною підсистемою сучасної української мови // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць. – Київ : «Прайм-М», 2002. – № 6. – С. 182−186.

9. Кислюк Л. П. Нова лексика в мові українських ЗМІ: словотвірні неологізми // Українське мовознавство: міжвідомчий наук. зб. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2004. – Випуск 27–28. – С. 32−35.

10. Кислюк Л. П. Особливості творення і функціонування абревіатур та їхніх дериватів у мові преси // Українське мовознавство. – Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2004. – Випуск 11, кн. 1. – С. 187−190.

11. Кислюк Л. П. Функціонування та словотвірний потенціал неозапозичень у сучасній українській мові // Вісник Прикарпатського нац. ун-ту ім. В. Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ, 2007. – Випуск XV – XVIII. – С. 228−231.

12. Кислюк Л. П. Функціональний потенціал тематичної групи «засоби масової інформації» // Мовознавчий вісник : зб. наук. праць / Відп. ред. Г. І. Мартинова. – Черкаси, 2008. – Випуск 7. – С. 112−118.

13. Кислюк Л. П. Проблеми лексикографічного опрацювання нової іншомовної лексики // Українське мовознавство: міжвідомчий наук. зб. – Київ, 2008. – Випуск 38. – С. 93−96.

14. Кислюк Л. П. Гібридні новотвори як спосіб засвоєння запозичуваної термінології // Українське мовознавство. – Київ : ВПЦ «Київський університет», 2010. – Випуск 40. – С. 32−37.

15. Кислюк Л. П. Диференціація норми і практика вживання активних дієприкметників у сучасній українській мові // Проблеми гуманітарних наук : зб. наук. праць Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. Івана Франка, 2011. – Випуск 28. Філологія. – С. 73−87.

16. Кислюк Л. П. Сучасна словотвірна норма української мови: мовна практика та кодифікація // Українська мова. – 2012. – № 1. – С. 52−66.

17. Кислюк Л. П. Системно-категорійний підхід до прогнозування лексичних новотворів // Мовні та концептуальні картини світу. М-ли Міжнародної наук. конф. до 100-річчя А. О. Білецького : зб. наук. праць. – Київ, 2012. – № 38. – С. 314−319.

18. Кислюк Л. П. Узуальне й оказіональне в авторських новотворах категорії назв особи // Мовознавчий вісник : зб. наук. праць / Відп. ред. Г. І. Мартинова. – Черкаси, 2012. – Випуск 14 – 15. – С. 56−61.

19. Кислюк Л. П. Активні словотвірні моделі в письменницькому ідіолекті // Культура слова. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – Випуск 77. – С. 157−162.

20. Кислюк Л. П. Категорія «жіночість» у сучасному українському словотворенні // Ученые записки Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». - Симферополь, 2012. – Том 25 (64). – № 4. – Ч. 2. – С. 97−105.

21. Кислюк Л. П. Словотвірний потенціал неосемантизмів у сучасній українській номінації // Проблеми гуманітарних наук : зб. наук. праць. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. Івана Франка, 2012. – Випуск 30. – С. 4−21.

22. Кислюк Л. П. Паралелізм лексичної і синтаксичної деривації в термінології // Термінологічний вісник : зб. наук. праць. – Київ, 2013. – Випуск 2(1). – С. 210−214.

23. Кислюк Л. П. Подання новотворів у лексичній базі даних // Українське мовознавство: міжвідомчий наук. зб. – Київ, 2013. – Випуск 43. – С. 27−35.

24. Кислюк Л. П. Освоєння нової іншомовної лексики системою українського словотворення // Мовознавчий вісник : зб. наук. праць. - Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького; відп. ред. Г. І. Мартинова. – Черкаси, 2013. – Випуск 16 – 17. – С. 112−122.

25. Кислюк Л. П. Українські словотворчі ресурси в текстах Святого Письма // Науковий вісник Чернівецького ун-ту : зб. наук. праць. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2013. – Випуск 659. Романо-слов'янський дискурс. – С. 124−128.

26. Кислюк Л. П. Жінка-космонавт чи космонавтка (До проблем норми творення назв осіб жіночої статі) // Культура слова. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2013. – Випуск 78. – С. 114−118.

27. Кислюк Л. П. Явище аналітизму в сучасній українській словотвірній номінації // Мовні і концептуальні картини світу. – Київ : ВПЦ «Київський університет», 2014. – Випуск 48. – С. 209−216.

28. Кислюк Л. П. Освоєння англізмів в українській інтернет-комунікації // Термінологічний вісник : зб. наук. праць / Відп. ред. Л. В. Туровська. – Київ : Інститут української мови НАНУ, 2017. – Випуск 4. – С. 245−252.

29. Кислюк Л. Вияв специфіки українського словотвору в нових похідних іменниках // Вісник Львівського ун-ту. – Серія філологічна. - 2017. – Випуск 64. – Ч. І. – С. 88−95.

30. Кислюк Л. П. Украиноязычное медиа-пространство: тенденции стабилизации инноваций // «Славянские языки и культуры в современном мире»: Международный науч. симпозиум (Москва, МГУ им. М. В. Ломоносова, филологический факультет, 24−26 марта 2009 г.) : Труды и м-лы / Составители

О. В. Дедова, Л. М. Захаров; Под общим руководством М. Л. Ремнёвой. – Москва : МАКС Пресс, 2009. – С. 108−109.

31. Кислюк Л. П. Національномовні ресурси відображення соціодинаміки // Відображення історії та культури народу в словотворенні : Доповіді XII Міжнародної наук.конф. Комісії зі слов'янського словотворення при МКС / Упоряд. та наук. ред. Н. Ф. Клименко і Є. А. Карпіловської. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – С. 393−408.

32. Кислюк Л. П. Динаміка словотвірної норми: тенденція націоналізації // Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti jazyka, literatúry a kultúry / Zost. Jarmila Kredátusová. Acta facultatis Philosophicae Prešoviensis. –Prešov : Filozofická fakulta, 2012. – С. 193−208.

33. Кислюк Л. П. Диференціація словотворчих ресурсів у сучасній українській номінації // Зборник радова «Творба речи и њени ресурси у словенским језицима». – Србија, Београд : Филолошки факултет универзитета у Београду, 2012. – С. 109−120.

34. Кислюк Л. П. Вплив повторних запозичень на структурування лексико-семантичного поля у сучасній українській мові // «Славянские языки и культуры в современном мире» : II Международный науч. симпозиум. М-лы симпозиума (Москва, Филологический факультет МГУ им. М. В. Ломоносова, 21−24 марта 2012 г.) : Труды и м-лы. – Москва, 2012. – С. 120−121.

35. Кислюк Л. П. Вплив аналогії на активність словотвірних моделей // Jahrbuchder IV. Internationalen virtuellen Konferenz der Ukrainistik «Dialog der Sprachen – Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht» Reihe: Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik. Bd. 2013. / Herausgegeben von Olena Novikova, Peter Hilkes, Ulrich Schweier. – München – Berlin : Verlag Otto Sagner, 2014. – С. 72−79.

36. Кислюк Л. П. Мовна динаміка в стабільно активних словотвірних моделях української мови // Язык и культура / Под общ. ред. С. С. Чернова. – Новосибирск : Издательство ЦРНС, 2014. – С. 121−128.

37. Кислюк Л. П. Підходи до вивчення семантики похідного слова: українська дериватологічна школа в порівнянні з іншими слов'янськими // Slavische Wortbildung im Vergleich. Theoretische und pragmatische Aspekte / Swetlana Mengel (Hg.). – Berlin : LIT-Verlag Dr. W. Hopf, 2014 (Slavica Varia Halensia, Bd. 12). – S. 47−59.

38. Кислюк Л. П. Вплив авторитетних українських видань на формування сучасного обличчя української літературної мови // Тенденції розвитку української лексики та граматики. – Ч. II. – За ред. І. Кононенко, І. Митнік, С. Романюк. Видавнича серія кафедри україністики Варшавського ун-ту та Прикарпатського нац. ун-ту ім. В. Стефаника «W kręgu języka, literatury i kultury». – Варшава – Івано-Франківськ, 2015. – С. 26−37.

39. Кислюк Л. П. Прагматичний потенціал демінутивів у публіцистичних та художніх текстах // Manjšalnice v slovanskih jezikih: oblika in vloga / Диминутивы в славянских языках: форма и роль / Diminutives in Slavic Languages: Form and Role. – Uredila / Editor Irena Stramljič Breznik. – Maribor, Bielsko-Biała, Budapest, Kansas, Praha. V Mariboru : Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in knjizevnosti, Filozofska fakulteta, 2015. – С. 148–158 (Knjižna zbirka Zora; 113).

40. Кислюк Л. П. Підходи до вивчення нової похідної лексики // Współczesne językoznawstwo słowiańskie : teoria i metodologia badań, T. I «Słowotwórstwo» / Red. naukowy Elena Koriakowcewa. – Siedlce, Polska, 2016. – S. 53–62.

41. Кислюк Л. П. Особливості актуалізації словотворчих ресурсів в українській інтернет-комунікації // Wortbildung und Internet / Tošović, Branko, Wonisch, Arno (Hg./ред.). – Graz : Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universitдt Graz, Kommission für Wortbildung beim Internationalen Slawistenkomitee, 2016. – S. 185–194.

42. Kysliuk L. Можливості пошуку слів за їхньою будовою у корпусах і словникових базах даних // Репозиторій Інституту славістики Польської академії наук (Варшава): http://ireteslaw.ispan.waw.pl/handle/123456789/7

43. Kysliuk L. Специфіка українського словотвору у нових похідних іменниках // Репозиторій Інституту славістики Польської академії наук (Варшава): http://ireteslaw.ispan.waw.pl/handle/123456789/96

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

44. Кислюк Л. П. Нові англійські запозичення і термінологія // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць / Відп. ред. Л. О. Симоненко. – Київ : КНЕУ, 2001. – Випуск IV. – С. 51−53.

45. Кислюк Л. П. Динамічне освоєння англіцизмів морфемною та словотвірною підсистемами сучасної української мови // Наукова спадщина професора С. В. Семчинського і сучасна філологія : зб. наук. праць : у 2 ч. / Упоряд. В. Ф. Чемес. – Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. – Ч. 1. – С. 510−516.

46. Кислюк Л. П. Нові тенденції у творенні іменників – назв осіб сучасної української мови // Актуальні проблеми українського словотвору. – Івано-Франківськ, 2002. – С. 217−225.

47. Кислюк Л. П. Досвід українського словникарства при укладанні словників нової лексики // Людина. Комп’ютер. Комунікація : зб. наук. праць. – Львів, 2008. – С. 199−202.

48. Кислюк Л. П. Категорія «моція» у сучасній українській мові // «Жінка в науці та освіті: минуле, сучасність, майбутнє». М-ли четвертої міжнародної наук.-практ. конф. – Київ, 2008. – С. 167−171.

49. Кислюк Л. П. Оновлення словотвірних категорій у контексті тенденцій мовного розвитку // Мови та культури у новій Європі: контакти і самобутність : зб. наук. доп. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. – С. 138−144.

50. Кислюк Л. П. Неосемантизми іншомовного походження в сучасній українській мові // Мовне обличчя міста: Черкаси – 2008. – Черкаси : Брама–Україна, 2009. – С. 106−110.

51. Кислюк Л. П. Експресивно-оцінне словотворення в сучасній номінації // Українське слово в етнокультурному вимірі. – Дрогобич : Дрогобицький пед. ун-т, 2009. – С. 85−90.

52. Кислюк Л. П. Словотвірна параметризація лексико-семантичного поля «мистецтво» // Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – С. 521−531.

53. Кислюк Л. П. Соціальні чинники динаміки словотвірної норми // Рідне слово в етнокультурному вимірі. М-ли третьої міжнародної наук.-практ. конф. – Дрогобич: Посвіт, 2011. – С. 139−145.

54. Кислюк Л. П. Жінка і проза: особливості письменницького ідіолекту // «Жінка в науці та освіті: минуле, сучасність, майбутнє». М-ли п'ятої міжнародної наук.-практ. конф. – Київ, 2011. – С. 181−183.

Апробація результатів дослідження

1. Словотвірний словник англійських та німецьких запозичень у сучасній українській мові // 6-а Міжнародна наукова конференція «Проблеми української термінології СловоСвіт 2000» (Львів, 19–21 вересня 2000 р.).
2. Динамічне освоєння англіцизмів морфемною та словотвірною підсистемами сучасної української мови // Міжнародна наукова конференція до 70-річчя доктора філологічних наук професора Станіслава Володимировича Семчинського (1931–1999) «Наукова спадщина професора С. В. Семчинського і сучасна філологія» (Київ, 3–5 травня 2001 р.).
3. Нові англійські запозичення і термінологія // Міжнародна наукова конференція «Українська термінологія і сучасність» (Київ, 26–28 вересня 2001 р.).
4. Особливості засвоєння іншомовної лексики словотвірною підсистемою сучасної української мови // Всеукраїнська наукова конференція «З XX в XXI

століття», присвячена 90-річчю доктора філологічних наук професора Андрія Білецького (1911–1995) (Київ, 25–26 жовтня 2001 р.).

5. Особливості творення й функціонування абревіатур та їхніх дериватів у мові преси // Міжнародна наукова конференція «Проблеми розвитку філології в Україні у контексті світової культури» (Київ, 23–24 жовтня 2003 р.).

6. Нова лексика у мові українських засобів масової інформації // Міжнародна лінгвістична конференція на честь 80-річного ювілею професора І. К. Кучеренка і професора Н. І. Тоцької (Київ, 20–21 листопада 2003 р.).

7. Функціонування та словотвірний потенціал неозапозичень у сучасній українській мові // Всеукраїнська наукова конференція «Іван Ковалик і сучасне мовознавство» (до 100-річчя від дня народження Івана Ковалика) (Івано-Франківськ, 15–16 травня 2007 р.).

8. Проблеми лексикографічного опрацювання нової іншомовної лексики // Міжнародна наукова конференція «Словникова справа в Україні: минуле, сучасне, майбутнє» (до 100-річчя публікації «Словаря української мови» за ред. Бориса Грінченка) (Київ, 8–9 листопада 2007 р.).

9. Досвід українського словникарства при укладанні словників нової лексики // І Всеукраїнська наукова конференція «Людина. Комп’ютер. Комунікація» (Львів, 6–8 травня 2008 р.).

10. Функціональний потенціал тематичної групи «засоби масової інформації» // ІІ Міжнародна наукова конференція «Лінгвалізація світу: теоретичний та методичний аспекти» (Черкаси, 19–20 травня 2008 р.).

11. Неосемантизми іншомовного походження в сучасній українській мові // «Мовне обличчя міста: Черкаси – 2008». Науково-практична конференція (Черкаси, 23 травня 2008 р.).

12. Украиноязычное медиа-пространство: тенденции стабилизации инноваций // Международный научный симпозиум «Славянские языки и культуры в современном мире» (Москва, МГУ, 24–26 марта 2009 г.).

13. Оновлення словотвірних категорій у контексті тенденцій мовного розвитку // «Мови та культури у новій Європі: контакти і самобутність».

Міжнародні наукові читання, присвячені 70-річчю від дня народження члена-кореспондента НАН України, доктора філологічних наук, професора Ніни Федорівни Клименко (Київ, 5–6 жовтня 2009 р.).

14. Гібридні новотвори як спосіб засвоєння запозичуваної термінології // Наукові читання «Класичні та сучасні мови у вимірах теоретичної та прикладної лінгвістики», присвячені 80-річчю доктора філологічних наук, професора Нікітіної Фіонілли Олексіївни (Київ, 4 грудня 2009 р.).

15. Національномовні ресурси відображення соціодинаміки // «Відображення історії та культури народу в словотворенні». XII Міжнародна наукова конференція Комісії зі слов'янського словотворення при Міжнародному комітеті славістів (Київ, 25–28 травня 2010 р.).

16. Словотвірна параметризація лексико-семантичного поля «мистецтво» // Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія Міжнародна наукова конференція. До 90-річчя професора Л. Г. Скрипник (Київ, 12–13 травня 2011 р.).

17. Динаміка словотвірної норми: тенденція націоналізації // Міжнародна наукова конференція «Словацько-українські взаємини в галузі мови, літератури і культури» (Пряшів, Словаччина, 12–14 вересня 2011 р.).

18. Системно-категорійний підхід до прогнозування лексичних новотворів // Міжнародна наукова конференція «Творчий спадок А. О. Білецького в новітніх парадигмах наукового знання: до 100-річчя від дня народження» (Київ, 21 жовтня 2011 р.).

19. Жінка і проза: особливості письменницького ідіолекту // П'ята Міжнародна науково-практична конференція «Жінка в науці та освіті: минуле, сучасність, майбутнє» (Київ, 4 листопада 2011 р.).

20. Соціальні чинники динаміки словотвірної норми // Рідне слово в етнокультурному вимірі. Третя міжнародна науково-практична конференція. (Дрогобич, 10 листопада 2011 р.).

21. Узуальне й оказіональне в авторських новотворах категорії назв особи // «Лінгвалізація світу» IV Міжнародна наукова конференція (Черкаси, 17–18 травня 2012 р.)

22. Диференціація словотворчих ресурсів у сучасній українській номінації // Чотирнадцята конференція Комісії зі слов'янського словотворення при Міжнародному комітеті славістів «Словотворення і його ресурси в слов'янських мовах» (Белград, Сербія, 28–30 травня, 2012 р.).

23. Паралелізм лексичної та синтаксичної деривації в термінології // Міжнародна наукова конференція «Українська термінологія і сучасність» (Київ, 23–25 квітня 2013 р.).

24. Словотворчі ресурси в текстах Святого Письма // Українська мова і сфера сакрального. II Міжнародна наукова конференція (Чернівці, 10–11 жовтня 2013 р.).

25. Вплив аналогії на активність словотвірних моделей // Четверта міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Діалог мов – діалог культур. Україна і світ». – Інститут слов'янської філології Університету Людвіга-Максиміліана (Мюнхен, 31 жовтня – 3 листопада 2013 р.).

26. Підходи до вивчення семантики похідного слова: українська дериватологічна школа в порівнянні з іншими слов'янськими // XV Міжнародна наукова конференція «Слов'янське словотворення в порівнянні: теоретичні та прагматичні аспекти» Комісії зі слов'янського словотворення при Міжнародному комітеті славістів (Лютерштадт-Віттенберг, Німеччина, 11–16 травня 2014 р.).

27. Явище аналітизму в сучасній українській словотвірній номінації // Міжнародна наукова конференція «Сучасна філологія: парадигми, напрямки, проблеми»: Наукові читання, присвячені 75-річчю від дня народження доктора філологічних наук, професора, члена-кореспондента НАН України Ніни Федорівни Клименко та 15-річчю діяльності заснованої нею кафедри елліністики (за підтримки Посольства Грецької Республіки в Україні) (Київ, 9 жовтня 2014 р.).

28. Словотвірні інновації та питання мовної норми // Всеукраїнські наукові читання за участі молодих учених «Дух нового часу у дзеркалі слова і тексту», секція «Соціодинаміка та лінгводинаміка в українському та грецькому контекстах» (Київ, 8–10 квітня 2015 р.).

29. Терміни дериватології в українській і російській лінгвістичних традиціях // Міжнародна наукова конференція «Українська термінологія і сучасність» (Київ, 22–24 квітня 2015 р.).

30. Прагматичний потенціал демінутивів у публіцистичних та художніх текстах //XVI Міжнародна конференція Комісії зі слов'янського словотворення при МКС «Демінутиви у слов'янських мовах: форма і функції» (Марибор, Словенія, 25–29 травня 2015 р.).

31. Підходи до вивчення нової похідної лексики // інтернет-семінар «Współczesne językoznawstwo słowiańskie: teoria i metodologia badań» (Сучасне слов'янське мовознавство: теорія і методологія досліджень), (Варшава, Польща, 25–26 вересня 2015 р.).

32. Особливості актуалізації словотворчих ресурсів в українській інтернет-комунікації // XVII Міжнародна конференція Комісії зі слов'янського словотворення при МКС «Словотворення та інтернет» (Ґрац, Австрія, 22–25 березня 2016 р.).

33. Активізація запозичених словотворчих ресурсів у сучасній українській мові // Міжнародний науковий семінар «Мови Європи в стані оновлення» (Київ, 20–21 квітня 2016 р.).

34. Еквівалентність термінів спільного походження в слов'янських лінгвістичних традиціях і школах // Міжнародна наукова конференція «Сучасна славістика в цифровому просторі» в рамах міжнародної Угоди про наукову співпрацю між Польською Академією наук і Національною академією наук України (Варшава, Польща, 5–9 вересня 2016 р.).

35. Словотвірні моделі універбації в сучасних текстах і словниках української мови // Вісімнадцята міжнародна конференція Комісії зі словотворення при Міжнародному комітеті славістів «Універбація /

універбізація в слов'янських мовах» (Сараєво, Боснія і Герцеговина, 4–7 квітня 2017 р.).

36. Освоєння англізмів в українській інтернет-комунікації // XI Міжнародна наукова конференція «Українська термінологія і сучасність» (Київ, 27–28 квітня 2017 р.).

37. Специфіка українського словотвору у нових похідних іменниках // Міжнародна наукова конференція «Wokół systemów informacyjno-wyszukiwawczych i słowotwórstwa» («Довкола інформаційно-пошукових систем і словотвору») (Варшава, Польща, 8 вересня 2017 р.).

38. Вияв специфіки українського словотвору в нових похідних іменниках // Всеукраїнська наукова конференція «Іван Ковалик та українське мовознавство: історія, школи, проблеми», присвячена 110-ій річниці від дня народження професора Івана Ковалика (Львів, 26–27 жовтня 2017 р.).

39. Дієприкметник в українській лексикографічній традиції та мовній практиці // Наукова конференція «Теорія і практика української та слов'янської лексикографії : традиції і сьогодення. До 90-річчя доктора філологічних наук Галини Макарівни Гнатюк» (Київ, 7–8 грудня 2017 р.).

40. «Словотвірна номінація у сучасній українській мові (система – узус – ідіолект)» // засідання Вченої ради Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні (Київ, 24 жовтня 2009 р.).

41. «Сучасна словотвірна норма української мови: мовна практика та кодифікація» // засідання Вченої ради Інституту української мови НАНУ (Київ, 22 листопада 2011 р.).

42. «Словотвірні категорії в когнітивному просторі сучасної української мови» // засідання Вченої ради Інституту української мови НАНУ (Київ, 5 грудня 2017 р.).